

Opera

ORIGENIS ADAMANTII
OPERA OMNIA.

AD
EDITIONEM PARISIENSEM
CAROLI DE LA RUE RECUSA.

TOMUS XI.

WIRCEBURGI,
Ex Officina Libraria STAHELIANA.
M. DCC. LXXXVII.

1787

OPERA OMNIA

SANCTORUM PATRUM

GRÆCORUM

GRÆCE ET LATINE.

VOLUMEN XVII.

CONTINENTUR HOC TOMO XI.

COMMENTARIA IN EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM. TOM. XIII. XIV. XV. XVI. XVII.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ιγ'.

Επηρωτησαν αὐτον οἱ μαθηται λεγοντες· τι ὠν οἱ γραμματεις λεγυσιν, ὁτι Ηλιαν δει ἐλθειν πρωτον; οἱ μεν συναβαντες τῳ Ιησυ μαθηται των ὑπο των γραμματεων περι Ηλιυ παραδιδομενων ἐμεμνηντο, ὁτι προ της Χριςυ παρυσιας ἐλθων Ηλιας εὐτρεπισει αὐτῳ τας ψυχας των παραδεξομενων αὐτον. ἡ δε ἐν τῳ ὀρει ὀπτασια, καθ' ἡν ὁ Ηλιας ἐφανη, ἐδοκει μη συναδειν τοις εἰρημενοις, ἐπει ὐ προ τυ Ιησυ ἐδοξεν αὐτοις ἐληλυθεναι ὁ Ηλιας, ἀλλα μετ' αὐτον: διο ταυτα φασιν, οἰομενοι ψευδεσθαι τυς γραμματεις. προς δε τυτο ὁ σωτηρ ἀποκρινεται, ὐκ ἀθετων τα περι τυ Ηλιυ παραδιδομενα, ἀλλα ἀλλην τυ Ηλιυ, προ της Χριςυ, ἐπιδημιαν, ἀγνοηθεισαν ὑπο των γραμματεων εἰναι φασκων, καθ' ἡν ἀγνοησαντες αὐτον, ὡς συναιτιοι γενομενοι τῳ αὐτον εἰς φυλακην βληθηναι ὑπο Ηρωδυ, και τῳ

αὐτον

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHÆUM
TOMUS DECIMUS TERTIUS.

I. Interrogaverunt eum discipuli dicentes: *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* Qui cum Jesu ascenderunt discipuli, eorum, quæ de Elia traduntur a Scribis recordati sunt, ante Christi videlicet adventum Eliam venientem præparaturum huic illorum animas, qui eum suscepturi sunt. At visus ille, qui in monte contigit, quo apparuit Elias, minime his consentire videbatur, quæ dicta sunt, quandoquidem non ante, sed post Jesum his Elias advenisse visus est. Idcirco mentitos Scribas existimantes hæc aiunt. Illis autem respondet Servator, ea quidem, quæ de Elia traduntur non improbans; sed alium esse Eliæ adventum Scribis ignotum ante illum Christi pronuntians; in quo eum non agnoscentes *fecerunt in eo quæcumque voluerunt*, quasi & ipsi causam præbuerint, cur ab Herode in carcerem

 compin-

αὐτον ἀναιρεθῆναι ὑπ' αὐτου, πεποιηκασιν ἐν αὐτῳ ὁσα ἠθελησαν, εἰτα ἀναλογον οἷς πεποιηκασιν εἰς τον Ηλιαν φησιν ὑπο των αὐτων πεισεσθαι. και ταυτα μεν ὡς περι Ηλιου οἱ τε μαθηται ἐπηρωτων, και ὁ σωτηρ ἀπεκρινατο· οἱ δε ἀκουσαντες συνηκαν το· Ηλιας ἠδη ἠλθε, και το ἑξης αὐτῳ εἰρημενον ὑπο του σωτηρος, την ἀναφοραν ἐσχηκεναι ἐπι τον Βαπτιστην Ιωαννην· και ταυτα μεν εἰρησθω σαφηνειας ἑνεκεν του ἐκκειμενου ῥητου· ἠδη δε κατα δυναμιν και των ἐναποκειμενων αὐτῳ πραγματων την ἐξετασιν ποιησωμεθα. ἐν τουτοις Ηλιας, οὐχ ἡ ψυχη δοκει μοι λεγεσθαι, ἱνα μη ἐμπιπτω εἰς το ἀλλοτριον της ἐκκλησιας του θεου περι της μετενσωματωσεως δογμα, οὐτε παραδιδομενον ὑπο των ἀποστολων, οὐτε ἐμφαινομενον που των γραφων, και γαρ ἐναντιον ἐστι τα πλεπομενα προσκαιρα εἰναι, και συντελειαν πεισεσθαι τον αἰωνα τουτον· ἀλλα και τῳ πληρωθηναι το· ὁ οὐρανος και ἡ γη παρελευσονται, και το· παραγει γαρ το σχημα του κοσμου τουτου, και το· οἱ οὐρανοι ἀπολουνται, μετα των ἑξης αὐτῳ· εἰ γαρ, καθ' ὑποθεσιν, δις δυναται γενεσθαι ἐν τῃ ἀπ' ἀρχης μεχρι συντελειας του κοσμου καταστασει ἡ αὐτη ψυχη ἐν τῳ σωματι, δι' αἰτιαν ἡν ἀν γενοιτο ἐν αὐτῳ; ἡ δι' ἁμαρτιαν γενομενη δις ἐν σωματι, δια τι οὐχι και τρις, και πλεονακις ἐσται ἐν αὐτῳ, των δια τον βιον τουτον και τα ἡμαρτημενα ἐν αὐτῳ κολασεων τουτῳ ἀποδοθησομενων μονῳ τῳ τροπῳ κατα την μετενσωματωσιν; ὁπερ ἐαν ἐξ ἀκολουθιας δοθῃ, οὐκ ἐσται ταχα ὁτε ψυχη οὐ μετενσωματωθησεται· ἀει γαρ δια τα προτερα ἁμαρτηματα ἐπιδημησει τῳ σωματι, και οὑτως οὐχ ἑξει χωραν ἡ του κοσμου φορα, καθ' ἡν ὁ οὐρανος και ἡ γη παρελευσονται. ἱνα δε κατα την ὑποθεσιν ταυτην, διδωται τον παντη ἀναμαρτητον μηκετι ἡξειν εἰς το δια γενεσεως σωμα, δια χρονων οἰει μιαν εὑρησεσθαι παντηκαθαρευσασαν ψυχην, και μη δεομενην μετενσωματωσεως; ὁμως δε και οὑτως μιας τινος ἀει ἐκ του ὡρισμενου των ψυχων ἀριθμου μεθισταμενης, και μηκετι εἰς σωμα ἐρχομενης, ἐπιλειψει ποτε ὡς δια τινων ὡσπερει ἀπειρων

χρονων

compingeretur, ab eoque trucidaretur: deinde instar eorum, quæ adversus Eliam patraverunt, ab iisdem passurum se ait. Atque hæc quidem quasi de Elia quærebant discipuli, & Servator respondebat. Qui autem id audierunt, verba hæc, *Elias jam venit*, & quod a Servatore deinde dictum est, ad Joannem Baptistam relatum esse intellexerunt. Hæc porro dicta sint illustrandi gratia propositi loci; jam vero reconditas in eo res pro virili investigemus. In his quidem per Eliam non mihi videtur anima significari, ne forte in alienam ab ecclesia Dei de migratione e corpore in corpus sententiam, neque ab apostolis traditam, neque uspiam in scripturis prolatam incidam: huic enim adversatur, quod scriptum est, caduca ea esse, quæ videntur, & consummatum iri sæculum hocce; quin & eorum peractioni: *Cœlum & terra transibunt*, &: *præterit enim figura hujus mundi*, &: *Cœli peribunt*, cum iis, quæ sequuntur. Nam si, ut id ponamus, in eo rerum statu, qui ab initio ad consummationem usque mundi obtinebit, eadem anima bis corpus subire potest, ecquamnam ob causam subibit illud? Si propter peccatum bis corpus subit, cur non ter, & sæpius subibit, cum per migrationem solummodo e corpore in corpus, nec alia quavis ratione vita hæc, in eaque admissa flagitia puniantur? Quod si ex consequentibus fuerit concessum, nunquam non fortasse anima e corpore in corpus transmigrabit, semper enim propter priora crimina in corpore versabitur, atque ita locum non habebit motio illa mundi, qua *Cœlum & terra transibunt*. Ut autem concedatur, juxta hanc positionem, eum, qui nullius peccati reus erit, non amplius per ortum in corpus rediturum; an toto temporum decursu reperiri posse existimas animam omnis puram labis, nec ullius in aliud corpus migrationis egentem? Verumtamen & sic aliqua semper ex præfinito animarum numero

 exce-

χρονων ἡ γενεσις, καταντησαντος του κοσμου ἐπι τινα ἑνα ἡ δευτερον, ἡ ὀλιγῳ πλειους, μεθ' ὃς και αὐτους τελειωθεντας, ὁ κοσμος φθαρησεται, ἐπιλειποντων των εἰς σωμα ἐρχομενων· ὁπερ ὐκ ἀρεσκει τῃ γραφῃ, πληθος γαρ οἰδεν ἁμαρτωλων ἐν τῳ χρονῳ της του κοσμου φθορας. ὁπερ ἐςι δηλον συνεξεταζομενου του· πλην ἐλθων ὁ υἱος του ἀνθρωπου ἑυρησει την πιςιν ἐπι της γης; ὡς ἑυρομεν παρα τῳ Ματθαιῳ ὑτως εἰρημενον· ὡσπερ δε αἱ ἡμεραι τυ Νωε, ὑτως ἐςαι ἡ παρυσια τυ υἱυ ἀνθρωπυ· ὡς γαρ ἠσαν ἐν ταις ἡμεραις τυ κατακλυσμυ, και τα ἑξης. ἐςαι δε τοις τοτε ἡ των ἁμαρτηματων εἰσπραξις, ὐκ ἐν μετενσωματωσει· εἰ γαρ ἐςι ἁμαρτανοντες παραλαμβανονται, ἠτοι ἀλλῳ τροπῳ κολασεως μετα τυτο κολασθησονται, και κατα τυτο ἠτοι δυο τροποι κολασεων ἐσονται γενικοι· ὁ μεν ἐν μετενσωματωσει, ὁ δε ἐξω τυ τοιυτυ σωματος, και λεγετωσαν τας τυτων αἰτιας, και διαφορας· ἡ ὐ κολασθησονται, ὡς ἀθροως ἀποβαλοντες τα ἁμαρτηματα οἱ ἐπι συντελειᾳ καταλειφθεντες, ἡ, ὁπερ βελτιον, εἰς ἐςι τροπος κολασεως τοις ἡμαρτηκοσιν ἐν σωματι, το ἐξω αὐτυ της καταςασεως τυ βιυ τυτυ το καταξιαν των ἡμαρτημενων παθειν. ἑκαςον δε τυτων τῳ ἐνοραν δυναμενῳ τοις πραγμασιν ἀνατρεπτικον ἐςι της μετενσωματωσεως. εἰ δε ἀναγκαιως οἱ την μετενσωματωσιν εἰσαγοντες ἑλληνες, ὡς ἀκολυθα αὐτοις τιθεντες, ὐδε φθειρεσθαι βυλονται τον κοσμον, ὡρα και τυτυς ἀντιβλεψαντας ταις ἐκφαινυσαις γραφαις φθαρησεσθαι τον κοσμον, ἡ ἀπιςησαι αὐταις, ἡ ἑυρεσιλογειν περι διηγησεως των κατα την συντελειαν, ὁπερ καν βυλωνται ποιησαι ὐ δυνησονται. ἐτι δε και τυτο τοις τολμησασιν ἀν λεγειν μη φθαρησεσθαι

τον

excedente, nec amplius redeunte in corpus, ortus aliquando, post immensum puta tempus desinet, redacto scilicet ad unum, vel alterum, vel paulo plures mundo, quibus jam perfectionem adeptis, mundus interibit, deficientibus, qui in corpus eant; quod scripturæ minime consentaneum est; multitudinem siquidem peccatorum futuram novit, quo tempore interibit mundus, quod ex his attente consideratis perspicuum est: *Verumtamen Filius hominis veniens, putas inveniet fidem in terra?* & quemadmodum apud Matthæum ita expressum invenimus: *Sicut autem in diebus Noe, ita erit & adventus Filii hominis, sicut enim erant in diebus diluvii*, & cætera. Punientur autem eorum peccata, qui tunc erunt, non per migrationem e corpore in corpus: nam si adhuc peccantes deprehenduntur, vel alio pœnæ genere postea punientur; ac duæ proinde generales puniendi rationes erunt, illa quidem per transitum e corpore in corpus; illa vero extra hocce corpus; ac illarum causas & differentias exponant: vel non punientur, quasi peccata sua confestim abjecerint, qui in consummatione fuerint deprehensi: vel, quod melius est, una tantum ratione plectuntur, qui in corpore peccaverunt, pœnas videlicet extra illud, & extra vitæ hujus statum ex peccatorum suorum merito dantes. Unumquodque autem illorum, ut facile intelligit quisquis res introspicere potest, sententiam de migratione animarum e corpore in corpus funditus labefactat. Quod si qui transitum animarum in varia corpora invehunt ethnici, utpote consentanea doctrinæ huic adstruentes, mundi interitum necessario non admittunt, superest ut postquam scripturis mundi occasum asserentibus palam refragati fuerint, vel fidem iis non habeant, vel verba reperiant, quibus ea, quæ ad consummationem pertinent, explicare possint, quod facere neutiquam poterunt, etiamsi velint. Præterea

τον κοσμον φησομεν, ὁτι ει μη φθειρεται ὁ κοσμος, ἀλλ᾽ ἐπ᾽ ἀπειρον ἐςαι, ὐκ ἐςαι ὁ θεος εἰδως τα παντα πριν γενεσεως αὐτων. ἀλλ᾽ ει ἀρα ἀνα μερος, ἠτοι ἑκαςον εἰσεται πριν γενεσεως αὐτυ, ἠ τινα, και μετα ταυτα παλιν ἑτερα· ἀπειρα γαρ τῃ φυσει ὐχ οἱον τε περιλαμβανεσθαι τῃ πεῤατυν πεφυκυια τα γινωσκομενα γνωσει· τυτῳ δε ἀκολυθει μηδε προφητειας δυνασθαι γενεσθαι περι παντων ὡντινωνυν, ἀτε ἀπειρων ὀντων των παντων.

Α᾽ναγκαιως δ᾽ οἰμαι ἐνδιατετριφεναι τῃ ἐξετασει τυ περι μετενσωματωσεως λογυ, δια την τινων ὑπονοιαν οἰηθεντων ψυχην εἰναι, περι ἡς ὁ λογος, την αὐτην Ηλιυ και Ιωαννυ, προτερον μεν κληθεισαν Ηλιαν, δευτερον δε Ιωαννην· και ὐκ ἀθεει γε κεκλησθαι Ιωαννην. αὐτον, ὡς δηλον ἐκ τυ τον ὀφθεντα ἀγγελον τῳ Ζαχαριᾳ εἰρηκεναι αὐτῳ· μη φοβυ, Ζαχαρια, διοτι εἰσηκυσθη ἡ δεησις συ· και ἡ γυνη συ Ελισαβετ γεννησει υἱον σοι, και καλεσει το ὀνομα αὐτυ Ιωαννην, και ἐκ τυ ἀπειληφεναι τον Ζαχαριαν την φωνην, μετα την ἐν τῃ πινακιδι γραφην περι τυ Ιωαννην καλεισθαι τον γεγεννημενον. εἰπερ δε ἡ ψυχη Ηλιας ἠν, ἐχρην και δευτερον αὐτον γεννωμενον κληθηναι Ηλιαν, ἠ αἰτιαν τινα φανηναι της μετωνυμιας, ὡς ἐπι τυ Αβραμ και τυ Αβρααμ, και της Σαρας, και της Σαῤῥας, και τυ Ιακωβ και Ισραηλ, και τυ Σιμωνος και Πετρυ. καιτοιγε ὐδ᾽ ὑτως ὁ λογος ἐν αὐτοις ἐσωζετο, ἐν μιᾳ γαρ και τῃ αὐτῃ ζωῃ τοις προειρημενοις γεγονασιν αἱ μετωνυμιαι. ζητησαι δ᾽ ἀν τις, ει μη ἡ ψυχη Ηλιας ἐςι προτερον ἐν τῳ Θεσβιτῃ, και δευτερον ἐν τῳ Ιωαννῃ, τι ἀν εἰη το κληθεν ὑπο τυ σωτηρος ἐν ἀμφοτεροις Ηλιας; και φημι τον Γαβριηλ ἐν τοις προς Ζαχαριαν λογοις ὑποβεβληκεναι τις ἡ αὐτη ὐσια ἐν Ηλιᾳ και Ιωαννῃ· φησι γαρ· των υἱων Ισραηλ πολλυς ἐπιςρεψει ἐπι κυριον τον θεον αὐτων· και αὐτος προελευσεται ἐνωπιον αὐτυ ἐν πνευματι και δυναμει Ηλιυ· προσχες γαρ, ὐκ εἰπεν, ἐν ψυχῃ Ηλιυ, ἱν ἐχοι

τοπον

vero & illud iis, qui mundum minime periturum sciscunt dicemus, Deum non omnia antequam fiant cogniturum, si mundus non interibit, sed in infinitum perseverabit. At si forte per vices cognoscet; vel unumquodque antequam oriatur cognoscet; vel nonnulla, & rursum deinde alia: fieri quippe non potest, ut, quæ natura infinita sunt, cognitione omnia cognita ex natura sua finiente comprehendantur: inde autem sequitur, nec de rebus omnibus quibuslibet vaticinationes edi posse, cum res omnes infinitæ sint.

2. Necesse autem habuisse me existimo in hujus de migratione animarum in varia corpora quæstionis disquisitione studium & operam ponere, propter quorumdam suspicionem, quibus persuasum est animam hanc, de qua agitur, eamdem esse Eliæ ac Joannis, primum quidem Eliam appellatam, deinde vero Joannem: nec item sine Dei nutu Joannem dictum illum fuisse opinor, ut ex eo patet, quod angelus Zachariæ visus dixerit ei: *Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua, & uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Joannem:* & ex eo, quod vocem recuperaverit Zacharias, postquam Joannem eum esse appellandum, qui natus erat, in tabella scripsit. Quod si anima hæc Elias erat, oportebat illum Eliam quoque appellari, quum iterum natus est, vel certe aliquam proferri rationem cur mutatum nomen fuerit; quemadmodum de Abram & Abraham; de Sara, & Sarra; de Jacob, & Israel; & de Simon, & Petro. Verum ne sic quidem par erat in illis ratio; his enim, quos diximus, in una eademque vita mutationes nominum factæ sunt. Quæsiverit autem aliquis, si non anima Elias primum erat in Thesbita, & deinde in Joanne, quid tandem illud erat, quod in utroque Elias a Servatore appellabatur? Ego vero dico Gabrielem, quænam eadem esset in Elia & Joanne natura, in sermone cum Zacharia habito suggessisse;

τοπον ἡ μετενσωματωσις, ἀλλ', ἐν πνευματι και δυναμει Ηλιυ. σαφως δε οἰδεν ἡ γραφη διαφοραν πνευματος προς ψυχην, ὡς το· ὁ δε Θεος ἁγιασαι ὑμας ὁλοτελεις, και ὁλοκληρον ὑμων το πνευμα, και ἡ ψυχη και το σωμα τηρηθειη ἀμεμπτως ἐν τῃ παρυσιᾳ τυ κυριυ ἡμων Ιησυ χριςυ, και το· ἐυλογειτε πνευματα και δικαιων ψυχαι, ἐν τῳ κατα τυς ἑβδομηκοντα Δανιηλ φερομενον, παριςησι την διαφοραν πνευματος και ψυχης. Ηλιας ὐν ὁ Ιωαννης ὐ δια την ψυχην λελεκται, ἀλλα δια το πνευμα, και την δυναμιν, ἁτινα ὐδεν λυπει τον ἐκκλησιαςικον λογον, εἰ προτερον μεν ἠν ἐν Ηλιᾳ, ὑςερον δε γεγονεν ἐν Ιωαννῃ. και πνευματα δε προφητων προφηταις ὑποτασσεται, ὐχι δε ψυχαι προφητων προφηταις ὑποτασσεται, και το· πνευμα Ηλιυ ἀναπεπαυται ἐπι Ελισσαιε. ζητητεον δε ποτερον ταυτον ἐςι το πνευμα τυ Ηλιυ τῳ ἐν Ηλιᾳ πνευματι θευ, ἡ ἑτερα ταυτ' ἐςιν ἀλληλων; και εἰ παραδοξον τι το πνευμα ἠν Ηλιυ το ἐν αὐτῳ, παρα το πνευμα τυ ἀνθρωπυ ἑκαςυ το ἐν αὐτῳ· και γαρ σαφως ὁ ἀποςολος παρεςησεν ἑτερον εἰναι το τυ θευ πνευμα κἀν ἐν ἡμιν ᾐ, παρα το πνευμα ἑκαςυ ἀνθρωπυ το ἐν αὐτῳ, ὁπυ μεν λεγων· αὐτο το πνευμα συμμαρτυρει τῳ πνευματι ἡμων, ὁτι ἐσμεν τεκνα θευ. ὁπυ δε· ὐδεις οἰδεν ἀνθρωπων τα τυ ἀνθρωπυ, εἰ μη το πνευμα τυ ἀνθρωπυ το ἐν αὐτῳ· ὐτω και τα τυ θευ ὐδεις οἰδεν, εἰ μη το πνευμα τυ θευ. μη θαυμαζε δε το περι τυ Ηλιυ, εἰ ὡσπερ ξενον τι ἀπηντησεν αὐτῳ παρα τυς ἀναγεγραμμενυς παντας ἁγιυς, δια το ἀναληφθηναι ἐν συσσεισμῳ εἰς τον ὐρανον, ὐτως ἐξαιρετον τι εἰχε το πνευμα αὐτυ, ὡς ὐ μονον ἐπαναπαυσασθαι τῳ Ελλισσαιῳ, ἀλλα και τῳ Ιωαννῃ συγκαταβηναι εἰς την γενεσιν, και

τον

fiſſe; ait enim: *Multos filiorum Iſrael convertet ad Dominum Deum ipſorum, & ipſe præcedet ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ.* Attende enim non dixiſſe illum, *in anima Eliæ*, ut locum habeat illa de animarum e corpore in corpus tranſitu opinio, ſed *in ſpiritu & virtute Eliæ*: optime autem diſcrimen callet ſcriptura, quod inter animam & ſpiritum intercedit; quemadmodum illud: *Deus autem ſanctificet vos per omnia, ut integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus ſine querela in adventu Domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur*; & illud, quod habetur in libro Daniel, prout extat apud Interpretes ſeptuaginta: *Benedicite ſpiritus, & animæ juſtorum Domino*, ſpiritus, & animæ differentiam exprimit. Joannes igitur non animæ, ſed ſpiritus & virtutis ratione Elias dictus eſt, quæ quidem eccleſiæ doctrinam non lædunt, ſi primum in Elia, deinde vero fuerunt in Joanne: *Et ſpiritus prophetarum prophetis ſubjecti ſunt*, animæ autem prophetarum prophetis ſubjectæ non ſunt; & *Requievit ſpiritus Eliæ ſuper Eliſæum.* At quærendum venit, utrum idem ſit Eliæ ſpiritus, ac ſpiritus Dei, qui in Elia eſt; an invicem diſcrepent; & utrum inſolitus erat hic Eliæ, qui in illo erat ſpiritus, præter uniuscujusque hominis ſpiritum, qui in ipſo eſt. Etenim præter uniuscujusque hominis ſpiritum, qui in eo eſt, alium inſuper eſſe Dei, etiamſi in nobis verſetur, ſpiritum, luculenter ſignificavit Apoſtolus, modo dicens: *Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei*: alias vero: *Nemo hominum ſcit, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt; ita & quæ Dei ſunt nemo cognovit, niſi ſpiritus Dei.* Quod ad Eliam autem pertinet ne mireris, ſi quemadmodum inuſitatum quid illi præter ſanctos omnes, de quibus ſcriptum eſt, contigit, cum in cœlum per turbinem evectus eſt; ita peculiare aliquid ſpiritus ejus habuit, adeo ut non requieverit ſolum ſuper Eliſæum, ſed & cum Joanne,

τον Ιωαννην ἰδιᾳ μεν πνευματος ἁγιυ πεπληρωσθαι ἐτι ἐκ κοιλιας μητρος αὐτυ, ἰδιᾳ δε προεληλυθεναι ἐνωπιον τυ Χριςυ ἐν πνευματι και δυναμει Ηλιυ. και γαρ δυνατον πλειονα πνευματα εἰναι ἐν τῳ αὐτῳ, ὐ μονον χειρονα, ἀλλα και κρειττονα· αἰτει γυν ὁ Δαβιδ ςηριχθηναι μεν πνευματι ἡγεμονικῳ, ἐγκαινισθηναι δε ἐν τοις ἐγκατοις αὐτυ πνευμα εὐθες. εἰ δε ἱνα μεταδῳ ἡμιν ὁ σωτηρ πνευματος σοφιας και συνεσεως, πνευματος βυλης και ἰσχυος, πνευματος γνωσεως και εὐσεβειας, και ἐνεπλησθη πνευματος φοβυ θευ· δυνατον και ταυτα νοεισθαι πλειονα ἐν τῳ αὐτῳ εἰναι κρειττονα πνευματα. και τυτο δε παρεθεμεθα, δια το ἐν πνευματι και δυναμει Ηλιυ προεληλυθεναι ἐνωπιον χριςυ τον Ιωαννην, ἱνα το: Ηλιας ἠδη ἠλθεν, ἐπι το ἐν τῳ Ιωαννῃ ἀναφερηται πνευμα τυ Ηλιυ, ὡς και συνηκαν οἱ συναναβαντες τρεις μαθηται, ὁτι περι Ιωαννυ τυ βαπτιςυ εἰπεν αὐτοις. ἐπι μεν ὐν τον Ελισαιον μονον ἀναπεπαυται το Ηλιυ πνευμα· ὁ δε Ιωαννης προεληλυθεν, ὐκ ἐν μονῳ τῳ πνευματι, ἀλλα και ἐν δυναμει Ηλιυ·· διο και Ελισσαιος μεν ὐκ ἀν Ηλιας εἰρητο, Ιωαννης δε αὐτος ἠν Ηλιας. εἰ δε δει παραθεσθαι την γραφην, ὁθεν ἐλεγον οἱ γραμματεις ὁτι Ηλιαν δει ἐλθειν πρωτον, ἀκυε τυ Μαλαχιυ λεγοντος· και ἰδυ ἐγω ἐποςελω ὑμιν Ηλιαν τον Θεσβιτην, και τα ἑξης, ἑως τυ· μη ἐλθω, και παταξω την γην ἀρδην. και ἐοικε γε δια τυτων δηλυσθαι ὁτι προευτρεπισει ὁ Ηλιας τῃ ἐνδοξῳ χριςυ ἐπιδημιᾳ, δια τινων ἱερων λογων και καταςασεων ἐν ταις ψυχαις, τυς εἰς τυτο ἐπιτηδειυς γεγενημενυς, ἡν ὐκ ἀν ἠνεγκαν οἱ ἐπι γης, δια το ὑπερβαλλον της δοξης, εἰ μη ὑπο τυ Ηλιυ ἠσαν προευτρεπισθεντες. Ηλιαν δε και ἐν τυτοις, ὐ την ψυχην λαμβανω τυ προφητυ ἐκεινυ, ἀλλα το πνευμα και την δυναμιν αὐτυ· ταυτα γαρ ἐςιν οἱς τα παντα ἀποκαταςησεται, ἱνα ἀποκαταςασι, και ἐκ της ἀποκαταςασεως γενομενοις χωρητικοις της δοξης τυ χριςυ, ἐπιδημησῃ ὁ ἐν δοξῃ ὀφθησομενος υἱος τυ θευ. εἰ δε και λογος τις ἐςιν ὁ Ηλιας ὑποδεεςερος λογυ τυ ἐν

ἀρχῃ

ut una cum eo nasceretur, descenderit, & Joannes seorsum quidem *Spiritu sancto repletus fuerit adhuc ex utero matris suæ;* seorsum vero *præcesserit ante Christum in spiritu & virtute Eliæ.* Spiritus enim non nequam solum, sed & boni in eodem plures esse possunt; postulat quippe David *in spiritu principali confirmari, spiritum vero rectum innovari in visceribus suis.* Quod si ut nobis *spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilii & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis* communicet Servator, *repletus est ipse spiritu timoris Dei,* plures hi spiritus boni in eodem animadverti possunt. Atque id quidem proposuimus, quia præcessit ante Christum Joannes *in spiritu & virtute Eliæ,* ut ista verba: *Elias jam venit,* ad spiritum Eliæ, qui in Joanne erat, referantur, quemadmodum qui ascenderant cum eo, *intellexerunt discipuli tres, quia de Joanne Baptista dixisset eis.* Solus igitur *requievit spiritus Eliæ super Elisæum,* Joannes autem præcessit, non in spiritu solum, sed & in virtute Eliæ. Propterea Elisæus dictus non est Elias, Joannes autem ipse erat Elias. Quod si is scripturæ locus in medium proferendus est, quod adducti Scribæ venturum prius Eliam dicebant, audi Malachiam dicentem: *Et ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten,* & cætera usque ad id: *Ne forte veniam, & percutiam terram anathemate.* His autem verbis significari videtur, futurum ut Elias per sacros quosdam sermones, & animos componendo ac constituendo, eos ad gloriosum Christi adventum præparet, qui ad id idonei facti fuerint; quem profecto propter gloriæ magnitudinem non sustinuissent, qui supra terram degebant, nisi ab Elia fuissent præparati. Eliam autem hoc loco, non animam hujus Prophetæ, sed spiritum illius & virtutem interpretor. Ea enim sunt quibus omnia restituentur, ut iis, qui restituti fuerint, & ex ea restitutione gloriæ Christi capaces facti fuerint, Dei Filius in gloria videndus adveniat.

ἀρχῃ προς τον θεον Θεε λογε, και ἐτος ἀν δυναιτο ὡσπερει προγυμνασμα ἐπιδημειν τῳ ἑτοιμαζομενῳ λαῳ ὑπ᾽ αὐτε, ἱνα γενηται κατεσκευασμενος προς ὑποδοχην τε τελειε λογε. ἀπορησει δ᾽ ἀν τις εἰ το πνευμα και ἡ δυναμις Ηλιε τα ἐν Ιωαννῃ πεπονθε, και το· ἐποιησαν ἐν αὐτῳ ὁσα ἠθελησαν. και προς τετο λελεξεται, ἁπλεςερον μεν ὁτι ἐδεν ἀτοπον δια την ἀγαπην συμπασχειν τα βοηθεντα τοις βοηθεμενοις· και Ιησες γεν φησι· δια τες ἀσθενεντας ἠσθενεν, και δια τες πεινωντας ἐπεινων, και δια τες διψωντας ἐδιψων· βαθυτερον δε ὁτι ἐχ εἰρηται· ἀλλα ἐποιησαν αὐτῳ ὁσα ἠθελησαν ἐν αὐτῳ, ἠν γαρ ἐπερηρεισμενα τῳ πνευματι, και τῃ δυναμει Ηλιε τα πεπονθοτα, ἡ ψυχη Ιωαννε ἐδαμως ἐσα Ηλιας, ταχα δε και το σωμα· κατ᾽ ἀλλον γαρ τροπον ἐν σωματι ψυχη, και πνευμα, και δυναμις· κατ᾽ ἀλλον δε το σωμα τε δικαιε ἐν τοις κρειττοσιν, ὁσπερ ἐρηρεισμενον αὐτοις, και αὐτων ἠρτημενον. οἱ δε ἐν σαρκι ὀντες Θεῳ ἀρεσαι ἐ δυνανται, ὑμεις δε ἐκ ἐςε ἐν σαρκι, ἀλλ᾽ ἐν πνευματι, εἰπερ πνευμα Θεε οἰκει ἐν ὑμιν· ἡ γαρ ψυχη τε μεν ἁμαρτωλε ἐν σαρκι ἐςι, τε δε δικαιε ἐν πνευματι. ἐτι δε και τετ᾽ ἀν ζητηθειη, το· ἀλλ᾽ ἐποιησαν ἐν αὐτῳ ὁσα ἠθελησαν, ἐπι τινα ἀναφερεται; ἀρα γαρ ἐπι τες γραμματεις, περι ὡν πυνθανομενοι οἱ μαθηται ἐλεγον· τι ἐν οἱ γραμματεις λεγεσιν ὁτι Ηλιαν δει ἐλθειν πρωτον; ἀλλ᾽ ἐ πανυ τι φαινεται ὑπο των γραμματεων πεπονθεναι τι Ιωαννης, εἰ μη ἀρα ὁτι ἐκ ἐπιςευσαν αὐτῳ, ἡ ὁτι, ὡς και ἀνωτερω εἰπομεν, συναιτιοι γεγονασι τοις τετολμημενοις κατ᾽ αὐτε ὑπο Ηρωδε.· ἀλλος δ᾽ ἀν εἰποι ὁτι το· ἀλλ᾽ ἐποιησαν ἐν αὐτῳ ὁσα ἠθελησαν, ἐκ ἐπι τες γραμματεις, ἀλλ᾽ ἐπι την Ηρωδιαδα, και την θυγατερα αὐτης, και τον Ηρωδην ἀναφερεται, ποιησαντας ἐν αὐτῳ ὁσα ἠθελησαν. και το ἑξης δε δια το· ἐτως ὁ υἱος τε ἀνθρωπε μελλει πασχειν ὑπ᾽ αὐτων, ἀναφεροιτ᾽ ἀν εἰ μεν τῳ

προτε-

veniat. Si autem Elias verbum aliquod est; eo verbo inferius quod in principio Verbum erat apud Deum, possit illud profecto, tanquam ad eos exercendos & consuefaciendos, in populo a se parato versari, ut ad Verbum perfectum excipiendum instruatur. Dubitabit autem aliquis an spiritus & virtus Eliæ, quæ in Joanne erant, aliquid perpessa sint, juxta illud: *Fecerunt in eo quæcumque voluerunt:* ac ad id simpliciter quidem respondebitur a ratione non abhorrere ea, quæ auxilium præbent, propter charitatem, eorum, quæ adjuvantur malis affici; ait siquidem Jesus: *Propter infirmos, infirmus fui; & propter esurientes, esurii; & propter sitientes, sitii;* respondebitur vero accuratius dictum non esse: *Sed fecerunt ei quæcumque voluerunt in eo;* ea enim, quæ mala tolerabant, spiritui & virtuti Eliæ innixa erant; Joannis nimirum anima, quæ Elias non erat; fortasse vero & corpus, aliter enim in corpore anima est, & spiritus, & virtus; aliter vero justi corpus in melioribus, quasi his innixum, ab iisque pendens; *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis.* Peccatoris enim anima in carne est; justi autem, in spiritu. Quin & illud quæri potest, ad quemnam id pertineat: *Sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt;* an ad Scribas, de quibus discipuli inquirentes dicebant: *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* Sed non multa Joanni videntur a Scribis inflicta mala, nisi fortasse quod fidem ei non habuerunt; vel etiam quod, ita ut a nobis supra dictum est, causam & ipsi præbuerunt his, quæ adversus eum perpetrare ausus est Herodes. Alter vero dixerit verba hæc: *Sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt,* non ad Scribas, sed ad Herodiadem, ipsiusque filiam, & Herodem, qui *fecerunt in eo quæcumque voluerunt,* esse referenda. Quod autem sequitur his expressum verbis: *Sic & Filius hominis*

προτερον δια τυς γραμματεις· ει δε το δευτερον, επι τον Ηρωδην, και την Ηρωδιαδα, και την θυγατερα αὐτης, και το δευτερον· και γαρ ἐοικε συμψηφος γεγονεναι ὁ Ηρωδης τω τον Ιησυν ἀποθανειν, ταχα κοινωνυσης αὐτω της κατ' αὐτυ ἐπιβυλης και της γυναικος.

Περι τυ σεληνιαζομενυ.

Και ἐλθοντων αὐτων προς τον ὀχλον, προσηλθεν αὐτω ἀνθρωπος γονυπετων αὐτω, και λεγων· κυριε ἐλεησον μυ τον υἱον. πασχοντες, ἡ οἱ των πασχοντων οἰκειοι μετα των ὀχλων εἰσι· διοπερ ἐπαν τα ὑπερ τυς ὀχλυς ὁ Ιησυς οἰκονομησηται, καταβαινει προς αὐτυς, ἱν' οἱ μη δυναμενοι ἀναβαινειν δια τας κατεχυσας την ψυχην νοσυς ὠφεληθωσι, καταβαντος προς αὐτυς ἀπο των ὑψηλοτερων τυ λογυ. ἐξεταστεον δε ἐπι τινων μεν νοσηματων οἱ πασχοντες πιστευυσι, και ἀξιυσι περι της ἰδιας θεραπειας· ἐπι τινων δε περι αὐτων ἑτεροι τυτο ποιυσιν, οἱον ὁ ἑκατονταρχος περι παιδος, και ὁ βασιλικος περι υἱυ, και ἀρχισυναγωγος περι θυγατρος, και ἡ Χαναναια περι δαιμονωντος τεκνυ θηλεος, και νυν ὁ γονυπετων αὐτω ἀνθρωπος περι υἱυ σεληνιαζομενυ. τυτοις δε συνεξετασεις ποτε ἀφ' ἑαυτυ ὁ σωτηρ, και ὑπο μηδενος ἀξιωθεις ἰαται, ὡς τον παραλυτικον· αὐται γαρ ἐπι το αὐτο συγκριθεισαι ἀλληλαις αἱ θεραπειαι, και συνεξετασθεισαι πολλα τω ἀκυειν δυναμενω της ἐν μυστηριω ἀποκεκρυμμενης σοφιας θευ παραστησυσι δογματα περι τε των διαφορων περι τας ψυχας συμπτωματων, και περι τυ τροπυ της θεραπειας αὐτων.

Επει δε νυν ὐ περι παντων, ἀλλα τυ ἐκκειμενυ ῥητυ προκειται ἐξεταζειν, ἰδωμεν τροπολογυντες τινα δυναμεθα εἰπειν τον σεληνιαζομενον εἰναι, και τον ἀξιυντα περι αὐτυ πατερα αὐτυ, και τι το πιπτειν τον πασχοντα, ὐκ ἀει, ἀλλα πολλακις· ὁτε μεν εἰς πυρ, ἐνιοτε

minis passurus est ab eis, ad Scribas referri potest, si ad Scribas quoque refertur id, quod præcedit: si autem ad Herodem, & Herodiadem, ejusque filiam; ad eos quoque posterius hoc refertur: morti sedenim Jesu consensisse videtur Herodes, conscia fortasse illius uxore, & structarum adversus Christum insidiarum participe.

De Lunatico.

3. *Et cum venissent ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine miserere filio meo.* Qui mala tolerant eorumque propinqui, cum turbis versantur: ideo ad illos descendit Jesus, postquam ea, quæ supra turbas sunt, administravit, ut qui propter morbos animam detinentes ascendere non possunt, postquam ad eos e superioribus locis Verbum descenderit, adjuventur. At quærendum est, quorum morborum causa ii credant, & pro sanitate sua recuperanda orent, qui adversam valetudinem patiuntur; quorum autem causa pro his alii id faciant; Centurio verbi gratia pro famulo; pro filio Regulus; pro filia Archisynagogus: & Chananæa pro fœminea sua prole; & nunc *homo genibus provolutus ante eum*, pro Lunatico filio. Simul autem disquires ecquandonam Servator sponte, nec quoquam rogante aliquem, puta paralyticum sanet; hæ enim curationes in unum collatæ, inter se & comparatæ, ei qui reconditam in mysterio sapientiam intelligere valet, Dei circa varios animorum morbos, eorumque curandorum rationes decreta declarabunt.

4. At quoniam non de omnibus, sed de præsenti tantum loco nunc nobis agendum est, videamus, quemnam esse Lunaticum, proque eo rogantem illius patrem tropologice dicere possumus; quid ægrotum non semper, sed sæpe cadere, quandoque in ignem,

ἐνιοτε δε εἰς ὑδωρ, και τι το μη δεδυνηϑαι αὐτον ὑπο των μαϑητων ϑεραπευϑηναι, ἀλλ' ὑπ' αὐτȣ τȣ Ιησȣ. και γαρ εὐλογον, ἐιπερ πασα νοσος, και πασα μαλακια, ἁς ἐθεραπευσεν ὁ σωτηρ ἡμων τοτε ἐν τῳ λαῳ ἀναφερεται ἐπι τα ἐν ψυχαις διαφορα συμπτωματα, ὡς τȣς μεν παρετȣς την ψυχην, κειμενην αὐτην ἐχοντας ἐπι τȣ σωματος παραλελυμενην δηλȣσϑαι δια των παραλυτικων· τȣς δε τυφλωττοντας περι τα τῃ ψυχῃ μονῃ θεατα δηλȣσϑαι δια των τυφλων, και ἐιναι τυφλȣς· τȣς δε κεκωφωμενȣς προς παραδοχην σωτηριȣ λογȣ σημαινεσϑαι δια των κωφων. ἀναλογον ἐκεινοις ἐξετασϑηναι δεησει τα περι τȣ σεληνιαζομενȣ. ἐςι δε το παθος τȣτο ἐκ διαλειμματων ἀξιολογων ἐπιτιθεμενον τοις πασχȣσιν: ἐν οἱς ȣδεν διαφερειν δοκει ὑγιαινοντος ὁ πεπονθως αὐτο παρα τον καιρον τȣ μη ἐνεργειν αὐτον την ἐπιληψιν. τοιαυτα δε τινα ἑυροις ἀν περι τινας ψυχας συμπτωματα, πολλακις νομιζομενας ὑγιαινειν ἐν σωφροσυνῃ και ταις ἀλλαις ἀρεταις, ἐιτ' ἐσϑ' ὁτε ὡσπερει ἐπιληψια τινι τῃ ἀπο των παθων λαμβανομενας, και καταπιπτȣσας ἀπο τȣ ἑςηκεναι δοκειν, και σπωμενας περι την ἀπατην τȣ αἰωνος τȣτȣ, και τας λοιπας ἐπιθυμιας. ταχα δ' ȣν ȣκ ἀν ἁμαρτοις λεγων τȣς τοιȣτȣς, ἱν' ȣτως ἐιπω, πνευματικως σεληνιαζεσϑαι, καταβαλλομενȣς ὑπο των ἐν τοις ἐπȣρανιοις πνευματικων της πονηριας, και κακως ἐχειν πολλακις παρα τον καιρον των ἐπιλαμβανομενων της ψυχης αὐτων παθων· ποτε μεν πιπτοντας εἰς το πυρ των πυρωσεων, ὁτε γινονται, κατα τα λεγομενα ἐν τῳ Ωσηε, οἱ μοιχευοντες, ὡς κλιβανος καιομενα εἰς πεψιν κατακαυματος ἀπο της φλογος· ποτε δε εἰς ὑδωρ, ὁτε ὁ βασιλευς παντων των ἐν τοις ὑδασι δρακοντων καταβαλλει αὐτȣς ἀπο τȣ ἐλευθερον δοκειν ἀναπνειν ἐπι το εἰς βαϑη των κυματων της θαλασσης ἡκειν τȣ των ἀνϑρωπων βιȣ. συμβαλειται δε ἡμιν τῃ τοιαυτῃ περι τȣ σεληνιαζομενȣ διηγησει ὁ λεγων ἐν τῃ σοφιᾳ περι μεν της τȣ δικαιȣ ὁμαλοτητος· διηγησις εὐσεβȣς δια παντος σοφια· περι δε των ἀποδεδομενων· ὁ δε ἀφρων ὡς σε-

λην

aliquando vero in aquam; quid item non a discipulis, sed ab ipso solum Jesu potuisse sanari: nam si omnis morbus, & adversa valetudo, quæ tunc temporis in populo curavit Servator noster, ad varios animorum morbos referuntur, rationi consentaneum est per paralyticos, animo remissos, & jacentem in corpore, ac resolutum habentes animum designari; per cæcos item indicari, cæcosque revera esse, qui circa res soli animo manifestas cæcutiunt; qui vero ad salutaris sermonis susceptionem obsurduerunt, per surdos significari. Convenienter his, quæ ad Lunaticum pertinent examinanda erunt. Is autem affectus ægrotos per intervalla non exigua invadit, in quibus nihil a sano videtur differre, qui eo laborat, quando hunc videlicet epilepsia non corripit. Talibus vero morbis laborantes animos invenias, qui sæpe in castitate, aliisque virtutibus recte valere creduntur; deinde quasi epilepsia quadam, ea nempe, quæ ab animi perturbationibus oritur, corripiuntur; & ab eo statu decidunt, quo stare videbantur, & erga sæculi hujus fallaciam, reliquasque cupiditates rapiuntur. Forsitan ergo minime aberraveris, si homines ejusmodi, qui a *spiritualibus nequitiæ in cœlestibus* dejiciuntur, spiritu, ut ita dicam, lunaticos esse dicas, & persæpe male se habere, quo scilicet tempore animos illorum perturbationes & affectus invadunt, cadentes nonnunquam in ignem inflammationum, quando (juxta ea quæ in Osee habentur,) *adulterantes quasi clibanus succensus a flamma ad coctionem ambusti*; aliquando in aquam, quando rex omnium, qui in aquis sunt, draconum, a respirationis libertate, qua frui videbantur, eos in profundum fluctuum maris humanæ vitæ dejicit. Nobis autem ad eam, quam super Lunatico protulimus expositionem, proderit is, qui in Sapientia de justi quidem æquabilitate, & constantia ait: *Narratio pii semper est sapientia;* de iis autem quorum supra memi-

ληνη ἀλλοιϐται. και ἐςι και ἐν τοις τοιϐτοις ἰδειν ὁρμας συναρπασαι δυναμενας προςεπαινον τϐς μη ἐπιςαντας αὐτων τῳ ἀνερματιςῳ, ὡςε εἰπειν ἀν οἱονει πανσεληνον εἰναι ἐν αὐτοις, ἡ παρ᾽ ὀλιγον πανσεληνον. ἰδοις δ᾽ ἀν παλιν μιμϐμενον το δοξαν εἰναι ἐν αὐτοις φως, ϐχι φως ἡμερινον τυγχανον, ἀλλα και φως νυκτερινον, ἐπι τοσϐτον ληγον, ἑως μηδε δοκϐν φως εἰναι ἐπιβλεπομενον ἐν αὐτοις γενηται. εἰ δε οἱ πρωτοι θεμενοι τα ὀνοματα τοις πραγμασι δια τοιϐτον τι ὠνομασαν το της ἐπιληψιας παθος σεληνιασμον, ἡ μη, και αὐτος ἐπιςησεις.

Πατηρ δε τϐ σεληνιαζομενϐ ταχα ὁ λαχων αὐτον ἀγγελος, εἰτε πασαν λεκτεον ἀνθρωπινην ψυχην ὑπο τινι τεταχθαι ἀγγελῳ, ἀξιων ὡς περι υἱϐ τον ἰατρον των ψυχων, ἱνα αὐτον ῥυσηται, μη δυνηθεντα ἀπο τϐ ὑποδεεςερϐ λογϐ, τϐ ἐν τοις μαθηταις, θεραπευθηναι ἀπο τϐ παθϐς. πνευμα δε ἀλαλον και κωφον τροπολογητεον τας ἀλογϐς, και προς το δοκϐν καλον ὁρμας, ὑπο τϐ λογϐ ἐκβαλλομενον, ἱνα ἁ τεως τις ἐποιει ἀλογῳ φορᾳ νομιζομενα ὑπο των βλεποντων καλα, μηκετι μεν πραττῃ ἀλογως, κατα δε τον λογον της τϐ Ιησϐ διδασκαλιας. ἐκ τουτϐ και ὁ Παυλος ὡρμημενος εἰπεν. ἐαν ἐχω πιςιν πασαν, ὡςε ὀρη μεθιςανειν· ϐ γαρ ἐν μονον ὀρος, ἀλλα και τα ἀναλογον αὐτῳ πλειονα μεθιςησιν ὁ ἐχων πασαν την πιςιν, ἡτις ἐςιν ὡς κοκκος σιναπεως· ἐπει ἐξϐθενειται μεν ἡ πιςις ὑπο των ἀνθρωπων, και βραχυτατον τε και εὐτελες εἰναι φαινεται· τυχϐσα δε γης ἀγαθης, τϐτεςι ψυχης, το τοιϐτον σπερμα παραδεξαθαι καλως δυναμενης, γινεται δενδρον μεγα, ὡςε ϐδεν μεν των ἀπτερων, τα δε ἐπτερωμενα πνευματικως πετεινα τϐ ϐρανϐ κατασκηνϐν δυναθαι ἐν τοις κλαδοις της τοιαυτης πιςεως.

Ηδη ϐν παραςωμεν και τῃ λεξει, και ζητησωμεν προτερον πως σεληνιαζεθαι λεγεται ὁ ὑπο τινος πνευματος ἀκαθαρτϐ, και κωφϐ, και ἀλαλϐ σκοτϐμενος, και κα-

nimus: *Stultus autem sicut luna mutatur.* Ac in istis quidem ejusmodi impetus notare licet, qui ab his etiam, a quibus levitas eorum & inconstantia animadversa non est, laudes extorquere possint; adeo ut plenilunium in iis esse, vel propemodum certe plenilunium pronuntient. Quod autem in iis lumen esse visum est, & lumen nocturnum est, non diurnum, rursus imminutum cernas, eo usque deficiens, dum quod videbatur lumen esse in iis, nullo modo conspiciatur. An autem propter tale quidpiam, epilepsiam lunaticum morbum appellaverint nec ne, qui rebus nomina primum imposuerunt, ipse animadvertes.

5. Pater autem Lunatici is est fortasse angelus, cui ille obtigit (si modo omnem humanam animam angelo alicui subditam esse dicendum est) animorum medicum tanquam pro filio deprecans, ut eum sanet, cujus morbum verbum inferius, quod in discipulis est, curare non potuerat. Spiritum autem mutum & surdum a Verbo depulsum, cæcos in id, quod boni speciem habet impetus esse tropologice dicendum est; ut quæ quis antea bona a spectantibus credita cæco impetu gerebat, ea non amplius sine ratione gerat, sed juxta rationem doctrinæ Jesu. Inde Paulus ad dicendum concitatus est: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam*: non unum enim tantummodo montem, sed illius instar plures transfert, qui omnem fidem habet, quæ grano sinapis similis est; fides quippe ab hominibus nihili fit, & valde exiguum quidpiam ac vile videtur esse; at cum bonum nacta est solum (animam videlicet) quod tale semen recte valeat excipere, in magnam arborem evadit, ut nullum quidem ex iis, quæ alis carent, at alis spiritualiter instructæ cœli volucres in hujusmodi fidei ramis nidulari possint.

6. Jam vero & ad ipsa verba attendamus, ac quæramus primum, qua ratione Lunaticus esse dicatur, cui a spiritu aliquo immundo, & surdo, & muto ver-

ταβαλλομένος, και δια τι παρωνυμον ἐςι το σεληνιαζεσθαι ἀπο τȣ μεγαλȣ ἐν ȣ̓ρανῳ και δευτερȣ μετα τον ἥλιον φωςηρος, ὁν ἐταξεν ὁ θεος εἰς ἀρχας της νυκτος. ἰατροι μεν ȣ̓ν φυσιολογειτωσαν, ἀτε μηδε ἀκαθαρτον πνευμα εἰναι νομιζοντες κατα τον τοπον, ἀλλα σωματικον συμπτωμα, και φυσιολογȣντες τα ὑγρα λεγετωσαν κινεισθαι τα ἐν τη κεφαλη, κατα τινα συμπαθειαν την προς το σεληνιακον φως, ὑγραν ἐχον φυσιν· ἡμεις δε οἱ και τῳ εὐαγγελιῳ πιςευοντες ὁτι το νοσημα τȣτο ἀπο πνευματος ἀκαθαρτȣ, ἀλαλȣ, και κωφȣ ἐν τοις πασχȣσιν αὐτο θεωρειται ἐνεργȣμενον, ὁρωντες δε ὁτι και οἱ εἰθισμενοι παραπλησιως τοις ἐπαοιδοις των Αἰγυπτιων ἐπαγγελλεσθαι την κατα τȣς τοιȣτȣς θεραπειαν, δοκȣσι ποτε ἐπιτυγχανειν ἐν αὐτοις, φησομεν ὁτι μηποτε, ὑπερ τȣ διαβαλλειν τα κτισματα τȣ θεȣ, ἱνα και ἀδικια εἰς το ὑψος λαληθη, και θωνται εἰς ȣ̓ρανον το ςομα αὐτων, το ἀκαθαρτον τȣτο πνευμα ἐπιτηρει τινας σχηματισμȣς της σεληνης, και ȣ̔τως ἐνεργει, ἱν' ἐκ της τηρησεως τȣ κατα τον τοιον δε της σεληνης σχηματισμον πασχειν τȣς ἀνθρωπȣς, την αἰτιαν δοξη τȣ τηλικȣτȣ κακȣ, μη το ἀλαλον και κωφον λαμβανειν δαιμονιον, ἀλλα μεγας ἐν ȣ̓ρανῳ φωςηρ, ὁ τεταγμενος εἰς ἀρχας της νυκτος, και μηδεμιαν ἐχων ἀρχην της τοιαυτης ἐν ἀνθρωποις νοσȣ. και ἀδικιαν γε εἰς το ὑψος λαλȣσι παντες ὁσοι παρα την των ἀςρων σχεσιν φασιν εἰναι την αἰτιαν παντων των ἐπι γης, εἰτε καθολικων, εἰτε και των καθ' ἑκαςον συμπτωματων· και οἱ τοιȣτοι γε ἀληθως ἐθεντο εἰς ȣ̓ρανον το ςομα αὐτων, κακοποιȣς τινας λεγοντες εἰναι των ἀςερων, και ἀλλȣς ἀγαθοποιȣς ȣ̓δενος ἀςρȣ γενομενȣ ὑπο τȣ θεȣ των ὁλων ἱνα κακοποιη, κατα γε τον Ιερεμιαν, ὡς ἐν θρηνοις γεγραπται· ἐκ ςοματος κυριȣ ἐξελευσεται τα καλα και το ἀγαθον. εἰκος δε ὁτι ὡσπερ τȣτο το ἐνεργȣν τον καλȣμενον σεληνιασμον πνευμα ἀκαθαρτον ἐπιτηρει τȣς της σεληνης σχηματισμȣς, ἱνα ἐνεργηση εἰς τον δια τινας αἰτιας παραδιδομενον αὐτῳ, και μη ποιησαντα ἑαυτον

ἀξιον

tigo & tenebræ offunduntur, ab eoque affligitur, & quamobrem morbus ille a magna illa cœlesti, & a sole altera lampade nomen traxit, quam constituit Deus, *ut praeesset nocti.* De rerum ergo natura disputent medici, quippe quibus persuasum sit spiritum impurum minime hic esse, sed morbum corporis duntaxat, ac disputantes dicant per quemdam cum lunari lumine, quod humida præditum est natura, consensum & convenientiam, humores in capite contentos moveri; nos autem, qui morbum hunc in ægris a spiritu immundo, muto, & surdo genitum videri evangelio credimus, & iis, qui eo prope modo, quo Ægyptii incantatores sanationem promittere more illorum soliti sunt, feliciter successisse credi inter ipsos videmus, ne ansam præbeamus Dei operibus ita calumniandis, ut *iniquitatem in excelso loquantur, & ponant in cœlum os suum,* dicemus spiritum hunc impurum certas lunæ figuras observare, atque ita operari, ut cum observatum fuerit sub tali lunæ figura affici homines, non mutus & surdus dæmon tanti mali causam habere videatur, sed magna illa cœlestis fax, quæ constituta est, ut nocti præsit, neque ullum habet morbi hujus inter homines imperium. Ac ii quidem omnes *iniquitatem in excelso loquuntur,* quicumque astrorum constitutione morborum omnium, qui super terram grassantur, sive universalium, sive singularium causam contineri pronuntiant; & ii revera *posuerunt in cœlum os suum,* cum sidera alia malefica, alia benefica esse dicunt; cum nullum astrum a rerum omnium Deo ad id conditum sit, ut noceat, sicut a Jeremia in Threnis scriptum est: *Ex ore Altissimi egredientur honesta & bona.* Quemadmodum autem impurus ille spiritus morbum hunc efficiens, qui lunaticus appellatur, lunæ figuras observat, ut eum vexet, qui sibi certis de causis traditus est, nec dignum se præstitit, qui angeli custodiæ committeretur; ita & alios spiritus ac dæmones aliorum siderum figura-

ἄξιον φρουρᾶς ἀγγελικῆς, οὕτως καὶ ἄλλα πνευματα, και δαιμονια προς τινας σχηματισμους των ἄλλων ἀςερων, ἵνα μη μονον σεληνη, ἀλλα και οἱ λοιποι λοιδορηθωσιν ἀςερες ὑπο των ἀδικιαν εἰς το ὑψος λαλουντων. ἐςι γουν ἀκουσαι των γενεθλιαλογων, την αἰτιαν πασης μανιας, και παντος δαιμονιασμου ἀναφεροντων ἐπι τους τῆς σεληνης σχηματισμους. ὁτι μεν ουν οἱ τον καλουμενον σεληνιασμον πασχοντες ἐνιοτε εἰς το ὑδωρ πιπτουσι, δηλον ἐςιν· ὁτι δε και εἰς το πυρ, σπανιωτερον μεν, πλην και αὐτο συμβαινον ἐςι, και ὁτι δυσιατον ἐςι το νοσημα τουτο, ὡς και τους ἐχοντας χαριν θεραπευειν δαιμονωντας ὁτε μεν ἀπαυδᾳν προς τουτο, ὁτε δε μετα νηςειων, και προσευχων, και πλειονων καματων ἐπιτυγχανειν. ζητησεις δε εἰ ὡσπερ ἐν τοις ἀνθρωποις, οὕτω και ἐν τοις πνευμασι τοιαυτα συμπτωματα, ὡς τινα μεν αὐτων λαλειν· τινα δε ἀλαλα εἶναι· και τινα μεν ἀκουειν, ἑτερα δε κεκωφωσθαι· εὑρεθησεται γαρ ὡσπερ ἐν αὐτοις ἡ αἰτια του εἶναι ἀκαθαρτα, οὕτως και δια το αὐτεξουσιον αὐτων καταδεδικασθαι αὐτα το εἶναι ἀλαλα και κωφα· και γαρ ἀνθρωπων τινες την τοιαυτην καταδικην πεισονται, εἴγε ἡ του προφητου εὐχη ὡς πνευματι ἁγιῳ εἰρημενη ἐπακουσθησεται, ἐν ᾗ λελεκται ἐπι τινων ἁμαρτωλων· ἀλαλα γενηθητω τα χειλη τα δολια. οὕτω δε ταχα και οἱ κακως χρησαμενοι ταις ἀκοαις και παραδεξαμενοι ἀκοην ματαιαν, κωφωθησονται ὑπο του εἰποντος· τίς ἐποιησε δυσκωφον, και κωφον; ἵνα μη πλειον παραδεχωνται ἀκοην ματαιαν.

Ἐπει δε εἰπεν ὁ σωτηρ· ὦ γενεα ἀπιςε, και διεςραμμενη, ἐμφαινει ὁτι ἐκ διαςροφης ἡ κακια παρεισεληλυθε, παρα φυσιν γενομενη, και διαςροφους ἡμας πεποιηκυια. ὁλον δε οἶμαι το των ἐπι γης ἀνθρωπων γενος δια την κακιαν βαρουμενος, και την μετ᾽ αὐτων διατριβην ὁ σωτηρ εἰπε το· ἑως ποτε μεθ᾽ ὑμων ἐσομαι; προειπομεν ουν ἀπο μερους εἰς το· ἐαν ἐχητε πιςιν ὡς κοκκον σιναπεως, ἐρειτε τῳ ὀρει τουτῳ, και τα ἑξης· οὐδεν δ᾽ ἡττον κατα το φαινομενον ἡμιν τρανοτερον και ταυτα εἰς τον

tiones observare verisimile est, ut non luna duntaxat, sed & alia astra obtrectationibus & convitiis ab iis appetantur, qui *iniquitatem in excelso loquuntur.* Genethliacos certe audire operæ pretium est, insaniæ omnis & furoris a dæmone immissi causam ad lunæ figuras referentes. Constat sane in aquam cadere eos aliquando, qui hoc laborant morbo, quem lunaticum appellant; cadere autem & illos in ignem, rarius quidem, sed nonnunquam tamen manifestum est, & sanatu difficilem esse morbum hunc; adeo ut, qui sanandorum dæmoniacorum gratia pollent, aliquando curandi illius spem abjiciant; aliquando autem cum jejuniis & orationibus, plurimisque laboribus feliciter eum & ex voto sanent. Quæres autem an quemadmodum homines, ita & spiritus ejusmodi morbis afficiantur, ut eorum nonnulli loquantur, quidam muti sint; nonnulli audiant, quidam surdi sint: ut enim reperitur in illis causa, cur impuri sint; ita & perpetuo silentio & surditate damnati esse reperientur, ob liberum eorum arbitrium: quibusdam sedenim hominibus eadem infligetur pœna, siquidem Prophetæ precatio, quasi ad Spiritum Sanctum fusa, exaudiatur, in qua de nonnullis peccatoribus dictum est: *Muta fiant labia dolosa.* Eodem fortasse modo & qui auribus abusi sunt, & vanis rumoribus aurem præbuerunt, ab eo surdi fient, qui dixit: *Quis fabricatus est mutum & surdum?* ut non amplius vanis rumoribus aurem præbeant.

7. Quandoquidem vero Servator dixit: *O generatio incredula & perversa*, introductam fuisse significat a perversitate nequitiam, quæ contra naturam est, & perversos nos effecit. Universum autem, opinor, genus humanum, quod supra terram est, propter ejus nequitiam pertæsus, & commorationem cum eo ægre ferens Servator, dixit: *Quousque ero vobiscum?* Hæc certe verba: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic*, & cætera jam antea ex parte explicavimus;

τοπον. λελεξεται. ὀρη ἐν τουτοις οἰμαι λεγεσθαι τας ἐν κακια κεχυμενη και μεγαλη γεγενημενας ἀντικειμενας δυναμεις, αἱ τινες ὡσπερει ἐρηρεισμεναι εἰσιν ἐν τισιν ἀνθρωπων ψυχαις. ἐπαν ουν ἐχη τις την πασαν πιστιν, ὡστε μηκετι περι τινων ἐν τοις ἱεροις γραμμασι κειμενων ἀπιστειν, και τοιαυτην αὐτην ἐχη, ὁποια ἠν ἡ πιστις του Αβρααμ πιστευοντος τω θεω ἐπι τοσουτον, ὡς λογισθηναι την πιστιν αὐτου εἰς δικαιοσυνην, ἐχει την πασαν πιστιν ὡς κοκκον σιναπεως· εἰθ᾽ ὁ τοιουτος ἐρει τω ὀρει τουτω· δεικνυμι δε το ἀλαλον και κωφον ἐν τω λεγομενω σεληνιαζεσθαι πνευμα, μεταβα ἐνθεν, δηλονοτι ἀπο του πασχοντος ἀνθρωπου ἐπι ταχα την ἀβυσσον, και μεταβησεται. ὁ δε ἀποστολος ἐντευθεν, οἰμαι, την ἀφορμην λαβων μετα ἀποστολικης εἰπεν ἐξουσιας το· και ἐαν ἐχω πασαν την πιστιν ὡστε ὀρη μεθιστανειν· ου γαρ ἐν μονον ὀρος, ἀλλα και τα ἀναλογον αὐτω πλειονα μεθιστησιν ὁ ἐχων πασαν την πιστιν, ἡ τις ἐστιν ὡς κοκκος σιναπεως, και ουδεν γε τουτω τω ἐπι τοσουτον πιστευοντι ἐσται ἀδυνατον. προσχωμεν δε και τω· τουτο το γενος ουκ ἐκπορευεται εἰ μη ἐν προσευχη, και νηστεια, ἱν᾽ εἰ ποτε δεοι περι θεραπειαν ἀσχολεισθαι ἡμας τοιουτον τι πεπονθοτος τινος, μη ὁρκιζωμεν, μηδε ἐπερωτωμεν, μηδε λαλωμεν ὡς ἀκουοντι τω ἀκαθαρτω πνευματι, ἀλλα σχολαζοντες προσευχη, και νηστεια ἐπιτυχωμεν προσευχομενοι περι του πεπονθοτος, και τη ἑαυτων νηστεια ἀπωσωμεν ἀπ᾽ αὐτου το ἀκαθαρτον πνευμα.

Στρεφομενων δε αὐτων εἰς Γαλιλαιαν, εἰπεν αὐτοις ὁ Ιησους· μελλει ὁ υἱος του ἀνθρωπου παραδιδοσθαι εἰς χειρας ἀνθρωπων. καὶ δοξει γε ἐκεινοις ταυτα ἰσοδυναμειν ὁτι ἠρξατο δεικνυειν τοις μαθηταις, ὁτι δει αὐτον εἰς Ιεροσολυμα ἀπελθειν, και πολλα παθειν ἀπο των πρεσβυτερων, και ἀρχιερεων. το δε ουχ ουτως ἐχει, ου γαρ ταυτον ἐστι το ὑποδεικνυσθαι τοις μαθηταις, ὁτι

δει

vimus; verumtamen & ea quoque dicentur in hunc locum, prout ad majorem perspicuitatem nobis conferre videntur. Montes hic appellari existimo contrarias & oppositas potestates, late diffusa & ingenti nequitia præditas, quæ quidem in nonnullis hominum animis quasi fundatæ & constitutæ sunt. Postquam ergo omnem quispiam fidem habuerit, ita ut nonnullis, quæ in sacris libris continentur, fidem non deroget, ea, quæ tali polleat, qualis erat Abrahami fides, qui Deo eo usque credidit, ut reputata sit fides illius ad justitiam, omnem ille fidem habet sicut granum sinapis: deinde, qui talis erit, dicet monti huic, (spiritum mutum & surdum in eo, qui Lunaticus esse dicitur, intellectum volo) *Transi illinc;* ab homine videlicet male affecto in abyssum fortasse, *& transibit.* Inde arrepta ansa cum apostolica autoritate dixisse opinor Apostolum: *Etsi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam:* nec unum sedenim duntaxat montem, sed & plures illius instar transfert, qui habet omnem fidem, quæ grano sinapis similis est; nec quicquam supra vires illius erit, qui tanta fide pollebit. Quin & ad illud animum advertamus: *Hoc genus non ejicitur, nisi per orationem & jejunium,* ut si in curando aliquo cum ejusmodi malo confligtante opera aliquando a nobis ponenda sit, non exorcismum adhibeamus, neque interrogemus, nec immundum spiritum quasi audientem alloquamur, sed orationi & jejunio vacantes, dum pro ægro preces fundimus, postulata assequamur, & nostro jejunio spiritum immundum ab eo depellamus.

8. *Conversantibus autem illis in Galilæa, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum.* Ac ea quidem his æquivalere videbuntur: *Cœpisse eum ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, & multa pati a Senioribus & principibus Sacerdotum:* atqui res non ita se habet, nec enim idem est, *Ostendere discipulis quia oporteret eum ire in Jerosolymam,*

&

δει αὐτον εἰς Ἱεροσολυμα ἀπελθειν, και πολλα παθειν ἀπο των πρεσβυτερων, και ἀρχιερεων, και γραμματεων, και μετα το παθειν ἀποκτανθηναι, και μετα το ἀποκτανθηναι τη τριτη ἡμερᾳ ἐγερθηναι, τῳ λελεχθαι αὐτοις ὀυσιν ἐν τη Γαλιλαιᾳ, ὁπερ ἀνωτερω ὀυ μεμαθηκαμεν, ὡς ἀρα μελλοι ὁ υἱος τȣ ἀνθρωπȣ παραδιδοσθαι. το γαρ παραδιδοσθαι ἀνωτερω μεν ὀυκ εἰρηται, νυν δε και ὁτι εἰς χειρας ἀνθρωπων· ἐφ᾽ ἁ ζητησωμεν ὑπο τινος μελλει παραδιδοσθαι εἰς χειρας ἀνθρωπων, ἡ τινων. ἐκει μεν γαρ ὑφ᾽ ὡν πεισεται διδασκομεθα, και ἐν ᾡ τοπῳ πεισεται· ἐνταυθα δε ἐπ᾽ ἐκεινοις μανθανομεν ὁτι το πολλα παθειν αὐτον ὑπο των προειρημενων συμβαινει, ὀυκ ἐκεινων πρωτων αἰτιων γινομενων τȣ πολλα αὐτον παθειν, ἀλλα τȣ παραδιδοντος ἡ των παραδιδοντων αὐτον εἰς χειρας ἀνθρωπων. ὁ μεν ὀυν φησει ὁτι τȣτο διηγȣμενος ὁ ἀποστολος φησι περι τȣ θεȣ, ὁς γε τȣ ἰδιȣ υἱȣ ὀυκ ἐφεισατο, ἀλλ᾽ ὑπερ ἡμων παντων παρεδωκεν αὐτον· ἐδωκε δε και ὁ υἱος ὑπερ ἡμων ἑαυτον εἰς θανατον, ὡστε ὀυ μονον ὑπο τȣ πατρος, ἀλλα και ὑφ᾽ ἑαυτȣ παρεδοθη. ἑτερος δε ὀυ μονον ἐκεινο, ἀλλα και τα ἐκκειμενα ἐπι το αὐτο συναγαγων φησει παραδεδοσθαι πρωτον ὑπο τȣ θεȣ τον υἱον, εἰτα πειρασθησομενον, εἰτα ἀγωνισμενον, εἰτα ὑπερ ἀνθρωπων πεισομενον, ἡ και ὁλȣ τȣ κοσμȣ, ἱνα αὐτȣ ἀρη την ἁμαρτιαν, τῳ ἀρχοντι τȣ αἰωνος τȣτȣ, και τοις ἀλλοις ἀρχȣσιν αὐτȣ, εἰτα ὑπο τȣτων εἰς χειρας ἀνθρωπων αὐτον παραδιδοσθαι των ἀποκτενȣντων αὐτον. παραδειγμα δε παραληφθησεται τα τȣ Ἰωβ· ἰδȣ παντα ὁσα ἐστιν αὐτῳ διδωμι ἐν τη χειρι σȣ, ἀλλα αὐτȣ μη ἁψη, εἰτα ὡσπερει παραδοθεντος ὑπο τȣ διαβολȣ τοις ἀρχȣσιν αὐτȣ, τοις αἰχμαλωτευȣσι, τοις ἱππευσι, τῳ καταβαινοντι ὡς ἐξ ὀυρανȣ πυρι, τῳ ἐκ της ἐρημιας ἐλθοντι μεγαλῳ πνευματι, και την οἰκιαν χαλασαντι. ἐπιστησεις δε εἰ ὡσπερ τοις αἰχμαλωτευȣσι παραδεδωκε τα τȣ Ἰωβ, και τοις ἱππευσιν, ὀυτως και τινι ἐνεργειᾳ ὑπο τον ἀρχοντα της ἐξȣσιας τȣ ἀερος, τȣ πνευματος τȣ ἐνεργȣν-

τος

& multa pati a Senioribus, & principibus Sacerdotum, & Scribis; &, postquam ea passus fuerit, *occidi*, &, postquam occisus fuerit, *tertia die resurgere*, ac dici illis in Galilæa versantibus (quod supra minime didicimus) futurum ut Filius hominis tradatur; supra enim traditum iri dictum est, nunc autem & *in manus hominum*. Super quibus disquiramus a quo vel a quibus in manus hominum tradendus sit; illic enim docemur, quibus auctoribus & ubinam gentium passurus sit; hic autem discimus præterea multa per eos, quos supra diximus, passurum eum esse, cum non præcipua causa sint ii, cur multa patiatur, sed ille, vel illi, qui eum tradunt in manus hominum. Dicet certe aliquis Apostolum id exponentem de Deo dicere: *Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum;* quin etiam pro nobis se ipse morti tradidit Filius, ita non ut a Patre solum, sed & a seipso traditus sit. Alter vero non id solum, sed & ea, quæ scripta sunt in unum colligens, a Deo Filium primo traditum fuisse dicet principi sæculi hujus, & aliis illius principibus; qui postmodum tentaretur, tum causam diceret, deinde vero pro hominibus, vel etiam universo pateretur, ut peccatum ipsius tolleret; postea autem ab his principibus in manus hominum tradi, a quibus morte plecteretur. Jobi autem historia in exemplum proferetur: *Ecce universa, quæ habet, in manu tua sunt; tantum in eum non extendas manum tuam:* qui deinde a Diabolo principibus suis quasi traditus est, nempe iis, qui in captivitatem abducebant, equitibus, igni e cœlo cadenti, & vento vehementi, irruenti a regione deserti, & domum diruenti. Animadvertes autem, an quemadmodum iis, qui abducebant in captivitatem, & equitibus bona Jobi tradidit, ita & potestati alicui sub *principe potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiæ*, ut qui inde in oves Jobi cadebat ignis, ei de cœlo cadere videretur, qui Jobo renuntia-

τος νυν ἐν τοις υἱοις της ἀπειθειας, ἱνα το ἐκειθεν καταβαινον πυρ ἐπι τα προβατα τȣ Ιωβ, ἐξ ȣρανȣ ὀφθῃ καταβαινον τῳ ἀπαγγελλοντι τῳ Ιωβ, ὁτι πυρ ἐπεσεν ἐκ τȣ ȣρανȣ, και κατεκαυσε τα προβατα αὐτȣ, και τȣς ποιμενας κατεφαγεν ὁμοιως. παραπλησιως δε τȣτοις ζητησεις εἰ και το ἐξαιφνης μεγα πνευμα ἀπο της ἐρημȣ ἐλθον, και ἁψαμενον των τεσσαρων γονιων της οἰκιας, ἐν τι των ὑπο των διαβολων ἠν, ᾡ παρεδωκεν ὁ διαβολος το των υἱων και των θυγατερων τȣ Ιωβ συμποσιον, ἱνα συμπεσῃ ἡ οἰκια ἐπι τα παιδια τȣ δικαιȣ, και τελευτησωσιν. ἐςω ȣν, ὡς ἐπι τȣ Ιωβ, πρωτον παραδιδȣς ὁ πατηρ τον υἱον ταις ἀντικειμεναις ἐνεργειαις, εἰτ' αὐται παραδιδοτωσαν αὐτον εἰς χειρας ἀνθρωπων, ἐν οἱς ἀνθρωποις και Ιȣδας ἠν, εἰς ὁν μετα το ψωμιον εἰσηλθεν ὁ σατανας, ἀρχικωτερον τȣ Ιȣδα παραδιδȣς αὐτον. ἀλλ' ὁρα μηποτε το παραδιδοσθαι ταις ἀντικειμεναις ἐνεργειαις ὑπο τȣ πατρος τον υἱον συνεξεταζων τῳ παραδιδοσθαι ὑπ' ἐκεινων εἰς χειρας ἀνθρωπων τον σωτηρα, νομισῃς ἰσον εἰναι το ἐπ' ἀμφοτερων λεγομενον παραδιδοσθαι. κατανοει γαρ ὁτι ὁ μεν πατηρ ὑπερ ἡμων παντων παρεδωκεν αὐτον ἀπο φιλανθρωπιας. αἱ δε ἀντικειμεναι δυναμεις παραδȣσαι τον σωτηρα εἰς χειρας ἀνθρωπων ȣκ ἐσκοπȣν το ὑπερ τινων σωτηριας παραδιδοναι αὐτον, ἀλλα το ὁσον ἐπ' αὐταις, ἐπει ȣδεις αὐτων ἐγινωσκε την τȣ θεȣ σοφιαν την ἐν μυςηριῳ ἀποκεκρυμμενην, παρεδιδȣν αὐτον ἀποθανȣμενον, ἱνα ὁ ἐχθρος αὐτȣ θανατος ὑποχειριον αὐτον λαβῃ, ὁμοιως τοις ἐν τῳ Αδαμ ἀποθνησκȣσι· και ἀποκτειναντες δε αὐτον ἀνθρωποι θεληματι τυπȣμενοι των βȣλομενων τον Ιησȣν ὑποχειριον γενεσθαι θανατῳ, τȣτο ἐποιȣν. οἰμαι δε ἀναγκαιως ἐξητασθαι και ταυτα, δια το τον παραδιδομενον εἰς χειρας ἀνθρωπων Ιησȣν, μη ὑπο ἀνθρωπων εἰς χειρας ἀνθρωπων παραδιδοσθαι, ἀλλα ὑπο δυναμεων αἱς ὑπερ ἡμων παντων παρεδωκεν ὁ πατηρ τον υἱον, ἐν αὐτῳ τῳ παραδεδοσθαι, και γινεσθαι ὑπο τȣς οἱς παρεδοθη, καταλυοντα τον το κρατος ἐχοντα τȣ θανατȣ, δια γαρ τȣ θανατȣ κατηργησε τον το κρατος ἐχοντα τȣ θανατȣ, τȣτεςι τον διαβολον, και ἀπηλ-

nuntiavit, *Ignem cecidisse e cœlo, & combussisse oves, & pastores consumsisse similiter.* Ad eumdem modum vero investigabis an *repente ventus vehemens irruens a regione deserti, & concutiens quatuor angulos domus*, unus esset ex iis, qui sunt sub Diabolis, cui tradidit Diabolus filiorum, filiarumque Jobi convivium, ut corruens domus opprimeret liberos justi, & morerentur. Primum ergo Pater Filium contrariis potestatibus tradat, quemadmodum Jobo contigit; hunc illæ deinde tradant in manus hominum, inter quos erat & Judas, *in quem post buccellam introivit Satanas*, qui majore cum autoritate ac imperio tradidit eum ac Judas. At cave ne Filii traditionem contrariis potestatibus a Patre factam conferens cum traditione Sospitatoris ab iis in manus hominum facta, æqualem esse traditionem existimes, quæ ab utrisque facta dicitur. Sic enim habeto traditum eum fuisse a Patre pro nobis omnibus, præ summo in homines amore; contrariæ vero potestates cum Servatorem tradebant in manus hominum, non eorum illud erat consilium, ut pro ullius hunc salute traderent; sed quoniam nullus eorum cognoscebat Dei sapientiam in mysterio reconditam, eum morte plectendum, quantum in se erat, tradebant, ut hostis illius mors in potestatem suam redactum eum occuparet; ad eumdem modum, quo qui in Adam moriuntur: qui autem eum morti dederunt homines, ad eorum arbitrium compositi, qui Jesum volebant morti subjicere, id faciebant. Sed & hæc ad examen nobis necessario fuisse revocanda autumo, propterea quod traditus in manus hominum Jesus, non ab hominibus in hominum manus tradatur, sed a potestatibus, quibus pro nobis omnibus Pater tradidit Filium, dum traderetur, & iis, quibus traditus est, subjiceretur, destruentem eum, qui mortis habet imperium, nam *per mortem destruxit eum, qui habebat mortis imperium, id est, Diabolum*:

ἀπηλλαξῃ τετες· ὅσοι φοβῳ θανατε δια παντος τε ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δελειας.

Κρατος δὲ θανατε νομιςεον ἐχειν τον διαβολον, ἐ τε μεσε και διαφορε, καθ' ὃν ἀποθνησκεσιν οἱ συνθετοι ἐκ ψυχης και σωματος, χωριζομενης αὐτων της ψυχης ἀπο τε σωματος. ἀλλα τε ἐναντιε και ἐχθρε τε ἐιποντος· ἐγώ εἰμι ἡ ζωη, καθ' ὃν ψυχη ἡ ἁμαρτανουσα, αὐτη ἀποθάνειται. ἐμφαινει δὲ ὅτι ἐχ ὁ θεος εἰς χειρας ἀνθρωπων παρεδωκεν αὐτον ὁ σωτηρ λεγων· εἰ ἦν ἐκ τε κοσμε τετε ἡ βασιλεια ἡ ἐμη, οἱ ὑπηρεται ἂν οἱ ἐμοι ἠγωνιζοντο, ἵνα μη παραδοθω τοις Ιεδαιοις. παραδιδομενος γαρ Ιεδαιοις, εἰς χειρας ἀνθρωπων παρεδοθη, ἐχ ὑπο των ἰδιων ὑπηρετων, ἀλλ' ὑπο τε ἀρχοντος τε αἰωνος τετε, ἐιποντος περι των ἐν ἀορατοις δυναμενων, κατα ἀνθρωπων ἱςαμενων βασιλειων· ταυτα σοι παντα δωσω, ἐαν πεσων προσκυνησεις μοι· διο και περι ἐκεινων λελεχθαι νομιςεον το· παρεςησαν οἱ βασιλεις της γης, και οἱ ἀρχοντες συνηχθησαν ἐπι το αὐτο κατα τε κυριε, και κατα τε χριςε αὐτε. κἀκεινοι μεν οἱ βασιλεις, και οἱ ἀρχοντες παρεςησαν και συνηχθησαν κατα τε κυριε, και κατα τε χριςε αὐτε· ἡμεις δὲ ἐκ τε παραδεδοσθαι αὐτον ὑπ' ἐκεινων εἰς χειρας ἀνθρωπων, και ἀπεκτανθαι ὠφεληθεντες φαμεν το· διαῤῥηξωμεν τες δεσμες αὐτων, και ἀποῤῥιψωμεν ἀφ' ἡμων τον ζυγον αὐτων. ὅτε γαρ συμμορφοι γινομεθα τῳ θανατῳ τε χριςε, ἐκετι ἐσμεν ὑπο τες δεσμες των, ὡς ἀποδεδωκαμεν, βασιλεων της γης, ἐδ' ὑπο τον ζυγον των κατα τε κυριε συναχθεντων ἀρχοντων τε αἰωνος τετε. και δια τετο ὁ πατηρ τε ἰδιε υἱε ἐκ ἐφεισατο, ἀλλ' ὑπερ ἡμων παντων παρεδωκεν αὐτον, ἵν' οἱ παραλαβοντες αὐτον, και παραδοντες αὐτον εἰς χειρας ἀνθρωπων, ὑπο τε κατοικησαντος ἐν τοις ἐρανοις ἐγγελασθωσι, και ὑπο τε κυριε ἐκμυκτηρισθωσιν, εἰς καταλυσιν της ἰδιας βασιλειας και ἀρχης παρα προσδοκιαν παραλαβοντες ἀπο τε πατρος τον υἱον, ὅς τις τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἠγερθη, τῳ τον ἐχθρον αὐτε θανατον κατηργηκεναι, και ἡμας πεποιηκε-

Diabolum: Et liberavit eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

9. Imperium autem mortis obtinere Diabolus existimandus est, non mediæ illius & indifferentis, qua moriuntur, qui ex animo & corpore concreti sunt, cum animus eorum a corpore separatur; sed contrariæ & inimicitias cum eo gerentis, qui dixit: *Ego sum vita;* qua *anima, quæ peccaverit, ipsa morietur.* Se autem a Deo in manus hominum nequaquam fuisse traditum, ostendit Servator dicens: *Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis.* Cum enim Judæis traditus est, in manus hominum traditus est, non a suis ministris, sed a principe sæculi hujus, qui dixit de potestatibus, quæ in invisibilibus sunt, regnis videlicet, quæ adversus homines consistunt: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.* Proinde & de illis dictum id esse credendum est: *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus.* Ac illi quidem reges & principes adstiterunt, & convenerunt adversus Dominum, & adversus Christum ejus; nos autem, qui ex eo, quod ab illis in manus hominum traditus fuerit & occisus, adjumentum & emolumentum cepimus, dicimus: *Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Cum enim morti Christi simus conformes, non amplius regum terræ vinculis, ut diximus, constricti sumus, nec principum sæculi hujus jugo subditi, qui adversus Dominum convenerunt; ac propterea *Pater proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum,* ut qui eum susceperunt, & in manus hominum tradiderunt, irrideantur ab eo, qui in cœlis habitat, & a Domino subsannentur, utpote qui regni sui & principatus eversionem inscii & inopinantes moliti sunt, cum sibi a Patre traditum Filium susceperunt, qui quidem tertia die resurrexit, hostem suum mortem destruendo, & non

ποιηκεναι συμμορφυς, ὐ μονον τυ θανατυ αὐτυ, ἀλλὰ και της ἀναςασεως, δἰ ὃν ἐν καινοτητι ζωης περιπατυμεν, ὐκετι καθεζομενοι ἐν χωρᾳ και σκιᾳ θανατυ, δια το ἀνατειλαν ἐφ᾽ ἡμας φως τυ θευ. εἰποντος δε τυ σωτηρος το· μελλει ὁ υἱος τυ ἀνθρωπυ παραδιδοσθαι εἰς χειρας ἀνθρωπων, και ἀποκτενυσιν αὐτον, και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἀναςησεται, σφοδρα ἐλυπηθησαν, τῳ μεν παραδιδοσθαι μελλειν αὐτον εἰς χειρας ἀνθρωπων, και τῳ ἀποκτιννυσθαι αὐτον, ὡς σκυθρωποις και ἀξιοις λυπης ἐπιςησαντες· μη προσχοντες δε τῳ τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἀναςησεσθαι αὐτον, δεηθεντα ὐδε χρονυ πλειονος, ἱνα δια τυ θανατυ καταργηση τον το κρατος ἐχοντα τυ θανατυ.

Περι των αἰτυντων τα διδραχμα.

Ελθοντων δε εἰς Καπερναυμ, προσηλθον οἱ τα διδραχμα λαμβανοντες τῳ Πετρῳ. εἰσι τινες βασιλεις της γης, και τυτων υἱοι, μη διδοντες τελη ἡ κηνσυς, και ἑτεροι παρα τυς υἱυς αὐτων ἀλλοτριοι των βασιλεων της γης, ἀφ᾽ ὡν λαμβανυσιν οἱ βασιλεις της γης τελη ἡ κηνσον. και εἰσιν οἱ μεν υἱοι αὐτων ἐλευθεροι παρα τοις βασιλευσι της γης ὡς παρα πατρασιν· οἱ δε ἀλλοτριοι αὐτων, ὡς μεν προς τα ἐξω γης ἐλευθεροι, ὡς δε κατα τυς δυναςευοντας αὐτων, και καταδυλυμενυς, ὡς κατεδυναςευον οἱ Αἰγυπτιοι τυς υἱυς Ισραηλ, και κατωδυνων αὐτων την ζωην, και κατεδυλυντο αὐτυς μετα βιας, δυλοι· δἰ ὑς δυλευοντας ἀναλογον τῃ δυλειᾳ των Εβραιων μονον μορφην τυ δυλυ ἀνειληφεν ὁ υἱος τυ θευ, ὐδεν ἐργον ποιων πηλινον, και δυλον. ὡς ὐν ἐχων την τυ δυλυ ἐκεινυ μορφην, τελος κηνσον διδωσιν, ὐχ ἑτερον παρα τον διδομενον ὑπο τυ μαθητυ αὐτυ· ὁ γαρ αὐτος ἠρκει ςατηρ, και το ἐν νομισμα διδομενον ὑπερ τυ Ιησυ και τυ μαθητυ αὐτυ. τυτο δε το νομισμα ἐν μεν τῃ οἰκιᾳ Ιησυ ὐκ ἠν, ἐν δε τῃ θαλασσῃ ἐτυγχανε, και ἠν ἐν τῳ

ςομα-

mortis solum suæ, sed & resurrectionis conformes nos efficiendo; per quem *in novitate vitæ ambulamus*, non amplius sedentes in regione & umbra mortis, propter lumen Dei super nos exortum. Cum vero dixisset Servator: *Filius hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum, & tertia die resurget, contristati sunt vehementer*, ad id quidem attendentes, in manus hominum traditum eum & occisum iri, utpote rem gravem, & animi molestia ac ægritudine dignam; ad illud autem minime advertentes, resurrecturum eum die tertia, cui nec longiore quidem tempore opus esset, ut *per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium.*

De iis qui exigebant didrachma.

10. *Et cum venissent Capharnaum, accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum.* Sunt quidam reges terræ, eorumque filii, qui tributa & census non pendunt; sunt item alii ab eorum filiis, a regibus terræ alieni, a quibus reges terræ tributa & censum capiunt. Et eorum quidem filii apud reges terræ, utpote apud patres suos liberi sunt; at qui iis nulla necessitudine conjuncti sunt, ratione quidem aliorum omnium, qui terram incolunt, liberi sunt; sed servi eorum ratione, quorum imperio parent, quique se in servitutem addictos detinent, quemadmodum in Israelitas tyrannidem exercebant Ægyptii, *atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum*, & per vim servire cogebant; propter quos duntaxat servitutis Hebræorum instar servientes formam servi accepit Filius Dei, nullum quidem figlinum vel servile opus faciens. Tanquam ergo servilem hanc formam gerens, tributum & censum, non alium, quam quem ipsius discipulus, solvit; idem enim stater, & unus pro Jesu, ipsiusque discipulo solutus nummus satis fuit. Non autem in

στοματι τυ θαλασσιυ ἰχθυος, ὁν και αὐτον οἰμαι εὐεργετυμενον ἀναβεβηκεναι ἐν τῳ Πετρυ ἀγκιςρῳ συνειλημμενον, γενομενυ ἁλιεως ἀνθρωπων, ἐν ᾡ ἠν ὁ τροπικως λεγομενος ἰχθυς, ἱνα και ἀπαρθῃ ἀπ' αὐτυ ἐχον την εἰκονα Καισαρος νομισμα, και γενηται ἐν οἱς οἱ ἁλιευομενοι ὑπο των μεμαθηκοτων ἀνθρωπυς ἁλιευειν. ὁ μεν ὐν ἐχων τα Καισαρος, ἀποδοτω αὐτα τῳ Καισαρι, ἱνα μετα τυτο ἀποδιδοναι δυνηθῃ τα τυ θευ τῳ θεῳ. ἐπει δε Ιησυς εἰκων ὠν τυ θευ τυ ἀορατυ ὐκ εἰχε την εἰκονα τυ Καισαρος, ὁ γαρ ἀρχων τυ αἰωνος τυτυ ὐδεν εἰχεν ἐν αὐτῳ, δια τυτο ἀπο οἰκειυ τοπυ της θαλασσης την εἰκονα Καισαρος λαμβανει, ἱνα δῳ τοις της γης βασιλευσιν ἀντι αὐτυ και τυ μαθητυ αὐτυ, ἱνα μηδε ὑπολαμβανωσιν οἱ τα διδραχμα λαμβανοντες ὀφειλετην αὐτων εἰναι, και των βασιλεων της γης τον Ιησυν· ἀποδωκε γαρ την ὀφειλην, ὐκ ἀναλαβων αὐτην, ὐδε κεκτημενος, ὐδε πορισας, ὐδε ἰδιον ποτε ποιησας αὐτην κτημα, ἱνα μηδεποτε ἡ Καισαρος εἰκων ᾐ παρα τῃ εἰκονι τυ θευ τυ ἀορατυ.

Και κατ' ἀλλον δε τροπον λεχθειη· εἰσι τινες των βασιλεων της γης υἱοι, και ὐχ υἱοι αὐτων· πλην υἱοι, και ἀπολελυμενως υἱοι· ἑτεροι δε δια το εἰναι ἀλλοτριοι των υἱων των βασιλεων της γης, ὐδενος μεν των ἐπι γης υἱοι, αὐτο δε τυτο υἱοι, ἠτοι δε τυ θευ, ἢ τυ υἱυ αὐτυ, ἢ τινος των τυ θευ. ἐαν ὐν ὁ σωτηρ πυνθανηται τυ Πετρυ λεγων· οἱ βασιλεις της γης ἀπο τινων λαμβανυσι τελη ἢ κηνσον; ἀπο των ἰδιων υἱων, ἢ ἀπο των ἀλλοτριων αὐτων; εἰποντος δε τυ Πετρυ ὁτι ὐκ ἀπο των ἰδιων υἱων, ἀλλ' ἀπο των ἀλλοτριων αὐτων, φησιν ὁ Ιησυς περι τυτων οἱ τινες ἀλλοτριοι εἰσι των βασιλεων την γης, και δια το εἰναι ἐλευθεροι υἱοι τυγχανυσι, το· ἀρα γε ἐλευθεροι εἰσιν οἱ υἱοι, ὐκ ἐλευθεροι γαρ οἱ υἱοι των βασιλεων της γης· ἐπει πας ὁ ποιων την ἁμαρτιαν δυλος της ἁμαρ-

τιας

domo Jesu, sed in mari erat ille nummus, & in ore marini piscis, quem & ipsum beneficio affectum fuisse existimo, quum ascendit comprehensus hamo Petri, qui fuerat hominum piscator, in quo is quoque erat, qui tropice piscis appellatur, ut auferatur ab illo nummus Cæsaris imaginem præ se ferens, & inter eos recenseatur, in quibus ii, quos piscando ceperunt, qui hominum piscandorum rationem edocti sunt. Quisquis ergo habet, quæ sunt Cæsaris, reddat ea Cæsari, ut quæ Dei sunt reddere Deo deinde possit. Quoniam autem Jesus, qui Dei sub oculorum aspectum non cadentis imago est, Cæsaris imaginem non habebat; nihil enim in eo erat, quod ad principem sæculi hujus pertineret; propterea ex idoneo maris loco Cæsaris imaginem depromit, quam pro se, suoque discipulo regibus terræ pendat; ne forte, qui didrachma cogunt, suum esse debitorem Jesum, & regum terræ putent: debitum enim æs persolvit, cum illud in manus non sumpsisset, neque possedisset, neque acquisivisset, neque fecisset unquam proprium ut esset sibi, ne unquam apud imaginem non aspectabilis Dei imago Cæsaris habeatur.

11. Alio etiam modo id explicari potest: sunt quidam regum terræ filii, nec eorum tamen filii, sed filii & absolute filii: alii autem, quod a regum terræ filiis diversi sint, nullius ex iis, qui supra terram degunt, filii sunt, sed propter hoc ipsum filii sunt vel Dei, vel ipsius Filii, vel alicujus e Dei filiis. Si ergo Petrum interroget Servator dicens: *Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis, an ab alienis?* & respondeat Petrus, non a filiis, sed *ab alienis*; de his, qui reges terræ cognatione non attingunt, & propterea, quod liberi sunt, filii sunt, ait Servator: *Ergo liberi sunt filii*, non enim liberi sunt filii regum terræ; *quia omnis, qui facit peccatum, servus est peccati*; liberi autem sunt, qui permanserunt in veritate ser-

 monis

[illegible] δε οἱ μειναντες τῃ ἀληθειᾳ τυ λο- [illegible] τυτο γνοντες την ἀληθειαν, ἱνα και [illegible] ἀπ᾽ αὐτης. εἰ τις ἐν ἐςιν ὁ υἱος ἀπλως, [illegible] υἱος των βασιλεων της γης ἐκεινος ἐςιν [illegible] και ὁμως ὢν ἐλευθερος, πεφροντικε τυ μη [illegible] και τυς βασιλεις της γης, και τυς υἱυς [illegible] και τυς τα διδραγμα λαμβανοντας, διο φησι· [illegible]δαλισωμεν αὐτυς, ἀλλα πορευθεις βαλε το [illegible] συ, και τον ἀναβαντα πρωτον ἰχθυν ἀρον, [illegible] ἑξης. πυθοιμην δ᾽ ἀν των χαιροντων τῃ περι φυ- [illegible] μυθοποιιᾳ· ποιας φυσεως ἠσαν, εἰτε οἱ της γης βα- σιλεις, εἰτε οἱ υἱοι αὐτων, εἰτε οἱ τα διδραχμα λαμβα- νοντες, ὑς μη βυλεται σκανδαλιζειν ὁ σωτηρ· φαινεται δη, ὡς κατα την ὑποθεσιν, ὁτι ὐκ ἐπαινετης εἰσι φυσεως, και ὁμως πεφροντικε τυ μη σκανδαλισθηναι αὐτυς, και ὁμως κωλυει σκανδαλον τι αὐτοις γενεσθαι, ἱν᾽ ἠτοι μη χειρον ἁμαρτανοιεν, και προς το, εἰ βυλονται, σωθη- ναι, και ἐκ τυ ἀποδεξασθαι τον φεισαμενον αὐτων ἱνα μη σκανδαλισθωσι. και ὡς ἐν χωριῳ γε παρακλησεως, ὑτω γαρ ἑρμηνευεται ἡ Καφαρναυμ, παρακαλων τον μαθητην και ἐλευθερον αὐτον εἰναι και υἱον, διδωσιν αὐ- τῳ δυναμιν τυ ἁλιευσαι ἰχθυν πρωτον, ἱνα ἀναβαντος αὐτυ παρακληθῃ ὁ Πετρος ἐπι τῳ ἀναβαντι και ἁλιευ- θεντι, και ἀπο τυ ςοματος εἰληφθαι τον ςατηρα ἀπο- δοθησομενον τοις οἰκειοις τυ ςατηρος, και ἀπαιτυσιν ὡς ἰδιον το τοιυτον νομισμα.

Χαριεντως δ᾽ ἀν ποτε χρησαιο τῳ ῥητῳ ἐπι φιλαργυ- ρῳ, μηδεν ἀνα ςομα ἐχοντι, ἠ τα περι τυ ἀργυριυ, ἐπαν ἰδῃς αὐτον ὑπο τινος Πετρυ τεθεραπευμενον, ἀφε- λοντος αὐτυ ὐ μονον ἐκ τυ ςοματος και των λογων, ἀλλα και ἀπο ὁλης διαθεσεως τον ςατηρα, συμβολον ὀντα πασης αὐτυ φιλαργυριας· ἐρεις γαρ τον τοιυτον ἐν θαλασσῃ μεν γεγονεναι, και τοις ἁλμυροις τυ βιυ πραγ- μασι, και τοις κυμασι των της φιλαργυριας φροντιδων και μεριμνων, ἐχοντα ἐν τῳ ςοματι τον ςατηρα, ὁτε

ἀπιςος

monis Dei, & veritatem idcirco cognoverunt, ut illius ope libertatis compotes fierent. Si quis ergo filius est tantummodo, & non illud omne præterea, filius regum terræ, is liber est: at cum liber sit, nihilominus tamen curæ illi est, ne apud reges terræ, eorumve filios, & qui didrachma cogunt, offendat: propterea inquit: *Non scandalizemus eos, sed vade, mitte hamum tuum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle,* & cætera. Libenter sane ab his quæsiverim, qui de naturis figmenta comminisci amant, ecquanam præditi essent natura, sive reges terræ, sive eorum filii, sive qui didrachma exigunt, quibus offensionem præbere non vult Servator; videtur certe, quantum quidem ex re, de qua agimus, judicium facere licet, laudabilis eos non fuisse naturæ, & tamen dat operam Servator ne offensionem patiantur, & tamen impedit quominus scandalum illis offeratur; ne videlicet gravius peccent; & ut salutem, si velint, vel propterea adipiscantur, quod eum susceperint, qui pepercit illis, ne in scandalum impingerent. Ac utpote in agro consolationis (sic enim exponitur Capharnaum) discipulum suum ea re consolans, quod liber esset & filius; dat illi potestatem primi captandi piscis, ut postquam prodierit, ex eo, qui prodierit, & captus fuerit, solatium Petrus capiat, & ex illius ore sumendi stateris, qui iis, ad quos stater pertinet, quique tale numisma tanquam rem propriam repetunt, reddendus esset.

12. Nec illepide sane dicto hoc adversus avarum uti queas, cui nihil aliud in ore est, quam pecuniaria res, cum a Petro aliquo sanatum eum videris; qui non ex ore solum, sermonibusve illius, sed & omnibus affectibus staterem, quo omnis ejus significatur avaritia, abstulerit: hunc siquidem dices in mari & amaris vitæ negotiis, & curarum avaritiæ, sollicitudinumque fluctibus fuisse versatum, in ore state-

ἀπιςος ἠν και φιλαργυρος· ἀναβεβηκεναι δε ἀπο της θαλασσης ἐν τῳ λογικῳ ἀγκιςρῳ συνειλημμενον, και εὐεργετεμενον ὑπο τινος αὐτον διδαξαντος Πετρε την ἀληθειαν, μηκετι ἐχειν ἐν τῳ ςοματι τον ςατηρα, ἀλλα ἀντ᾽ ἐκεινε τα ἐχοντα την εἰκονα τα λογια τε θεε.

Ετι εἰς το· προσηλθον οἱ τα διδραγμα λαμβανοντες τῳ Πετρῳ, παραθησῃ ἀπο των ἀριθμων, ὁτι ὑπερ μεν των ἁγιων κατα τον τε θεε νομον, ἐχ ἁπλως διδραχμον διδοται, ἀλλα διδραχμον ἁγιον. γεγραπται γαρ· και ληψῃ πεντε σικλες κατα κεφαλην κατα το διδραχμον το ἁγιον. ἀλλα και ὑπερ παντων των υἱων Ισραηλ κατα κεφαλην διδοται διδραχμον ἁγιον. ἐπει ἐν ἐχ εἰσι τε μετα των ἁγιων διδραχμων ἐχειν και διδραχμα, ἱν᾽ ἐτως ὀνομασω, βεβηλα τον ἁγιον τε θεε, δια τετο τοις λαμβανεσι τα ἐχ ἁγια διδραχμα, και ἐρωτησασι τον Πετρον, και εἰπεσιν· ὁ διδασκαλος ὑμων ἐ τελει τα διδραχμα; προςασσει δοθηναι ςατηρα, ἐν ᾡ ἠν διδραχμα, ὁ σωτηρ εὑρισκομενον ἐν τῳ ςομασι τε πρωτε ἀναβαντος ἰχθυος, ἱνα δοθῃ ἀντι τε διδασκαλε και τε μαθητε.

Περι των λεγοντων· τις μειζων; και περι τε προσκληθεντος παιδιε ὑπο τε Ιησε.

Εν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ προσηλθον οἱ μαθηται τῳ Ιησε, λεγοντες· τις ἀρα μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ἐρανων; δυναμενος ὁ Ματθαιος ὑπερ τε διδαχθηναι ἡμας τι τε προσελθοντες οἱ μαθηται τῳ Ιησε ἠξιεν παρ᾽ αὐτε μαθειν, πως τε ἀπεκρινατο προς το πυσμα αὐτων, αὐτο τετο μονον διηγησασθαι, ὁ δε προσεθηκε, κατα μεν τινα των ἀντιγραφων, ἐν ἐκεινῃ τῃ ὡρᾳ προσηλθον οἱ μαθηται· τῳ Ιησε· κατα δε ἀλλα· ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ· και ἀναγκαιον μη ἀνεξεταςον ἐασαι το βελημα τε εὐαγγελιςε· διοπερ ἐπιςησαντες τοις προ τε· ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ, ἠ, ὡρᾳ, σκοπησωμεν εἰ οἱον τε ἐςιν ἀπ᾽ ἐκεινων

ὁδον

rem habentem, cum a fide Christi alienus erat, & avarus; sed hamo ratione prædito apprehensum e mari ascendisse, & a Petro aliquo, qui veritatem eum docuerit beneficio affectum, non staterem amplius, sed pro eo eloquia Dei ejus imaginem præ se ferentia in ore habere.

13. Super eo præterea loco: *Accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum*, non didrachmum duntaxat, sed didrachmum sanctum pro sanctis dari juxta legem Dei, e Numerorum libro proferes; scriptum est enim: *Et accipies quinque siclos per singula capita; juxta didrachmum sanctum:* sed & pro omnibus filiis Israel didrachmum sanctum viritim numeratur. Quandoquidem ergo præter sancta didrachma, prophana etiam, (ut ita dicam) didrachma sanctus Dei possidere non potest, propterea didrachmorum non sanctorum coactoribus, qui Petrum interrogaverunt & dixerunt: *Magister vester non solvit didrachma?* Servator solvi staterem jubet, in quo didrachma continebantur, in ore piscis, qui primus ascenderit repertum, ut pro magistro & discipulo pendatur.

De iis qui dicebant: Quis major est? & de puerulo a Jesu accersito.

14. *In illo tempore accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Quis putas major est in regno cælorum?* Ut doceret nos Matthæus, quid ad Jesum accedentes discipuli ab eo discere vellent, quoque modo ad eorum quæsitum responderit, cum hoc ipsum tantummodo narrare posset, addidit illa juxta quædam exemplaria: *In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum;* juxta alia vero: *In illo die:* ac Evangelistæ quidem sensus absque examine necessario prætereundus non est; idcirco animum ad ea adhibentes, quæ verba hæc præcedunt, *in illo die*, vel *hora*, videamus, an inde perpendendi

ὁδον λαβειν προς το θεωρησαι ὡς ἀναγκαιαν την, ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ, ἡ ὡρᾳ, προσθηκην. ἐληλυθεισαν τοινυν εἰς την Καφαρναουμ ὁ Ιησους ἁμα τοις μαθηταις αὐτου, ἐνθα οἱ τα διδραχμα λαμβανοντες τῳ Πετρῳ προσηλθον, και ἐρωτωντες εἰπον το· ὁ διδασκαλος ὑμων οὐ τελει τα διδραχμα; εἰτα ἀποκριναμενου προς αὐτους του Πετρου, και εἰποντος· ναι, ὁ Ιησους προσαπολογησομενος περι της δοσεως των διδραχμων, πεμπει τον Πετρον τῳ ἀγκιστρῳ ἀνασπασοντα ἰχθυν, οὗ ἐν τῳ στοματι ἐφρασεν εὑρεθησεσθαι στατηρα τον δοθησομενον ὑπερ ἑαυτου και Πετρου. δοκει οὖν μοι ὁτι μεγιστην νομισαντες ταυτην εἶναι ὑπο του Ιησου προς τον Πετρον τιμην, κριναντος αὐτον μειζονα των λοιπων γνωριμων, ἐβουλοντο ὁπερ ὑπενοουν ἀκριβωσαι, δια του πυθομενοι του Ιησου ἀκουσαι παρ' αὐτου εἰ, ὡς ὑπελαμβανον, μειζονα κεκρικε τον Πετρον αὐτων. ἁμα δε ἠλπιζον και την αἰτιαν εἰσεσθαι του προκεκρισθαι τον Πετρον των λοιπων μαθητων. ταυτ' οὖν οἶμαι δηλωσαι ὁ Ματθαιος βουλομενος, ἐπηγαγε τῳ· ἐκεινον λαβων, δηλονοτι τον στατηρα, δος αὐτοις ἀντι ἐμου και σου, το· ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ προσηλθον οἱ μαθηται τῳ Ιησου λεγοντες· τις ἀρα μειζων ἐστιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των οὐρανων; ταχα δε και ἀμφεβαλλον δια το τρεις προκεκρισθαι κατα την μεταμορφωσιν· ἀμφεβαλλον δε περι του τις των τριων μειζων εἶναι κεκριται παρα τῳ κυριῳ. ὁ μεν γαρ Ιωαννης ἀνεπεσεν ἐπι το στηθος αὐτου δι' ἀγαπην, και ἀκολουθον προ του δειπνου τιμης ἐξαιρετου συμβολα πολλα αὐτους ἑωρακεναι προς τον Ιωαννην ἀπο του Ιησου· ὁ δε Πετρος ἐν τῃ ὁμολογιᾳ ἠκουσε μακαριος δια το· συ εἶ ὁ χριστος ὁ υἱος του θεου του ζωντος· παλιν δε δια το· ὑπαγε ὀπισω μου σατανα, σκανδαλον μου εἶ, ὁτι οὐ φρονεις τα του θεου, ἀλλα τα των ἀνθρωπων, περιεσπωντο μηποτε οὐχ οὗτος εἰη ὁ μειζων, ἑτερος δε των Ζεβεδαιου υἱων. τοσαυτα μεν δια το· ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ, ἡ ὡρᾳ, ἐν ᾗ ἐγεγονει τα περι τον στατηρα.

additamenti hujus, *in illo die*, vel *hora*, tanquam necessarii, viam inire possimus. Capharnaum venerat una cum discipulis Jesus, ibi *accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum*, & interrogantes dixerunt: *Magister vester non solvit didrachma?* Deinde cum respondisset eis Petrus, & dixisset: *Etiam*, Jesus rationem reddens cur didrachma solveret, Petrum misit, qui hamo piscem extraxit, cujus in ore pro se, & Petro pendendum staterem repertum iri pronuntiavit. Cum ergo maximo a Jesu Petrum honore affectum existimarent, qui majorem eum cæteris suis discipulis judicasset; id quod suspicabantur, Jesum interrogando, responsionemque ejus audiendo exploratum habere voluisse mihi videntur, an, quemadmodum conjiciebant, eum seipsis majorem judicasset: simul etiam sperabant, futurum, ut causam cognoscerent, cur cæteris discipulis Petrus antelatus fuisset. Cum hæc igitur significare vellet Matthæus his verbis: *illum sumens*, staterem videlicet, *da eis pro me, & te*, subjunxit: *in illo die accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Quis putas major est in regno cælorum?* Inde autem fortasse dubitatio eorum orta est, quod tres in transfiguratione antepositi fuissent; quis autem trium illorum major a Domino judicatus fuisset, ea vero de re dubitabant; nam Joannes in ejus pectus præ amore recubuit, & multa ante cœnam singularis honoris in Joannem a Jesu collati argumenta vidisse eos inde licet existimare: Petrus autem in confessione beatus appellatus est propter illud: *Tu es Christus Filius Dei vivi:* rursus autem propter istud: *Vade post me Satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea, quæ Dei sunt; sed ea, quæ sunt hominum*, animo erant incerto ac dubio, an is fortasse major non esset, sed alter e filiis Zebedæi. Atque hæc congessimus ob id: *In illa die*, vel *hora*, in qua, quæ ad staterem pertinent, contigerunt.

15. 11.

ϛοματι τȣ θαλασσιȣ ἰχθυος, ὃν και αὐτον οἰμαι εὐεργετȣμενον ἀναβεβηκεναι ἐν τῳ Πετρȣ ἀγκιϛρῳ συνειλημμενον, γενομενȣ ἁλιεως ἀνθρωπων, ἐν ᾧ ἦν ὁ τροπικως λεγομενος ἰχθυς, ἱνα και ἀπαρθῃ ἀπ' αὐτȣ ἐχον την εἰκονα Καισαρος νομισμα, και γενηται ἐν οἱς οἱ ἁλιευομενοι ὑπο των μεμαθηκοτων ἀνθρωπȣς ἁλιευειν. ὁ μεν ȣ̓ν ἐχων τα Καισαρος, ἀποδιδοτω αὐτα τῳ Καισαρι, ἱνα μετα τȣτο ἀποδιδοναι δυνηθῃ τα τȣ θεȣ τῳ θεῳ. ἐπει δε Ιησȣς εἰκων ὢν τȣ θεȣ τȣ ἀορατȣ ȣ̓κ εἰχε την εἰκονα τȣ Καισαρος, ὁ γαρ ἀρχων τȣ αἰωνος τȣτȣ ȣ̓δεν εἰχεν ἐν αὐτῳ, δια τȣτο ἀπο οἰκειȣ τοπȣ της θαλασσης την εἰκονα Καισαρος λαμβανει, ἱνα δῳ τοις της γης βασιλευσιν ἀντι αὐτȣ και τȣ μαθητȣ αὐτȣ, ἱνα μηδε ὑπολαμβανωσιν οἱ τα διδραχμα λαμβανοντες ὀφειλετην αὐτων εἰναι, και των βασιλεων της γης τον Ιησȣν· ἀπεδωκε γαρ την ὀφειλην, ȣ̓κ ἀναλαβων αὐτην, ȣ̓δε κεκτημενος, ȣ̓δε πορισας, ȣ̓δε ἰδιον ποτε ποιησας αὐτην κτημα, ἱνα μηδεποτε ἡ Καισαρος εἰκων ᾖ παρα τῃ εἰκονι τȣ θεȣ τȣ ἀορατȣ.

Και κατ' ἀλλον δε τροπον λεχθειη· εἰσι τινες των βασιλεων της γης υἱοι, και ȣ̓χ υἱοι αὐτων· πλην υἱοι, και ἀπολελυμενως υἱοι· ἑτεροι δε δια το εἰναι ἀλλοτριοι των υἱων των βασιλεων της γης, ȣ̓δενος μεν των ἐπι γης υἱοι, αὐτο δε τȣτο υἱοι, ἠτοι δε τȣ θεȣ, ἢ τȣ υἱȣ αὐτȣ, ἢ τινος των τȣ θεȣ. ἐαν ȣ̓ν ὁ σωτηρ πυνθανηται τȣ Πετρȣ λεγων· οἱ βασιλεις της γης ἀπο τινων λαμβανȣσι τελη ἢ κηνσον; ἀπο των ἰδιων υἱων, ἢ ἀπο των ἀλλοτριων αὐτων; εἰποντος δε τȣ Πετρȣ ὁτι ȣ̓κ ἀπο των ἰδιων υἱων, ἀλλ' ἀπο των ἀλλοτριων αὐτων, φησιν ὁ Ιησȣς περι τȣτων οἱ τινες ἀλλοτριοι εἰσι των βασιλεων την γης, και δια το εἰναι ἐλευθεροι υἱοι τυγχανȣσι, το· ἀρα γε ἐλευθεροι εἰσιν οἱ υἱοι, ȣ̓κ ἐλευθεροι γαρ οἱ υἱοι των βασιλεων της γης· ἐπει πας ὁ ποιων την ἁμαρτιαν δȣλος της ἁμαρ-

τιας

domo Jesu, sed in mari erat ille nummus, & in ore marini piscis, quem & ipsum beneficio affectum fuisse existimo, quum ascendit comprehensus hamo Petri, qui fuerat hominum piscator, in quo is quoque erat, qui tropice piscis appellatur, ut auferatur ab illo nummus Cæsaris imaginem præ se ferens, & inter eos recenseatur, in quibus ii, quos piscando ceperunt, qui hominum piscandorum rationem edocti sunt. Quisquis ergo habet, quæ sunt Cæsaris, reddat ea Cæsari, ut quæ Dei sunt reddere Deo deinde possit. Quoniam autem Jesus, qui Dei sub oculorum aspectum non cadentis imago est, Cæsaris imaginem non habebat; nihil enim in eo erat, quod ad principem sæculi hujus pertineret; propterea ex idoneo maris loco Cæsaris imaginem depromit, quam pro se, suoque discipulo regibus terræ pendat; ne forte, qui didrachma cogunt, suum esse debitorem Jesum, & regum terræ putent: debitum enim æs persolvit, cum illud in manus non sumpsisset, neque possedisset, neque acquisivisset, neque fecisset unquam proprium ut esset sibi, ne unquam apud imaginem non aspectabilis Dei imago Cæsaris habeatur.

11. Alio etiam modo id explicari potest: sunt quidam regum terræ filii, nec eorum tamen filii, sed filii & absolute filii: alii autem, quod a regum terræ filiis diversi sint, nullius ex iis, qui supra terram degunt, filii sunt, sed propter hoc ipsum filii sunt vel Dei, vel ipsius Filii, vel alicujus e Dei filiis. Si ergo Petrum interroget Servator dicens: *Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis, an ab alienis?* & respondeat Petrus, non a filiis, sed *ab alienis*; de his, qui reges terræ cognatione non attingunt, & propterea, quod liberi sunt, filii sunt, ait Servator: *Ergo liberi sunt filii*, non enim liberi sunt filii regum terræ; *quia omnis, qui facit peccatum, servus est peccati*; liberi autem sunt, qui permanserunt in veritate sermonis

τιας ἐςιν· ἐλευθεροι δε οἱ μειναντες τῃ ἀληθειᾳ τȣ λογȣ τȣ θεȣ, και δια τȣτο γνοντες την ἀληθειαν, ἱνα και ἐλευθερωθωσιν ἀπ' αὐτης. εἰ τις ȣν ἐςιν ὁ υἱος ἁπλως, και μη τȣτο ὁλον, υἱος των βασιλεων της γης ἐκεινος ἐςιν ἐλευθερος. και ὁμως ὠν ἐλευθερος, πεφροντικε τȣ μη σκανδαλιζειν και τȣς βασιλεις της γης, και τȣς υἱȣς αὐτων, και τȣς τα διδραγμα λαμβανοντας, διο φησι· μη σκανδαλισωμεν αὐτȣς, ἀλλα πορευθεις βαλε το ἀγκιςρον σȣ, και τον ἀναβαντα πρωτον ἰχθυν ἀρον, και τα ἑξης. πυθοιμην δ' ἀν των χαιροντων τῃ περι φυσεων μυθοποιιᾳ· ποιας φυσεως ἠσαν, εἰτε οἱ της γης βασιλεις, εἰτε οἱ υἱοι αὐτων, εἰτε οἱ τα διδραχμα λαμβανοντες, ȣς μη βȣλεται σκανδαλιζειν ὁ σωτηρ· φαινεται δη, ὡς κατα την ὑποθεσιν, ὁτι ȣκ ἐπαινετης εἰσι φυσεως, και ὁμως πεφροντικε τȣ μη σκανδαλισθηναι αὐτȣς, και ὁμως κωλυει σκανδαλον τι αὐτοις γενεσθαι, ἱν' ἠτοι μη χειρον ἁμαρτανοιεν, και προς το, εἰ βȣλονται, σωθηναι, και ἐκ τȣ ἀποδεξασθαι τον φεισαμενον αὐτων ἱνα μη σκανδαλισθωσι. και ὡς ἐν χωριῳ γε παρακλησεως, ȣτω γαρ ἑρμηνευεται ἡ Καφαρναȣμ, παρακαλων τον μαθητην και ἐλευθερον αὐτον εἰναι και υἱον, διδωσιν αὐτῳ δυναμιν τȣ ἁλιευσαι ἰχθυν πρωτον, ἱνα ἀναβαντος αὐτȣ παρακληθῃ ὁ Πετρος ἐπι τῳ ἀναβαντι και ἁλιευθεντι, και ἀπο τȣ ςοματος εἰληφθαι τον ςατηρα ἀποδοθησομενον τοις οἰκειοις τȣ ςατηρος, και ἀπαιτȣσιν ὡς ἰδιον το τοιȣτον νομισμα.

Χαριεντως δ' ἀν ποτε χρησαιο τῳ ῥητῳ ἐπι φιλαργυρῳ, μηδεν ἀνα ςομα ἐχοντι, ἡ τα περι τȣ ἀργυριȣ, ἐπαν ἰδῃς αὐτον ὑπο τινος Πετρȣ τεθεραπευμενον, ἀφελοντος αὐτȣ ȣ μονον ἐκ τȣ ςοματος και των λογων, ἀλλα και ἀπο ὁλης διαθεσεως τον ςατηρα, συμβολον ὀντα πασης αὐτȣ φιλαργυριας· ἐρεις γαρ τον τοιȣτον ἐν θαλασσῃ μεν γεγονεναι, και τοις ἁλμυροις τȣ βιȣ πραγμασι, και τοις κυμασι των της φιλαργυριας φροντιδων και μεριμνων, ἐχοντα ἐν τῳ ςοματι τον ςατηρα, ὀτε

ἀπιςος

monis Dei, & veritatem idcirco cognoverunt, ut illius ope libertatis compotes fierent. Si quis ergo filius est tantummodo, & non illud omne præterea, filius regum terræ, is liber est: at cum liber sit, nihilominus tamen curæ illi est, ne apud reges terræ, eorumve filios, & qui didrachma cogunt, offendat: propterea inquit: *Non scandalizemus eos, sed vade, mitte hamum tuum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle,* & cætera. Libenter sane ab his quæsiverim, qui de naturis figmenta comminisci amant, ecquanam præditi essent natura, sive reges terræ, sive eorum filii, sive qui didrachma exigunt, quibus offensionem præbere non vult Servator; videtur certe, quantum quidem ex re, de qua agimus, judicium facere licet, laudabilis eos non fuisse naturæ, & tamen dat operam Servator ne offensionem patiantur, & tamen impedit quominus scandalum illis offeratur; ne videlicet gravius peccent; & ut salutem, si velint, vel propterea adipiscantur, quod eum susceperint, qui pepercit illis, ne in scandalum impingerent. Ac utpote in agro consolationis (sic enim exponitur Capharnaum) discipulum suum ea re consolans, quod liber esset & filius; dat illi potestatem primi captandi piscis, ut postquam prodierit, ex eo, qui prodierit, & captus fuerit, solatium Petrus capiat, & ex illius ore sumendi stateris, qui iis, ad quos stater pertinet, quique tale numisma tanquam rem propriam repetunt, reddendus esset.

12. Nec illepide sane dicto hoc adversus avarum uti queas, cui nihil aliud in ore est, quam pecuniaria res, cum a Petro aliquo sanatum eum videris; qui non ex ore solum, sermonibusve illius, sed & omnibus affectibus staterem, quo omnis ejus significatur avaritia, abstulerit: hunc siquidem dices in mari & amaris vitæ negotiis, & curarum avaritiæ, sollicitudinumque fluctibus fuisse versatum, in ore state-

ἀπιςος ἠν και φιλαργυρος· ἀναβεβηκεναι δε ἀπο της θαλασσης ἐν τῳ λογικῳ ἀγκιςρῳ συνειλημμενον, και εὐεργετημενον ὑπο τινος αὐτον διδαξαντος Πετρȣ την ἀληθειαν, μηκετι ἐχειν ἐν τῳ ςοματι τον ςατηρα, ἀλλα ἀντ᾽ ἐκεινȣ τα ἐχοντα την εἰκονα τα λογια τȣ Θεȣ.

Ετι εἰς το· προσηλθον οἱ τα διδραγμα λαμβανοντες τῳ Πετρῳ, παραθησῃ ἀπο των ἀριθμων, ὁτι ὑπερ μεν των ἁγιων κατα τον τȣ θεȣ νομον, ȣ̓χ ἁπλως διδραχμον διδοται, ἀλλα διδραχμον ἁγιον. γεγραπται γαρ· και ληψῃ πεντε σικλȣς κατα κεφαλην κατα το διδραχμον το ἁγιον. ἀλλα και ὑπερ παντων των υἱων Ισραηλ κατα κεφαλην διδοται διδραχμον ἁγιον. ἐπει ȣ̓ν ȣ̓χ οἱον τε μετα των ἁγιων διδραχμων ἐχειν και διδραχμα, ἱν᾽ ȣ̔τως ὀνομασω, βεβηλα τον ἁγιον τȣ Θεȣ, δια τȣτο τοις λαμβανȣσι τα ȣ̓χ ἁγια διδραχμα, και ἐρωτησασι τον Πετρον, και εἰπȣσιν· ὁ διδασκαλος ὑμων ȣ̓ τελει τα διδραχμα; προςασσει δοθηναι ςατηρα, ἐν ᾧ ἠν διδραχμα, ὁ σωτηρ εὑρισκομενον ἐν τῳ ςομασι τȣ πρωτȣ ἀναβαντος ἰχθυος, ἱνα δοθῃ ἀντι τȣ διδασκαλȣ και τȣ μαθητȣ.

Περι των λεγοντων· τις μειζων; και περι τȣ προσκληθεντος παιδιȣ ὑπο τȣ Ιησȣ.

Εν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ προσηλθον οἱ μαθηται τῳ Ιησȣ, λεγοντες· τις ἀρα μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ȣ̓ρανων; δυναμενος ὁ Ματθαιος ὑπερ τȣ διδαχθηναι ἡμας τι τε προσελθοντες οἱ μαθηται τῳ Ιησȣ ἠξιȣν παρ᾽ αὐτȣ μαθειν, πως τε ἀπεκρινατο προς το πυσμα αὐτων, αὐτο τȣτο μονον διηγησασθαι, ὁ δε προστεθηκε, κατα μεν τινα των ἀντιγραφων, ἐν ἐκεινῃ τῃ ὡρᾳ προσηλθον οἱ μαθηται· τῳ Ιησȣ· κατα δε ἀλλα· ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ· και ἀναγκαιον μη ἀνεξεταςον ἐασαι το βȣλημα τȣ εὐαγγελιςȣ· διοπερ ἐπιςησαντες τοις προ τȣ· ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ, ἠ, ὡρᾳ, σκοπησωμεν εἰ οἱον τε ἐςιν ἀπ᾽ ἐκεινων

ὁδον

rem habentem, cum a fide Christi alienus erat, & avarus; sed hamo ratione prædito apprehensum e mari ascendisse, & a Petro aliquo, qui veritatem eum docuerit beneficio affectum, non staterem amplius, sed pro eo eloquia Dei ejus imaginem præ se ferentia in ore habere.

13. Super eo præterea loco: *Accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum*, non didrachmum duntaxat, sed didrachmum sanctum pro sanctis dari juxta legem Dei, e Numerorum libro proferes; scriptum est enim: *Et accipies quinque siclos per singula capita; juxta didrachmum sanctum:* sed & pro omnibus filiis Israel didrachmum sanctum viritim numeratur. Quandoquidem ergo præter sancta didrachma, prophana etiam, (ut ita dicam) didrachma sanctus Dei possidere non potest, propterea didrachmorum non sanctorum coactoribus, qui Petrum interrogaverunt & dixerunt: *Magister vester non solvit didrachma?* Servator solvi staterem jubet, in quo didrachma continebantur, in ore piscis, qui primus ascenderit repertum, ut pro magistro & discipulo pendatur.

De iis qui dicebant: Quis major est? & de puerulo a Jesu accersito.

14. *In illo tempore accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Quis putas major est in regno cælorum?* Ut doceret nos Matthæus, quid ad Jesum accedentes discipuli ab eo discere vellent, quoque modo ad eorum quæsitum responderit, cum hoc ipsum tantummodo narrare posset, addidit illa juxta quædam exemplaria: *In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum;* juxta alia vero: *In illo die:* ac Evangelistæ quidem sensus absque examine necessario prætereundus non est; idcirco animum ad ea adhibentes, quæ verba hæc præcedunt, *in illo die*, vel *hora*, videamus, an inde perpendendi

ὁδον λαβειν προς το θεωρησαι ὡς ἀναγκαιαν την, ἐν ἐκει νῃ τῃ ἡμερᾳ, ἡ ὡρᾳ, προθηκην. ἐληλυθεισαν τοινυν ἐ την Καφαρναυμ ὁ Ιησυς ἁμα τοις μαθηταις αὐτυ, ἐνθ οἱ τα διδραχμα λαμβανοντες τῳ Πετρῳ προσηλθον και ἐρωτωντες εἰπον το· ὁ διδασκαλος ὑμων ὐ τελει τ διδραχμα; εἰτα ἀποκριναμενυ προς αὐτυς τυ Πετρυ και εἰποντος· ναι, ὁ Ιησυς προσαπολογησομενος πε της δοσεως των διδραχμων, πεμπει τον Πετρον τῳ ἀγ κιςρῳ ἀνασπασοντα ἰχθυν, ὐ ἐν τῳ ςοματι ἐφρασκ εὑρεθησεσθαι ςατηρα τον δοθησομενον ὑπερ ἑαυτυ κα Πετρυ. δοκει ὐν μοι ὁτι μεγιςην νομισαντες ταυτην εἰνα ὑπο τυ Ιησυ προς τον Πετρον τιμην, κριναντος αὐτον μει ζονα των λοιπων γνωριμων, ἐβυλοντο ὁπερ ὑπενοι ἀκριβωσαι, δια τυ πυθομενοι τυ Ιησυ ἀκυσαι παρ' αὐ τυ εἰ, ὡς ὑπελαμβανον, μειζονα κεκρικε τον Πετρον αὐ των. ἁμα δε ἠλπιζον και την αἰτιαν εἰσεσθαι τυ προ κεκρισθαι τον Πετρον των λοιπων μαθητων. ταυτ' ὐν οἱ μαι δηλωσαι ὁ Ματθαιος βυλομενος, ἐπηγαγετῳ· ἐκει νον λαβων, δηλονοτι τον ςατηρα, δος αὐτοις ἀντι ἐμ και συ, το· ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ προσηλθον οἱ μαθητα τῳ Ιησυ λεγοντες· τις ἀρα μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλει των ὐρανων; ταχα δε και ἀμφεβαλλον δια το τρει προκεκρισθαι κατα την μεταμορφωσιν· ἀμφεβαλλον δ περι τυ τις των τριων μειζων εἰναι κεκριται παρα τ κυριῳ. ὁ μεν γαρ Ιωαννης ἀνεπεσεν ἐπι το ςηθος αὐτυ δ ἀγαπην, και ἀκολυθον προ τυ δειπνυ τιμης ἐξαιρετ συμβολα πολλα αὐτυς ἑωρακεναι προς τον Ιωαννην ἀπ τυ Ιησυ· ὁ δε Πετρος ἐν τῃ ὁμολογιᾳ ἠκυσε μακαριος δι το· συ εἰ ὁ Χριςος ὁ υἱος τυ θευ τυ ζωντος· παλιν δ δια το· ὑπαγε ὀπισω μυ σατανα, σκανδαλον μυ εἰ ὁτι ὐ φρονεις τα τυ θευ, ἀλλα τα των ἀνθρωπων περιεσπωντο μηποτε ὐχ ὑτος εἰη ὁ μειζων, ἑτερος δ των Ζεβεδαιυ υἱων. τοσαυτα μεν δια το· ἐν ἐκεινῃ τ ἡμερᾳ, ἡ ὡρᾳ, ἐν ᾗ ἐγεγονει τα περι τον ςατηρα.

additamenti hujus, *in illo die*, vel *hora*, tanquam necessarii, viam inire possimus. Capharnaum venerat una cum discipulis Jesus, ibi *accesserunt*, *qui didrachma accipiebant*, *ad Petrum*, & interrogantes dixerunt: *Magister vester non solvit didrachma?* Deinde cum respondisset eis Petrus, & dixisset: *Etiam*, Jesus rationem reddens cur didrachma solveret, Petrum misit, qui hamo piscem extraxit, cujus in ore pro se, & Petro pendendum staterem repertum iri pronuntiavit. Cum ergo maximo a Jesu Petrum honore affectum existimarent, qui majorem eum cæteris suis discipulis judicasset; id quod suspicabantur, Jesum interrogando, responsionemque ejus audiendo exploratum habere voluisse mihi videntur, an, quemadmodum conjiciebant, eum seipsis majorem judicasset: simul etiam sperabant, futurum, ut causam cognoscerent, cur cæteris discipulis Petrus antelatus fuisset. Cum hæc igitur significare vellet Matthæus his verbis: *illum sumens*, staterem videlicet, *da eis pro me*, & *te*, subjunxit: *in illo die accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Quis putas major est in regno cœlorum?* Inde autem fortasse dubitatio eorum orta est, quod tres in transfiguratione antepositi fuissent; quis autem trium illorum major a Domino judicatus fuisset, ea vero de re dubitabant; nam Joannes in ejus pectus præ amore recubuit, & multa ante cœnam singularis honoris in Joannem a Jesu collati argumenta vidisse eos inde licet existimare: Petrus autem in confessione beatus appellatus est propter illud: *Tu es Christus Filius Dei vivi:* rursus autem propter istud: *Vade post me Satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea, quæ Dei sunt; sed ea, quæ sunt hominum*, animo erant incerto ac dubio, an is fortasse major non esset, sed alter e filiis Zebedæi. Atque hæc congessimus ob id: *In illa die*, vel *hora*, in qua, quæ ad staterem pertinent, contigerunt.

15. 11-

Εξης δε καταvοητεον το· προσηλθον αὐτῳ οἱ μαθηται, ὡς μαθηται διδασκαλῳ προβληματα προτεινοντες, και ἐξεταζοντες, τις ἀρα μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ȣρανων. και μιμητεον γε ἐν τȣτοις τȣς τȣ Ιησȣ μαθητας, εἰ ποτε ζητȣμενον τι ἐν ἡμιν μη ἑυρισκοιτο, μετα πασης ὁμονοιας, περι τȣ ζητȣμενȣ προσελθωμεν τῳ Ιησȣ παροντι ὁπȣ δυο και τρεις συνηγμενοι ἐν τῳ ὀνοματι αὐτȣ, και ἑτοιμῳ ἐν τῃ κατα δυναμιν παρȣσιᾳ φωτιζειν τας καρδιας των γνησιως αὐτῳ μαθητευεσθαι θελοντων προς καταληψιν των ζητȣμενων. ȣκ ἀτοπον δε και τινι των ὑπο τȣ θεȣ τεταγμενων ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ διδασκαλων προσελθοντας ἡμας προτεινειν ἀναλογον τι προβλημα τῳ· τις ἀρα μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ȣρανων; τι μεν ȣν ἠδη ἐγνωςο τοις μαθηταις των κατα το πυσμα τȣτο; τι δε ἐζητειτο; ὁτι μεν γαρ ȣκ ἐςιν ἰσοτης των ἀξιȣμενων της βασιλειας των ȣρανων, κατειληφεισαν. και ὁτι μη ȣσης ἰσοτητος, ἐςι τις ὁ μειζων, και ȣτω καθεξης μεχρι τȣ ἐλαχιςȣ· ὁποδαπος δε ὁ μειζων, και ὁπως βιωσας ὁ ἐλαχιςος, και τινες οἱ μεταξυ ἐτι ἐζητȣν· εἰ μη ἀρα ἀκριβεςερον ἐςιν εἰπειν ὁτι τις μεν ὁ ἐλαχιςος ἡδεισαν ἐκ τȣ· ὁς ἐαν λυσῃ μιαν των ἐντολων τȣτων των ἐλαχιςων, και διδαξῃ ȣτω τȣς ἀνθρωπȣς ἐλαχιςος κληθησεται ἐν τῃ βασιλειᾳ των ȣρανων. τις δε ὁ παντων μειζων ȣκ ἐγινωσκον, εἰ και κατελαμβανον το· ὁς δ' ἀν ποιησῃ, και διδαξῃ, ȣτος μεγας κληθησεται ἐν τῃ βασιλειᾳ των ȣρανων· μεγαλων γαρ ὀντων πλειονων, τις ὁ των μεγαλων μειζων, ὡς ἐν ἀνθρωποις, ȣκ ἠν αὐτοις σαφες. και ὁτι μεγαλοι μεν πλειȣς, ȣκ ἐπισης δε μεγαλοι οἱ μεγαλοι, δηλωσει το, μεγας, ὀνομα κειμενον ἐπι τȣ Ισαακ, ὁς προβαινων μειζων ἐγινετο σφοδρα σφοδρα, εἰρημενον δε και ἐπι τȣ Μωσεως, και ἐπι τȣ Βαπτιςȣ Ιωαννȣ, και ἐπι τȣ σωτηρος. και πας γε ὁμολογησει ὁτι και παντες ȣτοι μεγαλοι ἠσαν κατα την γραφην, ἀλλα μειζων αὐτων ἠν ὁ σωτηρ. εἰ δε και Ιωαννης τȣ Ισαακ, και τȣ Μω-

σεως

15. Illud deinceps animo intelligendum est, *accesserunt discipuli ad eum*, tanquam discipuli quæstiones magistro proponentes, & quis major esset in regno cœlorum perscrutantes. Ac ea quidem in re discipulos Jesu imitari debemus, si quæstionem aliquam solvere, ac explanare non possimus, cum omni circa rem quæsitam concordia accedamus ad Jesum, qui ibi præsens est, ubi duo vel tres in nomine ejus congregati sunt, & dum virtute ac potestate præsens est, eorum, qui hujus doctrinam capessere volunt, ad quæstiones animo capiendas corda illuminare paratus est: nec ineptum profecto fuerit, nos ad aliquem e magistris accedentes, qui in ecclesia a Deo constituti sunt, aliquam proponere quæstionem huic haud absimilem: *Quis putas major est in regno cœlorum?* Ecquamnam igitur ex iis rebus, quæ hac quæstione continentur, jam tum sentiebant discipuli? quid quærebant? Compertum habebant æquales inter se non esse, qui regno cœlorum digni habiti sunt, & proinde cum æquales non forent, aliquem majorem esse, & sic deinceps ad minimum usque; at quærebant præterea, qualis ille esset, qui major erat; quam vitam duxisset, qui minimus; & quinam forent, qui inter illos medii: nisi fortasse accuratius dicendum est cognovisse illos, quis major esset ex hoc loco: *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum*; nec vero quis major esset sciebant, etiam si id tenerent: *Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum:* cum enim magni essent complures, quis major esset inter eos, qui, ut est hominum captus, magni erant, compertum illis non erat; complures sed enim esse magnos, sed non æqualiter magnos esse, qui magni sunt, fidem faciet magni nomen Isaaco inditum, *qui proficiens major evadebat valde valde*; quod de Mose etiam, de Joanne-Baptista, & de Servatore dictum est: ac nemo est, quin omnes hos, juxta

juxta ſcripturam, magnos fuiſſe, at majorem his fuiſſe Servatorem fateatur. Utrum autem Iſaaco, & Moſe major fuerit Joannes, quo *inter natos mulierum major* non fuit, an non major quidem, ſed utrique vel utrilibet æqualis, tutum non eſt pronuntiare. Atque ex hoc quidem loco, Iſaac autem *ibat proficiens, atque ſuccreſcens, donec magnus factus eſt*, non ſimpliciter, ſed cum additamento *valde* bis repetito, diſcere licet magnos inter ſe differre, cum aliquis magnus ſit, alter valde magnus, alter valde valde magnus. Diſcere ergo volebant ad Jeſum accedentes diſcipuli, quis major eſſet in regno cœlorum; & fortaſſe illi quidem volebant id diſcere, accepto ab eo tali aliquo reſponſo: Ille major eſt in regno cœlorum: at hic ſermonem ſuum latius profert, quanam præditus ſit qualitate declarans, qui major eſt in regno cœlorum; cujus ſermonis ſenſum ex iis, quæ ſcripta ſunt pro virili comparare conemur: *Advocans* enim *Jeſus parvulum*, & cætera.

16. Primum autem id rudiore opera exponere licet. Dixerit ergo, qui Servatoris ſermonem hoc loco habitum leviter perſtringet & enarrabit, quod ſi quis, cum vir ſit, viriles tamen concupiſcentias uſque adeo enecuerit, actiones corporis ſpiritu trucidans, & *ſemper mortificationem Jeſu Chriſti in corpore ſuo circumferens*, ut pueruli venereorum expertis, & viriles affectus nondum experti ſtatum conſequatur; converſus ille eſt, & puerorum ſimilis effectus: & vero quanto magis in hoc puerorum circa ejusmodi affectus ſtatu profecerit, tanto iis, qui ſe exercent, & nondum tantos in continentia progreſſus fecerunt, major eſt in regno cœlorum. Quod autem de rebus venereis in pueros dictum eſt, idem de reliquis affectionibus, & infirmitatibus, ac morbis animi dici queat, in quæ a natura comparatum eſt, ut non incidant pueri, quicumque perfectum rationis uſum nondum

affecuti

[illegible] γινεται ὢν ἀνηρ. και ὁποιον ἐςι το παι-
[illegible] ἐτι. ἰδ' ὅτε παρα τον καιρον τȣ τεθνη-
[illegible] ȣ̓ μητρος, ἤ τινος ἀδελφȣ, ὡς γελαν
[illegible] κατ' ἐκεινον τον χρονον, τοιȣτος ἂν γε-
[illegible] ὡς παιδια, και ἕξιν ἀναλαβων ἐκ
[illegible] ἀπαραδεκτον, ὥςε ὁποιον ἐςι προς
[illegible] παιδιον, αὐτον γενεσθαι. το δ' ὁ-
[illegible] περι της καλȣμενης ἡδονης, καθ' ἣν ἀλο-
[illegible] οἱ φαυλοι, ἣν ȣ̓ πασχει τα παιδια,
[illegible] και γενομενοι ὡς τα παιδια. ὡς μεν
[illegible] το ἀκριβες ἀποδεδεικται και ἄλλοις, ὅτι
[illegible] παθων πιπτει εἰς τα μηδεπω συμπεπλη-
[illegible] τον λογον παιδια· εἰ δ' ȣ̓δεν, δηλονοτι και ὁ
[illegible] ἀλλ' εἰ ἄρα ἀναλογον τι τοις παθεσι, και
[illegible] ἀμυδρα και ταχιςα ἀνασκευαζομενα, και θε-
[illegible]ομενα γινεται ἐν τοις παιδιοις, ὡς ἀγαπητον
[illegible] ἐπι τȣτο φθασαι τον ςραφεντα ὡς τα παιδια
[illegible]ων ἰχει της οἱονει ὑποβολης των παθων ὡς τα
παιδια. και περι φοβȣ τοινυν τα ὁμοια τοις ἀποδε-
δειγμενοις νοησειεν, ὅτι τα παιδια τον μεν φοβον των
φαυλων ȣ̓ πασχει, ἀλλο δε τι οἱ διακριβȣντες τα των
παθων, και των ὀνοματων ἐκεινων, λεγȣσιν εἶναι
φοβον. οἱον δε και το των παιδιων ἀμνησικακον παρ'
αὐτȣς τȣς των δακρυων καιρȣς, ἐν ἀκαρει μεταβαλ-
λομενων, και γελωντων, και συμπαιζοντων τοις νο-
μιζομενοις λελυπηκεναι, και πεφοβηκεναι, ἀλλ' ȣ̓ κα-
τα την ἀληθειαν ταυτα ἐνεργηκοσιν. ȣ̔τω δε και τα-
πεινωσει ἑαυτον τις ὡς ὁ προσεκαλεσατο ὁ Ιησȣς παι-
διον, ȣ̓ γαρ πιπτει ὑψηλοφροσυνη, και οἰησις εὐγε-
νειας, ἢ πλȣτȣ, ἢ τινος των νομιζομενων μεν, ȣ̓κ ὀν-
των δε ἀγαθων εἰς παιδιον. διοπερ ἐςιν ἰδειν τα κο-
μιδη νηπια μεχρι τριων και τετταρων ἐτων, ὁμοια
τοις ἀγενεσι, κἂν εὐγενη εἶναι δοκῃ, και μη μαλλον
παντως φιλειν δοκȣντα τα πλȣσια παιδια, παρα τα
πενιχρα. ἐαν ȣ̓ν, ὅπερ παρα την ἡλικιαν πασχει τα

παιδια

affecuti funt; verbi caufa, ut quis convertatur, & quomodo fe habet ad iram puer, talis ille, vir licet, evadat; & quemadmodum fe habet ad mœrorem puer, qui tum ridet, & ludit nonnunquam, cum mortuus jacet pater, vel mater, vel aliquis e fratribus, talis evadat, qui converfus fuerit, quales funt pueri, & habitum ad fufcipiendum mœrorem minime proclivem a ratione comparet, ut qualis eft ad triftitiam exiguus puerulus, talis ille fit. Simile quoque de eo dices, quod voluptas nuncupatur, qua temere & absque ratione accenduntur & ftimulantur homines nequam, cuique minime obnoxii funt pueri, & qui convertuntur, ac pueris fimiles efficiuntur. Quemadmodum vero accurate ab aliis demonftratum eft, in pueros, quibus nondum plenior rationis ufus acceffit, nullum horum affectuum cadere; quod fi nullum, certe neque timorem: at fi quid animi perturbationi fimile pueris contingit, exiguum illud eft, citiffime evanefcens & confanefcens; adeo ut fi confecutus illud fuerit, qui puerorum fimilis converfione factus eft, ut pueri inftar affectus fuos fibi quafi fubjecerit, præclare fecum agi putandum ei fit. Ac de timore quidem fimilia iis intelligantur, quæ fupra tradidimus, pueros videlicet malorum timore nequaquam percelli, at aliquo alio, quod tamen timorem appellant, qui de animi perturbationibus, eorumque nominibus accurate differuerunt, cujusmodi puerorum quoque eft, inter ipfas etiam lacrymas injuriarum oblivio, qui temporis puncto immuntantur & rident, cumque iis ludunt, qui timore eos affeciffe & timorem incuffiffe videbantur, fed revera nihil tale fecerant. Ad eumdem vero modum fe deprimet & abjiciet quispiam, ad quem fe abjicit puer, quem Jefus accerfivit; in puerum fiquidem neque cadit fuperbia, neque generis, divitiarumve arrogans exiftimatio, aut alicujus ex iis bonis, quæ opinione quidem talia funt, revera non funt: unde

παιδια προς τα τυς ἀνοητυς ἐπαιροντα τοιαυτα παθη, ἀπο λογυ ὁ τυ Ιησυ μαθητης ἐταπεινωσεν ἑαυτον, ὡς ὁ ἐδειξεν ὁ Ιησυς παιδιον, ὐκ ἐπαιρομενος ἐπι δοξαριῳ, ὐδε φυσιυμενον ἐπι πλυτῳ, ὐδ' ἐπι περιβολῃ, ὐδε ὀγκυμενος ἐπι εὐγενειᾳ, μαλιϛα δε τυς, ὡς ὁ λογος ἀπεδειξε, ϛραφεντας, ὡς ὁ προσελαβετο ὁ Ιησυς παιδιον, ἀποδεκτεον και μιμητεον ἐπι τῳ Ιησυ ὀνοματι, ἐπει μαλιϛα ἐν τυτοις ἐϛιν ὁ Χριϛος, και δια τυτο λεγει το· και ὃς ἀν δεξηται ἐν παιδιον τοιυτο ἐπι τῳ ὀνοματι μυ, ἐμε δεχεται.

Το δε ἑξης ἐργωδες κατα ἀκολυθιαν των προαποδεδομενων διηγησαϑαι· εἰποι γαρ ἀν τις, πως ὁ ϛραφεις και γενομενος ὡς τα παιδια, μικρος ἐϛι των πιϛευοντων εἰς τον Ιησυν, και ἐπιδεκτικος τυ σκανδαλιϑηναι; πειρασωμεϑα δε και τυτο ἀκολυϑως σαφηνισαι. πως ὁ τῳ Ιησυ ὡς υἱῳ συγκαταθεμενος θευ κατα την ἀληθη περι αὐτυ ἱϛοριαν, και ὁδευων δια των κατα το εὐαγγελιον πραξεων εἰς το βιωσαι κατ' ἀρετην, ἐϛραφη και ὁδευει προς το γενεϑαι ὡς τα παιδια, τυτον ἀμηχανον μη εἰσελϑειν εἰς την βασιλειαν των ὐρανων. πολλοι ὐν οἱ τοιυτοι, ἀλλ' ὐ παντες οἱ ϛραφεντες προς το γενεϑαι ὡς τα παιδια, ἐφϑακασιν ὡς ἐπι το ἐξομοιωϑηναι τοις παιδιοις· ἀλλ' ἑκαϛος τοσυτον ἀπολειπεται της προς τα παιδια ὁμοιωσεως, ὁσον ἀπολειπεται της ἀποδεδομενης των παιδιων προς τα παϑη ἑξεως. ἐν παντι ὐν τῳ πληϑει των πιϛευοντων εἰσι και οἱ ὡσπερει ἀρτι ϛραφεντες περι το γενεϑαι ὡς τα παιδια, οἱ τινες κατ' αὐτο το ἐϛραφθαι ἱνα γενωνται ὡς τα παιδια, μικροι χρηματιζυσι, και τυτων οἱ ϛραφεντες μεν ἱνα γενωνται ὡς τα παιδια, πολυ δε ἀπολειπομενοι τυ γενεϑαι ἀκριβως ὡς τα παιδια, ἐπιδεχονται το σκανδαλι-

δαλι-

puerulos oppido infantes videre licet ad tertium quartumve ætatis annum ignobilibus, & obscuro loco editis pueris similes, etiamsi generosi esse videantur, nec magis amantes pueros, qui videntur florere opibus, quam egenos. Si ergo Jesu discipulus ratione adductus se ipse, velut puer, quem ostendit Jesus, depresserit; id quod pueris propter ætatem contingit circa eos affectus, quibus efferuntur stulti; gloriola non turgidus, neque propter divitias aut vestimentum inflatus, vel generis nobilitate intumescens, ii potissimum in nomine Jesu suscipiendi & imitandi sunt, qui, sicut a Verbo demonstratum est, ita conversi fuerint, ut puer, quem Jesus assumpsit, quoniam inter eos præcipue Christus est, & propterea illud dicit: *Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.*

17. Quod autem sequitur, difficile est ita exponere, ut cum superioribus cohæreat: dixerit enim aliquis, quomodo fieri potest, ut, qui conversus fuerit, & puerorum similis factus, pusillus sit ex iis, qui in Jesum credunt, & offensioni obnoxius? nihilominus tamen id convenienter illustrare conemur. Quisquis Jesum Dei Filium esse credens, juxta veram historiam, quæ de illo conscripta est, & per actiones in evangeliis præscriptas iter habens, ut ad virtutis normam vitam exigat, conversus est, & ad id contendit, ut puerorum similis efficiatur; fieri non potest, quin is cœlorum regnum ingrediatur. Tales profecto sunt quamplurimi; at non quisquis conversus est, ut puerorum similis evadat, id assecutus est, ut pueris similis fiat; sed quantum unusquisque ab eo, quem diximus, puerorum circa animi affectus habitu abest, tantumdem abest, ut ad puerorum similitudinem accedat. In omni ergo credentium multitudine sunt quidam quasi recens conversi, ut puerorum similes fiant, qui dum convertuntur, ut fiant quasi pueri, pusilli appellantur, & qui ex iis conversi fuerint, ut fiant quasi pueri, sed multum ab eo absunt

δαλισθηναι· ὧν ἑκαςος τοσυτον ἀπολειπεται της προς αὐτα ὁμοιωσεως, ὁσον ἀπολειπεται της ἀποδιδομενης των παιδιων προς τα παθη ἑξεως· οἱς ὑ δεον ἀφορμας παρεχειν τυ σκανδαλισθηναι· εἰ δε μη γε, ὁ σκανδαλισας δεησεται ὡς συμφεροντος αὐτῳ ἐπι θεραπειᾳ, τυ κρεμασθηναι μυλον ὀνικον περι τον τραχηλον αὐτυ, και καταποντισθηναι ἐν τῳ πελαγει της θαλασσης· ὑτω γαρ τισας την αὐταρκη δικην ἐν τῃ θαλασσῃ, ὁπυ ὁ δρακων ὁν ἐπλασεν ὁ θεος ἐμπαιζειν αὐτῳ, και προς το συμφερον προς το τελος ὁ κολασθεις, και παθων, ἐν τοις ἑξης ἐςαι των κατα το πελαγος της θαλασσης πονων, ὑς ὑπεμεινε καθελκομενος ὑπο τυ ὀνικυ μυλυ· εἰσι γαρ και μυλων διαφοραι, ὡς εἰναι τον μεν τινα αὐτων, ἰν' ὑτως ὀνομασω, ἀνθρωπικον, ἀλλον δε ὀνικον· και ἀνθρωπικος μεν ἐςιν ἐκεινος, περι ὑ γεγραπται· δυο ἐσονται ἀληθυσαι ἐν ἑνι μυλῳ· μια παραλαμβανεται, και μια ἀφιεται· ὀνικος δε ὁ περιτεθησομενος τῳ σκανδαλισαντι. εἰποι δ' ἀν τις, ὑκ οἰδα ποτερον ὑγιως ἠ ἐσφαλμενως λεγων, ὀνικον εἰναι το βαρυ τυ φαυλυ σωμα, και κατωφερες, ὁπερ ἀναληψεται ἐν τῃ ἀναςασει, ἱνα καταποντισθῃ ἐν τῃ ἀβυσσῳ λεγομενῃ πελαγει θαλασσιῳ, ὁπυ ὁ δρακων ὁν ἐπλασεν ὁ θεος ἐμπαιζειν αὐτῳ ἀλλος δε τω σκανδαλιζειν ἑνα των μικρων ἀνοισει ἐπι τας ἀορατυς ἀνθρωποις δυναμεις, πολλα γαρ και ἀπο τυτων σκανδαλα εἰς τυς δεικνυμενυς ὑπο τυ Ιησυ μικρυς γινεται. ἐπαν δε σκανδαλισωσι των δεικνυμενων ὑπο τυ Ιησυ μικρων ἑνα, πιςευοντων εἰς αὐτον, ὀνικον μυλον το φθαρτον σωμα το βαρυνον ψυχην ἀναληψεται, κρεμαμενον ἐκ τυ καθελκομενυ αὐτον ἐπι τα τηδε πραγματα τραχηλυ, ἱνα δια τυτων καθαιρεθῃ αὐτων το οἰημα, και τισαντες δικην, ἐν τῳ συμφεροντι αὐτοις δια τυ ὀνικυ μυλυ γενωνται.

Και

ut pueris accurate similes sint, offensione & scandalo affici possunt, quorum unusquisque tantum abest, ut illis similis sit, quantum abest a puerorum circa animi perturbationes habitu, de quo supra actum est; quibus offensionis ansæ minime præbendæ sunt: alioquin, qui offensioni locum dederit, opus illi erit, *ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris*, quasi ad curationem illius id conferat; qui enim talem in mari pœnam dederit idoneam, ubi draco ille est, quem *formavit* Deus *ad illudendum ei*, & prout ei fuerit utile, punitus tandem & afflictus fuerit, eum obtinebit statum, qui labores in profundo maris a se mola asinaria depresso perlatos excipiet. Molarum sedenim discrimina sunt, ita ut earum aliqua, ut ita dicam, humana sit, alia asinaria: ac humana quidem illa est, de qua scriptum extat: *Duæ molentes erunt in una mola, una assumetur, & una relinquetur:* asinaria autem, quæ ei circumponetur, qui offensionem & scandalum præbuerit. Dixerit autem aliquis, an recte vel male, mihi non liquet, asinariam molam corpus esse hominis nequam, grave & deorsum tendens, quod in resurrectione assumet, ut in abyssum, quæ maris profundum appellatur, ubi draco ille est, quem *formavit* Deus *ad illudendum ei*. demergatur. Alius autem offensionem uni e parvulis præbitam ad potestates referet, quæ hominum oculis usurpari non possunt; plurimæ siquidem offensiones in parvulos a Jesu monstratos ab illis derivantur: postquam autem unum e parvulis a Jesu monstratis, in eumque credentibus offenderint, asinariam molam assumet, corpus videlicet corruptioni obnoxium, animam gravans, suspensum de collo, quo in vitæ hujus negotia deorsum trahetur; ut de vana sui existimatione horum ope dejiciantur, & postquam pœnas luerint, id, quod sibi utile erit molæ asinariæ beneficio consequantur.

Εξης δε κατανοητεον το· προσηλθον αὐτῳ οἱ μαθηται, ὡς μαθηται διδασκαλῳ προβληματα προτεινοντες, και ἐξεταζοντες, τις ἀρα μειζων ἐςιν ἐν τη βασιλεια των ὐρανων. και μιμητεον γε ἐν τουτοις τους του Ιησου μαθητας, εἰ ποτε ζητουμενον τι ἐν ἡμιν μη εὑρισκοιτο, μετα πασης ὁμονοιας περι του ζητουμενου προσελθωμεν τῳ Ιησου παροντι ὁπου δυο και τρεις συνηγμενοι ἐν τῳ ὀνοματι αὐτου, και ἑτοιμῳ ἐν τη κατα δυναμιν παρουσιᾳ φωτιζειν τας καρδιας των γνησιως αὐτῳ μαθητευεσθαι θελοντων προς καταληψιν των ζητουμενων. οὐκ ἀτοπον δε και τινι των ὑπο του θεου τεταγμενων ἐν τη ἐκκλησιᾳ διδασκαλων προσελθοντας ἡμας προτεινειν ἀναλογον τι προβλημα τῳ· τις ἀρα μειζων ἐςιν ἐν τη βασιλεια των ὐρανων; τι μεν οὐν ἠδη ἐγνωςο τοις μαθηταις των κατα το πυσμα τουτο; τι δε ἐζητειτο; ὁτι μεν γαρ οὐκ ἐςιν ἰσοτης των ἀξιουμενων της βασιλειας των ὐρανων, κατειληφεισαν. και ὁτι μη οὐσης ἰσοτητος, ἐςι τις ὁ μειζων, και οὑτω καθεξης μεχρι του ἐλαχιςου· ὁποδαπος δε ὁ μειζων, και ὁπως βιωσας ὁ ἐλαχιςος, και τινες οἱ μεταξυ ἐτι ἐζητουν· εἰ μη ἀρα ἀκριβεςερον ἐςιν εἰπειν ὁτι τις μεν ὁ ἐλαχιςος ᾐδεισαν ἐκ του· ὁς ἐαν λυση μιαν των ἐντολων τουτων των ἐλαχιςων, και διδαξη οὑτω τους ἀνθρωπους ἐλαχιςος κληθησεται ἐν τη βασιλεια των ὐρανων. τις δε ὁ παντων μειζων οὐκ ἐγινωσκον, εἰ και κατελαμβανον το· ὁς δ' ἀν ποιηση, και διδαξη, οὑτος μεγας κληθησεται ἐν τη βασιλεια των ὐρανων· μεγαλων γαρ ὀντων πλειονων, τις ὁ των μεγαλων μειζων, ὡς ἐν ἀνθρωποις, οὐκ ἠν αὐτοις σαφες. και ὁτι μεγαλοι μεν πλειους, οὐκ ἐπισης δε μεγαλοι οἱ μεγαλοι, δηλωσει το, μεγας, ὀνομα κειμενον ἐπι του Ισαακ, ὁς προβαινων μειζων ἐγινετο σφοδρα σφοδρα, εἰρημενον δε και ἐπι του Μωσεως, και ἐπι του Βαπτιςου Ιωαννου, και ἐπι του σωτηρος. και πας γε ὁμολογησει ὁτι και παντες οὑτοι μεγαλοι ἠσαν κατα την γραφην, ἀλλα μειζων αὐτων ἠν ὁ σωτηρ. εἰ δε και Ιωαννης του Ισαακ, και του Μω-

σεως

15. Illud deinceps animo intelligendum eſt, *acceſſerunt diſcipuli ad eum*, tanquam diſcipuli quæſtiones magiſtro proponentes, & quis major eſſet in regno cœlorum perſcrutantes. Ac ea quidem in re diſcipulos Jeſu imitari debemus, ſi quæſtionem aliquam ſolvere, ac explanare non poſſimus, cum omni circa rem quæſitam concordia accedamus ad Jeſum, qui ibi præſens eſt, ubi duo vel tres in nomine ejus congregati ſunt, & dum virtute ac poteſtate præſens eſt, eorum, qui hujus doctrinam capeſſere volunt, ad quæſtiones animo capiendas corda illuminare paratus eſt: nec ineptum profecto fuerit, nos ad aliquem e magiſtris accedentes, qui in eccleſia a Deo conſtituti ſunt, aliquam proponere quæſtionem huic haud abſimilem: *Quis putas major eſt in regno cœlorum?* Ecquamnam igitur ex iis rebus, quæ hac quæſtione continentur, jam tum ſentiebant diſcipuli? quid quærebant? Compertum habebant æquales inter ſe non eſſe, qui regno cœlorum digni habiti ſunt, & proinde cum æquales non forent, aliquem majorem eſſe, & ſic deinceps ad minimum usque; at quærebant præterea, qualis ille eſſet, qui major erat; quam vitam duxiſſet, qui minimus; & quinam forent, qui inter illos medii: niſi fortaſſe accuratius dicendum eſt cognoviſſe illos, quis major eſſet ex hoc loco: *Qui ergo ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum*; nec vero quis major eſſet ſciebant, etiam ſi id tenerent: *Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum:* cum enim magni eſſent complures, quis major eſſet inter eos, qui, ut eſt hominum captus, magni erant, compertum illis non erat; complures ſedenim eſſe magnos, ſed non æqualiter magnos eſſe, qui magni ſunt, fidem faciet magni nomen Iſaaco inditum, *qui proficiens major evadebat valde valde*; quod de Moſe etiam, de Joanne-Baptiſta, & de Servatore dictum eſt: ac nemo eſt, quin omnes hos,

juxta

σιως μειζων ἠν, ἐ μειζων ἐδεις ἐν γεννητοις γυναικων ἠν, ἡ ἐ μειζων μεν, ἰσος δε ἀμφοτεροις, ἡ τινι αὐτων, ἐκ ἀκινδυνον ἀποφηνασθαι. και ἐκ τε· Ισαακ δε προβαινων μειζων ἐγινετο, ἑως ἐ μεγας ἐγενετο, ἐχ ἁπλως, ἀλλα μετα προσθηκης της, σφοδρα, δις κατειλεγμενης, ἐςι μαθειν ὁτι διαφορα ἐςι μεγαλων, τινος μεν ὀντος μεγαλε, ἑτερε δε σφοδρα μεγαλε; και ἀλλε σφοδρα σφοδρα μεγαλε. ἐζητεν τοινυν οἱ μαθηται προσελθοντες τῳ Ιησε μαθειν, τις ἀρα μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ἐρανων· και ταχα ἐκεινοι μεν ἐβελοντο μαθειν ἀκεσαντες ἀπ᾽ αὐτε το τοιετον, ὁ δεινα μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ἐρανων· ὁ δε ἐπι το καθολικωτερον ἀναγει τον λογον, δεικνυς ὁ ποταπος τῃ ποιοτητι μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ἐρανων, ὁν τινα κατα δυναμιν ἐκ των γεγραμμενων κατανοησωμεν. προσκαλεσαμενος γαρ ὁ Ιησους παιδιον, και τα ἑξης.

Εςι δε προτερον ἁπλως διηγησασθαι. εἰποι δ᾽ ἀν ὁ κατα το ἁπλεν διηγεμενος τον τε σωτηρος ἐν τετοις λογον, ὁτι ἐαν ἀνηρ τις ὠν ἐπι τοσετον νεκρωσῃ τας ἀνδρικας ἐπιθυμιας, πνευματι τας πραξεις τε σωματος θανατων, και παντοτε την νεκρωσιν τε Ιησε ἐν τῳ σωματι περιφερων, ὡςε παιδιε ἀγευςε ἀφροδισιων, και ἀνεννοητε ἀνδρικων κινηματων ἐχειν καταςασιν, ὁ τοιετος ἐςραφη, και γεγονεν ὡς τα παιδια. και ὁ σωτηρ γε προσεθηκε τῃ των παιδιων περι των τοιετων κινηματων καταςασει τοσετῳ μαλλον των ἀσκεντων, και ἐπι τοσετον ἐληλακοτων σωφροσυνης, το, μειζων ἐςιν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ἐρανων· ὁπερ δε ἐπι των κατα τα ἀφροδισια λελεκται περι των παιδιων, τετ᾽ ἀν λεχθειη και περι των λοιπων παθων, και ἀῤῥωςηματων, και νοσηματων της ψυχης, εἰς ἁ μη πεφυκε παιδια ἐμπιπτειν, ὁσα τον λογον μηδεπω συμπεπληρωκεν, οἱον ἱνα και ςραφη τις, και ὁποιον ἐςι το παιδιον προς ὀργην,

juxta ſcripturam, magnos fuiſſe, at majorem his fuiſſe Servatorem fateatur. Utrum autem Iſaaco, & Moſe major fuerit Joannes, quo *inter natos mulierum major* non fuit, an non major quidem, ſed utrique vel utrilibet æqualis, tutum non eſt pronuntiare. Atque ex hoc quidem loco, Iſaac autem *ibat proficiens, atque ſuccreſcens, donec magnus factus eſt*, non ſimpliciter, ſed cum additamento *valde* bis repetito, diſcere licet magnos inter ſe differre, cum aliquis magnus ſit, alter valde magnus, alter valde valde magnus. Diſcere ergo volebant ad Jeſum accedentes diſcipuli, quis major eſſet in regno cœlorum; & fortaſſe illi quidem volebant id diſcere, accepto ab eo tali aliquo reſponſo: Ille major eſt in regno cœlorum: at hic ſermonem ſuum latius profert, quanam præditus ſit qualitate declarans, qui major eſt in regno cœlorum; cujus ſermonis ſenſum ex iis, quæ ſcripta ſunt pro virili comparare conemur: *Advocans* enim *Jeſus parvulum*, & cætera.

16. Primum autem id rudiore opera exponere licet. Dixerit ergo, qui Servatoris ſermonem hoc loco habitum leviter perſtringet & enarrabit, quod ſi quis, cum vir ſit, viriles tamen concupiſcentias usque adeo enecuerit, actiones corporis ſpiritu trucidans, & *ſemper mortificationem Jeſu Chriſti in corpore ſuo circumferens*, ut pueruli venereorum expertis, & viriles affectus nondum experti ſtatum conſequatur; converſus ille eſt, & puerorum ſimilis effectus: & vero quanto magis in hoc puerorum circa ejusmodi affectus ſtatu profecerit, tanto iis, qui ſe exercent, & nondum tantos in continentia progreſſus fecerunt, major eſt in regno cœlorum. Quod autem de rebus venereis in pueros dictum eſt, idem de reliquis affectionibus, & infirmitatibus, ac morbis animi dici queat, in quæ a natura comparatum eſt, ut non incidant pueri, quicumque perfectum rationis uſum nondum

affecuti

γην, τοιυτος γινηται ὠν ἀνηρ. και ὁποιον ἐςι το παιδιον προς λυπην, ἐαθ᾽ ὁτε παρα τον καιρον τυ τεθνηκοτος πατρος, ἡ μητρος, ἡ τινος ἀδελφυ, ὡς γελαν και παιζειν κατ᾽ ἐκεινον τον χρονον, τοιυτος ἀν γενοιτο ὁ γραφευς ὡς παιδια, και ἐξιν ἀναλαβων ἐκ λογυ της λυπης ἀπαραδεκτον, ὡςε ὁποιον ἐςι προς λυπην το βραχυ παιδιον, αὐτον γενεσθαι. το δ᾽ ὁμοιον φησεις περι της καλυμενης ἡδονης, καθ᾽ ἡν ἀλογως ἐπαιρονται οἱ φαυλοι, ἡν ὐ πασχει τα παιδια, ὐδ᾽ οἱ γραφεντες και γενομενοι ὡς τα παιδια. ὡς μεν ὐν προς το ἀκριβες ἀποδεδεικται και ἀλλοις, ὁτι ὐδεν των παθων πιπτει εἰς τα μηδεπω συμπεπληρωκοτα τον λογον παιδια· εἰ δ᾽ ὐδεν, δηλονοτι και ὁ φοβος· ἀλλ᾽ εἰ ἀρα ἀναλογον τι τοις παθεσι, και ταυτα ἀμυδρα και ταχιςα ἀνασκευαζομενα, και θεραπευομενα γινεται ἐν τοις παιδιοις, ὡς ἀγαπητον εἰναι ἐπι τυτο φθασαι τον γραφεντα ὡς τα παιδια ὁσον ἐχει της οἱονει ὑποβολης των παθων ὡς τα παιδια. και περι φοβυ τοινυν τα ὁμοια τοις ἀποδεδομενοις νοησειεν, ὁτι τα παιδια τον μεν φοβον των φαυλων ὐ πασχει, ἀλλο δε τι οἱ διακριβυντες τα των παθων, και των ὀνοματων ἐκεινων, λεγυσιν εἰναι φοβον. οἱον δε και το των παιδιων ἀμνησικακον παρ᾽ αὐτυς τυς των δακρυων καιρυς, ἐν ἀκαρει μεταβαλλομενων, και γελωντων, και συμπαιζοντων τοις νομιζομενοις λελυπηκεναι, και πεφοβηκεναι, ἀλλ᾽ ὐ κατα την ἀληθειαν ταυτα ἐνεργηκοσιν. ὑτω δε και ταπεινωσει ἑαυτον τις ὡς ὁ προσεκαλεσατο ὁ Ἰησυς παιδιον, ὐ γαρ πιπτει ὑψηλοφροσυνη, και οἰησις εὐγενειας, ἡ πλυτυ, ἡ τινος των νομιζομενων μεν, ὐκ ὀντων δε ἀγαθων εἰς παιδιον. διοπερ ἐςιν ἰδειν τα κομιδη νηπια μεχρι τριων και τετταρων ἐτων, ὁμοια τοις ἀγενεσι, κἀν εὐγενη εἰναι δοκη, και μη μαλλον παντως φιλειν δοκυντα τα πλυσια παιδια, παρα τα πενιχρα. ἐαν ὐν, ὁπερ παρα την ἡλικιαν πασχει τα

παιδια

assecuti sunt; verbi causa, ut quis convertatur, & quomodo se habet ad iram puer, talis ille, vir licet, evadat; & quemadmodum se habet ad mœrorem puer, qui tum ridet, & ludit nonnunquam, cum mortuus jacet pater, vel mater, vel aliquis e fratribus, talis evadat, qui conversus fuerit, quales sunt pueri, & habitum ad suscipiendum mœrorem minime proclivem a ratione comparet, ut qualis est ad tristitiam exiguus puerulus, talis ille sit. Simile quoque de eo dices, quod voluptas nuncupatur, qua temere & absque ratione accenduntur & stimulantur homines nequam, cuique minime obnoxii sunt pueri, & qui convertuntur, ac pueris similes efficiuntur. Quemadmodum vero accurate ab aliis demonstratum est, in pueros, quibus nondum plenior rationis usus accessit, nullum horum affectuum cadere; quod si nullum, certe neque timorem: at si quid animi perturbationi simile pueris contingit, exiguum illud est, citissime evanescens & consanescens; adeo ut si consecutus illud fuerit, qui puerorum similis conversione factus est, ut pueri instar affectus suos sibi quasi subjecerit, præclare secum agi putandum ei sit. Ac de timore quidem similia iis intelligantur, quæ supra tradidimus, pueros videlicet malorum timore nequaquam percelli, at aliquo alio, quod tamen timorem appellant, qui de animi perturbationibus, eorumque nominibus accurate disseruerunt, cujusmodi puerorum quoque est, inter ipsas etiam lacrymas injuriarum oblivio, qui temporis puncto immuntantur & rident, cumque iis ludunt, qui timore eos affecisse & timorem incussisse videbantur, sed revera nihil tale fecerant. Ad eumdem vero modum se deprimet & abjiciet quispiam, ad quem se abjicit puer, quem Jesus accersivit; in puerum siquidem neque cadit superbia, neque generis, divitiarumve arrogans existimatio, aut alicujus ex iis bonis, quæ opinione quidem talia sunt, revera non sunt: unde

παιδια προς τα τους ἀνοητους ἐπαιροντα τοιαυτα παθη, ἀπο λογου ὁ του Ιησου μαθητης ἐταπεινωσεν ἑαυτον, ὡς ὁ ἐδειξεν ὁ Ιησους παιδιον, ουκ ἐπαιρομενος ἐπι δοξαριῳ, ουδε φυσιουμενον ἐπι πλουτῳ, ουδ' ἐπι περιβολῃ, ουδε ὀγκουμενος ἐπι εὐγενειᾳ, μαλιςα δε τους, ὡς ὁ λογος ἀπεδειξε, ςραφεντας, ὡς ὁ προσελαβετο ὁ Ιησους παιδιον, ἀποδεκτεον και μιμητεον ἐπι τῳ Ιησου ὀνοματι, ἐπει μαλιςα ἐν τουτοις ἐςιν ὁ Χριςος, και δια τουτο λεγει το· και ὁς ἀν δεξηται ἐν παιδιον τοιουτο ἐπι τῳ ὀνοματι μου, ἐμε δεχεται.

Το δε ἑξης ἐργωδες κατα ἀκολουθιαν των προαποδεδομενων διηγησασθαι· εἰποι γαρ ἀν τις, πως ὁ ςραφεις και γενομενος ὡς τα παιδια, μικρος ἐςι των πιςευοντων εἰς τον Ιησουν, και ἐπιδεκτικος του σκανδαλισθηναι; πειρασωμεθα δε και τουτο ἀκολουθως σαφηνισαι. πως ὁ τῳ Ιησου ὡς υἱῳ συγκαταθεμενος θεου κατα την ἀληθη περι αὐτου ἱςοριαν, και ὁδευων δια των κατα το εὐαγγελιον πραξεων εἰς το βιωσαι κατ' ἀρετην, ἐςραφη και ὁδευει προς το γενεσθαι ὡς τα παιδια, τουτον ἀμηχανον μη εἰσελθειν εἰς την βασιλειαν των οὐρανων. πολλοι οὐν οἱ τοιουτοι, ἀλλ' οὐ παντες οἱ ςραφεντες προς το γενεσθαι ὡς τα παιδια, ἐφθακασιν ὡς ἐπι το ἐξομοιωθηναι τοις παιδιοις· ἀλλ' ἑκαςος τοσουτον ἀπολειπεται της προς τα παιδια ὁμοιωσεως, ὁσον ἀπολειπεται της ἀποδεδομενης των παιδιων προς τα παθη ἑξεως. ἐν παντι οὐν τῳ πληθει των πιςευοντων εἰσι και οἱ ὡσπερει ἀρτι ςραφεντες περι το γενεσθαι ὡς τα παιδια, οἱ τινες κατ' αὐτο το ἐςραφθαι ἱνα γενωνται ὡς τα παιδια, μικροι χρηματιζουσι, και τουτων οἱ ςραφεντες μεν ἱνα γενωνται ὡς τα παιδια, πολυ δε ἀπολειπομενοι του γενεσθαι ἀκριβως ὡς τα παιδια, ἐπιδεχονται το σκανδαλι-

δαλι-

puerulos oppido infantes videre licet ad tertium quartumve ætatis annum ignobilibus, & obſcuro loco editis pueris ſimiles, etiamſi generoſi eſſe videantur, nec magis amantes pueros, qui videntur florere opibus, quam egenos. Si ergo Jeſu diſcipulus ratione adductus ſe ipſe, velut puer, quem oſtendit Jeſus, depreſſerit; id quod pueris propter ætatem contingit circa eos affectus, quibus efferuntur ſtulti; gloriola non turgidus, neque propter divitias aut veſtimentum inflatus, vel generis nobilitate intumeſcens, ii potiſſimum in nomine Jeſu ſuſcipiendi & imitandi ſunt, qui, ſicut a Verbo demonſtratum eſt, ita converſi fuerint, ut puer, quem Jeſus aſſumpſit, quoniam inter eos præcipue Chriſtus eſt, & propterea illud dicit: *Et qui ſuſceperit unum parvulum talem in nomine meo, me ſuſcipit.*

17. Quod autem ſequitur, difficile eſt ita exponere, ut cum ſuperioribus cohæreat: dixerit enim aliquis, quomodo fieri poteſt, ut, qui converſus fuerit, & puerorum ſimilis factus, puſillus ſit ex iis, qui in Jeſum credunt, & offenſioni obnoxius? nihilominus tamen id convenienter illuſtrare conemur. Quiſquis Jeſum Dei Filium eſſe credens, juxta veram hiſtoriam, quæ de illo conſcripta eſt, & per actiones in evangeliis præſcriptas iter habens, ut ad virtutis normam vitam exigat, converſus eſt, & ad id contendit, ut puerorum ſimilis efficiatur; fieri non poteſt, quin is cœlorum regnum ingrediatur. Tales profecto ſunt quam plurimi; at non quiſquis converſus eſt, ut puerorum ſimilis evadat, id aſſecutus eſt, ut pueris ſimilis fiat; ſed quantum unusquiſque ab eo, quem diximus, puerorum circa animi affectus habitu abeſt, tantumdem abeſt, ut ad puerorum ſimilitudinem accedat. In omni ergo credentium multitudine ſunt quidam quaſi recens converſi, ut puerorum ſimiles fiant, qui dum convertuntur, ut fiant quaſi pueri, puſilli appellantur, & qui ex iis converſi fuerint, ut fiant quaſi pueri, ſed multum ab eo abſunt

δαλιϑηναι· ὧν ἑκαςος τοσυτον ἀπολειπεται της προς αὐτα ὁμοιωσεως, ὁσον ἀπολειπεται της ἀποδιδομενης των παιδιων προς τα παθη ἑξεως· οἱς ἐ δεον ἀφορμας παρεχειν τȣ σκανδαλιϑηναι· εἰ δε μη γε, ὁ σκανδαλισας δεησεται ὡς συμφεροντος αὐτῳ ἐπι θεραπεια, τȣ κρεμασϑηναι μυλον ὀνικον περι τον τραχηλον αὐτȣ, και καταποντιϑηναι ἐν τῳ πελαγει της θαλασσης· ὑτω γαρ τισας την αὐταρκη δικην ἐν τῃ θαλασσῃ, ὁπȣ ὁ δρακων ὁν ἐπλασεν ὁ ϑεος ἐμπαιζειν αὐτῳ, και προς το συμφερον προς το τελος ὁ κολασϑεις, και παϑων, ἐν τοις ἑξης ἐςαι των κατα το πελαγος της θαλασσης πονων, ὑς ὑπεμεινε καϑελκομενος ὑπο τȣ ὀνικȣ μυλȣ· εἰσι γαρ και μυλων διαφοραι, ὡς εἶναι τον μεν τινα αὐτων, ἱν' ὑτως ὀνομασω, ἀνθρωπικον, ἀλλον δε ὀνικον· και ἀνϑρωπικος μεν ἐςιν ἐκεινος, περι ὑ γεγραπται· δυο ἐσονται ἀληθȣσαι ἐν ἑνι μυλῳ· μια παραλαμβανεται, και μια ἀφιεται· ὀνικος δε ὁ περιτεθησομενος τῳ σκανδαλισαντι. εἰποι δ' ἀν τις, ὑκ οἰδα ποτερον ὑγιως ἢ ἐσφαλμενως λεγων, ὀνικον εἶναι το βαρυ τȣ φαυλȣ σωμα, και κατωφερες, ὁπερ ἀναληψεται ἐν τῃ ἀναςασει, ἱνα καταποντιϑῃ ἐν τῃ ἀβυσσῳ λεγομενῃ πελαγει ϑαλασσιῳ, ὁπȣ ὁ δρακων ὁν ἐπλασεν ὁ θεος ἐμπαιζειν αὐτῳ ἀλλος δε τῳ σκανδαλιζειν ἑνα των μικρων ἀνοισει ἐπι τας ἀορατȣς ἀνϑρωποις δυναμεις, πολλα γαρ και ἀπο τȣτων σκανδαλα εἰς τȣς δεικνυμενȣς ὑπο τȣ Ιησȣ μικρȣς γινεται. ἐπαν δε σκανδαλισωσι των δεικνυμενων ὑπο τȣ Ιησȣ μικρων ἑνα, πιςευοντων εἰς αὐτον, ὀνικον μυλον το φθαρτον σωμα το βαρυνον ψυχην ἀναληψεται, κρεμαμενον ἐκ τȣ καθελκομενȣ αὐτον ἐπι τα τηδε πραγματα τραχηλȣ, ἱνα δια τȣτων καθαιρεϑῃ αὐτων το οἰημα, και τισαντες δικην, ἐν τῳ συμφεροντι αὐτοις δια τȣ ὀνικȣ μυλȣ γενωνται.

Και

ut pueris accurate similes sint, offensione & scandalo affici possunt, quorum unusquisque tantum abest, ut illis similis sit, quantum abest a puerorum circa animi perturbationes habitu, de quo supra actum est; quibus offensionis ansæ minime præbendæ sunt: alioquin, qui offensioni locum dederit, opus illi erit, *ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris*, quasi ad curationem illius id conferat; qui enim talem in mari pœnam dederit idoneam, ubi draco ille est, quem *formavit* Deus *ad illudendum ei*, & prout ei fuerit utile, punitus tandem & afflictus fuerit, eum obtinebit statum, qui labores in profundo maris a se mola asinaria depresso perlatos excipiet. Molarum sed enim discrimina sunt, ita ut earum aliqua, ut ita dicam, humana sit, alia asinaria: ac humana quidem illa est, de qua scriptum extat: *Duæ molentes erunt in una mola, una assumetur, & una relinquetur:* asinaria autem, quæ ei circumponetur, qui offensionem & scandalum præbuerit. Dixerit autem aliquis, an recte vel male, mihi non liquet, asinariam molam corpus esse hominis nequam, grave & deorsum tendens, quod in resurrectione assumet, ut in abyssum, quæ maris profundum appellatur, ubi draco ille est, quem *formavit* Deus *ad illudendum ei*, demergatur. Alius autem offensionem uni e parvulis præbitam ad potestates referet, quæ hominum oculis usurpari non possunt; plurimæ siquidem offensiones in parvulos a Jesu monstratos ab illis derivantur: postquam autem unum e parvulis a Jesu monstratis, in eumque credentibus offenderint, asinariam molam assumet, corpus videlicet corruptioni obnoxium, animam gravans, suspensum de collo, quo in vitæ hujus negotia deorsum trahetur; ut de vana sui existimatione horum ope dejiciantur, & postquam pœnas luerint, id, quod sibi utile erit molæ asinariæ beneficio consequantur.

Και ἀλλη δε διηγησις παρα την ἁπλυςερον λεγομενην λελεχθω, ειτε ὡς δογμα, ειτε ὡς γυμνασιυ ἑνεκεν, και ζητησωμεν ποιον προσκαλεσαμενος παιδιον ὁ Ιησυς, ἐςησεν ἐν μεσῳ των μαθητων. ὁρα δε ει δυναται το ταπεινωσαν ἑαυτο πνευμα ἁγιον, ὑπο τυ σωτηρος προσκληθεν, και ςαθεν ἐν μεσῳ τῳ ἡγεμονικῳ των μαθητων Ιησυ, ειπειν ειναι ὁ προσεκαλεσατο ὁ Ιησυς παιδιον· ει τε βυλεται ἡμας παντα τα ἀλλα ἀποςραφεντας ςραφηναι προς τα παραδειγματα ὑπο τυ ἁγιυ ὑποβαλλομενα πνευματος, ὡςε ἡμας ὑτω γενεσθαι ὡς τα παιδια τα και αὐτα ςραφεντα, και ὁμοιωθεντα τῳ ἁγιῳ πνευματι· ἁ τινα παιδια ἐδωκεν ὁ Θεως τῳ σωτηρι, κατα το ἐν Ησαϊᾳ λελεγμενον· ἰδυ ἐγω και τα παιδια ἁ μοι ἐδωκεν ὁ Θεος, και ὑκ ἐςι γε εισελθειν εις την των ὑρανων βασιλειαν μη ςραφεντα ἀπο των κοσμικων πραγματων, και ἐξομοιωθεντα τοις το πνευμα το ἁγιον πεφορεκοσι παιδιοις· ὁπερ πνευμα ἁγιον προσκαλεσαμενος ὁ Ιησυς ἀπο της ἰδιας τελειοτητος κατα βεβηκος προς ἀνθρωπυς ὡς παιδιον, ἐςησεν αὐτο ἐν μεσῳ των μαθητων. δει ὑν ςραφεντα ἀπο των κοσμικων ἐπιθυμιων ταπεινωσαι ἑαυτον, ὑχ ἁπλως ὡς το παιδιον, ἀλλα κατα το γεγραμμενον, ὡς το παιδιον τυτο. ἐςι δε το ταπεινωσαι ἑαυτον ὡς το παιδιον ἐκεινο, το μιμησασθαι το ὑπερ σωτηριας ἀνθρωπων ταπεινωσαν ἑαυτο πνευμα ἁγιον. ὁτι δε ὁ σωτηρ και το ἁγιον πνευμα, ἐξαπεςαλη ὑπο τυ πατρος ἐπι σωτηριᾳ των ἀνθρωπων, δεδηλωται ἐν τῳ Ησαϊᾳ ἐκ προσωπυ τυ σωτηρος λεγοτος· και νυν κυριος ἀπεςειλε με και το πνευμα αὐτυ. ἰςεον μεν τοι ὁτι ἀμφιβολος ἐςιν ἡ λεξις· ἡ γαρ ὁ Θεος ἀπεςειλεν, ἀπεςειλε δε και το πνευμα το ἁγιον τον σωτηρα, ἡ ὡς ἐξειληφαμεν, ἀμφοτερα ἀπεςειλεν ὁ πατηρ τον σωτηρα και το ἁγιον πνευμα. μειζων ὑν ἐν τῃ βασιλειᾳ των ὑρανων ὁ ταπεινωσας ἑαυτον παρα παντας τυς ταπεινυντας ἑαυτυς μιμητικως ἐκεινυ τυ παιδιυ· πολλοι μεν γαρ οἱ θελοντες ἑαυτυς ταπεινωσαι ὡς το παιδιον ἐκεινο. ὁ δε παντη παραπλησιος γενομενος τῳ ταπεινωσαντι

ἑαυτον

18. Præter rudiorem hanc explicationem, alia insuper, sive ut dogma, sive exercitationis gratia proferatur, & quemnam puerulum a se accersitum in medio discipulorum constituit Jesus, perscrutemur. Vide, num puerum a Jesu accersitum sanctum esse Spiritum dicere possis, qui se ipsum abjecit, a Servatore accitus est, & in media discipulorum Jesu mente constitutus; vel num nos alia omnia fastidientes, ad exempla a Spiritu sancto suggesta converti velit, adeo ut efficiamur tanquam pueri, qui & ipsi conversi, & Spiritui sancto similes facti fuerint; quos quidem pueros Servatori dedit Deus, juxta id, quod in Isaia dictum est: *Ecce ego & pueri, quos dedit mihi Dominus:* nec vero in regnum cœlorum intrare fas illi est, qui non a mundanis negotiis sese averterit, & puerorum Spiritum sanctum habentium similis effectus fuerit; quem quidem Spiritum sanctum, qui a sua perfectione ad homines se demisit, tanquam puerum advocans Jesus, in medio discipulorum constituit. Seipsum ergo a mundanis concupiscentiis aversum deprimere oportet, non solum ut puerulum, sed juxta id, quod scriptum est, ut puerulum hunc. Deprimere autem seipsum sicut puerulum hunc, idem est, ac Spiritum sanctum imitari, qui pro hominum salute seipse depressit & abjecit. Servatorem autem una & Spiritum sanctum a Patre in hominum salutem missum esse in Isaia declaratum est, ita ex Servatoris persona loquente: *Et nunc Dominus meus misit, & πνεῦμα ejus.* Sciendum porro est ambiguum esse hunc locum; vel enim Servatorem misit Deus, misit quoque Spiritus sanctus; vel, sicut interpretati sumus, utrumque misit Pater, Servatorem & Spiritum sanctum. Qui ergo ad imitationem pueri hujus plus se ipse abjecerit, quam omnes, qui sese demittunt, major ille erit in regno cœlorum. Plurimi quippe sunt, qui se ipsi velint deprimere, velut iste puer: at qui puero seipsum abjicienti perquam similis fuerit effe-

ἑαυτον παιδιῳ, ἐκεινος ἂν εὑρεθειη ὁ χρηματιζων παντων μειζων ἐν τῃ βασιλειᾳ των ὐρανων, ἐπι τῳ ὀνοματι τυ Ιησυ, μαλιςα ἐν αὐτῳ ὀντως τῳ Ιησυ. ὥσπερ δε τον Ιησυν δεχεται, ὃς ἐαν δεξηται ἓν των παιδιων τοιυτο ἐπι τῳ ὀνοματι αὐτυ, ὑτως τον Ιησυν ἀποδοκιμαζει και ἐκβαλλει ὁ μη βυλομενος δεξασθαι ἐν παιδιον τοιυτο ἐπι τῳ ὀνοματι τυ Ιησυ. εἰ δε και των τυ ἁγιυ πνευματος ἀξιυμενων ἐςι διαφορα, πλειον ἢ ἐλαττον λαμβανοντων τυ ἁγιυ πνευματος των πιςευοντων, εἶεν ἂν τινες οἱ μικροι των εἰς θεον πιςευοντων σκανδαλιζεσθαι δυναμενοι, ὡς ἐκδικων σκανδαλισθεντας ὁ λογος, φησι περι των σκανδαλισαντων αὐτυς το· συμφερει αὐτω ἱνα κρεμασθῃ μυλος ὀνικος εἰς τον τραχηλον αὐτυ, και καταποντισθῃ ἐν τῳ πελαγει της θαλασσης. ταυτα λελεχθω κατα τα ἐκκειμενα τυ Ματθαιυ ῥητα.

Ιδωμεν δε και τα παραπλησια ἀπο των λοιπων. Μαρκος τοινυν φησιν ὁτι διελεχθησαν ἐν τῃ ὁδῳ οἱ δωδεκα, τις αὐτων μειζων ἐςι· διο και καθισας ἐφωνησεν αὐτυς, και διδασκει τις ὁ μειζων, λεγων πρωτειων ὡς μειζονα τευξεσθαι τον γενομενον παντων δια της μετριοτητος, και της ἐπιεικειας ἐσχατον, ὡςε τον μεν τυ διακονυμενυ μη ἀναδεξασθαι τοπον, τον δε τυ διακονυντος, και τυτον ὐ προς τινας μεν, τινας δ' ὐ, ἀλλα προς παντας ἁπαξαπλως· προσχες γαρ τῳ· εἰ τις θελει πρωτος γενεσθαι, ἐςαι παντων ἐσχατος, και παντων διακονος. και ἑξης τυτοις φησιν ὁτι λαβων παιδιον, δηλονοτι ὁ Ιησυς, ἐςησεν ἐν μεσῳ των μαθητων αὐτυ, και ἐναγκαλισαμενος αὐτο εἶπεν αὐτοις· ὃς ἐαν ἓν των παιδιων δεξηται ἐπι τῳ ἐμῳ ὀνοματι ἐμε δεχεται. ποιον δε ἐλαβε παιδιον και ἐνηγκαλισατο ὁ Ιησυς κατα τον βαθυτερον ἐν τοις τοποις λογον; ἢ το ἁγιον πνευμα; και τυτῳ γε τῳ παιδιῳ ἐξομοιωθησαν τινες, περι ὧν εἶπε το· ὃς ἐαν ἓν των τοιυτων παιδιων δεξηται ἐπι τῳ ὀνοματι μυ, ἐμε δεχεται· κατα μεντοι τον Λυκαν, διαλογισμος εἰς τυς μαθητας ὐκ ἀναβεβηκεν, ἀλλ' εἰ-

σηλθε

ctus, is in nomine Jesu, vel revera potius in ipso Jesu, omnibus in regno cœlorum major appellatus reperietur. Quemadmodum autem Jesum suscipit, qui susceperit unum talem e puerulis in nomine Jesu; ita Jesum rejicit & expellit, qui talem unum puerulum in nomine Jesu suscipere non vult. Quod si inter eos, qui Spiritus sancti communicatione digni habiti sunt, discrimen intercedit, cum plus minusve Spiritum sanctum recipiant credentes; nonnulli sane sint offensioni obnoxii, eorum scilicet, qui in Deum credunt, minimi; quorum offensionem Verbum ulciscens, de his, a quibus fuerint offensi, ait: *Expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* Hæc super propositis Matthæi verbis dicta sint.

19. Videamus jam, quomodo apud reliquos se habeant, quæ ad ea pertinent. Ait ergo Marcus disputasse in via Duodecim, quisnam eorum major esset; idcirco cum consedisset, accersivisse eos, &, quis major esset, edocuisse, primas illi partes, tanquam majori, tributum iri dicentem, qui modestia sua & lenitate omnium fuerit postremus, adeo ut locum illius, cui ministratur, non arrogaverit, sed ministrantis, atque hujus quidem non aliquibus ministrantis, aliis vero minime, sed plane omnibus: ad id enim attende: *Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, & omnium minister.* Tum inquit postea: *accipientem eum puerum* (Jesum scilicet) *statuisse in medio discipulorum suorum: quem cum complexus esset, dixisse illis: Quisquis unum ex pueris receperit in nomine meo, me recipit.* Qualem vero accipit puerum, & complexus est Jesus, juxta altiorem horumce locorum interpretationem? an Spiritum sanctum? & huic quidem puero similes facti sunt nonnulli, de quibus id dixit: *Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit.* Juxta Lucam autem: Cogitatio

σηλθε περι τυ, τις αὐτων εἰη μειζων. και ἰδων ὁ Ιησ
τον διαλογισμον της καρδιας αὐτων, ἀτε ἐχων ὀφθα
μυς διαλογισμυς καρδιων βλεποντας, ἰδων τον διαλ
γισμον της καρδιας αὐτων, ὐδε ἐρωθηθεις κατα τον Λ
καν· ἐλαβε το παιδιον, και ἐςησεν, ὐ μονον ἐν μεσῳ α
των, ὡς ὁ Ματθαιος, και ὁ Μαρκος εἰρηκασιν, ἀλ
ἠδη και παρ' ἑαυτῳ, και εἰπε τοις μαθηταις ὐ μονον τ
ὁς ἐαν δεξηται ἐν παιδιον τοιυτο, ἠ· ὁς ἐαν ἐν των τοι
των παιδιων δεξηται ἐπι τῳ ὀνοματι μυ, ἐμε δεχετα
ἀλλ' ἠδη και ἐπαναβεβηκοτως το· ὁς ἐαν δεξηται τυ
το παιδιον ἐπι τῳ ὀνοματι μυ, ἐμε δεχεται. χρη
κατα τον Λυκαν ἐκεινο το παιδιον, ὐ λαβομενος ὁ Ιησ
ἐςησεν αὐτο παρ ἑαυτῳ, δεξασθαι ἐπι τῳ ὀνοματι
Ιησυ. και ὐκ οἰδα εἰ δυναται τις μητροπολογησαι τ
ὁς ἐαν δεξεται τυτο το παιδιον ἐπι τῳ ὀνοματι μυ. γ
γαρ ἐκεινο το παιδιον ὁ τοτε ἐςησεν ὁ Ιησυς παρ ἑαυτ
λαβομενος αὐτυ, δεξασθαι ἑκαςον ἡμων ἐπι τῳ ὀνομα
τυ Ιησυ· ζη γαρ ὡς ἀθανατον, και χρη αὐτο ἀπ' αὐ
τυ Ιησυ δεξασθαι ἐπι τω ὀνοματι τυ Ιησυ, ὐ μη χωρ
ζομενος ὁ Ιησυς γινεται παρα τῳ δεχομενῳ το παιδιο
ὡς κατα τυτο λελεχθαι το· ὁς ἐαν δεξηται τυτο
παιδιον ἐπι τῳ ὀνοματι μυ, ἐμε δεχεται. ἐπ' ἐπ
ἀχωριςος ἐςι τυ υἱυ ὁ πατηρ, γινεται παρα τῳ δεξ
μενῳ τον υἱον. διο λελεκται· και ὁς ἐαν ἐμε δεξητα
δεχεται τον ἀποςειλαντα με· ὁ δε δεξαμενος το παιδιο
και τον σωτηρα, και τον ἀποςειλαντα αὐτον, μικρ
τερος ἐςιν ἐν πασι τοις Ιησυ μαθηταις ἑαυτον σμικρ
νων. ὁσον δε ἑαυτον σμικρυνει, τοσυτον γινεται μεγα
αὐτυ τυ ἐπιπλειον σμικρυνειν αὐτον, και ποιυντος ἐπ
διδοναι εἰς μεγεθος· προσχες γαρ τῳ· ὁ μικροτερος
πασιν ὑμιν ὑπαρχων, ὐτος ἐςι μεγας. ἀνεγνωμεν
και ἐν ἀλλοις, και· ἐςαι μεγας· κατα δε τον Λυκα
ἐαν μη τις δεξηται την τυ θευ βασιλειαν ὡς το παιδιο
ὐ μη εἰσελθη εἰς αὐτην· και ἐςιν ἀμφιβολος ἡ λεξις,
γαρ ἱνα ὁ δεχομενος την τυ θευ βασιλειαν γενηται α
παιδιον, ἠ ἱνα την τυ θευ βασιλειαν παραδεξηται γεν

μενην

in discipulos non ascendit, sed *intravit* super ea re, *quis eorum major esset. At Jesus videns cogitationes cordis illorum*, utpote oculos habens cogitationes cordium intuentes; *videns cogitationes cordis illorum*, ne interrogatus quidem, juxta Lucam, *apprehendit puerum, & statuit*, non in medio eorum tantummodo, quemadmodum a Matthæo, & a Marco traditum est, sed etiam *secus se, & ait* discipulis, non illud solum: *Qui susceperit unum parvulum talem*; vel: *Quisquis unum ex ejusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit*: sed altius etiam progrediendo: *Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit.* Eum igitur puerum, quem apprehensum Jesus juxta se statuit, in nomine Jesu, secundum Lucam, suscipere oportet. Atque haud scio, an id aliquis tropice explicare possit: *Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo*: unicuique enim nostrum puer ille, quem Jesus tunc apprehensum juxta se constituit, in nomine Jesu suscipiendus est; vivit enim quasi immortalis, & eum ab ipso Jesu in nomine Jesu suscipere oportet; a quo minime sejunctus Jesus, apud eum est, qui puerum susceperit, ita ut juxta illud dici possit: *Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit.* Deinde vero cum a Filio Pater non separetur, apud eum est, qui Filium susceperit; unde dictum est: *Et quicumque me receperit, recipit eum, qui me misit.* Qui autem puerulum, & Servatorem, eumque, a quo missus ille est, susceperit, omnibus Jesu discipulis minor est, cum parvum se ipse exhibet; at quanto minorem se ipse exhibuerit, eo major fit, majus illi incrementum dante eo, qui ut parvum se ipse præberet effecit. Animum enim ad id adverte: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est*; legimus quoque in aliis, *major erit*; at juxta Lucam: *Si quis non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud*: ambiguus vero est ille sermo; vel enim, ut, qui regnum Dei accipit, puero similis efficiatur: vel

ut

μενην αὐτῳ ὡς παιδιον· και ταχα ἐνταυθα μεν οἱ δεχομενοι την τȣ θεȣ βασιλειαν δεχονται αὐτην ȣ̓σαν ὡς παιδιον, ἐν δε τῳ μελλοντι αἰωνι ȣ̓κετι ὡς παιδιον, και το μεγεθος της τελειοτητος ἐν τῃ, ἱν' ȣ̔τως ὀνομασω, πνευματικῃ ἡλικιᾳ ἐπιδεικνυμενοις πασι τοις ἐπι τȣ παροντος παραδεξαμενοις αὐτην ȣ̓σαν ἐνταυθα ὡς παιδιον.

Οὐαι τῳ κοσμῳ ἀπο των σκανδαλων. κατ' αὐτο μεν, και ἀπολελυμενως εἰρηται ἡ κοσμος φωνη, ἐν τῳ κοσμῳ ἠν, και ὁ κοσμος αὐτον ȣ̓κ ἐγνω· κατα δε την προς τι σχεσιν μετα της προς ἐκεινο ἐπιπλοκης ȣ̓ κοσμος ἐςι ὠνομαςαι ἐν τῳ· μη ἀναβλεψας εἰς τον ȣ̓ρανον, και ἰδων τον ἡλιον, και την σεληνην, και παντα τον κοσμον τȣ ȣ̓ρανȣ, πλανηθεις προσκυνησῃς αὐτοις, και λατρευσῃς αὐτοις. το δ' ὁμοιον φησεις ἐν τῃ Εσθηρ λελεχθαι περι αὐτης, ὁτι γεγραπται· περιελομενη παντα τον κοσμον αὐτης· ȣ̓ γαρ ταυτον ἐςιν ἁπλως ὁ κοσμος, και ὁ κοσμος τȣ ȣ̓ρανȣ, ἡ ὁ κοσμος της Εσθηρ· το δε νυν ἡμιν ζητȣμενον, ἀλλο. νομιζω ȣ̓ν ὁτι ȣ̓ το ἐξ ȣ̓ρανȣ και γης συςημα ἐςι κατα τα θεια γραμματα ὁ κοσμος, ἀλλ' ὁ περιγειος μονος τοπος, και ȣ̔τος ȣ̓ καθ' ὁλην νοȣμενος την γην, ἀλλ' ὁ κατα την ἡμετεραν οἰκȣμενην. ἐν τῳ κοσμῳ γαρ ἠν το ἀληθινον φως, τῳ περιγειῳ τοπῳ τῳ κατα ἡμετεραν νοȣμενῳ. και ὁ κοσμος αὐτον ȣ̓κ ἐγνω, οἱ ἐν τῳ περιγειῳ τοπῳ ἀνθρωποι, ταχα δε και αἱ οἰκειαι τῳ χωριῳ τȣτῳ δυναμεις. ἀτοπον γαρ λεγειν το ἐξ ȣ̓ρανȣ και γης, και των ἐν αὐτοις συςημα· ὡς' εἰπειν ἀν ὁτι ἡλιος, και σεληνη, και ὁ χορος των ἀςερων, και οἱ ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ τȣτῳ ἀγγελοι ȣ̓κ ἐγνωσαν το ἀληθινον φως, και ἀγνοȣντες αὐτο ἐτηρησαν την ἐπιτεταγμενην αὐτοις ἀπο θεȣ ταξιν. ἀλλα και ὁταν λεγηται ὑπο τȣ σωτηρος ἐν τῃ προς τον πατερα εὐχῃ· και νυν δοξασον με, πατερ, παρα σεαυτῳ τῃ δοξῃ ἡν εἰχον προ τȣ τον κοσμον εἰναι παρα σοι, χρη ἀκȣειν κοσμον λεγεσθαι την καθ' ἡμας ἐπι γης οἰκȣμενην· ἀπο γαρ τȣτȣ τȣ κοσμȣ ἐδωκε τῳ

υἱῳ

regnum Dei illi puero simile effectum recipiat. Et regnum Dei hic recipiunt, illud fortasse puero si-e recipiunt, in futuro autem sæculo non jam am-us puero simile; & magnitudinem assequuntur per-tionis, in ætate, ut ita dicam, spirituali sese exe-ntis & ostentantis in iis omnibus, qui in hoc sæculo eperunt regnum Dei, quod hic puero simile est.

20. *Væ mundo a scandalis.* Privatim & separate vo-ulum hocce *Mundus* usurpatum est: *In mundo erat, mundus eum non cognovit;* at juxta convenientiam n aliqua re, & connexionem cum eo, ad quod per-et, enuntiatum est hoc loco: *Ne forte elevatis ocu-ad cælum, videas solem & lunam, & omnem ornatum σμον) cæli, & errore deceptus adores ea, & colas ea.* ile in libro Esther dictum esse de illo inquies, cum iptum est: *Cum deposuisset omnem ornatum (κοσμον) m.* Non enim idem est κοσμος mundus simpliciter, οσμος ornatus cœli, vel κοσμος ornatus Esther; od autem nunc in quæstione versatur, aliud est. istimo igitur mundum, juxta divinam scripturam, n compagem illam esse, quæ cœlo & terra constat, locum hunc tantummodo, qui terram ambit, atque n quidem, non qui universam terram ambire intelli-ur, sed eam solum, quæ a nobis incolitur: in mun-enim erat lux vera, in eo videlicet loco, qui ter-n nostram ambire intelligitur; *Et mundus eum non ovit*, homines nempe qui circa terram versantur, etiam fortasse propriæ & familiares loco huic po-ates: absurdum enim est dicere compagem illam, e ex cœlo, & terra, & quæ in eis sunt, concreta est, ificari; adeo ut solem, & lunam, & siderum cho-n, & omnes qui in universo mundo sunt angelos, am lucem non agnovisse, & illam tamen non agno-ntes, ordinem sibi a Deo præstitutum servasse con-damus. Quin etiam cum in oratione ad Patrem vator dicit: *Et nunc clarifica me Pater apud temet-*

ipsum,

υἱῳ ὁ πατηρ ἀνθρωπȣς, περι ὡν ὁ σωτηρ ἐρωτᾳ τ πατερα μονων, και ȣ̓ περι τȣ κοσμȣ ὁλȣ των ἀνθρ πων. ἀλλα και ὁ σωτηρ λεγων· κἀγω προς σε ἐρχ μαι, και ȣ̓κετι εἰμι ἐν τῳ κοσμῳ, τον ἐπιγειον λε κοσμον· ȣ̓ γαρ νομιςεον τα ἀντικειμενα αὐτον λεγ φασκοντα· κἀγω προς σε ἐρχομαι, και ȣ̓κετι εἰμι τῳ κοσμῳ, και· ἐν τῳ κοσμῳ εἰμι. ἀλλα και ἐν τ και ταυτα λαλω ἐν τῳ κοσμῳ, τον περιγειον τοπον μιςεον. σαφως δε ȣ̓τος σημαινεται και ἐκ τȣ· και κοσμος ἐμισησεν, αὐτȣς, ὁτι ȣ̓κ εἰσιν ἐκ τȣ κοσμȣ. ἐι σησε γαρ ἡμας ἐξ ȣ̓ μηκετι σκοπȣμεν τα βλεπομεν ἀλλα τα μη βλεπομενα, δια την Ιησȣ διδασκαλια ȣ̓ κοσμος ἐξ ȣ̓ρανȣ, και γῆς, και των ἐν αὐτοις συνες κως πας, ἀλλ᾽ οἱ ἐπι γης μεθ᾽ ἡμων ἀνθρωποι. τ ȣ̓κ εἰσιν ἐκ τȣ κοσμȣ, ἰσον ἐςι τῳ, ȣ̓κ εἰσιν ἐκ τȣ π ριγειȣ τοπȣ· ȣ̔τω δε και οἱ τȣ Ιησȣ μαθηται ἐκ τȣ κο μȣ ȣ̓κ εἰσιν ὡς ȣ̓δ᾽ αὐτος ἐκ τȣ κοσμȣ ἦν. ἐτι δε κ το· ἱνα ὁ κοσμος πιςευσῃ ὁτι συ με ἀπεςειλας, ε εἰρημενον ἐν τῳ κατ᾽ Ιωαννην, ȣ̓κ ἀναφερεται ἐπι τ κρειττονα των ἀνθρωπων, ἀλλ᾽ ἐπι τȣς χρῄζοντας π ςευειν ἀνθρωπȣς ὁτι ὁ πατηρ τον υἱον εἰς τον τηδε κο μον ἀπεςειλε. και παρα τῳ ἀποςολῳ δε· ἡ πιςις ὑμ καταγγελλεται ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ.

Εἰ δε ȣ̓αι τοις πανταχȣ της γης ἀνθρωποις ἀπο τ σκανδαλων, ὡν και τα σκανδαλα ἀπτεται, ȣ̓κ εἰσι οἱ μαθηται ἐκ τȣ κοσμȣ μη σκοπȣντες τα βλεπομενα καθως ȣ̓δε ὁ διδασκαλος ἐκ τȣ κοσμȣ ἐςιν, ȣ̓δενι τ μαθητων τȣ Ιησȣ ἐςιν ἀπο των σκανδαλων ȣ̓αι, ἐπε περ ἐςιν εἰρηνη πολλη τοις ἀγαπωσι νομον τȣ θεȣ, κ ȣ̓κ ἐςιν αὐτοις σκανδαλον. εἰ δε τις δοκει μεν χρηματ ζειν μαθητης, ἐτι δε ἐςιν ἐκ τȣ κοσμȣ, δια το ἀγαπ τον κοσμον, και τα ἐν αὐτῳ, λεγω δε την ἐν τῳ περ γειῳ τοπῳ ζωην, και τα ἐν αὐτῳ χρηματα, ἡ κτημα

τα,

psum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud e, locus hic supra terram a nobis habitatus intelligendus est; de illo etenim mundo homines Filio dedit Pater, pro quibus solummodo Patrem rogat Servator, non autem pro universo hominum mundo. Idem cum ait Servator: *Et ego ad te venio, & jam non sum in mundo*, mundum dicit terrenum; nec enim sibi repugnantia proferre illum putandum est dicentem: *Et ego ad te venio, & jam non sum in mundo*, &, sum in mundo. Sed & hoc loco: *Et hæc loquor in mundo*, terrenus hic locus intelligendus est. Luculenter vero his ille significatur: *Et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo*. Nos enim odio habuit, ex quo non amplius contemplamur, *quæ videntur, sed quæ non videntur* propter Jesu disciplinam, non mundus ex cœlo, & terra, & quæ in iis sunt totus coagmentatus, sed qui supra terram nobiscum homines conversantur: id autem: *Non sunt de mundo*, idem est ac, non sunt de terreno hoc loco; ita & Jesu discipuli *de mundo non sunt, sicut & ipse non erat de mundo*. Item & illud: *Ut credat mundus, quia tu me misisti*, quod bis in evangelio secundum Joannem repetitur, ad præstantissimos, optimosque homines non refertur, sed ad eos, quibus opus est, ut Filium a Patre in mundum huncce missum fuisse credant; & apud Apostolum: *Fides vestra annuntiatur in universo mundo*.

21. Quod si *væ a scandalis* pronuntiatur hominibus per universam terram dissipatis, qui scandalis afficiuntur; de mundo autem non sunt discipuli quæ videntur minime contemplantes, quemadmodum nec eorum magister de mundo est, ad nullum e discipulis Jesu pertinet *væ a scandalis*, quandoquidem *pax multa diligentibus legem Dei, & non est illis scandalum*. Si quis vero discipulus esse videtur, adhuc tamen de mundo est, quod mundum, & quæ in eo sunt, diligat; vitam intelligo, quam in terrenis hisce locis ducimus, vel pe-

cuniam,

τα, ἡ ὁποιαν ποτεν περιεσιαν, ὡς μη ἁρμοζειν αὐτῳ το· ἐκ τε κοσμε ἐκ εἰσιν, ἀλλ᾽ ὡς ἐκ τε κοσμε ὀντι τετῳ. το τῳ κοσμῳ συμβαινον, ϗαι ἀπο των σκανδαλων, συμβησεται αὐτῳ. ὁ δε θελων ἐκκλιναι το ϗαι τετο, μη ἐςω φιλοζωος, ἀλλα λεγετω κατα Παυλον. ἐμοι κοσμος ἐςαυρωται, κἀγω τῳ κοσμῳ· οἱ γαρ ὀντες ἐν τῳ σκηνει ἁγιοι ςεναζεσι βαρεμενοι ἀπο τε της ταπεινωσεως σωματος, και παντα πραττεσιν ἱνα ἀξιοι γενωνται εὑρεθηναι ἐν τῳ της ἀναςασεως μυςηριῳ, ὁτε μετασχηματισει ὁ θεος, ε παντων το σωμα της ταπεινωσεως, ἀλλα των Χριςῳ γνησιως μαθητευομενων, εἰς το γενεσθαι αὐτο συμμορφον της δοξης τε Χριςε. ὡσπερ γαρ ἐδεν των ϗαι συμβαινει τινι των Χριςε μαθητων, ἑτως ἐδε το, ϗαι τῳ κοσμῳ ἀπο των σκανδαλων. ἱνα γαρ και μυρια σκανδαλα γινηται, ἀλλ᾽ ἐχ ἁψεται των ἐκετι ἐκ τε κοσμε. εἰ δε ἐπιδεχεται τις το σκανδαλιζεσθαι παρα το ἀνερματιςον της πιςεως, και ἀβεβαιον της προς τον λογον τε θεε συγκαταβασεως, ἰςω μηδεπω χρηματιζων παρα τῳ Ιησε μαθητης αὐτε· τοσαυτα δε ἐρχεσθαι νομιςεον σκανδαλα, ὡςε το ϗαι μη ἐπι τινα μορια της γης φθανειν. ἀλλ᾽ ἐπι τον ὁλον ἐν αὐτῃ κοσμον.

Και ἀναγκη ἐςιν ἐλθειν τα σκανδαλα, ἁπερ ἀλλα νομιζω εἰναι των ἀνθρωπων δι᾽ ὡν ἐρχεται· τα ἐν ἐρχομενα σκανδαλα ςρατια τις ἐςι τε διαβολε, ἀγγελοι αὐτε, και μοχθηρος χορος πνευματων ἀκαθαρτων, ἁπερ ζητεντα ὀργανα δι᾽ ὡν ἐνεργησει, εὑρισκει πολλακις μεν τες παντη ξενες της εὐσεβειας ἐσθ᾽ ὁτε δε και των νομιζομενων τινας πιςευειν τῳ λογῳ τε θεε, οἱς χειρον ἐςι το ϗαι, παρα το ϗαι τῳ σκανδαλιζομενῳ, ὡσπερ και Τυρῳ, και Σιδωνι ἀνεκτοτερον ἐςαι ἐν ἡμερᾳ κρισεως, ἡπερ τοις τοποις ἐνθα ἐποιησε μεν σημεια ὁ Ιησες, και τερατα, ἐκ ἐπιςευθη δε. δυνηθειη δ᾽ ἀν τις, ὡσπερ πραγματειαν ποιησαι ἀπο των γραφων ἐκ της μακαριζομενων, και ἐφ᾽ οἱς μακαριζονται συναγωγης,

ἑτω

uniam, quæ in iis eſt, vel poſſeſſiones, vel quasliet facultates; ita ut id in eum non quadret: *De mundo non ſunt*, ſed illud: *Væ a ſcandalis*, quod mundo contingit, illi pariter continget, utpote qui de mundo quoque ſit. At qui væ illud declinare volet, vitæ amans non ſit, ſed juxta Paulum dicat: *Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*; ſancti enim qui *ſunt in hoc tabernaculo, ingemiſcunt gravati* corpore humilitatis, & omni ope contendunt, ut digni evadant, qui in reſurrectionis myſterio reperiantur, quando Deus *reformabit corpus humilitatis*, non omnium quidem, ſed eorum, qui Chriſti diſciplinam ſincero pectore capeſſunt, ut fiat *configuratum corpori claritatis* Chriſti. Quemadmodum enim nullum ex omnibus væ cuiquam diſcipulorum Chriſti contingit, ita neque illud, *væ mundo a ſcandalis*; nam quamvis infinita exoriantur ſcandala, ad eos, qui de mundo amplius non ſunt, nullum pertinebit. Quod ſi quis propter fidei mutabilitatem, & conſenſionis cum verbo Dei inconſtantiam ſcandalum pati poteſt, ſciat ille, ſe pro diſcipulo Jeſu non haberi; ot autem eventura ſcandala credendum eſt, ut væ ad quasdam terræ partes non pertineat, ſed ad totum mundum, qui in ea eſt.

22. *Et neceſſe eſt ut eveniant ſcandala*, quæ alia eſſe exiſtimo ab iis hominibus, per quos contingunt. Quæ ergo exoriuntur ſcandala, exercitus quidam eſt Diaboli: angeli nempe illius, & malus immundorum ſpirituum chorus, qui dum inſtrumenta perquirunt, quorum ſubſidio operari queant, homines ſæpenumero reperiunt a pietate prorſus alienos, nonnumquam etiam aliquos ex iis, qui verbo Dei fidem habere creduntur; quibus pejus væ, quam ei, qui offenſionem patitur, contingit; ſicut *Tyro & Sidoni remiſſius erit in die judicii*, quam locis iis, in quibus ſigna & prodigia edidit Jeſus, fides autem illi habita non eſt. Quemadmodum autem aliquis eos, qui beati prædicantur, & res,

ὕτω καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ὐαὶ, καὶ τῶν ἐφ᾽ οἷς λέλεκται τὸ, ὐαί. ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸ χεῖρον εἶναι τὸ ἀπὸ τῦ σκανδαλίζοντος ὐαὶ παρὰ τὸ τῦ σκανδαλιζομένυ παρασήσεις τό· ὃς δ᾽ ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τύτων τῶν πιςευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, καὶ τὰ ἑξῆς· ἐκδικυμένυ γὰρ τῦ σκανδαλισθέντος μικρῦ ἀπὸ τῦ σκανδαλίσαντος αὐτὸν, τοιῦτον συμφέρει βαρὺ καὶ δυσυπομόνητον ὃ ἀναγέγραπται εἶναι περὶ τῦ σκανδαλίζοντος. ταῦτα δὲ εἰ ἐπιμελέςερον ἐννοῦμεν, ἐφυλαξάμεθα ἂν ἁμαρτάνειν εἰς τὺς ἀδελφὺς, καὶ τύπτειν αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενῦσαν, ἵνα μὴ εἰς Χριςὸν ἁμαρτάνωμεν, πολλάκις ἀπολλυμένων ὐ μόνον τῇ ἡμετέρᾳ γνώσει, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν περὶ ἡμᾶς ἀδελφῶν, δι᾽ ὓς ὁ Χριςὸς ἀπέθανεν, ἐφ᾽ οἷς εἰς Χριςὸν ἁμαρτάνοντες τίσομεν δίκας, ἐνδικυμένης τῆς τῶν δι᾽ ἡμᾶς ἀπολλυμένων ψυχῆς ἐξ ἡμῶν·

Μετὰ ταῦτα βασανιςέον τὸ τῆς ἀνάγκης ὄνομα ἐν τῷ· ἀνάγκη γάρ ἐςιν ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, καὶ τὸ ἰσοδυναμῦν αὐτῷ παρὰ τῷ Λυκᾷ· ἀνένδεκτον ἐςὶ τῦ μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἀντὶ τῦ, ἀδύνατον· καὶ ὥσπερ ἀνάγκη τὸ θνητὸν ἀποθνήσκειν, καὶ ἀνένδεκτον αὐτὸ μὴ ἀποθανεῖν, καὶ ἀνάγκη τρέφεσθαι τὸν ἐν σώματι· ἀνένδεκτον γὰρ τὸν μὴ τρεφόμενον ζῆν, ὕτως ἀνάγκη καὶ ἀνένδεκτον μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ προϋφεςάναι τὴν κακίαν τῆς ἀρετῆς ἐν ἀνθρώποις, ἀφ᾽ ἧς κακίας τὰ σκάνδαλα· ἀνένδεκτον γάρ ἐςιν ἄνθρωπον εὑρεθῆναι πάντη ἀναμάρτητον, καὶ χωρὶς ἁμαρτίας ἀνειληφότα τὴν ἀρετήν. ἡ γὰρ ἐν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι κακία ἀρχηγικὴ τυγχάνυσα τῆς ἐν ἀνθρώποις κακίας, πάντας ὁρμᾷ ἐπὶ τὸ διά τινων ὀργάνων ἐνεργῆσαι κατὰ τῶν τῦ κόσμυ ἀνθρώπων· τάχα δὲ καὶ πλεῖον αἱ πονηραὶ δυνάμεις ἐξαγριῦνται ἐκβαλλόμεναι τῷ λόγῳ τῦ Ἰησῦ, καὶ μειυμένης τῆς λατρείας αὐτῶν, τῶν ἐθίμων θυσιῶν αὐτοῖς ὐ προσφερομένων, καὶ ἀνάγκη

propter quas id assequuntur colligens, commentationem e scripturis lucubrare possit; ita ex & illis væ, quæ scriptis mandata sunt, & ex iis, propter quas væ pronuntiatum est. Super eo autem, quod pejus sit væ offensionem præbentis, quam illius, qui patitur, hunc præterea locum proferes: *Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei*, & cætera. Cum enim propter offensum parvulum pœnæ ab eo, qui offensionem præbuit, exiguntur, grave illud & intolerabile, de quo scriptum est, circa offensionis autorem alligari expedit. At hæc si animo altius defigeremus, daremus operam profecto, ne *peccaremus in fratres, & percuteremus conscientiam eorum infirmam*, ne *in Christum peccaremus*, pereuntibus sæpe fratribus nostris, *propter quos Christus mortuus est*, non per nostram solum scientiam, sed alia etiam nonnulla; propter quos puniemur erga Christum peccantes, cum ob animas nostra pereuntium causa pœnæ a nobis reposcentur.

23. Deinceps vero examinandum est vocabulum, *Necesse*, quod habetur hoc loco: *Necesse est enim ut veniant scandala*, & quod ei æquivalet apud Lucam: *ἀνένδεκτον* est *ut non veniant scandala*, pro *ἀδύνατον* est: & quemadmodum necessario interit, quod mortale est, fieri enim non potest, quin intereat; & necessario nutritur, qui corporeus est; fieri enim non potest ut vivat, qui non nutritur; ita necessario exoriuntur scandala, nec aliter fieri potest, cum inter homines virtutem necessario præcedat nequitia, a qua scandala profluunt: fieri siquidem non potest, ut homo omnis expers culpæ reperiatur, quique virtutem absque peccato capessiverit: nam quæ nefariis potestatibus inest malitia, cum hominum malitiæ causa sit & origo, omnes concitat, ut per aliqua instrumenta adversus homines, qui in mundo sunt, operentur: fortasse etiam magis irritantur improbæ potestates, cum verbo Jesu depelluntur, & earum imminuitur cultus, nec solita eis sacrificia

ἐςι ταυτα ἐλθειν, ἐκ ἀναγκη δε δια τεδετινος· διοπερ ὡς τοπον δεδωκοτι τῃ πονηρᾳ ἐνεργειᾳ σκανδαλιζειν προαιρεμενη τῳ ἀνθρωπῳ δι᾽ ἐ το σκανδαλον ἐρχεται, γινεται το ἐαι. μη νομισης δε φυσει τινας, και ἐκ κατασκευης τα σκανδαλα εἰναι ἀνθρωπες ζητεντα δι᾽ ὧν ἐλθῃ· ὡς γαρ ὁ θεος θανατον ἐκ ἐποιησεν, ἐτως ἐδε σκανδαλα ἐκτισεν, ἀλλα το αὐτεξεσιον ἐγεννησεν ἐν τισι το σκανδαλον, μη βεληθεισιν ἀνατληναι τες ὑπερ ἀρετης πονες.

Και καλον μεν ἐν εἰ ἐπαινετος εἰη ὁ ὀφθαλμος και ἡ χειρ, ἱνα μη δυνηται εὐλογως εἰπειν ὁ ὀφθαλμος τῃ χειρι, χρειαν σε ἐκ ἐχω. εἰ δε τις ἐν τῳ ὁλῳ σωματι των συναγωγων της ἐκκλησιας χειρ χρηματισας δια το πρακτικον, μεταβαλων γενοιτο σκανδαλιζεσα χειρ· λεγετω τῃ τοιαυτῃ χειρι ὁ ὀφθαλμος, χρειαν σε ἐκ ἐχω· και εἰπων ἐκκοψατω αὐτην, και βαλετω ἀφ᾽ ἑαυτε· ἐτω δε καλον μεν, εἰ και κεφαλη τις εἰη μακαρια, και ποδες ἀξιοι της μακαριας κεφαλης, ἱνα μη δυνηται τα πρεποντα ἑαυτῃ τηρεσα ἡ κεφαλη τοις ποσιν εἰπειν· χρειαν ὑμων ἐκ ἐχω. εἰ μεντοι τις εὑρεθειη πες σκανδαλον τε ὁλε γινομενος σωματος, λεγετω ἡ κεφαλη τῳ τοιετῳ ποδι, χρειαν σε ἐκ ἐχω, και ἐκκοψας αὐτον βαλετω ἀπ᾽ αὐτε· και γαρ πολλῳ βελτιον ἐλθειν εἰς την ζωην το λοιπον σωμα, λειπον τῳ σκανδαλισαντι ποδι, ἡ τῃ σκανδαλισασῃ χειρι, ἡπερ διαδοθεντος τε σκανδαλε ἐπι ὁλον το σωμα βληθηναι εἰς την γεενναν τε πυρος μετα των δυο ποδων, ἡ των δυο χειρων. ἐτω δε καλον μεν τον δυνηθεντα γενεσθαι ὀφθαλμον τε ὁλε σωματος ἀξιον εἰναι Χριςε, και τε ὁλε σωματος· εἰ μεντοι μεταβαλοι ποτε ὁ τοιετος ὀφθαλμος εἰς το γενεσθαι αὐτον σκανδαλον τε ὁλε σωματος, καλον αὐτον ἐξελοντα ἐξω βαλειν τε σωματος ὁλε, και χωρις ἐκεινε τε ὀφθαλμε σωθηναι το λοιπον σωμα, ἡ μετ᾽ αὐτε ὁλε βεβλαμμενε τε σωματος, βληθηναι ὁλον το σωμα εἰς την γεενναν τε πυρος· δυναται γαρ και το ἁμαρτητικως μεν, ἱν᾽

fferuntur, & ea oboriri necesse est, non autem per lum quempiam: idcirco væ obtingit homini illi, per uem evenit scandalum, utpote qui improbæ operaoni ad offensionem præbendam compositæ locum deit. At noli existimare natura, & ex rerum constione esse scandala, quæ homines quosdam perquiint, per quos oriantur; quemadmodum enim Deus iortem non fecit, ita neque scandala creavit; sed lierum arbitrium in quibusdam labores pro virtute torare nolentibus scandalum produxit.

24. Ac optime sane se res habebit, si oculus & anus laudabiles sint, ne juste manui oculus dicere ossit: *Opera tua non indigeo.* Quod si quis in toto cœum ecclesiæ corpore, propter strenuitatem & dexritatem in rebus agendis pro manu habitus immutar, & manus offensionem præbens efficitur, ejusmodi anui dicat oculus: *Opera tua non indigeo*, & postquam dixerit, *abscindat eam, & projiciat a se.* Ita & bene erit, & beatum sit caput, & pedes beato capite digni, ne, æ sibi conveniunt, servans caput pedibus dicere possit: *on estis mihi necessarii.* Quod si pes aliquis inveniatur, i scandalum sit totius corporis, dicat caput pedi ejusodi: *Non es mihi necessarius*, & abscissum eum a se proiat: longe quippe satius est in vitam ingredi reliquum rpus, pede scandalum præbente, vel manu mutilum, iam per universum corpus propagato scandalo, mitti ud in gehennam ignis duobus pedibus, duabusve mabus instructum. Similiter bene est, si qui totius corpris oculus esse potuit, dignum se præbet Christo, toto corpore; verumtamen si oculum hunc ita muri aliquando contingit, ut totius corporis scandam fiat, satius erit erutum eum extra totum corpus rojicere, & oculo hoc reliquum corpus orbatum saltem consequi, quam cum ipso oculo, universo corpore labefactato, in gehennam ignis totum corpus imitti. Animæ enim, ut ita dicam, incedendi facul-

ὅτως ὀνομάσω, πορευτικὸν τῆς ψυχῆς, ἁμαρτητικὸν δὲ διορατικὸν ἡ σκανδαλίζουσα εἶναι χεὶρ, καὶ ὁ σκανδαλίζων ποὺς, καὶ ὁ σκανδαλίζων ὀφθαλμὸς, ἅτινα κρεῖττον ἀποβαλεῖν καὶ ἀποθέμενον αὐτὰ χωρὶς αὐτῶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, οἱονεὶ χωλὸν, ἢ κυλλὸν, ἢ μονόμματον, ἢ μετ' ἐκείνων τὴν ὅλην ἀπολέσαι ψυχήν· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καλὸν καὶ μακάριον ἐπὶ τοῖς βελτίστοις χρῆσθαι τῇ δυνάμει αὐτῆς· εἰ δὲ μέλλομεν διὰ τὴν μίαν ἀπολέσθαι, αἱρετώτερον ἀποβαλεῖν τὴν χρῆσιν αὐτῆς, ἵνα μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων σωθῶμεν.

Δυνατὸν δὲ τοῖς ῥητοῖς τούτοις χρήσασθαι καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειοτάτων, καὶ ὡσπερεὶ μελῶν ἡμῶν, διὰ τὴν πολλὴν οἰκειότητα, εἴτε συγγενικὴν, εἴτε ἔκ τινος συνηθείας ἵν' ὅτως ὀνομάσω, φιλικῆς, μελῶν ἡμῶν νενομισμένων, ὧν οὐ χρὴ φείσασθαι τὴν ψυχὴν ἡμῶν βλαπτόντων. ἐκκόψωμεν γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ὡς χεῖρα, ἢ πόδα, ἢ ὀφθαλμὸν, πατέρα ἢ μητέρα τὰ ἐναντία τῇ θεοσεβείᾳ ἡμᾶς πράττειν θέλοντας· καὶ υἱὸν, ἢ θυγατέρα τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῆς ἀφιστάντας ἡμᾶς τῆς ἐκκλησίας τοῦ χριστοῦ, καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. ἀλλὰ κἂν γυνὴ ἡ ἐν κόλπῳ, ἢ φίλος ὁ ἴσος τῆς ψυχῆς σκάνδαλα ἡμῶν γίνωνται, μὴ φεισώμεθα, ἀλλὰ ἐκκόψαντες αὐτοὺς ἀφ' ἑαυτῶν, βάλωμεν ἔξω τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ὡς οὐκ οἰκείους, ἀλλὰ πολεμίους ἡμῶν τῇ σωτηρίᾳ· ὅστις γὰρ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα, ἢ τὴν μητέρα, καὶ τὰ ἐπιφερόμενα, ὅτε καιρός ἐστιν αὐτὰ μισεῖν, ὡς πολέμια καὶ ἐπίβουλα, ἵνα δυνηθῇ κερδῆσαι χριστὸν, οὗτος οὐκ ἔστιν ἄξιος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· καὶ ἐπὶ τούτων τε ἔστιν εἰπεῖν ὅτι ἐκ περιστάσεως οἱονεὶ χωλός τις σώζεται ἀπολέσας πόδα, φέρε εἰπεῖν τὸν ἀδελφὸν, καὶ μόνος κληρονομῶν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ κυλλὸς σώζεται, μὴ σωζομένου αὐτῷ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκείνων μὲν ἀπολλυμένων, αὐτοῦ δὲ χωριζομένου ἐκείνων, ἵνα μόνος τύχῃ τῶν μακαρισμῶν· οὕτως δὲ καὶ μονόμματός τις σώζεται, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας ἐκκόψας, τὴν γαμε-

as peccati rea, peccati item rea videndi facultas, ma-
ius esse potest, & pes offensionem præbens, & ocu-
us; quæ conducibilius est deponere, & iis carentem
n vitam ingredi, claudum verbi gratia, vel mutilum,
rel luscum, quam iis præditum totius animæ jacturam
acere. Item quod ad animam spectat, bonum est &
eatum facultate illius ad optima quæque uti. Quod
i unius nobis propter aliquam causam jactura facien-
la est, optabilius est usu illius privari, ut cum aliis
acultatibus salutem consequamur.

25. His etiam verbis uti possumus in eos, qui ne-
essitudine valde conjuncti sunt, & veluti membra no-
ra sunt; cum propter magnam conjunctionem sive
eneris, sive ex aliqua, ut ita dicam, amicitiæ con-
uetudine ortam membra nostra existimentur, qui
is minime parcendum est, cum animam nostram
ffendunt. Prædicamus enim tanquam manum, vel
edem, vel oculum, sic patrem, matremve, cultui
: pietati contraria nos facere volentes; & filium,
el filiam, qui nos a Christi ecclesia, illiusve amore
vertere pro virili nituntur. Quinetiam si uxor, quæ
sinu nostro cubat, vel amicus, quem animo contra
iarum habemus, scandala nostra efficiantur, eis non
arcamus, sed a nobis præcidentes, utpote saluti no-
ræ non amicos, sed hostes ex animo depellamus; quis-
uis enim non odit patrem, & matrem, & quæ adji-
iuntur, quando tanquam hostes & insidiatores odio
abendi sunt, ut Christum lucrari possit, is filio Dei
audquaquam dignus est: & super illis dici potest, ve-
it claudum aliquem, a circumstantibus malis liberari,
um pedem amisit, fratrem verbi gratia, & solus regni
Dei hæreditatem adit; & mutilum adipisci salutem,
um pater illius ea excidit; sed pereunt illi, ipse vero
eparatur ab iis, ut beatitudinem consequatur. Luscus
ariter aliquis ad salutem pervenit, cum domus suæ
culum exsculpit, conjugem nempe suam adulterii

γαμετην πορνευσασαν, ἱνα μη δυο ὀφθαλμους ἐχων ἀπελθη εἰς την γεενναν του πυρος.

Ορατε μη καταφρονησητε ἑνος των μικρων τουτων. δοκει μοι ὁτι ὡσπερ ἐν τοις ἀνθρωπινοις σωμασιν ἐςι μεγεθη διαφορα, ὡς τινας μεν εἰναι μικρους, ἑτερους δε μεγαλους, και ἀλλους μεταξυ· και παλιν εἰναι μικρων διαφορας ἐπι πλειον ἡ ἐλαττον ὀντων μικρων, ὁμοιως και μεγαλων, και των μεταξυ· ὑτως και ἐν ταις των ἀνθρωπων ψυχαις ἐςι τινα χαρακτηριζοντα την μικροτητα αὐτων, και ἀλλα την, ἱν' ὑτως εἰπω, μεγαλειοτητα, και ἁπαξαπλως, ἀναλογον τοις σωματικοις, την μεταξυτητα. ἀλλ' ἐπι μεν των σωματων, ὐ παρα την αἰτιαν του ἀνθρωπου, ἀλλα παρα τους σπερματικους λογους, ὁ μεν τις ἐςι βραχυς και μικρος, ὁ δε μεγας, ὁ δε μεταξυ· ἐπι δε των ψυχων, και το ἐφ' ἡμιν, και αἱ τοιαιδε πραξεις, και το τοιουτον ἠθος την αἰτιαν ἐχει του μεγαν τινα εἰναι, ἡ μικρον, ἡ ἐν τοις μεταξυ τυγχανειν· και ἐςιν ἐκ των ἐφ' ἡμιν, ἡτοι προκοπτειν τη ἡλικιᾳ ἐπιδιδοντα εἰς μεγεθος, ἡ μη προκοπτοντα εἰναι βραχυν. και ὑτω γε ἀκουω περι του σωτηρος ἀναλαβοντος ἀνθρωπινην ψυχην το· ὁ Ιησους προεκοπτεν. ὡς γαρ ἐκ του ἐφ' ἡμιν της ψυχης αὐτου ἠν ἡ ἐν σοφιᾳ προκοπη και χαριτι, ὑτως και ἐν ἡλικιᾳ· και ὁ ἀποςολος· μεχρι καταντησωμεν παντες εἰς ἀνδρα τελειον, εἰς μετρον ἡλικιας του πληρωματος του χριςου. καταντᾳν γαρ εἰς ἀνδρα, και τουτον τελειον, κατα τον ἐσω ἀνθρωπον νομιςεον τον διαβαντα τα του νηπιου, και φθασαντα ἐπι τον ἀνδρα, και καταργησαντα τα του νηπιου, και ἁπαξαπλως τελειωσαντα τα του ἀνδρος· ὑτω δ' ὑποληπτεον εἰναι τι και μετρον πνευματικης ἡλικιας, ἐφ' ὁ ἡ τελειοτατη δυναται φθασαι ψυχη ἐκ του μεγαλυνειν τον κυριον, και μεγαλη γινεσθαι· ὑτως ὐν και μεγαλοι μεν, περι ὡν τουτ' ἀναγεγραπται γεγονασιν, Ισαακ, και Μωσης, και Ιωαννης και αὐτος ἐπι πασιν ὁ σωτηρ· και γαρ περι αὐτου ὁ σωτηρ εἰπε το· ἐςαι

μεγας.

ream, ne duobus oculis integer abeat in gehennam ignis.

26. *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis.* Quemadmodum hominum corpora magnitudine inter se differunt, ita ut parvi sint nonnulli, proceri alii, alii intermedii; & parvi rursus exiguitate discrepent, cum plus, minusve parvi sint; similiter proceri, & media magnitudine præditi: pari modo quædam inesse hominum animis mihi videntur, quæ parvitatem eorum, atque alia itidem, quæ, ut ita dicam, magnitudinem, & plane corporum instar, mediocritatem exprimant & distinguant. Quod autem ad corpora pertinet, non ab hominibus ipsis, sed a seminis ratione pendet, ut brevis ille ac parvus, magnus hic, mediocris iste fiat; at quoad animos, tum quod nostri est arbitrii, tum & talia facinora, talesque mores causam dant, cur magnus aliquis, parvusve evadat, vel ad mediam magnitudinem pertingat; & in nostra situm est potestate, vel promovendo in magnitudine, staturæ incrementum capere; vel non promovendo, parvum esse. Et sic interpretor, quod de Servatore dictum est, qui humanam quoque animam assumpsit: *Jesus proficiebat.* Quemadmodum enim e rebus ab arbitrio libero pendentibus, quæ animæ illius inerant, processus in sapientia erat & gratia, ita & in statura: & Apostolus: *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi;* virum enim evadere, eumque perfectum secundum interiorem hominem credendum est, qui, quæ pueri sunt, fuerit prætergressus, & vir evaserit, & puerilia aboleverit, & perfectum viri statum plane fuerit assecutus. Pari ratione aliquam etiam spiritualis staturæ mensuram esse putandum est, ad quam perfectissima anima Dominum magnificando pervenire, & magna fieri potest. Eo igitur pacto magni quoque illi facti sunt, quos tales evasisse scriptis proditum est, Isaac, & Moyses, & Jonnes, & ipse præ omnibus Ser-

μεγας. μικροι δε, τα αρτιγεννητα βρεφη, λογικον, αδολον γαλα επιποθȣντα, οἱ τινες και των παρα τῳ Ησαΐᾳ λεγομενων τιθηνων δεονται και τροφων, λεγοντι περι της απο των εθνων κλησεως· και αξȣσι τȣς υἱȣς εν κολπῳ, τας δε θυγατερας επι των ὠμων αρȣσι. και εσονται βασιλεις τιθηνοι σȣ, αἱ δε αρχȣσαι αυτων τροφοι σȣ. επισησεις ȣν δια ταυτα και τῳ· μη καταφρονησητε ἑνος των μικρων, μηποτε οἱ αγγελοι αυτων. αἱ αγοντες αυτȣς εισιν εν κολπῳ, επαν ὡσιν υἱοι, αλλα και επι των ὠμων αἱροντες τας λεγομενας θυγατερας, και απο τȣτων εισι τιθηνοι μεν οἱ λεγομενοι βασιλεις, τροφοι δε αἱ ὀνομαζομεναι αρχȣσαι. και επει οἱ δεικνυμενοι ὑπο τȣ σωτηρος ἡμων μικροι, ὡς ὑπο τροφων και τιθηνων οἰκονομȣνται, δια τȣτ' οἰμαι και Μωσεα πιςευοντα εν τῃ των μεγαλων ηδη τεταχθαι χωρᾳ ειρηκεναι προς το· ὁ αγγελος μȣ προπορευσεται ὑμων, το· ει μη αυτος συμπορευῃ μετ' εμȣ, μη με αναγαγῃς εντευθεν· ειπερ γαρ ὁ μικρος μεν και κληρονομος ῃ, νηπιος δε ὡς μηδεν διαφερων δȣλȣ ὁτε εςι νηπιος, και ἡ μικρος εςι το της δȣλειας εις φοβον εχει πνευμα· ὁ δε μηδαμως ετι τοιȣτος, ȣκετι μεν το της δȣλειας, ηδη δε το της υἱοθεσιας, ὁτε ἡ τελεια αγαπη εξωβαλλει τον φοβον, δηλον εςαι σοι ὁτι κατα ταυτα παρεμβαλλειν λεγεται ὁ αγγελος κυριȣ κυκλῳ των φοβȣμενων αυτον, και ῥυεσθαι αυτȣς. επισησεις δε κατα ταυτα και ει μικρων μεν εισιν αγγελοι πνευματι δȣλειας των εις φοβον αγομενων, επει παρεμβαλλει αγγελος κυριȣ κυκλῳ των φοβȣμενων αυτον, και ῥυεται αυτȣς· μεγαλων δε ὁ των αγγελων μειζων κυριος, ὁς τις λεγοι αν περι ἑνος ἑκαςȣ αυτων το· μετ' αυτȣ ειμι εν θλιψει, και ὁσον εσμεν ατελεις, και δεομενοι τȣ βοηθȣντος ἡμιν προς το ῥυσθηναι απο κακων, αγγελȣ δεομεθα περι ȣ ελεγεν ὁ Ιακωβ το· ὁ αγγελος ὁ ῥυομενος με εκ παντων των κακων· τελειωθεντες δε, και διελθοντες το ὑπο τιθηνȣς ειναι, και τροφȣς οἰκονομȣς, και επιτροπȣς, χωρȣμεν ηδη ὑπ' αυτῳ οἰκονομεισθαι τῳ κυριῳ·

Ειτα

vator: de illo enim dixit Gabriel: *Erit magnus*: parvuli autem, *modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscentes*, quibus nutritiis illis & nutricibus opus est, qui ab Isaia memorantur, dicente de vocatione e gentibus: *Et afferent filios in ulnis, & filias super humeros portabunt, & erunt reges nutritii tui, & reginæ eorum nutrices tuæ.* Propterea ergo animadvertes ad id: *Ne contemnatis unum e pusillis*, an non eorum angeli ii sunt, qui hos in sinu gerunt, postquam filii facti sunt, & qui humeris eas portant, quæ filiæ appellantur; & exinde nutritii quidem sunt, qui dicuntur reges, nutrices autem, quæ reginæ nuncupantur. Et quoniam parvuli a Servatore nostro monstrati, tanquam a nutricibus, nutritiisve reguntur, inde factum existimo ut Moyses se jam in majorum ordine constitutum credens, ad id: *Angelus meus præcedet vos*, illud dixerit: *Si non tu ipse mecum proficiscaris, ne educas me de loco isto*: nam etsi parvulus hæres quoque est: puer autem nihil a servo differt, quamdiu puer est, & quatenus puer est, *spiritum* habet *servitutis ad timorem*; qui autem talis jam amplius non est, non amplius servitutis spiritum habet, sed jam adoptionis, quando scilicet *perfecta charitas foras mittit timorem*, perspicuum tibi erit juxta hæc dici angelum Domini circa timentes eum castrametari, eosque liberare. Super his vero animo perpendes, annon parvulorum quidem, quibus a spiritu servitutis timor injicitur, sint angeli, quandoquidem castrametatur angelus Domini circa timentes eum, eosque liberat; majorum autem, ipse major angelis Dominus, qui de unoquoque eorum dicat: *Cum ipso sum in tribulatione*; & quamdiu imperfecti sumus, & adjutore nobis opus est, ut a malis liberemur, angelo indigeamus, de quo dicebat Jacob: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis*; at postquam perfecti evasimus, & nutritiis, nutricibus, actoribus & tutoribus nos subduximus, ab ipso jam Christo gubernari possimus.

27. Rur-

Εἶτα παλιν ζητησειεν ἀν τις, ποτε των δεικνυμενων ὑπο τε σωτηρος μικρων οἱ λεγομενοι αὐτων ἀγγελοι προιςανται, ποτερον δεξαμενοι την οἰκονομιαν περι αὐτες διοικειν, ἀφ' ἑ δια λετρε παλιγγενεσιας, ᾧ ἐγεννηθησαν ὡς ἀρτιγεννητα βρεφη, το λογικον και ἀδολον γαλα ἐπιποθεσι, και μηκετι ὑποκειμενοι πονηρᾳ τινι δυναμει· ἡ ἀπο γενεσεως κατα την τε θεε προγνωσιν και τον προορισμον αὐτε ἐπιταχθεντας τετες ἑς και προεγνω και προωρισεν ἐσομενες συμμορφες της δοξης τε χριςε ὁ θεος· και προς μεν το ἀπο γενεσεως ἐχειν ἀγγελες, εἴποι τις ταυτα, το· ἀφορισας με ἐκ κοιλιας μητρος με, και το· ἐκ κοιλιας μητρος με συ με εἶ σκεπαςης, και· ἀντελαβετο με ἐκ κοιλιας μητρος με, και· ἐπι σε ἐπερριφην ἐκ μητρας, και ἐν τῃ Ιεδα ἐπιςολῃ, τοις ἐν θεῳ πατρι ἠγαπημενοις, και Ιησε χριςε τετηρημενοις κλητοις, παντως ὑπο των τηρεντων ἀγγελων.

Προς δε το· ὁτε δια λετρε γεγονα ἐν χριςῳ νηπος, μη παρειναι ἁγιον ἀγγελον τοις ἐτι κακιᾳ τον καιρον της ἀπιςιας ὑπο τοις ἀγγελοις εἶναι τε σατανα· μετα δε την ἀναγεννησιν ὁ τε ἰδιε αἱματος ἐξαγορασας ἡμας παραδιδωσιν ἁγιῳ ἀγγελῳ, και δια την καθαροτητα βλεποντι το προσωπον τε θεε. και τριτος δ' ἀν τις τοιετος εἰη κατα τον τοπον λογος φασκων ὁτι δυνατον, ὡσπερ μεταβαλειν ἀνθρωπον ἀπο ἀπιςιας εἰς πιςιν, και ἀπο ἀκολασιας εἰς σωφροσυνην, και ἁπαξαπλως ἀπο κακιας εἰς ἀρετην, ἑτω και τον ἐγκεχειρισμενον ἁμα γενεσει ψυχην τινα, κατα μεν τας ἀρχας φαυλον εἶναι δυνασθαι, ὑςερον δε ποτε ἀναλογον τῳ πιςευοντι πιςευειν, και ἐπι τοσετον προκοπτειν, ὡς γενεσθαι αὐτον ἀγγελον ἑνα των δια παντος βλεποντων το προσωπον τε ἐν ἐρανοις πατρος· ἀρξαμενος ἀπο τεδε τε χρονε τῳ προγνωσθεντι κατα τονδε τον χρονον πιςευειν, και προορισθεντι συζευγνυται, των ἀῤῥητων κριματων τε θεε, και ἀνεξερευνητων, και ἀβυσσοις ἐοικοτων εἰκοτως πασαν την τοιαυτην ἁρμονιαν συναγαγοντων, ἀγγελες

27. Rursum deinde quæsiverit aliquis, quandonam parvulorum a Servatore monstratorum curæ præficiantur, qui illorum angeli dicuntur; an eorum regimen capessiverint, ex quo per lavacrum regenerationis, cujus ope *sicut modo geniti infantes* effecti sunt, *rationabile, sine dolo lac concupiscunt*, nec amplius malæ alicui potestati subjacent; an jam inde ab ortu, ordinatis illis juxta præscientiam, & prædestinationem Dei, *quos præscivit & prædeterminavit* Deus futuros *conformes gloriæ Christi*. Ac super ea quidem sententia, quæ angelos ab ortu haberi statuit, hæc protulerit quispiam: *Qui me segregavit ex utero matris meæ*, & istud: *De ventre matris meæ tu es protector meus*; illud quoque: *Suscepit me de utero matris meæ*; tum: *In te projectus sum ex utero*; & in Judæ epistola: *His qui sunt in Deo patre dilectis, & Jesu Christo conservatis & vocatis*, plane ab angelis custodibus.

28. Super his autem: *Quando per lavacrum factus sum puer in Christo*, dicet angelum sanctum his non adesse, qui in malitia etiamnum * * * tempus infidelitatis sub angelis Satanæ esse: at post regenerationem, qui nos proprio sanguine redemit, angelo sancto & propter munditiem faciem Dei videnti tradit. Tertia item hujus loci talis esse queat expositio, fieri posse scilicet, ut, quemadmodum ab incredulitate ad fidem, ab incontinentia ad castitatem, & universe a nequitia ad virtutem homo convertitur, ita &, cui animæ cura statim ab ortu commissa est, malus initio esse possit; deinde vero, qua proportione is credit, qui sibi traditus est, eadem & ipse credat, & tantos faciat progressus; ut unus ex angelis faciem Patris, qui in cœlis est, semper spectantibus efficiatur: initio inde facto, ei conjungitur, qui, ut hoc tempore credat, prævisus & prædestinatus est, ineffabilibus atque inscrutabilibus, & abyssorum similibus Dei judiciis omnem hanc connexionem, angelos cum hominibus conjun-

γελυς προς ἀνθρωπυς. δυνατον δε και ὡσπερ ἀνδρος και γυναικος ἀμφοτερων ἀπιςων, ὁτε μεν ὁ ἀνηρ προτερον πιςευσας τῳ Χριςῳ σωζει την γυναικα· ὁτε δε ἡ γυνη ἀρξαμενη ὑςερον ποτε πειθει τον ἀνδρα, ὑτω γινεσθαι και ἐπι των ἀγγελων, και των ἀνθρωπων· εἰ μεν ὑν ἐπ' ἀλλων γινεται ἀγγελων το τοιυτον, ἡ μη, και αὐτος ἐξετασεις. μηποτε δε ὑχ ἁρμοζει περι τυ ἑκαςυ ἀγγελυ το τοιυτο λεγειν, τοσυτον τετιμημενυ κατα τον τυ σωτηρος ἡμων λογον, ὡστε δια παντος αὐτον βλεπειν λεγεσθαι το προσωπον τυ πατρος τυ ἐν ὑρανοις. ἐπει δε ἐν τοις ἀνωτερω ἐλεγομεν των μεν μικρων εἰναι ἀγγελυς, διεληλυθεναι δε την τοιαυτην ταξιν τυς μεγαλυς, ἀντερει τις ἡμιν ἐκ των πραξεων των ἀποςολων, ἐνθα γεγραπται ὁτι Ροδη παιδισκη τις τυ Πετρυ κρυσαντος την θυραν προσηλθεν ὑπακυσαι, και ἐπιγνυσα την φωνην τυ Πετρυ, εἰσδραμυσα ἀπηγγειλεν ἑςαναι τον Πέτρον προ τυ πυλωνος. θαυμασαντες δε οἱ ἐν τῳ οἰκῳ συνηθροισμενοι, και ὡσπερει ἀδυνατον εἰναι νομισαντες τον Πετρον ἀληθως ἑςηκεναι, ἐλεγον ὁτι ὁ ἀγγελος αὐτυ ἐςι. φησει γαρ ὁτι ἁπαξ μαθοντες ἐκεινοι ἑκαςον των πιςευοντων ἐχειν ἀγγελον τονδετινα, ᾔδεισαν και Πετρυ εἰναι ἀγγελον. ὁ δε παριςαμενος οἱς προειρηκαμεν φησει ὁτι ὑκ ἀναγκαιον εἰναι δογμα τον της Ροδης λογον, ταχα δε και ὑκ ἠκριβωκοτων ποτε μεν ὑπ' ἀγγελων τῳ ὡς μικρος τις, και φοβυμενος τον θεον οἰκονομειται, ποτε δε ἠδη ὑπ' αὐτῳ τῳ κυριῳ. μετα ταυτα εἰς κατασκευην τυ ὡς ἐξειληφαμεννοεισθαι τον μικρον λεχθησεσθαι ὁτι ὑ δεομεθα μεν ἐντολης της περι τυ μη καταφρονειν ἐπι των μεγαλων, χρηζομεν δε αὐτης ἐπι των μικρων. διο ὑχ ἁπλως εἰρηται, μη καταφρονησητε ἑνος των, δεικνυμενων παντων των μαθητων, ἀλλ' ἑνος τυτων των μικρων, δεικνυμενων ὑπο τυ βλεποντος μικροτητα και μεγαλοτητα ψυχης.

Ἀλλος

conjungendo, merito parantibus. Fieri item potest, ut, quemadmodum cum vir & mulier a fide alieni sunt, vir, qui prior credidit, uxorem aliquando servat; aliquando autem initium faciens uxor virum tandem oratione sua flectit, idem angelis, hominibusque contingat. An autem idem aliis angelis eveniat, necne, tu ipse disquires. At vide, ne tale quid de unoquoque angelo dicere minime par sit, qui juxta Servatoris nostri sermonem tanto afficitur honore, ut faciem Patris, qui in cœlis est, semper intueri dicatur. Quoniam vero angelos esse supra diximus, quibus parvulorum cura commissa sit, majores vero ejusmodi ordinem esse prætergressos, refragabitur nobis quispiam ex Actis apostolorum, ubi scriptum est pulsante Petro ostium processisse Rhoden ancillam quamdam ut subauscultaret, & cum vocem Petri agnovisset, intro currentem renuntiasse stare Petrum ante vestibulum; miratos autem eos, qui in domo fuerant congregati, nec fieri posse credentes, ut Petrus revera staret, ipsius esse angelum pronuntiasse; dicet enim scivisse illos quemdam Petri esse angelum, cum unumquemque e credentibus aliquem habere angelum semel didicissent. Qui autem his assentietur, quæ supra diximus, minime necessarium esse dicet, ut pro dogmate oratio Rhodes habeatur, fortasse vero neque eorum, quibus exploratum non erat, quandonam ab angelis, tanquam parvulus quispiam, & Deum timens gubernatur aliquis; quando vero ab ipso jam Domino. Deinde ut parvulus ita intelligatur, quemadmodum exposuimus, nequaquam nobis mandato opus esse dicemus, quo a contemnendis majoribus prohibeamur, at erga parvulos eo nos indigere; propterea non simpliciter dictum esse: *Ne contemnatis unum ex his*, monstratis omnibus discipulis, sed, *unum ex his pusillis*, monstratis ab eo, qui exiguitatem & magnitudinem animi aspicit.

29. Alius

Αλλος δ' ἀν λεγοι μικρον ἐν τυτοις λεγεσθαι τον τελειον, συγχρωμενος τῳ· ὁ γαρ μικροτερος ἐν πασιν ὑμιν ὑπαρχων, ὑτος ἐςι μεγας, και φησει ὁτι ὁ ταπεινων ἑαυτον, και γινομενος νηπιος ἐν μεσῳ παντων πιςευοντων, κἀν ἀποςολος, κἀν ἐπισκοπος ἡ και γινομενος τοιυτος ὡς ἀν τροφος θαλπῃ τα ἑαυτης τεκνα, ὑτος ἐςιν ὁ δεικνυμενος ὑπο τυ Ιησυ μικρος, και ἀξιον γε τυ τοιυτυ ἀγγελον εἰναι βλεποντα το προσωπον τυ θευ. το γαρ μικρυς λεγειν ἐνταυθα τυς τελειυς κατα το· ὁ γαρ μικροτερος ἐν πασιν ὑμιν ὑπαρχων, ὑτος ἐςι μεγας, και ὡς ὁ Παυλος εἰπε το· ἐμοι τῳ ἐλαχιςοτερῳ παντων ἁγιων ἐδοθη ἡ χαρις αὑτη, δοξει μεν συναδειν τῳ· ὁς ἀν σκανδαλισῃ ἑνα των μικρων τυτων, και τῳ· ὑτως ὐκ ἐςι θελημα ἐμπροσθεν τυ πατρος μυ τυ ἐν ὐρανοις, ἱνα ἀπολοιτο εἱς των μικρων τυτων· ὁ γαρ, ὡς ἀποδεδοται, νυν μικρος, ὐ σκανδαλισθειη, ὐ δ' ἀπολοιτο ἀν, εἰρηνη γαρ πολλη τοις ἀγαπωσι το ὀνομα τυ θευ, και ὐκ ἐςιν αὐτοις σκανδαλον, και ὐκ ἀν ἀπολοιτο ὁ παντων μικροτερος ἐν πασι τοις μαθηταις Χριςυ ὑπαρχων, και δια τυτο γινομενος μεγας, και ἐπει ὐκ ἀν ἀπολοιπο, λεγοι ἀν το· τις ἡμας χωρισῃ ἀπο της ἀγαπης, και τα ἑξης. ἀλλ' ὁ βυλομενος την τελευταιαν ταυτην κρατειν διηγησιν, φησει ὁτι μεταπτωτη ἐςι και ἡ τυ δικαιυ ψυχη, ὡς μαρτυρει και ὁ Ιεζεκιηλ λεγων τον δικαιον ἀφιςασθαι δυνασθαι των ἐντολων τυ θευ, ὡς μη λογισθηναι αὐτῳ την προτεραν δικαιοσυνην· δια τυτο λεγεται· ὁς ἀν σκανδαλισῃ ἑνα των μικρων τυτων, και το· ὐκ ἐςι θελημα τυ πατρος μυ τυ ἐν τοις ὐρανοις, ἱνα ἀποληται εἱς των μικρων τυτων. τα δε περι των ἑκατον προβατων, ἐχεις εἰς τας κατα Λυκαν ὁμιλιας.

Εαν ἁμαρτῃ ὁ ἀδελφος συ, ὑπαγε, ἐλεγξον αὐτον μεταξυ συ και αὐτυ μονυ. ὁ μεν ἐπερεισαμενος τῃ λεξει, ὑπερβαλλυσαν φιλανθρωπιαν τυ Ιησυ παριςας φησει ὁτι των ῥητων διαφοραν ἁμαρτηματων ὐχ ὑποβαλλοντων, περισσον ποιησυσι και παρα την χρηςοτητα τυ Ιησυ οἱ προσυπακυοντες ἐπι των ἐλαττονων ἁμαρτηματων

τηματων

29. Alius vero dixerit parvulum inter illos appelri, qui perfectus est, eo utens testimonio: *Nam qui nor est inter vos omnes, hic major est*, & qui se abjece: , & in medio omnium credentium effectus fuerit ut parvulus, sive apostolus sit, sive episcopus, taque fiat, *tanquam si nutrix foveat filios suos*, eum esparvulum dicet, qui a Jesu monstratus est, & illus angelum faciem Dei intueri consentaneum esse. icere enim per parvulos hic perfectos designari juxta ud: *Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est*, quemadmodum Paulus dixit: *Mihi omnium sanctorum nimo data est gratia hæc*, videbitur his verbis consen'e: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis*, atque m illis: *Sic non est voluntas ante Patrem meum, qui in lis est, ut pereat unus de pusillis istis;* nam, ut a nobis ctum est, qui nunc parvulus est, nec offensionem iti, nec perire queat: *Pax* siquidem *multa diligentius nomen Dei, & non est illis scandalum*: nec certe perit, qui inter omnes Christi discipulos omnium minimus est, & propterea magnus existit; & cum non ereat, id merito dicat: *Quis nos separabit a charitate*, t cætera. Sed qui postremam hanc expositionem ieri volet, animam justi mutationi quoque obnoxiam sse dicet, quemadmodum testatur Ezechiel dicens juum a Dei mandatis discedere posse, ita ut prior ejus stitia ei minime imputetur: propterea dicitur: *Qui andalizaverit unum de pusillis istis*, &: *Non est voluntas nte Patrem meum, qui in cælis est, ut pereat unus de pulis istis.* Quæ autem ad centum oves pertinent, ea abes in homiliis, quas in Lucam conscripsimus.

30. *Si peccaverit frater tuus, vade & corripe ipsum nter te & ipsum solum.* Qui orationi huic animum appliuerit, ut immensam Jesu erga homines benevoleniam significet, supervacaneam eorum operam esse dicet, & bonitati Jesu contrariam, qui his locum in levioribus solum peccatis tribui volunt, cum peccato-

τηματων ταυτα χωραν ἐχειν λεγεσθαι. ἀλλος δέ τις τῃ λεξει ἐπερειδομενος, και μη ἐξωθεν προσυπακ[...] θελων ταυτα, μητε περι παντος ἁμαρτηματος λε[...] σθαι, φησει ὁτι τα μεγαλα ἐκεινα ἁμαρτανων, [...] ἀδελφος ἐςι, ἀλλ' εἰ ἀρα ἀδελφος ὀνομαζομενος, ὡς [...] σιν ὁ ἀποςολος· ἐαν δὲ τις ἀδελφος ὀνομαζομενος [...] πορνος, ἠ πλεονεκτης, ἠ εἰδωλολατρης, και τα ἐξ[...] τῳ τοιετῳ μηδε συνεσθιειν, ἐδεις γαρ εἰδωλολατρης ἀδ[...] φος, ἐδε πορνος, ἐδε πλεονεκτης· εἰ γαρ ἐχει τι τε[...] δοκων φορειν το Χριςε ὀνομα ἀδελφος ὀνομαζομενος, [...] ἐκ ἀδελφος ἐνδικως ἀν λεγοιτο. ὡσπερ ἐν φαντασιᾳ εἰς ὑπερβολην Χριςε ἐπιτριβης ἀφορμας παρειχέν ὁ [...] παντος ἁμαρτηματος λεγων τα τοιαυτα εἰρησθαι, [...] φονος ἠ το ἁμαρτημα, ἠ φαρμακια, ἠ παιδοφθο[...] ἐτι των τηλικετων, ἐτως ἐκ τε ἐναντιε ὁ τον ἀδελ[...] διαςειλαμενος ἀπο τε ὀνομαζομενε ἀδελφε, διδα[...] ἀν ἐπι ἐλαττοσι των ἀνθρωπινων ἁμαρτηματων ἐπιςρεψαντα μετα τον ἐλεγχον, ὡς ἐθνικον και τελω[...] λογισθηναι ἐπι ἁμαρτημασι τοις μη προς θανατον [...] ὡς ὠνομασεν ἐν ἀριθμοις ὁ νομος, τοις μη θανατηφο[...] ὁπερ δοξαι ἀν ὠμοτερον τυγχανειν· ἐ γαρ οἰμαι [...] χεως εὑρεθησεσθαι τινα τον μη τρις ἐπι τῳ αὐτῳ [...] της ἁμαρτιας ἐλεγθεντα, φερ εἰπειν, λοιδοριᾳ, [...] ἡν οἱ λοιδορεντες δυσφημεσι τες πελας, οἱ τε θυμε[...] νοι, ἠ πολυποσιᾳ, ἠ λογῳ ψευδει και ἀργῳ. ἠ τινι τ[...] ἐν τοις πολλοις· ζητησεις ἐν μηποτε λανθανει τις κα[...] τον τοπον τηρησις και τες φαντασιᾳ της τε λογε χ[...] ςοτητος και προς τες τα μεγιςα ἡμαρτηκοτας το συ[...] γνωμονικον διδοντας, και τες ἐπι τοις ἐλαχιςοις δι[...] σκοντας λογιζεσθαι ὡς ἐθνικον και τελωνην, τον μη[...] τρις τα βραχυτερα ἡμαρτηκοτα ἀλλοτριον ποιεντας τ[...] ἐκκλησιας· το δε λανθανον ἑκατερες τοιετον μοι φαι[...] ται· το· ἐκερδησας τον ἀδελφων σε, ἐπι τε μονε ἁμ[...] σαντος ταξας ὁ λογος, ἐκετι αὐτο ἐθηκεν ἐπι τε δευτ[...] ρον ἠ τριτον πταισαντος, και ἐλεγχθεντος, ἀλλ' ὡσπ[...] ρει μετεωρον εἰασε το ἀναλογον τῳ· ἐκερδησας τον ἀδελ[...]

φον

a differentiam verba ista non exprimant. Alius
o & hunc locum attente perpendens, & non extra
a hæc intelligi, neque de quolibet peccato dici vo-
s, qui ingentia illa flagitia admittit, eum ne fratrem
dem esse dicet, etiamsi frater fortasse appelletur,
madmodum ait Apostolus: *Si is, qui frater nomi-
ur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis
iens*, & quæ sequuntur, *cum ejusmodi nec cibum esse
ndum*: nemo enim idolis serviens, vel fornica-
, vel avarus frater est; nam si aliquid ex his in se
eat, qui appellatur frater, & Christi nomen ferre
etur, frater tamen jure merito nequaquam dici
it. Quemadmodum igitur, qui talia de omni pec-
) dicta esse pronuntiat, sive peccatum illud cædes
sive veneficium, sive puerorum stuprum, sive ali-
l simile, occasionem præbuit, cur summam Christi
entiam & procrastinationem animo comprehen-
emus; ita e contrario, qui fratrem ab eo, qui fra-
appellatur, distinxit, eum, qui propter minima,
ius obnoxii sunt homines, post reprehensionem
fuerit conversus, habendum esse docet pro eth-
) & publicano, propter peccata, quæ non *ad mor-*
, vel, ut ea in Numeris lex appellat, mortifera
sunt; quod utique nimis crudele videtur; nec
n facile quemquam reperiri posse arbitror, qui non
ob idem noxæ genus fuerit objurgatus, maledi-
verbi gratia, quo maledici, vel qui ira excan-
unt, propinquorum nomini detrahunt; vel vino-
iæ; vel orationis mendacis & otiosæ, vel alterius
uspiam culpæ ex iis, quæ multis inhærere solent.
eres igitur annon aliqua circa hunc locum eos præ-
at observatio, qui ad Verbi benignitatem atten-
tes in condonandis maximis flagitiosorum crimini-
faciles se dant, & eos item, qui in minimis pro
nico & publicano habendum esse docent, & ab ec-
ia segregant trium vel levium noxarum reum:

φον σȣ, λεχθησομενον περι τȣ δευτερον ἢ τριτον ἐλεγχθεɩ θος. ȣ̓ παντως ȣ̓ν κερδαινεται ȣ̓δε παντως ἀπολειται, ἢ πληγας ληψεται. και προσχες ἐπιμελως τῷ πρωτῳ μεν λεγοντι, ἐαν σȣ ἀκȣσῃ, ἐκερδησας τον ἀδελφον σȣ· τῷ δε δευτερῳ κατα την λεξιν τοπῳ φασκοντι· ἐαν δε μη ἀκȣσῃ, παραλαβε μετα σεαυτȣ ἑνα ἢ δυο, ἱνα ἐπι ςοματος δυο ἢ τριων μαρτυρων ςαθησεται παν ῥημα. τι ȣ̓ν μετα το ςαθηναι παν ῥημα ἐπι δυο ἢ τριων μαρτυρων ἐςαι τῷ δευτερον νȣθετηθεντι, ἡμιν ἐννοειν καταλελοιπε. και παλιν· ἐαν παρακȣσῃ αὐτων, δηλον δ' ὁτι των παραληφθεντων μαρτυρων, εἰπον, φησι, τῇ ἐκκλησιᾳ· και ȣ̓κ εἰπε τι πεισεται, ἐαν μη ἀκȣσῃ της ἐκκλησιας, ἀλλ' ἐδιδαξεν ὁτι ἐαν της ἐκκλησιας παρακȣσῃ, δει αὐτον εἰναι τῷ τρις νȣθετησαντι, και μη ἀκȣσθεντι προς το λοιπον ὡς τον ἐθνικον και τελωνην· ȣ̓ παντως ȣ̓ν κερθαινεται, ȣ̓δε παντως ἀπολειται· ἀλλ' ὁ τι ποτε πεισεται ὁ το προτερον μεν μη ἀκȣσας, μαρτυρων δε δεηθεις, ἢ και τȣτων παρακȣσας, ἐπι την ἐκκλησιαν δε ἀχθεις, ὁ θεος ἀν εἰδειη· ἡμεις γαρ ȣ̓κ ἀποφαινομεθα κατα το· *μη κρινετε, ἱνα μη κριθητε, ἑως ἀν ἐλθῃ ὁ κυριος, ὁς και φωτισει τα κρυπτα τȣ σκοτȣς, και φανερωσει τας βȣλας των καρδιων. προς δε το δοκȣν σκληρον προς τȣς τα ἐλαττονα ἡμαρτηκοτας, εἰποι τις ἀν ὁτι ȣ̓κ ἐξεςι δις ἑξης μη ἀκȣσαντα, το τριτον ἀκȣσαι, ὡς δια τȣτο μηκετι εἰναι ὡς ἐθνικον και τελωνην, ἢ μηκετι δεηθηναι τȣ ἐπι πασης της ἐκκλησιας ἐλεγχȣ· χρη γαρ μεμνησθαι τȣ· ȣ̔τως ȣ̓κ ἐςι θελημα ἐμπροσθεν τȣ πατρος μȣ τȣ ἐν τοις ȣ̓ρανοις, ἱνα ἀποληται εἱς των μικρων τȣτων· και γαρ εἰπερ δει τȣς παντας ἡμας παραςηναι ἐμπροσθεν τȣ βηματος τȣ χριςȣ

ἱνα

od autem utrosque fugit, tale mihi videtur esse; stquam verba hæc: *Lucratus eris fratrem tuum*, ad n solummodo, qui obtemperavit pertinere decla-Verbum, non idem pro eo amplius repetiit, qui terve peccaverit, & qui objurgatus fuerit, sed quod verbis respondet: *Lucratus eris fratrem tuum*, quasi pensum reliquit, quodque de eo, qui bis terve fue-objurgatus, dicendum erat. Non omnino ergo lu-fit, neque omnino peribit, plagisve plectetur. Quin-am priorem locum diligenter considera, qui talis est: *te audierit, lucratus es fratrem tuum;* & alterum scri-uræ locum, qui sic habet: *Si autem te non audierit, ibe tecum adhuc unum vel duo, ut in ore duorum vel um testium stet omne verbum:* quid ergo bis objurga-continget postquam in ore duorum vel trium te-m steterit omne verbum, nobis cogitandum re-quit; & rursum: *Quod si non audierit* testes *eos*, vi-icet ante adhibitos, *dic*, inquit, *ecclesiæ:* nec adje-, quid illo fiet, si ecclesiam non audierit, sed do-t pro ethnico hunc deinceps, & publicano ab eo endum esse, qui ter illum arguerit, nec fuerit au-is, si ecclesiæ morem non gesserit: non omnino er-lucrisit, neque funditus peribit. At quid tandem surus sit, qui primum audientem se non præbuit, que testibus opus fuit, vel qui neglectis iis ad eccle-n delatus fuit, Deus noverit; nos autem non decla-ius, juxta id: *Nolite judicare, & non judicabimini, adusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita ebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Ad id autem, od adversus leviorum noxarum reos durius pronun-um videtur, dicet aliquis eum, qui bis ordine mo-n non gesserit, tertio ita obtemperare non posse, ut pterea ethnicus amplius, publicanusve non sit, nec is ei sit, ut coram tota ecclesia arguatur. Illud enim nemoriam revocandum est: *Sic non est voluntas ante rem meum, qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis*

 istis;

ἵνα κομισηται ἑκαστος τα δια τȣ σωματος προς ἁ ἐπραξεν, εἰτε ἀγαθον, εἰτε φαυλον, χρη ὁσῃ δυναμις τα παρ' αὐτον ποιειν, ἵνα μη περι πλειονων κομισηται φαυλων δια τȣ σωματος πεπραγμενων, κἀν μελλῃ περι παντων ὧν ἐποιησε χειρονων ἀπολαμβανειν, φιλοτιμητεον δε περι πλειονων εὐποιίων μισθον κομισασθαι, ἐπει ᾧ μετρῳ μετρȣμεν, ἀντιμετρηθησεται ἡμιν, και κατα τα ἐργα των χειρων ἡμων σημβησεται ἡμιν, και ἐκ ἀπειροπλασια μεν, ἤτοι δε διπλασια ἢ ἑπταπλασια ληψονται οἱ ἡμαρτηκοτες ἐκ χειρος κυριȣ τα ἁμαρτηματα, ὅταν μη και κατα τα ἐργα των χειρων τινι ἀποδιδοται, ἀλλα πλειονα ὧν πεποιηκεν· Ιερȣσαλημ γαρ, ὡς ὁ Ησαΐας ἐδιδαξεν, ἐδεξατο ἐκ χειρος κυριȣ διπλα τα ἁμαρτηματα αὐτης· οἱ δε γειτονες τȣ Ισραηλ, οἱ τινες ποτ' ἀν ὠσιν, ἑπταπλασια ληψονται κατα το ἐν ψαλμοις ȣτως εἰρημενον· ἀποδος τοις γειτοσιν ἡμων ἑπταπλασιονα εἰς τον κολπον αὐτων, τον ὀνειδισμον αὐτων, ὃν ὠνειδισαν σε κυριε. και ἀλλοι ἀν εὑρεθειεν τροποι της ἀνταποδοσεως, ȣς ἐαν νοωμεν, εἰσομεθα ὁτι λυσιτελη μεθ' ὁποσα ȣν ἁμαρτηματα μετανοειν, ἵνα προς τῳ μη περι πλειονων κολαζεσθαι ἡμας, και περι ἀγαθων ἐλπις τις ἡμιν ὑϛερον ποτε των πεπραγμενων ἀπολειφθῃ, κἀν προ αὐτων μυρια ὁσα ἐπταισμενα τινι ᾖ· ἀτοπον γαρ τα μεν χειρονα λογισθηναι τινι, τα δε μετα τα χειρονα κρειττονα μηδεν ὠφελειν, ἁπερ και ἀπο τȣ Ιεζεκιηλ τοις ἐπιμελως τηρȣσι τα περι των τοιȣτων ῥητα ἐϛι μαθειν.

Καλως δε μοι δοκει συνηφθαι τῳ μετα το τρις νενȣθετησθαι κριθεντι εἰναι ὡς ὁ ἐθνικος και ὁ τελωνης το· ἀμην λεγω ὑμιν, δηλονοτι τοις κρινασιν εἰναι τινα ὡς ὁ ἐθνικος, και ὁ τελωνης, και ὁ ἐαν δησητε ἐπι της γης, και τα ἑξης· δικαιως γαρ ἐδησεν ὁ τρις νȣθετησας και μη ἀκȣσθεις τον κριθεντα εἰναι ὡς ἐθνικον, και τελωνην· διοπερ ὁ τοιȣτος δεδεμενος και δεδικασμενος ὑπο τȣ τοιȣδι, μενει δεδεμενος, ȣδενος των ἐν ȣρανῳ ἀναλυοντος τȣ

δεδηκο-

istis; nam si *omnes nos adstare oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*, unusquisque eniti debet, ne plurium male gestarum per corpus rerum pœnam referat, etiamsi pro noxis plane omnibus a se admissis plectendus sit; sed ut plurium recte factorum mercedem referat, omni ope illi contendendum est, quoniam, *qua mensura metimur, ea metientur, ea metientur nobis alii*, &: *Distributio manuum nostrarum fiet nobis*, nec infinitas, sed duplas, septuplasve Domino pro delictis pœnas dabunt peccatores, quandoquidem non unicuique juxta opera manuum ejus retribuitur, sed plura, quam quæ fecit; *Jerusalem* enim, sicut ex Isaia discimus, *suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis*: at qui vicini sunt Israel, quicumque tandem illi sint, septuplum recipient, juxta id, quod in Psalmis ita dictum est: *Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi Domine.* Ac aliæ quidem pensationis formæ reperiri queant, quas si animo teneamus, utilem esse post quantacumque peccata pœnitentiam sciemus; ut præterquam quod plurimorum facinorum pœnas non luemus, aliqua etiam nobis spes pro bene deinde gestis supersit, etiamsi sexcenta prius flagitia admissa sint. A ratione enim alienum est mala rationibus alicujus inferri, nec quidquam recte facta post mala prodesse, quod ab Ezechiele traditum facile discere possunt, qui dicta super hisce rebus constanter tenent.

31. Ad id autem, quod pro ethnico & publicano habendus sit, qui post tres admonitiones damnatus est, præclare subnexum illud videtur: *Amen dico vobis*, iis nempe, qui pro ethnico & publicano habendum aliquem judicarint, *quæcumque alligaveritis super terram*, & cætera; nam qui ter arguit, neque auditus est, jure merito eum allligavit, qui habendus pro ethnico & publicano judicatus est: id circo cum talis quispiam a quo-

δεδηκοτος αὐτον τον ψηφον. ὑτω δε και ὁ ἁπαξ νυθετηθεις ἀξια ποιησας τυ κερδηθηναι, λυθεις δια της νυθεσιας κερδησαντος αὐτον, και μηκετι σειραις των ἁμαρτιων ἑαυτυ περι ὡν ἐνυθετηθη δεδεμενος, λελυμενος κριθησεται ὑπο των ἐν ὑρανοις· πλην τα ἐν τοις ἀνωτερω μονῳ τῳ Πετρῳ δεδομενα ἐοικε δηλυσθαι δεδωκεναι πασι τοις τας τρεις νυθεσιας προσαγαγυσι πασι τοις ἡμαρτηκοσιν, ἱν᾽ ἐαν μη ἀκυσθωσι, δησωσιν ἐπι γης τον κριθεντα εἰναι ὡς ἐθνικον, και τελωνην ὡς δεδεμενυ τυ τοιυτυ ἐν τῳ ὑρανῳ. ἀλλ᾽ ἐπει ἐχρην, εἰ και κοινον τι ἐπι τυ Πετρυ και των νυθετησαντων τρις τυς ἀδελφυς λελεκται, ἐξαιρετον ἐχειν τον Πετρον παρα τυς τρις νυθετησαντας, ἰδιᾳ τυτο προτετακται, ἐπι τυ Πετρυ το· δωσω σοι τας κλεις της βασιλειας των ὑρανων, και ὁσα ἐαν δησητε ἐπι της γης, και τα ἑξης. και τοιγε εἰ ἐπιμελως προσεχομεν τοις εὐαγγελικοις γραμμασι, και ἐν τυτοις ἑυροιμεν ἀν και κατα ταυτα τα δοκυντα εἰναι κοινα προς τον Πετρον, και τυς τρις νυθετησαντας τυς ἀδελφυς, πολλην διαφοραν και ὑπεροχην ἐκ των προς τον Πετρον εἰρημενων παρα τυς δευτερυς· ὐ γαρ ὀλιγη διαφορα τον Πετρον εἰληφεναι τας κλειδας, ὐχ ἑνος ὑρανυ, ἀλλα πλειονων, και ἱνα ὁσα ἐαν δηση ἐπι της γης, ᾑ δεδεμενα ὐκ ἐν ἑνι ὑρανῳ, ἀλλ᾽ ἐν πασιν αὐτοις, προς τυς πολλυς δεοντας ἐπι της γης, και λυοντας ἐπι της γης, ὡςε ταυτα δεδεσθαι, και λελυσθαι ὐκ ἐν ὑρανοις, ὡς ἐπι Πετρυ, ἀλλ᾽ ἐν ὑρανῳ ἑνι· ὐ γαρ διαβαινυσι τη δυναμει, ὡς Πετρος, ἱνα δησωσιν ἡ λησωσιν ἐν πασιν ὑρανοις. ὁσῳ ὐν βελτιων ὁ δεσμενων, τοσυτον μακαριωτερος ὁ λελυμενος, ὡς και πανταχυ των ὑρανων εἰναι αὐτυ το λελυσθαι.

vis tali alligatus fuerit & condemnatus, ligatus manet; cum eorum nullus, qui in cœlo sunt, judicium ejus rescindat, a quo alligatus est. Similiter & qui semel correptus, actibus suis lucrifieri meritus est, solutus per hanc illius objurgationem, a quo lucrifactus est, neque amplius constrictus vinculis peccatorum suorum, propter quæ insimulatus fuit; is & ab iis, qui in cœlis sunt, solutus judicabitur. Verum quæ uni Petro supra concessa sunt, hic omnibus quoque videtur tribuisse, qui peccatores quoslibet ter corripuerint, ut si mos iis gestus non fuerit, supra terram eum alligent, qui ut pro ethnico & publicano dignus haberetur judicatus est, cum & in cœlo alligatus ille sit. At quoniam præ iis, qui ter arguerunt, peculiare aliquid Petro tribui oportebat, etiamsi de Petro, & qui ter fratres arguerunt commune aliquid dictum sit, privatim illud Petro attributum est: *Dabo tibi claves regni cælorum*, priusquam illud: *Quacumque alligaveritis super terram*, & cætera. Ac sane si ad evangelica scripta animum diligenter appellamus, ibi magnum inveniemus discrimen, & excellentiam eorum, quæ Petro, præ iis, quæ aliis dicta sunt, etiam in iis rebus, quæ Petrum inter, eosque, qui ter fratres objurgaverunt, communes esse videntur. Nec enim exigua differentia est, claves non unius cœli Petrum, sed plurimorum accepisse; & quæcumque super terram alligaverit, non in uno cœlo, sed in omnibus ligata esse, præ pluribus aliis, qui super terram & alligant & solvunt, ita ut hæc alligata & soluta sint non in cœlis, sicut Petro concessum est; sed in uno cœlo: nec enim eo penetrandi facultate pollent, quemadmodum Petrus, ut alligent vel solvant in omnibus cœlis. Quo præstantior ergo fuerit, qui alligat, eo felicior, qui fuerit solutus, cum in omnibus plane cœlis solutus sit.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ιδʹ.

Παλιν λεγω υμιν, ότι εαν δυο υμων συμφωνησωσιν επι της γης, περι παντος πραγματος ου εαν αιτησωνται, γενηθησεται αυτοις. κυριως το της συμφωνιας ονομα τασσεται επι των κατα μυσικην εν φωναις αρμονιων. και εισι γε παρα τοις μυσικοις φθογγοι φθογγοις συμφωνοι, και αλλοι διαφωνοι· οιδε και η ευαγγελικη γραφη το ονομα επι των κατα μυσικην τεταγμενον εν τω· ηκυσε συμφωνιας, και χορων. επρεπε γαρ επι τη εκ μετανοιας συμφωνια προς τον πατερα τυ απο απωλειας ευρεθεντος υιυ ακυσθηναι συμφωνιαν, επι τη ευφροσυνη της οικιας. το δε της συμφωνιας ονομα ο φαυλος υκ οιδε Λαβαν εν οις φησι προς τον Ιακωβ· και ει απηγγειλας μοι εξαπεςειλα αν σε μετ' ευφροσυνης, και μετα μυσικων, και τυμπανων, και κιθαρας. αδελφον δε της τοιαυτης συμφωνιας το εν τη β. των βασιλειων γεγραμμενον, ηνικα οι αδελφοι τυ Αμιναδαβ επορευοντο εμπροσθεν της κιβωτυ, και Δαβιδ και οι υιοι παιζοντες ενωπιον κυριυ εν οργανοις ηρμοσμενοις εν ισχυϊ και ωδαις· τα γαρ ηρμοσμενα οργανα εν ισχυϊ και ωδαις ειχεν εν αυτοις την μυσικην συμφωνιαν, η τις τοσυτον δυναται, ως δυο μονων μετα της προς την θειαν μυσικην και πνευματικην συμφωνιας αιτησιν προσαγοντων τω εν τοις υρανοις πατρι περι υτινοσυν, τον πατερα διδοναι τα αιτηματα τοις μετα τυ συμφωνειν επι γης, όπερ

εςι

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHÆUM
TOMUS DECIMUS QUARTUS.

1. *Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis.* Symphoniæ vocabulum musicis præcipue vocum concentibus tribuitur. Et sunt quidem in musicis soni sonis alii consoni, alii dissoni; nomen autem illud rebus musicis attributum callet evangelica scriptura hoc loco: *Audivit symphoniam, & chorum*; nam propter ortam ex pœnitentia symphoniam filii cum patre, qui postquam perierat inventus est, ad oblectandam domum symphoniam audiri decebat. Nomen autem symphoniæ impio Laban ignorabile fuit, ubi ipse alloquens Jacob ait: *Si nuntiasses mihi, prosecutus fuissem te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis.* Ejusmodi autem symphoniæ simile est, quod secundo Regum extat, quando videlicet *fratres* Abinadab *ibant ante arcam; David autem & ipsius pueri laudabant coram Domino in organis arte paratis in virtute, & in canticis;* organa enim parata in virtute & canticis symphoniam in se musicam continebant; quæ tali virtute pollet, ut duobus solummodo rem quamlibet à Patre, qui in cœlis est, cum symphonia & concentu ad divinam & spiritualem musicam precando flagitantibus, postulata his Pater annuat qui consentiendo supra terram ea postulaverint, quæ rogassent ii, qui ante dictam symphoniam simul *edidissent;* quod novum dictu est & mira-

φον σȣ, λεχθησομενον περι τȣ δευτερον ἡ τριτον ἐλεγχθεɩ θος. ȣ παντως ȣν κερδαινεται ȣδε παντως ἀπολειται, ἡ πληγας ληψεται. και προσχες ἐπιμελως τῳ πρωτῳ μεν λεγοντι, ἐαν σȣ ἀκȣσῃ, ἐκερδησας τον ἀδελφον σȣ· τῳ δε δευτερῳ κατα την λεξιν τοπῳ φασκοντι· ἐαν δε μη ἀκȣσῃ, παραλαβε μετα σεαυτȣ ἑνα ἡ δυο, ἱνα ἐπι ςοματος δυο ἡ τριων μαρτυρων ςαθησεται παν ῥημα. τι ȣν μετα το ςαθηναι παν ῥημα ἐπι δυο ἡ τριων μαρτυρων ἐςαι τῳ δευτερον νȣθετηθεντι, ἡμιν ἐννοειν καταλελοιπε. και παλιν· ἐαν παρακȣσῃ αὐτων, δηλον δ' ὁτι των παραληφθεντων μαρτυρων, εἰπον, φησι, τῃ ἐκκλησιᾳ· και ȣκ εἰπε τι πεισεται, ἐαν μη ἀκȣσῃ της ἐκκλησιας, ἀλλ' ἐδιδαξεν ὁτι ἐαν της ἐκκλησιας παρακȣσῃ, δει αὐτον εἰναι τῳ τρις νȣθετησαντι, και μη ἀκȣσθεντι προς το λοιπον ὡς τον ἐθνικον και τελωνην· ȣ παντως ȣν κερδαινεται, ȣδε παντως ἀπολειται· ἀλλ' ὁ τι ποτε πεισεται ὁ το προτερον μεν μη ἀκȣσας, μαρτυρων δε δεηθεις, ἡ και τȣτων παρακȣσας, ἐπι την ἐκκλησιαν δε ἀχθεις, ὁ θεος ἀν εἰδειη· ἡμεις γαρ ȣκ ἀποφαινομεθα κατα το· * μη κρινετε, ἱνα μη κριθητε, ἑως ἀν ἐλθῃ ὁ κυριος, ὁς και φωτισει τα κρυπτα τȣ σκοτȣς, και φανερωσει τας βȣλας των καρδιων. προς δε το δοκȣν σκληρον προς τȣς τα ἐλαττονα ἡμαρτηκοτας, εἰποι τις ἀν ὁτι ȣκ ἐξεςι δις ἑξης μη ἀκȣσαντα, το τριτον ἀκȣσαι, ὡς δια τȣτο μηκετι εἰναι ὡς ἐθνικον και τελωνην, ἡ μηκετι δεηθηναι τȣ ἐπι πασης της ἐκκλησιας ἐλεγχȣ· χρη γαρ μεμνησθαι τȣ· ȣτως ȣκ ἐςι θελημα ἐμπροσθεν τȣ πατρος μȣ τȣ ἐν τοις ȣρανοις, ἱνα ἀποληται εἱς των μικρων τȣτων· και γαρ εἰπερ δει τȣς παντας ἡμας παραςηναι ἐμπροσθεν τȣ βηματος τȣ χριςȣ,

quod autem utrosque fugit, tale mihi videtur esse; postquam verba hæc: *Lucratus eris fratrem tuum*, ad eum solummodo, qui obtemperavit pertinere declaravit. Verbum, non idem pro eo amplius repetiit, qui bis terve peccaverit, & qui objurgatus fuerit, sed quod his verbis respondet: *Lucratus eris fratrem tuum*, quasi suspensum reliquit, quodque de eo, qui bis terve fuerit objurgatus, dicendum erat. Non omnino ergo lucrifit, neque omnino peribit, plagisve plectetur. Quinetiam priorem locum diligenter considera, qui talis est: *Si te audierit, lucratus es fratrem tuum*; & alterum scripturæ locum, qui sic habet: *Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duo, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum*: quid ergo bis objurgato continget postquam in ore duorum vel trium testium steterit omne verbum, nobis cogitandum relinquit; & rursum: *Quod si non audierit* testes *eos*, videlicet ante adhibitos, *dic*, inquit, *ecclesiæ*: nec adjecit, quid illo fiet, si ecclesiam non audierit, sed docuit pro ethnico hunc deinceps, & publicano ab eo habendum esse, qui ter illum arguerit, nec fuerit auditus, si ecclesiæ morem non gesserit: non omnino ergo lucrifit, neque funditus peribit. At quid tandem passurus sit, qui primum audientem se non præbuit, cuique testibus opus fuit, vel qui neglectis iis ad ecclesiam delatus fuit, Deus noverit; nos autem non declaramus, juxta id: *Nolite judicare, & non judicabimini, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Ad id autem, quod adversus leviorum noxarum reos durius pronuntiatum videtur, dicet aliquis eum, qui bis ordine morem non gesserit, tertio ita obtemperare non posse, ut propterea ethnicus amplius, publicanusve non sit, nec opus ei sit, ut coram tota ecclesia arguatur. Illud enim in memoriam revocandum est: *Sic non est voluntas ante Patrem meum, qui in cœlis est, ut pereat unus de pusillis*

ἱνα κομισηται ἑκαςος τα δια τε σωματος προς ἁ ἐπραξεν, ειτε ἀγαθον, ειτε φαυλον, χρη ὁση δυναμις τα παρ' αὐτον ποιειν, ἱνα μη περι πλειονων κομισηται φαυλων δια τε σωματος πεπραγμενων, κἀν μελλῃ περι παντων ὡν ἐποιησε χειρονων ἀπολαμβανειν, φιλοτιμητεον δε περι πλειονων εὐποιϊων μισθον κομισασθαι, ἐπει ᾡ μετρῳ μετρεμεν, ἀντιμετρηθησεται ἡμιν, και κατα τα ἐργατων χειρων ἡμων σημβησεται ἡμιν, και ἐκ ἀπειροπλασια μεν, ἠτοι δε διπλασια ἡ ἑπταπλασια ληψονται οἱ ἡμαρτηκοτες ἐκ χειρος κυριε τα ἁμαρτηματα, ὁταν μη και κατα τα ἐργα των χειρων τινι ἀποδιδοται, ἀλλα πλειονα ὡν πεποιηκεν· Ιερεσαλημ γαρ, ὡς ὁ Ησαϊας ἐδιδαξεν, ἐδεξατο ἐκ χειρος κυριε διπλα τα ἁμαρτηματα αὐτης· οἱ δε γειτονες τε Ισραηλ, οἱ τινες ποτ' ἀν ὠσιν, ἑπταπλασια ληψονται κατα το ἐν ψαλμοις ἑτως ειρημενον· ἀποδος τοις γειτοσιν ἡμων ἑπταπλασιονα εἰς τον κολπον αὐτων, τον ὀνειδισμον αὐτων, ὃν ὠνειδισαν σε κυριε. και ἀλλοι ἀν εὑρεθειεν τροποι της ἀνταποδοσεως, ὡς ἐαν νοωμεν, εἰσομεθα ὁτι λυσιτελει μεθ' ὁποσα ἐν ἁμαρτηματα μετανοειν, ἱνα προς τῳ μη περι πλειονων κολαζεσθαι ἡμας, και περι ἀγαθων ἐλπις τις ἡμιν ὑςερον ποτε των πεπραγμενων ἀπολειφθη, κἀν προ αὐτων μυρια ὁσα ἐπταισμενα τινι ἠ· ἀτοπον γαρ τα μεν χειρονα λογισθηναι τινι, τα δε μετα τα χειρονα κρειττονα μηδεν ὠφελειν, ἁπερ και ἀπο τε Ιεζεκιηλ τοις ἐπιμελως τηρεσι τα περι των τοιετων ῥητα ἐςι μαθειν.

Καλως δε μοι δοκει συνηφθαι τῳ μετα το τρις νενεθετησθαι κριθεντι εἰναι ὡς ὁ ἐθνικος και ὁ τελωνης το· ἀμην λεγω ὑμιν, δηλονοτι τοις κρινασιν εἰναι τινα ὡς ὁ ἐθνικος, και ὁ τελωνης, και ὁ ἐαν δησητε ἐπι της γης, και τα ἑξης· δικαιως γαρ ἐδησεν ὁ τρις νεθετησας και μη ἀκεσθεις τον κριθεντα εἰναι ὡς ἐθνικον, και τελωνην· διοπερ ὁ τοιετος δεδεμενος και δεδικασμενος ὑπο τε τοιεδι, μενει δεδεμενος, ἐδενος των ἐν ἐρανῳ ἀναλυοντος τε

δεδηκο-

istis; nam si *omnes nos adstare oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum*, unusquisque eniti debet, ne plurium male gestarum per corpus rerum pœnam referat, etiamsi pro noxis plane omnibus a se admissis plectendus sit; sed ut plurium recte factorum mercedem referat, omni ope illi contendendum est, quoniam, *qua mensura metimur, ea metientur, ea metientur nobis alii*, &: *Distributio manuum nostrarum fiet nobis*, nec infinitas, sed duplas, septuplasve Domino pro delictis pœnas dabunt peccatores, quandoquidem non unicuique juxta opera manuum ejus retribuitur, sed plura, quam quæ fecit; *Jerusalem* enim, sicut ex Isaia discimus, *suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis*: at qui vicini sunt Israel, quicumque tandem illi sint, septuplum recipient, juxta id, quod in Psalmis ita dictum est: *Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi Domine.* Ac aliæ quidem pensationis formæ reperiri queant, quas si animo teneamus, utilem esse post quantacumque peccata pœnitentiam sciemus; ut præterquam quod plurimorum facinorum pœnas non luemus, aliqua etiam nobis spes pro bene deinde gestis supersit, etiamsi sexcenta prius flagitia admissa sint. A ratione enim alienum est mala rationibus alicujus inferri, nec quidquam recte facta post mala prodesse, quod ab Ezechiele traditum facile discere possunt, qui dicta super hisce rebus constanter tenent.

31. Ad id autem, quod pro ethnico & publicano habendus sit, qui post tres admonitiones damnatus est, præclare subnexum illud videtur: *Amen dico vobis*, iis nempe, qui pro ethnico & publicano habendum aliquem judicarint, *quæcumque alligaveritis super terram*, & cætera; nam qui ter arguit, neque auditus est, jure merito eum allligavit, qui habendus pro ethnico & publicano judicatus est: id circo cum talis quispiam a quo-

δεδηκοτος αὐτον τον ψηφον. ὕτω δὲ και ὁ ἅπαξ νυθετηθεις ἀξια ποιησας τυ κερδηθηναι, λυθεις δια της νυθεσιας κερδησαντος αὐτον, και μηκετι σειραις των ἁμαρτιων ἑαυτυ περι ὧν ἐνυθετηθη δεδεμενος, λελυμενος κριθησεται ὑπο των ἐν ὐρανοις· πλην τα ἐν τοις ἀνωτερω μονῳ τῳ Πετρῳ δεδομενα ἐοικε δηλυσθαι δεδωκεναι πασι τοις τας τρεις νυθεσιας προσαγαγυσι πασι τοις ἡμαρτηκοσιν, ἱν' ἐαν μη ἀκυσθωσι, δησωσιν ἐπι γης τοι κριθεντα εἰναι ὡς ἐθνικον, και τελωνην ὡς δεδεμενυ τυ τοιυτυ ἐν τῳ ὐρανῳ. ἀλλ' ἐπει ἐχρην ; εἰ και κοινον τι ἐπι τυ Πετρυ και των νυθετησαντων τρις τυς ἀδελφυς λελεκται, ἐξαιρετον ἐχειν τον Πετρον παρα τυς τρις νυθετησαντας, ἰδια τυτο προτετακται, ἐπι τυ Πετρυ το· δωσω σοι τας κλεις της βασιλειας των ὐρανων, πριν και ὁσα ἐαν δησητε ἐπι της γης, και τα ἑξης. και τοιγε εἰ ἐπιμελως προσεχομεν τοις εὐαγγελικοις γραμμασι, και ἐν τυτοις εὑροιμεν ἀν και κατα ταυτα τα δοκυντα εἰναι κοινα προς τον Πετρον, και τυς τρις νυθετησαντας τυς ἀδελφυς, πολλην διαφοραν και ὑπεροχην ἐκ των προς τον Πετρον εἰρημενων παρα τυς δευτερυς· ὐ γαρ ὀλιγη διαφορα τον Πετρον εἰληφεναι τας κλειδας, ὐχ ἑνος ὐρανυ, ἀλλα πλειονων, και ἱνα ὁσα ἐαν δηση ἐπι της γης, ῃ δεδεμενα ὐκ ἐν ἑνι ὐρανῳ, ἀλλ' ἐν πασιν αὐτοις, προς τυς πολλυς δεοντας ἐπι της γης, και λυοντας ἐπι της γης, ὡςε ταυτα δεδεσθαι, και λελυσθαι ὐκ ἐν ὐρανοις, ὡς ἐπι Πετρυ, ἀλλ' ἐν ὐρανῳ ἑνι· ὐ γαρ διαβαινυσι τη δυναμει, ὡς Πετρος, ἱνα δησωσιν ἠ λησωσιν ἐν πασιν ὐρανοις. ὁσῳ ὐν βελτιων ὁ δεσμενων, τοσυτον μακαριωτερος ὁ λελυμενος, ὡς και πανταχυ των ὐρανων εἰναι αὐτυ το λελυσθαι.

vis tali alligatus fuerit & condemnatus, ligatus manet; cum eorum nullus, qui in cœlo sunt, judicium ejus rescindat, a quo alligatus est. Similiter & qui semel correptus, actibus suis lucrifieri meritus est, solutus per hanc illius objurgationem, a quo lucrifactus est, neque amplius constrictus vinculis peccatorum suorum, propter quæ insimulatus fuit; is & ab iis, qui in cœlis sunt, solutus judicabitur. Verum quæ uni Petro supra concessa sunt, hic omnibus quoque videtur tribuisse, qui peccatores quoslibet ter corripuerint, ut si mos iis gestus non fuerit, supra terram eum alligent, qui ut pro ethnico & publicano dignus haberetur judicatus est, cum & in cœlo alligatus ille sit. At quoniam præ iis, qui ter arguerunt, peculiare aliquid Petro tribui oportebat, etiamsi de Petro, & qui ter fratres arguerunt commune aliquid dictum sit, privatim illud Petro attributum est: *Dabo tibi claves regni cælorum*, priusquam illud: *Quæcumque alligaveritis super terram*, & cætera. Ac sane si ad evangelica scripta animum diligenter appellamus, ibi magnum inveniemus discrimen, & excellentiam eorum, quæ Petro, præ iis, quæ aliis dicta sunt, etiam in iis rebus, quæ Petrum inter, eosque, qui ter fratres objurgaverunt, communes esse videntur. Nec enim exigua differentia est, claves non unius cœli Petrum, sed plurimorum accepisse; & quæcumque super terram alligaverit, non in uno cœlo, sed in omnibus ligata esse, præ pluribus aliis, qui super terram & alligant & solvunt, ita ut hæc alligata & soluta sint non in cœlis, sicut Petro concessum est; sed in uno cœlo: nec enim eo penetrandi facultate pollent, quemadmodum Petrus, ut alligent vel solvant in omnibus cœlis. Quo præstantior ergo fuerit, qui alligat, eo felicior, qui fuerit solutus, cum in omnibus plane cœlis solutus sit.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ
ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ιδ'.

Παλιν λεγω ὑμιν, ὁτι ἐαν δυο ὑμων συμφωνησωσιν ἐπι της γης, περι παντος πραγματος ὃ ἐαν αἰτησωνται, γενηθησεται αὐτοις. κυριως το της συμφωνιας ὀνομα τασσεται ἐπι των κατα μουσικην ἐν φωναις ἁρμονιων. και εἰσι γε παρα τοις μουσικοις φθογγοι φθογγοις συμφωνοι, και ἀλλοι διαφωνοι· οἰδε και ἡ εὐαγγελικη γραφη το ὀνομα ἐπι των κατα μουσικην τεταγμενον ἐν τῳ· ἠκουσε συμφωνιας, και χορων. ἐπρεπε γαρ ἐπι τῃ ἐκ μετανοιας συμφωνιᾳ προς τον πατερα του ἀπο ἀπωλειας ἑυρεθεντος υἱου ἀκουσθηναι συμφωνιαν, ἐπι τῃ εὐφροσυνῃ της οἰκιας. το δε της συμφωνιας ὀνομα ὁ φαυλος οὐκ οἰδε Λαβαν ἐν οἷς φησι προς τον Ιακωβ· και εἰ ἀνηγγειλας μοι ἐξαπεςειλα ἀν σε μετ᾽ εὐφροσυνης, και μετα μουσικων, και τυμπανων, και κιθαρας. ἀδελφον δε της τοιαυτης συμφωνιας το ἐν τῃ β'. των βασιλειων γεγραμμενον, ἡνικα οἱ ἀδελφοι του Αμιναδαβ ἐμπορευοντο ἐμπροσθεν της κιβωτου, και Δαβιδ και οἱ υἱοι παιζοντες ἐνωπιον κυριου ἐν ὀργανοις ἡρμοσμενοις ἐν ἰσχυϊ και ᾠδαις· τα γαρ ἡρμοσμενα ὀργανα ἐν ἰσχυϊ και ᾠδαις εἰχεν ἐν αὐτοις την μουσικην συμφωνιαν, ἡ τις τοσουτον δυναται, ὡς δυο μονων μετα της προς την θειαν μουσικην και πνευματικην συμφωνιας αἰτησιν προσαγοντων τῳ ἐν τοις οὐρανοις πατρι περι οὑτινοσουν, τον πατερα διδοναι τα αἰτηματα τοις μετα του συμφωνειν ἐπι γης, ὁπερ

ἐςι

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHÆUM
TOMUS DECIMUS QUARTUS.

I. *Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis.* Symphoniæ vocabulum musicis præcipue vocum concentibus tribuitur. Et sunt quidem in musicis soni sonis alii consoni, alii dissoni; nomen autem illud rebus musicis attributum callet evangelica scriptura hoc loco: *Audivit symphoniam, & chorum*; nam propter ortam ex pœnitentia symphoniam filii cum patre, qui postquam perierat inventus est, ad oblectandam domum symphoniam audiri decebat. Nomen autem symphoniæ impio Laban ignorabile fuit, ubi ipse alloquens Jacob ait: *Si nuntiasses mihi, prosecutus fuissem te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis.* Ejusmodi autem symphoniæ simile est, quod secundo Regum extat, quando videlicet *fratres* Abinadab *ibant ante arcam; David autem & ipsius pueri laudabant coram Domino in organis arte paratis in virtute, & in canticis;* organa enim parata in virtute & canticis symphoniam in se musicam continebant; quæ tali virtute pollet, ut duobus solummodo rem quamlibet a Patre, qui in cœlis est, cum symphonia & concentu ad divinam & spiritualem musicam precando flagitantibus, postulata his Pater annuat qui consentiendo supra terram ea postulaverint, quæ rogassent ii, qui ante dictam symphoniam simul *edidissent*; quod novum dictu est & mira-

ἐςι παραδοξοτατον, αἰτησασιν, ἅπερ αἰτησαιεν ἂν οἱ την εἰρημενην συμφωνιαν συμφωνησαντες. ὅτως ἐγω ἀκυω και τυ ἀποςολικυ ῥητυ· μη ἀποςερειτε ἀλληλυς, εἰ μη τι ἂν ἐκ συμφωνυ προς καιρον, ἵνα σχολασητε τῃ προσευχῃ. ἐπει γαρ το της ἁρμονιας ὀνομα ἐπι των κατα θεον γαμυντων τετακται ἐν τῳ ὅτως ἐκ παροιμιων τεταγμενῳ ῥητῳ· οἶκον και ὕπαρξιν μεριυνται πατερες παισι, παρα δε θευ ἁρμοζεται γυνη ἀνδρι, ἀκολυθον ἐςι τῃ ἀπο θευ ἁρμονιᾳ το ὀνομα και το ἐργον ἀπολαυειν της συμφωνιας εἰς εὐχην, ὅπερ δηλυται ἐν τῳ· εἰ μη τι ἂν ἐκ συμφωνυ. εἰτ' ἐπιδιηγυμενος ὁ λογος το συμφωνειν ἐπι της γης δυο, ὁτι ταυτον ἐςι τυτο τῳ συμφωνειν τῳ Χριςῳ, ἐπιφερει το· ὑ γαρ εἰσι δυο ἢ τρεις συνηγμενοι εἰς το ἐμον ὀνομα. ὑκυν οἱ συνηγμενοι εἰς τα τυ Χριςυ ὀνομα δυο ἢ τρεις, οἱ συμφωνυντες εἰσιν ἐπι γης, ὑ μονον β', ἀλλ' ἐσθ' ὁτε και τρεις. ἐπιςησει δε ὁ δυναμενος εἰ ἡ συμφωνια αὐτη, και ἡ τοιαυτη συναγωγη ἧς ὁ Χριςος ἐν μεσῳ ἐςι, δυναται εὑρεθηναι ἐν πλειοσιν, ἐπει ςενη και τεθλιμμενη ἡ ὁδος ἡ ἀπαγυσα εἰς την ζωην, και ὀλιγοι εἰσιν οἱ εὑρισκοντες αὐτην. ταχα δε και την συμφωνιαν ὑδε ὀλιγοι, ἀλλα δυο ἢ τρεις συμφωνυσιν, ὡς Πετρος, και Ιακωβος και Ιωαννης, οἷς συμφωνυσιν ἐδειξεν αὐτυ την δοξαν ὁ λογος τυ θευ. συνεφωνησαν δε δυο μεν, Παυλος και Σωσθενης, γραφοντες την προτεραν Κορινθιοις ἐπιςολην· μετα τυτο δε Παυλος και Τιμοθεος ἐπιςελλοντες την δευτεραν τοις αὐτοις. και τρεις δε συνεφωνησαν, ὁτε Παυλος, και Σιλυανος, και Τιμοθεος ἐπαιδευον δι' ἐπιςολης Θεσσαλονικεις. εἰ δε και ἀπο των παλαιων γραμματων δεησει παραςησαι τυς συμφωνησαντας ἐπι γης τρεις, ὡς εἶναι τον λογον ἐν μεσῳ αὐτων ἑνυντα αὐτυς, ἐπιςησον τῃ ἐπιγραφῃ των ψαλμων, ὡς τῃ τυ μα. ὑτως ἐχυσῃ· εἰς το τελος εἰς συνεσιν τοις υἱοις Κορε. τριων γαρ ὀντων υἱων Κορε, ὧν τα ὀνοματα ἐν τῃ ἐξοδῳ εὑρομεν, τυ Ασηρ, ὃς ἑρμηνευεται, παιδια, και τυ δευτερυ τυ Ελκανα, ὃς μεταλαμβανεται εἰς το Χριςυ κτησις, και τριτυ τυ Αβιασαφ, ὃς ἑλλαδι φωνῃ λεγηται

ἂν

mirabile. Sic ego quoque verba hæc Apostoli interpretor: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* Quoniam enim harmoniæ vocabulum iis, qui secundum Deum connubio junguntur in quodam Proverbiorum loco tribuitur, qui sic habet: *Dominum & substantiam divident patres filiis, a Domino autem viro uxor conjungitur*, consequens est harmoniæ, quæ a Deo est, & nomine symphoniæ ac consensus, & ipsa re ad orationem frui; quod vel inde liquet: *Nisi forte ex consensu.* Deinde pluribus declarans Verbum idem esse *duo consentire super terram*, ac Christo consentire, subjungit: *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo.* Duo igitur vel tres in nomine Christi congregati, ii sunt, qui super terram non duo solum, sed & tres nonnumquam consentiunt. Animadvertet autem qui poterit, an symphonia hæc & consensus, ac talis congregatio, cujus in medio versatur Christus, in pluribus reperiri possit, quandoquidem *angusta porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inveniunt eam.* Fortasse vero ne pauci quidem, sed duo vel tres consentiunt, quemadmodum Petrus, & Jacobus, & Joannes, quibus consentientibus gloriam suam patefecit Verbum Dei. Consenserunt autem duo, Paulus & Sosthenes, cum priorem ad Corinthios epistolam conscripserunt; tum deinde Paulus & Timotheus, cum alteram ad eosdem miserunt; quinetiam consenserunt tres, quando Paulus, & Sylvanus, & Timotheus per epistolam Thessalonicensibus præcepta tradiderunt. Quod si e veteri scriptura tres producendi sunt, qui super terram consenserint, ita ut in medio eorum fuerit Verbum, a quo in unum conjuncti sunt, inscriptionem Psalmorum considera; illam verbi gratia Psalmi XLI. quæ talis est: *In finem intellectus filiis Core.* Cum enim tres essent filii Core, quorum nomina in Exodo reperimus, Aser, qui exponitur, *lusus;* alter Helcana, qui

reddi-

ἂν Πετρος συναγωγη, αἱ προφητειαι ἐ διηρεθησαν, ἀλλὰ ὑπὸ ἑνὸς πνευματος και μιας φωνης ἐν μιᾳ ψυχῃ ἀληθως συμφωνως ἐνεργοῦντος, και εἰρηνται, και ἐγραφησαν, και λαλουντες οἱ τρεις ὡς εἷς. ὃν τροπον ἐπιποθει ἡ ἐλαφος ἐπι τας πηγας των ὑδατων, οὕτως ἐπιποθει ἡ ψυχη μου προς σε ὁ θεος· φασι δε και πληθυντικως. ἐν τῳ μγ΄. ὁ θεος ἐν τοις ὠσιν ἡμων ἠκουσαμεν. εἰ δε θελεις ἐτι μαλλον ἰδειν τους συμφωνουντας ἐπι της γης, ἰδε τους ἀκουσαντας· ἵνα ἦτε κατηρτισμενοι ἐν τῳ αὐτῳ νοϊ και ἐν τῃ αὐτῃ γνωμῃ, και ζηλωσαντας το· ἦν ἡ ψυχη και ἡ καρδια παντων των πιστευοντων μια, γενομενους, εἴγε δυνατον ἐν πλειοσι τοιοῦτον εὑρεθηναι, ὡς τε μηδε την τυχουσαν διαφωνιαν εἶναι αὐτοις, ὡς οὐκ ἐστι διαφωνια των του δεκαχορδου ψαλτηριου χορδων προς ἀλληλας. οὐ συνεφωνουν δε ἐπι της γης οἱ λεγοντες· ἐγω μεν εἰμι Παυλου, ἐγω δε Απολλω, ἐγω δε Κηφα, ἐγω δε Χριστου, ἀλλα ἦν ἐν αὐτοις σχισματα, ὧν καταλυομενων συνηγοντο μετα του ἐν Παυλῳ πνευματος συν τῃ δυναμει του κυριου Ιησου Χριστου, ἵνα μηκετι ἀλληλους δακνωσι, και κατεσθιωσιν, ὡς ὑπο ἀλληλων αὐτους ἀναλισκεσθαι· ἀναλισκει γαρ ἡ διαφωνια, ὥσπερ συναγει ἡ συμφωνια, και χωρει τον ἐν μεσῳ των συμφωνουντων γινομενον υἱον του θεου. και κυριως γε ἐν δυο γενικοις γινεται ἡ συμφωνια, τῳ, ὡς ὠνομασεν ὁ ἀποστολος, καταρτισμῳ του αὐτου νοος, κατα το αὐτα δογματα ἐχειν νενοημενα, και το της αὐτης γνωμης, κατα το ὁμοιως βιουν. εἰ δε, ἐαν δυο ἡμων συμφωνησωσιν ἐπι της γης, περι παντος πραγματος οὗ ἐαν αἰτησωνται, γινεται αυτοις παρα του ἐν οὐρανοις πατρος περι παντος πραγματος οὗ ἐαν αἰτησωνται, ἐκει οὐδε δυο συνεφωνησαν ἐπι της γης· και τουτο αἰτιον ἡμιν ἐστι του μη ἐπακουεσθαι εὐ-

χομενους,

redditur, *Dei possessio*; & tertius Abiasaph, qui converti potest, *Patris congregatio*, prophetiæ minime divisæ sunt, sed ab una voce, & uno spiritu in una anima vere concorditer operante & enuntiatæ & conscriptæ sunt, & quasi unus tres id elocuti sunt: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Quin & in Psalmo XLIII. in numero plurali dicunt: *Deus auribus nostris audivimus.* Quod si magis etiam super terram consentientes videre velis, eos vide, qui hæc audierunt: *Ut cohæreatis eadem mente, & eadem sententia*, & illud affectarunt: *Omnium credentium erat cor unum, & anima una*, qui tales evaserant (si quidem inter plures tale quid reperiri possit) ut ne minima quidem inter illos existeret dissensio, quemadmodum decachordi psalterii chordarum nulla invicem discrepantia est. At non consentiebant super terram, qui dicebant: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi*, sed inter ipsos erant schismata, quibus dissipatis, una cum Pauli spiritu, virtute Domini Jesu Christi, consociabantur, ne se amplius morderent & comederent, ita ut vicissim alius ab alio consumerentur; consumit enim & atterit discordia, quemadmodum corradit & accumulat concordia, & Filii Dei capax est, qui in medio consentientium duntaxat reperitur. Ac sunt duo generalia in quibus proprie concordia existit: consensus, cum eædem habentur animo sententiæ; & ejusdem voluntatis consensio, cum par est utrobique & similis vitæ tenor. Quod si *duobus ex nobis consentientibus super terram de omni re, quamcumque petierint, fiet illis a Patre Jesu, qui in cœlis est*; quotiescumque a Patre, qui in cœlis est, postulata quælibet non impetrantur, duos illic super terram non consensisse perspicuum est, & cur votis ac precibus non potiamur illud in causa esse, quod neque opinionibus, neque vitæ instituto simul consentiamus. Præ-

terea

χομενυς, το μη συμφωνειν ἡμας ἀλληλοις ἐπι της γης, μητε δογμασι, μητε βιῳ· ἐτι δε και ἐιπερ σωμα ἐσμεν Χρισυ, και ἐθετο ὁ θεος τα μελη ἑκαςον αὐτων ἐν τῳ σωματι, ἱνα το αὐτο μεριμνωσιν ὑπερ ἀλληλων τα μελη, και συμφωνωσιν ἀλληλοις, και πασχοντος ἑνος μεν μελυς συμπασχῃ παντα, δοξαζομενυ δε συγχαιρῃ, ὀφειλομεν ἀσκειν την ἀπο της θειας μυσικης συμφωνιαν, ἱνα συναγομενων ἡμων εἰς το ὀνομα τυ Χρισυ, Χριςος ἠ ἐν μεσῳ ἡμων ὁ τυ θευ λογος, και ἡ τυ θευ σοφια, και ἡ δυναμις αὐτυ.

Ταυτα μεν ὐν, ὡς των δυο και τριων ὑς προκαλειται συμφωνειν ὁ λογος κοινοτερον νουμενων· ἠδη δε και ἀλλης διηγησεως ἀψωμεθα, ἡν ἐλεγε τις των προ ἡμων, προτρεπων ἐπι ἁγνειαν και καθαροτητα τυς γεγαμηκοτας. δυο γαρ ὐς βυλεται, φησιν ὁ λογος συμφωνειν ἐπι της γης, ἀνδρα και γυναικα νοητεον, ἐκ συμφωνιας ἀποςερυντας ἀλληλυς σωματικης ὁμιλιας, ἱνα σχολασωσι τῃ προσευχῃ, ὁτε προσευχομενοι περι παντος πραγματος ὑ ἐαν αἰτησωνται, ληψονται, γιγνομενυ αὐτοις τυ ἀπο τοιαυτης συμφωνιας αἰτηματος παρα τυ ἐν ὐρανοις πατρος Ιησυ Χρισυ. και ἐοικεν ημιν ἡ διηγησις αὑτη ὐ διαλυσιν ποιειν γαμυ, ἀλλ᾽ ἐπι συμφωνιαν προτροπην· ὡς εἰ ὁ ἑτερος μεν βυλοιτο καθαρευειν, ὁ δε ἑτερος μη θελοι, και δια τυτο συγκαταβαινοι τῳ ἠ μη θελοντι ἠ μη δυναμενῳ ὁ και βυλομενος και δυναμενος το κρειττον, ὐκ ἀν ἐχοιεν ἀμφοτεροι το περι παντος πραγματος, ὑ ἐαν αἰτησωνται, γινεσθαι αὐτοις παρα τυ ἐν τοις ὐρανοις πατρος Ιησυ Χρισυ.

Οἰδα δε και ἀλλην διηγησιν μετα τυς γεγαμηκοτας περι της των δυο συμφονιας τοιαυτην· ἐν μεν τοις φαυλοις βασιλευει ἡ ἁμαρτια της ψυχης, ἱδρυμενη ὡς ἐν οἰκειῳ θρονῳ τῳ θνητῳ τυτῳ σωματι, εἰς το ὑπακυειν την ψυχην ταις ἐπιθυμιαις αὐτυ· ἐν δε τοις ἐγειρασιν ὡς ἀπο θρονυ τυ σωματος την προβασιλευσασαν ἁμαρ-

τιαν,

terea vero si corpus sumus Christi, & *posuit Deus membra unumquodque eorum in corpore*, ut *pro invicem sollicita sint membra*, & sibi invicem consentiant, *& si quid patitur unum membrum, compatiantur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudeant*, exercenda nobis est symphonia, quæ a divina musica oritur, ut cum in nomine Christi fuerimus congregati, in medio nostrum sit Christus, qui Dei Verbum est, & Dei sapientia, ipsiusque virtus.

2. Atque hæc quidem de his duobus, tribusve diximus, quos ad consentiendum invicem hortatur Verbum, prout in sensum trahi possunt tritum, ac pervulgatum magis: nunc autem aliam explicationem aggrediamur, quam ante nos quispiam protulit, ad castitatem & munditiem connubio junctos adhortans; duos enim hos, quos super terram consentire vult Verbum, virum & mulierem intelligi debere docet, ex consensu sese corporeo congressu fraudantes, ut vacent orationi, quando scilicet orantes *de omni re quamcumque petierint*, impetrabunt; cum nutu Patris Jesu Christi, qui in cœlis est, propter talem consensum votorum compotes fient. Videtur autem nobis hæc expositio non conjugii dissolutionem, sed ad mutuum consensum exhortationem continere; adeo ut si alter quidem caste agere velit, nolit vero alter, & propterea qui, quod melius est, & voluerit & potuerit, in illius voluntatem concesserit, qui idem vel noluerit vel non potuerit, id non consequetur uterque, ut quamcumque rem postulaverint, ea illis a Patre Jesu Christi, qui in cœlis est, contingat.

3. Aliam etiam expositionem de duorum consensu calleo, post ea, quæ de conjugatis diximus; talis autem illa est: in improbis imperium obtinet peccatum in animum, quasi in suo throno, sic in mortali hocce corpore constitutum, ut ejus cupiditatibus anima obtemperet: at in iis, qui tanquam de throno

τιαν, και ἀγωνιζομενοις προς αὐτην, ἡ μεν σαρξ ἐπιθυμει κατα τȣ πνευματος, το δε πνευμα κατα της σαρκος· ἐν δε τοις ἠδη τελειωθεισι κεκρατηκε το πνευμα, και τας πραξεις ἐθανατωσε τȣ σωματος, και μεταδιδωσι της ἑαυτȣ ζωης τῳ σωματι, ὡς ἠδη γινεσθαι και το· ζωοποιησει και τα θνητα ἡμων σωματα δια το ἐνοικȣν αὐτȣ πνευμα ἐν ἡμιν, και γινεται συμφωνια των δυο, σωματος και πνευματος ἐπι της γης, ἡς τινος κατορθωθεισης, συμφωνος και ἡ εὐχη ἀναπεμπεται τȣ καρδιᾳ μεν πιςευοντος εἰς δικαιοσυνην, ςοματι δε ὁμολογȣντος εἰς σωτηριαν, ὡςε μηκετι την καρδιαν πορρω εἰναι τȣ θεȣ, και μετα ταυτης ἐγγιζειν αὐτȣ και τοις χειλεσι, και τῳ ςοματι τον δικαιον τῳ θεῳ. ἐτι δε μακαριωτερον εἰ οἱ τρεις συναχθειεν ἐπι το αὐτο εἰς το ὀναμα τȣ Ιησȣ, ἱνα πληρωθῃ το· ὁ θεος ἁγιασαι ὑμας ὁλοτελεις, και ὁλοκληρον ὑμων το πνευμα, και ἡ ψυχη, και το σωμα ἀμεμπτως ἐν τῃ παρȣσιᾳ τȣ κυριȣ ἡμων Ιησȣ χριςȣ τηρηθειη. ζητησει δε τις την εἰρημενην συμφωνιαν πνευματος και σωματος εἰ δυνατον ταυτα μεν συμφωνειν, μη και το τριτον δε, λεγω δε την ψυχην, μηποτε ȣ̓κ ἀκολȣθῃ τῃ τȣτων συμφωνιᾳ ἐπι της γης μετα το τȣς δυο συνηχθαι εἰς το ὀνομα τȣ χριςȣ, το και τȣς τρεις ἠδη συναγεσθαι εἰς το ὀνομα αὐτȣ, ὡν ἐν μεσῳ ἐρχεται ὁ υἱος τȣ θεȣ, ὡς παντων αὐτῳ ἀνακειμενων, λεγω δε των τριων και μηδενος ὀντος αὐτῳ ἐναντιȣ, ȣ̓ μονον τȣ πνευματος ȣ̓κ ἐναντιȣμενȣ, ἀλλ᾽ ȣ̓δε της ψυχης, ἐτι ȣ̓δε τȣ σωματος.

Χαριεν δε και το της συμφωνιας ἀσκησαι νοησαι και παραςησαι των δυο διαθηκων, της δε προ της σωματικης τȣ σωτηρος ἐπιδημιας, και της καινης, ἐν οἱς γαρ συμφωνȣσιν αἱ δυο διαθηκαι, ὡς μηδεν εἰναι διαφωνον ἐν αὐταις της ἑτερας προς την ἑτεραν, ἐν τȣτοις εὑρεθειεν ἀν εὐχαι ὡς περι παντος πραγματος ȣ̓ ἐαν αἰτησωνται, γενεσθαι αὐτοις παρα τȣ ἐν ȣ̓ρανοις πατρος· εἰ δε και τον συναγωγεα των δυο τριτον ποθεις, μη ὀκνει λεγειν αὐτο εἰναι το ἁγιον πνευμα, ἐπει λογοι σοφων, εἰτε των

προ

corporis peccatum, quod regnum prius exercuerat, detruserunt, & adversus illud decertant, *caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem:* in iis vero, qui perfectionem jam consecuti sunt, spiritus victor evasit, & corporis actus morti dedit, & vitæ suæ corpus facit particeps, ita ut tunc illud eveniat: *vivificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum ejus in nobis,* & duorum consensus super terram efficitur, corporis nempe & spiritus, cui jam perfecto consona emittitur precatio *corde quidem credentis ad justitiam, ore autem confitentis ad salutem,* ita ut non amplius a Deo distet cor, & ad Deum una cum eo labiis suis & ore justus propius accedat. Quinetiam optatius est & fortunatum magis, tres in nomine Jesu simul esse congregatos, ut eveniat illud: *Deus sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela, in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* Quæret vero aliquis, an fieri possit, ut spiritus & corpul simul ea, qua diximus, ratione consentiant, non etiam tertium, animam dico; an postquam duo in nomine Jesu congregati sunt, illorum super terram consensui consequens non sit tres etiam in nomine illius congregari, quorum in medium venit Filius Dei, cum omnia illi consecrata sint, tria hæc dico, nec adversante illi quoquam, non solum spiritu, sed nec anima, insuper vero nec corpore.

4. Nec vero absonum fuerit & injucundum, si utriusque testamenti, tum illius, qui corporeum Servatoris adventum præcessit, tum & novi consensum intelligere, & palam facere conemur: in quibus enim duo testamenta ita consentiunt, ut nihil unum ab alio discrepet, in iis *de omni re, quamcumque petierint,* postulata a Patre, qui in cœlis est, impetrata reperientur. Quod si tertium duorum illorum conciliatorem requiris, Spiritum sanctum hunc esse ne te affirmare

προ της παρυσιας, ειτε των κατ᾽ αὐτην, και μετ᾽ αὐτην εἰσιν ὡς τα βυκεντρα και ὡς ἡλοι πεφυτευμενοι, οἱ παρα των συνθεματων ἐδοθησαν ἐκ ποιμενος ἑνος. μηδὲ τυτο δε ἀπαρατηρητον ἐασης, ὁτι ὐκ εἰπεν, ὐ δυο εἰσιν ἠ τρεις συνηγμενοι, ἐκει ἐσομαι ἐν μεσῳ αὐτων, ἀλλ᾽ ἐκει εἰμι, ὐ μελλων, ὐδε βραδυνων, ἀλλ᾽ ἁμα τῃ συμφωνιᾳ και αὐτος εὑρισκομενος, και ἐν μεσῳ γινομενος αὐτων.

Τοτε προσελθων ὁ Πετρος εἰπεν αὐτῳ· κυριε ποσακις ἁμαρτησει εἰς ἐμε ὁ ἀδελφος μυ, και ἀφησω αὐτῳ; το νομιζειν ἁπλυςερον εἰρησθαι ταυτα, ὑπο μεν Πετρυ, ὡς ἐρυμενυ ἑπτα μεν ἁμαρτιας τῳ ἀδελφῳ ἀφιεναι ἁμαρτανοντι εἰς αὐτον, ὀγδοῳ δε μηκετι· ὑπο δε τυ σωτηρος, ὡς διδασκοντος καθεζομενον τινα ἀριθμειν τα ἁμαρτηματα τυ πελας εἰς αὐτον, ἱνα τα μεν ἑβδομηκοντακις ἑπτα συγχωρῃ, ἀπο δε ἑβδομηκοςυ ὀγδοῳ μη ἀφῃ τῳ ἠδικηκοτι αὐτον, πανυ μοι δοκει εὐηθες εἰναι και ἀναξιον και της Πετρυ παρα τῳ Ιησυ προκοπης, και της τυ Ιησυ θειας μεγαλονοιας. μηποτ᾽ ὐν και ταυτα ἐχεται συγγενυς ἀσαφειας τῳ· ἀκυσατε μυ της φωνης γυναικες Λαμεχ, και τα ἑξης. τον μεν ὐν ἀληθη, και ὡς αὐτος ἀν ἐσαφηνισεν ὁ Ιησυς εἰς ταυτα λογον, εἰ τις ἠδη φιλος γεγονε τῳ Ιησυ, ὡς μαθητευεσθαι τῳ πνευματι αὐτυ φωτιζοντι το ἡγεμονικον τυ ἐπι τοσον δε προεληλυθοτος κατ᾽ ἀξιαν, εἰδειη ἀν· ἡμεις δε οἱ τυ φιλικυ προς τον Ιησυν μεγεθυς ἀπολειπομενοι, ἀγαπητον εἰ κἀν περιλαλησαι ἐπι βραχυ δυναμεθα τα κατα τον τοπον. ἐοικεν ὐν ὁ μεν ἑξ ἀριθμος ἐργαςικος τις εἰναι και ἐπιπονος, ὁ δε ἑπτα περιεχειν ἀναπαυσιν. και προσχες εἰ δυνασαι τον μεν ἀγαπωντα τον κοσμον, και τα τυ κοσμυ ἐργαζομενον, και ὑλικα πραττοντα, λεγειν ἁμαρτανειν ἑξ, και το τελος αὐτων εἰναι της ἁμαρτιας τον ἑπτα ἀριθμον, ὡς τοιυτον τι τον Πετρον νενοηκοτα, ἑπτα συγχωρειν ἐθελειν ἁμαρτιας των εἰς αὐτον ἡμαρτημενων τῳ ἀδελφῳ. ἐπει δε αἱ κατα τας μοναδας

pigeat, si quidem *verba sapientum*, sive eorum, qui adventum Christi præcesserunt, sive qui ipsi coævi, sive qui posteriores fuerunt, sunt *sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, qui a conciliis dati sunt a pastore uno.* Sed nec illud inobservatum prætereas, non eum dixisse: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi* ero *in medio eorum*, sed, *ibi sum;* non cunctatus, neque moras nectens, sed simul cum ipso consensu inventus & ipse, & in medio ipsorum existens.

5. *Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei?* Insulsum plane mihi videtur esse, & Petri apud Christum progressu, ac divina Christi magnanimitate indignum, hæc arbitrari simpliciter dicta, a Petro quidem; quasi de peccatis septem fratri in se peccanti dimittendis, octavo autem non item quæstionem proposuerit; a Servatore autem quasi proximi adversum se peccata quiete numeranda esse doceat, ita ut septuagies septies ignoscat, a septuagesimo autem octavo jam non veniam ei, a quo fuerit injuria affectus, largiatur. Vide ergo, num ista obscuritate affini hujus loci involuta sint: *Audite vocem meam uxores Lamech*, & cætera. Si quis igitur amicus Jesu effectus est, ita ut ab ejus spiritu illustrante animam illius, qui pro merito suo eo pervenit, edoceatur, is verum hujus loci, & qualem declaravit ipse Jesus, sensum noverit; at nos, qui ab ingenti illo erga Jesum amore non parum absumus, si tantillum quidpiam super hunc locum proferre possumus, eo debemus esse contenti. Senarius ergo numerus operosus videtur esse & laboriosus; septenarius autem cessationem & requiem continere: ac vide, num dicere queas sexies eum peccare, qui mundum diligit, quæque ad mundum pertinent facit, & terrenis rebus agendis deditus est; septenarium vero numerum peccatis illius finem imponere; adeo, ut cum tale quidpiam in animum suum

ναδας δεκαδες, και ἑκατονταδες λογον μεν τινα κοινῆ ἀναλογιας ἐχυσι πρες τον ἐν μονασιν ἀριθμον, ἠδει δε ἐπιτεινομενον τινα και πλειονα, δια τυτ' οἰμαι τον Ἰησυν προσπαραλαμβανειν τῳ ἑπτα ἀριθμῳ και τον ἑβδομηκοντα, και λεγειν ἀφεσιν μεν δειν γινεσθαι ἀδελφοις τοις ἐνταυθα, και εἰς τα τηδε πραγματα ἁμαρτησασιν. εἰ δε τις ὑπερβας τα κατα τον κοσμον και τον αἰωνα τυτον ἁμαρτησαι, ἐαν και τυτο μικρον εἰη, ὐκετι ἀν ἐχοι εὐλογον ἁμαρτιων ἀφεσιν· ἡ γαρ ἀφεσις ἐπι τα τηδε φθανει πραγματα, και ἐν τοις τηδε ἡμαρτημενοις, εἰτε βραδιον γενοιτ' ἀν ἡ ἀφεσις, εἰτε ταχιον. ὐκ ἐςι δε ἀφεσις ὐδε ἀδελφῳ τῳ ὑπερ τα ἑβδομηκοντα και ἑπτα ἡμαρτηκοτι. εἰποις δ' ἀν τον τοιονδε ἁμαρτανοντα, ἡ ὡς εἰς Πετρον ἀδελφον, ἡ ὡς εἰς Πετρον ὑ μη κατιχυυσιν ᾳδυ πυλαι, κατα μεν τα τοιαδε ἁμαρτηματα ἐν τῳ ἐλαττονι εἰναι αὐτον ἀριθμῳ της ἁμαρτιας· κατα δε τα ἐπι χειρονα, ἐν τῳ ἀριθμῳ τῳ μη ἐχοντι ἀφεσιν ἁμαρτηματων.

Περι τυ βασιλεως τυ συναραντος λογον μετα των δυλων αὐτυ, ᾧ προσηχθη ὀφειλετης μυριων ταλαντων.

Δια τυτο λεγω ὑμιν· ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των ὐρανων ἀνθρωπῳ βασιλει, ὁς ἠθελησε συναραι λογον μετα των δυλων αὐτυ. ἡ μεν περινοια της παραβολης διδασκειν βυλεται συγχωρητικυς εἰναι των εἰς ἡμας ἡμαρτημενων τοις ἀδικησασιν ἡμας, και μαλιςα εἰ μετα το ἀδικησαι δεοιτο τυ ἠδικημενυ ὁ ἀδικησας, συγχωρηθηναι ἀξιων αὐτῳ τα ἡμαρτημενα. και ταυτα διδασκειν ἡμας βυλεται ἡ παραβολη παριςασα ὁτι και των ἠδη συγχωρη-

Petrus induxisset, e peccatis in se admissis septem fratri ignoscere voluerit. Quoniam autem, quæ unitatibus respondent decades & hecatontades, ad numerum, qui in unitatibus continetur communem aliquam proportionem servant, sciebat autem Jesus plura huic additum iri; propterea ad numerum septenarium adjungere hunc etiam septuagenarium existimo, & fratribus hic degentibus, & in mundi hujus negotiis peccantibus veniam concedendam pronuntiare. Quod si quis ea prætergressus, quæ in mundo & sæculo hocce aguntur, peccaverit; etiamsi leve illud sit, justam peccatorum remissionem non amplius adipiscetur; remissio enim sive serius sive citius concessa, ad res hic gestas, & peccata in hisce locis admissa pertinet. Ne fratri quidem igitur, qui plusquam septuagies septies peccaverit, venia condonatur. Dixeris autem eum, qui ita peccaverit vel tanquam in Petrum, qui frater sit, vel tanquam in Petrum, cujus portæ inferi non prævalent, per ejusmodi peccata in minori eum numero peccatorum constitui; sed per pejores noxas, in eo constitui numero, qui criminum gratiam minime consequatur.

De rege, qui voluit rationem ponere cum servis suis, ad quem decem mille talentorum nomen adductum est.

6. *Ideo dico vobis; assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis.* Ad injurias iis facile condonandas, a quibus offensionem passi fuerimus, nos instruit parabolæ sententia ac informat; præsertim si post illatam injuriam, peccati gratiam ab eo, qui passus est, is postulet, qui intulit. Atque id quidem nos docere vult parabola, significans eorum etiam peccatorum, quæ nobis a Deo condonata sunt, & quorum veniam promeriti sumus,

χωρηθεντων ἡμιν ὑπο τȣ θεȣ ἁμαρτηματων, ἐφ' οἷς ἀφε-
σιν εἰληφαμεν, ἐκπραξις γενοιτο ἀν και μετα την ἀφε-
σιν, εἰ μη ἀφιοιμεν τοις ἡμας ἠδικηκοσι τα ἁμαρτηματα
αὐτων, ὡς μηδε την τυχȣσαν μνημην ἐτι ἐν ἡμιν κατα-
λειπεσθαι τȣ ἠδικησθαι, ἀλλ' ὁλη καρδια ὑπο ἀμνησι-
κακιας ὠφελημενη, ȣ̓ της τυχȣσης ἀρετης, συγχωροι-
μεν τῳ ἡμας ἀδικησαντι τα κακως εἰς τινα ἡμων ἀπ' αὐ-
τȣ, και ἐπιβȣλευτικως πεπραγμενα. μετα δε την πε-
ρινοιαν της παραβολης, ἐςι μεν και ἁπλȣςερον κατα
λεξιν πασαν αὐτην ἐξετασαι, ὡς ὀνασθαι ἀπο της βα-
σανȣ των λελεγμενων τον ἐπιμελως ἐπι το ὀρθως ζητειν
ἑκαςον των προγεγραμμενων προκοπτοντα. ἐςι δε ὡς
εἰκος και ἐπαναβεβηκυια διηγησις, και δυςεκμαρτος τις
μυςικωτερα, καθ' ἡν ἀναλογον ταις ἑρμηνευθεισαις ὑπο
των εὐαγγελιςων παραβολαις ζητησαι τις ἀν ἑκαςον των
ἐνταυτη· οἱον τις ὁ βασιλευς, και τινες οἱ δȣλοι, και
τις ἡ ἀρχη τȣ συναιρειν λογον, και τις ὁ εἰς πολλων ὀφει-
λετης ταλαντων, τις τε ἡ γυνη αὐτȣ, και τινα τα τεκ-
να, και τινα τα παρα ταυτα λελεγμενα παντα, ἁτι-
να ἐκελευσεν ὁ βασιλευς πραθηναι ὑπερ τȣ ἀποδοθηναι
την ὀφειλην ἐκ των ὑπαρχοντων ἐκεινȣ, τι τε το ἐξελ-
θειν τον συγκεχωρημενον τα πολλα ταλαντα, και τις ὁ
εὑρεθεις των δȣλων εἷς, ȣ̓τῳ οἰκοδεσποτῃ, ἀλλα τῳ
συγκεχωρημενῳ ὀφειλων, και τι βȣλεται ὁ ἀριθμος των
ἑκατον δηναριων, τι δε το· ἐπνιγε λεγων, ἀποδος εἰτι
ὀφειλεις, και τις ἡ φυλακη εἰς ἡν ἀπελθων ἐβαλε τον συν-
δȣλον ὁ συγχωρηθεις παντα τα ταλαντα, τινες τε οἱ
λυπηθεντες συνδȣλοι και διασαφησαντες τῳ κυριῳ παν-
τα τα γενομενα, και τινες οἱ βασανιςαι οἱς παρεδοθη
ὁ εἰς φυλακην τον συνδȣλον βαλων, και πως ἀπεδωκε
παραδοθεις τοις βασανιςαις || παν το ὀφειλομενον, ὡς
μηδεν ὀφειλειν ἐτι. εἰκος δε και ἀλλα τινα δυνασθαι ἀν
ὑπο τȣ ἐξεταςικοτερȣ προσαχθηναι τῳ λογῳ, ὡν την
διηγησιν και την ἑρμηνειαν μειζονα ἡ κατα ἀνθρωπον εἰ-
ναι νομιζω, και δεομενην πνευματος χριςȣ τȣ εἰποντος

αὐτα,

nos pœnas poſt remiſſionem daturos, niſi iis quoque, a quibus læſi fuerimus, offenſionum veniam demus, ita ut ne tantillum quidem earum recordemur, ſed adjutum cor totum injuriarum oblivione, quæ virtus eſt non contemnenda, quæcumque adverſus aliquem noſtrum nefarie & inſidioſe perpetrata fuerint, ei condonet, a quo profecta ſit offenſio. Poſtquam autem parabolæ ſenſum expoſuimus, jam ad verbum totam illam ſimplicius diſcutere licet, ita ut ex ante dictorum diſquiſitione emolumentum ille capturus ſit, qui in unoquoque eorum, quæ antehac ſcripta ſunt, perſcrutando diligenter & cum fructu verſatus ſit. Veriſimile eſt autem ſublimem aliquam eſſe explicationem & magis reconditam, quamque propterea aſſequi obvium non ſit, per quam parabolarum inſtar, quæ ab evangeliſtis explanatæ ſunt, perveſtigare poſſit quispiam quidquid in iſta continetur; quinam, verbi gratia, eſſet ille rex, & quinam ſervi, & quanam occaſione rationes diſpunctæ ſint, & quis multorum ille talentorum debitor, & quænam illius uxor, quinam liberi, quænam præter ea, quæ dicta ſunt, illa omnia, quæ rex vendi juſſit, ut e facultatibus illius debitum ſibi refunderetur; & quidnam ejus egreſſus, cui multa talenta condonata ſunt; & quis inventus ille e ſervis unus, non patri-familias obſtrictus, ſed ei, qui ære alieno fuerat liberatus; & quid ſibi centum denariorum vult numerus; & quid illud: *Suffocabat eum dicens: Redde quod debes*; & quis ille carcer in quem egreſſus conſervum compegit is, cui omnium talentorum gratia facta fuerat; quinam vero conſervi mœrore affecti ſunt, & hero ſuo quæcumque acta fuerant aperuerunt; & quinam tortores, quibus traditus eſt, qui conſervum in carcerem detruſerat; quaque ratione tortoribus traditus omne debitum reſcripſerit, ita ut omni alieno ære plane liber eſſet. Multa præterea his addi poſſe ab eo, qui inquirendi peritior

αὐτα, ἱνα ὡς εἰπεν ὁ Χριςος νοηθῃ· ὡς γαρ ὐδεις οἰδε ἀνθρωπων τα τυ ἀνθρωπυ, εἰ μη το πνευμα το ἐν αὐτῳ· και ὐδεις οἰδε τα τυ Θευ, εἰ μη το πνευμα τυ Θευ· ὑτως ὐδεις οἰδε μετα τον Θεον τα ὑπο τυ Χριςυ λελαλημενα ἐν παροιμιαις και παραβολαις, εἰ μη το Χριςυ πνευμα, ὑ ὁ μετεχων ὐ μονον καθο Χριςυ ἐςι πνευμα, ἀλλα και καθο Χριςυ ὡς σοφιας, ὡς λογυ, θεωρησαι ἀν τα κατα τον τοπον αὐτῳ ἀποκαλυπτομενα. ἀλλα περι μεν της ἀνωτατω διηγησεως, ὐκ ἐπαγγελλομεθα μεν, ὐ μην ὐδ᾽ ἀπελπιζομεν ἀπο Χριςυ, ὁς ἐςι σοφια Θευ, βοηθυμεναι καταλαβειν τα ἐν τῃ παραβολῃ δηλυμενα· ποτερον δε, ὡςε και ὑπαγορευθηναι τα τοιαυτα τῃδε τῃ γραφῃ, ἡ μη, Θεος ἀν ὑποβαλοι ἐν Χριςῳ ποιησαι το ἀρεςον αὐτῳ, μονον ἐαν δοθειη και περι τυτων ὁ δια τυ πνευματος διδομενος λογος σοφιας ἀπο τυ Θευ, και ὁ κατα το πνευμα ἐπιχορηγυμενος λογος γνωσεως·

Ὡμοιωθη, φησιν, ἡ βασιλεια των ὐρανων, και τα ἑξης. εἰ δε βασιλει ὡμοιωθη τοιῳδε και τοιαδε πεποιηκοτι, τινα χρη λεγειν ἡ τον υἱον τυ Θευ; αὐτος γαρ ἐςιν ὁ βασιλευς των ὐρανων, και ὡσπερ αὐτος ἐςιν ἡ αὐτοσοφια, και ἡ αὐτοδικαιοσυνη, και ἡ αὐτοαληθεια, ὑτω μηποτε και ἡ αὐτοβασιλεια; βασιλεια δε ὐ των κατω τινος, ὐδε μερυς των ἀνω, ἀλλα παντων των ἀνω, ἁ τινα ὠνομαςθησαν ὐρανοι. κἀν ζητῃς δε το· αὐτων ἐςιν ἡ βασιλεια των ὐρανων, δυνασαι λεγειν ὁτι αὐτων ἐςιν ὁ Χριςος, καθο αὐτοβασιλεια ἐςι, βασιλευων καθ᾽ ἑκαςην ἐπινοιαν αὐτυ τυ μηκετι βασιλευομενυ ὑπο της ἁμαρτιας, βασιλευυσης ἐν τῳ θνητῳ σωματι των ἑαυτυς ὑποταξαντων αὐτῃ. και ἐαν λεγω, βασιλευων καθ᾽ ἑκαςην

ἐπινοιαν

fit, verisimile est, quorum explanationem & interpretationem humanas vires superare, & Christi, qui ea protulit, Spiritu indigere arbitror, ut quo modo dicta sunt, ita intelligantur; quemadmodum enim *nemo hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est, & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*; ita, quæ Christus in proverbiis & parabolis locutus est, post Deum nemo novit, præter Spiritum Christi; cujus qui fuerit particeps, non tantum quatenus Christi Spiritus est, sed quatenus Christi ut Sapientiæ, ut Verbi, is, quæ sibi super hoc loco aperta fuerint & retecta, animo contemplari poterit. At quod ad expositionem hanc sublimem pertinet, non spondemus quidem, neque certe desperamus, Christi ope adjuti, qui Dei Sapientia est, assequi, quæ in parabola declarantur: an ita vero ut ea etiam scripturæ huic subjiciantur, necne, suggerat nobis Deus in Christo, ut, quod sibi placitum est, duntaxat faciamus; detur modo, horum gratia, sermo sapientiæ, qui per Spiritum datur a Deo, & sermo scientiæ qui secundum Spiritum subministratur.

7. *Assimilatum est*, inquit, *regnum cælorum*, & cætera: si regi tali, taliave agenti assimilatum est, quidnam illud esse dicendum est, nisi Filium Dei; ipse enim cœlorum rex est, & quemadmodum is ipsa sapientia est & ipsa justitia, & ipsa veritas, annon pari ratione & ipsum regnum est? Regnum est autem non in aliquem ex inferioribus, neque in superiorum partem, sed in superiora omnia, quæ cœli nuncupata sunt. Quod si & illud discutias: *Illorum est regnum cælorum*, illorum regnum esse Christum dicere potes, quatenus ipsum regnum est, imperium obtinens in unamquamque ejus cogitationem, qui jam non amplius imperio subditus est peccati, quod in eorum corpore mortali regnat, qui sese huic subjecerunt: & cum dico, in unamquamque ejus cogitationem imperium obtinens,

ἐπινοιαν αὐτȣ, τοιȣτον τι δηλω, βασιλευων ἡ δικαιοσυνη ἐςι, και ἡ σοφια, και ἡ ἀληθεια, και αἱ λοιπαι ἀρεται, τȣ γενομενȣ, δια το φορειν την εἰκονα τȣ ἐπȣρανιȣ, ȣ̓ρανȣ, και πασης δυναμεως, εἰτε ἀγγελικης, εἰτε των λοιπων ὀνομαζομενων, ȣ̓ μονον ἐν τȣτῳ τῳ αἰωνι, ἀλλα και ἐν τῳ μελλοντι ἁγιων, και ἀξιων της τοιαυτης βασιλειας. αὑτη τοινυν ἡ βασιλεια των ȣ̓ρανων, ἡνικα ἐν ὁμοιωματι σαρκος ἁμαρτιας ἐγενετο, ἱνα περι ἁμαρτιας κατακρινῃ την ἁμαρτιαν, ἡνικα μη γνοντα αὐτον ἁμαρτιαν, ἐποιησεν ὑπερ ἡμων ἁμαρτιαν των της ἁμαρτιας ἡμων φορȣντων σωμα, ὡμοιωθη ἀνθρωπῳ βασιλει τῳ κατα τον Ιησȣν νοȣμενῳ, ἑνωθεισα αὐτῳ πλειον, εἰ δει ȣ̔τω τολμησαντα εἰπειν, ἐχοντι προς το ἡνωσθαι, και παντη ἐν γενεσθαι τῳ πρωτοτοκῳ πασης κτισεως, ἡ ὁ κολλωμενος τῳ κυριῳ ἑν πνευμα προς αὐτον γινεται. αὑτη δε ἡ ὁμοιωθεισα βασιλεια των ȣ̓ρανων τῳ κατα τον σωτηρα νοȣμενῳ ἀνθρωπῳ βασιλει, και ἑνωθεισα αὐτῳ προληπτικως λεγεται ὁτι ἠθελησε συναραι λογον μετα των δȣλων αὐτȣ. μελλει δε συναιρειν λογον μετ᾽ αὐτων, ἱνα φανῃ ὁπως ἑκαςος τοις τȣ οἰκοδεσποτȣ δοκιμοις ἀργυριοις, και νομισμασι λογικοις ἐχρησατο. και ἐληφθη γε ἐν τῃ παραβολῃ το παραδειγμα ἀπο των συναιροντων δεσποτων λογον μετα των ἰδιων δȣλων. ἀκριβεςερον δε νοησομεν το της παραβολης ἐν τȣτοις δηλȣμενον ἐρευσαντες αὐτων την διανοιαν. τοις γινομενοις παρα τοις οἰκονομησασι δεσποτικα χρηματα οἰκεταις, και λογον περι αὐτων ἀπαιτȣμενοις. ἑκαςος γαρ ἐκεινων ἀπο των δεσποτικων διαφορως λαμβανων χρηματων, κεχρηται αὐτοις, ἠτοι εἰς δεον, ὡςε αὐξανειν τα δεσποτικα χρηματα, ἡ ἀσωτως ἀναλισκων εἰς ἁ μη δει, και ἐκχεων ἀκριτως χωρις εὐλαβειας τα ἐγκεχειρισμενα. εἰσι δε οἱ ταδε μεν και τα τοσαδε καλως ᾠκονομησαν χρηματα, ἑτερα δε ἀπολωλεκασι, και ἡνικα ἀν διδωσι τον λογον συναιροντος αὐτον τȣ δεσποτȣ μετ᾽ αὐτων, συναγεται μεν ποσον ἐζημιωθη ἑκαςος,

tale quidpiam significatum volo, quatenus justitia est, & sapientia, & veritas, & reliquæ virtutes, imperium in eum exercens, qui cœlum effectus est, imaginem ejus gerendo, qui in cœlo est; & in omnem potestatem sive angelicam, sive reliquorum quorumlibet, qui non in hoc solum sæculo, sed & in futuro sancti appellantur, & hocce regno digni sunt. Ipsum proinde cœlorum regnum, quando fuit *in similitudine carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum*, quando seipsum, *qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, pro nobis corpus peccati gerentibus, *assimilatum est homini regi*, prout is cum ratione ad Jesum intelligitur, in unum cum illo conjunctum, cui, si ita loqui fas est, major inest facultas, ut in unum & idem conjungatur, *primogenito omnis creaturæ*, quam *qui adhærens Deo, unus spiritus est* cum illo. Assimilatum autem hoc cœlorum regnum homini regi juxta rationem ad Servatorem intellecto, & in unum cum illo conflatum, rationes cum servis suis conferre voluisse per anticipationem dicitur: rationes enim ab illis olim repetiturus est, ut perspicuum fiat, quomodo probatis patris-familias argenteis & rationabilibus nummis unusquisque usus sit. Et exemplum quidem in parabola ab heris rationes cum servis suis conferentibus assumptum est. Accuratius autem parabolæ hic propositæ sensum assequemur, si mentem ad ea converterimus, quæ a servis aguntur, a quibus herilis pecunia dispensata est, & a quibus ipsius ratio exigitur; unusquisque enim illorum variam de pecuniis herilibus summam capiens, eam impendit, vel utiliter, ita ut augmentum capiant nummi heriles, vel eam in res minime necessarias profuse absumit, absque delectu & inconsulte prodigens, quæ sibi permissa sunt. Sunt vero, qui has & tot pecunias recte dispensarint, alias vero dilapidarint, & cum rationem cum eis confert herus, quantam unusquisque fecerit

jactu-

ἑκαςος, ἀριθμειται δε και ποσον κερδος προσηγαγε, και κατ' ἀξιαν τυ πως ᾠκονομησε, ἠτοι τιμαται, ἢ ἐκπρασσεται, ἢ ἐπι τινων μεν συγχωρειται, ἐπι τινων ἀφαιρειται. φερε τοινυν ἀπο των εἰρημενων πρωτον ἰδωμεν τα λογικα νομισματα, και δοκιμα τυ δεσποτυ ἀργυρια, ἁπερ ὁ μεν τις πλειονα, ἑτερος δ' ἐλαττονα λαμβανει· κατα γαρ την ἑκαςυ δυναμιν, ᾧ μεν διδονται πεντε ταλαντα, ὡς δυναμενῳ διοικειν τα τοσαυτα· ἀλλῳ δε δυο, ὡς μη χωρυντι τα τυ προ αὐτυ· ἀλλῳ δε ἑν, ὡς και τυ ἑτερυ ὑποδεεςερῳ. ποτερον αὗται μοναι αἱ διαφοραι εἰσιν, ἢ αὗται μεν περι τινων ἐν τοις ἑξης τυ εὐαγγελιυ λεγονται, εἰσι δε και ἀλλαι παρα ταυτας, και ἐπ' ἀλλαις παραβολαις εὑρισκονται τινες, τη μεν ὀφειλεται δυο, ὁ μεν πεντακοσιων, ὁ δε πεντηκοντα δηναριων, ἠτοι ταυτα πιςευθεντες και κακως οἰκονομησαντες, ἐλαττυς τη δυναμει τυ το ταλαντον πεπιςευμενυ, ἢ ὁτι μεν εἰληφασιν ὑτοι ἢ μεμαθηκαμεν, ὁτι δε τοσυτον ὠφειλον, ἀπο της παραβολης δεδιδαχθαι δοκυμεν. εὑρισκονται και ἀλλοι δεκα δυλοι πιςευομενοι μνας ἑκαςος ἀνα μιαν. και εἰ τις δε κατανοησαι το ποικιλον της ἀνθρωπινης ψυχης, και τας πολλῳ διαφερυσας ἀλληλων εὐφυιας και ἀφυιας εἰς πλειονας των ἀρετων, ἢ ἐλαττονας, και τας δε τας ἀρετας, ἢ τασδε, ταχα ἀν ἐννοησαι, πως ἑκαςη ψυχη ἐληλυθε μετα τινων τυ οἰκοδεσποτυ νομισματων, ἀναφαινομενων μετα της τυ λογυ συμπληρωσεως, και της ἑξης τη συμπληρωσει τυ λογυ ἐπιμελειας, και ἀσκησεως της προς τα δεοντα, ἢ ἐπιμελειας μεν και ἀσκησεως της προς ἀλλαδε, ἠτοι χρησιμα, ὁποια ἐςι τα ἐπιτηδευματα, ἢ πη μεν χρησιμα, πη δε υ χρησιμα, ὁποια ἐςι τα μηδε παντη ἀληθη δογματα, μητε δι' ὁλων ψευδη.

Ζητη-

jacturam, colligitur, necnon quantum perceperit emolumentum, computatur, & pro ratione administrationis ipsius, vel honore afficitur, vel multatur, vel illius ditioni quædam permittuntur, quædam detrahuntur. Age ergo ex iis, quæ dicta sunt, rationales illos primum nummos & probatos patris-familias argenteos examinemus, quos majore alter, alter vero minore numero accipit; nam pro uniuscujusque potestate, huic quinque talenta tribuuntur, utpote qui tantumdem dispensare queat; alteri duo, utpote qui totidem capax non sit, quot, qui eum præcessit; alii vero unum, utpote qui altero etiam inferior sit: an vero solæ hæ sunt differentiæ; an illæ quidem inter aliquos in reliquo evangeliorum contextu intercedere dicuntur: sed præter eas aliæ sunt, & in aliis parabolis reperiuntur nonnullæ, ac illic quidem debitores duo, hic denariorum quingentorum, ille quinquaginta, vel quibus crediti illi fuerunt, eosque male administraverunt, cum virtute eo essent inferiores, cui talentum creditum est, vel certe quos sumsisse illos non accepimus quidem, tantumdem autem debuisse videmur a parabola didicisse: reperiuntur & alii decem servi, quorum singulis mina seorsum tradita est. Et sane si quis humanarum animarum varietatem animo conciperet, quamque diversis modis ad plures paucioresve, vel ad has, illasve virtutes adipiscendas bene vel male a natura comparatæ sint, is fortasse intelligeret, quonam pacto unaquæque anima aliquibus heri nummis instructa venerit, qui cum rationis perfectione elucescunt; & cum ea, quæ rationis perfectionem sequitur diligentia, & in rebus necessariis exercitatione; aut cum diligentia quidem, & in rebus exercitatione, vel utilibus, qualia sunt studia; vel partim utilibus, partim non utilibus, qualia sunt dogmata, quæ neque omnino vera sunt, neque omnino falsa.

8. Sed

Ζητησεις δε ἐν τουτοις ποτερον παντες δυνανται ἀνθρωποι δουλοι τουτου λεγεσθαι του βασιλεως· ἢ τινες μεν δουλοι, οὑς προεγνω και προωρισεν, ἑτεροι δε οἱ τοις δουλοις συμπραγματευομενοι τραπεζιται λεγομενοι· και οὑτω δε ζητησεις εἰ ἐξω των δουλων εἰσιν ἀφ' ὡν μετα τοκων ἐκπραττειν ἐπαγγελλεται ὁ οἰκοδεσποτης, οὐ μονον ἀλλοτριοι της θεοσεβειας, ἀλλα και τινες των πιςευοντων. δουλοι δε μονοι οἱ του λογου οἰκονομοι· συναιρων δε λογον μετα των δουλων ὁ βασιλευς, ἀπαιτει και τους ἀπο των δουλων δεδανεισμενους, εἰτε ἑκατον κορους σιτου, εἰτε ἑκατον βαδους ἐλαιου, εἰτε ὁτιδηποτε εἰληφοτας τους ἐξω του βασιλεως οἰκετιας· ὁ γαρ συνδουλος του οἰκονομου της ἀδικιας εὑρισκεται κατα την παραβολην ὁ τους ἑκατον ὀφειλων του σιτου κορους, και τους ἑκατον του ἐλαιου βαδους, ὡς δηλον ἐκ του· ποσον ὀφειλεις τῳ κυριῳ μου; νοει δε μοι ἑκαςην πραξιν ἐοικεναι, ἀγαθην μεν ἢ καθηκουσαν κερδει και ἐπιγεννηματι, μοχθηραν δε, ζημια· και ὡσπερ ἐςι τι κερδος πλειονων ἀργυριων, και ἀλλο ἐλαττονων, και διαφορως πλειονων και ἐλαττονων, οὑτως κατα τας καλας πραξεις οἱονει συντιμησις ἐςι κερδων πλειονων ἢ ἐλαττονων. ὁ του μονου ἐπιςαμενου τα τοιαυτα ἐξεταζειν, ὁρωντος ἀπο της διαθεσεως, και του λογου, και της πραξεως, και των συνεργουντων τοις ἐφ' ἡμιν ἐκ των οὐκ ἐφ' ἡμιν, λογισασθαι ποιον μεν ἐργον μεγα κερδος ἐςι, ποιον δε ἐλαττον, ποιον δε ἐλαχιςον· οὑτω δε και ἐπι των ἐναντιων, ποιον μεν ἁμαρτημα ἐν τῳ συναιρεσθαι λογον τοις δουλοις εὑρισκεται μεγαλη ζημια, ποιον δε ἐλαττων, και ποιον, εἰ δει οὑτως ὀνομασαι, ζημια του ἐσχατου λεπτου, ἢ του ἐσχατου κοδραντου. ὁλου τοινυν και παντος του βιου συναιρεσθαι ὑπο της εἰρημενης βασιλειας των οὐρανων, ὁμοιωθεισης ἀνθρωπῳ βασιλει λογος, ὁτε τους παντας ἡμας παραςηναι δει ἐμπροσθεν του βηματος του Χριςου, ἱνα κομισηται ἑκαςος τα δια του σωματος προς ἁ ἐπραξεν, εἰτε ἀγαθον, εἰτε φαυλον· και τοτε συναιρομενου λογου, ἀχθησεται εἰς τον συναιρομενον

λογον,

8. Sed super iis quæres, an omnes homines servi regis illius dici possint; an nonnulli quidem servi, quos nempe præscivit & prædestinavit; alii vero cum servis negotiantes, qui numularii appellantur: atque ita disquires, an præter servos sint aliqui, non a vero Dei cultu alieni duntaxat, sed & e credentibus nonnulli, a quibus rationem exacturum se cum usuris significet paterfamilias. Servi autem soli sunt verbi dispensatores. Rationem vero a servis rex repetens, ab iis etiam, qui ab ejus familia alieni sunt, vel centum tritici coros exigit, vel centum batos olei, vel quidquid sibi ab ipsius servis fœnori collocatum receperunt; nam qui centum tritici coros, vel centum olei batos debebat, non conservus *villici iniquitatis* juxta parabolam fuisse reperitur, ut inde perspicuum est, *quantum debes domino meo?* Illud autem in animum tuum induce, omnem actum bonum & opportunum, lucro & emolumento similem esse, malum vero, dispendio. Et quemadmodum aliud est lucrum, quod plures nummi pariunt, aliud, quod pauciores, quorum major minorve est multitudo & paucitas; ita egregia facinora majori vel minori pretio compensantur. Quarum rerum judicium ad eum solum pertinet, qui horum disquirendorum peritus est, & ex animi affectione, & sermone, & actione, & rebus, quæ cum in nostra facultate non sint, ea tamen juvant, quæ ex arbitrio nostro pendent, æstimare satagit, qualis actio magno emolumento sit, qualis minori, & qualis minimo; & ita e contrario, quodnam peccatum magnum esse detrimentum in rationum a servis actione reperitur; quod minus; & quod (si ita appellare licet) ultimi minuti detrimentum est, vel ultimi quadrantis. Totius ergo vitæ rationem exigit is, qui regnum cœlorum appellatus est, & *assimilatus homini regi*, quando scilicet *omnes nos adstare oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis*,

λογον, και παν ῥημα ἀργον ὁ ἀν λαλησωσιν οἱ ἀνθρωποι, και εἰ ποτε τις ἐποτισε ποτηριον ὑδατος ψυχρυ μονον εἰς ὀνομα μαθητυ.

Και ταυτα ἐςαι, ἡνικα ἀν το παρα τῷ Δανιηλ γεγραμμενον το· βιβλοι ἠνεῳχθησαν, και κριτηριον ἐκαθισεν· οἱονει γαρ παντων των λελαλημενων, και πεπραγμενων, και των νενοημενων ἀναγραφη τις γινεται, και θειᾳ δυναμει παν κρυπτον ἡμιν φανερωθησεται, και παν κεκαλυμμενων ἀποκαλυφθησεται:, ἱν ἐπαν μη εὑρεθῃ τις δεδωκως ἐργασιαν ἀπηλλαχθαι τυ ἀντιδικυ, ὁδευσῃ δια τυ ἀρχοντος, και τυ κριτυ, και τυ ὑπηρετυ ἐπι την φυλακην, ἑως τον ἐσχατον λεπτον ἀποδῷ· ἐπαν δε ἡ δυς ἐργασιαν ἀπηλλαχθαι ἐκεινυ, και μηδενι μηδεν ὀφειλων, και ἠδη την μναν δεκαπλασιασας, ἡ πενταπλασιασας, ἡ τα πεντε ταλαντα διπλασιασας, ἡ τα δυο τεσσαρα ποιησας τυχῃ της δευσῃς ἀμοιβης εἰσερχομενος εἰς την χαραν τυ κυριυ αὐτυ, ἡ ἐπι πασι τοις ὑπαρχυσιν αὐτυ καθιςαμενος, ἡ ἀκυων· ἰσθι ἐξυσιαν ἐχων ἐπανω δεκα πολεων, ἡ· ἰσθι ἐξυσιαν ἐχων ἐπανω πεντε πολεων. ταυτα δε ἡμεις μεν ὡς χρονυ πολλυ δεομενα, ἱνα συναρθῃ ἡμιν περι των ὁλων χρονων της ἐνταυθα ζωης λογος, νομιζομεν λεγεσθαι, ὡς ἀν ὑπολαβειν τυ βασιλεως συναιροντος ἑνι ἑκαςῳ τοσυτων δυλων λογον, τοσυτυ χρονυ δεισθαι τα πραγματα ἑως ἐπι το τελος ἐλθῃ τα ἀπο της ἀρχης τυ κοσμυ ἑως της συντελειας τυ αἰωνος, ὐχ ἑνος, ἀλλα και πλειονων αἰωνων. το δε ἀληθες ὐχ ὑτως ἐχει· ἀθροως γαρ βυληθεις ὁ θεος ἀναῤῥιπισαι ἐν ταις παντων μνημαις, ὑπερ τυ ἑκαςον των ἰδιων συναισθηνθηναι κρειττον ἡ χειρον πεπραγμενων, παντα τα παρ᾽ ὁλον τον χρονον γεγενημενα ἑκαςῳ, ποιησαι ἀν δυναμει ἀφατῳ· ὐ γαρ ὡσπερ ἡμεις βυλομενοι ὑπομνησιν τινων ποιησαι, δεομεθα χρονυ διαρκυς προς την διεξοδον των ὑφ᾽ ἡμων λεγομενων, και φεροντων εἰς ἀναμνησιν ὡν βυλομεθα ἀναμνησαι· ὑτως

prout gessit, sive bonum, sive malum; & tunc in putandis rationibus, *omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines*, in eas referetur, & si quis aliquando *potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli.*

9. Hæc autem contingent, quando & id continget, quod a Daniele scriptum est: *Libri aperti sunt, & judicium sedit;* omnium enim, quæ dicuntur, quæ geruntur, quæque cogitantur, fit quasi commentarius, & Dei potestate quidquid nobis absconditum est, in lucem proferetur, & quidquid tectum est, revelabitur, ut cum aliquis operam non dedisse fuerit repertus, ut ab adversario liberaretur, mittatur in carcerem a principe, & judice, & ministro, donec ultimum minutum reddiderit: at postquam operam dederit, ut ab eo liberetur, nec quicquam ulli debeat, jamque minam decuplicaverit, vel quincuplicaverit, vel quinque talenta duplicaverit, vel e duobus quatuor effecerit, meritam mercedem recipiat, intrans in gaudium Domini sui, vel super omnibus bonis ejus constitutus, vel illud audiens: *Esto potestatem habens super decem civitates*, vel; *Esto potestatem habens super quinque civitates.* Hæc autem ita dicta arbitramur, quasi multum postulent temporis, ut totius vitæ hic anteactæ temporis rationem reddamus, adeo ut rege rationem ab unoquoque tot servorum repetente, res tantum desiderare temporis existimemus, donec quæ a mundi exortu ad consummationem non unius sæculi, sed plurimorum gesta sunt, ad finem perducantur. At res ita se non habet; volens enim Deus quæcumque totius temporis decursu acta sunt, in omnium memoriam confestim revocare, ut rerum a se bene vel male gestarum unusquisque conscius sit, id virtute ineffabili efficiet. Nec enim, quemadmodum si rerum aliquarum memoriam nobis refricare volumus, sufficiens desideramus tempus, quo quæ a nobis dicta sunt, &

ὕτως ὁ Θεος βυληθεις ἡμας ὑπομνησαι των ἐν τῳ βιῳ τυτῳ πεπραγμενων, ἱνα συναισθηθεντες ὧν πεποιηκαμεν, καταλαβωμεν δι' ἁ κολαζομεθα ἡ τιμωμεθα, ποιησαι ἀν. εἰ δε τις τῳ ταχει της τυ Θευ περι ταυτα δυναμεως ἀπιςει, ὑτος ὐδεπω νενοηκε τον ποιησαντα τα ὁλα Θεον, ὐ δεηθεντα χρονων εἰς το ποιησαι τηλικαυτην ὐρανυ και γης και των ἐν αὐτοις κτισιν· κἀν γαρ δοκῃ ἐν ἑξ ἡμεραις ταυτα πεποιηκεναι, συνεσεως χρεια προς το νοησαι πως λεγεται το, ἐν ἑξ ἡμεραις, δια τυτο· αὑτη ἡ βιβλος γενεσεως ὐρανυ και γης, και τα ἑξης. τολμητεον ὐν, και λεκτεον ὁτι ὁ της προσδοκωμενης κρισεως καιρος ὐ δειται χρονων, ἀλλ' ὡς ἡ ἀναςασις λεγεται γινεσθαι ἐν ἀτομῳ, ἐν ῥιπῃ ὀφθαλμων, ὑτως οἰμαι και ἡ κρισις.

Μετα ταυτα λεκτεον εἰς το· ἀρξαμενυ δε αὐτυ συναιρειν λογον, προσηχθη αὐτῳ εἰς ὀφειλετης πολλων ταλαντων, ὁπερ τοιυτον μοι δοκει ἐχειν νυν. ὁ μεν καιρος τυ ἀρξασθαι το κριμα ἐςιν ἀρχομενος ἀπο τυ οἰκυ τυ Θευ, εἰποντος, ὡς και ἐν τῳ Ιεζεκιηλ γεγραπται, τοις ἐπι των κολασεων τεταγμενοις· ἀπο των ἁγιων μυ ἀρξασθε, και ῥιπῃ ὀφθαλμυ ἐοικως ἐςιν· ὁ δε τυ συναιρειν λογον την αὐτην ἐχει ἐπινοιᾳ λαμβανομενην, ὐ γαρ ἐπιλελησμεθα των προειρημενων ἀπο των ὀφειλοντων πλειονα· διοπερ ὐ γεγραπται μεν· συναιροντος δε αὐτυ λογον, εἰρηται δε· ἀρξαμενυ δε αὐτυ συναιρειν προσηνεχθη, ἐν τῃ ἀρχῃ τυ συναιρειν αὐτον λογον, εἰς ὀφειλετης πολλων ταλαντων, ὡς μυρια ὁσα ζημιωθεις, και μεγαλα μεν ἐγκεχειρισμενος, και πιςευθεις πολλα, μηδεν δε κερδος προσαγαγων τῳ δεσποτῃ, ἀλλα μυρια ὁσα ζημιωθεις, ὡςε αὐτον ὀφειλειν πολλα ταλαντα, και ταχα δια τυτο πολλα ὠφειλε ταλαντα, ἐπειπερ ἠκολυθησε πολλακις τῃ ἐπι το ταλαντον τυ μολιβδυ καθημενῃ γυναικι, ᾗ ὀνομα, ἀνομια. νοει δε κατα

ad eorum recordationem, quorum meminisse volumus, nos deducunt, percurramus, idem facit Deus cum nobis in memoriam revocare vult, quæ in hac vita gessimus, ut eorum, quæ a nobis acta sunt, conscii, cur pœna, vel honore afficimur perspectum habeamus. Quod si quis divinæ virtutis in iis agendis celeritati fidem non habet, is Deum, a quo omnia condita sunt, nondum animo comprehendit, cui tempore opus non fuit, ut tantam cœli & terræ molem fabricaret: nam etiamsi intra sex dies hæc creasse videatur, intellectu opus est, ut capere possimus, quonam sensu id dictum est, intra sex dies; propter illud: *Hic liber generationis cœli & terræ*, & quæ sequuntur. Audendum est igitur & dicendum futuri judicii tempus spatium non desideraturum, sed quemadmodum resurrectio *in puncto temporis*, *in oculorum nictatione* futura dicitur, tale futurum judicium existimo.

10. Deinde vero super his disserendum est: *Et cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui debebat ei multa talenta*, quæ talem mihi significationem videntur continere. Judicii faciendi tempus initium ducit a domo Dei, dicentis iis, quibus pœnarum infligendarum cura demandata est, quemadmodum in Ezechiele scriptum extat: *A sanctis meis incipite*, & nictationi oculi simile est; tempus autem reposcendæ rationis eidem etiam simile esse mente concipimus, nec enim eorum obliti sumus, quæ de iis dicta sunt, qui plura debent: quamobrem non scriptum quidem est: *Cum rationem poneret*, sed: *Cum cœpisset rationem ponere, oblatus est*, cum scilicet rationis ponendæ initium fecisset, *unus, qui debebat ei multa talenta*, quasi qui immensæ talentorum summæ jacturam fecisset, cuique magnæ res, atque eæ complures & commissæ & creditæ fuissent, nullum autem ad herum emolumentum retulisset, sed multarum rerum fuisset dispendium passus, ita ut talenta deberet quam plurima; & ideo

τον τοπον ἑκαςον μεγιςον ἁμαρτημα ταλαντων εἶναι ζημιαν οἰκοδεσποτικων, και τοιαυτα ἁμαρτανυσι πορνοι, μοιχοι, ἀρσενοκοιται, μαλακοι, εἰδωλολατραι, φονεις. ὐδεν ὑν ταχα μικρον, ἀλλα παντα μεγαλα και χαλεπα ἡμαρτεν ὁ προσαχθεις τῳ βασιλει εἰς ὀφειλετης πολλων ταλαντων, ὁν τινα εἰ μεν ἐν ἀνθρωποις ζητησεις, ἰσως ἀν αὐτον εὑροις ὀντα τον ἀνθρωπον της ἁμαρτιας, τον υἱον της ἀπωλειας, τον ἀντικειμενον, και ἐπαιρομενον ἐπι παντα θεον ἡ σεβασμα· εἰ δε ἐξω ἀνθρωπων, τις ἀν εἰη ὑτος, ἡ ὁ διαβολος τοσυτυς ἀπολωλεκως δεξαμενυς αὐτον ἐνεργυντα την ἁμαρτιαν; μεγα γαρ ἀνθρωπος και τιμιον ἀνηρ ἐλεημων, τιμιον ὡς ταλαντυ εἶναι ἀξιον ἡτοι χρονυ, ὁποια ἡ λυχνια ἡ ταλαντιαια ἡν ἡ χρυσυ, ἡ ἀργυρυ, ἡ ὁποιασδηποτε παντως παραλαμβανομενης ὑλης ὡν συμβολα ἐν τοις λογοις των ἡμερων ἀναγεγραπται, Δαβιδ πλυτησαντος πολλοις ταλαντοις, ὡν και ὁ ἀριθμος λελεκται, ταλαντοις χρυσυ τοσοισδε, και ἀργυρυ τοσοισδε, και της λοιπης ὀνομαζομενης ἐκει ὑλης, ἐξ ἡς κατεσκευαςαι ὁ τυ θευ νεως.

Πλην μη ἐχων ἀποδυναι τα ταλαντα, ἀπολωλεκει γαρ ταυτα, ἐχει γυναικα και τεκνα, και ἀλλα περι ὡν γεγραπται· παντα ὁσα ἐχει. και ἡν δυνατον πιπρασκομενον αὐτον μετα των ἰδιων, εὐπορησαι τυ ὠνησαμενυ αὐτον, και πληρωσαντος δια της τιμης αὐτυ, και των αὐτυ παν το ὀφλημα, και οἱον τε ἡν αὐτον μηκετι μεν εἶναι δυλον τυ βασιλεως, γενεσθαι δε τυ ὠνησαμενυ, και ἐπιδικαζεται γε τυ μη πραθεις ἁμα τοις ἰδιοις μενειν ἐν τῃ τυ βασιλεως οἰκιᾳ, διο πεσων προσκυνει αὐτῳ, θεον ἐπιςαμενος τον βασιλεα, και λεγει· μακροθυμησον ἐπ' ἐμοι, και παντα ἀποδωσω σοι, ἡν γαρ ὡς εἰκος, δραςηριος, ὁρων ὁτι δυναται ἐκ δευτερων πραξεων ἀναπληρωσαι παν το ἐνδεες ἀπο της προτερας ζημιας

fortasse multa deberet talenta, quoniam mulierem super plumbi talentum sedentem sæpe secutus esset, cui nomen est, Iniquitas. Hic vero animadverte maximum quodque peccatum herilium talentorum esse jacturam; talia autem peccata admittunt scortatores, adulteri, qui cum maribus concumbunt, molles, idololatræ, homicidæ. Nil ergo leve, sed magna omnia & gravia designavit unus ille multorum talentorum debitor, qui regi oblatus est, quem si inter homines quæsiveris, eum esse forsitan reperies *hominem peccati, filium perditionis, qui adversatur & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur*; si extra hominum genus, quis ille est, nisi Diabolus, qui tot homines perdidit, a quibus ipse peccati autor susceptus est? *Magnum enim homo & pretiosum vir misericors*; usque adeo pretiosum, ut talento dignum sit; vel auri, quale erat aureum candelabrum talentum pendens, vel argenti, vel cujuscumque tandem materiæ mente conceptæ; quorum similitudines in Verbis Dierum conscriptæ sunt, cum multis talentis ditatus fuisset David, quorum etiam numerus expressus est, tot talentis aureis, tot argenteis, & reliqua materia quæ ibi recensetur, e qua templum Dei constructum est.

11. Verum cum ei non sit, unde talenta rescribat, ea enim amiserat, uxorem certe, liberosque habet, aliaque de quibus scriptum est: *Omnia quæ habet*; ac fieri poterat ut eo cum suis omnibus venundato, emtorem nancisceretur, quique & sui, rerumque ad se pertinentium pretio debiti summam expleret; & fieri poterat, ut non regis amplius, sed emtoris sui servus esset; atque id impetrat, ut cum suis omnibus non divenditus in regis domo hæreat, propterea *procidens adorabat eum*, Deum nempe regem esse sciens, & ait: *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi*, eum enim fuisse industrium credibile est, seseque penuriam quam ex priori multorum talentorum jactura tolerabat, se-

μιας των πολλων ταλαντων· και ὁ ἀγαθος γε βασιλευς ὑτος ἐσπλαγχνισθη και ἐπι τον ὀφειλετην των πολλων ταλαντων, και τοτε μεν ἀπελυσεν αὐτον πλειον τι χαρισαμενος αὐτῳ ἧς ἠξιωθη ἀξιωσεως. ὁ μεν γαρ ὀφειλετης ἐπηγγειλατο μακροθυμησαντι τῳ δεσποτῃ ἀποδυναι ἁπαντα τα ὀφειληματα, ὁ δε σπλαγχνισθεις ἐπ' αὐτῳ κυριος ὐκ ἐπι τῳ ἀπολαβειν ἐκ τυ μακροθυμειν, τοτε ἀφηκεν αὐτον μονον, ἀλλα και παντελως ἀπελυσε, και πασαν την ὀφειλην ἀφηκεν αὐτῳ. ὁ δε πονηρος δυλος ὑτος και μακροθυμιαν ἀπο τυ δεσποτυ αἰτησας ἐπι τοις πολλοις ταλαντοις, ἀνηλεως πεποιηκεν, εὑρων γαρ ἑνα των συνδυλων αὐτυ, ὁς ὠφειλεν αὐτῳ ἑκατον δηναρια, κρατησας αὐτον ἐπνιγε λεγων· ἀποδος εἰ τι ὀφειλεις. πως δε ὐχ ὑπερβολην πονηριας ἐπεδειξατο, δι' ἑκατον δηναρια κρατησας τον συνδυλον, και πνιγων, και ἀποςερων αὐτον ἐλευθερας ἀναπνοης, αὐτος ἐπι τοις πολλοις ταλαντοις μητε κρατηθεις, μητε πνιγεις, ἀλλα προτερον μεν κελευσθεις πραθηναι ἁμα γυναικι, και τεκνοις, και τοις ἑαυτυ, ὑςερον δε μετα το προσκυνησαι σπλαγχνισθεντος ἐπ' αὐτῳ τυ κυριυ ἀπολυθεις, και περι πασης ἀφεθεις της ὀφειλης. και ἐργον γε εἰπειν κατα το βυλημα τυ Ιησυ τις ἐςιν ὁ εὑρεθεις συνδυλος εἱς ὀφειλων, ὀφειλων, ὐ τῳ κυριῳ ἑαυτυ, ἀλλα τῳ πολλα ὀφειλοντι ταλαντα, ἑκατον δηναρια· και τινες οἱ ἰδοντες τον μεν πνιγοντα, τον δε πνιγομενον συνδυλοι, και λυπηθεντες σφοδρα, και σαφως παραςησαντες τῳ κυριῳ ἑαυτων παντα τα γενομενα. ὡς μεν ὐν ἀληθειας ἐχει τα πραγματα, ἀποφαινομαι μηδενα διηγησασθαι, εἰ μη Ιησυ τυ τοις ἰδιοις μαθηταις κατ' ἰδιαν λυσαντος παντα, ἐπιδημησαντος αὐτυ τῳ ἡγεμονικῳ, και ἀνοιγοντος τυς ἐν τῃ παραβολῃ θησαυρυς παντας, σκοτεινυς, ἀποκρυφυς, ἀορατυς, και πληροφορυντος δι' ἀναργων ἀποδειξεων ὁν βυλεται φωτισαι τῳ φωτι της γνωσεως των κατα την παραβολην ταυτην, ἱν' ἁμα τε παραςησῃ τις ὁ εἱς προσαχθεις τῳ βασιλει ἀνθρωπῳ ὀφειλε-

cundis curis ac negotiis resarcire nosse intelligebat: tunc vero bonus ille rex hujus multorum talentorum debitoris misertus est, eumque pluribus concessis quam quæ postulaverat, dimisit; pollicitus quippe fuerat debitor omnia sese debita hero redditurum, patienter modo expediendi nominis diem expectasset; at eum miseratus herus non ita dimisit solummodo, quasi olim debitum, post dilatum hujus expungendi tempus, esset recepturus, sed omni plane debito solutum dimisit. Servus autem ille nequam, qui herum pro multis talentis moram ac procrastinationem rogaverat, inhumaniter se gessit, cum enim *invenisset unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios, tenens suffocabat eum dicens: Redde, quod debes.* Annon is summæ improbitatis exemplum dedit propter centum denarios conservum apprehensum suffocans, & liberam respirationem intercludens, qui propter multa talenta neque ipse apprehensus, neque suffocatus fuit, sed primum una cum conjuge, liberis, & facultatibus vendi jussus, deinde vero postquam adoravit, miserato eum hero absolutus est, & toto nomine liberatus. Quisnam vero sit inventus ille conservus, centum denarios non hero suo debens, sed ipsi multorum talentorum debitori; quinam & ii conservi, qui & hunc suffocantem, & illum suffocatum viderunt, & valde indoluerunt, suoque hero quæcumque agebantur palam fecerunt, juxta Jesu mentem exponere spissum est ac operosum negotium. Ut ergo revera se res habent non explicare id posse quemquam pronuntio; nisi Jesus, qui discipulis suis omnia seorsum explanavit, illius animum subierit, & thesauros omnes in parabola delitescentes, tenebris involutos, reconditos, sub aspectum non cadentes protulerit, & quemcumque vult eorum, quæ in hac parabola continentur cognitionis lumine illustrare, perspicuis argumentis certum fecerit & erudierit, ut simul doceat, quis-

ὀφειλετης πολλων ταλαντων, και τα ἑξης, και ὁ ὀφειλων τυτῳ τα ἑκατον δηναρια ἀλλος εἰς, και τα λοιπα, εἰτε δυναται εἰναι ὁ προαποδεδομενος ἀνθρωπος της ἁμαρτιας, εἰτε και ὁ διαβολος, εἰτε μηδ᾽ ἑτερος μεν τυτων, ἀλλος δε τις, ἠτοι ἀνθρωπος, ἠ των ὑπο τον διαβολον τις· ἐςι γαρ της σοφιας τυ θευ ἐργον, και τα περι των ἰδιως ποιων, ἠτοι πεποιωμενων κατα τας τοιασδε ποιοτητας, εἰτε ἐν ἀορατοις δυναμεσιν, εἰτε και ἐν τισιν ἀνθρωποις ἀποδυναι προφητευομενα, ὁπωσποτυν ὑπο τυ θειυ πνευματος ἀναγεγραμμενα· ὡς δε μηδεπω διαρκη νυν ἀναλαβοντες ἡμεις τον δυναμενον ἀνακραθηναι τῳ Χριςυ νῳ, ἑως των τοσυτων χωρυντα φθανειν, και μετα τυ πνευματος παντα ἐρευναν και τα βαθη τυ θευ, οἰομεθα ἐτι ἀοριςως περι των κατα τον τοπον λαμβανοντες φαντασιαν, ἐπι τινα ἑνα ἀναφερεσθαι πονηρον δυλον δια της παραβολης δηλυμενον τον ἐνταυθα παριςαμενον περι της των πολλων ταλαντων ὀφειλης·

Ποτε δε ὁ κατα την παραβολην βασιλευς ἀνθρωπος ἠθελησε συναραι λογον μετα των δυλων αὐτυ, ἀξιον ἐπισκεψασθαι, και ἐπι τινα καιρον χρη ἀναφερειν τα λεγομενα. εἰ μεν γαρ μετα την συντελειαν, ἠ ἐπ᾽ αὐτην, κατα τον της προσδοκωμενης κρισεως καιρον, πως σωσαι τα περι τυ ὀφειλοντος ἑκατον δηναρια, και πνιγομενυ ὑπο τυ συγχωρηθεντος τα πολλα ταλαντα; εἰ δε προ της κρισεως, πως ἀν δυναιτο τις παραςησαι προ ἐκεινης συναιρομενον λογον ὑπο τυ βασιλεως ἀνθρωπυ μετα των δυλων αὐτυ; ἁπαξαπλως δε χρη φρονειν περι πασης παραβολης, ἡς μη ἀναγεγραπται ἡ διηγησις ὑπο των εὐαγγελιςων, εἰ και Ιησυς τοις ἰδιοις μαθηταις κατ᾽ ἰδιαν ἐπελυε παντα, και δια τυτο ἀπεκρυψαν οἱ τα εὐαγγελια γραφοντες την σαφηνειαν των παραβολων, ἐπει μειζονα ἠν τα κατ᾽ αὐτας δηλυμενα της των γραμματων φυσεως, και ἠν τι ἑκαςη λυσις και ἡ

σαφη-

m ille ſit multorum talentorum debitor unus,
i hominem regem deductus, & cætera; tum quis
ter ille unus huic centum denarios debens, &
liqua; an is eſſe poſſit ſupra memoratus homo pec-
ti, an Diabolus, an neuter illorum, aut alius quis-
am, ſive homo, ſive aliquis ex iis, qui ſub Diaboli
oteſtate ſunt, nam ſapientiæ Dei opus illud eſt, quæ
: his prædicta ſunt, qui proprie & ex ſe tales ſunt,
el qui certis his qualitatibus affecti ſunt, ſive inter
oteſtates non aſpectabiles, ſive inter certos homines,
uocumque tandem modo a Spiritu divino conſcripta
ierint, explicare; nos autem, utpote qui nondum
ım mentem recepimus, quæ Chriſti menti permiſceri
aleat, quæque tantas res comprehenſione aſſequi, &
ım ſpiritu omnia profunditateſque Dei perſcrutari
oſſit, nihil certum & determinatum ſuper iis, quæ
ic habentur in animum inducentes, ad unum quem-
am referri exiſtimamus ſervum hunc nequam in pa-
ıbola expreſſum, & propter multorum talentorum
ebitum hic propoſitum.

12. Jam vero operæ pretium eſt perquirere quan-
onam homo ille rex, de quo agit parabola, ratio-
em cum ſervis ſuis inire voluerit, & ad quod tem-
us ſint referenda, quæ narrata ſunt: nam ſi poſt con-
ımmationem, vel in ipſa conſummatione, futuri
cilicet judicii tempore; qui pote ſtabunt quæ ad cen-
ım denariorum debitorem ab eo ſuffocatum, cui
ıulta condonata fuerant talenta, pertinent? ſin ante
ıdicium, quomodo collatæ ante illud a rege homine
um ſervis ſuis rationes explicari poterunt? Ad id de
mnibus parabolis univerſe ſentiendum eſt, quarum
ıterpretatio ab evangeliſtis litteris mandata non eſt,
tiamſi omnia privatim diſcipulis ſuis Jeſus expoſuerit,
ropterea que parabolarum explanationem evangelio-
um ſcriptores occultaverunt, ac ſilentio prætermi-
erunt, quod litterarum naturam ſuperarent, quæ-
cum-

σαφηνεια των τοιυτων παραβολων τοιαυτη, ὡς μηδε αὐτον τον κοσμον χωρειν τα γραφομενα εἰς τας τοιαυτας παραβολας βιβλια. γενοιτο δ' ἂν εὑρεθηναι καρδιαν ἐπιτηδειαν, και δια την καθαροτητα χωρυσαν τα γραμματα της σαφηνειας των παραβολων, ὡςε ἐν αὐτῃ γραφηναι πνευματι θευ ζωντος. ἀλλ' ἐρει τις ὁτι μηποτε ἀσεβυμεν οἱ θελοντες δια το ἀπορρητον τινων και μυςικον των ὑπερανω γραμματων εἶναι δηλωτικα ταυτα, πειρωμενοι ταυτα σαφηνισαι, κἀν δυκῃ καθ' ὑποθεσιν ὁτι ἐγνωμεν ἐπιμελως αὐτων το βυλημα. λεκτεον δε και προς τυτο, ὁτι εἰ μεν ἀκριβως εἰληφοτες αὐτα νοειν, οἰδασι το πρακτεον αὐτοις, ἡμεις δε οἱ ὁμολογυντες ἀπολειπεσθαι τυ δυνηθηναι ἐπι το βαθος των δηλυμενων ἐν τυτοις, εἰ και τινα παχυτεραν περινοιαν ἐπι ποσον λαμβανομεν των κατα τον τοπον, φησομεν ὁτι τινα μεν ὧν ἐκ πολλης βασανυ και ζητησεως εὑρισκειν δοκυμεν, εἰτε χαριτι θευ, εἰτε δυναμει τυ ἐν ἡμιν νυ, ὐ τολμωμεν ἐμπιςευσαι γραμμασι. τινα δε γυμνασιας ἡμετερας, και της των ἐντευξομενων χαριν, ἐπι ποσον ἐκτιθεμεθα. ἀλλα ταυτα μεν ἀπολελογησθω δια το της παραβολης βαθος· προς δε το ποτε ἠθελησεν ὁ της παραβολης βασιλευς ἀνθρωπος συναραι λογον μετα των δυλων αὐτυ, φησομεν ὁτι ἐοικε περι τον κεκηρυγμενον της κρισεως καιρον το τοιυτο γινεσθαι. παριςασι δε τυτο, μια μεν προς τοις τελευταιοις τυ προκειμενυ εὐαγγελιυ παραβολη, μια δε και ἐκ τυ κατα Λυκαν. και ἱνα μη αὐτην ἐκτιθεμενοι την λεξιν μηκυνωμεν τον λογον, δυναμενυ τυ βυλομενυ ἀπ' αὐτης της γραφης λαβειν, φησομεν ὁτι ἡ μεν κατα Ματθαιον παραβολη ἐςι δηλυσα, ὁτι ὡς ἀνθρωπος ἀποδημων ἐκαλεσε τυς ἰδιυς δυλυς, και παρεδωκεν αὐτοις τα ὑπαρχοντα αὐτυ, και τινι μεν πεντε, τινι δε δυο, τινι δε ἓν ταλαντον εἰτ' ἐκεινοι πεποιηκασι περι τα ἐγκεχειρισμενα, και μετα πολυν χρονον ἐρχεται ὁ κυριος των δυλων ἐκεινων, και αὐταις λεξεσι γεγραπται ὁτι και συναιρει μετ' αὐτων λογον· και συγκρινει τῳ· και ἀρξαμενυ δε αὐτυ συναιρειν, και ὁρα ὁτι

ἀποδη-

cumque in illis significabantur, & ea esset talium parabolarum solutio & expositio, ut libros, qui super iis parabolis conscripti fuissent, ne ipse quidem mundus capere potuisset. Ac fieri sane potest, ut cor idoneum, & scriptorum parabolas explanantium propter munditiem capax reperiatur, ita ut hæc in eo exarentur Spiritu Dei vivi. At inquiet aliquis impie nos fortasse agere, qui propter arcanum divinorum scriptorum & reconditum sensum, hæc eum elucidare & declarare posse volumus, & lucem iis afferre conamur; etiamsi, ut id ita possamus, eorum sententiam accurate assecuti videamur. Ad id respondendum est, quod si ii, quibus hæc intelligere datum est, quid sibi agendum sit teneant, nos certe, qui in rerum, quæ hic significantur, profunditatem penetrare non posse fatemur, etiamsi rudiorem aliquatenus intelligentiam loci hujus percepimus, nonnulla quidem ex iis, quæ sive Dei nutu & gratia, sive proprio marte post multam disquisitionem & examen reperisse videmur, nos tradere litteris non audere dicemus; nonnulla vero aliquatenus exponere, cum nostri, tum eorum gratia, qui hæc legent. Sed hæc propter occultum parabolæ sensum in nostri defensionem dicta sint. Ad quæsitum autem illud, quandonam homo ille rex parabolæ cum servis suis rationes putare voluerit, id circa prænuntiatum judicii tempus contingere dicemus. Probant illud parabolæ duæ, quarum una versus evangelii hujusce finem, altera in evangelio secundum Lucam continetur. Et ne ipsum contextum proferentes, longius orationem producamus, cum unicuique volenti eas ex ipsa scriptura petere facile sit, id unum dicemus; parabolam, quæ apud Matthæum extat, illud proponere: *Sicut homo peregre proficiscens vocavit servos suos, & tradidit illis bona sua, & uni quinque, alii autem duo, alii vero unum talentum:* deinde autem res sibi traditas certa hac ratione admini-

ἀποδημιαν μεν ἐκαλεσε του οἰκοδεσποτου, τον χρονον καθ' ὁν ἐνδημουντες ἐν τῳ σωματι, ἐκδημουμεν ἀπο του κυριου, ἐπιδημιαν δε αὐτου, ὁτε μετα πολυν χρονον ἐρχεται ὁ κυριος των δουλων ἐκεινων, τον ἐπι συντελειᾳ ἐν τῃ κρισει καιρον, μετα γαρ χρονον πολυν ἐρχεται ὁ κυριος των δουλων ἐκεινων, και συναιρει μετ' αὐτων λογον, και τα ἑξης γινεται. ἡ δε κατα Λουκαν σαφεστερον παριστησιν, ὁτι εὐγενης ἀνθρωπος πορευθεις εἰς χωραν μακραν λαβειν ἑαυτῳ βασιλειαν, και ὑποστρεψαι, πορευομενος ἐκαλεσε δεκα δουλους, και ἐδωκεν αὐτοις δεκα μνας, και εἰπεν αὐτοις· πραγματευσασθε ἐν ᾡ ἐρχομαι. οὑτος δε ὁ εὐγενης ἀνθρωπος μισουμενος ὑπο των ἰδιων πολιτων ἀποστειλαντων πρεσβειαν ὀπισω αὐτου, οὐ θελοντων αὐτον βασιλευσαι ἐπ' αὐτους ἐπανηλθε λαβων την βασιλειαν, και εἰπων φωνηθηναι αὐτῳ δουλους οἷς ἐδεδωκει το ἀργυριον, ἱνα γνῳ τι διεπραγματευσαντο. ἰδωμεν δε ἁ πεποιηκασι, τῳ μεν την μναν δεκα μνας ποιησαντι ἐπαινον ἀποδους δια του· εὐγε ἀγαθε δουλε, ὁτι ἐν ἐλαχιστῳ πιστος ἐγενου, διδωσιν αὐτῳ ἐξουσιαν δεκα πολεων, των ὑπο την βασιλειαν αὐτου. και ἀλλῳ την μναν πενταπλασιασαντι, τον μεν ἐπαινον ὁν ἐπι του πρωτου ἐταξεν οὐκ ἀποδεδωκεν, οὐδε το ὀνομα της ἐξουσιας ὡς ἐπι του προτερου ὡρισατο, εἰπε δε αὐτῳ· και συ γινου ἐπανω πεντε πολεων· τῳ δε την μναν ἀποδησαντι ἐν σουδαριῳ εἰπεν· ἐκ του στοματος σου κρινω σε, πονηρε δουλε, και τοις παρεστωσιν εἰπεν· ἀρατε ἀπ' αὐτου την μναν, και δοτε τῳ τας δεκα μνας ἐχοντι. τις οὐν και ἐπι ταυτης παραβολης οὐ φησει, ὁτι ὁ μεν εὐγενης ἀνθρωπος πορευθεις εἰς χωραν μακραν λαβειν ἑαυτῳ βασιλειαν, και ὑποστρεψαι, ὁ χριστος ἐστιν οἱονει ἀποδημων ἐπι τῳ λαβειν την βασιλειαν

και

ministrarunt: *Post multum vero temporis venit dominus servorum illoram*; & iisdem verbis scriptum esse, *potuisse* illum *rationem cum eis*: tum confer cum istis: *Et cum cœpisset rationem ponere*; & animadverte peregrinationem patrisfamilias tempus illud appellasse, quo *dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino*; adventum autem ipsius, cum *post multum tempas venit dominus servorum illorum*, tempus judicii in consummatione; nam *post multum temporis venit dominus servbrum illorum*, & ponit rationem cum eis, & fiunt, quæ deinde scripta sunt. At quæ a Luca tradita est, docet apertius *hominem nobilem abiisse in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reverti*; abeuntem vocasse decem servos, & dedisse eis decem minas, & dixisse: *Negotiamini dum venio*; nobilem autem virum hunc civibus suis exosum, qui miserunt legationem post illum, cum nollent eum super se regnare, reversum esse accepto regno; cumque jussisset accersi ad se servos, quibus pecuniam tradiderat, *ut sciret quantum quisque negotiatus esset*; cumque quid egissent intellexisset, eo quidem qui mina una decem minas acquisiverat, his verbis collaudato: *Euge serve bone, quia in modico fuisti fidelis*, potestatem illi super decem civitates, quæ regno suo subditæ erant, concessisse; alteri vero, qui minam quincuplicaverat, eamdem laudem, quam priori dederat, non tribuisse, nec potestatis vocabulum, quemadmodum alterius causa, definivisse, sed huic dixisse: *Et tu esto super quinque civitates*: at ei qui minam in sudario colligaverat, dixisse: *De ore tuo te judico serve nequam, & adstantibus dixisse*: *Auferte ab illo minam, & date illi, qui decem minas habet.* Quis ergo super hac parabola non dixerit nobilem illum hominem in regionem longinquam profectum, ut acciperet sibi regnum, & reverteretur, eum esse Christum, qui ad mundi, eorumque, qui in mundo sunt, capessendum regnum, quasi peregre proficiscitur? qui

vero

και τȣ κοσμȣ, και των ἐν αὐτῳ; οἱ δε τας δεκα λαβοντες μνας, οἱ ἐγκεχειρισμενοι εἰσι διοικειν λογον ὁν ἐπιςευθησαν; οἱ δε πολιται αὐτȣ ἐμπολιτευσαμενȣ τῳ κοσμῳ κατα το ἐνηνθρωπηκεναι, οἱ μην θελησαντες αὐτον βασιλευσαι, ταχα μεν ὁ ἀπιςησας αὐτῳ Ισραηλ ἐςι· ταχα δε και τα ἀπιςησαντα αὐτῳ ἐθνη;

Πλην ταυτα μοι εἰρηται, δια το την ἐπανοδον αὐτȣ ἀναφερειν ἐλθοντος μετα της βασιλειας ἐπι την συντελειαν, ὁτε εἰπε φωνηθηναι αὐτῳ τȣς δȣλȣς, οἱς ἐδεδωκει το ἀργυριον, ἱνα γνῳ τι διεπραγματευσαντο, και δια το ἐκ τȣτȣ βȣλεσθαι ἀποδεικνυναι και της περι των ταλαντων παραβολης, ὁτι και ὁςις ἠθελησε συναραι λογον μετα των δȣλων αὐτȣ, ἀναφερεται ἐπι την συντελειαν, ὁτε ἠδη βασιλευς ἐςιν ἀπολαμβανων την βασιλειαν, δἰ ἡν, καθ᾽ ἑτεραν παραβολην, ἐπορευθη εἰς χωραν μακραν λαβειν ἑαυτῳ βασιλειαν, και ὑποςρεψαι. ὑποςρεψας ȣ̓ν και λαβων την βασιλειαν, ἠθελησε συναραι λογον μετα των δȣλων αὐτȣ, και ἀρξαμενȣ αὐτȣ συναιρειν, προσηνεχθη εἰς ὀφειλετης πολλων ταλαντων· προσηνεχθη δε ὡς βασιλει, ὑπο των αὐτȣ τεταγμενων λειτȣργων οἰμαι ἀγγελων. και ταχα εἱς τις ἐςι των ὑπο την βασιλειαν ἐγχειρισθεις τινα οἰκονομιαν μεγαλην, και μη καλως αὐτην διοικησας, ἀλλα διασκορπισας τα ἐγχειρισθεντα, ὡς ὀφειλετην αὐτον γενεσθαι πολλων ταλαντων ὡν ἀπολωλεκεν, ȣ̔τος δη ταχα μη ἐχων ἀποδȣναι, κελευεται, ὑπο τȣ βασιλεως πραθηναι ἁμα τῃ γυναικι, ἀφ᾽ ἡς γεγονε κοινωνος αὐτῃ πατηρ τινων τεκνων. ἐργον δε ȣ̓ το τυχον ἐςιν ἰδειν ἐν νοητοις πατερα, και μητερα, και τεκνα. ὡς μεν ȣ̓ν προς το ἀληθες, θεος ἀν εἰδειη τȣτο το ἐργον ὁ βȣλεται, και ἡμιν δε εἰτε αὐτος δεδωκεν, εἰτε μη, ὁ δυναμενος κρινετω. πλην τοιαυτα κατα τον τοπον ὑπολαμβανομεν, ὁτι ὡσπερ Ιερȣσαλημ μητηρ ἐςι Παυλȣ, και των παραπλησιων αὐτῳ ἡ ἀνω, ȣ̔τως εἰη ἀν ἑτερων μητηρ, ἀναλογον Ιερȣσαλημ μητρι, φερ᾽ εἰπειν Σονη της Αἰγυπτȣ, ἡ και Σιδων, ἡ ὁσαι ὠνομαθη-

ero minas illas decem receperunt, eos esse, quibus erbi dispensatio credita est? at qui regnare eum noerunt cives ipsius, qui civem egit in mundo natum humanam assumens, eos esse fortasse Israelem, quo fides ei habita non est; forsitan & gentes, quæ minime crediderunt?

13. Verum hæc a nobis dicta sunt, ut reditus illis cum regno redeuntis, ad consummationem refetur, quando nempe *jussit vocari servos, quibus dedit cuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset*, & iod ex eo, necnon ex talentorum parabola demonrare vellemus locum hunc: *Qui voluit rationem ponecum servis suis*, ad consummationem referri, cum m regnum recipit rex, cujus gratia, juxta aliam pabolam, *abiit in regionem longinquam accipere sibi reum, & reverti.* Cum autem reversus fuisset, & reium recepisset: *Voluit rationem ponere cum servis suis, cum cœpisset rationem ponere, oblatus est ei unus, qui bebat ei plurima talenta:* oblatus est autem, tanquam gi, ab angelis, quos ministros ipsius constitutos isse reor. Ac cuipiam fortasse ex iis, qui regno bditi sunt, magna aliqua administratio commissa est, iam cum non recte procuraverit, sed res sibi conreditas dilapidaverit, ita ut multorum talentorum, iæ attrivit, debitor fuerit factus; non habens forissis unde debitum dissolvat, a rege venundari jubeir una cum conjuge, a qua pater liberorum nonullorum simul cum illa effectus est. Assequi autem uid in rebus, quæ intelligentia comprehenduntur, ater, & mater, & liberi significent, non est operæ iediocris; quidnam autem id revera sibi velit, Deus overit; & num rei hujus notitiam nobis largitus sit, ecne, judex esto, qui poterit. Verum ii nobis sunt iper hoc loco sensus, quod quemadmodum Jerusam illa, quæ sursum est, Pauli mater est, ipsiusque milium; ita ad matris Jerusalem exemplum, pro-

μαθησαν ἐν ταις γραφαις πολεις. εἰθ' ὡσπερ Ἱερυσαλημ νυμφη ἐςι κεκοσμημενη τῳ ἀνδρι αὐτης Χριςῳ, ὑτως εἰεν ἀν ἐκειναι αἱ μητρες δυναμεων τινων, των κεκληρωμενων αὐτας, οἱονει γυναικες ἡ νυμφαι. και ὡσπερ ἐςι τινα τεκνα της Ἱερυσαλημ ὡς μητρος, και Χριςυ ὡς πατρος, ὑτως εἰη ἀν τινα τεκνα Σοηνης, και Μεμφεως, ἡ Τυρυ, ἡ Σιδωνος, και των ἐπιτεταγμενων αὐταις ἀρχοντων. ταχα ὑν και ὑτος ὁ εἱς προσαχθεις τῳ βασιλει ὀφειλετης πολλων ταλαντων ἐχει, ὡς ἀποδεδωκαμεν, γυναικα και τεκνα, ἁτινα προτερον μεν ἐκελευσε πραθηναι ὁ βασιλευς, πραθηναι δε και παντα ἁ εἰχεν, ὑςερον δε σπλαγχνιαθεις ἀπελυσεν αὐτον, και πασαν την ὀφειλην ἀφηκεν αὐτῳ, ὑκ ἀγνοων το μελλον, ἀλλ' ἱνα ἡμεις μαθωμεν το γεγενημενον, ὑτως ἀναγεγραπται πεποιηκεναι. ἑκαςος ὑν των ἐχοντων, ὡς ἀποδεδωκαμεν, γυναικα και τεκνα, λογον ἀποδωσει, ἡνικα ἀν ἐλθη ὁ βασιλευς συναραι λογον, λαβων την βασιλειαν και ὑποςρεψας· και ἑκαςος αὐτων ἐχει, ὡς ἀρχων τινος Σοηνης, ἡ Μεμφεως, ἡ Τυρυ, ἡ Σιδωνος ἡ τινος παραπλησιυ, και τυς ὀφειλετας. ὑτος ἀπολυθεις, και συγχωρηθεις πασαν την ὀφειλην, ἐξελθων ἀπο τυ βασιλεως εὑρεν ἑνα των συνδυλων αὐτυ, και τα ἑξης, και δια τυτο, οἱμαι, ἐπνιγεν, ἐπειπερ ἠν ἐξελθων ἀπο τυ βασιλεως, ὑκ ἀν γαρ μη ἐξελθων ἐπνιγε τον συνδυλον αὐτυ. εἰτα παρατηρει την ἀκριβειαν της γραφης, ὁπως ὁ μεν πεσων προσεκυνει· ὁ δε πεσων ὑ προσεκυνει, ἀλλα παρεκαλει. και ὁ μεν βασιλευς σπλαγχνιαθεις ἀπελυσεν αὐτον, και πασαν την ὀφειλην ἀφηκεν αὐτῳ, ὁ δε δυλος ὑδε ἐλεησαι ἠθελησε τον συνδυλον αὐτυ. κἀκεινος μεν προ της ἀφεσεως ἐκελευσεν αὐτον πραθηναι, και τα αὐτυ, ὁ δε συγχωρηθεις ἐβαλεν αὐτον εἰς την φυλακην. και προσχες ὁτι οἱ συνδυλοι ὑ διεβαλον, ἡ εἰρηκασιν, ἀλλα διεσαφησαν, και ὁτι το πονηρε ὑκ εἰπε κατ' ἀρχας περι των χρηματων, ἀλλ' ἐτηρησεν ὑςερον περι τυ συνδυλυ. ἰδε δε και το μετριον τυ βασιλεως· ὑκ εἰπε: προσεκυνησας μοι, ἀλλα· παρεκαλεσας με,

και

tione servata, aliorum mater est Syene, verbi
:ia, Ægypti vel Sidon, vel quarumcumque urbium
nina in scripturis extant. Deinde quemadmodum
ısalem sponsa est, ornata viro suo Christo; ita &
optimatum nonnullorum matres, quibus ex sortito
igerunt, quasi uxores vel sponsæ sunt. Et quem-
ıodum liberi quidam sunt Jerusalem quasi matris,
;hristi quasi patris; ita & liberi quidam sunt Sye-
, & Mempheos, & Tyri, & Sidonis, eorumque,
illarum præfecti constituti sunt. Forta[illegible] ergo &
s ille talentorum multorum debitor ad regem de-
tus uxorem habet & liberos, ut diximus, quæ pri-
n venundari rex jussit, necnon & quæcumque pos-
bat; postremo vero miseratus eum dimisit, & to-
lebito liberum præstitit, futuri non inscius, sed
quod actum est, disceremus, ita eum egisse scri-
m est. Quicumque ergo uxorem habet, & libe-
, ut traditum est a nobis, rationem reddet, cum
no accepto reversus rex rationem repetiturus ve-
it. Et debitores etiam habet unusquisque illorum,
it Syenes alicujus princeps, aut Mempheos, Ty-
:, vel Sidonis, aut urbis alicujus hujusmodi. Is
o dimissus, & omni debito absolutus, a rege exiens,
mit unum de conservis suis, & cætera; & propterea,
nor, eum angebat, quod a rege exiret, nec an-
et enim conservum suum, nisi inde exiisset. Dein-
vero scripturæ exactam diligentiam observa, quo-
modo cum procidisset, adoraret; hic autem cum
cidisset, non adoraverit, sed obsecraverit; quo-
do autem rex miseratus absolverit eum, & omne
num æs ei remiserit: servus autem nec conservum
m miserari voluerit; & is quidem vendi eum, ejus-
: bona jusserit, antequam dimisisset; ille autem,
gratia facta est, eum in carcerem impegerit. Et
:a conservos non calumniatos esse, nec dixisse, sed
ruisse, nec propter pecuniam initio dixisse: *Ne-*

και ουκετι αυτον πραθηναι, και τα αυτου, αλλα παρεδωκε τοις βασανισαις το χειρον δια την πονηριαν. τινες δ᾽ αν ειεν ουτοι, η οι επι των κολασεων τεταγμενοι; άμα δε προσχες δια τους απο των αιρεσεων χρωμενους τη παραβολη, ότι ειπερ κατηγορουσι του δημιουργου, ως οργιλου, δια τα εμφαινοντα οργην θεου ρηματα εχρην αυτους και του βασιλεως τουτου κατηγορειν επειπερ οργισθεις παρεδωκε τον οφειλετην τοις βασανισαις. ετι δε λεκτεον τοις μη βουλομενοις παραδιδοσθαι [redacted]να απο του Ιησου τοις βασανισαις, ότι διηγησασθε ημιν, ω ουτοι, τις ο βασιλευς ο παραδιδους τον πονηρον δουλον τοις βασανισαις. προσεχετωσαν δε και τω· ουτως ουν ποιησει και υμιν ο πατηρ μου ο ουρανιος· τοις αυτοις δε ετι μαλλον λεχθειη αν τα εν τη των δεκα μνων παραβολη, ό, τι ο αγαθου θεου υιος ειπε· πλην τους εχθρους μου εκεινους τους μη θελησαντας με, και τα εξης· το συμπερασμα μεντοι της παραβολης και τοις απλουστεροις αρμοζει, παντες γαρ άμα διδασκομεθα πειθεσθαι οι αφεσιν αμαρτηματων ειληφοτες, και μη συγχωρουντες τοις αδελφοις, τα του συγχωρηθεντος, και μη συγχωρησαντος τω δουλω.

Και εγενετο ότε ετελησεν ο Ιησους τους λογους τουτους. ο έκαστον των προκειμενων προβληματων εντελως διεξιων, ως μηδεν αυτων ενδεες καταλιπειν, ουτος τελει τους εαυτου λογους. θαρσαλεωτερον δ᾽ αν τις αποφανειται περι τουτου προσεχων επιμελεστερον παση αναγνωσει παλαιας και καινης διαθηκης. εαν γαρ επι μηδενος η τεταγμενον το, ετελεσε τους λογους τουτους, η Μωϋσεως, η τινος των προφητων, αλλ᾽ η μονου του Ιησου, τοτε τολμησας αν τις ειποι ότι μονους ετελεσε τους λογους ο Ιησους, ο ελθων τελος επιθειναι τοις πραγμασι, και πληρωσαι το ενδεες του νομου, δια του· ερρεθη τοις αρχαιοις, και τα εξης· και παλιν· ίνα πληρωθη τα ειρημενα δια των προφητων.

quam; ſed id ad finem propter conſervum reſervaſſe. Regis autem moderationem animadverte; non dixit ille: *Adoraſti me*; ſed: *Rogaſti me*, nec eum amplius, ipſiusque facultates venundari juſſit; ſed, quod pejus eſt, propter ipſius nequitiam *tradidit eum tortoribus*. Quinam autem hi ſint, præterquam ii, quibus ſuppliciorum cura demandata eſt? Simul etiam propter hæreticos eam uſurpantes parabolam, nota debuiſſe illos hunc quoque regem criminari, quod iratus debitorem tortoribus tradiderit, ſi opificem tanquam iracundum, propter verba, quæ iram Dei ſignificant, reprehendunt. Præterea vero iis dicendum eſt, qui non quemquam a Jeſu tortoribus tradi volunt: Heus vos, quinam rex ille ſit, qui ſervum nequam tortoribus tradit, aperite. Quin & ad illud attendant: *Sic & Pater meus cæleſtis faciet vobis*: vel his etiam ea dicantur potius, quæ in decem minarum parabola habentur, & a Dei boni Filio pronuntiata ſunt: *Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt*, & cætera. Certe parabolæ concluſio ſimplicioribus etiam congruit; quicumque enim peccatorum remiſſionem recepimus, nec eam fratribus concedimus, eadem nos perpeſſuros fore docemur, ac illum, qui gratiam ſibi factam ſervo negavit.

14. *Et factum eſt, cum conſummaſſet Jeſus ſermones iſtos*. Qui unamquamque quæſtionem propoſitam plane ediſſerit, ita ut nihil intactum, inexplicatumque relinquat, is ſermones ſuos conſummat. Ea autem de re confidentius pronuntiaverit, qui in veteris & novi teſtamenti lectionem diligentius incumbet; nam ſi nulli, neque Moyſi, neque prophetarum cuiquam, ſed ſoli Jeſu attributum eſt illud: *Conſummavit ſermones iſtos*, tum audacter affirmaverit aliquis unum Jeſum ſermones conſummaſſe, qui ad finem rebus imponendum, & ad reſarciendum legis defectum venit, ut inde diſcere eſt: *Dictum eſt antiquis*, & reliqua; & rurſus:

των. εἰ δε πȣ γεγραπται και ἐν ἐκεινοις τοτε ἀν ἐξετάζη και τελεσθεντας ὑπ᾽ ἐκεινων λογȣς τελεσθεισιν ὑπο τȣ σωτηρος, ἱνα εὑρῃ την διαφοραν αὐτων προς ἀλληλȣς. και τοιγε κἀκει ζητηθειη ἀν, εἰ ἐπι των κατα χρηματισμον λεγομενων κειται το, ἐτελεσεν, ἢ ἐπι των Μωυσεως ἢ τινος των προφητων εἰρημενων, ἢ ἐπι συναμφοτερων· ἡ γαρ ἐπιμελης τηρησις μεγιςα ἀν ὑποβαλλοι νοηματα τοις ἐπιςαμενοις πνευματικα πνευματικοις συγκρινειν, και δια τȣτο λαλȣσιν ȣ̓κ ἐν διδακτοις ἀνθρωπινης σοφιας λογοις, ἀλλ᾽ ἐν διδακτοις πνευματος. ἀλλος δ᾽ ἀν τις περιεργοτερον τȣ, ἐτελεσεν ἀκȣων, τεταγμενȣ ἐπι των μυςικωτερων, καθο ὁ μεν τις παρεδωκε τοις ὑποχειριοις μυςηρια και τελετας ȣ̓κ ἐπαινετως· ὁ δε τις μυςηρια Θεȣ τοις ἀξιοις, και ἀναλογον τοις τοιȣτοις μυςηριοις τελετας, εἰποι ὁτι τελετην ἐποιησε μυησας αὐτȣς, δι᾽ ἡν τελετην ἀνεφανησαν οἱ λογοι δυνατοι, ὡς κηρυχθηναι το εὐαγγελιον Ιησȣ ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ, και κρατησαι δια την θειαν τελετην πασης ψυχης, ἡν ἑλκει ὁ πατηρ προς τον υἱον κατα το εἰρημενον ὑπο τȣ σωτηρος· ȣ̓δεις ἐρχεται προς με, ἐαν μη ὁ πατηρ ὁ πεμψας με ἑλκυσῃ αὐτον. δια τȣτο δε και ὁ λογος των χαριτι Θεȣ πρεσβευοντων το εὐαγγελιον, και το κηρυγμα αὐτων, ȣ̓κ ἐν πειθοι σοφιας γεγονε λογων, ἀλλ᾽ ἐν ἀποδειξει πνευματος δυναμεως, οἱ ἐτελεσθησαν οἱ λογοι τȣ Ιησȣ της διδασκαλιας. και συ μεν ȣ̓ν τηρησεις ὁσακις εἰρηται το, ἐτελεσε, και ἐπι τισι ληψῃ δε παραδειγμα το ἐπι τοις μακαρισμοις, και ὁλῃ τῃ διδασκαλιᾳ λελεγμενοις, οἷς ἐπιφερεται· και ἐγενετο ὁτε ἐτελεσεν ὁ Ιησȣς τȣς λογȣς τȣτȣς, ἐξεπλησσαντο παντες οἱ ὀχλοι ἐπι τῃ διδαχῃ αὐτȣ· ἀναφερεται δε και νυν το· ἐτελεσεν ὁ Ιησȣς τȣς

λογȣς

ſus: *Ut impleantur, quæ dicta ſunt per prophetas.* Quod ſi alicubi in iis id ſcriptum extat, conſummatos ab illis ſermones cum conſummatis a Jeſu ſermonibus confer, ut eorum diſcrimen reperias. Quinimo & hic etiam quæri poſſit, an in rebus, quæ per oraculum prolatæ ſunt, vox illa, *conſummavit*, vel pro Moyſe, vel pro aliquo ex prophetis, vel pro utrisque adhibita ſit: diligens ſiquidem obſervatio ſublimes iis cogitationes ſubminiſtrabit, qui *ſpiritualibus ſpiritualia comparare* ſciunt, & propterea *loquuntur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus.* At alius quispiam majorem adhibens diligentiam interpretandæ voci huic (ἐτέλεσεν) *conſummavit*, quæ rebus iis ſignificandis uſurpatur, quibus ineſt majus myſterium, juxta quod is myſteria (τελετὰς) initiationes non laudabiliter ſubditis ſuis tradidiſſe dicitur; ille autem dignis myſteria Dei, & inſtar myſteriorum (τελετὰς) initiationes; is, inquam, (τελετὴν) initiationem dixerit ab eo factam fuiſſe, cum eos ſacra docuit; cujus initiationis ope ſermones editi ſunt ea virtute præditi, ut evangelium Jeſu ver univerſum orbem fuerit promulgatum, & per divinam initiationem omnem animam comprehenderit, quam Pater trahit ad Filium, juxta id, quod a Servatore ſcriptum eſt: *Nullus venit ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum;* & idcirco eorum ſermo, qui ad promulgandum evangelium Dei gratia legati ſunt, & prædicatio *non in perſuaſibilibus ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis* ad eos facta eſt, ad quos ſermones doctrinæ Jeſu conſummati ſunt. Tu vero obſervabis quoties, & quibus rebus ſignificandis vox illa, *conſummavit*, adhibita eſt. Exemplum vero ex eo evangelii loco petes, ubi, quinam ſint beati, Chriſtus aperit, iisque doctrinæ ſuæ præcepta tradit; cui ſubjungitur: *Et factum eſt cum conſummaſſet Jeſus verba hæc, admirabantur turbæ ſuper doctrina ejus.* Caute vero & prudenter refer-

λογους τουτους, προσεχως μεν επι την μυστικωτατην παραβολην, καθ' ἡν ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των ουρανων ανθρωπῳ βασιλει, ὁστις ἠθελησε συναραι λογον μετα των δουλων αυτου, ετι δε ταυτης ανωτερω, εις τα προ αυτης αναγεγραμμενα.

Πλην ὁτε ετελεσεν ὁ Ιησους τους λογους τουτους, λαλησας αυτους εν τῃ Γαλιλαιᾳ περι την Καφαρναουμ, τοτε μετηρεν εκειθεν, και ἠλθεν εις τα της Ιουδαιας ὁρια, ἑτερα τυγχανοντα παρα την Γαλιλαιαν. ἠλθε δε επι τα ὁρια της Ιουδαιας, και ουκ επι τα μεσα, αλλ' οιονει τα ακρα· ενθα ἠκολουθησαν αυτῳ ὀχλοι πολλοι, ους εθεραπευσε παρα ταις ὁριοις της Ιουδαιας, περαν του Ιορδανου, ενθα το βαπτισμα εδιδοτο· τηρησεις δε διαφοραν ὀχλων ἁπλως ακολουθησαντων, και Πετρου, και των αλλων αφεντων παντα και ακολουθησαντων, και Ματθαιου, ὁς αναστας ἠκολουθησεν αυτῳ· ουχ ἁπλως ἠκολουθησεν, αλλ' αναστας. μεγαλη ἡ προσθηκη το, αναστας. εισιν ουν αει οἱ μεν ὡς ὀχλοι πολλοι ακολουθουντες, μητε αναστᾶντες ἱνα ακολουθησωσι, μητε αφεντες παντα τα προτερα· ὀλιγοι δε οἱ ανασταντες και οἱ ακολουθησαντες, οἱ και καθεδουνται οἱ εν τῃ παλιγγενεσιᾳ επι ιβ' θρονους. πλην ει βουλεται τις θεραπευθηναι, ακολουθησατω τῳ Ιησου.

Περι των πειραζοντων Ιησουν Φαρισαιων και γραμματεων, ει εξεστιν ανθρωπῳ απολυσαι την γυναικα αυτου κατα πασαν αιτιαν.

Μετα τουτο γεγραπται ὁτι προσηλθον αυτῳ οἱ φαρισαιοι πειραζοντες αυτον και λεγοντες· ει εξεστιν ανθρωπον απολυσαι την γυναικα αυτου κατα πασαν αιτιαν; το ισοδυναμουν ανεγραψε και ὁ Μαρκος. εκ ουν των προσιοντων και πυνθανομενων τῳ Ιησου ἠσαν τινες οἱ πειραζοντες επηρωτων αυτον· πειραζομενου δε του τηλικουτου

σωτη-

tur illud: *Consummavit Jesus sermones istos*, ad obscuriorem & magis reconditam parabolam, qua *assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis*; præterea vero & ad ea, quæ ante illam scripta sunt, refertur.

15. Cæterum *cum consummasset Jesus sermones istos*, quos in Galilæa circa Capharnaum protulerat, tunc inde migravit, & venit in Judææ fines, qui alii erant ac ipsa Galilæa: venit autem ad Judææ fines, non in mediam ipsam regionem, sed quasi ad extrema illius: illuc *secutæ sunt eum turbæ multæ*, quas in finibus Judææ sanavit, ultra Jordanem, in quo baptismus conferebatur. Notabis vero discrimen, quod turbas inter, quæ simpliciter secutæ sunt, & Petrum intercedit, aliosque, qui omnibus relictis secuti sunt, & Matthæum, qui *surgens secutus est*; non simpliciter quidem secutus est, sed postquam surrexit: magnum illud est additamentum; Postquam surrexit. Nonnulli certe sunt, qui semper plurimarum turbarum instar sequuntur, nec tamen consurrexerunt, ut sequerentur, nec omnia prius ad se pertinentia dimiserunt; qui vero, postquam surrexerunt, subsecuti sint, oppido pauci sunt; & isti quidem in regeneratione super duodecim thronos sedebunt. Porro si quis sanari vult, Jesum sequatur.

De Pharisæis & Scribis Jesum tentantibus an homini liceat qualibet ex causa uxorem suam repudiare.

16. Scriptum est deinde accessisse ad eum Pharisæos, tentantes eum, & dicentes: *Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa?* Simile quoque scripsit Marcus. Ex iis igitur, qui ad Jesum accedebant & interrogabant, nonnulli eum tentandi causa interrogabant: cum igitur tantus ille Servator noster

σωτηρος ἡμων, τις των μαθητων αὐτȣ ἀγανακτοιη τεταγμενος εἰς διδασκαλιαν ἐπι τῳ πειραζεσθαι ὑπο τινων και πυνθανομενων ȣ̓κ ἐκ φιλομαθειας, ἀλλ᾽ ἀπο τȣ πειραζειν ἐθελειν; πολλα δ᾽ ἀν ἐπι το αὐτο συναγαγων εὑροις, ἐν οἱς ἐπειρασαν τον Ιησȣν ἡμων οἱ φαρισαιοι, και ἀλλοι παρα τȣτȣς, ὡς νομικος τις, ταχα δε και γραμματευς, ἱν᾽ ἐπι το αὐτο το περι των πειραζοντων αὐτον συναγαγων, εὑροις τι τα περι των πειραζοντων αὐτον ἐκ της ἐξετασεως χρησιμον εἰς το εἰδος των λογων τȣτων. πλην ὁ σωτηρ και τοις πειραζȣσιν ἀποκρινεται δογματα, οἱ μεν γαρ ἐλεγον. εἰ ἐξεςιν ἀνθρωπῳ ἀπολυσαι την γυναικα αὐτȣ κατα πασαν αἰτιαν. ὁδε ἀποκριθεις εἰπεν· ȣ̓κ ἀνεγνωτε ὁτι ὁ κτισας ἀπ᾽ ἀρχης, ἀρσεν και θηλυ ἐποιησεν αὐτȣς; και τα ἑξης. και οἰμαι ὁτι κατα τȣτο προετεινον τον λογον οἱ φαρισαιοι τȣτον, ὡς ἐπιληψομενοι αὐτȣ, ὁ, τι ποτ᾽ ἀν εἰπῃ, οἱον εἰ μεν εἰπεν, ἐξεςιν, ἐνεκαλεσαν αὐτῳ, ὡς ἐπι τοις τυχȣσι διαλυοντι τȣς γαμȣς. εἰ δε ȣ̓κ ἐξεςιν, ὡς και μετα ἁμαρτηματων ἐπιτρεποντι συνοικειν ἀνδρα γυναικι· ὡς ἐπι τȣ κηνσȣ, εἰ μεν γαρ εἰπε διδοναι, ἐνεκαλεσαν ὡς ὑποτασσοντι τον λαον τοις Ρωμαιοις, και ȣ̓ τῳ νομῳ τȣ θεȣ· εἰ δε μη διδοναι, ὡς πολεμον ἐμποιȣντι και ςασιν, και διεγειροντι τȣς μη δυναμενȣς ςηναι προς τηλικαυτην ςρατιαν. ȣ̓χ ἑωρων τε τινα τροπον ἀνεπιληπτως και σοφως αὐτοις ἀποκρινεται, προτερον μεν ἀποφασκων το ἀπολυειν την γυναικα κατα πασαν αἰτιαν, δευτερον δε ἀποκρινομενος προς τα περι τȣ βιβλιȣ τȣ κατα το ἀποςασιον· ἑωρα γαρ ὁτι ȣ̓ πασα αἰτια εὐλογως λυει γαμον, και ὁτι δει τον ἀνδρα συνοικειν τῃ γυναικι, ὡς ἀσθενεςερῳ σκευει, ἀπονεμοντα τιμην, και βαςαζοντα αὐτης τα ἐν ἁμαρτημασι βαρη, και δυσωπει ἐκ των ἐν τῃ γενεσει ἐγγεγραμμενων τȣς ἐπι τοις Μωσεως γραμμασιν αὐχȣντας φαρισαιȣς, λεγων το· ȣ̓κ ἀεγνωτε ὁτι ὁ κτισας ἀπ᾽ ἀρχης ἀῤῥεν και θηλυ ἐποιησεν αὐτȣς, και τα ἑξης. και ἐπιφερων αὐτοις δια το· και ἐσονται οἱ δυο εἰς σαρκα μιαν,

ἀκολȣ-

tentetur, quis discipulorum ejus ad docendum constitutus graviter ferat, si quando ab aliquibus, non discendi studio, sed tentandi ejus gratia quæstiones proponentibus tentetur? Plurima vero simul colligens reperire illic poteris, ubi Pharisæi, & præter eos alii, velut legum peritus aliquis, & fortasse Scriba, Jesum nostrum tentaverunt, ut in unum collectis, quæ de iis conscripta sunt, a quibus tentatus est, ex eorum inter se comparatione utile aliquid ad horum sermonum genus reperias. Porro tentantibus Servator respondens dogmata profert; quærebant enim illi: *An licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa. Qui respondens ait eis: Non legistis, quia qui creavit ab initio: masculum & fæminam fecit eos?* & reliqua. Ac ego quidem existimo id ab eo Pharisæos ea mente quæsiisse, ut quidquid ille dixisset, reprehenderent; ut si dixisset, Licet, dicam illi tanquam conjugia levibus de causis dissolventi impegissent; sin vero respondisset; Non licet, huic quoque, utpote virum una cum conjuge etiam cum flagitiis habitare permittenti litem intendissent: quemadmodum & super tributo, nam si pendendum illud dixisset, eum accusassent, quasi Romanis, non legi Dei populum subjicientem; sin haudquaquam solvendum pronuntiasset, tanquam bellum & seditionem concitantem, & ad rebellandum eos excientem, qui tantos exercitus sustinere non poterant. Nec vero intelligebant, quam caute & extra culpam ipsis responderet, primum quidem qualibet ex causa repudiandam uxorem negans, deinde vero ad ea respondens, quæ ad libellum repudii pertinebant. Sciebat enim non quamlibet causam justam solvendo connubio occasionem dare, & virum debere uxori *cohabitare, quasi infirmiori vasculo, impertientem honorem*, & peccatorum ipsius onera portantem; & Pharisæos Moysis scriptis gloriantes, ex iis, quæ in Genesi scripta sunt, convincit dicens: *Non legistis, quia*

qui

μαθησαν ἐν ταις γραφαις πολεις. εἰθ' ὡσπερ Ιερȣσαλημ νυμφη ἐςι κεκοσμημενη τῳ ἀνδρι αὐτης Χριςῳ, ὑτως εἰεν ἀν ἐκειναι αἱ μητρες δυναμεων τινων, των κεκληρωμενων αὐτας, οἱονει γυναικες ἡ νυμφαι. και ὡσπερ ἐςι τινα τεκνα της Ιερȣσαλημ ὡς μητρος, και Χριςȣ ὡς πατρος, ὑτως εἰη ἀν τινα τεκνα Σοηνης, και Μεμφεως, ἡ Τυρȣ, ἡ Σιδωνος, και των ἐπιτεταγμενων αὐταις ἀρχοντων. ταχα ὐν και ὑτος ὁ εἰς προσαχθεις τῳ βασιλει ὀφειλετης πολλων ταλαντων ἐχει, ὡς ἀποδεδωκαμεν, γυναικα και τεκνα, ἁτινα προτερον μεν ἐκελευσε πραθηναι ὁ βασιλευς, πραθηναι δε και παντα ἁ εἰχεν, ὑςερον δε σπλαγχνισθεις ἀπελυσεν αὐτον, και πασαν την ὀφειλην ἀφηκεν αὐτῳ, ὐκ ἀγνοων το μελλον, ἀλλ' ἱνα ἡμεις μαθωμεν το γεγενημενον, ὑτως ἀναγεγραπται πεποιηκεναι. ἑκαςος ὐν των ἐχοντων, ὡς ἀποδεδωκαμεν, γυναικα και τεκνα, λογον ἀποδωσει, ἡνικα ἀν ἐλθη ὁ βασιλευς συναραι λογον, λαβων την βασιλειαν και ὑποςρεψας· και ἑκαςος αὐτων ἐχει, ὡς ἀρχων τινος Σοηνης, ἡ Μεμφεως, ἡ Τυρȣ, ἡ Σιδωνος ἡ τινος παραπλησιȣ, και τȣς ὀφειλετας. ὑτος ἀπολυθεις, και συγχωρηθεις πασαν την ὀφειλην, ἐξελθων ἀπο τȣ βασιλεως εὑρεν ἑνα των συνδȣλων αὐτȣ, και τα ἑξης, και δια τȣτο, οἰμαι, ἐπνιγεν, ἐπειπερ ἠν ἐξελθων ἀπο τȣ βασιλεως, ὐκ ἀν γαρ μη ἐξελθων ἐπνιγε τον συνδȣλον αὐτȣ. εἰτα παρατηρει την ἀκριβειαν της γραφης, ὁπως ὁ μεν πεσων προσεκυνει· ὁ δε πεσων ὐ προσεκυνει, ἀλλα παρεκαλει. και ὁ μεν βασιλευς σπλαγχνισθεις ἀπελυσεν αὐτον, και πασαν την ὀφειλην ἀφηκεν αὐτῳ, ὁ δε δȣλος ὐδε ἐλεησαι ἠθελησε τον συνδȣλον αὐτȣ. κἀκεινος μεν προ της ἀφεσεως ἐκελευσεν αὐτον πραθηναι, και τα αὐτȣ, ὁ δε συγχωρηθεις ἐβαλεν αὐτον εἰς την φυλακην. και προσχες ὁτι οἱ συνδȣλοι ὐ διεβαλον, ἡ εἰρηκασιν, ἀλλα διεσαφησαν, και ὁτι το πονηρε ὐκ εἰπε κατ' ἀρχας περι των χρηματων, ἀλλ' ἐτηρησεν ὑςερον περι τȣ συνδȣλȣ. ἰδε δε και το μετριον τȣ βασιλεως ὐκ εἰπε: προσεκυνησας μοι, ἀλλα· παρεκαλεσας με,

και

ɪrtione servata, aliorum mater est Syene, verbi atia, Ægypti vel Sidon, vel quarumcumque urbium ɪmina in scripturis extant. Deinde quemadmodum rusalem sponsa est, ornata viro suo Christo; ita & æ optimatum nonnullorum matres, quibus ex sortito ɪtigerunt, quasi uxores vel sponsæ sunt. Et quemmodum liberi quidam sunt Jerusalem quasi matris, Christi quasi patris; ita & liberi quidam sunt Sye-s, & Mempheos, & Tyri, & Sidonis, eorumque, .i illarum præfecti constituti sunt. Forta[illegible] ergo & ɪus ille talentorum multorum debitor ad regem de-.ctus uxorem habet & liberos, ut diximus, quæ pri-ɪm venundari rex jussit; necnon & quæcumque pos-.ebat; postremo vero miseratus eum dimisit, & to- debito liberum præstitit, futuri non inscius, sed , quod actum est, disceremus, ita eum egisse scri-um est. Quicumque ergo uxorem habet, & libe-s, ut traditum est a nobis, rationem reddet, cum gno accepto reversus rex rationem repetiturus ve-rit. Et debitores etiam habet unusquisque illorum, :lut Syenes alicujus princeps, aut Mempheos, Ty-re, vel Sidonis, aut urbis alicujus hujusmodi. Is go dimissus, & omni debito absolutus, a rege exiens, *venit unum de conservis suis*, & cætera; & propterea, ɪinor, eum angebat, quod a rege exiret, nec an-ssset enim conservum suum, nisi inde exiisset. Dein- vero scripturæ exactam diligentiam observa, quo-ɪe modo cum procidisset, adoraret; hic autem cum ocidisset, non adoraverit, sed obsecraverit; quo-odo autem rex miseratus absolverit eum, & omne ienum æs ei remiserit: servus autem nec conservum um miserari voluerit; & is quidem vendi eum, ejus-ɪe bona jusserit, antequam dimisisset; ille autem, ɪi gratia facta est, eum in carcerem impegerit. Et ɪta conservos non calumniatos esse, nec dixisse, sed ɪeruisse, nec propter pecuniam initio dixisse: *Ne-*

και ουκετι αυτον πραθηναι, και τα αυτου, αλλα παρεδωκε τοις βασανισαις το χειρον δια την πονηριαν. τινες δ᾽ αν ειεν ουτοι, ἡ οἱ ἐπι των κολασεων τεταγμενοι; ἁμα δε προσχες δια τους ἀπο των αἱρεσεων χρωμενους τη παραβολη, ὁτι ειπερ κατηγορουσι του δημιουργου, ὡς ὀργιλου, δια τα ἐμφαινοντα ὀργην θεου ῥηματα ἐχρην αυτους και του βασιλεως τουτου κατηγορειν ἐπειπερ ὀργισθεις παρεδωκε τον ὀφειλετην τοις βασανισαις. ἐτι δε λεκτεον τοις μη βουλομενοις παραδιδοσθαι [illegible]να ἀπο του Ιησου τοις βασανισαις, ὁτι διηγησασθε ἡμιν, ὠ ουτοι, τις ὁ βασιλευς ὁ παραδιδους τον πονηρον δουλον τοις βασανισαις. προσεχετωσαν δε και τω· ουτως ουν ποιησει και ὑμιν ὁ πατηρ μου ὁ ουρανιος· τοις αυτοις δε ἐτι μαλλον λεχθειη αν τα ἐν τη των δεκα μνων παραβολη, ὁ, τι ὁ ἀγαθου θεου υἱος ειπε· πλην τους ἐχθρους μου ἐκεινους τους μη θελησαντας με, και τα ἑξης· το συμπερασμα μεντοι της παραβολης και τοις ἀπλουστεροις ἁρμοζει, παντες γαρ ἁμα διδασκομεθα πεισεσθαι οἱ ἀφεσιν ἁμαρτηματων ειληφοτες, και μη συγχωρουντες τοις ἀδελφοις, τα του συγχωρηθεντος, και μη συγχωρησαντος τω δουλω.

Και ἐγενετο ὁτε ἐτελησεν ὁ Ιησους τους λογους τουτους. ὁ ἑκαστον των προκειμενων προβληματων ἐντελως διεξιων, ὡς μηδεν αυτων ἐνδεες καταλιπειν, ουτος τελει τους ἑαυτου λογους. θαρσαλεωτερον δ᾽ αν τις ἀποφανειται περι τουτου προσεχων ἐπιμελεστερον παση ἀναγνωσει παλαιας και καινης διαθηκης. ἐαν γαρ ἐπι μηδενος ἡ τεταγμενον το, ἐτελεσε τους λογους τουτους, ἡ Μωϋσεως, ἡ τινος των προφητων, ἀλλ᾽ ἡ μονου του Ιησου, τοτε τολμησας αν τις ειποι ὁτι μονους ἐτελεσε τους λογους ὁ Ιησους, ὁ ἐλθων τελος ἐπιθειναι τοις πραγμασι, και πληρωσαι το ἐνδεες του νομου, δια του· ἐρρεθη τοις ἀρχαιοις, και τα ἑξης: και παλιν· ἱνα πληρωθη τα ειρημενα δια των προφητων.

quam; sed id ad finem propter conservum reservasse. Regis autem moderationem animadverte; non dixit ille: *Adorasti me*; sed: *Rogasti me*, nec eum amplius, ipsiusque facultates venundari jussit; sed, quod pejus est, propter ipsius nequitiam *tradidit eum tortoribus*. Quinam autem hi sint, præterquam ii, quibus suppliciorum cura demandata est? Simul etiam propter hæreticos eam usurpantes parabolam, nota debuisse illos hunc quoque regem criminari, quod iratus debitorem tortoribus tradiderit, si opificem tanquam iracundum, propter verba, quæ iram Dei significant, reprehendunt. Præterea vero iis dicendum est, qui non quemquam a Jesu tortoribus tradi volunt: Heus vos, quinam rex ille sit, qui servum nequam tortoribus tradit, aperite. Quin & ad illud attendant: *Sic & Pater meus cælestis faciet vobis*: vel his etiam ea dicantur potius, quæ in decem minarum parabola habentur, & a Dei boni Filio pronuntiata sunt: *Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt*, & cætera. Certe parabolæ conclusio simplicioribus etiam congruit; quicumque enim peccatorum remissionem recepimus, nec eam fratribus concedimus, eadem nos perpessuros fore docemur, ac illum, qui gratiam sibi factam servo negavit.

14. *Et factum est, cum consummasset Jesus sermones istos*. Qui unamquamque quæstionem propositam plane edisserit, ita ut nihil intactum, inexplicatumque relinquat, is sermones suos consummat. Ea autem de re confidentius pronuntiaverit, qui in veteris & novi testamenti lectionem diligentius incumbet; nam si nulli, neque Moysi, neque prophetarum cuiquam, sed soli Jesu attributum est illud: *Consummavit sermones istos*, tum audacter affirmaverit aliquis unum Jesum sermones consummasse, qui ad finem rebus imponendum, & ad resarciendum legis defectum venit, ut inde discere est: *Dictum est antiquis*, & reliqua; & rursus:

των. εἰ δε πυ γεγραπται και ἐν ἐκεινοις τοτε ἀν ἐξετάζη και τελεσθεντας ὑπ' ἐκεινων λογυς τελεσθεισιν ὑπο τυ σωτηρος, ἱνα εὑρη την διαφοραν αὐτων προς ἀλληλυς. και τοιγε κἀκει ζητηθειη ἀν, εἰ ἐπι των κατα χρηματισμον λεγομενων κειται το, ἐτελεσεν, ἡ ἐπι των Μωυσεως ἡ τινος των προφητων εἰρημενων, ἡ ἐπι συναμφοτερων· ἡ γαρ ἐπιμελης τηρησις μεγιστα ἀν ὑποβαλλοι νοηματα τοις ἐπισαμενοις πνευματικα πνευματικοις συγκρινειν, και δια τυτο λαλυσιν ὐκ ἐν διδακτοις ἀνθρωπινης σοφιας λογοις, ἀλλ' ἐν διδακτοις πνευματος. ἀλλος δ' ἀν τις περιεργοτερον τυ, ἐτελεσεν ἀκυων, τεταγμενυ ἐπι των μυστικωτερων, καθο ὁ μεν τις παρεδωκε τοις ὑποχειριοις μυστηρια και τελετας ὐκ ἐπαινετως· ὁ δε τις μυστηρια θευ τοις ἀξιοις, και ἀναλογον τοις τοιυτοις μυστηριοις τελετας, εἰποι ὁτι τελετην ἐποιησε μυησας αὐτυς, δι' ἡν τελετην ἀνεφανησαν οἱ λογοι δυνατοι, ὡς κηρυχθηναι το εὐαγγελιον Ιησυ ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ, και κρατησαι δια την θειαν τελετην πασης ψυχης, ἡν ἑλκει ὁ πατηρ προς τον υἱον κατα το εἰρημενον ὑπο τυ σωτηρος· ὐδεις ἐρχεται προς με, ἐαν μη ὁ πατηρ ὁ πεμψας με ἑλκυση αὐτον. δια τυτο δε και ὁ λογος των χαριτι θευ πρεσβευοντων το εὐαγγελιον, και το κηρυγμα αὐτων, ὐκ ἐν πειθοι σοφιας γεγονε λογων, ἀλλ' ἐν ἀποδειξει πνευματος δυναμεως, οἱ ἐτελεσθησαν οἱ λογοι τυ Ιησυ της διδασκαλιας. και συ μεν ὐν τηρησεις ὁσακις εἰρηται το, ἐτελεσε, και ἐπι τισι ληψη δε παραδειγμα το ἐπι τοις μακαρισμοις, και ὁλῃ τῃ διδασκαλιᾳ λελεγμενοις, οἱς ἐπιφερεται· και ἐγενετο ὁτε ἐτελεσεν ὁ Ιησυς τυς λογυς τυτυς, ἐξεπλησσοντο παντες οἱ ὀχλοι ἐπι τῃ διδαχῃ αὐτυ· ἀναφερεται δε και νυν το· ἐτελεσεν ὁ Ιησυς τυς

λογυς

ſus: *Ut impleantur, quæ dicta ſunt per prophetas.* Quod ſi alicubi in iis id ſcriptum extat, conſummatos ab illis ſermones cum conſummatis a Jeſu ſermonibus confer, ut eorum diſcrimen reperias. Quinimo & hic etiam quæri poſſit, an in rebus, quæ per oraculum prolatæ ſunt, vox illa, *conſummavit*, vel pro Moyſe, vel pro aliquo ex prophetis, vel pro utrisque adhibita ſit: diligens ſiquidem obſervatio ſublimes iis cogitationes ſubminiſtrabit, qui *ſpiritualibus ſpiritualia comparare* ſciunt, & propterea *loquuntur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus.* At alius quiſpiam majorem adhibens diligentiam interpretandæ voci huic (ἐτέλεσεν) *conſummavit*, quæ rebus iis ſignificandis uſurpatur, quibus ineſt majus myſterium, juxta quod is myſteria (τελετὰς) initiationes non laudabiliter ſubditis ſuis tradidiſſe dicitur; ille autem dignis myſteria Dei, & inſtar myſteriorum (τελετὰς) initiationes; is, inquam, (τελετὴν) initiationem dixerit ab eo factam fuiſſe, cum eos ſacra docuit; cujus initiationis ope ſermones editi ſunt ea virtute præditi, ut evangelium Jeſu ver univerſum orbem fuerit promulgatum, & per divinam initiationem omnem animam comprehenderit, quam Pater trahit ad Filium, juxta id, quod a Servatore ſcriptum eſt: *Nullus venit ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum;* & idcirco eorum ſermo, qui ad promulgandum evangelium Dei gratia legati ſunt, & prædicatio *non in perſuaſibilibus ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis* ad eos facta eſt, ad quos ſermones doctrinæ Jeſu conſummati ſunt. Tu vero obſervabis quoties, & quibus rebus ſignificandis vox illa, *conſummavit*, adhibita eſt. Exemplum vero ex eo evangelii loco petes, ubi, quinam ſint beati, Chriſtus aperit, iisque doctrinæ ſuæ præcepta tradit; cui ſubjungitur: *Et factum eſt cum conſummaſſet Jeſus verba hæc, admirabantur turbæ ſuper doctrina ejus.* Caute vero & prudenter refer-

λογȣς τȣτȣς, προσεχως μεν ἐπι την μυϛικωτατην παραβολην, καθ' ἡν ὡμοιωϑη ἡ βασιλεια των ȣρανων ἀνϑρωπῳ βασιλει, ὁϛις ἐϑελησε συναραι λογον μετα των δȣλων αὐτȣ, ἐτι δε ταυτης ἀνωτερω, εἰς τα προ αὐτης ἀναγεγραμμενα.

Πλην ὁτε ἐτελεσεν ὁ Ιησȣς τȣς λογȣς τȣτȣς, λαλησας αὐτȣς ἐν τῃ Γαλιλαιᾳ περι την Καφαρναȣμ, τοτε μετηρεν ἐκειθεν, και ἠλϑεν εἰς τα της Ιȣδαιας ὁρια, ἑτερα τυγχανοντα παρα την Γαλιλαιαν. ἠλϑε δε ἐπι τα ὁρια της Ιȣδαιας, και ȣκ ἐπι τα μεσα, ἀλλ' οἱονει τα ἀκρα· ἐνϑα ἠκολȣθησαν αὐτῳ ὀχλοι πολλοι, ȣς ἐθεραπευσε παρα ταις ὁριοις της Ιȣδαιας, περαν τȣ Ιορδανȣ, ἐνϑα το βαπτισμα ἐδιδοτο· τηρησεις δε διαφοραν ὀχλων ἁπλως ἀκολȣϑησαντων, και Πετρȣ, και των ἀλλων ἀφεντων παντα και ἀκολȣθησαντων, και Ματϑαιȣ, ὁς ἀναϛας ἠκολȣϑησεν αὐτῳ· ȣχ ἁπλως ἠκολȣθησεν, ἀλλ' ἀναϛας. μεγαλη ἡ προσϑηκη τα, ἀναϛας. εἰσιν ȣν ἀει οἱ μεν ὡς ὀχλοι πολλοι ἀκολȣϑȣντες, μητε ἀναϛαντες ἱνα ἀκολȣθησωσι, μητε ἀφεντες παντα τα προτερα· ὀλιγοι δε οἱ ἀναϛαντες και οἱ ἀκολȣϑησαντες, οἱ και καϑεδȣνται οἱ ἐν τῃ παλιγγενεσια ἐπι ιβ' θρονȣς. πλην εἰ βȣλεται τις ϑεραπευϑηναι, ἀκολουϑησατω τῳ Ιησȣ.

Περι των πειραζοντων Ιησȣν Φαρισαιων και γραμματεων, εἰ ἐξεϛιν ἀνθρωπῳ ἀπολυσαι την γυναικα αὐτȣ κατα πασαν αἰτιαν.

Μετα τȣτο γεγραπται ὁτι προσηλθον αὐτῳ οἱ φαρισαιοι πειραζοντες αὐτον και λεγοντες· εἰ ἐξεϛιν ἀνϑρωπον ἀπολυσαι την γυναικα αὐτȣ κατα πασαν αἰτιαν; το ἰσοδυναμȣν ἀνεγραψε και ὁ Μαρκος. ἐκ ȣν των προσιοντων και πυνϑανομενων τῳ Ιησȣ ἠσαν τινες οἱ πειραζοντες ἐπηρωτων αὐτον· πειραζομενȣ δε τȣ τηλικȣτȣ

σωτη-

tur illud: *Consummavit Jesus sermones istos*, ad obscuriorem & magis reconditam parabolam, qua *assimilatum est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis*; præterea vero & ad ea, quæ ante illam scripta sunt, refertur.

15. Cæterum *cum consummasset Jesus sermones istos*, quos in Galilæa circa Capharnaum protulerat, tunc inde migravit, & venit in Judææ fines, qui alii erant ac ipsa Galilæa: venit autem ad Judææ fines, non in mediam ipsam regionem, sed quasi ad extrema illius: illuc *secutæ sunt eum turbæ multæ*, quas in finibus Judææ sanavit, ultra Jordanem, in quo baptismus conferebatur. Notabis vero discrimen, quod turbas inter, quæ simpliciter secutæ sunt, & Petrum intercedit, aliosque, qui omnibus relictis secuti sunt, & Matthæum, qui *surgens secutus est*; non simpliciter quidem secutus est, sed postquam surrexit: magnum illud est additamentum; Postquam surrexit. Nonnulli certe sunt, qui semper plurimarum turbarum instar sequuntur, nec tamen consurrexerunt, ut sequerentur, nec omnia prius ad se pertinentia dimiserunt; qui vero, postquam surrexerunt, subsecuti sint, oppido pauci sunt; & isti quidem in regeneratione super duodecim thronos sedebunt. Porro si quis sanari vult, Jesum sequatur.

De Pharisæis & Scribis Jesum tentantibus an homini liceat qualibet ex causa uxorem suam repudiare.

16. Scriptum est deinde accessisse ad eum Pharisæos, tentantes eum, & dicentes: *Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa?* Simile quoque scripsit Marcus. Ex iis igitur, qui ad Jesum accedebant & interrogabant, nonnulli eum tentandi causa interrogabant: cum igitur tantus ille Servator noster

σωτηρος ἡμων, τις των μαθητων αὐτȣ ἀγανακτοιη τε-ταγμενος εἰς διδασκαλιαν ἐπι τῳ πειραζεσθαι ὑπο τι-νων και πυνθανομενων ȣ̓κ ἐκ φιλομαθειας, ἀλλ' ἀπο τȣ πειραζειν ἐθελειν; πολλα δ' ἀν ἐπι το αὐτο συνα-γαγων εὑροις, ἐν οἱς ἐπειρασαν τον Ιησȣν ἡμων οἱ φαρι-σαιοι, και ἀλλοι παρα τȣτȣς, ὡς νομικος τις, ταχα δε και γραμματευς, ἱν' ἐπι το αὐτο το περι των πει-ραζοντων αὐτον συναγαγων, εὑροις τι τα περι των πει-ραζοντων αὐτον ἐκ της ἐξετασεως χρησιμον εἰς το εἰδος των λογων τȣτων. πλην ὁ σωτηρ και τοις πειραζȣσιν ἀποκρινεται δογματα, οἱ μεν γαρ ἐλεγον. εἰ ἐξεςιν ἀν-θρωπῳ ἀπολυσαι την γυναικα αὐτȣ κατα πασαν αἰ-τιαν. ὁδε ἀποκριθεις εἰπεν· ȣ̓κ ἀνεγνωτε ὁτι ὁ κτισας ἀπ' ἀρχης, ἀρσεν και θηλυ ἐποιησεν αὐτȣς; και τα ἑξης. και οἰμαι ὁτι κατα τȣτο προετεινον τον λογον οἱ φαρισαιοι τȣτον, ὡς ἐπιληψομενοι αὐτȣ, ὁ, τι ποτ' ἀν εἰπη, οἱον εἰ μεν εἰπεν, ἐξεςιν, ἐνεκαλεσαν αὐτῳ, ὡς ἐπι τοις τυχȣσι διαλυοντι τȣς γαμȣς. εἰ δε ȣ̓κ ἐξεςιν, ὡς και μετα ἁμαρτηματων ἐπιτρεποντι συνοικειν ἀνδρα γυναικι· ὡς ἐπι τȣ κηνσȣ, εἰ μεν γαρ εἰπε διδοναι, ἐνε-καλεσαν ὡς ὑποτασσοντι τον λαον τοις Ρωμαιοις, και ȣ̓ τῳ νομῳ τȣ θεȣ· εἰ δε μη διδοναι, ὡς πολεμον ἐμ-ποιȣντι και ςασιν, και διεγειροντι τȣς μη δυναμενȣς ςηναι προς τηλικαυτην ςρατιαν. ȣ̓χ ἑωρων τε τινα τρο-πον ἀνεπιληπτως και σοφως αὐτοις ἀποκρινεται, προ-τερον μεν ἀποφασκων το ἀπολυειν την γυναικα κατα πασαν αἰτιαν, δευτερον δε ἀποκρινομενος προς τα περι τȣ βιβλιȣ τȣ κατα το ἀποςασιον· ἑωρα γαρ ὁτι ȣ̓ πα-σα αἰτια εὐλογως λυει γαμον, και ὁτι δει τον ἀνδρα συνοικειν τῃ γυναικι, ὡς ἀσθενεςερῳ σκευει, ἀπονεμον-τα τιμην, και βαςαζοντα αὐτης τα ἐν ἁμαρτημασι βαρη, και δυσωπει ἐκ των ἐν τῃ γενεσει ἐγγεγραμμε-νων τȣς ἐπι τοις Μωσεως γραμμασιν αὐχȣντας φαρι-σαιȣς, λεγων το· ȣ̓κ ἀεγνωτε ὁτι ὁ κτισας ἀπ' ἀρχης ἀῤῥεν και θηλυ ἐποιησεν αὐτȣς, και τα ἑξης. και ἐπι-φερων αὐτοις δια το· και ἐσονται οἱ δυο εἰς σαρκα μιαν,

ἀκολȣ-

tentetur, quis discipulorum ejus ad docendum constitutus graviter ferat, si quando ab aliquibus, non discendi studio, sed tentandi ejus gratia quæstiones proponentibus tentetur? Plurima vero simul colligens reperire illic poteris, ubi Pharisæi, & præter eos alii, velut legum peritus aliquis, & fortasse Scriba, Jesum nostrum tentaverunt, ut in unum collectis, quæ de iis conscripta sunt, a quibus tentatus est, ex eorum inter se comparatione utile aliquid ad horum sermonum genus reperias. Porro tentantibus Servator respondens dogmata profert; quærebant enim illi: *An licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa. Qui respondens ait eis: Non legistis, quia qui creavit ab initio: masculum & fœminam fecit eos?* & reliqua. Ac ego quidem existimo id ab eo Pharisæos ea mente quæsiisse, ut quidquid ille dixisset, reprehenderent; ut si dixisset, Licet, dicam illi tanquam conjugia levibus de causis dissolventi impegissent; sin vero respondisset; Non licet, huic quoque, utpote virum una cum conjuge etiam cum flagitiis habitare permittenti litem intendissent: quemadmodum & super tributo, nam si pendendum illud dixisset, eum accusassent, quasi Romanis, non legi Dei populum subjicientem; sin haudquaquam solvendum pronuntiasset, tanquam bellum & seditionem concitantem, & ad rebellandum eos excientem, qui tantos exercitus sustinere non poterant. Nec vero intelligebant, quam caute & extra culpam ipsis responderet, primum quidem qualibet ex causa repudiandam uxorem negans, deinde vero ad ea respondens, quæ ad libellum repudii pertinebant. Sciebat enim non quamlibet causam justam solvendo connubio occasionem dare, & virum debere uxori *cohabitare, quasi infirmiori vasculo, impertientem honorem*, & peccatorum ipsius onera portantem; & Pharisæos Moysis scriptis gloriantes, ex iis, quæ in Genesi scripta sunt, convincit dicens: *Non legistis, quia*

qui

ἀκολȣθον τῳ, εἰς σαρκα μιαν, διδασκαλιαν, την. ὡςε ὐκετι εἰσι δυο, ἀλλα σαρξ μια. δυσωπητικον δε προς το μη ἀπολυσαι την γυναικα κατα πασαν αἰτιαν και το· ὁ Θεος συνεζευξεν, ἀνθρωπος μη χωριζετω. παρατηρητεον μεντοιγε ἐν τῃ ἐκθεσει των ἀπο της γενεσεως ἐν τῳ εὐαγγελιῳ ῥητων, ὁτι ὐ τα ἐφεξης ἀλληλοις γεγραμμενα εἰρηται, ἐγω δε οἰμαι ὁτι ὐδε περι των αὐτων λεγεται, των κατ᾽ εἰκονα θεȣ γενομενων, και των ἀπο τȣ χοος της γης και μιας των πλευρων τȣ Αδαμ· ὁπȣ μεν γαρ λελεκται· το ἀῤῥεν και το θηλυ ἐποιησεν αὐτȣς περι των κατ᾽ εἰκονα ἐςιν· ὁπȣ δε και εἰπεν· ἑνεκα τȣτȣ καταλειψει ἀνθρωπος τον πατερα και την μητερα αὐτȣ, και τα ἑξης, ὐκ ἐςι περι των κατ᾽ εἰκονα· ὑςερον γαρ ποτε ἐκεινων ἐπλασε κυριος ὁ Θεος τον ἀνθρωπον, χȣν λαβων ἀπο της γης, και ἀπο της πλευρας αὐτȣ την βοηθον. ἁμα δε προσχες ὁτι ἐπι μεν των κατ᾽ εἰκονα, ὐκ ἀνηρ και γυνη εἰρηται, ἀλλα ἀῤῥεν και θηλυ. τȣτο δε και ἐν τῳ ἑβραϊκῳ τετηρηκαμεν, ἀνηρ μεν γαρ δηλȣται τῃ, ἰς, φωνῃ, ἀῤῥεν δε τῃ, ζαχαρ, και παλιν γυνη μεν τῃ, ἐσσα, φωνῃ, θηλυ δε τῃ, ἀγκηβα. ὐδε ποτε γαρ γυνη κατ᾽ εἰκονα, ὐδε ἀνηρ, ἀλλ᾽ οἱ μεν διαφεροντες, ἀῤῥεν· οἱ δε δευτεροι, θηλυ. ἀλλα και ἀν καταλιπῃ ἀνθρωπος την μητερα και τον πατερα, κολλαται ὐ τῳ θηλει, ἀλλα τῃ γυναικι αὐτȣ, και γινονται, ἐπει ἐν σαρκι ἀνηρ και γυνη, εἰς σαρκα μιαν. εἰτα διαγραφων ὁ δει εἰναι ἐν τοις ὑπο θεȣ συνεζευγμενοις ἀξιως τȣ συνεζευχθαι ὑπο θεȣ, ἐπιφερει ὁ σωτηρ το· ὡςε ὐκετι εἰσι δυο, και ὁπȣ γε ὁμονοια και συμφωνια και ἁρμονια ἀνδρος ἐςι προς γυναικα, τȣ μεν ὡς ἀρχοντος, της δε πειθομενης τῳ. αὐτος σȣ κυριευσει, ἀληθως ἐςιν

qui creavit ab initio, masculum & fœminam fecit eos? & quæ sequuntur; & propter hæc: *Et erunt duo in carne una*, consequentem his verbis, (*in carne una*,) doctrinam subjicens, eam scilicet: *Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Verum & illud quoque: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, prohibebat, quominus qualibet ex causa uxorem repudiarent. In expositione autem eorum, quæ e Genesi deprompta in evangelio proferuntur, illud observandum venit, quæ una serie scripta sunt, ita non pronuntiata fuisse; ego vero nec de iisdem fuisse dicta existimo, tum iis, qui ad imaginem Dei; tum illis, qui de limo terræ, & una e costis Adam facti sunt: ubi enim dictum est: *Masculum & fœminam creavit eos*, ad eos pertinet illud, qui ad imaginem facti sunt; at ubi dixit: *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem*, & cætera, ad eos, qui ad imaginem facti sunt, non refertur, nam post illos assumpto de terra limo hominem, & de ipsius costa adjutricem creavit Dominus Deus. Simul etiam nota de iis, qui ad imaginem facti sunt, dictum non esse, vir & uxor, sed masculus & fœmina. Illud autem in Hebræo observavimus, virum per vocabulum, *Is*; masculum per, *Zachar*; mulierem rursum per vocem, *Essa*; fœminam vero per, *Ankeva*, significari; nec enim unquam mulier, neque vir ad imaginem facti sunt, sed qui præstantiores sunt pro masculo; qui autem secundi, pro fœmina habendi sunt. Quod si vero matrem & patrem homo reliquerit, adhæret non fœminæ, sed uxori suæ, & in unam carnem ambo coalescunt, quandoquidem vir & uxor carne unum sunt. Deinde vero exponens quid inesse debeat iis, qui a Deo conjuncti sunt, ut conjunctione a Deo facta digni sint, subjungit Servator: *Itaque jam non sunt duo*, & ubicumque tandem viri cum uxore mutua est concordia & consensio, hujus quidem tanquam domini, illius vero præcepto huic obtemperan-

peran-

ειπειν επι των τοιουτων το· ουκετι εισι δυο. ειτ' επει ιδια τηρεισθαι τω κολλωμενω θεω τω γενεσθαι αυτον προς αυτον εν πνευμα, λελεκται επι των υπο θεου συνεζευγμενων μετα το· ώςε ουκετι εισι δυο, το· αλλα σαρξ μια. και ο θεος εςιν ο συζευξας τα δυο εις εν, ινα μηκετι ωσι δυο παρ' ου αρμοζεται ανδρι γυνη. και επει ο θεος συνεζευξε, δια τουτο χαρισμα εςιν εν τοις υπο θεου συνεζευγμενοις, όπερ ο Παυλος επιςαμενος, επισης τω ειναι την αγνην αγαμιαν χαρισμα φησι και τον κατα λογον θεου γαμον ειναι χαρισμα, φασκων· θελω δε παντας ανθρωπους ειναι ως εμαυτον, αλλ' εκαςος ιδιον εχει χαρισμα εκ θεου, ός μεν ουτως, ός δε ουτως. οι δε υπο θεου συνεζευγμενοι, και φρονουσι και ποιουσι το· οι ανδρες αγαπατε τας γυναικας, ως και ο χριςος την εκκλησιαν. ο μεν ουν σωτηρ ενετειλατο, ιν' όπερ ο θεος συνεζευξεν, ανθρωπος μη χωριζη, ανθρωπος δε χωριζειν βουλεται ο ο θεος συνεζευξεν, οτε αποςας της υγιους πιςεως προσεχων πνευμασι πλανης και διδασκαλιαις δαιμονιων, εν υποκρισει ψευδολογων, κεκαυτηριασμενων την ιδιαν συνειδησιν, κωλυοντων ου πορνευειν μονον, αλλα και γαμειν, διαλυει και τους φθασαντας τη προνοια συνεζευχθαι του θεου. ταυτα μεν ουν τηρουμενων των ρητων εις τα περι αρρενος, και θηλεος, και ανδρος, και γυναικος, ως εδιδαξεν ο σωτηρ εν τη προς τους φαρισαιους αποκρισει, λελεχθω.

Επει δε ο αποςολος εις τον χριςον εκλαμβανει και την εκκλησιαν το· και εσονται οι δυο εις σαρκα μιαν, λεκτεον οτι ουκ απελυσεν ο χριςος την προτεραν, ιν' ουτως ονομασω, γυναικα αυτου, την προτεραν συναγωγην κατ' αλλην αιτιαν τηρων το· ους ο θεος συνεζευξεν, ανθρωπος μη χωριζετω, η οτε επορνευσεν εκεινη η γυνη μοιχευθεισα υπο του πονηρου, και μετ' εκεινου επιβουλευσασα τω ανδρι, και αποκτεινασα αυτον εν τω λεγειν· αιρε απο της γης τον τοιουτον, ςαυρου, ςαυρου αυτον.

εκεινη

perantis: *Ipse dominabitur tui*, vere de illis dicere licet: *Jam non sunt duo.* Deinde quoniam id ei reservandum erat, qui Deo adhæret, unum spiritum cum eo effici, post hæc verba: *Itaque jam non sunt duo*, hæc etiam: *Sed caro una*, de iis dicta sunt, qui a Deo fuere conjuncti. Ac Deus quidem is est, qui duo in unum compegit, ut ex quo mulier viro nupsit, duo amplius non sint; & quoniam conjunctionis autor est Deus, propterea iis inest gratia, qui a Deo conjuncti sunt; quod non ignorans Paulus connubium Verbo Dei consentaneum gratiam esse pronuntiat, quemadmodum castus cælibatus gratia est, sic enim ait: *Volo omnes homines esse sicut meipsum, sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Qui autem a Deo conjuncti sunt id sentiunt & faciunt: *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam.* Sancitum quidem a Servatore est, ut *quod Deus conjunxit, homo non separet*; at separare vult homo quod a Deo conjunctum est, quando *discedens a sana fide, attendens spiritibus erroris, & doctrinis Dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium* non fornicari tantummodo, sed etiam *nubere*, eos dissolvit, qui antea Dei nutu fuerant conjuncti. Hæc itaque dicta sint, iis observatis, quæ de mare, & fœmina, & viro, & muliere scripta sunt, jnxta traditam a Servatore doctrinam, cum Pharisæis responderet.

17. Sed quoniam Apostolis de Christo & ecclesia id dictum esse vult: *Et erunt duo in carne una*, dicendum est non aliam ob causam, priorem, ut ita appellem, conjugem ipsius, priorem nempe synagogam fuisse repudiatam a Christo, illud servante: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, quam quod a Malo vitiata hæc mulier fornicata est, & cum eo insidias viro suo struxit, eumque neci dedit dicens: *Tolle ejusmodi hominem de terra, crucifige eum.* Illa igitur discessit potius,

ἐκεινη ἐν ἑαυτην ἀπεςησε μαλλον ἡ ὁ ἀνηρ αὐτην ἀπεςειλεν ἀπολυσας· διοπερ ὀνειδιζων αὐτη ἀποςαση αὐτε ἐν Ησαΐᾳ φησι· ποιον το βιβλιον τε ἀποςασιε της μητρος ὑμων ᾧ ἀπεςειλα αὐτην; και ὁ κτισας γε ἀπ' ἀρχης τον κατ' εἰκονα, ὃς ἐν μορφῃ θεε ὑπαρχων ἀῤῥεν αὐτον ἐποιησε, και θηλυ την ἐκκλησιαν, ἑν το κατ' εἰκονα ἀμφοτεροις χαρισαμενος. και καταλελοιπε γε δια την ἐκκλησιαν κυριος ὁ ἀνηρ πατερα ὃν ἑωρα, ὅτε ἐν μορφῃ θεε ὑπηρχε, καταλελοιπε δε και την μητερα και αὐτος υἱος ὢν της ἀνω Ιερεσαλημ, και ἐκολληθη τῃ ἐνταυθα καταπεσεσῃ γυναικι αὐτε, και γεγονασιν ἐνθαδε οἱ δυο εἰς σαρκα μιαν. δια γαρ αὐτην γεγονε και αὐτος σαρξ, ὅτε ὁ λογος σαρξ ἐγενετο, και ἐσκηνωσεν ἐν ἡμιν, και ἐκετι γε εἰσι δυο, ἀλλα νυν μια γε ἐςι σαρξ, ἐπει τῃ γυναικι λεγεται το· ὑμεις δε ἐςε σωμα Χριςε, και μελη ἐκ μερες, ἐ γαρ ἐςι τι ἰδια Χριςε σωμα ἑτερον παρα την ἐκκλησιαν ἐσαν σωμα αὐτε, και μελη ἐκ μερες. και ὁ θεος γε τετες τες μη δυο, ἀλλα γενομενες σαρκα μιαν συνεζευξεν, ἐντελλομενος ἱνα ἀνθρωπος μη χωριζῃ την ἐκκλησιαν ἀπο τε κυριε. και ὁ προσεχον γε ἑαυτῳ ὡς μη χωριοθηναι, θαῤῥει ὡς μη χωρισθησομενος, και φησι· τις ἡμας χωρισει ἀπο της ἀγαπης τε Χριςε; ἐνταυθα μεν ἐν γεγραπται προς τες φαρισαιες λεγομενον το· ὃ ὁ θεος συνεζευξεν, ἀνθρωπος μη χωριζετω. λεγοιτο δ' ἀν προς τες φαρισαιων κρειττονας· ὃ ἐν ὁ θεος συνεζευξε, μηδεν χωριζετω, μητε ἀρχη, μητε ἐξεσια. ἰσχυροτερος γαρ ὁ συζευξας θεος παντων ὧν ἀν ὀνομασαι τις νοησας αὐτα δυνηθῃ.

Μετα ταυτα διαληψομεθα τον των φαρισαιων λογον ὃν εἰπον τῳ Ιησε ἐν τῳ· τι ἐν Μωσης ἐνετειλατο δεναι βιβλιον ἀποςασιε, και ἀπολυσαι; εὐλογως δ' εἰς τετο παραληψομεθα την ἀπο τε δευτερονομιε λεξιν περι τε της ἀποςασιας βιβλιε, ἐχεσαν ἐτως, ἐαν δε λαβῃ τις γυναικα, και συνοικησῃ αὐτῃ, και ἐςαι ἐαν μη εὑρῃ χαριν ἐναντιον αὐτε, ὁτι εὑρεν ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, και τα ἑξης, ἑως τε. και ἐ μιανειτε την γην, ἡν

κυριος

tius, quam vir eam repudiatam dimisit. Idcirco ipsius divortium huic in Isaia exprobrans ait: *Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam?* Et qui eum creavit ab initio, a quo ipsius imago geritur, masculum eum fecit, qui in forma Dei est; fœminam vero ecclesiam, id utrique largitus unum ad imaginem esse. Ac Dominus quidem, qui vir est, propter ecclesiam Patrem reliquit, quem intuebatur *cum in forma Dei esset*; reliquit vero & matrem, cum supernæ Jerusalem filius esset, & suæ, quæ huc ceciderat, uxori adhæsit, & duo in carne una hic effecti sunt; nam propter eam caro & ipse factus est, quando scilicet *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, & *jam non sunt duo, sed nunc una caro*, quandoquidem uxori dicitur: *Vos autem estis corpus Christi, & membra ex parte*; nec enim aliud quid seorsum Christi corpus est, præter ecclesiam, quæ ipsius corpus est, & membra ex parte; & hos non duos, sed in unam carnem concretos Deus conjunxit, prohibens, ne homo ecclesiam a Deo disjungat. Et vero, qui operam dat, ne separetur, confidit quasi qui minime separandus sit: & ait: *Quis nos separabit a charitate Christi?* Pharisæorum ergo gratia scriptum hic est illud: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*: at Pharisæorum præstantissimis dici potest: *Quod ergo Deus conjunxit, nihil separet*, neque principatus, neque potestas; nam qui conjunxit Deus omnibus potentior est, quæ quivis excogitata proferre potuerit.

18. Post illa Pharisæorum sermonem expendemus, quem ad Jesum habuerunt his verbis: *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere?* Consentaneum erit super his locum e Deuteronomio petere, in quo de libro repudii agitur, qui talis est: *Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fœditatem*, & cætera, ad id usque: *Ne peccare faciatis terram, quam*

κυριος ὁ θεος ὑμων διδωσιν ὑμιν ἐν κληρῳ.. ζητω δε ἐν τοις κατα τον νομον τουτον, ποτερον ὀυδεν περα της λεξεως χρη ζητειν ἐν αὐτῳ, ἐπει μη ὁ θεος ἐδωκεν αὐτον· ἢ προς μεν τους φαρισαιους ἀναγκαιως εἰρηται, χρησαμενους τῳ· Μωσης ἐνετειλατο δουναι βιβλιον ἀποστασιου, και ἀπολυσαι, το· ὁτι Μωσης προς την σκληροκαρδιαν ὑμων ἐπετρεψεν ὑμιν ἀπολυσαι τας γυναικας ὑμων, ἀπ᾽ ἀρχης δε οὐ γεγονεν οὑτως. ἐαν δε τις ἐπι το εὐαγγελιον ἀναβῃ χριστου Ιησου διδασκον ὁτι ὁ νομος πνευματικος ἐστι, και τουτου ζητησει του νομου πνευματικον νουν. φησει δε και ταυτα ὁ θελων τροπολογειν, ὁτι ὡσπερ τῳ Παυλῳ θαῤῥουντι ἐφ᾽ ἡ εἰχε χαριτι λελεκται το· γυνη δεδεται ἐφ᾽ ὁσον χρονον ζῃ ὁ ἀνηρ αὐτης, ἐαν δε κοιμηθῃ ὁ ἀνηρ, ἐλευθερα ἐστιν ᾧ θελει γαμηθηναι, μονον ἐν κυριῳ. μακαριωτερα δε ἐστιν ἐαν οὑτως μεινῃ, κατα την ἐμην γνωμην. δοκω δε κἀγω πνευμα θεου ἐχειν· ἐν τουτοις γαρ το· κατα την ἐμην γνωμην, ἱνα μη καταφρονηθῃ ὡς κενη πνευματος θεου, καλως ἐπηγαγε το· δοκω κἀγω πνευμα θεου ἐχειν· οὑτως και Μωσει δια την δοθεισαν αὐτῳ ἐξουσιαν νομοθετειν, ὡστε αὐτον και προς την σκληροκαρδιαν του λαου ἐπιτρεψαι τινα ἐν οἱς ἠν, και το ἀπολυειν τας γυναικας, ἠν ἀν πειθεσθαι ἐφ᾽ οἱς κατα την αὐτου γνωμην ἐνομοθετει, ὡς και ἐν τουτοις μετα πνευματος θεου της νομοθεσιας γενομενης· και ἐρει ὁτι εἰ οὐχι τις μεν νομος πνευματικος ἐστι, τις δε οὐκ ἐστι τοιουτος, νομος δε ἐστι και οὑτος, πνευματικος ἐστι και οὑτος, και ζητητεον αὐτου το πνευματικον.

Μεμνημενοι δε των ἀνωτερω ἡμιν λελεγμενων εἰς το του Ησαΐου περι του βιβλιου της ἀποστασιας ῥητον, φησομεν ὁτι ἑαυτην ἀπεστησεν ἀνδρος του χριστου ἡ μητηρ του λαου, μη λαβουσα το της ἀποστασιας βιβλιον· ὑστερον δε ὁτε εὑρεθη ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, και οὐχ εὑρε χαριν ἐναντιον αὐτου, ἐγραφη αὐτῃ βιβλιον ἀποστασιου· δυναμει

γαρ...

Dominus Deus tuus tradiderit vobis possidendam. Ego vero super iis, quæ in hac lege continentur, illud quæro, utrum præter verba nihil in ea investigandum sit, quando quidem eam non tulit Deus; an Pharisæis id proferentibus: *Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere*, necessum fuerit illud dicere: *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.* Quod si quis ad evangelium Jesu Christi, quod legem spiritualem esse docet, ascenderit, hujus quoque legis spiritualem sententiam requiret. Dicet vero qui tropologicam horum significationem aperire voluerit, quod quemadmodum a Paulo divinæ, quam habuit, gratiæ confiso dictum est illud: *Mulier alligata est quanto tempore vir vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult, nubat: tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium; puto autem, quod & ego spiritum Dei habeam:* hic enim verbis istis: *Secundum meum consilium*, ne despiciatur illud tanquam spiritu Dei vacuum, recte subjunxit: *Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam:* ita & Moysi, propter attributam ei legum ferendarum potestatem, adeo ut propter duritiem cordis populi, rerum nonnullarum, qua fas erat, & uxorum repudiandarum facultatem dederit, morem in his rebus gerere licebat, quas suopte consilio sanciebat, utpote lata super his quoque cum spiritu Dei lege; & dicet ille, si non aliqua quidem lex spiritualis est; aliqua vero non est ejusmodi; lex vero & illa est, spiritualem quoque hanc esse, & sensum illius spiritualem investigandum esse.

19. Eorum autem memores, quæ supra a nobis in hunc Isaiæ de libello repudii locum dicta sunt, matrem populi non accepto repudii libello, a viro suo Christo sponte discessisse pronuntiabimus; deinde vero, postquam fœditas in ea reperta est, & coram illo gratiam non invenit, libellum ad eam repudii scri-

[illegible] τȣς ἀπο των ἐθνων καλȣσα εἰς την [illegible] τ[illegible]ρον γυναικα ἀποβεβληκοτος, το βι-[illegible] ἀπ[illegible]σιȣ δεδωκε τῃ προτερον ἀποςασῃ τȣ ἀν-[illegible] και λογȣ. διο και αὐτος αὐτης ἀποςας ἐγη-[illegible]. [illegible] ὀνομασω, ἑτεραν, δȣς εἰς τας χειρας της [illegible] το τȣ ἀποςασιȣ βιβλιον· διο μηκετι δυνανται [illegible] τα κατα τον νομον αὐτοις προςεταγμενα δια τ[illegible]ιον τȣ ἀποςασιȣ. και σημειον τȣ εἰληφεναι αὐ-τ[illegible] βιβλιον ἀποςασιȣ το, Ιερȣσαλημ μεν καθῃρηϑαι μετα τȣ κληθεντος ὑπ᾽ ἐκεινων ἁγιασματος. ἐν αὐτῳ πε-πιςευμενων γεγονεναι σεμνων, και τȣ θυσιαςηριȣ των ὁλοκαυτωματων, και πασης της παρ᾽ αὐτῳ λατρειας. σημειον δε τȣ βιβλιȣ της ἀποςασιας, και το, μητε ἑορ-ταζειν αὐτȣς δυναϑαι, κἀν, κατα το γραμμα, τȣ βȣ-λημματος τȣ νομȣ προςαξαντος ἐν τῳ τοπῳ ᾧ ἀν ἐκλε-ξηται κυριος ὁ θεος ἑορταζειν αὐτȣς, ἀλλα και το, πα-σαν την συναγωγην λιθοβολειν τȣς ταδε ἡμαρτηκοτας γενεϑαι μη δυναμενον, και ἀλλα δε μυρια των προςε-ταγμενων σημειον ἐςι τȣ βιβλιȣ της ἀποςασιας, και ὁτι ȣ̓κ ἐςιν ἐτι προφητης, και ὁτι λεγȣσι· σημεια ȣ̓κ εἰ-δομεν ἐτι, ἀφειλε γαρ, φησι κυριος, ἀπο της Ιȣδαιας και ἀπο της Ιερȣσαλημ, κατα τον τȣ Ησαϊȣ λογον, ἰσχυον-τα, και ἰσχυȣσαν, γιγαντα κατισχυοντα, και τα λοι-πα, μεχρι, συνετȣ ἀκροατȣ. δυναται δε ὁ μεν εἰληφε-ναι γυναικα την συναγωγην και συνῳκηκεναι αὐτῃ ὁ Χρι-ςος, ὑςερον δε ἐκεινην μη εὑρηκεναι χαριν ἐναντιον αὐτȣ· ἡ δε αἰτια τȣ μη εὑρηκεναι την χαριν ἐναντιον αὐτȣ, το εὑρεθηναι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα· τι γαρ ἀσχημονε-ςερον τȣ προκειμενȣ ἀπολυσαι ἐν τῃ ἑορτῃ ἑνα, ἀπολυ-σαι μεν αὐτȣς ἠξιωκεναι Βαραβαν τον λῃςην, κατα δι-κασαι δε Ιησȣν; τι ἀσχημονεςερον τȣ παντας εἰρηκεναι ἐπ᾽ αὐτῳ, ςαυρȣ, ςαυρȣ αὐτον, και αἰρε ἀπο της γης τον τοιȣτον; πως δε ȣ̓κ ἀν ἀσχημον και το· το αἱμα αὐτȣ ἐφ᾽ ἡμας, και ἐπι τα τεκνα ἡμων; διο ἐκδικȣμενȣ αὐτȣ ἐκυκλωϑη ὑπο ςρατοπεδων Ιερȣσαλημ, και ἐπεςη ἡ ἐρημωσις αὐτης, και ἀφειϑη αὐτης ὁ οἰκος αὐτων, και

ἐγκα-

ptum esse; novum quippe testamentum ethnicos in ejus domum convocans qui priorem uxorem repudiavit, libellum repudii potentia dedit ei, quæ a viro, Lege scilicet, & Verbo discesserat: propterea & ipse relicta illa, aliam, ut ita dicam, duxit, repudii libello priori in manus tradito; idcirco, quæ sibi juxta Legem mandata sunt, propter libellum repudii exequi non possunt. Ac eam quidem libellum repudii accepisse argumento illud est, quod una cum appellato ab iis sanctuario mysteriorum, quæ in eo facta creduntur, diruta fuerit ac subversa Jerusalem, cumque ipso holocaustorum altari, & omnis cultus, qui in eo exhibebatur. Argumentum item libelli repudii illud est, quod festa celebrare non possint, etiamsi, juxta id, quod scriptum est, sententia Legis præcipiat, ut in loco, quem elegerit Dominus Deus, festa celebrent; & quod tota Synagoga talium, taliumve facinorum reos lapidibus obruere non possit, & sexcentæ ejusmodi res ex iis, quæ jussæ sunt, libelli repudii argumenta sunt; atque item, quod *jam non est propheta*, & quia dicunt: *Signa amplius non vidimus. Abstulit enim a Jerusalem & a Juda*, ait Dominus juxta Isaiæ sermonem, *validum & validam, gigantem fortem*, & reliqua, usque ad, *prudentem auditorem.* Synagogam vero uxorem duxisse potest Christus, & cum ea habitasse; illa vero postmodum gratiam coram eo non reperisse: cur autem gratiam coram illo non invenerit, causa hæc est, quod fœditas in ea inventa sit: quid enim fœdius, quam quod unius in festo dimittendi cum optionem haberent, latronem Barabbam dimittendum decreverint, Christum vero morti addixerint? Et quid fœdius, quam quod de eo pronuntiaverunt omnes: *Crucifige, crucifige eum, tolle ejusmodi hominem de terra?* Qui pote fœdum & illud non sit: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros?* Propterea cum illius nomine pœnæ reposcerentur, exer-

ἐγκαταλειφθῃ ἡ θυγατηρ Σιων, ὡς σκηνη ἐν ἀμπελωνι, και ὡς ὀπωροφυλακιον ἐν σικυηλατῳ, και ὡς πολις πολιορκȣμενη· κατα τον αὐτον δε οἶμαι καιρον τῃ μεν προτερᾳ γυναικι ἐγραφεν ὁ ἀνηρ βιβλιον ἀποϛασιȣ, και ἐδωκεν εἰς τας χειρας αὐτης, και ἐξαπεϛειλεν αὐτην ἐκ της οἰκιας αὐτȣ· της δε ἀπο των ἐθνων ἀπαληλειπται το χειρογραφον, περι ȣ φησιν ὁ ἀποϛολος το· ἐξαλειψας το χειρογραφον τοις δογμασιν, ὁ ἠν ὑπεναντιον ἡμιν, και αὐτο ἠρεν ἐκ τȣ μεσȣ προσηλωσας αὐτο τῳ ϛαυρῳ, και Παυλος γαρ εἰς την ἀπο των ἐθνων και ἑτεροι προσηλυτοι ἐγινοντο τȣ Ισραηλ. ἐξηλθε τοινυν ἡ προτερα γυνη ἡ μη εὑρȣσα χαριν ἐναντιον τȣ ἀνδρος, τῳ εὑρηθαι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, ἀπο της οἰκιας τȣ ἀνδρος, και ἀπελθȣσα γεγενηται ἀνδρι ἑτερῳ, ᾧ ἑαυτην ὑπεταξεν, εἰτε Βαραβαν τον ληϛην χρη λεγειν τον ἀνδρα, ὀντα τροπικως τον διαβολον, εἰτε τινα δυναμιν πονηραν. και ἐπι τινων μεν της συναγωγης ἐκεινης συμβεβηκεν το προτερον ἐν τῳ νομῳ γεγραμμενον, ἐφ᾽ ἑτερων δε το δευτερον. ὁ γαρ ἐσχατος ἀνηρ ἐμισησε την γυναικα, και γραφει αὐτῃ ποτε ἐπι τελει των πραγματων βιβλιον ἀποϛασιȣ, τȣτο οἰκονομȣντος τȣ θεȣ, και δωσει εἰς τας χειρας αὐτης, και ἐξαποϛελει αὐτην ἐκ της οἰκιας αὐτȣ, ὡς γαρ ἐχθραν ὁ ἀγαθος θεος θησει ἀνα μεσον τȣ ὀφεως, και της γυναικος, και ἀνα μεσον τȣ σπερματος αὐτȣ, και ἀνα μεσον τȣ σπερματος αὐτης, ȣτως οἰκονομησει ἱνα μισησῃ αὐτην ὁ ἀνηρ ὁ ἐσχατος.

Εἰσι δε οἱς συμβεβηκε συνοικειν τον ἀνδρα μη μισησαντα αὐτȣς, τῳ παραμειναι ἐν τῳ οἰκῳ τȣ ἐσχατȣ ἀνδρος, και λαβοντος αὐτων την συναγωγην ἑαυτῳ γυναικα. ἀλλα και ἐπι τȣτων ἀποθνησκει ὁ ἐσχατος ἀνηρ, ταχα ἡνικα ἀν ὁ ἐσχατος ἐχθρος χριϛȣ καταργῃ θανατος. ὁποτερον δε τȣτων ἀν γενηται, εἰτε το προτερον, εἰτε το τελευταιον τῃ γυναικι, ȣ δυνησεται, φησιν, ὁ ἀνηρ ὁ προτερος ὁ ἐξαποϛειλας αὐτην ἐπαναϛρεψας λαβειν αὐτην τῳ εἰναι ἑαυτῳ γυναικα, μετα το μιανθηναι αὐτην, ὁτι βδελυγμα, φησιν, ἐϛιν ἐναντιον

κυριȣ

citibus circumdata eſt Jeruſalem, & ingruit illius vaſtitas, & *domus* eorum *dimiſſa eſt* ab ea, *& derelicta eſt filia Sion, ſicut umbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, & ſicut civitas, quæ obſidetur:* eodem autem tempore libellum repudii priori uxori a viro conſcriptum, & in manus traditum, eamque ex ipſius domo exterminatam fuiſſe reor; at ejus, quæ ex gentibus eſt, obliteratum eſſe chirographum, de quo id ait Apoſtolus: *Delens chirographum decretis, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci*, nam Paulus in eam, quæ ex gentibus * * fiebant proſelyti Iſrael. E domo ergo viri exiit prior conjux, quæ coram viro gratiam non invenit, quod fœditas in ea reperta ſit; & poſtquam abiit, alteri ſeſe applicuit viro, cui ſe ſubmiſit, ſive virum hunc Barabbam eſſe dicendum eſt, quo Diabolus tropice ſignificatur, ſive nefariam aliquam poteſtatem. Et vero quibusdam ex illa ſynagoga contigit id, quod in Lege priore loco ſcriptum eſt; aliis autem quod ſecundo; poſtremus enim ille vir uxorem odio habuit, & ei tandem aliquando in fine rerum repudii libellum, Deo id ſtatuente, ſcribet, eique in manus dabit, & illam de domo ſua ejiciet; quemadmodum enim *inimicitias ponet ſerpentem inter & mulierem* bonus Deus, *& inter ſemen ejus, & ſemen illius*; ita efficiet Deus, ut eam odio habeat poſtremus vir.

20. Sunt vero nonnulli, cum quibus una virum habitare contingit minime eos odio habentem, cum in viri domo maneant, qui & eorum ſynagogam conjugem ſibi ſumpſit; ſed & mortem obit interim poſtremus vir, tum fortaſſe, cum *noviſſimus hoſtis Chriſti deſtruitur mors.* At utrumlibet horum, ſive prius, ſive poſtremum conjungi eveniat, *non poterit*, inquit, *prior maritus*, qui eam dimiſit, reverſus *recipere eam in uxorem, poſtquam polluta eſt, quando abominabilis*, inquit, *facta eſt coram Domino Deo tuo.* Sed hæc non videbun-

κυριυ τυ θευ συ. ἀλλα ταυτα δοξει μη καταλληλα εἰναι τῳ ἐαν το πληρωμα των ἐθνων εἰσελθῃ, πας Ισραηλ σωθησεται. ὁρα δε εἰ δυναται και προς τυτο λεγεσθαι ὁτι παντως, εἰ σωθησεται, τῳ τον ἀνδρα αὐτης τον προτερον ἐπαναςρεψαντα λαβειν αὐτην τῳ εἰναι αὐτῳ γυναικα μετα το μιανθηναι αὐτην σωθησεται. ἱερευς μεν ὑν πορνην και ἐκβεβλημενην ὑ ληψεται ἑαυτῳ γυναικα δε τις ὑ κωλυεται, ὡς ὑποβεβηκως τον ἱερεα, ποιησαι το τοιυτον. ἀλλ' ἐαν περι της των ἐθνων κλησεως την πορνην ζητῃς, χρησῃ τῳ· λαβε σεαυτῳ γυναικα πορνειας, και τεκνα πορνειας, και τοις ἑξης· ὡς γαρ οἱ ἱερεις ἐν τῳ ἱερῳ το σαββατον βεβηλυντες ἀναιτιοι εἰσιν· ὑτως ἐν καιρῳ λαμβανων γυναικα πορνειας ὁ ἐκβαλλων την προτεραν γυναικα και ἀναιτιος ἐςι, ποιησας αὐτο κατα την προςαξιν τυ, ὁτε δει, εἰποντος, και ἑως ἐχρην το· γυναικα πορνην ὑ ληψεται· και ὁτε εὐλογον ἠν, φησι το· λαβε σεαυτῳ γυναικα πορνειας· ὡς γαρ κυριος ἐςι τυ σαββατυ ὁ υἱος τυ ἀνθρωπυ, και ὑ δυλος τυ σαββατυ, ὡς ὁ λαος, ὑτως κυριος ἐςιν ὁ τον νομον διδυς, διδοναι μεν ἀχρι καιρυ διορθωσεως, και ἀλλασσειν νομον· ἐπιςαντος δε τυ καιρυ της διορθωσεως, και διδοναι μετα την προτεραν ὁδον και μετα την προτεραν καρδιαν, ὁδον ἑτεραν και καρδιαν ἑτεραν καιρῳ δεκτῳ και ἐν ἡμερα σωτηριας. και ταυτα μεν κατα μιαν διηγησιν λελεχθω εἰς τον περι τυ βιβλιυ της ἀποςασιας νομον.

Ζητησαι δ' ἀν τις εἰ δυναται ἡ ἀνθρωπινη ψυχη τροπικως λεγεσθαι γυνη, και ὁ προϊςαμενος αὐτης ἀγγελος και ἀρχων αὐτης, προς ὁν ἡν ἀναςροφη γινεται αὐτης κατακυριευοντα αὐτης, ἀνηρ, ὡς κατα τυτο ἑκαςον νομιμως συνοικειν τῃ ψυχῃ τῃ ἀξιᾳ προςασιας θειυ ἀγγελυ· γενοιτο δ' ἀν ποτε μετα την ἐπι πλειον διατριβην και συνοικησιν αἰτια ἐν ψυχῃ τυ μη ἑυρισκειν χαριν ἐναντιον τυ κυριευοντος και ἀρχοντος αὐτης ἀγγελυ, το ἑυρισκεσθαι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, και γραφοιτο ἀν,

ὡς

tur istis congruere: *Si plenitudo gentium intraverit, omnis Israel salvus fiet:* verum animadverte, an ad id responderi queat, quod si salutem adeptura est, necesse sit, ut reverso priore marito eam in conjugem sibi sumente, postquam polluta est, salutem consequatur. Meretricem quidem & repudiatam sacerdos uxorem sibi non accipiet; & quivis alius, utpote sacerdote inferior, quominus idem faciat, minime prohibetur. Sed si in vocatione gentium meretricem quæsiveris, hoc loco utitor: *Sume tibi uxorem fornicationum, & liberos fornicationum*, & quæ sunt deinceps: quemadmodum enim sabbatum violantes in templo sacerdotes crimine vacant; ita qui dimissa priore conjuge uxorem fornicationis opportune ac tempestive ducit; & culpa vacat, qui id facit mandato ejus obtemperans, qui quando & quatenus meretrix non sit in uxorem sumenda, edixit: at quando id congruere visum est, sic ait: *Sume tibi uxorem fornicationum.* Sicut enim dominus est sabbati Filius hominis, nec sabbati servus, ut populus; ita, qui legem dat, *usque ad tempus correctionis* legem ferre & mutare potest; ingruente vero tempore correctionis novam viam, novumque cor in *tempore accepto, & in die salutis* dare post priorem viam & prius cor. Atque hæc quidem juxta unam expositionem super libelli repudii lege dicta sint.

21. Quæsiverit autem aliquis, an humana anima conjux & ei præfectus angelus, ipsiusque imperium gerens, cum quo eam regente consuetudinem habet illa, vir tropice dici queat; adeo ut unusquisque juxta id, animam, quæ divini angeli tutelam merita fuerit legitime ducat; at post longam consuetudinem & diuturnum commercium fieri possit, ut fœditas aliqua in anima reperta causam præbeat, cur gratiam coram angelo rectore suo ac duce non inveniat; tum vero chirographa scribi possint ut assolent, necnon & scribi libellus repudii, qui in manus uxoris repudiatæ tra-

ὡς γραφεται, χειρογραφα, γραφοιτο δε βιβλιον ἀποςασιου, διδομενον εἰς τας χειρας της ἐκβαλλομενης, ἱνα μηκετι οἰκεια ἡ του προτερου προςατου ἡ ἐξαποςελλομενη ἐκ της οἰκιας αὐτου. και γενοιτο δ' ἀν ἡ ἀπελθουσα ἀπο της προτερας οἰκιας ἑτερῳ ἀνδρι, και ἀτυχησῃ ἀν παρ' αὐτῳ, ου μονον ὡς ἐπι του προτερου μη ἑυρισκουσα χαριν ἐναπιον αὐτου, του ἑυρισκεσθαι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, ἀλλα και μισουμενη ὑπ' αὐτου. και γραφοιτο δ' ἀν και ἀπο του δευτερου αὐτῃ βιβλιον ἀποςασιου, και διδωτο ἀν εἰς τας χειρας αὐτης ἀπο του ἐσχατου ἀνδρος ἐξαποςελλοντος αὐτην ἐκ της οἰκιας αὐτου. εἰ δε δυναται γενεσθαι μεταςασις ζωῆς της συν ἀνθρωποις ἀγγελων, ὡς τοιουτον εἰναι και τον αὐτων, ὁσον προς την καθ' ἡμας σχεσιν, θανατον, τολμηρως μεν, πλην ὁμως ζητησαι τις ἀν· γενηται, ἡ ἀπαξ ἀποπεσουσα προτερου ἀνδρος, ουκ ἐπανελευσεται προς αὐτον, ου γαρ δυνησεται ὁ ἀνηρ ὁ προτερος ὁ ἐξαποςειλας αὐτην, ἐπαναςρεψας λαβειν αὐτην του εἰναι αὐτῳ γυναικα μετα το μιανθηναι αὐτην· εἰ δε χρη τολμησαντα και ἀπο τινος φερομενης μεν ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ γραφης, ου παρα πασι δε ὁμολογουμενης εἰναι θειας το τοιουτον παραμυθησασθαι, ληφθειη ἀν το ἀπο του ποιμενος περι τινων ἁμα μεν τῳ πιςευειν ὑπο τῳ Μιχαηλ γινομενων, δια δε φιληδονιαν ἀποπιπτοντων ἐκεινου, και γινομενων ὑπο τον της τρυφης, εἰτα ὑπο τον της τιμωριας, μεθ' ὁν ὑπο τον της μετανοιας· ὁρᾳς γαρ ὁτι ουκετι μεν ἐπανερχεται ἐπι τον πρωτον ἀρχοντα ἡ ἁπαξ τρυφησασα γυνη, ἠτοι ψυχη, ἀλλα και μετα τιμωριας ὑπο τινα ὑποδεεςερον γινεται παρα τον Μιχαηλ· ὑποδεεςερος γαρ ἐκεινου ὁ της μετανοιας. προσεκτεον ουν ἡμιν μηποτε ἑυρεθῃ ἐν ἡμιν ἀσχημον πραγμα, και μη ἑυρωμεν χαριν ἐνωπιον ἀνδρος του Χριςου, ἡ του τεταγμενου ἐφ' ἡμιν ἀγγελου. ἐαν γαρ μη προσεχωμεν, ταχα και ἡμεις το βιβλιον του ἀποςασιου ληψομεθα, και ἡ χηρευσομεν προςατου, ἠ ἐπι ἀνδρα ἑτερον ἐλευσομεθα. ἐγω δε ἡγουμαι ὁτι ουκ

αἰσιον

datur, ut non amplius prioris rectoris familiaris sit & domestica, postquam de domo illius ejecta est, deinde vero e priori domo extrusa alteri viro nubere possit, & apud eum rem suam infeliciter gerere; non modo gratiam coram eo non inveniens, quemadmodum nec apud priorem, quod in ea fœditas inveniatur, sed odio etiam ab illo habita; necnon ab hoc altero libellus illi repudii scribi: & a postremo viro, a quo ex ipsius domo deturbata est, ei in manus dari. At quamvis audax sit & temeraria quæstio, an angelorum vita, quam cum hominibus agunt, mutationi sit obnoxia, adeo ut quatenus illis nobiscum convenit, eatenus moriantur, eam tamen aliquis fortasse proponat. Quomodocunque autem se habeat, uxor, quæ virum priorem semel amisit, ad eum non redibit; *Non enim poterit prior maritus*, a quo dimissa est, *reversus suscipere eam in uxorem, postquam polluta est.* Sin ad id emolliendum libro uti audebimus, qui in ecclesia quidem circumfertur, sed ab omnibus pro divino non habetur, illud adhibeamus, quod in libro pastoris de quibusdam traditur, qui statim atque fidem amplexi sunt, Michaeli subjiciuntur sed propter voluptatis studium illius tutela ac patrocinio excidunt, & ei, qui luxui & deliciis, deinde vero alteri, qui pœnæ ac suppliciis, atque ei postmodum, qui pœnitentiæ præfectus est, subduntur. Vides enim uxorem, quæ semel luxui se dedit, animam videlicet, ad priorem amplius rectorem non redire, sed & inflicta pœna alicui subdi, qui Michaele inferior sit; eo sedenim inferior est ille, qui pœnitentiæ curam gerit. Danda igitur nobis opera est, ne qua in nobis fœditas reperiatur, & coram Christo, qui vir est, vel coram angelo nobis præfecto gratiam non inveniamus: nam si indiligentiores fuerimus, libellum fortasse repudii nos quoque recipiemus, & vel rectore viduabimur, vel alteri viro nos applicabimus: ego vero inauspicato, & malis, ut ita

κυριος ὁ Θεος ὑμων διδωσιν ὑμιν ἐν κληρω.. ζητω δε ἐν τοις κατα τον νομον τουτον, ποτερον ουδεν περα της λεξεως χρη ζητειν ἐν αὐτω, ἐπει μη ὁ Θεος ἐδωκεν αὐτον· ἡ προς μεν τους φαρισαιους ἀναγκαιως εἰρηται, χρησαμενους τω· Μωσης ἐνετειλατο δουναι βιβλιον ἀποστασιου, και ἀπολυσαι, το· ὁτι Μωσης προς την σκληροκαρδιαν ὑμων ἐπετρεψεν ὑμιν ἀπολυσαι τας γυναικας ὑμων, ἀπ᾽ ἀρχης δε ου γεγονεν ουτως. ἐαν δε τις ἐπι το εὐαγγελιον ἀναβη Χριστου Ιησου διδασκον ὁτι ὁ νομος πνευματικος ἐστι, και τουτου ζητησει του νομου πνευματικον νουν. φησει δε και ταυτα ὁ θελων τροπολογειν, ὁτι ὡσπερ τω Παυλω θαῤῥουντι ἐφ᾽ ἡ εἰχε χαριτι λελεκται το· γυνη δεδεται ἐφ᾽ ὁσον χρονον ζη ὁ ἀνηρ αὐτης, ἐαν δε κοιμηθη ὁ ἀνηρ, ἐλευθερα ἐστιν ὡ θελει γαμηθηναι, μονον ἐν κυριω. μακαριωτερα δε ἐστιν ἐαν ουτως μεινη, κατα την ἐμην γνωμην. δοκω δε κἀγω πνευμα θεου ἐχειν· ἐν τουτοις γαρ το κατα την ἐμην γνωμην, ἱνα μη καταφρονηθη ὡς κενη πνευματος θεου, καλως ἐπηγαγε το· δοκω κἀγω πνευμα θεου ἐχειν· ουτως και Μωσει δια την δοθεισαν αὐτω ἐξουσιαν νομοθετειν, ὡστε αὐτον και προς την σκληροκαρδιαν του λαου ἐπιτρεψαι τινα ἐν οἱς ἠν, και το ἀπολυειν τας γυναικας, ἡν ἀν πειθεσθαι ἐφ᾽ οἱς κατα την αὐτου γνωμην ἐνομοθετει, ὡς και ἐν τουτοις μετα πνευματος θεου της νομοθεσιας γενομενης· και ἐρει ὁτι εἰ ουχι τις μεν νομος πνευματικος ἐστι, τις δε ουκ ἐστι τοιουτος, νομος δε ἐστι και ουτος, πνευματικος ἐστι και ουτος, και ζητητεον αὐτου το πνευματικον.

Μεμνημενοι δε των ἀνωτερω ἡμιν λελεγμενων εἰς το του Ησαϊου περι του βιβλιου της ἀποστασιας ῥητον, φησομεν ὁτι ἑαυτην ἀπεστησεν ἀνδρος του Χριστου ἡ μητηρ του λαου, μη λαβουσα το της ἀποστασιας βιβλιον· ὑστερον δε ὁτε εὑρεθη ἐν αὐτη ἀσχημον πραγμα, και ουχ εὑρε χαριν ἐναντιον αὐτου, ἐγραφη αὐτη βιβλιον ἀποστασιου· δυναμει

γαρ...

Dominus Deus tuus tradiderit vobis possidendam. Ego vero super iis, quæ in hac lege continentur, illud quæro, utrum præter verba nihil in ea investigandum sit, quando quidem eam non tulit Deus; an Pharisæis id proferentibus: *Moyses mandavit dare libellum repudii, & dimittere*, necessum fuerit illud dicere: *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic.* Quod si quis ad evangelium Jesu Christi, quod legem spiritualem esse docet, ascenderit, hujus quoque legis spiritualem sententiam requiret. Dicet vero qui tropologicam horum significationem aperire voluerit, quod quemadmodum a Paulo divinæ, quam habuit, gratiæ confiso dictum est illud: *Mulier alligata est quanto tempore vir vivit: quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult, nubat: tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium; puto autem, quod & ego spiritum Dei habeam*: hic enim verbis istis: *Secundum meum consilium*, ne despiciatur illud tanquam spiritu Dei vacuum, recte subjunxit: *Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam*: ita & Moysi, propter attributam ei legum ferendarum potestatem, adeo ut propter duritiem cordis populi, rerum nonnullarum, qua fas erat, & uxorum repudiandarum facultatem dederit, morem in his rebus gerere licebat, quas suopte consilio sanciebat, utpote lata super his quoque cum spiritu Dei lege; & dicet ille, si non aliqua quidem lex spiritualis est; aliqua vero non est ejusmodi; lex vero & illa est, spiritualem quoque hanc esse, & sensum illius spiritualem investigandum esse.

19. Eorum autem memores, quæ supra a nobis in hunc Isaiæ de libello repudii locum dicta sunt, matrem populi non accepto repudii libello; a viro suo Christo sponte discessisse pronuntiabimus; deinde vero, postquam fœditas in ea reperta est, & coram illo gratiam non invenit, libellum ad eam repudii scri-

γαρ ἡ καινη διαθηκη της ἀπο των ἐθνων καλεσα εἰς την οἰκιαν τε την προτεραν γυναικα ἀποβεβληκοτος, το βιβλιον τε ἀποςασιε δεδωκε τη προτερον ἀποςαση τε ἀνδρος νομε και λογε. διο και αὐτος αὐτης ἀποςας ἐγημεν, ἱν' ἑτως ὀνομασω, ἑτεραν, δες εἰς τας χειρας της προτερας το τε ἀποςασιε βιβλιον· διο μηκετι δυνανται πρασσειν τα κατα τον νομον αὐτοις προςεταγμενα δια το βιβλιον τε ἀποςασιε. και σημειον τε εἰληφεναι αὐτην βιβλιον ἀποςασιε το, Ἱερεσαλημ μεν καθηρηϑαι μετα τε κληθεντος ὑπ' ἐκεινων ἁγιασματος ἐν αὐτῳ πεπιςευμενων γεγονεναι σεμνων, και τε θυσιαςηριε των ὁλοκαυτωματων, και πασης της παρ' αὐτῳ λατρειας. σημειον δε τε βιβλιε της ἀποςασιας, και το, μητε ἑορταζειν αὐτες δυναϑαι, κἀν, κατα το γραμμα, τε βεληματος τε νομε προςαξαντος ἐν τῳ τοπῳ ᾧ ἀν ἐκλεξηται κυριος ὁ θεος ἑορταζειν αὐτες, ἀλλα και το, πασαν την συναγωγην λιθοβολειν τες ταδε ἡμαρτηκοτας γενεϑαι μη δυναμενον, και ἀλλα δε μυρια των προςεταγμενων σημειον ἐςι τε βιβλιε της ἀποςασιας, και ὁτι ἐκ ἐςιν ἐτι προφητης, και ὁτι λεγεσι· σημεια ἐκ εἰδομεν ἐτι, ἀφειλε γαρ, φησι κυριος, ἀπο της Ἰεδαιας και ἀπο της Ἱερεσαλημ, κατα τον τε Ησαϊε λογον, ἰσχυοντα, και ἰσχυεσαν, γιγαντα κατισχυοντα, και τα λοιπα, μεχρι, συνετε ἀκροατε. δυναται δε ὁ μεν εἰληφεναι γυναικα την συναγωγην και συνῳκηκεναι αὐτῃ ὁ χριςος, ὑςερον δε ἐκεινην μη εὑρηκεναι χαριν ἐναντιον αὐτε· ἡ δε αἰτια τε μη εὑρηκεναι την χαριν ἐναντιον αὐτε, το εὑρεθηναι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα· τι γαρ ἀσχημονεςερον τε προκειμενε ἀπολυσαι ἐν τῃ ἑορτῃ ἑνα, ἀπολυσαι μεν αὐτες ἠξιωκεναι Βαραβαν τον λῃςην, κατα δικασαι δε Ἰησεν; τι ἀσχημονεςερον τε παντας εἰρηκεναι ἐπ' αὐτῳ, ςαυρε, ςαυρε αὐτον, και αἰρε ἀπο της γης τον τοιετον; πως δε ἐκ ἀν ἀσχημον και το· το αἱμα αὐτε ἐφ' ἡμας, και ἐπι τα τεκνα ἡμων; διο ἐκδικεμενε αὐτε ἐκυκλωθη ὑπο ςρατοπεδων Ἱερεσαλημ, και ἐπεςη ἡ ἐρημωσις αὐτης, και ἀφειϑη αὐτης ὁ οἰκος αὐτων, και

ἐγκα-

ptum esse; novum quippe testamentum ethnicos in ejus domum convocans qui priorem uxorem repudiavit, libellum repudii potentia dedit ei, quæ a viro, Lege scilicet, & Verbo discesserat: propterea & ipse relicta illa, aliam, ut ita dicam, duxit, repudii libello priori in manus tradito; idcirco, quæ sibi juxta Legem mandata sunt, propter libellum repudii exequi non possunt. Ac eam quidem libellum repudii accepisse argumento illud est, quod una cum appellato ab iis sanctuario mysteriorum, quæ in eo facta creduntur, diruta fuerit ac subversa Jerusalem, cumque ipso holocaustorum altari, & omnis cultus, qui in eo exhibebatur. Argumentum item libelli repudii illud est, quod festa celebrare non possint, etiamsi, juxta id, quod scriptum est, sententia Legis præcipiat, ut in loco, quem elegerit Dominus Deus, festa celebrent; & quod tota Synagoga talium, taliumve facinorum reos lapidibus obruere non possit, & sexcentæ ejusmodi res ex iis, quæ jussæ sunt, libelli repudii argumenta sunt; atque item, quod *jam non est propheta*, & quia dicunt: *Signa amplius non vidimus. Abstulit enim a Jerusalem & a Juda*, ait Dominus juxta Isaiæ sermonem, *validum & validam*, *gigantem fortem*, & reliqua, usque ad, *prudentem auditorem*. Synagogam vero uxorem duxisse potest Christus, & cum ea habitasse; illa vero postmodum gratiam coram eo non reperisse: cur autem gratiam coram illo non invenerit, causa hæc est, quod fœditas in ea inventa sit: quid enim fœdius, quam quod unius in festo dimittendi cum optionem haberent, latronem Barabbam dimittendum decreverint, Christum vero morti addixerint? Et quid fœdius, quam quod de eo pronuntiaverunt omnes: *Crucifige, crucifige eum, tolle ejusmodi hominem de terra?* Qui pote fœdum & illud non sit: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros?* Propterea cum illius nomine pœnæ reposcerentur, exer-

ἐγκαταλειφθη ἡ θυγατηρ Σιων, ὡς σκηνη ἐν ἀμπελωνι, και ὡς ὀπωροφυλακιον ἐν σικυηλατῳ, και ὡς πολις πολιορκουμενη· κατα τον αὐτον δε οἶμαι καιρον τῃ μεν προτερᾳ γυναικι ἐγραφεν ὁ ἀνηρ βιβλιον ἀποστασιου, και ἐδωκεν εἰς τας χειρας αὐτης, και ἐξαπεστειλεν αὐτην ἐκ της οἰκιας αὐτου· της δε ἀπο των ἐθνων ἀπαληλειπται το χειρογραφον, περι οὗ φησιν ὁ ἀποστολος το· ἐξαλειψας το χειρογραφον τοις δογμασιν, ὁ ἠν ὑπεναντιον ἡμιν, και αὐτο ἠρεν ἐκ του μεσου προσηλωσας αὐτο τῳ σταυρῳ, και Παυλος γαρ εἰς την ἀπο των ἐθνων και ἑτεροι προσηλυτοι ἐγινοντο του Ισραηλ. ἐξηλθε τοινυν ἡ προτερα γυνη ἡ μη εὑρουσα χαριν ἐναντιον του ἀνδρος, τῳ εὑρησθαι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, ἀπο της οἰκιας του ἀνδρος, και ἀπελθουσα γεγενηται ἀνδρι ἑτερῳ, ᾧ ἑαυτην ὑπεταξεν, εἰτε Βαραβαν τον ληστην χρη λεγειν τον ἀνδρα, ὀντα τροπικως τον διαβολον, εἰτε τινα δυναμιν πονηραν. και ἐπι τινων μεν της συναγωγης ἐκεινης συμβεβηκεν το προτερον ἐν τῳ νομῳ γεγραμμενον, ἐφ᾽ ἑτερων δε το δευτερον. ὁ γαρ ἐσχατος ἀνηρ ἐμισησε την γυναικα, και γραφει αὐτῃ ποτε ἐπι τελει των πραγματων βιβλιον ἀποστασιου, τουτο οἰκονομουντος του θεου, και δωσει εἰς τας χειρας αὐτης, και ἐξαποστελει αὐτην ἐκ της οἰκιας αὐτου, ὡς γαρ ἐχθραν ὁ ἀγαθος θεος θησει ἀνα μεσον του ὀφεως, και της γυναικος, και ἀνα μεσον του σπερματος αὐτου, και ἀνα μεσον του σπερματος αὐτης, οὑτως οἰκονομησει ἱνα μισησῃ αὐτην ὁ ἀνηρ ὁ ἐσχατος.

Εἰσι δε οἱς συμβεβηκε συνοικειν τον ἀνδρα μη μισησαντα αὐτους, τῳ παραμειναι ἐν τῳ οἰκῳ του ἐσχατου ἀνδρος, και λαβοντος αὐτων την συναγωγην ἑαυτῳ γυναικα. ἀλλα και ἐπι τουτων ἀποθνησκει ὁ ἐσχατος ἀνηρ, ταχα ἡνικα ἀν ὁ ἐσχατος ἐχθρος χριστου καταργηθῃ θανατος. ὁποτερον δε τουτων ἀν γενηται, εἰτε το προτερον, εἰτε το τελευταιον τῃ γυναικι, οὐ δυνησεται, φησιν, ὁ ἀνηρ ὁ προτερος ὁ ἐξαποστειλας αὐτην ἐπαναστρεψας λαβειν αὐτην τῳ εἰναι ἑαυτῳ γυναικα, μετα το μιανθηναι αὐτην, ὁτι βδελυγμα, φησιν, ἐστιν ἐναντιον

κυριου

citibus circumdata est Jerusalem, & ingruit illius vastitas, & *domus* eorum *dimissa est* ab ea, *& derelicta est filia Sion, sicut umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario, & sicut civitas, qua obsidetur:* eodem autem tempore libellum repudii priori uxori a viro conscriptum, & in manus traditum, eamque ex ipsius domo exterminatam fuisse reor; at ejus, quæ ex gentibus est, obliteratum esse chirographum, de quo id ait Apostolus: *Delens chirographum decretis, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci*, nam Paulus in eam, quæ ex gentibus * * fiebant proselyti Israel. E domo ergo viri exiit prior conjux, quæ coram viro gratiam non invenit, quod fœditas in ea reperta sit; & postquam abiit, alteri sese applicuit viro, cui se submisit, sive virum hunc Barabbam esse dicendum est, quo Diabolus tropice significatur, sive nefariam aliquam potestatem. Et vero quibusdam ex illa synagoga contigit id, quod in Lege priore loco scriptum est; aliis autem quod secundo; postremus enim ille vir uxorem odio habuit, & ei tandem aliquando in fine rerum repudii libellum, Deo id statuente, scribet, eique in manus dabit, & illam de domo sua ejiciet; quemadmodum enim *inimicitias ponet serpentem inter & mulierem* bonus Deus, *& inter semen ejus, & semen illius*; ita efficiet Deus, ut eam odio habeat postremus vir.

20. Sunt vero nonnulli, cum quibus una virum habitare contingit minime eos odio habentem, cum in viri domo maneant, qui & eorum synagogam conjugem sibi sumpsit; sed & mortem obit interim postremus vir, tum fortasse, cum *novissimus hostis Christi destruitur mors.* At utrumlibet horum, sive prius, sive postremum conjungi eveniat, *non poterit*, inquit, *prior maritus*, qui eam dimisit, reversus *recipere eam in uxorem, postquam polluta est, quando abominabilis*, inquit, *facta est coram Domino Deo tuo.* Sed hæc non videbun-

κυριυ τυ θευ συ. ἀλλα ταυτα δοξει μη καταλληλα εἰναι τῳ ἐαν το πληρωμα των ἐθνων εἰσελθῃ, πας Ισραηλ σωθησεται. ὁρα δε εἰ δυναται και προς τυτο λεγεσθαι ὁτι παντως, εἰ σωθησεται, τῳ τον ἀνδρα αὐτης τον προτερον ἐπαναςρεψαντα λαβειν αὐτην τῳ εἰναι αὐτῳ γυναικα μετα το μιανθηναι αὐτην σωθησεται. ἱερευς μεν ὐν πορνην και ἐκβεβλημενην ὐ ληψεται ἑαυτῳ γυναικα δε τις ὐ κωλυεται, ὡς ὑποβεβηκως τον ἱερεα, ποιησαι το τοιυτον. ἀλλ᾽ ἐαν περι της των ἐθνων κλησεως την πορνην ζητῃς, χρησῃ τῳ· λαβε σεαυτῳ γυναικα πορνειας, και τεκνα πορνειας, και ταις ἑξης· ὡς γαρ οἱ ἱερεις ἐν τῳ ἱερῳ το σαββατον βεβηλυντες ἀναιτιοι εἰσιν· ὑτως ἐν καιρῳ λαμβανων γυναικα πορνειας ὁ ἐκβαλλων την προτεραν γυναικα και ἀναιτιος ἐςι, ποιησας αὐτο κατα την προςαξιν τυ, ὁτε δει, εἰποντος, και ἑως ἐχρην το· γυναικα πορνην ὐ ληψεται· και ὁτε εὐλογον ἠν, φησι το· λαβε σεαυτῳ γυναικα πορνειας· ὡς γαρ κυριος ἐςι τυ σαββατυ ὁ υἱος τυ ἀνθρωπυ, και ὐ δυλος τυ σαββατυ, ὡς ὁ λαος, ὑτως κυριος ἐςιν ὁ τον νομον διδυς, διδοναι μεν ἀχρι καιρυ διορθωσεως, και ἀλλασσειν νομον· ἐπιςαντος δε τυ καιρυ της διορθωσεως, και διδοναι μετα την προτεραν ὁδον και μετα την προτεραν καρδιαν, ὁδον ἑτεραν και καρδιαν ἑτεραν καιρῳ δεκτῳ και ἐν ἡμερα σωτηριας. και ταυτα μεν κατα μιαν διηγησιν λελεχθω εἰς τον περι τυ βιβλιυ της ἀποςασιας νομον.

Ζητησαι δ᾽ ἀν τις εἰ δυναται ἡ ἀνθρωπινη ψυχη τροπικως λεγεσθαι γυνη, και ὁ προϊςαμενος αὐτης ἀγγελος και ἀρχων αὐτης, προς ὁν ἠν ἀναςροφη γινεται αὐτης κατακυριευοντα αὐτης, ἀνηρ, ὡς κατα τυτο ἑκαςον νομιμως συνοικειν τῃ ψυχῃ τῃ ἀξιᾳ προςασιας θειυ ἀγγελυ· γενοιτο δ᾽ ἀν ποτε μετα την ἐπι πλειον διατριβην και συνοικησιν αἰτια ἐν ψυχῃ τυ μη εὑρισκειν χαριν ἐναντιον τυ κυριευοντος και ἀρχοντος αὐτης ἀγγελυ, το εὑρισκεσθαι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, και γραφοιτο ἀν,

ὡς

tur istis congruere: *Si plenitudo gentium intraverit, omnis Israel salvus fiet:* verum animadverte, an ad id responderi queat, quod si salutem adeptura est, necesse sit, ut reverso priore marito eam in conjugem sibi sumente, postquam polluta est, salutem consequatur. Meretricem quidem & repudiatam sacerdos uxorem sibi non accipiet; & quivis alius, utpote sacerdote inferior, quominus idem faciat, minime prohibetur. Sed si in vocatione gentium meretricem quæsiveris, hoc loco utitor: *Sume tibi uxorem fornicationum, & liberos fornicationum*, & quæ sunt deinceps: quemadmodum enim sabbatum violantes in templo sacerdotes crimine vacant; ita qui dimissa priore conjuge uxorem fornicationis opportune ac tempestive ducit; & culpa vacat, qui id facit mandato ejus obtemperans, qui quando & quatenus meretrix non sit in uxorem sumenda, edixit: at quando id congruere visum est, sic ait: *Sume tibi uxorem fornicationum.* Sicut enim dominus est sabbati Filius hominis, nec sabbati servus, ut populus; ita, qui legem dat, *usque ad tempus correctionis* legem ferre & mutare potest; ingruente vero tempore correctionis novam viam, novumque cor in *tempore accepto, & in die salutis* dare post priorem viam & prius cor. Atque hæc quidem juxta unam expositionem super libelli repudii lege dicta sint.

21. Quæsiverit autem aliquis, an humana anima conjux & ei præfectus angelus, ipsiusque imperium gerens, cum quo eam regente consuetudinem habet illa, vir tropice dici queat; adeo ut unusquisque juxta id, animam, quæ divini angeli tutelam merita fuerit legitime ducat; at post longam consuetudinem & diuturnum commercium fieri possit, ut fæditas aliqua in anima reperta causam præbeat, cur gratiam coram angelo rectore suo ac duce non inveniat; tum vero chirographa scribi possint ut assolent, necnon & scribi libellus repudii, qui in manus uxoris repudiatæ tra-

ὡς γραφεται, χειρογραφα, γραφοιτο δε βιβλιον ἀποστασιυ, διδομενον εἰς τας χειρας της ἐκβαλλομενης, ἱνα μηκετι οἰκεια ᾖ τυ προτερυ προς αὐτυ ἡ ἐξαποστελλομενη ἐκ της οἰκιας αὐτυ. και γενοιτο δ' ἀν ἡ ἀπελθυσα ἀπο της προτερας οἰκιας ἑτερῳ ἀνδρι, και ἀτυχηση ἀν παρ' αὐτῳ, ὐ μονον ὡς ἐπι τυ προτερυ μη ἑυρισκυσα χαριν ἐναντιον αὐτυ, τυ ἑυρισκεσθαι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, ἀλλα και μισυμενη ὑπ' αὐτυ. και γραφοιτο δ' ἀν και ἀπο τυ δευτερυ αὐτῃ βιβλιον ἀποστασιυ, και διδωτο ἀν εἰς τας χειρας αὐτης ἀπο τυ ἐσχατυ ἀνδρος ἐξαποστελλοντος αὐτην ἐκ της οἰκιας αὐτυ. εἰ δε δυναται γενεσθαι μεταστασις ζωης της συν ἀνθρωποις ἀγγελων, ὡς τοιυτον εἶναι και τον αὐτων, ὁσον προς την καθ' ἡμας σχεσιν, θανατον, τολμηρως μεν, πλην ὁμως ζητησαι τις ἀν· γενηται, ἡ ἁπαξ ἀποπεσυσα προτερυ ἀνδρος, ὐκ ἐπανελευσεται προς αὐτον, ὐ γαρ δυνησεται ὁ ἀνηρ ὁ προτερος ὁ ἐξαποστειλας αὐτην, ἐπαναστρεψας λαβειν αὐτην τυ εἶναι αὐτῳ γυναικα μετα το μιανθηναι αὐτην· εἰ δε χρη τολμησαντα και ἀπο τινος φερομενης μεν ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ γραφης, ὐ παρα πασι δε ὁμολογυμενης εἶναι θειας το τοιυτον παραμυθησασθαι, ληφθειη ἀν το ἀπο τυ ποιμενος περι τινων ἁμα μεν τῳ πιστευειν ὑπο τῳ Μιχαηλ γινομενων, δια δε φιληδονιαν ἀποπιπτοντων ἐκεινυ, και γινομενων ὑπο τον της τρυφης, εἶτα ὑπο τον της τιμωριας, μεθ' ὃν ὑπο τον της μετανοιας· ὁρᾳς γαρ ὁτι ὐκετι μεν ἐπανερχεται ἐπι τον πρωτον ἀρχοντα ἡ ἁπαξ τρυφησασα γυνη, ἤτοι ψυχη, ἀλλα και μετα τιμωριας ὑπο τινα ὑποδεεστερον γινεται παρα τον Μιχαηλ· ὑποδεεστερος γαρ ἐκεινυ ὁ της μετανοιας. προσεκτεον ὐν ἡμιν μηποτε ἑυρεθῃ ἐν ἡμιν ἀσχημον πραγμα, και μη ἑυρωμεν χαριν ἐνωπιον ἀνδρος τυ Χριστυ, ἢ τυ τεταγμενυ ἐφ' ἡμιν ἀγγελυ. ἐαν γαρ μη προσεχωμεν, ταχα και ἡμεις το βιβλιον τυ ἀποστασιυ ληψομεθα, και ἡ χηρευσομεν προς αὐτυ, ἢ ἐπι ἀνδρα ἑτερον ἐλευσομεθα. ἐγω δε ἡγυμαι ὁτι ὐκ

αἴσιον

datur, ut non amplius prioris rectoris familiaris ſit & domeſtica, poſtquam de domo illius ejecta eſt, deinde vero e priori domo extruſa alteri viro nubere poſſit, & apud eum rem ſuam infeliciter gerere; non modo gratiam coram eo non inveniens, quemadmodum nec apud priorem, quod in ea fœditas inveniatur, ſed odio etiam ab illo habita; necnon ab hoc altero libellus illi repudii ſcribi: & a poſtremo viro, a quo ex ipſius domo deturbata eſt, ei in manus dari. At quamvis audax ſit & temeraria quæſtio, an angelorum vita, quam cum hominibus agunt, mutationi ſit obnoxia, adeo ut quatenus illis nobiſcum convenit, eatenus moriantur, eam tamen aliquis fortaſſe proponat. Quomodocunque autem ſe habeat, uxor, quæ virum priorem ſemel amiſit, ad eum non redibit; *Non enim poterit prior maritus*, a quo dimiſſa eſt, *reverſus ſuſcipere eam in uxorem, poſtquam polluta eſt.* Sin ad id emolliendum libro uti audebimus, qui in eccleſia quidem circumfertur, ſed ab omnibus pro divino non habetur, illud adhibeamus, quod in libro paſtoris de quibusdam traditur, qui ſtatim atque fidem amplexi ſunt, Michaeli ſubjiciuntur ſed propter voluptatis ſtudium illius tutela ac patrocinio excidunt, & ei, qui luxui & deliciis, deinde vero alteri, qui pœnæ ac ſuppliciis, atque ei poſtmodum, qui pœnitentiæ præfectus eſt, ſubduntur. Vides enim uxorem, quæ ſemel luxui ſe dedit, animam videlicet, ad priorem amplius rectorem non redire, ſed & inflicta pœna alicui ſubdi, qui Michaele inferior ſit; eo ſedenim inferior eſt ille, qui pœnitentiæ curam gerit. Danda igitur nobis opera eſt, ne qua in nobis fœditas reperiatur, & coram Chriſto, qui vir eſt, vel coram angelo nobis præfecto gratiam non inveniamus: nam ſi indiligentiores fuerimus, libellum fortaſſe repudii nos quoque recipiemus, & vel rectore viduabimur, vel alteri viro nos applicabimus: ego vero inauſpicato, & malis, ut ita

dicam,

αἴσιον τυτο, ἵν' ὕτως ὀνομασω, ληψομενοι ἀγγελιας προς την ἡμετεραν ψυχην γαμον.

Γενομενος δε κατα τον τοπον εἴποιμ' ἀν ὅτι ζητυμενον τι κατα την τυ ἀποςολυ περι των ἐκκλησιαςικων πραγματων νομοθεσιαν ταχα ἤδη νοησαι και δυσθεωρητον τυγχανον, δυνησομεθα· ὐδενα γαρ των ἀπο της ἐκκλησιας ὑπεροχην τινα παρα τυς πολλυς ὡς ἐν συμβολοις ἀνειληφοτα βυλεται ὁ Παυλος δευτερυ πεπειρασθαι γαμυ· περι μεν γαρ ἐπισκοπων νομοθετων ἐν τῃ προς Τιμοθεον προτερᾳ φησιν· εἰ τις ἐπισκοπης ὀρεγεται, καλυ ἐργυ ἐπιθυμει. δει ὐν τον ἐπισκοπον ἀνεπιληπτον εἶναι, μιας γυναικος ἀνδρα, νηφαλιον, σωφρονα, και τα ἑξης· περι δε διακονων, διακονοι, φησιν, ἐςωσαν μιας γυναικος ἀνδρες, τεκνων καλως προϊςαμενοι, και των ἰδιων οἴκων, και τα λοιπα. και χηρας δε καθιςας, χηρα, φησιν, ἐςω μη ἐλαττον ἐτων ἑξηκοντα, γεγονυια ἑνος ἀνδρος γυνη· και μετα ταυτα φησι τα ἐπιφερομενα, ὡς τυτυ δευτερα και τριτα. ἐν δε τῃ προς Τιτον, τυτο, φησι, χαριν ἀπελιπον σε ἐν Κρητῃ, ἱνα τα λειποντα ἐπιδιορθωσῃ, και καταςησῃς κατα πολιν πρεσβυτερυς, ὡς ἐγω σοι διεταξαμην. εἰ τις ἐςιν ἀνεγκλητος, μιας γυναικος ἀνηρ, τεκνα ἐχων πιςα δηλαδη και τα ἑξης. ἐπηπορυμεν δη ὁρωντες δυνατον εἶναι βελτιυς πολλῳ τυγχανειν τινας διγαμυς μονογαμων, τι δηποτε ὐκ ἐπιτρεπει ὁ Παυλος διγαμυς εἰς τας ἐκκλησιαςικας καθιςασθαι ἀρχας· και γαρ ἐδοκει μοι ζητησεως ἄξιον εἶναι το τοιυτον, τῳ ἐνδεχεσθαι ἀτυχησαντα τινα περι δυο γαμυς ἐτι νεον ὀντα ἀποβαλοντα την δευτεραν, ἐγκρατευσατα και καθαρωτατα βεβιωκεναι παρα τον λοιπον μεχρι γηρως χρονον. τις ὐν ὐκ ἀν εὐλογως ἐπαπορῃ τι δηποτε ζητυμενυ τυ ἀρξοντος της

ἐκκλη-

dicam, avibus hoc cum angelo connubium nos animæ nostræ conciliaturos puto.

22. At quoniam circa hunc locum versamur, quæstionem quamdam, arduam licet & difficilem, quæ in Apostoli legibus super rebus ecclesiasticis continetur, jam fortasse solvere & planam facere nos posse pronuntio: ex iis enim, qui ecclesiæ nomen dederunt, neminem qui dignitatem aliquam præ multis, quasi in symbolis fuerit consecutus, Paulus secundas nuptias expertum fuisse vult; nam in priore ad Timotheum epistola leges de episcopis ferens: *Si quis*, inquit, *episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem*, & cætera: tum de diaconis: *Diaconi*, inquit, *sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsint, & suis domibus*, & reliqua. Viduas autem constituens: *Vidua sit*, inquit, *non minor sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor*: quæ vero deinde subjunxit, ea tanquam alterum tertiumve momenti ac dignitatis locum obtinentia protulit. At in epistola ad Titum: *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea, quæ desunt, corrigas, & constituas per civitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles* scilicet, & quæ sequuntur. Cum autem fieri posse videremus, ut unius uxoris viris nonnulli bis matrimonio conjuncti longe meliores essent, dubii eramus quamobrem Paulus ab ecclesiasticis magistratibus digamos arceat; id enim mihi examine dignum videbatur, propterea quod fieri potest, ut, qui in duobus matrimoniis fuerit infelix, & alteram uxorem etiamnum juvenis amiserit, reliquum vitæ tempus ad senectutem usque castissime traduxerit. Quis ergo jure merito incertus non hæreat, quid sit, cur cum ecclesiæ principe opus sit, hunc duarum uxorum virum, propter ista connubii vocabula, non præficimus; unius autem uxoris virum,

etiamsi

ἐκκλησιας, τον μεν τοιονδε διγαμον ἐ καθισαμεν δια τας τε γαμε λεξεις· τον δε μονογαμον, και εἰ τυχοι μεχρι γηρως συμβιωσαι τῃ γυναικι, κρατεμεν ἀρχοντα, ἐσθ' ὅτε μηδε γυμνασαμενον εἰς ἁγνειαν και σωφροσυνην; ἐκ δε των εἰρημενων εἰς τον περι τε βιβλιε της ἀποστασιας νομον ἐφιστημι, μηποτε ἐπει συμβολον ἐστι και ὁ ἐπισκοπος, και ὁ πρεσβυτερος και ὁ διακονος ἀληθινων κατα τα ὀνοματα ταυτα πραγματων, ἐβεληθη αὐτες συμβολικως μονογαμες καταστησαι, ἱν' ὁ δυναμενος ἐπιστησαι τοις πραγμασιν, εὑρῃ ἐκ τε πνευματικε νομε ἀναξιον ὀντα ἀρχης ἐκκλησιαστικης ἐκεινον, ἑ ἡ ψυχη ἐχ εὑρε χαριν ἐναντιον τε ἀνδρος αὐτης, τῳ εὑρηθαι ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα, και ἀξιαν αὐτην γεγονεναι τε της ἀποστασεως βιβλιε· δευτερῳ γαρ συνοικησασα ἡ τοιαυτη ψυχη, και παρα τῳ τοιετῳ μισηθεισα, ἐκετι δυναται μετα το δευτερον βιβλιον τε ἀποστασιε ἐπανελθειν ἐπι τον προτερον ἀνδρα. εἰκος μεν ἐν και ἀλλες παρα τοις πολλῳ ἡμων σοφωτεροις, και μαλλον βλεπειν τα τηλικαυτα δυναμενοις εὑρεθησεσθαι λογες, εἰτε εἰς τον περι τε της ἀποστασιας βιβλιε νομον, εἰτε εἰς τα ἀποστολικα κωλυοντα διγαμες ἀρχειν της ἐκκλησιας, ἡ προκαθεζεσθαι προτετιμημενες ἐν αὐτῃ· ἡμεις δε ἑως εὑρεθῃ τα κρειττονα, και δυναμενα τῃ τε της γνωσεως φωτος πολλῃ ὑπεροχῃ ἀμαυρωσαι τα ὑφ' ἡμων εἰρημενα, εἰπομεν τα ὑποπεσοντα εἰς τες τοπες ἡμιν.

Εἰ και ἐδοξαμεν δε βαθυτερων ἡ κατα δυναμιν ἡφθαι εἰς τες τοπες πραγματων, ἐδεν ἡττον ἐτι δια την λεξιν και ταυτα λεκτεον, ὁτι τινες των νομων ἐγραφησαν, ἐχ ὡς διαφεροντες, ἀλλ' ὡς συμπεριφερομενοι τῃ ἀσθενειᾳ των νομοθετεμενων· τοιετον γαρ τι δηλεται ἐν τῳ· Μωσης προς την σκληροκαρδιαν ὑμων ἐπετρεψεν ἀπολυσαι τας γυναικας ὑμων. το δε προηγεμενον και διαφερον νομε τε δια την σκληροκαρδιαν γεγραμμενε δηλεται ἐν τῳ· ἀπ' ἀρχης δε ἐ γεγονεν ἑτως. και ἐν τῃ καινῃ διαθηκῃ ἐστι τινα νενομοθετημενα ἀναλογον τῳ· ὁτι Μωσης προς την σκληροκαρδιαν ὑμων ἐπετρεψεν ὑμιν ἀπολυσαι τας γυναικας ὑμων· οἱονει γαρ προς την σκληροκαρδιαν ὑμων

γεγρα-

etiamsi ad senectutem usque uxori convixerit, nec se fortasse unquam, ad castitatem & continentiam exercuerit, principem eligimus? Jam vero ab iis, quæ dicta sunt, ad legem de libello repudii mentem converto, quæsiturus, an non quandoquidem episcopus, presbyter, & diaconus rerum verarum symbola sunt, quæ his nominibus continentur, esse debere illos unius uxoris symbolice viros sancire voluerit, ut qui rebus animum intendere potest, lege spirituali edoctus ecclesiastico magistratu indignum eum judicet, cujus anima coram viro suo gratiam non repererit, quod in illa inventa sit fœditas, eaque libellum repudii merita fuerit: postquam enim ejusmodi anima alteri viro nupsit, ab eoque odio habita est, post secundum repudii libellum ad priorem virum redire jam amplius non potest. Veri autem simile est apud peritiores, & in ejusmodi rebus nobis perspicatiores, alias repertum iri enarrationes, sive super libelli repudii lege, sive super apostolicis præceptis, quibus magistratus in ecclesia gerere, & in ea antepositi præsidere, digami prohibentur; nos autem donec occurrant meliora, & quæ ingenti doctrinæ lumine supra a nobis dicta obscurare valeant, ea protulimus, quæ sese nobis super his locis objecerunt.

23. Verum etiamsi res captu nostro majores ac graviores ibi attingere visi sumus, nihilominus tamen propter scripturæ verba, hæc quoque insuper dicenda sunt, latas fuisse quasdam leges, non quasi præstantia aliqua, & excellentia præditas, sed quasi ad eorum, qui legi subditi sunt, infirmitatem accommodatas & compositas; nam aliquid ejusmodi his verbis significatur: *Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras*; præcipua autem legis propter duritiem cordis latæ, & præstantissima pars in istis proponitur: *Ab initio autem non fuit sic.* Et in novo quidem testamento quædam horum instar sancita sunt; *Quoniam*

Moyses

γεγραπται δια την ἀσθενειαν το· δια δε τας πορνειας ἑκαςος την ἑαυτȣ γυναικα ἐχετω, και ἑκαςη τον ἰδιον ἀνδρα ἐχετω, και το· τη γυναικι ὁ ἀνηρ την ὀφειλην ἀποδιδοτω, ὁμοιως δε και ἡ γυνη τῳ ἀνδρι. ἐπιφερεται γȣν αὐτοις· τȣτο δε λεγω κατα συγγνωμην, ȣ κατ᾽ ἐπιταγην. ἀλλα και το· γυνη δεδεται ἐφ᾽ ὁσον χρονον ὁ ἀνηρ αὐτης ζῃ· ἐαν δε κοιμηθῃ ἀνηρ αὐτης, ἐλευθερα ἐςιν, ᾡ θελει γαμηθηναι, μονον ἐν κυριω, προς την σκληροκαρδιαν ἡ ἀσθενειαν ἡμιν παρα Παυλῳ ειρηται τοις μη βȣλομενοις ζηλȣν τα χαρισματα τα μειζονα, και μακαριωτεροις γενεσθαι. ἡδε δε παρα γεγραμμενα και τινες των ἡγȣμενων της ἐκκλησιας ἐπετρεψαν τινα, ὡςε ζωντος τȣ ἀνδρος, γαμεισθαι γυναικα, παρα το γεγραμμενον μεν ποιȣντες ἐν ᾡ λελεκται· γυνη δε ἐφ᾽ ὁσον χρονον ζῃ ὁ ἀνηρ αὐτης, και το· ἀρα ἐν μοιχαλις χρηματισει ἡ γυνη γενομενη ἀνδρι ἑτερῳ ζωντος τȣ ἀνδρος, ȣ μην παντη ἀλογως, εἰκος γαρ την συμπεριφοραν ταυτην συγκρισει χειρονων ἐπιτρεπεσθαι παρα τα ἀπ᾽ ἀρχης νενομοθετημενα και γεγραμμενα.

Ταχα δε των τολμωντων τις Ιȣδαϊκος ἀνηρ ἐναντιȣσθαι τῃ τȣ σωτηρος ἡμων διδασκαλιᾳ, φησει ὁτι και ὁ Ιησȣς εἰπων· ὁς ἀν ἀπολυσει την γυναικα αὐτȣ παρεκτος λογȣ πορνειας, ποιει αὐτην μοιχευθηναι, ἐπετρεψεν ἀπολυσαι την γυναικα, ὁμοιως Μωσει, ὁν εἰπε προς την σκληροκαρδιαν τȣ λαȣ νενομοθετηκεναι, και ταυτον γε φησει εἰναι τῳ λογῳ της πορνειας, δι᾽ ὁν εὐλογως ἀν γυνη ἐκβληθειη ἀπο ἀνδρος, το· ὁτι ἑυρεν ἐν αὐτῃ ἀσχημον πραγμα. ἀλλα λεκτεον προς αὐτον ὁτι εἰπερ ἡ κατα τον νομον μοιχωμενη λιθοβοληθησεται, δηλονοτι ȣ κατα τȣτο νοειται το ἀσχημον πραγμα· ȣ γαρ ἐπι μοιχεια δει γραφειν βιβλιον ἀποςασιȣ, και διδοναι εἰς τας χειρας της γυναικος, ἡ τινι τηλικαυτῃ ἀσχημοσυνῃ, ἀλλα γαρ ταχα Μωσης παν ἁμαρτημα, ἀσχημον εἰπε πραγμα, ὁπερ ἐαν ἑυρεθῃ ὑπο τȣ ἀνδρος

Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, nam quasi pro cordis eorum duritie id infirmitatis gratia scriptum est: *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat*, & illud: *Uxori vir debitum reddat; similiter autem & uxor viro.* His itaque subjungitur: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Quin & illud: *Mulier alligata est, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult, nubat; tantum in Domino*, pro duritie cordis & infirmitate apud Paulum nobis potiora dona sectari & beatiores effici nolentibus dictum est. Jam vero contra scripturæ legem, mulieri vivente viro nubere quidam ecclesiæ rectores permiserunt, agentes contra id, quod scriptum est, in quo sic habetur: *Mulier alligata est, quanto tempore vir ejus vivit*, & contra illud: *Igitur vivente viro mulier vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro;* non omnino tamen sine ratione, hæc enim contra legem initio latam & scriptam, ad vitanda pejora, alieno arbitrio morem gerentes eos permisisse verisimile est.

24. Dicet vero fortasse Judaicus quispiam vir, ex iis, qui Sospitatoris nostri doctrinæ refragari audent, Jesum ipsum cum dixit: *Omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari*, repudiandæ uxoris potestatem fecisse haud secus ac Moysem, quem pro duritie cordis populi legem tulisse dixit: & illud: *Quia fœditatem in ea invenit*, idem esse dicet ac fornicationis causam, propter quam jure mulier a viro repudiari possit: verum huic respondendum est, etiamsi ex Legis mandato mulier adulterii rea lapidibus necanda sit, non ita fœditatem esse intelligendam; nec enim propter adulterium, vel similem aliquam turpitudinem libellus repudii scribendus est, & conjugi in manus tradendus; sed quodlibet forsitan peccatum, fœditatem nuncupasse Moy-

ἐν γυναικὶ μὴ εὑρίσκουσῃ χάριν ἐνώπιον τοῦ ἀνδρὸς γράφεται τὸ τοῦ ἀποστασίου βιβλίον, καὶ ἐξαποστέλλεται ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνή, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως. μετὰ ταῦτα φησὶν ὁ σωτὴρ ἡμῶν μηδαμῶς ἐπιτρέπων ἐπ' ἄλλῳ ἁμαρτήματι διαλύειν γάμους, ἢ μόνῃ πορνείᾳ εὑρισκομένῃ ἐν τῇ γυναικὶ, τό· ὃς ἂν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. ζητηθείη δ' ἂν εἰ διὰ τοῦτο κωλύει τὴν γυναῖκα ἀπολῦσαι, ἐὰν μὴ ἐπὶ πορνείᾳ μὲν ἁλῷ, φέρε δ' εἰπεῖν, ἐπὶ φαρμακείᾳ, ἢ ἀναιρέσει, παρὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ ἀνδρὸς, τοῦ γεννηθέντος αὐτοῖς παιδίου, ἢ ἐφ' οἱῳδήποτε φόνῳ. εἰ δὲ καὶ ὑφαιρουμένη καὶ συλῶσα τὴν οἰκίαν εὑρεθείη τοῦ ἀνδρὸς, μὴ πορνεύουσα δὲ, ζητῆσαι τις ἂν εἰ εὐλόγως τὴν τοιαύτην ἀποβαλεῖ, ὡς τοῦ σωτῆρος κωλύοντος παρεκτὸς λόγου πορνείας ἀπολῦσαι τινα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα. ἑκατέρως γὰρ ἐμφαίνεταί τι ἄτοπον, οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἀληθῶς ἄτοπον· τηλικούτων γὰρ ἀνέχεσθαι ἁμαρτημάτων ἃ ἔοικεν εἶναι χείρονα μοιχείας καὶ πορνείας, ἄλογον εἶναι δόξει. πάλιν τ' ἂν ποιῆσαι παρὰ τὸ βούλημα τῆς διδασκαλίας τοῦ σωτῆρος, πᾶς ἂν ὁμολογήσαι ἀσεβὲς τυγχάνειν. ἐφίστημι τοίνυν διὰ τί μὲν οὐκ εἶπε· μηδεὶς ἀπολυέτω τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας. φησὶ δὲ, ὃς ἂν ἀπολύσει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. ποιεῖ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ μοιχευθῆναι τὴν γυναῖκα, ὁ ἀπολύων αὐτὴν οὐ πορνεύσασαν. εἰ γὰρ ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, ἀπολύσας δὲ αὐτὴν πρόφασιν αὐτῇ δίδωσι δευτέρου γάμου, δηλονότι παρὰ τοῦτο ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· τὴν δὲ ἁλοῦσαν φαρμακίδα, ἢ φόνον δράσασαν, ἀπολογίαν ἔχειν ἢ μὴ, καὶ συζητήσαις ἄν· δύναται γὰρ καὶ παρ' ἄλλας αἰτίας, παρὰ τὴν ἀπόλυσιν, ποιεῖν ὁ ἀνὴρ μοιχευθῆναι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, οἷον πέρα τοῦ δέοντος ἐπιτρέπων αὐτῇ πράττειν ἃ βούλεται, καὶ εἰς φιλίαν συγκαταβαίνειν ἀνδράσιν οἷς βούλεται· πολλάκις γὰρ ἐξ ἁπλότητος τῶν

ἀνδρῶν

ſem, quod ſi a viro deprehenſum erit in uxore, quæ gratiam coram viro non inveniat, libellus repudii ſcribitur, & e viri domo emittitur; *Ab initio autem non fuit ſic.* Tum vero deinde Servator noſter haudquaquam connubii ſolvendi propter ullum aliud flagitium facultatem concedens, quam ſolam fornicationem in uxore deprehenſam, ſic ait: *Omnis, qui dimiſerit uxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari.* Quæri autem poteſt, an uxorem repudiare non liceat, niſi in adulterio deprehenſa ſit, verbi gratia, propter veneficium, vel quod infantem ab utroque genitum, viro peregre profecto, interfecerit, vel ob aliam quamlibet cædem: quin & ſi adulterii quidem inſons viri domum clam diripuiſſe & expillaſſe animadverſa ſit, rogaverit aliquis, an ejusmodi uxorem ex æquo & bono repudiabit, utpote vetante Servatore, ne quis, excepta fornicationis cauſa, uxorem ſuam repudiet; utrobique enim aliquod apparet abſurdum, quod, an revera abſurdum ſit, ignoro: tanta enim pati & tolerare flagitia, quæ adulterio & ſcortatione pejora cenſeri queant, plane a ratione videbitur eſſe alienum; rurſum contra Servatoris præcepta agere, nemo eſt, quin impium eſſe confiteatur. Ac proinde in animo meo id diſputo, curnam non dixit: *Nemo uxorem, excepta fornicationis cauſa, repudiet;* at ait: *Qui dimiſerit uxorem, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari;* qui enim uxorem adulterii minime reum repudiat, quantum in ſe eſt anſam ei adulterandi præbere nullus eſt, qui inficias eat; nam ſi *vivente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro*, & repudiata ea occaſionem illi dat, iterum nubendi, per id efficit ſane, ut adultera ſit; at quæ in veneficio oppreſſa eſt, vel cædem patravit, dimittere, utrum excuſationem habeat, nec ne, ipſe diſquires: nam præter repudium alias etiam multas adulterandi cauſas uxori ſuæ vir poteſt præbere, majorem puta, quam

ἀνδρων τοιαυτα πταισματα συμβαινειν γυναιξιν· ἀλλ' ει ἐςιν ἀπολογιας τοπος, ἡ μη, τοις τοιετοις ἀνδρασιν ἐπι τοις τοιετοις συμπτωμασιν, ἐπιμελως ζητησας ἀποφανεις και εἰς τα ἐπηπορημενα ἡμιν κατα τον τοπον. και ἀποςερων δε ἀπο της γυναικος ἑαυτον, ποιει αὐτην πολλακις μοιχευθηναι, μη ἐκπληρων αὐτης τας ὀρεξεις, κἀν φαντασια πλειονος σεμνοτητος και σωφροσυνης το τοιετο ποιῃ· και ταχα μαλλον ἐτος ἐπιληπτος ὁ το ὁσον ἐφ' ἑαυτῳ ποιων αὐτην μοιχευθηναι μη ἐκπληρων αὐτης τας ὀρεξεις, ἡ ὁ ἀπολυσας αὐτην παρεκτος λογε μεν πορνειας, ἐπι φαρμακειᾳ δε, ἡ φονῳ, ἡ τινι των βαρυτατων ἁμαρτηματων. ὡσπερ δε μοιχαλις ἐςι γυνη, κἀν δοκῃ γαμεισθαι ἀνδρι, ἐτι ζωντος τε προτερε· ἐτως και ἀνηρ δοκων γαμειν ἀπολελυμενην, ἐ γαμει, κατα την τε σωτηρος ἡμων ἀποφασιν, ὁσον μοιχευει.

Μετα δε ταυτα κατανοησαντες οἱ τε Χριςε μαθηται ὁσα δυναται γενεσθαι συμπτωματα ἐν γαμοις, ὧν ἀνεχεσθαι δει τον ἀνδρα, και κατα τετο ἀπαλλασσειν σκληροτατα, ἡ μη ἀνεχομενον παρανομειν εἰς τες Χριςε λογες, φασιν αὐτῳ, ἐπι εὐχερεςερον την ἀγαμιαν καταφευγοντες, και μαλλον συμφερον ἡ ὡς δοκει συμφερειν γαμος· ει ἐτως ἐςιν ἡ αἰτια τε ἀνθρωπε μετα της γυναικος, ἐ συμφερει γαμησαι. προς τετο δε εἰπεν αὐτοις ὁ σωτηρ, διδασκων ἡμας δωρον εἶναι το διδομενον ἀπο Θεε την παντελη καθαρευσιν, και ἐ μονον ἀσκησει παραγινομενον, ἀλλα μετ' εὐχων ὑπο Θεε διδομενον, το· ἐ παντες χωρεσι τον λογον, ἀλλ' οἱς δεδοται. εἰτ' ἐπει τινες συκοφαντεσι το· οἱς δεδοται, ὡς ἐχοντων ἀπολογιαν

ır ſit, ei licentiam concedens, quæcumque vult, ;endi, & cum quibus libitum fuerit viris, amicitiam ıntrahendi; nam virorum ſimplicitas uxores ſæpe. ımero in hujuscemodi peccata inducit: at utrum libus viris in ejusmodi caſibus ſit nec ne ſui excuıdi locus, id ſuper quæſtionibus a nobis hoc loco opoſitis diligenter a te inveſtigatum declarabis. Is :oque, qui uxore abſtinet, efficit ſæpe, ut adulteım committat, cum ejus libidinem non explet, iamſi majoris ſanctimoniæ, vel caſtitatis ſpecie duıs id faciat: & is fortaſſe majori reprehenſione diıus eſt, qui, quantum penes ſe eſt, efficit, ut mœetur libidinem ejus non explens, quam qui ſine uſa ſtupri, ſed propter veneficium, vel cædem, t gravius aliquod facinus eam repudiavit. Quemmodum autem adultera eſt uxor, etiamſi viro al:i nupta videatur, priore etiamnum vivo; ita & um repudiatam duxiſſe viſum, non tam ipſius maum, quam adulterum eſſe dicendum, a Servatore ſtro demonſtratum eſt.

25. Poſtea vero animadvertentes Chriſti diſcili, quam multi in conjugiis caſus oboriri poſſent, os vir ſuſtinere debeat, ac ſummis proinde difficul:ibus & periculis defungi, vel eos non ſuſtinentem Chriſti mandata peccare, ad cœlibatum quaſi faciırem, & matrimonio utiliorem confugientes dint: *Si ita eſt cauſa hominis cum uxore, non expedit nure.* Servator vero omnibus abſolutam numeris catatem donum Dei eſſe nos edocens, non ipſa ſolum ercitatione comparandum, ſed precibus etiam a eo impetrandum, ad id hæc retulit: *Non omnes caunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.* Præterea quoam hæc criminantur nonnulli: *Quibus datum eſt*, quaſi :cuſationem habeant, qui cupiditatibus victi morem runt, in cœlibatu caſte agere vellent, reſpondenım eſt, fruſtra hæc carpi a nobis: *Sed quibus datum*

 eſt,

γιαι των βυληθεντων μεν καθαρευσαι ἐν ἀγαμιᾳ, νικηθεντων δε ὑπο των ὀρεξεων, λεκτεον ὁτι ἐιπερ πιςευομεν τοις γεγραμμενοις, τι δηποτε ἐπιλαμβανομεθα μεν τυ· ἀλλ' οἱς δεδοται, ὐκετι δε προσεχομεν τῳ· αἰτειτε, καὶ δοθησεται ὑμιν· και τῳ ἐπιφερομενῳ αὐτῳ· πας γαρ ὁ αἰτων λαμβανει· εἰ γαρ χωρυσι τον περι τυ παντελως καθαρευειν λογον οἱς δεδοται, ὁ βυλομενος αἰτειτω, πειθομενος και πιςευων τῳ λεγοντι· αἰτειτε, και δοθησεται ὑμιν, και μη ἀμφιβαλλων περι τυ· πας ὁ αἰτων λαμβανει. ἐνθα δε γενομενος ζητησεις τις ὁ αἰτων. ὐδεις γαρ των μη λαμβανοντων, εἰ και ἐδοξεν ᾐτηκεναι, ᾐτησεν, ἐπει ὐ θεμιτον φασκειν ψευδος εἰναι το· πας ὁ αἰτων λαμβανει. τις ὐν ὁ αἰτων, ἡ ὁ πειθεις τῳ Ιησυ λεγοντι· ἐαν ςηκητε προσευχομενοι, πιςευετε ὁτι λαμβανετε, και ληψεσθε; χρη δε τον αἰτυντα ποιειν παντα τα παρ' αὐτον ἱνα προσευχηται πνευματι, προσευχηται δε και τῳ νοϊ, και ἀδιαλειπτως προευχεσθαι, μεμνημενον και τυ· ἐλεγε δε παραβολην αὐτοις, προς το δειν παντοτε προσευχεσθαι αὐτυς, και μη ἐκκακειν, λεγων· κριτης τις ἠν ἐν τινι πολει, και τα ἑξης· χρησιμον δε εἰς το γινωσκειν τι το αἰτειν, και το λαβειν ἐςι, και τι το· πας ὁ αἰτων λαμβανει, και το· λεγω ὑμιν, εἰ και ὐ δωσει αὐτῳ ἀναςας, δια το εἰναι φιλον αὐτυ· δια γε την ἀναιδειαν αὐτυ ἐγερθεις δωσει ὁσον χρηζει· ἐπιφερεται γυν· κἀγω ὑμιν λεγω, αἰτειτε και δοθησεται ὑμιν, και τα ἑξης. ἐτι προτρεπτικον δια το· ὐ παντες χωρυσι τον λογον, ἀλλ' οἱς δεδοται, εἰς το αἰτειν ἀξιως τυ λαβειν, και το· τις δε ἐξ ὑμων τον πατερα υἱος αἰτησει ἰχθυν, μη ἀντι ἰχθυος ὀφιν ἐπιδωσει αὐτῳ; και τα ἑξης. δωσει ὐν το ἀγαθον δομα την παντελη καθαρευσιν ἐν ἀγαμιᾳ και ἁγνειᾳ ὁ θεος, τοις ἐξ ὁλης ψυχης, και μετα πιςεως, και ἀδιαλειπτως ἐν προσευχαις αἰτυσιν αὐτον.

---

est, si iis, quæ scripta sunt, fidem habemus; sed ad id esse attentendum: *Petite, & dabitur vobis*, & ad ea, quæ subjunguntur: *Omnis enim, qui petit, accipit.* Nam si quibus datum est, *verbum istud* de perfecta castitate consequenda *capiunt*, eam postulet, qui voluerit, assentiens ac fidem ei habens, qui dixit: *Petite, & dabitur vobis*, nec ullo modo dubitans, quin *omnis, qui petit, accipiat.* Hic vero quæres, quisnam ille sit, qui petat: quisquis enim non accipit, non petiit, etiamsi petiisse videatur; nam vanum esse illud: *Omnis, qui petit, accipit*, dicere minime fas est. Quis ergo ille est, qui accipit, nisi qui paruit Jesu dicenti: *Si stabitis ad orandum, credite quia accipietis, & evenient vobis?* Is enim, qui petit, omnibus viribus eniti debet, ut spiritu & mente oret, & indesinenter orare, illius memor: *Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere, dicens: Judex quidam erat in quadam civitate*, & quæ subnexa sunt. Ad cognoscendum autem, quid sit petere, quid accipere, & quid illud: *Omnis qui petit, accipit*, conducibile illud quoque est: *Dico vobis: Etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus ejus sit; propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios.* Itaque subjungitur: *Et ego dico vobis: Petite, & dabitur vobis*, & cætera. Insuper vero propter istud: *Non omnes capiunt verbum illud, sed quibus datum est*, id quoque nos provocare potest ad orandum, ita ut impetrare mereamur: *Quis autem ex vobis patrem petit piscem, numquid pro pisce serpentem dabit illi?* & reliqua. Perfectam ergo in cœlibatu & castitate munditiem, egregium videlicet donum, iis largietur Deus, qui ex animo, & cum fide, & precibus illam continuis postulabunt.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ιε΄.

Περι διαφορας ἐυνȣχων.

Εισ γαρ ἐυνȣχοι οἱ τινες ἐκ κοιλιας μητρος ἐγεννηθησαν ὁυτως. ἑως τȣ· ὁ δυναμενος χωρειν, χωρειτω. δυο ἐσομενας περι τον τοπον τȣτον παρεκδοχας, προ της φαινομενης ἡμιν ἀληθȣς ἐις τον τοπον διηγησεως ἐκθεμενοι, και μετα τȣτο ὡς δυνατον ἡμιν ἀνατρεψαντες αὐτας, ἱν᾽ ὁσον ἐπι τοις λεχθησομενοις παν σφαλμα φυλαξαμενοι, το ἀληθες βȣλημα των κατα τοπον ἐαν χωρωμεν, το κρειττον βιωσωμεν, ὁυτως ἡκωμεν ἐπι το προκειμενον· τινες μεν γαρ, ὡς ἀκολȣθον τῃ ἐνεργειᾳ των κατα το σωματικον ὁρωμενων δυο ἐυνȣχισμων, και τον τριτον σωματικον νομισαντες, ἐτολμησαν ἑαυτȣς παρασχειν, ἀπο φοβȣ μεν τȣ προς θεον, ἀνεπιςημονως δε, ἐυνȣχισμῳ ὁμογενει τοις δυο προτεροις· και ἑαυτȣς ὑποβεβληκασιν ὀνειδισμῳ, ταχα δε και αἰσχυνῃ, ȣ̓ παρα μονοις τοις ἀλλοτριοις της πιςεως, ἀλλα και παρα τοις πασι μαλλον τοις ἀνθρωπινοις πραγμασι συγγινωσκȣσι, παρο ἡ τῳ φαντασιᾳ φοβῳ θεȣ, και σωφροσυνης ἀμετρῳ ἐρωτι, γεννησαντι πονȣς και σωματος ἀκρωτηριασμον. και εἰ τι ἑτερον παθοι ἀν ὁ τηλικȣτῳ ἑαυτον παρασχων πραγματι. ἑτεροι δε και ȣ̓ πολλοι ὁυτω νενοηκασι, μη βασανισαντες τροπον ἀκολȣθιας λογων, τȣς μεν προτερȣς

δυο

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHÆUM
TOMUS DECIMUS QUINTUS.

De differentia Eunuchorum.

1. *Sunt enim Eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt:* usque ad id: *Qui potest capere, capiat.* Postquam falsas duas, quæ in hunc locum proferri possunt, explicationes, ante eam, quæ nobis ad verum videtur propius accedere, proposuerimus, & eas deinde pro virili confutaverimus; ut omni devitato, in iis, quæ dicemus, errore, meliorem transigamus vitam, si verum hujus loci sensum fuerimus assecuti; ita parati & instructi propositum aggrediamur. Cum enim duabus castrationibus, quas circa corpus exerceri videmus, consequens esse putarent nonnulli, ut tertia etiam ad corpus pertineret, se ipsi præ Dei timore, at inconsulto & temere, castrationi priorum simili subjecerunt; atque ita se convitiis appetendos, fortasse & ignominia afficiendos non alienis a fide solummodo propinarunt, sed iis etiam, qui res omnes humanas indulgentius ferre sciunt, quam vanum Dei timorem animo insidentem, & immoderatum castitatis amorem labores parientem & corporis mutilationem, & si quid aliud pati potest, qui tantam rem obiit. Alii autem sane non multi haud perpensa verborum cohærentia, aliter senserunt; rati sunt enim

δυο αὐτοθεν και σωματικως ἐξειληφασιν εἰρησθαι τῳ σωτηρι, ὡς ἐδεν πλεον των αἰσθητων ἐμφαινοντι· τον δε τριτον ἐκετι κατα την λεξιν λελεχθαι νενομικασιν, ἀλλ' εὐνεχισμον ἡγησαντο τον ἀπο λογε ἐν τῳ τριτῳ σημαινεσθαι, ὁτι προθεσει την των ἐρανων βασιλειας, τῳ τμητικωτατῳ λογῳ ἐκτεμοντες το των τοιετων ἐπιθυμητικον, καταπεφρονηκασι των ὑβρεων τε σωματος, μη δυναμενων ἐτι νικησαι ψυχην τῳ λογῳ ἐκτετμηκυιαν την ἐπιθυμιαν. χρη δε εἰδεναι ὁτι οἱ μεν προτεροι τε ἐν ἀγγελικε γενομενοι φιλοι γραμματος, και μη ἐπιςησαντες ὁτι και ταυτα ἐν παραβολαις ἐλαλησεν ὁ Ιησες, και πνευματι εἰρηται, ἀκολεθοτερον μεν νενοηκασι τα κατα τον τοπον, τοις ὁμολογεσι τες προτερες δυο εὐνεχισμες σωματικως λελεχθαι· ἐξομαλισαν γαρ ἀκολεθως τοις προτεροις δυο τον τριτον, ε πταιοντες μεν ὡς προς το ἀκολεθον τοις τρισιν, ἀναγκαιως δε πταισαντες τῳ την ἀρχην των κατα τον τοπον παρεωρακεναι. τῳ γαρ σωματικως λελεχθαι τες δυο ἑπεται και το τριτον εἰναι σωματικον. οἱ δε δευτεροι τῳ μεν τριτῳ ὑγιως ἐπιβεβληκασι, την ἀπο λογε νομισαντες δηλεσθαι ἐκτομην τε παθητικε ἀπο της ψυχης· ἐκετι δε τεθεωρηκασιν, ὁτι ἁρμοζον ἠν τῃ τοιαυτῃ ἐκδοχῃ, και τες προτερες δυο εὐνεχισμες ὁμοιως τῳ τριτῳ ἀλληγορησαι, ἢ ἐξομαλισαι παραπλησιως τοις προτεροις δυσι και το τριτον. εἰπερ ἐν ἐπ' ἀλλων τινων, ε μονον της διαθηκης της παλαιας ῥητων, ἀλλα και της καινης ἁρμοζει λεγειν· το γραμμα ἀποκτεινει, το δε πνευμα ζωοποιει, τετο δε και ἐπι κατα τον προκειμενον τοπον ὁμολογητεον· τηρηθεν γαρ το γραμμα των δυο εὐνεχισμων εἰποι τις ἀν ὁτι ἀπεκτεινε τες ἀκολεθως τοις προτεροις τον τριτον νοησαντας, και τολμησαντας εἰπειν, ὡς κατα τον λογον τε κυριε χωρεντας αὐτο ποιειν ἐπι τῳ· δια την βασιλειαν των ἐρανων, ὁμοιως τοις προτεροις, εὐνεχισθεισιν, εὐνεχισθαι ἑαυτες.

Εἰ

priores duas ad corpus referendas a Servatore declarari, quasi præter sensiles nihil proponente; tertiam vero non ita putarunt proferri, ut ad verbum interpretanda sit; sed castrationem, quæ rationis ope fit, ea significari censuerunt, quando proposito cœlesti regno, post resectas per sermonem maxima secandi vi pollentem ejusmodi concupiscentias, corporis contumelias spreverunt, utpote a quibus anima, quæ sermone concupiscentiam resecuerat, nequaquam amplius posset superari. At sciendum est priores illos evangelicæ litteræ amatores effectos, cum non animadvertissent hæc quoque Jesum in parabolis fuisse locutum, & spiritu dicta esse, majorem in hoc explicando loco consequentiæ rationem habuisse, atque eos, qui priores duas castrationes ad corpus referendas esse fassi sunt: prioribus enim duobus tertium consequenter exæquarunt; non in tribus quidem illis, quoad consequentiam, peccantes; sed quod ad ea, quæ hoc loco narrantur, jam inde a principio non satis attenderint, necessario lapsi sunt; nam si ad corpus referuntur duæ, consequens est referri & tertiam. Alii vero tertiam recte assecuti sunt, cum affectionum ab anima peractam sermonis ope resectionem hac significari arbitrati sunt; at non observarunt, huic explicationi consentaneum esse priores duas castrationes allegorice, haud secus ac tertiam, exponi, vel certe prioribus duabus tertiam quoque exæquari. Sane si super aliis non veteris tantum, sed & novi testamenti locis quamplurimis dicere par est: *Littera occidit, spiritus autem vivificat*, idem in iis, quæ ad hunc quoque locum pertinent, fatendum est; observatam quippe de duabus castrationibus litteram dixerit aliquis eos occidisse, qui tertiam quemadmodum & priores intellexerunt, & dicere ausi sunt se ad eumdem modum, quo priores castrati sunt, fuisse exsectos, utpote qui juxta sermonem Dei id facere potuerint, ob illud: *Propter regnum cœlorum.* 2. Quod

Εἰ δὲ βȣλεται τις και ἀλλα παραδειγματα λαβειν της καινης διαθηκης ἐχȣσης γραμμα ἀποκτειναν, ἀκȣετω παραδειγματος χαριν τινα τροπον ὁ σωτηρ προς τȣς ἀποςολȣς ειπεν· ὁτε ἀπεςειλα ὑμας ἀτερ βαλαντιȣ, και πηρας, και ὑποδηματων, μη τινος ὑςερησατε; οἱς ἐπιφερεται το· οἱ δε ειπον, ȣδενος. ειπεν ȣν αὐτοις ὁ Ιησȣς· ἀλλα νυν ὁ ἐχων βαλαντιον, ἀρατω ὁμοιως και πηραν· και ὁ μη ἐχων, πωλησατω το ἱματιον αὐτȣ, και ἀγορασατω μαχαιραν· ει τις γαρ δια το ταυτα ειρηκεναι τον Ιησȣν, μη ενιδων βȣληματι των λελεγμενων πωλησει το αἰσθητον ἑαυτȣ ἱματιον, και ἀγορασει μαχαιραν ἀνδροφονον, ὡς λαβων μαχαιραν τοιαυτην, και παρα το βȣλημα τȣ Ιησȣ ποιησας, παρεκδεξαμενος αὐτȣ τον λογον ἀπολειται μεν· ταχα δε και ἐν μαχαιρᾳ ἀπολειται· ποδαπη δε ἡ μαχαιρα, ȣ τȣ παροντος ἐςι καιρȣ διηγησασθαι. ἀλλα και το· μηδενα κατα την ὁδον ἀσπαζησθε· ει τις μη ἐξετασας τι βȣλομενος ὁ Ιησȣς τȣτο προσεταξεν, ὡς ζηλων ἀποςολικον βιον μηδενα κατα την ὁδον ἀσπασοιτο, ἀπανθρωπος ἀν ειναι δοξαι τοις θεωρȣσιν αὐτον τοιȣτον· οἱ τινες την αἰτιαν τȣ ȣτως νοησαντος ἐπαν ἀναφερωσιν ἐπι τον λογον, δι' ὁν ἐκεινος ἐδοξε τȣτο πραττειν, ἐναχθειεν ἀν προς το μισειν τον λογον τȣ θεȣ, ὡς ἀγριȣς και ἀπανθρωπȣς κατασκευαζοντα τȣς ἐν αὐτῳ. και τȣτȣ την αἰτιαν λαβων ὁ μηδενα κατα την ὁδον ἀσπαζομενος, παθοι ἀν προφασει τȣ γραμματος θανατον, τȣ γραμματος αὐτον ἀποκτεινοντος. ει δε και τον δεξιον ὀφθαλμον τις ἐκκοπτοι, ὡς αἰτιον τȣ κακως βλεπειν, ἡ την δεξιαν τȣ σωματος χειρα, ἡ τον δεξιον κατα σαρκα ποδα, παθοι ἀν μετα των ἀποκτινυμενων δια το γραμμα, ὡς και αὐτος μεινας ἐπι τȣ γραμματος, δεον ἀναβαινειν αὐτον ἐπι το πνευμα τȣ λεγομενȣ· ἀλλοι μεν ȣν των προ ἡμων ȣκ ὠκνησαν ἰδιοις συγγραμμασιν ἀφορμας παρασχειν τȣτον τριτον εὐνȣχισμον τολμησαι τινας παθειν, προφασει βασιλειας ȣρανων, παραπλησιον ὀντα τοις προτεροις δυσιν.

Ημεις

2. Quod si quis aliis etiam exemplis probari vult novum testamentum litteram occidentem continere, audiat, exempli gratia, quomodo Servator apostolis ait: *Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, numquid aliquid defuit vobis?* quibus subjungitur: *At illi dixerunt: Nihil.* Dixit ergo eis Jesus: *Sed nunc, qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium.* Nam si quis hujus loci sensum non penetrans, vestem suam sensilem vendiderit, & homicidam gladium emerit, propterea quod hæc a Jesu dicta sunt, peribit ille, quod ejusmodi gladium sumpserit, & præter voluntatam Jesu, male intellecto ipsius sermone, egerit; fortasse vero & in gladio peribit: at qualis sit ille gladius non nunc nobis disquirendum est. Quinetiam illud: *Neminem per viam salutaveritis*, si quis non discutiens quid volens Jesus hoc præcceperit, quasi vitam apostolicam æmulans neminem in via salutaverit, is profecto talem eum spectantibus inhumanus esse videbitur; qui cum causam, cur sic ille in animum suum induxerit ad sermonem referent, propter quem is illud visus est agere, eo adducentur, út sermonem Dei odio habeant, quasi agrestes eos & inhumanos efficientem, qui illi adhærent; & qui ansa inde arrepta neminem in via salutat, is mortem occasione a littera præbita patietur, littera ei mortem inferente. Si quis autem dextrum oculum eruat, quasi causam sibi det, cur male aspiciat, vel dextram corporis manum, vel pedem dextrum carneum, idem patietur atque ii, qui a littera occiduntur; utpote qui intra litteram se continuerit, cum ad spiritalem dictorum sensum ascendere debuisset. Non dubitarunt certe aliqui, qui nobis antecesserunt, causam scriptis suis dare, cum propter cœlorum regnum tertiam castrationem nonnulli, prioribus duabus similem, pati ausi sint.

3. Nos

λαβομενη διδυμων ανδρος, πως ουχι και ο εαυτον δι' αγνοιαν ουδε φερουσης επι σωφροσυνην, τοιαυτη περιστασει επιδεδωκως; επιλογισασθω ουν ο μελλων το τοιουτον τολμαν, α πεισεται υπο των ονειδιζοντων, και συγχρωμενων τῳ· ουκ εισελευσεται θλαδιας, και αποκεκομμενος εις εκκλησιαν κυριου, συναριθμουντων αυτον τοις αποκεκομμενοις τον ανδρα. ουπω λεγω και α παθοι αν τις παρα καιρον εμποδισθεντων των, ως ιατρων παιδες φασιν, απο κεφαλης καταβαινοντων επι τους αρρενας τοπους σπερματων, και εν τῳ καταβαινειν δια τινων περι τας παρειας φλεβων, τῃ φυσικῃ των καταβαινοντων θερμοτητι τριχας ποιουντων φυειν τους ανθρας περι τα γενεια· ων τριχων στερονται και οι νομιζοντες εαυτους δειν σωματικως ευνουχιζειν δια την των ουρανων βασιλειαν. τινα δ' αν παθοιεν, η καρηβαριας και σκοτωσεις εσθ' οτε φθανουσας, και επι το ηγεμονικον, και ταραττουσας το φανταστικον αλλοκοτα φαντασιουμενον απο της τοιασδε υλης; πριν δε ελθω επι την διηγησιν των κατα τον τοπον, λεκτεον οτι ειπερ τι ακολουθον εαυτῳ ο Μαρκιων πεποιηκε, φασκων μη δειν αλληγορειν την γραφην, και τους τοπους τουτους ηθελησεν ως ουχ υπο του σωτηρος ειρημενους, νομισας δειν ητοι παραδεξασθαι, μετα του φασκειν τον σωτηρα ταυτα ειρηκεναι, το και επι τα τοιαυτα τολμαν εαυτον παραδιδοναι πεισομενον τον πεπιστευκοτα, η μη αν ευλογως τολμησαντα τα τηλικαυτα, εσομαι εις δυσφημιαν την κατα του λογου, μηδε πιστευειν ειναι του σωτηρος τους λογους; ει γε μη αλληγορουνται.

Ημεις δε οι βουλομενοι την ακολουθιαν σωζειν των τριων ευνουχισμων, και ευδοκουντες τῃ τροπολογιᾳ του τριτου, τοιαυτα φησομεν και περι των προτερων δυο. ευνουχοι

τροπι-

homo cum fratre suo, & cætera, usque ad id: *Non parcet oculus tuus super eam.* Nam si manus amputatur, quæ viri testes apprehenderit, cur non & is, qui viam ignorans, qua ad continentiam eatur, tali se ipse calamitate implicuit? Jam vero cum animo suo cogitet, qui tale facinus admissurus est, quænam ab iis sit passurus, qui probris eum & convitiis appetentes, his verbis utentur: *Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, in ecclesiam Domini*, virum hunc inter castratos numerantes. Jam vero ea prætereo, quæ tolerabit quispiam impedito intempestive semine, quod, ut tradunt medicorum filii, a capite in genitalia profluit, & eum per quasdam venas, quæ circa malas sitæ sunt, excernitur, nativo calore pilos e virorum maxillis emittit; quibus carent, qui propter cœlorum regnum corpus suum exsecandum esse arbitrantur. Quasnam vero capitis gravedines patiuntur, quas vertigines, quæ mentem etiam quandoque invadunt, & imaginum formatricem animæ vim res sibi novas & inusitatas ex hac materia fingentem perturbant? Verum antequam ad hujus loci explanationem accedam, si consentaneum sibi, & congruens aliquid statuit Marcion, cum scripturam allegorice non esse interpretahdam pronuntiavit, hos quoque sermones tanquam a Servatore minime prolatos improbasse eum ac rejecisse dicendum est, cum sic existimaverit, vel ei, qui fidem fuerit amplexus, talia audacter esse perpetienda, si sermonum horum autorem esse Servatorem dixerit; vel si tanta jure merito patrare non audeat, quæ in verbi contumeliam & opprobrium vertant, neque sermones Servatori tribuendos esse, nisi allegorice exponantur.

4. Nos autem, qui trium castrationum cohærentiam & connexionem servare volumus, & tropologicam tertiæ explicationem probamus, hæc quoque de prioribus duabus dicemus: eunuchi tropice ii dici

τροπικως νυν, οἱ ἀργοι προς ἀφροδισια λεγοιντ' ἀν, και μη ἐπιδιδοντες ἑαυτυς κατα ταυτα ἀσελγειαις, και ἀκαθαρσιαις, ἡ τα παραπλησια αὐτοις. εἰσι δε των προς ταυτα ἀργυντων διαφοραι οἰμαι τρεις. οἱ μεν γαρ ἐκ κατασκευης εἰσι τοιυτοι, περι ὡν λεγοιτ' ἀν το. εἰσιν εὐνυχοι οἱ τινες ἐκ κοιλιας μητρος ἐγεννηθησαν ὑτως. οἱ δε ἐκ λογων μεν ἀσκυσι προτραπεντες την των ἀφροδισιων ἀποχην, και πασης της περι τον τοπον ἀκολασιας· ὑ μην το γεννησαν αὐτοις την τοιαυτην προθεσιν, και ἀσκησιν, και την, ἱν' ὑτως ὀνομασω, κατορθωσιν λογος γεγονε θευ, ἀλλα ἀνθρωπινοι λογοι, εἰτε των φιλοσοφησαντων παρ' ἑλλησιν, εἰτε των κωλυοντων γαμειν, ἀπεχεσθαι πρωματων ἐν ταις αἱρεσεσιν. ὑτοι δη μοι δοκυσι δηλυσθαι ἐν τῳ· εἰσιν εὐνυχοι, οἱ τινες εὐνυχισθησαν ὑπο των ἀνθρωπων. το δ' ἀποχης ἀξιον, εἰ τον λογον τις ἀναλαβων τον ζωντα, και ἐνεργη, και τομωτερον ὑπερ πασαν μαχαιραν διστομον, και την, ὡς ὠνομασεν ὁ ἀποστολος, μαχαιραν τυ πνευματος, ἐκτεμνοι το της ψυχης παθητικον, μη ἀπτομενος τυ σωματος, και τυτο ποιοι και νοησας βασιλειαν ὑρανων, και μεγιστον συμβαλλομενον προς το κληρονομησαι βασιλειαν ὑρανων το ἐκτεμειν λογῳ το παθητικον της ψυχης αὐτυ. τοις δε τοιυτοις ἁρμοζοι ἀν, και ὑχ ὡς οἰονται οἱ σωματικως τα κατα τον τοπον ἐξειληφοτες, το· εἰσιν εὐνυχοι, οἱ τινες εὐνυχισαν ἑαυτυς δια την βασιλειαν των ὑρανων.

Μεγαλη δε δυναμις το χωρησαι τον ἀπο λογυ της ψυχης εὐνυχισμον, ὁν ὑ παντες χωρυσιν, ἀλλ' οἱς δεδοται. διδοται δε πασι τοις αἰτησασιν ἀπο θευ την λογικην μαχαιραν, και δεοντως αὐτῃ χρησαμενοις, ἱν' εὐνυχισωσιν ἑαυτυς δια την των ὑρανων βασιλειαν. εἰ δε χρη και ἱστοριων ἐφαψασθαι των κατα τας γραφας, μετα της ὑποφαινομενης ἡμιν εἰς αὐτας ἀναγωγης, φησωμεν ὁτι εἰσι τινες εὐνυχοι τυ Φαραω, ἀγονοι παντος καλυ, ἱν' οἰνοχοωσιν αὐτῳ, και σιτοποιωσιν εὐνυχισθεντες· εἰσι δε και τυ θευ ἀνθρωποι, δια τυτο εὐνυ-

χοι,

queunt, qui frigidi sunt in venerem, & segnes, & qui se in venereas libidines & obscœnitates, iisque similia non effundunt. Abstinentium igitur ab iis tria genera agnosco; quidam enim tales procreati ac formati sunt, de quibus dicere licet: *Sunt eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt:* quidam vero adhortationibus ad id, monitisque adducti, abstinentiam a venereis, & omni circa muliebria loca lascivia exercent: non tamen ejusmodi propositi, & studii, & laude digni, ut ita dicam, affectus suscipiendi autor iis fuit Dei verbum, sed hominum, sive qui apud gentes philosophiæ incubuerunt, sive *prohibentium nubere, abstinere a cibis*, hæreticorum sermones. Hi profecto mihi significari videntur his verbis: *Sunt eunuchi, qui facti sunt eunuchi ab hominibus.* Quod si quis autem assumpto sermone Dei vivo & efficaci, penetrabiliore omni gladio ancipiti, sive, ut eum appellat Apostolus, gladio spiritus, animi affectiones intacto corpore resecet, atque id quidem regni cœlestis intuitu faciat, & affectionum animi sui, ope sermonis, amputationem ad consequendum cœleste regnum maxime conducere existimet, illud vero est, quod pro vera abstinentia & castitate habendum est. In eos autem illud quadrat, non ut censuerunt, qui hunc locum retulerunt ad corpus: *Sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum.*

5. Maxima porro ea virtus est, castrationis animæ, quæ a sermone perficitur, esse capacem; cujus non unusquisque capax est, sed cui datum est; datum est autem iis omnibus, qui sermonis gladium a Deo postularunt, & eo recte usi sunt, ut seipsos propter regnum cœlorum castrarent. Quod si ex historiis, quæ in scriptura continentur, quædam nobis attingendæ sunt, cum anagogico earum, quem comminisci poterimus, sensu; dicamus esse quosdam Pharaonis eunuchos, bonæ cujusvis rei steriles, qui-

χοι, ἰν' οἰκοδομησωσι πεσȣσαν την Ἱερȣσαλημ. περι μεν ȣ̓ν των προτερων, ἐν τῃ γενεσει γεγραπται· των δε δευτερων παραδειγμα ὁ ἐν τῃ δευτερᾳ Ἐζρα γεγραμμενος, ὁς φησι· και ἐγω ἡμην εὐνȣχος τῳ βασιλει. και ἐγενετο ἐν μηνι Νισαν ἐτȣς εἰκοςȣ Ἀρσαϑερϑα βασιλεως και τα ἑξης, ἑως τȣ· και ἠγαϑυνϑη ἐνωπιον τȣ βασιλεως, και ἀπεςειλε με. και συ δε ἐντυγχανων τῳ δευτερῳ Ἐζρα εὑρησεις ὁλα τα κατα τον τοπον, και ἐπιςησεις δια τι ἁγιος ἐςιν εὐνȣχος γενομενος ἀρχηγος τȣ ἀνοικοδομηϑηναι τον ναον τȣ ϑεȣ. φασι δε ἑβραιων παιδες τον Δανιηλ και τȣς τρεις συν αὐτῳ Ἀνανιαν, Ἀζαριαν, Μισαηλ, ἐν Βαβυλωνι εὐνȣχισϑαι· πληρȣμενης της προς τον Ἐζεκιαν εἰρημενης προφητειας ὑπο Ησαΐȣ ἐν τῳ· ἀπο τȣ σπερματος σȣ λημψονται, και ποιησȣσι σπαδοντας ἐν τῳ οἰκῳ τȣ βασιλεως Βαβυλωνος. φασι δε ὁτι περι τȣτων και Ησαΐας προεφητευσε φασκων· μη λεγετω ὁ ἀλλογενης ὁ προσκειμενος κυριῳ, ἀφοριει με ἀρα κυριος ἀπο τȣ λαȣ αὐτȣ, και τα ἑξης, ἑως τȣ· κρειττονα υἱων και θυγατερων. καλον ȣ̓ν, ὡς προς τον μυςικον τοπον, το μη γενναν ἐν Βαβυλωνι, ἀλλα ἀγονον εἰναι προς την Βαβυλωνα, ὡς ὁ Δανιηλ, ἱνα γεννησωμεν, συλλαβοντες ἀπο τȣ ϑειȣ πνευματος, ὡς ἐκεινος, και οἱ συν αὐτῳ, ὁραματα και προφητειας. δει δε εἰδεναι ὁτι ȣ̓κ ὀλιγας εὑροι ἀν πιθανοτητας εἰς κατασκευην τȣ τȣς τρεις σωματικȣς εἰναι εὐνȣχισμȣς ὁ βȣλομενος παραςηναι τῳ λογῳ, και συναγορευσαι και τοις προειρημενοις, και δια των συγγραμματων τȣτο διδαξασιν· ȣ̓κ ἐβȣληϑημεν δε ἐκϑεσϑαι αὐτας, μη γυμνασιας εἱνεκεν τιθεντες τȣς λογȣς και την λυσιν ἑκαςȣ ἐκϑεμενοι, προφασις γενωμεθα τοις μη ὡς βȣλεται ὁ Ιησȣς χωρȣσι τον περι εὐνȣχιας

λογον.

que ut pincernæ & pistoris officio apud ipsum fungerentur, exsecti sunt: sunt etiam homines Dei ad id castrati, ut collapsam Jerusalem instaurent. Ac de prioribus quidem in Genesi scriptum est; aliorum exemplum præbet is, de quo in altero Esdræ libro agitur, quique sic ait: *Et ego eram regis eunuchus. Factum est autem in mense Nisan, anno vigesimo Artaxerxis regis*, & quæ sequuntur, usque ad id: *Et placuit ante vultum regis, & misit me.* Secundum autem Esdræ librum legens, quæcumque ad hunc locum pertinent, reperies, & quanam de causa sanctus est eunuchus ille, qui restaurando Dei templo præfectus est. Daniel quoque & tres cum eo pueros Ananiam, Azariam & Misaelem Babylone castratos fuisse tradunt Hebræorum filii, completa ea Isaiæ ad Ezechiam prophetia: *De semine tuo tollent, & facient eunuchos in domo regis Babylonis.* Quin etiam de illis ad Isaiam vaticinatum ferunt: *Ne dicat advena, qui adhæret Domino dicens: Separatione dividet me Dominus a populo suo*, & cætera, usque ad id: *Meliorem filiis & filiabus.* Bonum ergo est, quod ad mysticum hujus loci sensum spectat, in Babylone non generare, sed Danielis instar, Babylonis respectu sterilem esse & infœcundum, ut postquam sicut ipse, ipsiusque comites, a spiritu divino conceperimus, visa & prophetias generemus. Qui autem ad hunc sermonem animum voluerit advertere, & iis, quorum supra meminimus, quique scriptis suis doctrinam hanc prodiderunt, assentiri, multis eum probabilibus argumentis adstruere posse sciendum est tres eunuchismos esse ad corpus referendos: sed exponere eos noluimus, ne sermones exercitationis causa proponentes, & confutationem uniuscujusque explicantes, causam his præbeamus, qui sermonem de castratione præter Jesu voluntatem capiunt, cur ipsum etiam verbum, *capere*, alio ac fieri debet detorqueant, & id ad corpus quoque

λογον, προς το ἐν ἑτερῳ δει νοειν το, χωρειν, και σωματικως αὐτο ὑπολαμβανειν· δεον πνευματι ζωντα, και πνευματι ϛοιχȣντα, και τȣς τρεις εὐνȣχισμȣς πνευματικως πεπεισθαι λελεχθαι.

Περι των προσενεχθεντων παιδιων τῳ Ιησȣ ἱνα ἐπιθῃ τας χειρας αὐτοις.

Τοτε προσηνεχθησαν αὐτῳ παιδια, και τα ἑξης, ἑως τȣ· και ἐπιθεις τας χειρας αὐτοις, ἐπορευθη ἐκειθεν. τοτε μεν ἡ ἀναγεγραμμενη ἱϛορια γεγονε, τῳ και προσενεχθαι παιδια τῳ Ιησȣ, βȣλομενων των προσφεροντων ἐπιθειναι αὐτȣ τας χειρας αὐτοις, και προσευξασθαι. ἰϛεον δε ὁτι ȣκ ἐϛιν ὁτε ȣ προσφερεται παιδια την ψυχην τῳ Ιησȣ, ἐφ᾽ οἱς λεγοι ἀν ὡς παρακαταθηκην αὐτα ἀπο θεȣ λαβων, το· ἰδȣ ἐγω και τα παιδια ἁ μοι ἐδωκεν ὁ θεος, και ἀπο των παιδιων γε τȣτων τινα μεν χρηματιζετω νηπια, ἀλλα δε λεγεσθω θηλαζοντα, ὡς των νηπιων ὑποδεεϛερα, και ὁ κυριος ἡμων ἐκ ϛοματος ἀμφοτερων καταρτιζετω αἰνον, ἱνα ἡσθημενοι της τοιαυτης αὐτȣ εἰς τα παιδια εὐεργεσιας λεγωμεν το· ἐκ ϛοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον. παιδια δε λεκτεον, τȣς ἐν Χριϛῳ σαρκινȣς, και νηπιȣς, ὁποιȣς Κορινθιȣς ἐπιϛαμενος ὁ ἀποϛολος Παυλος ἐλεγε· κἀγω ȣκ ἠδυνηθην ὑμιν λαλησαι ὡς πνευματικοις, ἀλλ᾽ ὡς σαρκινοις, ὡς νηπιοις ἐν Χριϛῳ. τα τοιαυτα δη παιδια προσηνεχθη τοτε, και ἀει προσαγεται τῳ Ιησȣ. σημειον δε της των νηπιων προσαγωγης, οἱ πολλοι της ἐκκλησιας ἐν Χριϛω νηπιοι, και θηλαζοντες, χρειαν ἐχοντες γαλακτος, ȣ ϛερεας τροφης, προς ȣς λεγοι ἀν, ὡς ἀν τροφος θαλπȣσα τα ἑαυτης τεκνα θαλπων αὐτȣς, το· γαλα ὑμας ἐποτισα, ȣβρωμα, ȣπω γαρ ἠθυνασθε. εἰτ᾽ ἐπει οἱ μνησθεντες εὐαγγελιϛαι των κατα τον τοπον, ὁτι μεν, ὡς ὁ Ματθαιος φησι, προσηνεχθη παιδια τῳ Ιησȣ, ἡ ὡς ὁ Μαρκος, προσεφερον αὐτῳ και βρεφη, ἀνεγραψαν, ὑπο τινος δε προσηνεχθη,

ἡ τι-

que pertinere contendant, cum tres eunuchiſmos ſpiritualiter eſſe prolatos unusquisque ſpiritu vivens, & ſpiritu ambulans in animum inducere debuiſſet.

De pueris Jeſu oblatis ut manus eis imponeret.

6. *Tunc oblati ſunt ei parvuli*, & reliqua, uſque ad id: *Et cum impoſuiſſet eis manus, abiit inde.* Tunc expoſita hiſtoria contigit, cum pueri Jeſu oblati ſunt, volentibus iis, qui offerebant, ut manus ipſis imponeret, & preces pro ipſis funderet. Atqui ſciendum eſt nunquam non Jeſu pueros animam offerre, de quibus ſibi depoſiti inſtar a Deo traditis dicat: *Ecce ego & pueri, quos dedit mihi Dominus*, & eorum puerorum infantes appellentur nonnulli, alii lactentes, ut infantibus etiam imbecilliores, & Dominus noſter ex utrorumque ore laudem perficiat, ut cognita a nobis ejusmodi in pueros illius beneficentia dicamus: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem.* Hi vero pueri dicendi ſunt, qui carnales ſunt in Chriſto ac infantes cujusmodi Corinthios eſſe ſciens Paulus apoſtolus dicebat: *Et ego non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, quaſi parvulis in Chriſto.* Tales autem pueri tunc oblati ſunt, & ſemper offeruntur Jeſu. Oblationis autem puerorum argumentum eſt, eccleſiæ infantium in Chriſto, & lactentium, lacte, non ſolido cibo egentium multitudo, quos fovens, non ſecus ac filios ſuos nutrix, ſic alloquatur: *Lac vobis potum dedi, non eſcam, nondum enim poteratis.* Deinde quandoquidem evangeliſtæ, qui horum, de quibus hic agitur, meminerunt, quod oblati fuerunt parvuli Jeſu, ut ait Matthæus, vel, ut Marcus, *infantes ei obtulerunt*, ſcripſerunt quidem; at a quibus oblati fuerint, vel quinam obtulerint, ſilentio prætererunt, nobis inveſtiganda relinquentes, quæ a ſe fue-

ἡ τινες προσεφερον ἁμα παραλελοιπασιν, ἡμιν καταλιποντες ἐξεταζειν το παραλελειμμενον, ἀξιον ἰδειν ποτερον κατα συντυχιαν ὑπο των τριων το τοιυτον παραλειπται, δυναμενων ἀναγραψαι, προσηνεχθη αὐτῳ ἀπο των γονεων, ἡ, ἀπο των μητερων, ἡ προσεφερον αὐτῳ βρεφη ἡ παιδια αἱ μητερες αὐτων· ἡ γνωσεως λογισμῳ και σοφιᾳ το τοιυτον πεποιηκασιν, εἰς παραςασιν τυ, ὁτι προσελθοντες ἀγγελοι τῳ Ιησυ και διακονυντες αὐτῳ, αὐτοι νῳ θειοτερῳ τας των παιδιων ὁρωντες διαφορας, ἡ βρεφων, οἰδασι τινας προσφερειν δει τῳ Ιησυ, ἱνα προσενεχθεντες αὐτῳ χειροτονηθωσιν ὑπ' αὐτυ, και ποτε. οἰδασι δε και τινας ὐ χρη, ἡ ὁτι ἐπι τινα χρονον ὐ χρη. ὐ γαρ ἀτερ ἡγυμαι ἀγγελικης οἰκονομιας τα τοσαυτα παιδια προσφερεσθαι τῳ Ιησυ· το δε βυλημα των προσφεροντων τα παιδια ἐςι, κατα μεν τον Ματθαιον, ἱνα τας χειρας ἐπιθῃ αὐτοις ὁ Ιησυς και προσευξηται· κατα δε τον Μαρκον, ἱνα ἁψηται αὐτων· κατα δε τον εἰποντα βρεφη αὐτα εἰναι Λυκαν, ἱνα αὐτων ἁπτηται· τῃ γαρ προσευχῃ τυ Ιησυ, και τῃ ἁφῃ αὐτυ, τα παιδια και τα βρεφη ὐ δυναμενα ἀκυειν, ἁπερ ἀκυυσιν οἱ ἠδη πνευματικον, ἀρκειται εἰς βοηθειαν, και ἡν χωρει ὠφελειαν· ἁπτεται γαρ αὐτων ἡ δυναμις Ιησυ, μονον χειρας ἐπιθεντος τας της ἑαυτυ ἐπισκοπης αὐτοις, και ὐκετι αὐτων ἁπτεται τι των χειρονων. ταχα δε και, ὡς προς το ῥητον, το βυλημα των προσφεροντων αὐτῳ βρεφη και παιδια, τοιυτον ἠν, διαλαβοντων ὁτι ὐχ οἱον τε ἠν ἁψαμενυ Ιησυ βρεφων ἡ παιδιων, και δυναμιν δια της ἁφης ἐναφιεντος αὐτοις, συμπτωμα, ἡ δαιμονιον, ἡ τι ἁψασθαι ὐ φθασας ὁ Ιησυς ἡψατο.

Οἰμαι δ' ὁτι και ἐπει πολλαι πονηραι δυναμεις περι την ἀνθρωπινην ψυχην ἀρχηθεν ἀσχολυνται ποικιλως αὐτῃ ἐπιβυλευυσαι· δια τυτο ὡς ἠδη ἐκ των προτερων την δυναμιν αὐτυ μαθοντες οἱ προσφεροντες τῳ σωτηρι τα βρεφη, τυτ' ἐποιυν, ἱνα δια της ἐπιθεσεως των χειρων αὐτυ, και της περι παιδιων και των βρεφων εὐχης,

δια

rant prætermissa: operæ pretium est disquirere, an casu id a tribus fuerit prætermissum, quibus facile erat scribere, oblati sunt ei a patribus, vel a matribus, vel, offerebant ei infantes & pueros ipsorum matres; an id certo & prudenti consilio fecerint, ut accedentes ad Jesum, ipsique ministrantes angelos callere declararent, quinam Jesu pueri offerendi sint, ut manus eis imponat, & quando; tum & qui offerendi non sint, & quo tempore; utpote qui diviniori mente puerorum, infantiumve differentias intueantur. Nec enim absque angelorum ministerio tot pueros Jesu offerri arbitror. Voluntas autem eorum, qui pueros Jesu offerebant, juxta Matthæum quidem, erat: *Ut manus eis imponeret, & oraret;* juxta Marcum vero: *Ut tangeret illos;* at juxta Lucam, qui infantes eos esse dixit: *Ut eos tangeret.* Nam per orationem Jesu, ipsiusque tactum, pueri & infantes ea nondum audire valentes, quæ audiunt, qui spirituales sunt, auxilium accipere possunt, ac adjumentum, cujus ipsi capaces sunt: invadit enim eos virtus Jesu, postquam inspectionis suæ manus iis duntaxat imposuit, nec ad eos quidquam amplius malum pervenire potest. Fortasse etiam, prout se habet scripturæ contextus, hoc erat eorum consilium, qui infantes & pueros Jesu offerebant; ii nimirum animo prius futurum judicaverant, ut postquam infantes & pueros tetigisset Jesus, & virtutem suam hoc contactu in eos infudisset, nullus posset casus invadere, neque dæmonium, nec aliud quidvis, quem ipse semel tetigisset.

7. Quoniam autem nefariæ potestates quamplurimæ in variis animæ humanæ struendis ab initio insidiis occupantur; propterea qui Servatori infantes offerebant, perspecta antea virtute ipsius ac potentia, id fecisse existimo, ut per manuum ipsius impositionem, & orationem pro puerulis & infantibus fusam, contactus ope mala abigerentur; eximia autem virtus in

διὰ τῆς ἀφῆς ἀπελαυνηται μεν τὰ χειρονα, δυναμις δὲ ἐγγινομενη διαφερουσα, καὶ προς τὰ ἑξῆς διαρκὴ, ὡς κωλυτικὴ τυγχανουσα ἐπαφῆς τῶν ἐναντιων. καὶ ὁ σωτὴρ οὖν οὐχ ἁπλῶς τι καὶ ἀκεραιον ἐπισαμενος το τοιοῦτον, ἀλλα σωτηριον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ χειροθετουμενοις ὧν ἥπτετο, φησι τοῖς ἐπιτιμῶσι μαθηταῖς, καὶ διὰ τοῦ ἐπιτιμᾷν κωλυουσιν προσφερεσθαι τὰ παιδια, το· ἀφετε τὰ παιδια, καὶ μὴ κωλυετε αὐτὰ ἐλθεῖν προς με. εἰ μεν οὖν ἔχει λογον τὰ ἀποδιδομενα περὶ τοῦ, ὑπο τινων προσηνεχθη, ἢ τινες προσεφερον, ἀκολουθως ἂν ἐκεινοις μαθηταὶ τινες ἐξαιρετοι νοοῖντο τοῦ Ιησοῦ δυναμεις ἁγιαι μεμαθητευμεναι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ· φθανειν γαρ καὶ ἐπὶ τοιαυτας το τῶν μαθητῶν Ιησοῦ ὀνομα εὐλογον, ἵνα μὴ μονον οἱ ἀνθρωποι αὐτῷ μαθητευονται, ἀλλα καὶ οἱ ἀγγελοι οἷς ὤφθη, καὶ εἴ τις αὐτῷ πισευειν βουλεται ἀπο παντος ὀνοματος ὀνοματος ὀνομαζομενου οὐ μονον ἐν τῷ αἰῶνι τουτῳ, ἀλλα καὶ ἐν τῷ μελλοντι. εἰ μεν τοι το τοιοῦτον τις βιαιον νομιζοι, θελων μὴ ἐπ' ἀλλων τασσεσθαι ἢ ἀνθρωπων το τῶν μαθητῶν ὀνομα, ἐπιτιμωντων τοῖς προσφερουσι τῷ Ιησοῦ τὰ βρεφη καὶ τὰ παιδια, εἶεν ἂν οἱ τῶν διδασκειν τον λογον ἐπιχειρουντων ἁπλουστεροι, καὶ μεχρι παιδιων, λογον ἔχοντες γαλακτι ἐοικοτα, ποτιζοντες τοὺς γαλακτος χρηζοντας, προσφεροντες τῷ Ιησοῦ βρεφη καὶ παιδια· οὐ γαρ δυνανται λογικωτεροι τῆς τουτων κατασασεως πειθειν, ὡς ὁ δυναμενος λεγειν· ἑλλησι τε καὶ βαρβαροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοητοις ὀφειλετης εἰμι. τουτων δὲ προσφεροντων τῷ Ιησοῦ βρεφη καὶ παιδια λογικωτεροι νομιζοντες εἶναι τῶν διδασκοντων, καὶ διὰ τοῦτο μαθηταὶ χρηματιζοντες Ιησοῦ, πριν μαθωσι τὰ περὶ τῶν βρεφων καὶ τῶν παιδιων, ἐπιτιμῶσι τοῖς ἁπλουσερον διδασκουσι καὶ παιδια προσφερουσι. σαφως δὲ το τοιοῦτον νοησεις, ἐπισησας τῷ· βλεπετε γαρ την κλησιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατα σαρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεις· ἀλλα τὰ μωρα τοῦ κοσμου ἐξελεξατο ὁ θεος, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργηση. βλεπετω τις οὖν τινα τῶν ἐπαγγελλομενων κατη-

χησιν

eos infusa, utpote contactus adversariorum repellendi robore pollens, ad reliqua sufficeret. Et Servator quidem rem ejusmodi non simplicem ac indifferentem esse sciens, sed iis salutarem, quos manibus a se impositis tetigerat, discipulis suis per increpationem prohibentibus, quominus sibi pueri offerentur, ait: *Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire.* Quod si rationi consentiunt, quæ tradidimus, cum a quibus oblati fuerint, vel qui eos obtulerint quæsitum, si eximios aliquos Jesu discipulos potestates sanctas esse Christi doctrinam capessentes nobis in animo fingamus, haud multum sane ab iis abludemus: ad eas quippe discipulorum Jesu quoque nomen pertinere consentaneum est; ut non homines solum, sed & angeli quibus visus est, seipsi erudiendos tradant, & quisquis fidem ipsius voluerit amplecti, ex *omni nomine, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro.* Si quis vero id coactum existimet, cum hominibus solis tribui velit discipulorum nomen, eos increpantium, qui infantes ac parvulos Jesu offerebant; ex iis, qui sermone fidei alios conantur imbuere, quicumque simpliciores sunt, & ad docendos usque pueros se dimittentes sermone lactis persimili pollent, & potum iis præbent, quibus lacte opus est, ii sint, qui infantes & pueros Jesu offerunt; nam qui eloquentiores sunt, quam fert istorum captus, tantam non habent ad persuadendum facultatem ac ille, qui dicere potest: *Græcis ac barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum.* At qui majore facundia se præditos esse existimant, quam doctores illi infantes Jesu & pueros offerentes, & idcirco Jesu discipuli appellantur, antequam eorum, quæ ad infantes & pueros pertinent consulti sint, homines simpliciorem doctrinam tradentes, & pueros offerentes increpant. Id enimvero perspicue intelliges, si ad hæc animum adverteris: *Videte enim vocationem vestram,*

χησιν ἐκκλησιαστικην και διδασκαλιαν, προσφεροντα τε μωρα του κοσμου, και τα ἐξουδενωμενα, και τα ἀγενη, και δια τουτο λεχθησομενα ἂν και παιδια, και βλεπων ἐπιτιματω, ὡς ἀκριτως ποιουντι, τῳ προσφεροντι τηλικουτῳ σωτηρι και διδασκαλῳ βρεφη και παιδια· και προσεχες εἰ μη ἁρμοζει ἀναφερειν τα νυν ἐξεταζομενα ἐπι τα τοιαυτα, των μεν προσφεροντων παιδια, ἱνα τας χειρας αὐτοις ἐπιθῃ Ιησους, και προσευξηται, των δε μαθητων ἐπιτιμωντων αὐτοις· εἰποι δ' ἀν προς τους ἐπιτιμωντας ἐπι παιδιοις προσαγομενοις τῳ Ιησου διδασκαλος, και σωτηρ, και κυριος· ἀφετε τα παιδια, και μη κωλυετε αὐτα ἐλθειν προς με. εἰτα προτρεπων τους μαθητας ὀντας ἀνδρας συγκαταβαινειν τῃ ὠφελειᾳ των παιδιων, ὁπως γενωνται τοις παιδιοις παιδια, ἱνα τα παιδια κερδησωσι, λεγετω ὁ σωτηρ το· των γαρ τοιουτων ἐστιν ἡ βασιλεια των οὐρανων· και γαρ αὐτος ἐν μορφῃ θεου ὑπαρχων, οὐχ ἁρπαγμον ἡγησαμενος το εἰναι ἰσα θεῳ, γεγονε παιδιον, ὡστε λελεχθαι τοις μαγοις ὑπο του Ηρωδου περι αὐτου· πορευθεντες ἀκριβως ἐξετασατε περι του παιδιου, και ὑπο του Ματθαιου· ὁτι ὁ ἀστηρ ὁν εἰδον ἐν τῃ ἀνατολῃ προηγεν αὐτους, ἑως οὗ ἐλθων ἐσταθη οὗ ἠν το παιδιον, και μετ' ὀλιγα, ἐλθοντες, φησιν, εἰς την οἰκιαν, εἰδον το παιδιον μετα Μαριας της μητρος αὐτου. και ὁ φανεις δε τῳ Ιωσηφ ἀγγελος, παιδιον ἐκαλεσε τον τηλικουτον ἡμων σωτηρα εἰπων· ἐγερθεις παραλαβε το παιδιον και την μητερα αὐτου, και φευγε εἰς Αἰγυπτον. παλιν τε αὐτελευτησαντος του Ηρωδου ἀγγελος κυριου κατ' ὀναρ φαινεται τῳ Ιωσηφ ἐν Αἰγυπτῳ λεγων· ἐγερθεις παραλαβε το παιδιον, και την μητερα αὐτου. και ὁ Ιησους οὐν οὐ μονον κατα την ἱστοριαν, ἀλλα και κατα την ἀναγωγην, ἐταπεινωσεν

ἑαυ-

stram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, & ea, quæ non sunt, ut ea, quæ sunt, destrueret. Eorum igitur, qui ecclesiastica præcepta & doctrinam tradere se profitentur, quempiam aspiciat aliquis, stulta mundi, & contempta, & ignobilia, & puerorum propterea nomine afficienda offerentem; & aspiciens increpet eum, quasi temere agentem, cum tanto sospitatori & magistro infantes & pueros offert: ac vide annon, quæ tractamus referre, par sit ad res ejusmodi, eorum quidem, qui pueros offerunt, ut manus ipsis imponat Jesus, & oret; discipulorum vero, qui ipsos increpant: magister autem & Servator, & Dominus his dicat, qui propter pueros Jesu oblatos objurgationem adhibent: *Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire;* deinde vero discipulos adhortans ad obsequendum puerorum commodis, ut quamvis viri essent, ad pueros lucrifaciendos pueris pueri fierent, dicat Servator: *Talium est enim regnum cælorum*; nam & ipse *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo*, factus est puer, adeo ut de illo Magis ab Herode dictum sit: *Ite, & interrogate diligenter de puero*, & a Mathæo: *Stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer:* & paulopost. *Intrantes*, inquit, *domum, viderunt puerum cum Maria matre ejus.* Quin & angelus a Josepho visus, tantum nostrum Servatorem puerum appellavit dicens: *Surge, & accipe matrem & puerum ejus, & fuge in Ægyptum.* Rursum vero mortuo Herode angelus Domini in Ægypto iterum in somnis Josepho apparet dicens: *Surge, & accipe puerum & matrem ejus.* Et profecto Jesus non juxta historiam duntaxat, sed & secundum anagogicum sensum, seipsum haud secus ac puerum abjecit, adeo ut quemadmodum dixit: *Discite a me quia mitis sum &*

humilis

ἑαυτον ὡς παιδιον, ὡς᾽ ἀν εἰπειν, ὡς το· μαθετε ἀπ᾽ ἐμȣ ὁτι πρᾳος εἰμι, και ταπεινος τῃ καρδιᾳ, ὑτως και το· μαθετε ἀπ᾽ ἐμȣ γενομενȣ ὡς παιδιον πως λεγω το· των γαρ τοιȣτων ἐςιν ἡ βασιλεια των ὑρανων, τοιȣτων ὁποια ἐςι τα παιδια, περι ὡν ὑκ ἐπιτρεπει τȣς μαθητας ἐπιτιμαι τοις προσφερȣσιν αὐτα. και Παυλος δε ὡς ἐπιςαμενος το· των γαρ τοιȣτων ἐςιν ἡ βασιλεια των ὑρανων, δυναμενος ἐν βαρει εἰναι, ὡς Χριςȣ ἀποςολος, ἐγενετο νηπιος, και παραπλησιως τροφῳ θαλπȣσῃ το ἑαυτης παιδιον, και λαλȣσῃ λογȣς ὡς παιδιον δια το παιδιον.

Τȣτων δε ἐπιμελως ἀκȣςεον, ἱνα μη φαντασιᾳ σοφιας, και τȣ διαβεβηκεναι, καταφρονωμεν ὡς μεγαλοι των ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ μικρων, και παιδιων, ἀλλ᾽ εἰδοτες πως εἰρηται το· των γαρ τοιȣτων ἐςιν ἡ βασιλεια των ὑρανων, τοιȣτοι γενωμεθα, ἱνα και δι᾽ ἡμων σωζηται τα παιδια. ὐ μονον δε ὑκ ἀφιεντες τα παιδια προσφερεσθαι τῳ Ιησȣ, ὑδε μονον μη κωλυοντες αὐτα προσφερεσθαι αὐτῳ, ἀλλα και αὐτοι μετα των παιδιων γενομενοι παιδια, το βȣλημα τȣ σωτηρος ποιησωμεν, ἱνα σωζομενων και δι᾽ ἡμας τοιȣτȣς γενομενȣς των παιδιων, ὡς ταπεινωσαντες ἑαυτȣς, ὑπο τȣ θεȣ ὑψωθωμεν. και τοιȣτον γαρ τι δυνασθαι νοεισθαι εἰς το· πας ὁ ταπεινων ἑαυτον ὑψωθησεται, μαλιςα ἐπει ἐν τοις ἀνωτερω γεγραπται το· ὁςις ὑν ταπεινωσει ἑαυτον ὡς το παιδιον τȣτο, ὑτος ἐςιν ὁ μειζων ἐν τῃ βασιλειᾳ των ὑρανων. και ταυτα μεν ἐςω χρησιμα προς τȣς ἐπιτιμωντας μαθητας παιδιων προσφερομενων τῳ Ιησȣ τοις προσφερȣσιν. ἐςω δε τα παιδια, κἀν μη πασιν ὡς παιδια παρακολȣθειν δυνηται τοις λεγομενοις, ὁτι ἐπεθηκε μεν τοις παιδιοις ὁ Ιησȣς τας χειρας, ἐπιθεις δε ἐπορευθη ἐκειθεν, και δυναμιν ἐναφεις τοις παιδιοις δια της ἀφης, ἐπορευθη ἀπο των παιδιων, μη δυνηθεντων ὁμοιως τοις μαθηταις ἀκολȣθειν τῳ Ιησȣ. εἰπερ δε λογια κυριȣ ἐςι και τα εὐαγγελικα, και λογια ἁγνα, και ἀργυριον πεπυρωμενον, δοκιμιον, ἀπεςαλμενον τῃ γῃ, και ἀκρως κεκαθαρμενον, και ἑπταπλασιως, ὀφειλει τις εἰναι εὐλογος αἰτια, δι᾽ ἡν ἐκτιθε-

humilis corde, ita & illud dicere possit, discite a me, qui factus sum sicut puer, quomodo hæc dicam, *Talium est enim regnum cælorum*, talium nempe quales sunt pueruli, quorum gratia increpari non sinit a discipulis, qui eos offerunt. Quinetiam Paulus sciens *talium esse regnum cælorum, cum posset oneri esse, ut Christi Apostolus, factus est puer, & nutrici* similis, *foventi filium suum*, & puerorum sermones pueri causa loquenti.

§. Ad hæc ergo diligenter attendendum est, ne sapientiæ & excellentiæ opinione, qui parvi sunt in ecclesia & pueruli, eos quasi simus grandiores aspernemur, sed horum verborum sensum capientes: *Talium est enim regnum cælorum*, tales fiamus, ut per nos etiam pueri salvi fiant. Non solum autem ea Jesu offerri, sinentes, nec ea duntaxat huic offerri non impedientes, sed ipsi etiam cum pueris effecti pueri, voluntati Jesu morem geramus, ut pueris per nos tales effectos salutem consecutis, cum nos ipsi depresserimus, a Deo extollamur; id enim ita accipi potest: *Qui se humiliat, exaltabitur*, cum præsertim supra scriptum sit: *Quicumque ergo humiliaverit se, sicut parvulus iste, hic major est in regno cælorum.* Atque hæc quidem discipulis utilia sint, eos increpantibus, qui pueros Jesu offerunt. Quamvis autem pueri, utpote qui pueri sint, quæcumque dicuntur] minime intellectu consequi possint, sciant illi Jesum pueris quidem manus imposuisse, at cum imposuisset eis manus abiisse inde, & per contactum infusa in pueros virtute, a pueris Jesum haud perinde ut discipuli sequi valentibus recessisse. Siquidem autem *eloquia Domini* sunt & evangelica, & *eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum, in terram missum, perfecte purgatum, & septies*; an aliqua subesse potest æqua ratio, propter quam præsentem historiam narrans Mathæus, duabus quidem de causis oblatos fuisse Jesu pueros

dixit,

[illegible]μενος τα κατα τον τοπον ὁ Ματθαιος, δυο μεν ειπε τα βȣληματα τȣ προσενηνεχθαι τῳ Ιησȣ τα παιδια, ȣκετι δε προς τα δυο τα ἑξης ἐπιφερει; προσενηνεχθη μεν γαρ τα παιδια, ȣκετι ἱνα μονον τας χειρας αὐτοις ἐπιθῃ ὁ Ιησȣς, ἀλλα προς τȣτῳ, ἱνα και προσευξηται.

Γεγραπται δε ὁτι και ἐπιθεις τας χειρας αὐτοις, ἐπορευθη ἐκειθεν, ȣ γαρ προσεθηκε, και προσευξαμενος· ἠδυνατο γαρ λελεχθαι· και ἐπιθεις τας χειρας και προσευξαμενος αὐτοις, ἐπορευθη ἐκειθεν. ὁρα ȣν ει δυνασαι μειζοσι μεν των παιδιων τηρειν την προσευχην τȣ Ιησȣ δυναμενοις χωρησαι και την ἐπιθεσιν των χειρων αὐτȣ ἐπ' αὐτȣς, και την περι αὐτων προς τον πατερα εὐχην· τοις δε παιδιοις ἀρκειν λεγειν την ἐπιθεσιν των χειρων αὐτȣ. εἰς δε τα ἀποδεδομενα περι τȣ· των γαρ τοιȣτων ἐςιν ἡ βασιλεια των ȣρανων, προτρεπομενα και τον σοφωτατον μη ὑπερηφανειν τȣς ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ μικρȣς, μηδε καταφρονειν των παιδιων και νηπιων ἐν χριςῳ, χρησιμον παραλαβειν ἀπο τȣ κατα Λȣκαν το· ἀμην λεγω ὑμιν, ὁς ἐαν μη δεξηται την βασιλειαν τȣ θεȣ ὡς παιδιον, ὁ ȣ παιδιον μεν ὠν, ἀλλα ἀνηρ τα τȣ νηπιȣ καταργησας, γινομενος δε τοις παιδιοις παιδιον, και λεγων αὐτοις· ȣκ ἐδυνηθην ὑμιν λαλησαι ὡς πνευματικοις, ἀλλ' ὡς σαρκινοις, ὡς νηπιοις ἐν χριςῳ, γαλα ὑμας ἐποτισα, ȣ βρωμα. ὁλη γȣν ἡ συμφρασις τȣ κατα Λȣκαν, τοιαυτη ἐςιν. προσεφερον δε αὐτῳ και βρεφη, ἱνα αὐτων ἁπτηται, και τα ἑξης, ἑως τȣ· ὁς ἐαν μη δεξηται την βασιλειαν τȣ θεȣ ὡς παιδιον, ȣ μη εἰσελθῃ εἰς αὐτην. σχεδον δε ταις αὐταις λεξεσι και ὁ Μαρκος μαλιςα τα τελευταια ὡσαυτως ἐξεθετο.

Περι τȣ ἐπηρωτησαντος πλȣσιȣ τον Ιησȣν, και εἰποντος· διδασκαλε ἀγαθε, και τα ἑξης.

Και ἰδȣ εἰς προσελθων, εἰπεν αὐτῳ· διδασκαλε· τι ἀγαθον ποιησω, ἱνα σχῳ ζωην αἰωνιον; και τα ἑξης, ἑως τȣ· πολλοι δε ἐσονται πρωτοι, ἐσχατοι· και ἐσχατοι, πρωτοι. ἐν μεν ψαλμοις γεγραπται, ὡς δυναμενȣ

τȣ

dixit, verum quæ ſequuntur ad geminas illas cauſas minime retulit? Non enim propterea ſolum oblati ſunt pueri, ut manus ipſis Jeſus imponeret, ſed præterea etiam, ut pro illis oraret.

9. At ſcriptum eſt, *cum impoſuiſſet eis manus, abiiſſe inde;* nec enim addidit, *& cum oraſſet*, poterat enim dicere: Et cum impoſuiſſet eis manus, & oraſſet, abiit inde. Vide ergo, num grandioribus pueris, qui & manuum ipſius impoſitionis, & precum pro ſe ad Patrem fuſarum capaces ſint, orationem Jeſu reſervare; puerulis vero ſufficere manuum ipſius impoſitionem dicere queas. Jam vero, quod ad ea pertinet: *Talium eſt enim regnum cælorum*, quæ vel ſapientiſſimum adhortantur, ut, qui in eccleſia parvi ſunt, minime deſpiciat, nec puerulos & in Chriſto infantes contemnat, utile fuerit id ex evangelio Lucæ depromere: *Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei, ſicut puer*, qui puer quidem non eſt, ſed vir, qui puerilia abolevit, puer pueris factus, & illis dicens: *Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, tanquam parvulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam.* Totus ergo ille locus his apud Lucam continetur: *Afferebant autem ad illum & infantes, ut eos tangeret*, & cætera, uſque ad id: *Quicumque non acceperit regnum Dei ſicut puer, non intrabit in illud.* In iiſdem autem propemodum verbis, & poſteriorem potiſſimum partem Marcus expoſuit.

De divite qui interrogavit Jeſum, & dixit: Magiſter bone, & cætera.

10. *Et ecce unus accedens ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* & reliqua ad id uſque: *Multi autem erunt primi, noviſſimi: & noviſſimi, primi.* Scriptum extat in Pſalmis, ac ſi homo bonum facere poſſit: *Qui vult vitam, & dili-*

τȣ ἀνθρωπȣ ποιειν ἀγαθον, ὁτι ὁ θελων ζωην, ἀγαπων ἡμερας ἰδειν ἀγαθας, παυσον την γλωσσαν σȣ ἀπο κακȣ, και χειλη σȣ τȣ μη λαλησαι δολον· ἐκκλινον ἀπο κακȣ, και ποιησον ἀγαθον. ἐνταυθα δε ὁ σωτηρ προς τον ειποντα· τι ἀγαθον ποιησω, ἱνα ζωην αἰωνιον κληρονομησω; εἰπεν ὡς τȣ κυριως ἀγαθȣ ἐπι μηδενα ἀναφερομενȣ ἡ τον θεον, το· τι με ἐρωτας περι τȣ ἀγαθȣ; εἱς ἐςιν ὁ ἀγαθος. χρη δε εἰδεναι ὁτι ἐνταυθα μεν κυριως το ἀγαθον ἐπι τȣ θεȣ τετακται μονȣ· ἐν ἀλλοις δε καταχρηςικως, και ἐπι ἐργων ἀγαθων, και ἐπι ἀνθρωπȣ ἀγαθȣ, και ἐπι δενδρȣ ἀγαθȣ, και συ δ' ἀν εὑροις και ἐπι ἀλλων πλειονων τασσομενον το ἀγαθον. ȣ̓ νομιςεον ȣ̓ν μαχεσθαι το· ποιησον ἀγαθον, προς το· τι με ἐρωτας περι ἀγαθȣ; εἱς ἐςιν ὁ ἀγαθος, λελεγμενον προς τον πειθομενον και εἰποντα· διδασκαλε τι ἀγαθον ποιησω; ὁ μεν ȣ̓ν Ματθαιος, ὡς περι ἀγαθȣ ἐργȣ ἐρωτηθεντος τȣ σωτηρος ἐν τῳ. τι ἀγαθον ποιησω; ἀνεγραψεν· ὁ δε Μαρκος, και Λȣκας φασι τον σωτηρα εἰρηκεναι· τι με λεγεις ἀγαθον; ȣ̓δεις ἀγαθος, εἰ μη εἱς, ὁ θεος· ὡς το τεταγμενον, ἀγαθος, ὀνομα ἐπι τȣ θεȣ μη ἀν ταχθηναι και ἐφ' ἑτερȣ τινος· ȣ̓ γαρ ᾗ ἀγαθος ὁ θεος, ταυτῃ λεγοιτ' ἀν ἀγαθος ἀνθρωπος, ἐκ τȣ ἀγαθȣ θησαυρȣ προφερων τα ἀγαθα. και ὁ σωτηρ δε, ὡς ἐςιν εἰκων τȣ θεȣ τȣ ἀορατȣ, ȣ̔τως και της ἀγαθοτητος αὐτȣ εἰκων. και παντος δε τȣ ὑποδεεςερȣ ᾡ ἐφαρμοζεται ἡ, ἀγαθον, φωνη, ἀλλο σημαινομενον ἐχει το ἐφ' αὐτȣ λεγομενον· εἰπερ ὡς μεν προς τον πατερα εἰκων ἐςιν ἀγαθοτητος, ὡς δε προς τα λοιπα, ὁπερ ἡ τȣ πατρος ἀγαθοτης εἰς αὐτον· ἡ και μαλλον ἐςι τινα ἀναλογιαν προσεχη ἰδειν ἐπι ἀγαθοτητος τȣ θεȣ προς τον σωτηρα ὀντα εἰκονα της ἀγαθοτητος αὐτȣ, ἡπερ ἐπι τȣ σωτηρος προς ἀγαθον ἀνθρωπον, και ἀγαθον ἐργον, και ἀγαθον δενδρον· πλειον γαρ ἡ ὑπεροχη προς τα ὑποδεεςερα ἀγαθα ἐν τῳ σωτηρι, καθο ἐςιν εἰκων της ἀγαθοτητος αὐτȣ τȣ θεȣ, ἡπερ ἡ ὑπεροχη τȣ θεȣ ὀντος ἀγαθȣ προς τον εἰποντα σωτηρα· ὁ πατηρ ὁ πεμψας με μειζων μȣ ἐςιν, ὀντα

προς

git dies videre bonos, prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo, & fac bonum. Hic autem Servator ei, qui dixit: *Quid boni faciam, ut habeam vitam æternam?* ita respondit, quasi bonum proprie dictum ad unum Deum pertineat: *Quid me interrogas de bono? unus est bonus.* At vero sciendum est bonum proprie dictum soli Deo hic attribui: alias vero abusive tam operibus bonis, quam homini bono, & arbori bonæ; multis vero etiam aliis bonum adscriptum videas. Minime ergo existimandum est verba hæc: *Fac bonum*, cum his pugnare: *Quid me interrogas de bono? unus est bonus*, quæ ei dicta sunt, qui interrogans ait: *Magister bone, quid boni faciam?* Mathæus enim scripsit quasi de bono opere interrogatum fuisse Servatorem his verbis, *Quid boni faciam?* Marcus autem & Lucas Servatorem dixisse referunt: *quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus;* adeo ut vocabulum illud, *bonus*, Deo attributum, alii præterea nulli attribuendum sit: nec enim quatenus bonus est Deus, eatenus dici queat: *Homo bonus, de bono thesauro proferens bonum.* Et Servator quidem quemadmodum est imago Dei invisibilis, ita & *imago bonitatis illius est;* alia est autem vocis hujus: *Bonum*, significatio, cum inferiori cuivis applicatur: si modo respectu Patris, imago est bonitatis ipsius, & eam habet erga reliqua omnia rationem, quam bonitas Patris erga ipsum, vel etiam proportionem quandam affinem magis & propinquam inter bonitatem Dei, respectu Filii, qui bonitatis ipsius imago est, observare licet, quam Servatoris respectu hominis boni, vel boni operis, vel arboris bonæ: plus etenim inferioribus bonis Servator præstat, qnatenus imago est bonitatis Dei ipsius, quam Deus, qui bonus est, Servatori, qui dixit: *Pater qui misit me, major me est*, qui & aliorum ratione est bonitatis Dei imago. Fortasse vero cum eorum significatione, quæ

προς ἑτερȣς και εἰκονα της ἀγαθοτητος τȣ θεȣ. ταχα δε τȣ βȣληματος ἐχεται των λελεγμενων προς το· τι ἀγαθον ποιησω; λελεχθαι δε προς αὐτο· τι με ἐρωτᾳς περι τȣ ἀγαθȣ; εἱς ἐςιν ὁ ἀγαθος, το· ὁταν ποιησητε παντα τα διαταχθεντα ὑμιν, ὀφειλετε λεγειν, ὁτι δȣλοι ἀχρειοι ἐσμεν, ὁ ὀφειλομεν ποιησαι, πεποιηκαμεν· ἐαν γαρ ποιησωμεν παντα τα διαταχθεντα, ἀλλ' ȣτως, ὡς προς τας ἐνθαδε λεξεις, ἀγαθον τι πεποιηκαμεν· ȣκ ἀν γαρ ἀγαθων ὀντων ὡν ποιȣμεν, ἐλελεκτο δειν λεγειν ἐπι τῳ γεγονεναι τα διαταχθεντα, το· δȣλοι ἀχρειοι ἐσμεν. ἐςι δε καταχρηςικως αὐτα εἰπειν εἶναι ἀγαθα, ὁμοιως τῳ· ἐκκλινον ἀπο κακȣ, και ποιησον ἀγαθον. οἶμαι δ' ὁτι ὁ ποιων το προςεταγμενον ἐν τῳ· ἐκκλινον ἀπο κακȣ, και ποιησον ἀγαθον, ὡς μεν προς τα ὑπο των λοιπων ἀνθρωπων ἐπιτελȣμενα ποιει ἀγαθον· ὡς δε προς το ἀληθως ἀγαθον, ὡσπερ ȣ δικαιωθησεται ἐνωπιον τȣ θεȣ πας ζων, πασης ἀνθρωπινης δικαιοσυνης ἐλεγχομενης ὡς ȣ δικαιοσυνης, ἐπαν θεωρηθῃ ἡ τȣ θεȣ δικαιοσυνη· ȣτως ȣδε ἀγαθος χρηματισειεν ἐνωπιον τȣ ἀγαθȣ θεȣ πας ὁς προς τα ὑποδεεςερα συγκρισει ἐκεινων ἀγαθος ἀν λεχθειη.

Λεγοιτο δ' ἀν ὑπο τινος, ὡς ἀρα γινωσκων ὁ σωτηρ την τȣ πυνθανομενȣ ἑξιν, και προαιρεσιν, πανυ ἀποδεȣσαν τȣ ποιειν το ἐφικτον ἀνθρωποις ἀγαθον, εἰπειν αὐτῳ πυνθανομενῳ· τι ἀγαθον ποιησω; το· τι με ἐπερωτᾳς περι τȣ ἀγαθȣ; ὡσει ἐλεγε, μη παρεσκευασμενος ὠν προς τα λεχθησομενα ἀν περι τȣ ἀγαθȣ, πυνθανῃ τι ἀγαθον ποιησας, ζωην αἰωνιον κληρονομησεις. εἶτα διδασκει ὁτι ἀληθως ἀγαθος εἱς ἐςι, περι ȣ και ὁ νομος λεγει το· ἀκȣε Ισραηλ, κυριος ὁ θεος ἡμων κυριος ἐςι· κυριως γαρ ὁ σωτηρ, και κυριως κυριος, και κυριως ἀγαθος ȣτος ἐςιν, ὁν πειθομαι παντα ὡς ἀγαθον ποιειν. ζητησεις δε πως της ἀγαθοτητος αὐτȣ πνει και τα μη νοȣμενα ὑπο των ὁσον ἐφ' ἑαυτοις συκοφαντȣντων τον τȣ νομȣ θεον, και κατηγορȣντων αὐτȣ ἁ ȣδε περι ἀνθρωπȣ ταχεως λεγειν εὐκολον ἐςι· πειθομαι γαρ θεȣ ἀγαθοτη-

τος

dicta sunt super eo: *Quid boni faciam?* (ea autem dicta sunt: *Quid me interrogas de bono? unus est bonus*,) connexionem habet illud: *Quum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, debetis dicere: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus.* Nam si, quæcumque in mandatis habuerimus, a nobis gesta fuerint, ne sic quidem, juxta loci hujus significationem, boni quidquam fecerimus; nam si bona essent, quæ facimus, minime post morem mandatis gestum, dicendum id esse scriberetur: *Servi inutiles sumus.* At ea bona esse per abusionem dicere licet, perinde ac illud: *Diverte a malo, & fac bonum.* Ego vero existimo eum, qui id facessit, quod hoc loco mandatum est: *Diverte a malo, & fac bonum*, ratione quidem eorum, quæ a reliquis hominibus aguntur, bonum facere: at respectu veri boni, quemadmodum *non justificabitur in conspectu Dei omnis vivens*, eum humana omnis justitia, justitia non esse deprehendatur, postquam justitia Dei in conspectu fuerit; ita coram bono Deo bonum nequaquam appellatum iri, qui cum inferioribus comparatus, boni nomen meruisset.

11. Ac dicat fortasse aliquis cognoscentem Servatorem interrogantis affectionem & voluntatem, quæ multum aberat, ut bonum omne in hominis potestate positum præstaret, interroganti ei: *Quid boni faciam?* respondisse: *Quid me interrogas de bono?* ac si dixisset: Iis obeundis præceptis, quæ de bono tibi tradam, haudquaquam paratus, quæris quid boni faciens vitam æternam consequeris. Deinde unum vere bonum esse docet, de quo id ait Lex: *Audi Israel: Dominus Deus noster, Dominus unus est*: proprie enim Servator ille est, proprie Dominus, & proprie bonus, a quo omnia ut bona fieri persuasum habeo. Quæres autem quomodo bonitatem illius ea etiam spirent, quæ ab iis minime intelliguntur, qui Deum legis, quantum in se est, calumniantur, eumque hoc crimi-

τος πνειν και το· ἐγω ἀποκτενω, ἐκ ἐλαττον τε· και ζην ποιησω·· ὁμοιως δε και το· παταξω, ἐχ ἡττον τε· κἀγω ἰασομαι. εἰ δε και αὐτος ἀλγειν ποιει, ἰςεον ὁτι πολλακις και ἰατρος ἀλγειν ποιει. ποιησας δε ἀλγειν ὁ θεος, παλιν ἀποκαθιςησιν. ἐτω δε και ἀπο ἀγαθοτητος ἐς ἐπαισεν, ἐπαισεν· ὡς γαρ υἱοις τοις παιδευομενοις προσφερεται ὁ θεος. τις γαρ υἱος ὁν ἐ παιδευει πατηρ; ἀλλα και πασα παιδεια προς το παρον ἐ δοκει χαρας ειναι, ἀλλα λυπης. ὑςερον δε καρπον ειρηνικον τοις δι' αὐτης γεγυμνασμενοις ἀποδιδωσι δικαιοσυνης· διοπερ ὡς ἐπαισεν ὁ θεος, ἐτως και ἰασατο· ἀληθες γαρ το· ἐπαισε, και αἱ χειρες αὐτε ἰασαντο· εἰ και παραδοξον δε το λεχθησομενον, ὁμως λεχθησεται. ἀγαθε θεε ὀνομαζομενος θυμος, ἐργον σωτηριον ποιει ἐλεγχων, και ἡ λεγομενη ὀργη αὐτε, ἐπει ἐςιν ἀγαθε θεε, παιδευει. πολλα δ' ἀν λεγοιτο προς τες δυναμενες μη βλαπτεσθαι, περι ἀγαθοτητος θεε, και τε πληθυς της χρηςοτητος αὐτε, ἡν εὐλογως ἐκρυψε τοις φοβεμενοις αὐτον, ἱνα μη τε πλετε της χρηςοτητος αὐτε, και της ἀνοχης, και της μακροθυμιας καταφρονησαντες, κατα την ἑαυτων σκληροτητα, και ἀμετανοητον καρδιαν, θησαυρισωσιν ἑαυτοις ὀργην πλειονα, ἡν ἐκ ἀν ἐθησαυριζον κρυπτομενε τε πληθυς της χρηςοτητος τε θεε αὐτοις. περι μεν ἐν τε· τις ὁ ἀγαθος, και προς το· τι ἀγαθον ποιησω; λελεχθω ἁ δεδυνημεθα εἰς τον τοπον ἰδειν.

Ἑξης δε ἐςι θεωρησαι πως εἰρηται το· εἰ δε θελεις εἰς την ζωην εἰσελθειν, τηρησον τας ἐντολας, ἐν ᾡ προσχες, ὁτι ὡς ἐξω της ζωης ἐτι τυγχανοντι τῳ πυνθανομενῳ περι τε ἀγαθε, φησι το· εἰ θελεις εἰς την ζωην εἰσελθειν. ἐνθα δη προσεχως ἐςι νοησαι τ[illegible] ἐξω της ζωης εἰναι, και το, εἰσελθειν εἰς την ζωην. μηποτε ἐν καθ' ἑνα

criminantur nomine, quo ne hominem quidem reprehendere promptum foret. Sic enim in animum meum induco, non minus id Dei bonitatem significare: *Ego occidam*, atque illud: *Et ego vivere faciam*; item & hoc: *Percutiam*; haud secus ac: *Et ego sanabo.* Quod si doloris ille nonnunquam autor est, sciendum est, medicum quoque sæpe doloris autorem esse: at dolorem incutiens Deus, rursus sanitati restituit; ita & quos percussit, bonitate sua adductus percussit. Quos enim corripit: *Tanquam filiis se offert Deus*; *quis enim filius, quem non corripit pater?* Verum *omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ.* Idcirco, quemadmodum percussit Deus, ita & sanavit; verum enim illud est: *Percussit, & manus ejus sanaverunt.* At quamvis præter omnium opinionem sit, quod dicetur, dicetur tamen; boni Dei furor, uti vulgo appellatur, rem facit salutarem, cum corripit: & quæ ipsius ira dicitur, quandoquidem boni Dei est, ad emendationem castigat. Ac multa quidem iis, quos ea res minime offenderet, de bonitate Dei dici possent, & de *multitudine dulcedinis ipsius*, quam non sine ratione *abscondit timentibus se*, ne *divitiis bonitatis ejus contemptis, & patientia, & longanimitate secundum duritiam suam & impœnitens cor, thesaurizent sibi* majorem *iram*, quam absconditis sibi divitiis bonitatis Dei, minime thesaurizassent. Ad hanc ergo quæstionem, quisnam bonus sit; tum ad illud: *Quid boni faciam?* ea a nobis dicta sint quæ super hoc loco excogitare potuimus.

12. Deinceps vero illud disputandum venit, quænam sit horum sententia: *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata*, in quibus id observa, quasi extra vitam constituto ei, qui de bono interrogat, dictum fuisse: *Si vis ad vitam ingredi.* Hic autem attente perspicere licet, quid sit, extra vitam esse, & quid,

 in

ἕνα μεν τροπον ἔξω της ζωης ἐςιν ὁ ἔξω τυγχανων τȣ εἰποντος· ἐγω εἰμι ἡ ζωη, και ἀλλοτριος ὢν αὐτȣ. καθ' ἑτερον δε πας ὁ ἐπι γης, κἂν δικαιοτατος ᾗ, δυναται μεν εἶναι ἐν τῃ σκιᾳ της ζωης, λεγων· πνευμα προσωπȣ ἡμων Χριςος κυριος, ȣ͗ εἴπομεν, ἐν τῃ σκιᾳ αὐτȣ ζησομεθα ἐν τοις ἐθνεσιν, ȣ͗ μην ἐν αὐτῃ τῃ ζωῃ, ἅτε σωμα θανατȣ περικειμενος, και λεγων· τις με ῥυσεται ἐκ τȣ σωματος τȣ θανατȣ τȣτȣ; και· καθημενος ἐν χωρᾳ και σκιᾳ θανατȣ, και μηδεπω ἐλθων ἐπι την των ζωντων γην· και γαρ ἡ ζωη, ȣ͗ μονον των φαυλων, ἀλλα και τȣ ἐπι γης Παυλȣ, και των ἀποςολων, κεκρυμμενη ἦν ἐν τῳ θεῳ. φησι γȣν· ἡ ζωη ὑμων κεκρυπται συν τῳ Χριςῳ ἐν τῳ θεῳ· ὅταν ὁ Χριςος φανερωθῃ ἡ ζωη ἡμων, τοτε και ὑμεις συν αὐτῳ φανερωθησεσθε ἐν δοξῃ. τηρησεις δε παντα τα περι τȣ ἐσω, και τȣ ἔξω, ἵνα ἀναλεξῃ τα καταλληλα τῳ· εἰ θελεις εἰς την ζωην εἰσελθειν, οἷον· δεηθη[illegible] ȣ͗ν τȣ κυριȣ τȣ θερισμȣ, ἵνα ἐκβαλῃ ἐργατας εἰς τον θερισμον αὐτȣ· ζητησεις γαρ, ἐκβαλῃ ποθεν; και εἴπερ ἐνθαδε εἰσιν οἱ ἐργαται ἐκβεβλημενοι εἰς τον θερισμον τȣ κυριȣ, ἔξω εἰσιν ȣ͗ ἐξεβληθησαν χωρις· και τα τȣ θερισμȣ καλως ποιησαντες ἔργα εἰσελευσονται εἰς την ζωην καθαρισθεντες μεν ἀπο νεκρων ἔργων, τα δε ἐναντια ἐκεινοις πραττοντες ἔργα ζωντα· και μηκετι μεν νεκρα λαλȣντες, λεγοντες δε κατα τον ζωντα λογον τȣ θεȣ και ἐνεργη. ȣ͗τω δε ἐςιν ἀναλογον ῥημασι ζωης αἰωνιȣ ἐναντια λογισμοις τοις κατηγορȣσιν, ὅτε των λογισμων κατηγορȣντων, ἢ και ἀπολογȣμενων ἐν ἡμερᾳ κρισεως, σωθησεται μεν ἐκεινος ȣ͗ οἱ λογισμοι ἀπολογȣνται· ἀπολειται δε ȣ͗ οἱ λογισμοι γινονται κατηγοροι· εἰ τοινυν και ἡμεις θελομεν εἰς την ζωην εἰσελθειν, ἀκȣσωμεν τȣ λεγοντος Ιησȣ·. εἰ θελεις εἰς την ζωην εἰσελθειν, τηρησον τας ἐντολας, και κατα την ἀναλογιαν γε της των ἐντολων τηρησεως εἰς την ζωην εἰσελευσωμεθα, γινομενοι αὐτης ἤτοι εἰς τα ἐνδοτατα και

μακα-

in vitam ingredi. Vide ergo, annon una quidem ratione extra vitam constitutus sit, qui extra eum est, qui dixit: *Ego sum vita*, & ab illo alienus est; alia vero ratione, quisquis super terram degit, etiamsi justissimus sit, in umbra quidem vitæ esse potest, dicens: *Spiritus oris nostri Christus Dominus, cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus*, at non in ipsa vita, utpote qui mortis corpore indutus sit, & dicat: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* &: *Sedeat in regione & umbra mortis*, & in vivorum terram nondum pervenerit; vita siquidem non impiorum solummodo, sed Pauli etiam super terram degentis, & apostolorum in Deo erat abscondita. Ait ergo: *Vita vestra est abscondita cum Christo in Deo, cum Christus apparuerit, vita nostra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* Quæcumque autem ad, *intra*, & ad, *extra* pertinent observabis, ut quæ his congruunt: *Si vis ad vitam ingredi*, simul colligas: verbi causa: *Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam*: quæres enim, unde mittat; & siquidem hic sint operarii missi in messem Domini, extra eum locum sunt, e quo fuerunt dimissi, & post messis opera recte peracta in vitam ingredientur, a mortuis quidem operibus purgati, viva autem opera his contraria agentes; nec mortua amplius loquentes, at juxta vivum sermonem Dei & efficacem dicentes. Ita etiam instar verborum æternæ vitæ, quædam sunt cogitationibus accusantibus contraria, quando scilicet *cogitationibus accusantibus vel defendentibus* in die judicii, is salvus erit, cujus cogitationes defendunt; peribit autem, cujus cogitationes accusant. Quod si nos igitur in vitam quoque volumus ingredi, audiamus Jesum dicentem: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, & pro servatorum a nobis mandatorum ratione ad vitam ingrediemur, vel interioris ipsius ac beatissimæ partis compotes effecti, vel cujuscumque tandem minorum

μακαριωτατα, ἡ ὁπȣ ποθ' ἡμας φερει τῆς ζωης, ἡ ἐλαττονων και ἀμυδροτερων των ἐντολων τηρησις.

Ὁ δε ἀκȣσας· τηρησον τας ἐντολας, λεγει· ποιας; ἱνα μαθωμεν ποιας μαλιϛα τηρειν ἡμας ἐντολας ὁ Ιησȣς βȣλεται· εἰπε γαρ προς το· ποιας; το· ȣ μοιχευσεις, ȣ φονευσεις, ȣ κλεψεις, ȣ ψευδομαρτυρησεις, τιμα τον πατερα και την μητερα, και ἀγαπησεις τον πλησιον σȣ ὡς σεαυτον. και ταχα ἀρκει προς το, ἱν' ȣτως ὀνομασω, εἰσελθειν, ȣκ ἀρκȣντα προς τελειοτητα, ταυτα και τα τȣτοις εἰς την ἀρχην ζωης παραπλησια ὡς τον ἐνοχον παραπλησια μιας τȣτων των ἐντολων, μηδε εἰς την ἀρχην της ζωης εἰσελθειν δυνασθαι. καθαρευτεον ȣν τῳ καν ἐλθειν βȣλομενῳ εἰς την ζωην, ἀπο μοιχειας, και φονȣ, και πασης κλοπης· ὡς γαρ μοιχος και φονευς ȣκ εἰσελευσεται εἰς την ζωην, ȣτως ȣδε ὁ κλεπτων. τῃ τοιαυτῃ δε ἁμαρτιᾳ πολλοι των λεγομενων πιϛευειν τῳ Χριϛῳ ἐνοχοι εἰσιν ἐλεγχομενοι ἐν ταις πραγματειαις τȣ βιȣ, και οἱς πιϛευονται χριματικοις, και ταις μεσαις τεχναις ἁς ἐργαζονται, ὡς ȣ καθαροι κλοπης. ȣ μονος δε ὁ κλεπτης ȣκ εἰσελευσεται εἰς την ζωην, ἀλλα και ὁ κοινωνος αὐτȣ, και ὁ συντρεχων αὐτῳ· ἐν μεν γαρ τῳ Ησαϊᾳ γεγραπται· κοινωνοι κλεπτων ἀγαπωντες δωρα. ἐν δε μθ' ψαλμῳ κωλυεται διηγεισθαι τα δικαιωματα τȣ θεȣ, και ἀναλαμβανειν ἐπι χειλεων ἑαυτȣ την διαθηκην αὐτȣ, ὁ ἐλεγχομενος ἐν τῳ· εἰ ἐθεωρεις κλεπτην, συνετρεχες αὐτῳ, και ὡσπερ πρωτον εἰρηται το· μετα μοιχων την μεριδα σȣ ἐτιθεις· και ȣτε κλεπτην, ȣτε μοιχον εἰπε τον τοιȣτον, ἀλλα συντρεχοντα μεν κλεπτῃ, μετα μοιχων δε τιθεντα ἑαυτȣ την μεριδα. τον δε ἐλευσομενον εἰς την ζωην ȣδε ψευδομαρτυρειν δει· ἐκβαλλεται δε της ζωης και ὁ μη πληρων την λεγȣσαν ἐντολην· τιμα τον πατερα και την μητερα. ἀλλα τȣτων μεν ἰσως κρατησαι των ἐντολων ȣ πανυ χαλεπον· ἐργον δε ἐϛιν ὡς μειζον, και χρισιμον τοις δια των προτερων εἰσαχθεντων εἰς αὐτην, το, ἀγαπησεις

leviorumque mandatorum observatio nos faciet participes.

13. At ille postquam audivit: *Serva mandata*, ait: *Quæ?* ut quænam potissimum mandata a nobis Jesus servari velit, ediscamus: ad id enim: *Quæ?* id dixit: *Non adulterabis*; *Non homicidium facies*: *Non facies furtum*: *Non falsum testimonium dices*: Honora *patrem & matrem*, &: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Ac illa fortasse iisque consimilia, ad ingrediendum in vitæ, ut ita dicam, principia sufficiunt, quæ ad integritatem adipiscendam minime sufficerent; adeo ut, qui in unum pariter ex his mandatis peccaverit, ne in principium quidem vitæ intrare queat. Adulterii itaque, & homicidii, & cujuslibet furti insons esse debet, qui in vitam ingredi cogitat. Quemadmodum enim neque adulter, neque homicida in vitam intrabunt, ita neque qui furti se alligat. Cujus quidem criminis rei sunt eorum quamplurimi, qui Christi fidem dicuntur amplexi, cum in vitæ negotiis, in fidei suæ commissis pecuniis, in mediis, quas exercent, artibus, furti minime insontes esse deprehendantur. Nec fur tantummodo, verum & ipsius in furto particeps ac socius in vitam non ingredietur; scriptum quippe est in Isaia: *Socii furum omnes diligunt munera*: In Psalmo autem quadragesimo nono: *Enarrare justitias Dei, & assumere testamentum ejus per os suum* prohibetur, qui his verbis arguitur: *Si videbas furem, currebas cum eo*, & ut dictum est ante illud: *Cum adulteris portionem tuam ponebas*; nec furem eum, neque adulterum dixit, sed furis socium, & cum adulteris portionem suam ponentem. Nec vero falsum testimonium dicere debet, qui in vitam ingressurus est; & a vita quoque rejicitur, qui mandatum illud non facessit: *Honora patrem & matrem.* At iis fortasse parere mandatis, haud multum ardua res est. Verum præceptum illud perficere: *Diliges proximum*

σεις τον πλησιον σε ὡς ἑαυτον, πληρωσαι. ἐστι δε και κατα τον ἀποςολον το· ἐ φονευσεις, ἐ μοιχευσεις, ἐ κλεψεις, και εἰ τις ἑτερα ἐντολη, ἐν τῳ λογῳ τετῳ ἀνακεφαλαιεται, ἐν τῳ· ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον· τελειος δε ὁ πασαν πληρωσας ἐντολην, δηλονοτι τελειος ἀν εἰη ὁ πληρωσας την, ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον, ἐντολην.

Εἰ δε τελειος ἐτος, ζητησαι τις ἀν πως τε νεανισκε εἰποντος· ταυτα παντα ἐφυλαξαμην ἐκ νεοτητος με, τι ἐτι ἑςερω; ἀπεκρινατο ὁ σωτηρ, ὡς μη τελειε ὀντος τε ταυτα παντα πεποιηκοτος, και ὡς συγκατατιθεμενος τῳ ταυτα παντα ἐποιησα, το· εἰ θελεις τελειος εἰναι, ὑπαγε, πωλησον σε τα ὑπαρχοντα, και δος πτωχοις, και ἑξεις θησαυρον ἐν ἐρανῳ, και δευρο ἀκολεθει μοι. προσχες ἐν εἰ δυναμεθα προς την προκειμενην ζητησιν καθ' ἑνα μεν τροπον ἐτως ἀπαντησαι, ὁτι μηποτε το· ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς ἑαυτον, ὑπονοεισθαι δυναται, ὡς ἐχ ὑπο τε σωτηρος ἐνταυθα παρειληφθαι, ἀλλ' ὑπο τινος την ἀκριβειαν μη νοησαντος των λεγομενων, προςεθεισθαι. συναγορευσει δε τη ὑπονοησει τε προςεθεισθαι ἐνταυθα το· ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον, ἡ των ὁμοιων παρα τῳ Μαρκῳ, και τῳ Λεκᾳ ἐκθεσις, ὡν ἐδετερος προςεθεικε ταις κατα τον τοπον ὑπο τε Ιησε παραληφθεισαις ἐντολαις το· ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον. και φησει γε ὁ κρατυνων το περι τε προσερριφθαι ἀκαιρως το· ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον, ἐντολην, ὁτι εἰ τα αὐτα διαφοροις λεξεσι παρα τοις τρισιν ἀναγεγραπται, ἐκ ἀν το· ἐν σοι ὑςερει, ἡ· ἐτι ἐν σοι λειπει, εἰρηκει ὁ Ιησες τῳ ἐπαγγειλαμενῳ πεπληρωκεναι την, ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον. ἀλλ' ἐπει και κατα τον Μαρκον, ἐμβλεψας τῳ πλεσιῳ τετῳ εἰποντι· παντα ταυτα ἐφυλαξα ἐκ νεοτητος με, ἠγαπησεν αὐτον, ἐοικε

συγκα-

ximum tuum ſicut teipſum, operoſa res eſt, utpote major, & iis utilior, qui priorum ope vitæ ſunt compotes. Quoniam autem ex ipſius Apoſtoli ſententia, mandata hæc: *Non occides*: *Non mœchaberis*: *Non furtum facies*; *& ſi quod eſt aliud mandatum*, *in hoc verbo inſtauratur*: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*; perfectus autem ille eſt, qui omne mandatum ſervavit, is profecto perfectus eſt, qui illud præſtitit: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.*

14. Quod ſi perfectus ille eſt, quæſiverit aliquis, quomodo dicente adoleſcente: *Omnia cuſtodivi a juventute mea*: *Quid adhuc mihi deeſt?* quaſi perfectus non fuerit, qui hæc omnia fecit, & quaſi hæc omnia ab illo facta fuiſſe concedens Servator reſponderit: *Si vis perfectus eſſe*, *vade*, *vende quæ habes*, *& da pauperibus*, *& habebis theſaurum in cœlo*, *& veni*, *ſequere me.* Vide igitur, an propoſitam quæſtionem uno modo ita ſolvere queamus, in dubium revocari poſſe annon verba hæc: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, quaſi non a Servatore hic uſurpata, ſed ab aliquo ſubtilitatis verborum imperito addita fuerint. Earundem vero rerum apud Marcum & Lucam expoſitio majorem nos in ſuſpicionem vocabit hic intruſa illa fuiſſe: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, cum neuter eorum mandatis a Jeſu hoc loco propoſitis addiderit: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Et ſane qui hoc mandatum: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, intempeſtive fuiſſe adjectum defendere volet, non ei, qui id ſe præceptum ſervaſſe profitebatur: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, dicturum fuiſſe Jeſum inquiet: *Unum tibi deficit*, vel, *adhuc unum tibi deeſt*, ſi res eadem diverſis verbis a tribus tradita fuiſſet; cum præſertim juxta Apoſtolum: *Non occides*, *& ſi quod eſt aliud mandatum*, *in hoc verbo inſtauretur*: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Sed quandoquidem juxta Marcum, divitem hunc, qui dixerat: *Hæc omnia obſervavi*

συγκατατεθεισθαι τῳ πεποιηκεναι ἁ ἐπηγγειλατο πεπληρωκεναι. (ἐντολην. μαλιϛα εἰ κατα τον ἀποϛολον το· ὐ φονευσεις, και το· εἰ τις ἑτερα ἐντολη ἐν τῳ λογῳ τυτῳ ἀνακεφαλαιυται, τῳ· ἀγαπησεις τον πλησιον σῳ ὡς σεαυτον.) ἐνατενισας γαρ αὐτῳ τῃ διανοιᾳ, εἰδεν ἀνθρωπον εὐσυνειδητως ἐπαγγειλαμενον πεπληρωκεναι τας προκειμενας ἐντολας. ὐκ ἀν δε εἰρημενῳ προς ταις ἑτεραις ἐντολαις και τυ· ἀγαπησεις τον πλησιον συ ὡς σεαυτον, την κεφαλαιωδεϛεραν και διαφερυσαν παρελιπον ἐντολην ὁ Μαρκος και ὁ Λυκας. ἐαν μη ἀρα τις ὁμοια μεν φησαι εἶναι τα γεγραμμενα, ὐ περι τυ αὐτυ λελεχθαι· πως δε και ὡς ὐδεπω τελειῳ τῳ προς ἑτεροις ἐπαγγειλαμενῳ και την, ἀγαπησεις τον πλησιον συ ὡς σεαυτον, ἐντολην πεπληρωκοτι ἐφη ὁ Ιησυς το· εἰ θελεις τελειος εἶναι, ὑπαγε πωλησον συ τα ὑπαρχοντα, και δος πτωχοις, και τα ἑξης; και εἰ μεν μη και περι ἀλλων πολλων διαφωνια ἠν προς ἀλληλα των ἀντιγραφων ὡϛε παντα τα κατα Ματθαιον μη συνᾳδειν ἀλληλοις, ὁμοιως δε και τα λοιπα εὐαγγελια, κἀν ἀσεβης τις ἐδοξεν εἶναι ὁ ὑπονοων ἐνταυθα προσερρίφθαι, ὐκ εἰρημενην ὑπο τυ σωτηρος προς τον πλυσιον την ἀγαπησεις τον πλησιον συ ὡς σεαυτον, ἐντολην· νυν δε δηλονοτι πολλη γεγονεν ἡ των ἀντιγραφων διαφορα, εἰτε ἀπο ῥαθυμιας τινων γραφεων, εἰτε ἀπο τολμης τινων μοχθηρας της διορθωσεως των γραφομενων, εἰτε και ἀπο των τα ἑαυτοις δοκυντα ἐν τῃ διορθωσει προϛιθεντων ἠ ἀφαιρυντων. την μεν ὐν ἐν τοις ἀντιγραφοις της παλαιας διαθηκης διαφωνιαν, θευ διδοντος, εὑρομεν ἰασασθαι, κριτηριῳ χρησαμενοι ταις λοιπαις ἐκδοσεσιν· των γαρ ἀμφιβαλλομενων παρα τοις ἑβδομηκοντα δια την των ἀντιγραφων διαφωνιαν, την κρισιν ποιησαμενοι ἀπο των λοιπων ἐκδοσεων, το συνᾳδον ἐκειναις ἐφυλαξαμεν, και τινα μεν ὠβελισαμεν ἐν τῳ ἑβραικῳ μη κειμενα, ὐ τολμησαντες αὐτα παντη περιελειν· τινα δε μετ᾽ ἀϛερισκων προσεθηκαμεν, ἱνα δηλον ᾗ ὁτι μη κειμενα παρα τοις

ἑβδομη-

servavi a juventute mea, intuitus Jesus dilexit eum, servata ab illo fuisse mandata fateri usus est, quæ a se servata esse fuerat professus. Hujus enim mentem attente inspiciens, hominem vidit, qui bona conscientia fretus, se proposita mandata servasse, palam jactabat: at si præter reliqua mandata, id etiam additum non fuisset: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, præcipuum ac præstantissimum mandatum Marcus & Lucas prætermisissent. Nisi quis fortasse dicat similia quidem esse, quæ scripta sunt, at non ad eundem referri. Verum quomodo homini se præter reliqua illud etiam servasse mandatum profitenti: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, quasi minime perfecto dixisset Jesus: *Si vis perfectus esse, vade, vende, quæ habes, & da pauperibus*, & cætera. Et sane nisi in aliis exemplaribus quamplurimis discrimina occurrerent, adeo ut non universa, quæ extant apud Matthæum, ac reliqua itidem evangelia sibi invicem congruant, impius profecto videretur, qui mandatum illud: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, a Servatore erga divitem minime allegatum, hic fuisse insertum suspicaretur. Nunc autem sive propter scriptorum quorundam indiligentiam, sive propter nefariam aliquorum scripturas emendantium audaciam, seu propter eos, qui dum emendant, pro arbitrio addunt, vel detrahunt, magna enimvero exemplarium existit differentia. Profecto discrepantiæ, quæ in veteris testamenti exemplaribus occurrit, Deo annuente, remedium adhibere potuimus; reliquis editionibus usi, ut ex iis judicium faceremus: nam quæ apud Interpretes LXX. propter exemplarium varietatem dubia erant, e reliquis editionibus æstimatione facta, perpetuum cum illis consensum retinuimus; & nonnulla quidem in hebræo non extantia obelo confiximus, cum ea penitus rejicere minime fuerimus ausi; aliqua vero cum asteriscis addidimus, ut perspicuum sit ea nos e reli-

quis

ἑβδομηκοντα ἐκ των λοιπων ἐκδοσεων συμφωνως. τα ἑβραϊκῳ προσ[illegible]καμεν· και ὁ μεν βυλομενος προηται αὐτα· ῳ δε προσκοπτει το τοιυτον, ὁ βυλεται περι της παραδοχης αὐτων, ἠ μη, ποιηση. ὁ τοινυν θελων μη παρερρῖφθαι ἐνταυθα την, ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον, ἐντολην, ἀλλ' ἀληθως ὑπο τε κυριε μετα τας προτερας εἰρησθαι τοτε, ἐρει ὁτι ἠρεμα και ἀμεσως ἐλεγξαι βυλομενος ὁ σωτηρ ἡμων τον πλυσιον ἐκεινον, ὡς ὐκ ἀληθευοντα ἐν τῳ εἰρηκεναι και την, ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον, ἐντολην τετηρηκεναι, ἐφη αὐτῳ το· εἰ θελεις τελειος εἶναι, ὑπαγε, πωλησον σε τα ὑπαρχοντα, και δος πτωχοις· ὑτως γαρ φανηση ἀληθευων περι τε, ἀγαπησεις τον πλησιον σε ὡς σεαυτον, ἐντολην τετηρηκεναι.

Εαν δε τις τη ἀνθρωπινη ἐνορων ἀσθενεια, και τῳ δυσκολως ἀν τινα το τοιυτον ὑπερ της ἐν Θεῳ τελειοτητος ποιησαι, καταφρονη μεν της λεξεως, τραπηται δε ἐπ' ἀλληγοριας, δυσωπηθησεται ἐκ τινων και ἑλληνικων ἱςοριων, ἐν οἱς δια την παρ' ἑλλησι σοφιαν ἱςορυνται τινες το ἐνταυθα τῳ πλυσιῳ ὑπο τε σωτηρος εἰρημενον πεποικεναι· Κρατητα γαρ τον Θηβαιον ἑλομενον δι' ἐλευθεριαν και παραδειγμα εὐτελυς βιυ, και ὡς ῳετο μακαριον ἑαυτον παραςησαι βυλομενον τοις ἑλλησι, μηδενος χρηζοντα, φασιν ἀποδομενον πασαν την ὑσιαν τῳ Θηβαιων δημῳ δεδωρησθαι, μετα τε εἰρηκεναι, ὁτι σημερον ὁ Κρατης Κρατητα ἐλευθεροι. εἰπερ δε δι' ἑλληνικην σοφιαν, και δογματα ἑλοντα την ψυχην ἀνθρωπε το τοιυτον τις πεποιηκε, πως ὐχι μαλλον δυνατον το τοιουτον πραξαι τινα μνωμενον ἑαυτῳ την τελειοτητα; εἰ δε και ἀπο της θειας γραφης πεισθηναι τις βυλεται περι τε σπερμα δυνατον εἰναι το τοιυτον ἀκυσατω των ἱςορυμενων ὑπο τε Λυκα ἐν ταις των ἀποςολων πραξεσι περι των προτραπεντων ὑπο της ἐν τοις ἀποςολοις δυναμεως πιςευειν, και βιυν τελειως

κατα

quis editionibus hebræo consonantibus addidisse, cum in LXX. Interpretibus minime reperirentur, & ut ea missa faciat, cui libitum erit; quem autem offendit illud, de eo admittendo, nec ne, pro arbitrio statuat. At qui mandatum hocce: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, hic minime fuisse insertum, sed post priora mandata tunc a Domino revera pronuntiatum fuisse contendet, Servatorem nostrum inquiet divitem hunc leniter, & nullius interposita opera increpare volentem, propterea quod mandatum hoc: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, a se servatum fuisse dicens, verax non fuisset, id ei dixisse: *Si vis perfectus esse, vade, vende, quæ habes, & da pauperibus*: eo sedenim pacto servasse te mandatum hoc: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, vere dixisse videberis.

15. Quod siquis ad humanam infirmitatem attendens, & ad difficultatem rei ejusmodi gerendæ perfectionis in Deo adipiscendæ gratia, verba quidem negligat, ad allegorias autem animum convertat, pudorem ei jactatæ quædam a gentilibus historiæ injicient, in quibus feruntur nonnulli, ob prædicatam apud gentiles sapientiam idem illud egisse, quod diviti hic a Servatore præcipitur. Cratetem enim Thebanum ferunt, cum libertatis consequendæ causa parce & frugaliter vivendi rationem iniisset, seseque beatum Græcis (ut quidem animo fingebat) & nullius indigentem rei præstare vellet, distractas omnes, ac divenditas facultates Thebanorum populo erogasse, cum simul id prædicasset: *Cratetem hodie Crates libertate donat.* Quod si propter gentilem sapientiam, & dogmata humanam animam trucidantia, rem ejusmodi aliquis designavit, quanto magis id facere potest, qui in comparanda perfectione studium suum ac operam ponit? Sin divinæ scripturæ vires id nostras haudquaquam superare docenti fidem aliquis adhibere

κατα τον Ιησε λογον· ὑτως δ' ἐχει τα ῥητα· παντες δε οἱ πι-ευσαντες ἐπι το αὐτο, εἰχον ἁπαντα κοινα, και τα ἑξης, ἑως τε· αἰνεντες τον Θεον, και ἐχοντες χαριν προς ὁλον τον λαον· και μετ' ὀλιγα παλιν ἐν τη αὐτη γεγραπται βιβλω, ὁτι τε πληθες των πιςευοντων ἠν καρδια και ψυχη μια, και τα ἑξης, ἑως τε· ἠγαγε το χρημα, και ἐθηκε παρα τες ἀποςολες. εἰτα ἐπιφερεται, τετοις τα περι τε Ἀνανιε και της Σαπφειρας ἀπ[illegible]ομενων μεν κτημα ἑαυτων, νοσφισαμενων δε ἀπο της τιμης, και ἐχ ὁλον, ἀλλα μερος ἀποθεμενων παρα τοις των ἀποςολων ποσι, και δια τετο ἐπι ἁμαρτια παθοντων τα ἀναγεγραμμενα· ἀξιοι γαρ ἠσαν τε ἐκ Θειας ἐπισκοπης ἀπολαβειν ἐνταυτα το ἡμαρτημενον δια νοσφισμον, ἰνα καθαρωτεροι ἀπαλλαγωσιν ἀπο τε βιε, τιμωρηθεντες τη ἀπαντησαση αὐτοις παιδευσει ἐν κοινω θανατω, δια το και πεπιςευκεναι, και μερος τι παρα τες ποδας των ἀποςολων τεθηκεναι. δοκει δε μοι ὁτι ἀκεων Ἀνανιας τες λογες τετες, δια τετο πεσων ἀπεψυξεν, ἐπει ἐκ ἠνεγκε τον ἐλεγχον, ἀλλα βασανιζομενος τοσετον ἐκολαθη, και ὡς ἐκψυξαι, καθικομενων των λογων Πετρε της ψυχης αὐτε. και ἐ Πετρον γε νομιςεον ἐνταυτα ἀνῃρηκεναι τον Ἀνανιαν, ἀλλ' ἐκεινον μη ὑπομεμενηκεναι την σφοδροτητα τε εἰποντος προς αὐτον Πετρε· δια τι ἐπληρωσεν ὁ σατανας την καρδιαν σε; και τα ἑξης, ἑως τε· και ἐγενετο φοβοσ μεγας ἐπι παντας τες ἀκεοντας. εἰκος δε προς την τε Ἀνανιε ἀποδοσιν, ἐν ἡ περι τε Πετρε ἀπελογησαμεθα, ἐνςησασθαι τινα δια Σαπφειραν, ἐπει αὐτη μη εἰδυια το γεγονος εἰσηλθε, και ἀπεκριθη προς αὐτην ὁ Πετρος λεγων· εἰ τοσετε το χωριον ἀπεδοσθε. εἰπεσης αὐτης· τοσετε, ὁ Πετρος προς αὐτην φησι· τι ὁτι συνεφωνηθη ὑμιν πειρασαι το πνευμα

vult, audiat, quæ in Actis Apostolorum a Luca de iis commemorantur, quos Apostoli ad amplectendam fidem, & vitam perfectam, & documentis Jesu consonam instituendam autoritate sua & virtute compellebant: sic autem se habent illa: *Omnes etiam, qui crediderant, pariter habebant omnia communia*, & cætera usque ad id: *Collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem.* Et rursum paulopost in eodem libro scriptum est, *multitudinis credentium fuisse cor & animam unam*, & reliqua ad hæc usque, *Attulit pretium, & posuit ante Apostolos.* His deinceps Ananiæ & Sapphiræ historia subnectitur, qui possessionem quidem suam vendiderant, aliquam autem pretii partem interverterant; nec pretium totum, sed portionem ipsius duntaxat ante pedes Apostolorum deposuerant; & idcirco pro peccato id fuerant perpessi, quod litteris traditum est; nam quod credidissent, & partem aliquam ad pedes Apostolorum detulissent, meriti certe fuerant, ut in eos animadvertens Deus illic peccati per fraudationem admissi vicem rependeret, ut inflicto sibi per mortem communem supplicio puniti, mundiores ex hac vita migrarent. Propterea autem audito hoc sermone collapsum Ananiam expirasse reor, quod indicium criminis ferre non potuerit, sed quæstione de illo habita usque adeo castigatus sit, ut pungente ipsius animam Petri sermone expirarit. Nec sane Ananiam a Petro morti datum fuisse existimandum est, sed ferre eum non potuisse vehementiam Petri dicentis: *Cur tentavit satanas cor tuum?* & reliqua, usque ad id: *Et factus est timor magnus super omnes, qui audierunt.* His autem, quæ de Anania tradita sunt, in quibus Petri causam defendimus, intercessurum aliquem propter Sapphiram verisimile est, quandoquidem illa, *nesciens quod factum fuerat, introivit. Et respondit ei Petrus dicens: Si tanti agrum vendidistis? At cum dixisset illa: Tanti, Petrus ait illi: Quid utique convenit vobis*

κυριȣ; ἰδȣ οἱ ποδες των θαψαντων τον ἀνδρα σȣ, ἐπι τῃ θυρᾳ, και ἐξοισȣσι σε· ἐπεσε γαρ παραχρημα και αὐτη προσ τȣς ποδας αὐτȣ, και ἐξεψυξεν. ἀλλα λεχθειη ἀν ὁτι κακεινη ἐπιπλησσομενη και βαρηθεισα την ψυχην, πῃ μεν ὑπο τȣ ἐπι τῃ ἁμαρτιᾳ ἐλεγχȣ, πῃ δε ἐπι τῃ τȣ ἀνδρος συμφορᾳ, και λυπῃ τῃ περι αὐτȣ, πῃ δε ἐπι τῃ κατα τον θεον λυπῃ, ἐξεψυξε, προεωρακοτος τȣ Πετρȣ τῳ πνευματι το ἀπαντησομενον αὐτῃ. ταυτα δε ἡμιν ὁλα εἰρηται, βȣλομενοις κατασκευασαι το δυνατον εἰναι βȣληθεντα τινα τελειον γενεσθαι, πεισθηναι τῳ Ιησȣ λεγοντι· ὑπαγε, πωλησον σȣ τα ὑπαρχοντα, και δος πτωχοις. γενναιων δ᾽ οἰμαι, και ἐχοντων τα χαρακτηριζοντα τον ἐπισκοπον παντα ἐργον ην, προτρεψασθαι τȣς και δυναμενȣς, και πειθομενȣς τῃ προτροπῃ, και δια τȣ παρεχειν ἐκ τȣ κοινȣ αὐτοις τα ἐφοδια και ἀλλȣς ἐπι τȣτο παρακαλειν· ἐγενετο γαρ ἀν εἰκων τις τȣ κατα τȣς ἀποϛολȣς της συμφωνιας των πιϛευοντων βιȣ.

Ζητησαι δ᾽ ἀν τις, ὁτι εἰπερ τελειος ἐϛιν ὁ πασας ἐχων τας ἀρετας, και μηκετι ἀπο κακιας πραττων, πως τελειος γενοιτ᾽ ἀν ὁ πωλησας ἑαυτȣ τα ὑπαρχοντα, και δȣς τοις πτωχοις· ἐϛω γαρ τινα τȣτο πεποιηκεναι, πως ἀν και ἀοργητος γενοιτ᾽ ἀν ἀθροως, εἰ τυχοι εὐεμπτωτος ὠν εἰς ὀργην; πως δε και ἀλυπος, και κρειττων παντος ȣ τινος ȣν συμβηναι δυναμενȣ, την λυπην προκαλȣμενȣ; πως δε και ἐξω φοβȣ παντι ἐϛαι, τȣ περι πονων, ἡ θανατȣ, ἡ των ὁσα δυναται την ἐτι ἀτελεϛεραν ψυχην φοβησαι; τινα δε τροπον ὁ ἀποδομενος τα ὑπαρχοντα και διαδȣς πτωχοις, ἐκτος ἐϛαι πασης ἐπιθυμιας; λεγοι γαρ ἀν τις ὁτι δυνατον παρ᾽ αὐτο το ἀποδιδοσθαι παντα τα ὑπαρχοντα, παθοντα τι ἀνθρωπινον ὑπο της πενιας,

μετα-

tentare Spiritum Domini? Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium, & efferent te. Confestim enim cecidit & illa ante pedes ejus, & expiravit. Verum dici potest, animo conturbatam hanc & oppressam, tum quod peccati manifesta foret, partim propter viri calamitatem, & conceptum inde mœrorem, partim etiam, quod peccati in Deum conscia vehementer angeretur, vitam cum morte commutasse; cum prius casus illi impendentes Petrus spiritu prævidisset. Hæc omnia eo a nobis dicta sunt, ut unumquemque perfectum evadere volentem parere posse probemus Jesu dicenti: *Vade, vende, quæ habes, & da pauperibus.* Strenuorum autem, & numeris omnibus, qui episcopo potissimum conveniunt, absolutorum hominum partes essent, eos adhortari, quibus facultas suppetit, quique adhortationi obtemperant, & iis res vitæ necessarias e communi subministrando alios ad idem quoque impellere; exemplum enim quoddam unanimis vitæ illud esset, quam tempore Apostolorum fideles agebant.

16. Quærere autem potest aliquis, quomodo is perfectus esse queat, qui facultates omnes suas vendidit, & pauperibus erogavit, cum ille demum perfectus sit, qui omnibus virtutibus instructus, jam nihil amplius nequitia adductus, facit. Esto enim, aliquis id fecerit, quomodo minime iracundus derepente prodibit, si impotens iræ antea fuerit? quomodo item omnis anxietatis expers, & rebus omnibus superior, quæ homini contingere possunt, & molestiam ipsi parere? quomodo omnis vacuus formidinis, quam sive dolores & ærumnæ, siue mors, vel ea incutiunt, quæcumque in animam etiamnum imperfectam cadere possunt? qui fiet, ut, qui facultates vendidit, & egenis distribuit, nulli sit cupiditati obnoxius? fieri enim posse dicet quispiam, ut ex eo, quod bona sua universa aliquis distraxerit, humani aliquid ob pauperta-

μετανοησαι μεν ἐπι τω τετολμημενῳ, ἐπιθυμησαι δε της παραπλησιȣ κτησεως. εἰ δε και ἡ λεγομενη ἡδονη, ἀλογος ȣσα ἐπαρσις της ψυχης, παθος ἐςι, πως ἀν τις ἁμα τε ἀποδωτο παντα τα ὑπαρχοντα, και διδωη πτωχοις, ἁμα δε ἀπαλλαγειη τȣ ἀλογως ἐπαιρεσθαι; προσθειη δ' ἀν τις τῃ ἐπαπορησει, ὁτι πως δυναται παρα το ἀποδεδοσθαι τα ὑπαρχοντα, και πτωχοις τις διαδεδωκεναι, σοφος γενεσθαι την τȣ θεȣ σοφιαν, ὡςε λογον διδοιαι παντι τῳ ἐρωτωντι αὐτον περι της ἐν αὐτῳ πιςεως, περι ἑκαςȣ των πεπιςευμενων, και περι των ἐν ταις ἱεραις γραφαις κεκρυμμενως εἰρημενων· ὁρα δε ὁτι γενικη ἐςιν ἡ ἐπαπορησις, ἡτοι γενναια και ȣκ εὐλυτος· εἰτε γαρ παρ' αὐτο τȣτο μονον φησομεν τινα τελειον γεγονεναι, καν μη ἀναλαβων ἡ ἁ ἐξεθεμεθα, ἀτοπῳ περιπεσȣμεθα λεγοντες εἶναι τινα και τελειον ἁμα και ἁμαρτωλον· ἁμαρτωλος γαρ ὁ ὀργιλος, και ὁ την τȣ κοσμȣ λυπην λυπȣμενος, και ὁ τα ἐπιπονα και θανατον φοβȣμενος, και ἐπιθυμων των ἀποντων, και α'λογως ἐπαιρομενος την ψυχην, ὡς ἐπ' ἀγαθοις, τοις ȣκ ἀγαθοις. εἰτε ἁμα τῳ ἀποδοσθαι τινα την ȣσιαν, και διαδȣναι πτωχοις, φησομεν αὐτον ὡσπερ εἰ θεοληπτον γενομενον πασας τας ἀρετας ἀνειληφεναι, και πασαν κακιαν ἀποτεθεισθαι, πιςως μεν, ἱνα κοινοτερον ὀνομασω ἐρȣμεν, ȣκ οἰδα δε εἰ ἀληθως· και ταχα καταγελασονται ἡμων, ὡς ȣ φρονιμα λεγοντων, οἱ ἀκȣσαντες τοιαυτης λυσεως προσαγομενης τῳ ἐπηπορημενῳ.

Φρονιματερον ȣν τις δοξαι ἀν τηρων τα της λεξεως, και μηδαμως τροπολογων τα κατ' αὐτην, ȣτως ἀπαντων, ὡς πιςος μεν, εἰ δε και ἀξιως των κατα τον τοπον νοω τα λεγομενα, ἡ μη, και αὐτος κρινεις. φησει ȣν ὁτι εἰπερ βοηθειται ὁ τοις πενησι μεταδιδȣς, ὑπο της ἐκεινων εὐχης, προς την ἑαυτȣ σωτηριαν λαμβανων το ἐν τοις δεομενοις των χρηματικων ἐν πνευματικοις περισσευμα, εἰς το ἑαυτȣ ὑςερημα, ὡς ὑπεφη-

tem passus, audacis facinoris pœniteat, & proximi sui facultates concupiscat. Quod si id, quod voluptas appellatur, cum sit animi sine ratione elatio, affectus est, quomodo bona omnia sua vendat aliquis, & dividat pauperibus, & simul ab omni præter rationem elatione liberetur? Ad eam quæstionem hæc etiam addi potest, qui fieri queat, ut ob divendita & egenis distributa bona divinam sapientiam aliquis adipiscatur, adeo ut unicuique de ipsius fide fideique capitibus, & obscurioribus sacræ scripturæ locis hunc percontanti rationem dare possit. At nota, arduam esse quæstionem illam, hoc est, operosam, quæque non facile solvi queat: nam sive eo ipso duntaxat perfectum aliquem evasisse dicamus, licet ea, quæ diximus, in se non receperit, in absurdum incurremus, aliquem perfectum simul & peccatis deditum esse dicentes: peccatis enim deditus est, qui iracundus, qui mundi tristitiam patitur, qui ærumnas & mortem reformidat, qui ea concupiscit, quibus caret, quique præter rationem rebus minime bonis tanquam bonis effertur; sive simul atque substantiam aliquis vendiderit, & egentibus diuiserit, hunc velut Deo afflatum omne virtutum genus suscepisse, & omnem nequitiam abjecisse pronuntiemus, a fide quidem haud abhorrentia, ut levius dicam, nescio utrum & vera dicemus; & fortasse nos quasi malesana jactantes deridebunt, qui ejusmodi solutionem propositæ quæstioni adhibitam audierint.

17. Sapientius ergo aliquis litteræ adhærens, & non in tropologias divertens, ita quæstioni obviam ire videbitur, ut fidelis quidem, an etiam pro rerum, quæ hoc loco continentur, dignitate, eas animo comprehendens, necne, penes te judicium erit. Dicet ergo, quod si pauperum precibus juvatur, qui bona sua iis impertivit, ad salutem suam assumens rerum spiritualium copiam, qua præditi sunt, rei pecuniariæ egentes, ut suæ inopiæ succurrat, quemadmodum in

νεν ὁ ἀποςολος ἐν τῃ προς Κορινθιυς δευτερα, τις ἀν ἀλλος τυτο παθοι, και μεγαλην βοηθειαν βοηθηθειη, ἐπακυοντος τυ Θευ ταις των τοσυτων πενητων ἀναπεπαυμενων εὐχαις, ἐν οἱς ταχα ἀν εἰεν τινες παραπλησιως τοις ἀποςολοις, ἡ ὀλιγῳ ὑποδεεςεροις αὐτων, πενητες μεν ἐν τοις σωματικοις ὡς ἐκεινοι, πλυτυντες δε ἐν τοις πνευματικοις; ὑτος δη ὁ ἀνθυπαλλασσομενος ἀντι πλυτυ πενιαν, ὑπερ τυ τελειος γενεσθαι, πεισθεις τοις Ιησυ λογοις, ἀθροως ἀν βοηθηθειη, ὡς και οἱ ἀποςολοι τυ Χριςυ, προς το γενεσθαι σοφος ἐν Χριςῳ, και ἀνδρειος, και δικαιος, και σωφρων, και ἐκτος παντος παθυς. φησει δε ὁ ὑτως ἀπολογυμενος, ὁτι ὑκ ἀναγκη τυτο νοηθηναι αὐτης ἡμερας ἀπαντησαι τῳ ἀποδεδομενῳ τα ὑπαρχοντα, και διδοντι πτωχοις, ἀλλ' ἰσως ἀπ' ἐκεινης μεν της ἡμερας ἀρξεται ἡ θεια ἐπισκοπη ἐπι τα τοιαυτα αὐτον ἀγειν· λεγω δε την ἐπαινετην ἀπαθειαν, και πασαν την ἀρετην· προβαινων δε ὡς ὁ Ἰσαακ δια της ἀπο τυ Θευ εἰς αὐτον ἐν Χριςῳ βοηθειαν, μειζων ἐςαι, ἑως ὑ αὐξανων μεγας γενηται σφοδρα ἐν πασῃ ἀρετῃ, πασης ἐξαφανισθεισης της κακιας ἀπο της ψυχης αὐτυ. και ὑκ ἀναγκασθησεται γε ὁ ταυτην ἀποδεδωκως την διηγησιν εἰπειν τελειον παρ' αὐτο τυτο γενεσθαι ἀνθρωπον τα ἀλλα ἁμαρτανοντα.

Ετερος δε ὑκ οἰδα μεν εἰ σκαζων τῃ πιςει, φαντασια τυ διαβαινειν ἐπι την φρονησιν, ὑκ οἰδα δε εἰ και μεγεθος τι ζητησας και εὑρων εἰς τυς τοπυς νοηματων ἀξιων τυ Θευ, καταλιπων την λεξιν ἐπι τροπολογιαν ἀναβησεται, και ἐρει ὑπαρχοντα ἑκαςῳ εἰναι τα ἑπομενα αὐτῳ μετα την ἐξοδον, ὡς εἰναι των ὑπαρχοντων δικαιοις μεν ἀγαθην ὑπαρξιν, φαυλοις δε την ἐναντιαν. ἐνταυθα ὑν φησι τον πολλα ἐχοντα κτηματα πλυσιον, συμβολον εἰναι τυ πολλα κεκτημενυ φαυλα, ἐν οἱς εἰναι δυναται και ἡ φιλοπλυτια, και ἡ φιλοδοξια, και ἀλλα γηϊνα πραγματα πεπληρωκοτα αὐτυ την ψυχην ψεκτυ πλυτυ. ἐπει ὑν δυναται ποτε ὁ ὑτως πλυσιος

ἀπε-

ſteriore ad Corinthios declarauit Apoſtolus, cui-
n id contingit potius, vel quis majore juvatur au-
io, tot pauperum ſublevatorum preces exaudiente
:o; inter quos Apoſtolis fortaſſe ſimiles ſunt aliqui,
l paulo iis certe inferiores; rebus egentes corpora-
us, ſicut illi, ſpiritualibus vero abundantes? Qui
;o ſermonibus Jeſu adductus, ut perfectus evadat,
ritiis egeſtatem permutat, is confeſtim adjuvabitur,
ud ſecus ac Chriſti Apoſtoli, ut ſapiens in Chriſto,
fortis, & prudens, & omni affcctu vacuus efficia-
:. At, qui ejusmodi explicationem tuendi hujus
:i gratia proferet, minime neceſſarium eſſe dicet;
ipſo die, quo quis bona ſua vendidit, & pauperi-
s diſtribuit, id contingere nobis animo fingamus,
l ab illo fortaſſe die hunc ad ea deducere divina cu-
incipiet; laudabilem illam ab affectibus immunita-
m dico & omnigenam virtutem: deinde vero tan-
am Iſaac proficiens & creſcens, propter collatum
i a Deo in Chriſto adjumentum, major erit, donec
omni virtute incrementum capiens, eraſa ex ipſius
ima omni nequitia, valde magnus exiſtat. Nec ve-
qui expoſitionem hanc tradiderit, dicere cogetur,
ominem alioqui peccatis deditum eo ipſo perfectum
radere.

18. Alter autem in fide fortaſſe non conſtans, ſen-
s reconditos penetrandi ſtudio, forſitan etiam cogi-
tionum Deo dignarum ſublimitate ſuper his locis
æſita ab eo & reperta, relicta littera ad tropologiam
cendet, & dicet bona uniuscujusque ea eſſe, quæ
um poſt exceſſum conſequuntur; adeo ut juſti bo-
s affluant facultatibus, contrariis vero improbi.
ic ergo divitem multa poſſidentem bona typum ejus
ſe dicet, qui nequitiis multis abundat; inter quas
ivitiarum amor, gloriæ cupiditas, & res aliæ terre-
æ bonis vituperabilibus animam ipſius replentes cen-
ri poſſunt. Quoniam ergo, qui ea ratione dives eſt,

ἀπεχεσθαι μεν τινων φαυλων, ὡς μοιχειας, και φονου, και κλοπης, και ψευδομαρτυριας, και καθηκοντα δε ἀποδιδοναι πρὸς γονεις μετα τινος τιμης, ἐιναι δε τις και φιλανθρωπος προς τον πλησιον, ου μην και τελειος, συμβολικως τῳ τοιουτῳ προςασσει ὁ σωτηρ ἀποδοσθαι τα μοχθηρα ὑπαρχοντα, και ὁσπερ ει παραδουναι αὐτα ταις ἐνεργηκυιαις αὐτα δυναμεσι πτωχευουσαις παντος καλου, και δια τουτο μη ὑφιςαμεναις την ἀπειλην, κατα το γεγραμμενον· πτωχος δε ουχ ὑφιςαται ἀπειλην. ἀλλ' ευ οἰδ' ὁτι σφοδρα βιαιος ἐιναι δοξει ἡ τοιαυτη ἀποδοσις, λυουσα μεν ουκ ἀγεννως τα περι τελειοτητος ἠυπορημενα· ου πανυ δε πειθουσα πως το ἀποθεσθαι την κακιαν, και την ἀπο κακιας ἀποδοσθαι ὑπαρξιν, και δουναι πτωχοις. ἐν τοιουτῳ προσκατειλημμενος τοπῳ ὁ ταυτῃ παριςαμενος τῃ δοξῃ, φησει πεπληρωσθαι τον ἁμαρτωλον πνευματων κατα την ἀναλογιαν των ἁμαρτηματων, οἱον ει πορνος ειη, του λεγομενου ἐν τοις προφηταις πνευματος πορνειας· ει δε θυμικος, πνευματος θυμου· ουτω δε και ει καταλαλοσ, πνευματος καταλαλιας. ταυτα ουν τις ἐκτησατο τα ὑπαρχοντα φαυλος ὠν, και γενομενος τῃ μετοχῃ των χειρονων πνευματων Τυφωνος πολυπλοκωτερος. ὡσπερ δ' ἐκτησατο αὐτα, ὠνησαμενος προαιρεσει εικουσῃ τοις φαυλοις, ουτως ἀποδοιτο ἀν οἱς θελει ὁ λογος ουτος πτωχοις, δια του πειθεσθαι τῳ Ιησου· ὡς γαρ ἡ ειρηνη των ἀποςολων προς αὐτοις ἀνακαμπτει, ἐαν μη υἱος ειρηνης τυχοι ἐιναι ὁ ἀκουων το· ειρηνη ὑμιν, ουτως ἡ πορνεια, και παντα τα ἁμαρτηματα, παντα ἀνακαμψαι ἀν προς τους αἰτιους των ἁμαρτηματων πτωχους. και ἐςι μη διςασαι περι του τελειον γινεσθαι τον ουτω πωλησαντα παντα τα ἀποδιδομενα ὑπαρχοντα, και δοντα πτωχοις. ει δε χρονῳ πολλῳ ἀποδιδοται τα ὑπαρχοντα, και πολλου δειται χρονου προς το δουναι αὐτα οἱς ειπομεν πτωχοις, ουδεν ἀν κωλυοιτο ὁ λογος χρονῳ διδους, κατ' ἀναλογιαν ὡν ἀποδεδοται τοις πτωχοις, τελειον γινεσθαι τον ταυτα ποιουντα. σαφως δε

a pravitatibus quibusdam alienus esse potest, velut ab adulterio, & homicidio, & furto, & falsi testimonii dictione, & cum honore aliquo erga parentes officio persungi, tum & in proximos humanus esse, verumtamen non perfectus; ejusmodi homini per symbola præcipit Servator, ut nefaria hæc bona divendat, & quasi tradat potestatibus ea operantibus, omnium egenis bonorum, propterea que minas non sustinentibus, juxta id quod scriptum est: *Qui autem pauper est, increpationem non sustinet.* Hanc porro explicationem valde coactam visum iri ac violentam certo scio, quæ propositam quidem de perfectione quæstionem non inscite solvat; non autem nequitiam deponere, & quæ a nequitia proveniunt, facultates vendere, & pauperibus erogare persuadeat. Qui opinioni huic assentiens hic fuerit deprehensus, pro peccatorum suorum ratione spiritibus repletum esse peccatorem dicet; ut si scortator, verbi causa, fuerit, scortationis dicto a prophetis spiritu; si iracundus, spiritu iracundiæ; si obtrectator, spiritu obtrectationis. Has ergo possidet facultates, qui malus est, & nequiorum communione spirituum Thyphone mutabilior est. Et quemadmodum voluntate malis obtemperante ea emens sibi comparavit; ita Jesu morem gerendo his pauperibus illa divendat, qui isto sermone significantur. Ut enim Apostolorum pax ad ipsos revertitur, si pacis forte filius non fuerit, qui illud audit: *Pax vobis;* ita scortatio, & reliqua omnia peccata ad pauperes revertentur, qui causam illis præbuerunt. Nec dubium esse potest, quin efficiatur perfectus, qui facultates omnes, quas diximus, vendiderit, & egenis fuerit largitus. Quod si diuturno tempore venduntur facultates, & ad ea pauperibus, quos diximus, eroganda, longum tempus desideratur; non impediet profecto hæc distributionis diuturnitas, quominus, qui ista facit, pro rerum a se egenis distributarum ratione, perfe-

ὁ παντα πραξας ἑξει θησαυρον ἐν ὀυρανῳ, και αὐτος γινομενος ἐπουρανιος. οἱος μεν γαρ ὁ χοϊκος, ὁ πονηρος δηλαδη, τοιουτοι και οἱ χοϊκοι· και οἱος ὁ ἐπουρανιος, τουτεστιν ὁ χριςος, τοιουτοι και οἱ ἐπουρανιοι. ἐν τῳ ὀυν αὐτου μερει ὀυρανῳ ἑξει θησαυρον ὁ βουληθεις τελειος γενεσθαι, και πωλησας παντα τα ὑπαρχοντα, και δους τοις πτωχοις. ἀλλα μη ὑπολαβης τον τηλικουτον δυνασθαι ἐν τοις κατα τα βιωτικα πλουσιοις εὑρεθηναι· τις γαρ αὐτων ἀπεδοτο την φιλοπλουτιαν, και την, ἱν ὀυτως ὀνομασω, φιλοκοσμιαν; τις δε παντη ἀπεδοτο το πνευμα της κενοδοξιας, ἱνα χωρηση ἐν τῳ ἑαυτου ὀυρανῳ θησαυρον δοξης θεου, και πλουτου του ἐν παντι λογῳ και παση σοφιᾳ θεου; τις δε ἀπεθετο το πνευμα της ἐπιθυμιας, και του φοβου, και της ἡδονης, και της ὀργης; ἀγαπητον γαρ ἐπι των ἀποςολων το τοιουτον φιλαληθως ἐξεταζοντα τα πραγματα ἀποφηνασθαι· ὀυτος δε και δυναται ἀκολουθησαι τῳ Ιησου, ὁ ὡς ἀποδεδωκα μεν παντα ἀποδομενος, και ἐχων θησαυρον ἐν ὀυρανῳ; ὀυ γαρ περιελκεται ὑπο τινος μοχθηρου κτηματος, ἱνα μη ἀκολουθη τῳ Ιησου.

Εξης δε τουτοις λεγεται ὁτι ἀκουσας τον λογον ὁ νεανισκος, ἀπηλθε λυπουμενος· ἡν γαρ ἐχων κτηματα πολλα. και ὀψει γε, ὡς προς την ἀναγωγην, τινα τροπον δυσαποσπαςως ἐχομεν του φρονειν τον πλουτον ἀγαθον εἰναι, ἡ την κατω δοξαν; ἀλλα και μαλλον θελομεν, ἐπει ἀγαπωμεν την ἐπιθυμιαν, τυχειν των φαυλως ἐπιθυμουμενον, ἡ ἀπαλλαγηναι της ἐπιθυμιας· και μαλλον περιπεσειν οἱς φανταζομεθα φοβεροις, ἡπερ ἀποθεσθαι τον ἐχθρον τῳ φοβῳ του θεου φοβον. ἀλλ' ὀυδε πρεσβυτερος τις εἰσηκται καθεςηκως, ὀυδε ἀνηρ καταργησας τα του νηπιου, ἀλλα νεανισκος ὁ τον λογον ἀκουσας, και ἀπελθων

λυπου-

perfectus evadat; futurum autem, ut thesaurum in cœlo habeat, cœlestis & ipse effectus, qui hæc egerit, perspicuum est: qualis enim terrenus est, malus videlicet, tales sunt & terreni; & qualis est cœlestis, nempe Christus, tales sunt & cœlestes. In portione ergo sua, cœlo, videlicet, thesaurum habebit, qui perfectus fieri voluerit, & bona sua omnia vendiderit, & pauperibus impertiverit. Verum ne inter homines mundi hujus divitiis affluentes tantum virum reperiri posse existimes; quis enim illorum cupiditatem divitiarum, & hujus, ut ita dicam, mundi amorem vendidit? Quis inanis gloriæ studium penitus exspuit, ut thesaurum gloriæ Dei & divitiarum, quæ in omni sermone, & in omni sapientia Dei continentur, in suo cœlo consequatur? quis spiritum concupiscentiæ, & timoris, & voluptatis, & iracundiæ abjecit? nam si quis veritatis studio res disquirens, tales fuisse Apostolos demonstrauerit, satis esse putandum est. Ille vero Jesum sequi potest, qui omnia vendidit, sicut a nobis traditum est, & thesaurum habet in cœlo; nec enim a mala aliqua possessione retrahitur, quominus Jesum sequatur.

19. Deinceps vero scriptum est: *Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis: erat enim possessiones habens multas.* Et quoad explicationem quidem anagogicam animadvertes, quam alte nobis animo infixum sit, divitias & terrenam hanc gloriam bonum quid esse; sed & rerum, quas temere concupiscimus, compotes fieri malumus, quoniam concupiscentiam ipsam amamus, quam illa liberari; & in res a nobis pro formidandis habitas minime incidere, quam timorem timori Dei adversum deponere. Non vero homo aliquis provectæ jam ac confirmatæ ætatis introductus est, nec vir, qui puerilia abolevisset; sed adolescens, qui audito sermone tristis abiit; talis quippe animo erat, & propterea relicto Jesu abiit. Nam quasi

λυπυμενος. τοιυτος γαρ ἠν την ψυχην, διο και καταλιπων τον Ιησυν ἀπηλθεν· ἐπι ψογῳ γαρ εἰρηται το· ἀπηλθε, και, ἀπηλθε λυπυμενος, λυπην την τυ κοσμυ, την θανατον κατεργαζομενην· τις γαρ ἀγαπαν το ὀργιζεσθαι, και το λυπεισθαι, ἐχων κτηματα πολλα ἀπερ ἠγαπα, διο ἀπηλθε λυπυμενος, και ὁσα ἀπο κακιας ἠν κεκρατηκοτα της ψυχης αὐτυ; εἰ μεντοι ἐπι της ἱςοριας μενοις, κατά τινα των προαποδεδομενων διηγησιν, ἐξ ἡμισειας εὑροις ἀν ἐπαινετον, και ἐξ ἡμισειας ψεκτον τον νεανισκον τυτον. ἡ μεν γαρ ὐκ ἐμοιχευσεν, ὐδε ἐφονευσεν, ὐδε ἐκλεψεν, ὐδε ἐψευδομαρτυρησεν, ἀλλα και ἠδη νεανισκος ὠν ἐτιμησε τον πατερα και την μητερα, και ἐλυπηθη ἐπι τοις την τελειοτητα ὑποτιθεμενοις λογοις τυ Ιησυ, και ἐπαγγελλομενοις αὐτην, εἰ ἀποδοιτο τα ὑπαρχοντα, ἀςειον τι ἠν ἐν αὐτῳ· ἡ δε ἀπηλθεν ἀπο τυ Ιησυ λυπυμενος δια τα κτηματα, δεον αὐτον χαιρειν, ὁτι ἀντ᾽ ἐκεινων ἐμελλεν ἐχειν θησαυρον ἐν ὐρανῳ, και ἀκολυθων τῳ Ιησυ κατ᾽ ἰχνη βαινειν υἱυ θευ, ψεκτος ἠν.

Απελθοντος δε αὐτυ, εἰπεν ὁ Ιησυς τοις μαθηταις αὐτυ· ἀμην λεγω ὑμιν, ὁτι δυσκολως πλυσιος εἰσελευσεται εἰς την βασιλειαν των ὐρανων· ἐφ᾽ ᾡ παρατηρητεον ὡς τυ σωτηρος ἀκριβη λογον τον ἀναγεγραμμενον. ὐκ εἰπε μεν γαρ ὁτι πλυσιος ὐκ εἰσελευσεται εἰς την βασιλειαν των ὐρανων, ἐπειπερ εἰ το τοιυτον εἰρηκει, ἀποκεκλεικει ἀν τον πλυσιον ἀπο της των ὐρανων βασιλειας. φησι δε ὁτι πλυσιος δυσκολως εἰσελευσεται· το χαλεπον μεν προς σωτηριαν τυ πλυσιυ παριςας, ὐ μην ἀδυνατον, ὡπερ ἐπι μεν τυ ῥητυ αὐτοθεν λογον ἐχειν φαινεται δυναμενων πλυσιων μετα δυσκολιας ἀντιςηναι τοις παθεσι, και ταις ἁμαρτιαις, και μη παντη ὑπ᾽ αὐτων ἁλωναι. εἰ δε τροπολογυμενος πλυσιος παραλαμβανοιτο, ζητησεις πως κἀν δυσκολως εἰσελευσεται εἰς την βασιλειαν των ὐρανων. την δε δυσκολιαν εἰσοδυ τυ πλυσιυ ἑκατερως νουμενυ ἐμφαινει ἡ παραβολη τυ·

εὐκο-

vituperationis causa dictum est: *Abiit*, & *abiit tristis*, sæculi nempe *tristitia*, quæ *mortem operatur*. Qualis enim ille est iracundiam amans, & tristitiam, multas habens facultates, quas amabat, unde tristis abiit, & quæcumque ex tristitia profecta animum ipsius invaserant? Quod si juxta expositionem aliquam ex iis, quas supra tradidimus, historiam sequi velis, partim laude, partim vituperatione dignum adolescentem hunc esse comperies; quatenus enim mœchatus non est, nec occidit, neque furatus est, neque falsum dixit testimonium, sed cum jam foret adolescens, patri & matri honorem detulit, & tristitia affectus est propter sermones Jesu perfectionis præcepta tradentes, eamque, si bona venderet, pollicentes, bonum aliquid in illo fuit: quatenus autem divitiarum causa tristis a Jesu abiit, cum lætari potius debuisset, quod thesaurum in cœlo pro illis foret habiturus, & Jesum sequens filii Dei vestigiis insistere, reprehensionem meruit.

20. Cum vero abiisset ille, *Jesus dixit discipulis suis: Amen dico vobis: quia dives difficile intrabit in regnum cælorum.* Ubi observanda est utpote accurata Servatoris oratio, quæ hic refertur: non enim dixit, non intraturum divitem in regnum cælorum; quandoquidem, si tale quid dixisset, a cœlorum regno divitem profecto exclusisset; ait autem: *Dives difficile intrabit*: salutis quidem adeptionem diviti difficilem esse docens, at vires tamen illius non superare, quod ex ipso quidem contextu sequi videtur; cum non absque difficultate quidem affectibus & peccatis divites possint obsistere, ita ut non corripiantur penitus ab illis, & invadantur. Quod si dives tropologice intellectus assumatur, quomodo etiam cum difficultate in regnum cælorum ingredi possit, disquires; divitem autem utrolibet modo intellectum nonnisi difficulter intrare posse declarat parabola his verbis: *Facilius est*

came-

εὐκοπωτερον ἐςι καμηλον δια τρυπης ῥαφιδοσ διελθειν, ἠ πλϐσιον εἰσελθειν εἰς την βασιλειαν των ϐρανων· ἐν ᾗ παραβολῃ ὁ μεν πλϐσιος παραβαλλεται καμηλῳ, ϐ δια το ἀκαθαρτον τϐ ζωϐ μονον, ὡς ὁ νομος ἐδιδαξεν, ἀλλα και την ὁλην αὐτϐ σκολιοτητα· ἡ δε των ϐρανων βασιλεια τρυμαλιᾳ ῥαφιδος, εἰς παραςασιν τϐ πανυ ςενην εἶναι, και εἰς ὑπερβολην τεθλιμμενην την εἰς των ϐρανων βασιλειαν εἰσοδον τῳ ἑκατερῳ πλϐσιῳ. δηλοι δ᾽ ὁτι αὐτοθεν μεν ἀδυνατον την καμηλον δια τρυμαλιας ῥαφιδος εἰσελθειν· τῳ δε δυνατα εἶναι τῳ θεῳ παντα, και το τοιϐτον αὐτῳ δυνατον ἐςιν, ἀφατῳ δυναμει την παχυτητα τϐ φαυλϐ λεπτυνοντος, ἠ ςενοτητα τϐ εἰσοδϐ χωρητην αὐτῳ ποιϐντος, ὁτι γαρ τϐ δυσκολως εἰσελθειν εἰς την βασιλειαν των ϐρανων τον πλϐσιον παραδειγμα ἐλαβε την τρυμαλιαν, και την καμηλον, ἀλλ᾽ ϐ τϐ ἀδυνατϐ, δηλον ἐκ τϐ προς τϐς μαθητας εἰρησθαι φησαντας· τις ἀρα δυναται σωθηναι; το· παρα ἀνθρωποις τϐτο ἀδυνατον ἐςι· παρα δε θεῳ παντα δυνατα. ϐκϐν δυνατον και την καμηλον εἰσελθειν δια τρυμαλιας ῥαφιδος, ἀλλ᾽ ϐ παρα ἀνθρωποις δυνατον· ϐτως δε και τον πλϐσιον εἰς την βασιλειαν τϐ θεϐ. τας δε ἐφοδϐς τϐ, πως ἀν τα τοιαυτα ποιησαι ὁ θεος δυνατα, αὐτος ἀν εἰδειη, και ὁ χριςος αὐτϐ και ᾧ μεν ἀποκαλυψῃ ὁ υἱος αὐτϐ. ὁ μεν ϐν διαβεβηκως ἐν σοφιᾳ και λογῳ, ἐπιτολμησαι ἀν ἐπι πλειον και τῃ περι της ῥαφιδος, και της τρυμαλιας αὐτης διηγησει, πως δε τοσϐτον παραθησομεθα; ὁτι ἐςι τινα ἐν τῳ νομῳ γινομενα τεχνῃ ῥαφιδευτϐ χρηζοντος ῥαφιδος, ἱνα κατα σοφιαν θεϐ ποιησῃ τα ἐργα ἧς ἀνειληφε τεχνης· ὡς ϐν νοηθειη τα τϐ ῥαφιδευτϐ ἐργα, κἀκεινη ἡ ῥαφις, νοηθησεται και τα τηδε λελεγμενα, ἁπερ νυν λεγειν, και σαφηνιζειν ταχα μη και ὑπερ ἡμας ἐςι· ταχα δε και τῳ εἰδοτι, πολλης ἀν και ἀκαιρϐ ἐχοιτο παρεκβασεως. δυο δε προκειμενων, τϐ καμηλον δια τρυμαλιας ῥαφιδος εἰσελθειν, και τϐ πλϐσιον εἰς την βασιλειαν τϐ θεϐ, εὐκοπωτερον εἶναι φησι το προτερον. και ζητησεις γε ἐν τοις ἀνθρωποις, ἀλλων

μεν

amelum per foramen acus transire, quam divitem intrare n regnum cælorum. In qua parabola camelo dives comparatur, non solum propter animalis hujus immunditiam, quemadmodum in lege perhibetur, sed etiam uod universo corpore tortuosus sit. At cælorum egnum foramini acus assimilatur, ut angustam esse ortam utrique diviti, & arctum regni cælorum aditum demonstretur. Ostendit autem, fieri per sese ninime posse, ut camelus per foramen acus intret: um autem omnia in potestate Dei sita sint, profecto t illud, dum ineffabili virtute improbi crassitiem atenuat, vel aditus angustiam ipsi amplificat. Quod utem foraminis & cameli exemplo usus sit, ut ostenderet, difficile quidem esse in cælorum regnum divitem intrare, at impossibile non esse, ex eo constat, uod discipulis dicentibus: *Quis ergo poterit salvus esse?* esponsum sit: *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum utem omnia possibilia sunt.* Fieri itaque potest, ut camelus etiam per foramen acus transeat, at id in hominum potestate non est; ita & ut in regnum Dei dives ingrediatur. Quanam vero ratione res ejusmodi ossibiles efficiat Deus, ipse noverit, ipsiusque Christus, & cui Filius ejus revelaverit. Qui ergo in sapientia & sermone excellit, super acu ipsiusque foramine pluribus commentari audebit; nos autem quomodo rem tantam explicabimus? quoniam sunt quædam in lege, quæ fiunt arte sutoris acu indigentis, ut uxta sapientiam Dei opera artis edat, quam amplexus st. Quo ergo modo sutoris opificia, atque illa acus, odem & ea intelligentur, quæ hic narrantur; quæ nunc xponere & illustrare vires fortasse nostras superat; t ut ea intellectu comprehenderem, longam fortasse t importunam digressionem continerent. Cum duo gitur proposita sint, camelum per foramen acus, & ivitem in cæleste regnum intrare, facilius esse prius llud docet. Ac inter homines quidem alium camelum

μεν τον καμηλον εισερχομενον δια τρυμαλιας ραφιδος, αλλον δε τον πλυσιον αδυνατως ανθρωποις, δυνατως δε τω Θεω εισερχομενον εις την βασιλειαν τυ Θευ. ὑτως δε και επι της τρυμαλιας ραφιδος, ὁτι αδυνατον μεν ανθρωποις, ὁςις ποτυν εαν ευρεθη καμηλος, και ει τις ὑν εαν ευρεθη καμηλος, τρυμαλια ραφιδος, ἡ εισελευσεται δι' εκεινης· παρα δε Θεω και τυτο δυνατον. ει δε εμφαινει ταυτα και παριςησι τελικα τινα μυςηρια, και επι τελος αγοντα δια τινων ὁδων Θεω μονω δυνατων, ἡ μη, ὁ δυναμενος εξεταζετω.

Εξης εςιν ιδειν τα περι τυ· τοτε αποκριθεις ὁ Πετρος ειπεν αυτω· ιδυ ἡμεις αφηκαμεν παντα, και ἠκολυθησαμεν σοι· τι αρα εςαι ἡμιν; και ταυτα δε ὁ μεν τις τηρησει κατα την λεξιν· ὁ δε τις ανασκευασας το της λεξεως, ὡς ὑ μεγαλοφυες, τροπολογησει· ὁ μεν ὑν τη λεξει παριςαμενος τοιαυτα ερει· ὡσπερ επι της δοσεως ὑ το διδομενον, αλλα την προαιρεσιν αποδεχομενος ὁ Θεος, δικαιοι και αποδεχεται τον το ελαττον προαιρεσει τελειοτερα δεδωκοτα, παρα τον το πλειον εκ πλειονων, και διαθεσει ὑποδεεςερα, ὡς δηλον εςιν εκ των αναγεγραμμενων περι της δοσεως των πλυσιων, και των δυο λεπτων, ἁ τινα ἡ χηρα εις λογον πενητων εβαλεν εις το γαζοφυλακιον· ὑτως και επι των δια την προς το Θειον αγαπην καταλιποντων ἁ κεκτηνται, ἱνα απερισπαςως ακολυθωσι τω Χριςω τυ Θευ παντα πραττοντες κατα τον λογον αυτυ· ὑ παντως μαλλον αποδεκτος ὁ τα πλειονα καταλιπων τυ τα ελαττονα, και μαλιςα ὁτε τυχοι ὁλη ψυχη τις καταλιπων τα ελαττονα, παρα τον δοκυντα καταπεφρονηκεναι των πλειονων. ει και μικρα ὑν και ευτελη ὁ Πετρος κατα λελοιπεν ἁμα τω αδελφω αυτυ Ἀνδρεα, ἡνικα ακυσαντες αμφοτεροι το· δευτε ακολυθειτε μοι, και ποιησω ὑμας ἁλιεις ανθρωπων, ευθεως αφεντες τα δικτυα ἠκολυθησαν αυτω, αλλ' ὑ μικρα λελογιςαι παρα τω Θεω, κατανοησαντι ὁτι απο εξεως αυτο τοιαυτης πεποιηκασιν, ὡς ει και εκεκ-

per foramen acus intrantem, & alium divitem, præter hominum, at non Dei potestatem, in regnum Dei intrantem quæres; ita & de foramine acus, quoniam ab hominibus quidem fieri nequit; quicunque tandem reperiatur camelus, & foramen acus, si modo aliquis repertus fuerit camelus, qui per illud intret; at a Deo id fieri potest. Disquirat autem, qui poterit, an mysteria quædam ad finem pertinentia, & per certas quasdam vias in Dei solius potestate sitas ad finem deducentia hæc exhibeant, nec ne, ac significent.

21. Deinceps vero ea discutienda sunt, quæ ad id pertinent: *Tunc respondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quid ergo erit nobis?* Atque hæc quidem ad verbum interpretabitur quispiam; alius autem litteram tanquam non satis sublimem & eximiam confutans, ad tropologicam expositionem recurret. Qui igitur litteræ rationem habebit, hæc dicet: Quemadmodoum in donatione non ipsum munus, sed voluntatem ac studium laudans & probans Deus, excusat & acceptiorem habet, qui pauciora quidem, sed perfectiore studio, quam qui plura ex majori copia, sed minore affectu dedit; ut liquet ex iis, quæ de divitum largitione conscripta sunt, & minutis duobus, quæ vidua in gazophylacium pro pauperibus mittebat; idem & iis contingit, qui facultatibus suis omnibus præ amore Dei nuntium remittunt; nihil non juxta sermonem Christi Dei agentes, ut eum indissolubili nexu hærentes subsequantur; plane acceptior ille non est, qui plura, quam qui pauciora reliquit, præsertim si ferventiore studio plura aspernatus fuisse videtur. Quamvis ergo perexigua essent, & nullius fere pretii, quæ Petrus una cum fratre Andrea reliquit, cum uterque his audivit: *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum, continuo relictis retibus secuti sunt eum*: at illa a Deo parvi æstimata non sunt, qui hæc eos tali affectu fe-

τηντο πολλοι κτηματα, και πλειςα ὑπαρχοντα, μη ἀν ὑπ᾽ αὐτων κατασχεθηναι, μηδε ἐμποδιωθηναι την ὁρμην βυλομενην ἀκολυθησαι τῳ Ιησυ. και θαῤῥων οἰμαι ἐπι τῃ προαιρεσει μαλλον ἠ τῃ ὑλῃ ὠν καταλελοιπεν ὁ Πετρος παῤῥησιασαμενος εἰπε τῳ Ιησυ το· ἰδυ ἡμεις ἀφηκαμεν παντα, και ἠκολυθησαμεν σοι. τι ἀρα ἐςαι ἡμιν; οἶκος δε και μη δικτυα μονον αὐτον καταλελοιπεναι, ἀλλα και οἰκον, και γυναικα, ἡς ἡ μητηρ ἐπιςαντος τυ Ιησυ ἀπηλλακται τυ πυρετυ. ςοχασαιτο δ᾽ ἀν τις ὁτι δυνατον και τεκνα αὐτον καταλελοιπεναι, ὐκ ἀδυνατον δε και κτησιν τινα βραχειαν. μεγα ὐν δηλυται περι τυ Πετρυ, και τυ ἀδελφυ αὐτυ, ἐπειπερ ἀκυσαντες το· δευτε ἀκολυθειτε μοι, και ποιησω ὑμας ἁλιεις ἀνθρωπων, μηδεν ἀναβαλλομενοι εὐθεως ἀφεντες τα δικτυα ἠκολυθησαν αὐτῳ, ὐ μιμησαμενοι τον εἰποντα· ἀλλα πρωτον ἐπιτρεψον μοι εἰς τον οἰκον μυ ἀπελθειν, και ἀποταξασθαι τοις εἰς τον οἰκον μυ· ὐδε παραπλησιον τι ποιησαντες τῳ λεγοντι· ἐπιτρεψον μοι πρωτον ἀπελθειν, και θαψαι τον πατερα μυ. και προσχες ἐπιμελως ὁτι ἀξιολογως πληγεντες ὑπο της προςαξεως τυ Ιησυ, και της ἐπαγγελιας αὐτυ, και πιςευσαντες ὁτι ὀλιγην ἁλιευτικην καταλιποντες την ἰχθυων, ἀνθρωπυς ἐμελλον ἀγορευειν προς σωτηριαν, και οἱον εἰ τρωθεντες ὑπο τε εἰς τον Ιησυν και ἡς ἐπηγγειλατο αὐτοις διακονιας φιλανθρωπυ μελλυσιν ἀνθρωπυς θηρευειν, εὐθεως ἀφεντες τα δικτυα, και ὡσπερ εἰ ἐπιλαθομενοι των οἰκοι, ἠκολυθησαν αὐτῳ, ὡς ἀξιον γεγονεναι ἐπ᾽ ἐκεινῃ τῃ ὁρμῃ τον Πετρον σεμνυνασθαι, και εἰρηκεναι το προειρημενον. ἁμα δε παρατηρητεον ὁτι τυτο εἰρηκεν ὁ Πετρος κατανοησας μεν την, εἰ θελεις τελειος εἶναι, εἰρημενην ὑπο τυ Ιησυ φωνην, ὑπαγε, πωλησον συ τα ὑπαρχοντα, και δος πτωχοις, και ἑξεις θησαυρον ἐν ὐρανῳ, και δευρο, ἀκολουθει μοι. θεασαμενος δε και τον ἀκυσαντα νεανισκον και μετα λυπης ἀπεληλυθοτα, ἐπειπερ προεκεκρικει τα πολλα ἐπι της γης κτηματα τυ τελειος ἐν τῳ θεῳ γενεσθαι. νοησας δε και το

δυσ-

ciſſe intelligebat, ut ſi pluribus etiam fuiſſent prædit facultatibus & bonis, id eis moræ & impedimento haudquaquam fuiſſet, quominus vehementi Jeſum ſequendi deſiderio parerent; atque huic opinor alacritati potius ac ſtudio, quam rerum a ſe relictarum ſordibus confiſum Petrum dixiſſe Jeſu: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. Quid ergo erit nobis?* At eum non retia ſolum, ſed & domum reliquiſſe veriſimile ſit, & uxorem; cujus mater, Jeſu ope, febri fuerat exoluta; quin & liberos hunc forſitan reliquiſſe, & exiguam aliquam poſſeſſionem, conjici poteſt. Ingens ergo aliquid de Petro ipſiuſque fratre ſignificatur, ſiquidem iis auditis: *Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum*, nihil cunctati, *continuo relictis retibus ſecuti ſunt eum*: cum non idem egiſſent ac ille, qui dixit: *At primum permitte mihi, ut in domum meam abeam, & renuntiem his, quæ domi meæ ſunt*; nec tale quid feciſſent, ac qui dixit: *Permitte me primum ire, & ſepelire patrem meum.* Ac illud diligenter obſerva, eos non mediocriter mandato Jeſu, ipſiuſque pollicitatione percuſſos, atque illud credentes futurum, ut exiguo hoc piſcatorio quæſtu relicto, homines ad ſalutem captarent, ac velut percuſſos ea ſpe ſibi ab illo facta, Jeſu, hominibuſque miniſtrandi, dum homines piſcarentur; *continuo relictis retibus*, & eorum, quæ domi poſſidebant, oblitos, *ſecutos eſſe eum*, adeo, ut repentinæ hujus voluntatis beneficio dignus extiterit Petrus, qui ſeſe efferret, & quæ ſupra commemorata ſunt, jactaret. Simul etiam animadvertendum eſt, id dixiſſe Petrum, cum attendiſſet quidem ad hanc Dei orationem: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende, quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me;* adoleſcentem autem, qui id audierat, cum mœrore abeuntem perſpexiſſet, quoniam terrenas complures divitias perfectioni in Deo adi-

δυσκολον περι τυ εισελθειν εις την των υρανων βασιλειαν τυ πλυσιυ, ωσπερ ει και αυτος υκ ευχερες πραγμα ποιων εν τω παντα καταλελοιπεναι, και ακολυθηκεναι τω σωτηρι, ειπε τα προκειμενα· διο και παρρησιασαμενω τω Πετρω αποκρινεται τα της επιφερομενης μεγαλης επαγγελιας ο σωτηρ, περι τυ μελλειν ενα των κριτων τυ Ισραηλ εσεσθαι τον Πετρον.

Ο δε της λεξεως υχ ικανης πεισαι μεγαλοφυη ακροατην καταφρονησας, ως και αλλων λεξεων της γραφης το σεμνον εν τη αναγωγη εχυσων τοιαυτα φησει, οτι αυτο το· ιδυ ημεις αφηκαμεν παντα, και ηκολυθησαμεν σοι, δικτυδιυ καταλειφθεντος, και πενιχρας οικιας, και επιπονυ εν πενια βιυ, υ πανυ τι αξιως λελεκται τυ τηλικυτυ μαθητυ, ω σαρξ και αιμα υκ απεκαλυψεν οτι Ιησυς ειη ο Χριςος ο υιος τυ Θευ τυ ζωντος, αλλ ο εν τοις υρανοις πατηρ αυτυ, και ω λελεκται το· συ ει ο Πετρος, και επι ταυτη τη πετρα οικοδημησω μυ την εκκλησιαν, και πυλαι αδυ υ κατισχυσυσιν αυτης. αλλα μηποτε τα αποδεδομενα εις την διηγησιν το· υπαγε, πωλησον συ τα υπαρχοντα, και τα εξης, χρησιμα εις τα προκειμενα εςι· Πετρος γαρ αφηκε παντα, εφ' οις αμαρτωλος ην, και δι α ειπεν· εξελθε απ' εμυ, κυριε, οτι ανηρ αμαρτωλος εγω ειμι. και μεγας αυτυ επαινος ην τεθαρρηκοτος επι τω μηκετι αμαρτανειν λεγειν· αφηκαμεν παντα, και υ μονον τα χειρονα καταλελειπαμεν, αλλα και ηκολυθησαμεν σοι. το δε· σοι ηκολυθησαμεν, ισον δυναται ειναι τω· αποκαλυψαντος ημιν πατρος οςις ει, και οτι δικαιοσυνη ει, ηκολυθησαμεν σοι, καθο δικαιοσυνη τυγχανεις· υτω δε και καθο αγιασμος, και καθο σοφια, και καθο ειρηνη, και καθο αληθεια, και

adipiſcendæ prætulerat: cum præterea apprime teneret, quam in regnum cœlorum intrare diviti operoſum foret & arduum, quaſi rem & ipſe non facilem egiſſet, cum omnia reliquerat, & Servatorem fuerat ſecutus, ea dixiſſe, quæ nunc tractamus. Idcirco Petro id audacter elocuto, magnam hanc pollicitationem, quæ ſubnexa eſt, in reſponſum dedit Servator, futurum nempe Petrum unum ex judicibus Iſrael.

22. At qui litteræ ſenſum ſpernet, utpote a quo ſenſu auditor præſtantiore præditus ingenio perſuaderi non poſſit, cum & alia ſcripturæ verba graviorem & nobiliorem ſenſum in expoſitione analogica contineant, is dicet ſermonem hunc: *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te*, reticulo, domo paupertina, & ærumnoſa in egeſtate vita relictis, haud prolatum fuiſſe pro dignitate tanti diſcipuli, cui caro & ſanguis Jeſum eſſe Chriſtum Filium Dei vivi non revelaverant, ſed pater ipſius, qui in cœlis eſt; cuique dictum fuerat: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* At ea fortaſſe ad loci hujus explicationem conducunt, quæ ſupra a nobis tradita ſunt, cum illud illuſtraremus: *Vade, vende, quæ habes*, & cætera: omnibus ſiquidem nuntium remiſit Petrus, quæ ſe peccati reum efficiebant, & propter quæ dixit: *Exi a me, quia homo peccator ſum, Domine*, & magna profecto illius laus erat, qui ſe non amplius peccaturum confidens dixerat: *Reliquimus omnia*, nec deteriora ſolum reliquimus, ſed & *ſecuti ſumus te*. Illud autem: *Secuti ſumus te*, idem ſonat fortaſſe, ac illud: Poſtquam Pater nobis, quinam ſis, aperuit, teque juſtitiam eſſe revelavit, quatenus juſtitia es, te ſecuti ſumus; ita & quatenus ſanctificatio es, & quatenus ſapientia, & quatenus pax, & quatenus veritas, & quatenus via ad Deum ferens, & quatenus

καθο ὁδος ἡ φερουσα προς θεον, και καθο ζωη ἀληθινη· διοπερ ὡς ἀθλητης μετα τον ἀγωνα πυνθανομενος του ἀγωνοθετου, εἰ τυχοι μη ἐπισαμενος τα ἐπι τῳ ἀγωνι ἀθλα, πυνθανεται του σωτηρος λεγων μετα την ἐπι τοις ἀνδραγαθημασι παῤῥησιαν το· τι ἀρα ἐσαι ἡμιν; και εἰπερ βουλομεθα τα προς Πετρον εἰρημενα, και την πευσιν αὐτου και αὐτοι λαβειν, ἀφωμεν ουτως παντα, μηκετι περιεχομενοι της κακιας, και της κατ᾽ αὐτην ἐνεργειας, και ἀκολουθησωμεν τῳ του θεου λογῳ, ἱνα ἡμιν εἰπῃ, και πασι τοις ἀκολουθησασιν αὐτῳ τα ἐπιφερομενα ουτως ἐχοντα· ὁ δε Ιησους εἰπεν αὐτοις· ἀμην λεγω ὑμιν, ὁτι ὑμεις οἱ ἀκολουθησαντες μοι, και τα ἑξης, ἁπερ και αὐτα και ἁπλουςερον ἐχει τινα προτρεπτικον ἐπι το καταλιπειν τα ὑπαρχοντα νυν, και ἑτερον παρα τουτον βαθυτερον. ὁ μεν ουν κατα την λεξιν ἑρμηνευων τον τοπον του εὐαγγελιου, τοιαυτα ἐρει, παντας εἰπειν ἀκολουθειν τῳ Ιησου ὁ λογος, ἀλλα τους μεν τοτε ἀποςολους, και ὁμοιους ἐκεινοις ἐπιμονως αὐτῳ ἀκολουθησαντας ὠνομασεν· ους δε μεταγενεςερους ἐδηλωσε· και πας ὁςις ἀφηκεν ἀδελφους, ἢ ἀδελφας, και τα ἑξης. ἀλλ᾽ ὡς βιαιως διηγησαμενον το, ἀκολουθειν, ἀνατρεψει τις λεγων περι παντων εἰρηθαι το, ἀκολουθειν, ἐν τῳ· ὁς ἀν μη ἀρῃ τον ςαυρον αὐτου, και ἀκολουθησῃ ὀπισω μου, οὐκ ἐςι μου ἀξιος εἰναι μαθητης. οἱ τοινυν ἀκολουθησαντες τῳ σωτηρι καθεδουνται ἐπι δωδεκα θρονους, κρινοντες τας ιβ´ φυλας του Ισραηλ, και ταυτην ληψονται την ἐξουσιαν ἐν τῃ ἀναςασει των νεκρων· αὐτη γαρ ἐςιν ἡ παλιγγενεσια καινη τις γενεσις ουσα, ὁτε ουρανος καινος, και ἡ γη καινη τοις ἑαυτοις ἀνακαινωσασι κτιζεται, και καινη διαθηκη παραδιδοται, και το ποτηριον αὐτης.

Ἐκεινης δε της παλιγγενεσιας προοιμιον ἐςι, το καλουμενον παρα τῳ Παυλῳ λουτρον παλιγγενεσιας, και ἐκεινης της καινοτητος το ἐπιφερομενον τῳ λουτρῳ της παλιγγενεσιας ἐν τῳ ἀνακαινωσεως πνευματος, ταχα δε και κατα μεν την γενεσιν ουδεις ἐςι καθαρος ἀπο ῥυπου,

vera vita. Idcireo quemadmodum post certamen pugil, si forte, quæ præmia victorem maneant, ignorat, agonothetam interrogat; ita rebus a se præclare gestis confisus Servatorem percontatur: *Quid ergo erit nobis?* Et si responsum Petro datum, ipsiusque interrogationem nos ipsi referre velimus, omnia itidem relinquamus, non amplius nequitiæ, ipsiusque operibus adhærentes, & verbum Dei sequamur, ut nobis, suisque asseclis omnibus ea dicat, quæ subnectuntur his verbis: *Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me*, & reliqua, quæ simpliciorem & ipsa continent sententiam, ad relinquenda bona nos adhortantem, sed & profundiorem etiam præterea complectuntur. Qui ergo hunc evangelii locum ad verbum interpretabitur, hæc dicet, unicuique edixisse verbum, ut Jesum sequatur, verum eos, qui apostoli tunc temporis erant, apostolorumque similes, qui eum constanter secuti sunt, compellasse; posteros autem his significasse: *Et omnis, qui reliquerit fratres, vel sorores*, & cætera. At vocabuli hujus, *sequi*, expositionem quasi violentam confutabit aliquis, de omnibus illud dictum esse contendens hoc loco: *Qui non sustulerit crucem suam, & secutus fuerit me, non est dignus, qui meus sit discipulus.* Qui ergo Servatorem secuti fuerint, sedebunt super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israel, atque hanc in resurrectione mortuorum potestatem accipient. Atque hæc est quidem regeneratio, quæ novus quidam ortus est, quando novum cœlum & nova terra iis conditur, & novum traditur testamentum, ipsiusque calix, qui se ipsi renovaverunt.

23. Hujus autem illud initium est, quod a Paulo lavacrum regenerationis appellatur, quodque in hac novitate lavacrum regenerationis in lavacro renovationis spiritus sequitur. Et fortasse quidem in generatione *nemo a sordibus mundus* est, *ne si vita quidem*

ὐδ᾽ εἰ μια ἡμερα εἰη ἡ ζωη αὐτου, δια το περι της γενεσεως μυστηριον, ἐφ᾽ ἡ το ὑπο του Δαβιδ ἐν πεντηκοστῳ ψαλμῳ λελεγμενον ἑκαστος παντων εἰς γενεσιν ἐληλυθοτων λεγοι, ἐχον οὑτως· ὁτι ἐν ἀνομιαις συνελημφθην· και ἐν ἁμαρτιαις ἐκισσησε με ἡ μητηρ μου· κατα δε την ἐκ λουτρου παλιγγενεσιαν, πας μεν καθαρος ἀπο ῥυπου, ὁ γεννηθεις ἀνωθεν ἐξ ὑδατος και πνευματος, ἱνα τολμησας εἰπω, καθαρος δι᾽ ἐσοπτρου, και ἐν αἰνιγματι· κατα δε την ἀλλην παλιγγενεσιαν, ὁταν καθιση ὁ υἱος του ἀνθρωπου ἐπι θρονου δοξης αὐτου, πας ὁ εἰς την ἐν Χριστῳ παλιγγενεσιαν ἐκεινην φθασας, καθαρωτατος ἐστιν ἀπο ῥυπου προσωπον προς προσωπον, και αὐτος δια λουτρου παλιγγενεσιας φθανων ἐπ᾽ ἐκεινην την παλιγγενεσιαν, εἰ δε βουλει το λουτρον ἐκεινο νοησαι, συννες πως Ἰωαννης ὁ ἐν ὑδατι βαπτιζων εἰς μετανοιαν λεγει περι του σωτηρος το· αὐτος ὑμας βαπτισει ἐν πνευματι ἁγιῳ και πυρι. ἐν μεν οὖν τῃ δια λουτρου παλιγγενεσιᾳ συνεταφημεν τῳ Χριστῳ· συνεταφημεν γαρ αὐτῳ, κατα τον ἀποστολον, δια του βαπτισματος· ἐν δε τῃ του δια πυρος και πνευματος λουτρου παλιγγενεσιᾳ, συμμορφοι γινομεθα τῳ σωματι της δοξης του Χριστου, καθεζομενῳ ἐπι θρονου δοξης αὐτου, και αὐτοι καθεζομενοι ἐπι ιβ´ θρονους· εἰ και ἀφεντες παντα ὁποτερωσουν, μαλλον δε κατα το λουτρον, ἠκολουθησαμεν σοι. τοτε δε ὁταν καθιση ὁ υἱος του ἀνθρωπου ἐπι θρονου δοξης αὐτου, πληρουται ἡ λεγουσα προφητεια· εἰπεν ὁ κυριος τῳ κυριῳ μου, καθου ἐκ δεξιων μου, ἑως ἀν θω τους ἐχθρους σου ὑποποδιον των ποδων σου. και το· δει αὐτον βασιλευειν, ἀχρις οὗ ἀν θῃ παντας τους ἐχθρους ὑπο τους ποδας αὐτου, ἑως οὗ ὁ ἐσχατος ἐχθρος θανατος καταργηθῃ, οὗ καταργηθεντος, οὐκετι ἐσται προ προσωπου των σωζομενων θανατος, ἀλλα μονη ζωη ἡ πιστευομενη. θανατου μεν γαρ ὀντος προ προσωπου, δι᾽ ἐκεινον ἀπιστειται ὑπο των κρατουμενων ὑπ᾽ αὐτου ζωη· καταργηθεντος δε θανατου, πιστευεται ὑπο παντων ἡ ζωη. ἐν δε τῳ νομῳ εὑρησεις και το· τεθεικα την ζωην και τον

θανα-

ejus unius diei fuerit, propter generationis nostræ mysterium, super qua unusquisque nascens usurpare potest, quod in Psalmo quinquagesimo ait David his verbis: *Quoniam in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*: at in regeneratione per lavacrum quicumque generatus fuerit superne ex aqua & spiritu, mundus erit a sordibus, &, ut audacter loquar, mundus *per speculum* & *in ænigmate:* verum in alia regeneratione, *cum sederit Filius hominis in throno majestatis suæ;* quicumque ad hanc in Christo regenerationem pervenerit, mundissimus erit a sordibus *facie ad faciem*, cum & ipse hanc regenerationem per lavacrum regenerationis fuerit adeptus. Sin lavacrum illud animo intelligere vis, vide, quomodo Joannes, *baptizans in aqua in pœnitentiam*, de Servatore dicit: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* In regeneratione ergo per lavacrum cum Christo sepulti sumus: *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum*, juxta Apostolum. In lavacri autem regeneratione per ignem & Spiritum, corpori gloriæ Christi, sedenti super sedem majestatis suæ, nos quoque sedentes super duodecim thronos conformes efficimur; si modo omnibus, quacumque tandem ratione, sed præcipue per lavacrum relictis, te fuerimus secuti. Tunc autem, *cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ*, explicabitur prophetia dicens: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; & illud: *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*, donec *novissima inimica destruatur mors*; qua destructa jam non amplius ante faciem eorum erit mors, qui salutem adipiscuntur; sed sola vita, quæ creditur; nam cum ante faciem mors est, vita propter illam ab iis non creditur, qui in mortis potestate sunt; at morte destructa, vita ab omnibus creditur. In lege autem illud quoque reperies: *Proposui in conspectu tuo*

vitam

θανατον προ προσωπε σε, και το· εςαι ἡ ζωη σε κρεμαμενη απεναντι των οφθαλμων ὑμων, και· ε μη πιςευσητε τη ζωη ὑμων. καθεζεται δε ὁ υἱος τε ανθρωπε επι θρονε δοξης αὐτε, εδενος ατιμε, και αδοξε εν θεω βασιλευομενε ὑπ᾽ αὐτε· παντες γαρ τοτε οἱ μη δοξαν παρα ανθρωπων λαμβανοντες, μηδε ποιεντες προς το δοξασθηναι ὑπο των ανθρωπων, αλλα την δοξαν την απο τε μονε ζητεντες, βασιλευθησονται ὑπο τε καθημενε επι θρονε δοξης αὐτε. τοτε δε και αποδιδοται τα της εὐχης τῳ σωτηρι εὐξαμενῳ και εἰποντι· πατερ δοξασον με τη δοξη ἡ εἰχον παρα σοι προ τε τον κοσμον εἶναι.

Εἰ δε δυνασαι νοησαι τον λογον αποκαταςαντα μεν μετα το γεγονεναι αὐτον σαρκα, και ὁσα γεγονε τοις γενητοις, γινομενος αὐτοις ὁπερ ἑκαςος εχρηζε γενεσθαι, ἱνα τες παντας κερδηση, και αποκαταςαντα ἱνα γενηται ὁποιος ἠν εν αρχη προς τον θεον, θεος και λογος ων εν τη ἰδιᾳ δοξη, ὡς λογε τοιετε δοξη ὀψει αὐτον καθεζομενον επι θρονε δοξης αὐτε, και εχ ἑτερον αὐτε τον υἱον τε ανθρωπε, τον κατα τον Ιησεν ανθρωπον νοεμενον. εν γαρ ἑτως τῳ λογῳ γινεται, παντως μαλλον των, δια το κολλασθαι τῳ κυριῳ, γινομενων εν πνευμα προς αὐτον. τοτε δε, ἡνικα αν ταυτα εν τη αποκαταςασει τε σωτηρος γινεται, και οἱ αφεντες παντα και ακολεθησαντες αὐτῳ καθεδενται, ὡς συμμορφοι γινομενοι τῳ σωματι, και τῳ θρονῳ της δοξης τε χριςε, επι θρονες ιβ, κρινοντες τας δωδεκα φυλας τε Ισραηλ· ὁ γαρ ὁλος βιος των δικαιων κρινει τας μη πεπιςευκυιας ιβ φυλας τε Ισραηλ. και κρινεσι γε οἱ αποςολοι, και οἱ τον αποςολικον εζηλωκοτες βιον, και κατωρθωκοτες, τες εὐγενεις μεν, δια το εἶναι αὐτες Ισραηλιτας, ε τα αξια δε της εὐγενειας πεποιηκοτας. ταχα δε το μεν· εν ὑμιν κρινεται ὁ κοσμος, προς Κορινθιες λελεγμενον, λεγεται προς τες απο των εθνων. το δε· καθισεσθε και αὐτοι επι ιβ' θρονες, κρινοντες ιβ' φυλας τε Ισραηλ, προς τες αποςολες

vitam & mortem, & hoc: *Et erit vita tua quasi pendens ante te*, & iſtud: *Non credetis vitæ veſtræ.* Sedet autem in ſede majeſtatis ſuæ Filius hominis, cum in nullum, qui in Deo ſine honore ac gloria ſit, obtinet imperium; tunc enim, quicumque gloria ab hominibus affecti non ſunt, neque in eo laborarunt, ut gloriam ab hominibus conſequerentur, ſed *gloriam, quæ a ſolo Deo eſt*, quæſiverunt, illius regno ſubjicientur, qui ſedet in ſede majeſtatis ſuæ: tunc autem exaudiuntur vota Servatoris dicentis: *Pater, clarifica me claritate, quam habui, priusquam mundus eſſet, apud te.*

24. Sin vero Verbum animo comprehendere potes in priſtinum ſtatum reſtitutum, poſtquam caro factum eſt, nec non & quæcumque hominibus factum eſt, cum, ut omnes lucraretur, id effectum eſt, quod unusquisque illorum effici volebat; & reſtitutum, ut tale efficeretur, quale *erat in principio apud Deum*, cum Deus erat ac Verbum in propria gloria, quaſi talis Verbi gloria; videbis illud ſedens in ſede majeſtatis ſuæ, nec alium ab eo Filium hominis, qui in Jeſu homo intelligitur: ita enim unum eſt cum Verbo, longe magis, quam qui unus ſpiritus efficiuntur cum Domino, propterea quod illi adhæreant. Tunc autem, quando videlicet in Servatoris reſurrectione hæc evenient, qui reliquerint omnia, & ipſum ſecuti fuerint, utpote qui *configurati corpori*, & throno *claritatis ejus* effecti ſunt, ſedebunt *ſuper ſedes duodecim, judicantes duodecim tribus Iſrael.* Tota enim juſtorum vita duodecim tribus Iſrael fidem minime amplexas judicabit; & Apoſtoli quidem, quique apoſtolicam vitam æmulati & aſſecuti fuerint, judicabunt generoſos, quod Iſraelitæ ſint, nec res generoſitate ſua dignas geſſerint: ac illud fortaſſe, quod Corinthiis dictum eſt: *In vobis judicabitur mundus*, iis dicitur, qui e gentium numero ſunt; iſtud vero: *Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, judicantes tribus duodecim*, Apoſto-

lis,

ϛολυς και τυς τον ἀποϛολικον βιον ἐζηλωκοτας, κρινοντας τυς ἐυγενεϛερυς τυ ὁλυ κοσμυ ὀντας τον Ισραηλ. ἀλλα νοησον ἐν τυτοις ἀξιως της μεγαλονοιας τυ ἐυαγγελιυ τον Ισραηλ, ἐυγενη μεν, και πεφυκοτα κρειττονως, ὐ πεπιϛευκοτα δε· αναγειν δε μετα τον περι τυ Ισραηλ, και τον περι των δωδεκα φυλων λογον, ὡϛε δωδεκα ταγματα ἐιπειν γενικα ψυχων, και ἐυγενεϛερων, ὡν αἱ μεν διαφερυσαι ἐν ὑπεροχῃ ἐισιν. αἱ καθ᾽ ἐνδεκα μοιρας τεταγμεναι λοιπαι ταξει δευτερᾳ, ὑπερ ἡμας ἐϛι, μη τηλικαυτην θεωρυντας, ὡς δυνηθηναι παραϛησαι πως ιβ′ ἐισιν ἀϛερες οἱ πατερες των ιβ′ φυλων τυ Ισραηλ, ὡσπερ ἐδηλυ το προφητικον; ιγ′ ὐτως ὀνομαϛω, ὀναρ τυ Ιωσηφ. οἱον ἐι δε και ἑκαϛος των κρινομενων Ισραηλιτων ὑπο τινος, ἡ συνωνυμυ ἀϛερυ, ἡ ἀϛρῳ παραπλησιυ ἀποϛολυ, και τυ τον ἀποϛολικον βιον βιωσαντος κριθησεται.

Ει μεν ὐν τις παντα ἀφηκε, και ἠκολυθησε τῳ Ιησυ, των ἐιρημενων προς τον Πετρον και την πευσιν αὐτυ τευξεται· ἐι δε ὐ παντα μεν, τα δε ἐπιφερομενα, ὁ τοιυτος πολλαπλασιονα ληψεται, και ζωην αἰωνιον κληρονομησει. τινα δε ὐ παντα, ἀλλ᾽ ἰδικως λελεγμενα, κατανοητεον ἐκ τυ· και πας ὁϛις ἀφηκεν ἀδελφυς, ἡ ἀδελφας, και τα ἑξης. και τυτο δε ὁτι μεν ἐχει ὐκ ἐυκαταφρονητον λογον, και κατα το ἁπλυν της ἐκδοχης, και προτρεπτικον ἐπι το πασης σαρκικης συγγενειας καταφρονειν, και πασης της κτισεως, πας ὁϛις ὐν ὁμολογησει. ἐι δε και τυτο ἐπιδεχεται ἀναγωγην, ὁ μεν τις διϛασει, ὁ δε και ἀποφαινεται ὁτι ἐχει. και σαφες γε, κατα το ῥητον, ὁτι πολλοι των

πιϛευ-

lis, & apostolicæ vitæ æmulatoribus dicitur, totius orbis generosissimos, Israelitas scilicet, judicantibus. At hoc loco pro sublimitatis evangelii dignitate, Israelitas generosos quidem, & præclaris natalibus ortos, at fidem non professos intellige. Post expositionem autem super Israelitis, ipsorumque tribubus duodecim allatam, ad mysticum & reconditum sensum mentem erigere, ita, ut illas esse duodecim generales animarum, earumque generosiorum ordines dicamus, quarum præstantiores in summo ac præcipuo loco constitutæ sint, reliquæ autem in undecim distributæ partes alterum gradum obtineant, id quidem vires nostras superat, qui tanta intelligendi & contemplandi facultate non pollemus, ut perspicuum possimus facere, quomodo duodecim stellæ sint, duodecim tribuum Israel patres; quemadmodum propheticum, ut ita dicam, Josephi somnum significabat; quoque modo vel ab aliquo astri nomen adepto, astrive simili Apostolo, & ab eo, qui vitam traduxerit apostolicam, unusquisque Israelitarum in judicium adductorum judicabitur.

25. Si quis ergo omnia reliquerit, & Jesum fuerit secutus, quæ Petro, ipsiusque percontationibus responsa sunt, ipse consequetur; si quis autem non omnia quidem reliquerit, at ea solum, quæ subjunguntur, is multo plus recipiet, & vitæ æternæ hæreditatem adibit. Quænam autem illa sint, quæ omnia quidem non sunt, at seorsum commemorantur, inde discendum est: *Et omnis, qui reliquerit domum, vel fratres*, & cætera: quin autem illud sententiam minime aspernantem contineat, quæque ad carnalem omnem consanguinitatem, & res omnes creatas contemnendas, etiam juxta simplicem interpretationem adhortari nos valeat, nemo est, quin confiteatur. At utrum anagogicus etiam sensus ex iis depromi possit, dubitabit aliquis, aliquis vero affirmabit. Et verborum

qui

πιςευσαντων εἰς τον σωτηρα ἡμων, ἐμισηθησαν ὑπο συγγενων, και εἱλαντο τετες και πασαν κτησιν καταλιπει, ὑπερ τε κληρονομησαι την αἰωνιον ζωην, πεισθεντες ὁτι πας, ὁςις ἀφηκε τες κατα σαρκα ἀδελφες, και τας συγγενεις μονῳ τῳ σωματι ἀδελφας, και γονεις των σωματων, και τα τεκνα της σαρκος, και τες ἐν τῃ ἐπικαταρατῳ γῃ ἀγρες, και τας ἐν αὐτῃ οἰκιας, και ἀφηκεν ἐ δι' ἀλλο τι, ἀλλ' ἑνεκεν τε ὀνοματος Ιησε, πολλαπλασιονα ληψεται· πολλαπλασιονα γαρ, και εἰ δει ὑτως ὀνομασαι, ἀπειροπλασιονα τα πνευματικα παρα τα σωματικα, και προς το λαβειν πολλαπλασιονα, ὐκ ἐν προσκαιρῳ ζωῃ, ἀλλ' ἐν αἰωνιῳ γενομενος, κληρονομησει αὐτην. πολλαπλασιονας μεν γαρ ἀδελφες και ἀδελφας ὡν τις ἀφηκε δια τον τε θεε λογον, εὐχερες διηγησασθαι· και γαρ ἐν τῳ κοσμῳ τετῳ πολλαπλασιες οἱ κατα την πιςιν ἀδελφοι των δια πιςιν καταλελειμμενων ὑπο των πιςευσαντων, ὑτω δε και γονεις παντας τες ἀνεπιληπτες ἐπισκοπες, και τες ἀνεγκλητες πρεσβυτερες λαμβανει τις, ἀνθ' ὡν καταλελοιπε δυο· ὁμοιως δε και τεκνα, παντας τες ἡλικιαν ἐχοντας τεκνων. πως δε πολλαπλασιονας ἀγρες ἡ οἰκιας ὡν τις καταλελοιπε κληρονομει ὐκετι ὁμοιως ἀποδεναι δυναται, ἀν μη ἀρα τις βιασαμενος ἐπ' ὀλιγων το τοιετον παραςησῃ, ὁπερ ὐκ εὐκολον. ἀπαξ δε ἀλληγορων τες ἀγρες, και τας οἰκιας, ἀναγκασθησεται κατα το ἀκολεθον και τα ἀνωτερω τετων ἀποδεναι. εἰσιν ὐν, οἰμαι, ἐν ταις ἁγιαις και μακαριαις δυναμεσιν ἀδελφοι οἱ εἰς ἀνδρα τελειον καταντηκοτες των το μετρον της ἡλικιας τε Χριςε κεχωρηκοτων, και ἀδελφαι παντες οἱ παρθενος ἁγνη παραςησομενοι Χριςῳ, ὐκ ἀπ' ἀνθρωπων, οἰμαι, μονον, ἀλλα και των λοιπων δυναμενων. γονεις δε τοιετοι ἀεν ἀι τινες,

ἡ

quidem ac contextus ratione habita, perſpicuum eſt multos Servatoris noſtri fidem profeſſos propinquorum odium eſſe nactos; ipſosque deſerere, & facultatibus ſuis omnibus ad vitæ æternæ adipiſcendam hæreditatem abdicare ſe voluiſſe; id perſuaſum habentes, quicumque ſuos ſecundum carnem fratres, & ſolo corpore cognatas ſorores, corporumve genitores, & carnis filios, ac ſitos in hac execrabili terra agros, & domos, non alterius cujusvis rei cauſa, ſed propter ſolum Jeſu nomen reliquerit, longe plura recepturum. Magno enim numero, &, ſi ita loqui fas eſt, infinito a ſpiritualibus corporalia ſuperantur, & præterquam, quod plura recipiet, ad æternam, non caducam & temporariam provectus vitam, eam hæreditate ſortietur: longe plures enim fratres ac ſorores, quam qui propter verbum Dei relicti ſint, commemorare facile eſt: in hoc quippe mundo multo plures ſunt fratres ſecundum fidem, quam quos reliquerunt, qui fidem amplexi ſunt; irreprehenſos ſimiliter epiſcopos omnes & presbyteros inculpatos in parentes ſibi aſſumit quispiam, pro duobus illis, quos deſeruit; ac in liberos itidem, quicumque hac ætate ſunt, ut pro liberis haberi queant. At quomodo agrorum, domorumve plurium hæreditatem adibit aliquis, quam a ſe relicta ſunt, demonſtrare non perinde proclive eſt, niſi quis fortaſſe vim afferens, brevem rei proferat expoſitionem, quod facile certe non eſt; agris autem ac domibus in allegoricum ſenſum ſemel detortis, ſuperiora quoque in ſententiam conſonam flectere cogetur. Ex iis ergo, qui *menſuram ætatis Chriſti* conſecuti ſunt, quicumque occurrerunt *in virum perfectum*, in ſanctis ac beatis poteſtatibus fratres opinor illi ſunt; ſorores autem, quicumque non ex hominibus ſolum, ſed & reliquis poteſtatibus virgo caſta exhibebuntur Chriſto: eruntne autem patres aliqui tales, præter eos, de quibus Abrahamo

ἢ περι ὡν εἰρηται προς τον Αβρααμ· συ δε ἀπελευσῃ προς τȣς πατερας σȣ μετ᾽ εἰρηνης, τραφεις ἐν γηρᾳ καλῳ; εἰ δε γινονται ποτε ȣ̓τοι ἀναλογον ἐκεινοις τοις πατρασιν ἑτερων πατερες, πολλαπλασιονα και τεκνα ληψονται ὁμοιω τῳ Αβρααμ· και τȣς ἀγρȣς δε και τας οἰκιας πολλαπλασιονας των καταλειπομενων νοει μοι ἐν τῃ ἀναπαυσει τȣ θειȣ παραδεισȣ, και τῃ πολει τȣ θεȣ περι ἧς δεδοξασμενα ἐλαληθη, ἧς ὁ θεος ἐν ταις βαρεσι γινωσκεται, ὁταν, ἀντιλαμβανηται αὐτης· ὡς᾽ ἂν εἰπειν προς τȣς τας ἐκει οἰκιας κληρονομωντας· καθαπερ ἠκουσαμεν, ȣ̓τως εἰδομεν ἐν πολει κυριȣ των δυναμεων, ἐν πολει τȣ θεȣ ἡμων, περι ἧς λεγεται και το· διελεσθε τας βαρεις αὐτης: ἐπι τοιȣτοις δη κληρονομειν την αἰωνιον ζωην μακαριον, τοσȣτȣς ἐχοντας κληρονομȣς, και τοσαυτα δενδρα ὑπο θεȣ γεωργȣμενα, και οἰκιας ἐκ λιθων ζωντων ἐν αἷς ἀναπαυσεται πας ὁςις ἀφηκεν ἀδελφȣς, ἢ ἀδελφας, και τα λοιπα.

Μετα τȣτο ἐςι το· πολλοι δε ἐσονται πρωτοι, ἐσχατοι, και ἐσχατοι, πρωτοι. και τȣτο δε ἐχει μεν τινα κατα το ἁπλȣςερον νȣν, προτρεψασθαι δυναμενον τȣς ἀρτι προσερχομενȣς τῳ θειῳ λογῳ, ἐπι το σπευδειν δια των προςεταγμενων ἀναβηναι, παρα πολλȣς των νομιζομενων ἐγγεγηρακεναι τῃ πιςει, ἐπι τον ὑπερ αὐτȣς βιον και λογον· ὡς ȣ̓κ ἐμποδιζοντος, ȣ̓τε χρονȣ τοις ὑςερον πιςευȣσιν, ȣ̓τε γονεων μοχθηρων τοις αὐτȣς ἀνεγκλητως ἀγωνιζομενȣς παραςησασιν· ἀγων δε ἐςι και καθελειν οἰημα δια το ἐκ πατερων ἀνατετραφθαι ἐν χριςιανισμῳ μεγαφρονȣντας· και μαλιςα ἐπαν τυχῃ πατρασιν ἐπαυχειν, και προγονοις προεδριας ἠξιωμενοις ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ ἐπισκοπικȣ θρονȣ, ἢ πρεσβυτερειȣ τιμης, ἢ διακονιας εἰς τον λαον τȣ θεȣ· ἀμφοτεροι γαρ διδαχθεντες το· πολλοι ἐσονται πρωτοι, ἐσχατοι· και ἐσχατοι πρωτοι, ὑπομνηθητε μητε ἐπι τῳ νομιζειν εἰναι πρωτοι μη μεγαφρονειν, μητε συςελλεσθαι και

τα-

dictum est: *Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona?* Quod si & illos aliorum patres aliquando fieri patrum istorum instar contingat, multo plures etiam natos perinde ut Abraham recipient. Agros vero & domos multo plures, quam quæ abdicatæ fuerunt, in divini paradisi requie animadverte, & in civitate Dei, de qua gloriosa dicta sunt, *cujus in domibus Deus cognoscetur, cum suscipiet eam*; ita ut domorum hic sitarum hæreditatem nanciscentibus dici possit: *Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri*; de qua & illud dicitur: *Distribuite domos ejus.* His profecto conditionibus vitam æternam consequi, cum tot agrorum adeptione, tot arborum a Deo cultarum, domorumque e vivis lapidibus constantium, in quibus requiescet, quicumque fratres sororesve, & reliqua dimiserit, beatissima res est.

26. Id deinceps scriptum præterea extat: *Multi autem erunt prmi, novissimi: & novissimi, primi.* Atque hæc quidem, juxta simpliciorem interpretationem, sensum quemdam continent, quo verbi Dei tyrones excitari possunt, ut mandata capessendo ad vitam, quæ supra illos est, & sermonem evadere contendant, præ multis, qui in fide consenuisse creduntur; cum neque tempus fidem recens amplexis, neque improbi parentes iis, qui inculpate decertare videntur, obstaculo sint: quin etiam in arrogantia sua deprimenda summa iis ope contendendum est, qui, quod a parentibus in christianismo educati sunt, de se magnifice sentiunt; & præsertim si parentibus & proavis efferantur, qui episcopalis in ecclesia sedis prærogativum jus, vel presbyterii dignitatem tenuerint, vel diaconi officio erga populum Dei functi sint. Utrique enim id edocti: *Multi erunt primi, novissimi: & novissimi, primi*, neque quod primos se esse putent, nimios spiritus sumere commonentur; neque timore

ταπεινȣσθαι, |ὡς ἐλαττον ἐχοντες των πρωτερων, δια το ἐσχατοι ἐκεινων τα τȣ χριςιανισμȣ παρειληφεναι δογματα. ἐχει δ' οἶμαι το ῥητον λογον ἀθροως ἡμας ἐπιησαι δυναμενον τοις πολλοις προ ἡμων πρωτοις χρηματισασιν ἀπο τȣ Ισραηλ, γενομενοις δια την εἰς τον Ιησȣν ἀπιςιαν και προδοσιαν ἐσχατοις, και ἡμιν τοις ἐσχατοις τα πρωτεια δυναμενοις λαβειν, ἐαν ἐπιμενωμεν τῃ πιςει, μη ὑψηλοφρονȣντες, ἀλλα τοις ταπεινοις συναπαγομενοι. τι δε, ἐαν κοινωνησαντες τῃ ῥιζῃ των πατριαρχων, και τῃ ἀπο τȣ λογȣ των πατερων πιοτητι, συμφυεις γενωμεθα τῳ βȣληματι τȣ πνευματικȣ νομȣ, και των ἀναλογον αὐτῳ νοȣμενων προφητων; ἡμεις οἱ ἐσχατοι ἐσομεθα πρωτοι, κἀκεινοι δια την ἀπιςιαν οἱ πρωτοι, ἐκκοπεντες ἀπο της καλλιελαιȣ γεγονασιν ἐσχατοι, και γαρ δια την χριςȣ ἐπιδημιαν εἰς κριμα τῳ κοσμῳ ἐπιδημησαντος ἱνα τα ἐθνη οἱ μη βλεποντες βλεψωσι, και οἱ βλεποντες Ισραηλ τυφλοι γενωνται δια την ἀπιςιαν, ὁ μεν προσηλυτος ἡμεις λαος γεγοναμεν ἀνω ἀνω και πρωτοι· ὁ δε προ ἡμων Ισραηλ ὁ πρωτος, γεγονεν ἐσχατος, και κατω κατω. ȣ̓τω δε δυναται νοεισθαι και το· εἰ τις θελει πρωτος εἰναι, ἐςαι παντων ἐσχατος, ὡς εἰ ἐλεγεν, ἐπει νυν τα πρωτεια λαμβανȣσιν οἱ ἀπο των ἐθνων εἰς ἐμε πιςευοντες, ἐσχατοι νομιζομενοι ἐν τῳ Ισραηλ· ἐσχατοι δε κρινονται παρα τῳ θεῳ ὁλος ὁ λαος των ἀπιςησαντων ἐν Ισραηλ, κἀν νομιζωνται δια τον χρονον εἰναι πρωτοι, εἰ τις βȣλεται το ἀληθινον πρωτον ἀναλαβειν, γενεσθω ἐν τοις ὑπο τȣ νυν Ισραηλ ἐσχατοις εἰναι νενομισμενοις. ὁσον γαρ μενει ἐν τοις οἰομενοις εἰναι πρωτοις, των μεν πρωτειων ἐπι τα ἐθνη μεταβεβηκοτων ἀποπεσειται, ἐν δε ἐσχατοις ἀριθμηθησεται· και γαρ οἱ μεν ἀπο των ἐθνων κεφαλη δια την πιςιν γινονται· ὁ δε

ἀπι-

percelli ac deprimi, quasi deteriore jure sint ac priores, quod post illos fidei christianæ dogmata postremi susceperint. Hoc autem loco sententiam contineri existimo, quæ nos ad id observandum confestim excitare queat, Israelitas complures, qui ante nos primi appellati sunt, propter incredulitatem erga Jesum ac perfidiam postremos esse factos; nos autem, qui postremi sumus, primas ferre posse, si modo fidem constanter retineamus, *non alta sapientes, sed humilibus consentientes.* Quid autem si radicis patriarcharum & pinguitudinis a verbo patrum manantis participes facti, spiritualis legis, & prophetarum juxta illam intellectorum sententiæ quasi innati ac ingeniti adhæreamus? nos profecto, qui postremi sumus, primi erimus; illi autem propter incredulitatem, cum primi essent, a bona oliva excisi, postremi facti sunt. Etenim propter adventum Christi, qui *in judicium in hunc mundum venit, ut qui non vident*, gentes scilicet, *videant; & qui vident*, nempe Israelitæ, propter incredulitatem *cæci fiant*; nos certe, qui populus advena sumus, evecti ad suprema primi evasimus; Israel vero, qui ante nos primus erat, postremus effectus, & in ultimum locum rejectus est. Eodem quoque sensu venire potest & illud: *Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus*: ac si dixisset: Quando quidem qui e gentibus fidem meam amplectuntur, cum postremum in Israel locum tenere credantur, nunc primas ferunt; postremi autem habentur apud Deum, quicumque ex Israelitis fidem respuerunt, etiamsi ratione temporis primi esse credantur; si quis verum primatum consequi studet, inter eos collocetur, qui ab Israel, qui nunc est, infimi esse creduntur: quamdiu enim inter eos, qui primos se esse putant, permanet, primatu ad gentes translato excidet, & inter postremos recensebitur. Gentiles enim propter fidem caput efficiuntur; at incredulus Israel, propter incredulita-

ἀπιςος Ισραηλ, δια την ἀπιςιαν, ἐρα. κατα τυτον τον λογον, πολλοι μεν, ἐ παντες δε, ἐσονται ἐκ πρωτων ἐσχατοι. και παλιν πολλοι μεν των ἐσχατων ἐσονται πρωτοι. ἐ μην εἰ τις ἐσχατος προσεληλυθε, τοις ἀπο των ἐθνων πιςευυσι συναριθμεισθαι δοκων, ὑτως ἐν πρωτοις λογισθησεται· εἰσι γαρ και πρωτοι, πρωτοι ὡς οἱ τυ χριςυ ἀποςολοι Ισραηλιται τυγχανοντες, και ἐκ σπερματος Αβρααμ· και εἰσιν ἐσχατοι, ἐσχατοι, οἱ πολλων ὑποδεεςερον βιυντες των ἀπο της ἐκκλησιας χρηματιζοντων.

Μετα ταυτα ἐπιςησον εἰ δυνασαι το των ἀγγελων γενος πρωτον, ὡς τιμιον, λεγων εἶναι τυ των ἀνθρωπων γενομενων ἐσχατων· και γαρ ὡς ἐν τῳ Ιωβ γεγραπται, ὁτε ἐγυνηθησαν ἀςρα ᾔνεσαν τον θεον παντες ἀγγελοι αὐτυ, ὡς πρεσβυτεροι και τιμιωτεροι, ὐ μονον τυ ἀνθρωπυ, ἀλλα και πασης μετ' αὐτυς κοσμοποιΐας, τολμησαι ἀποφηνασθαι ὁτι πολλοι μεν ἀγγελων, οἱ πρωτοι ἦσαν ἀνθρωπων, γινονται τινων ἀνθρωπων ἐσχατοι· πολλοι δε και των ἀνθρωπων οἱ ἐσχατοι τῃ φυσει τυγχανυσι των ἀγγελων, γινονται δια τον βιον και τον τυ θευ λογον τινων ἀγγελων ἐν πρωτοις μεν τεταγμενων, γενομενων δε ἐκ τινων αἰτιων ἐσχατων, πρωτοι. παραλαβων δε εἰς τυτο ἀπο δε της πρωτης ἐπιςολης, και της Παυλυ προς Κορινθιυς προτερας ῥητα προαχθησῃ ὡς ὑγιως εἰρημενων τῳ λογῳ· λεγει γαρ ὁ μεν Πετρος· εἰς ὃν ἀρτι μη ὁρωντες, δηλονοτι Ιησυν χριςον, πιςευοντες δε ἀγαλλιατε, και τα ἑξης, ἑως τυ· εἰς ἁ ἐπιθυμυσιν ἀγγελοι παρακυψαι· ὁ δε Παυλος· ἢ ὐκ οἰδατε ὁτι ἀγγελυς κρινυμεν, μητι γε βιωτικα; ὁρα ὐν εἰ μη ὑτοι μεν ὁσον ἐτηρυν την ἑαυτων ἀρχην, και ὐκ ἀπελιπον το ἰδιον οἰκητηριον, πολλων ἀνθρωπων διεφερον, και ἦσαν αὐτων πρωτοι, ὧν ἀνθρωπων ἐταπεινωθη εἰς χυν ἡ ψυχη, γενομενων ἐν τῳ της ταπεινωσεως σωματι, και μογις ποτε λεγοντων το· ταλαιπωρος ἐγω ἀνθρωπος, τις με ῥυσεται ἐκ τυ σωματος τυ θανατυ τυτυ; οἱ δε ἀνθρωποι, ὁσον

tem, cauda. Juxta hanc rationem, plurimi quidem, at non omnes, ex primis poſtremi fient: & multi rurſum ex ultimis primi evadent. Nec vero, ſi quis inter gentiles fidem amplexos annumerari viſus, poſtremus Chriſtum profeſſus eſt, idcirco inter primos computabitur; primi ſiquidem nonnulli primi remanent, velut apoſtoli Chriſti, qui Iſraelitæ ſunt, & ex ſemine Abrahami oriundi; & poſtremi aliqui, poſtremi eſſe non deſinunt, qui deteriorem agunt vitam, quam multi, qui eccleſiæ nomen dederunt.

27. Jam vero conſidera, an angelorum genus, utpote majori honore dignum, primum eſſe ac præſtantiſſimum, præ hominum, qui poſtremi ſunt, genere, dicere poſſis. Quemadmodum enim in Job ſcriptum eſt: *Quando facta ſunt aſtra, laudaverunt Deum omnes angeli ejus*, quaſi non homine ſolum antiquiores & honoratiores, ſed & reliquo mundi poſt illos condito opificio; audacter affirma plurimos angelos, qui hominibus priores erant, quibusdam hominibus fieri poſteriores: homines vero complures, qui natura angelis poſteriores ſunt, angelis quibusdam in primo gradu conſtitutis, at certas ob cauſas ad poſtrema redactis priores evadere. E prima autem Petri epiſtola, & Pauli ad Corinthios priore ad id verba depromens, his ut recte dictis aſſentieris; ait enim Petrus: *In quem nunc quoque non videntes*, videlicet in Chriſtum, *credentes autem exultatis*, & cætera, uſque ad illud: *In quæ deſiderant angeli proſpicere*; at Paulus: *Neſcitis, quoniam angelos judicabimus; quanto magis ſæcularia?* Animadverte ergo, an non, quamdiu *ſervaverunt ſuum principatum, & non dereliquerunt ſuum domicilium*, multo præſtantiores hominibus fuerint, ac priores; quorum hominum ad terram depreſſa eſt anima, cum humilitatis corpore induti ſint, & vix aliquando dicant: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Homines autem, qui

ὅσον εἰς συγκρισιν ἀγγελων ἐσχατοι τυγχανοντες, γινονται ἀγγελων πρωτοι, των μη τηρησαντων την ἑαυτων ἀρχην, ἀλλα ἀπολιποντων το ἰδιον οἰκητηριον, λαμβανοντες ἢ ἐν ἀρχῃ κατα το· ἰσθι ἐξυσιαν ἐχων ἐπανω δεκα πολεων, ἢ ἰσθι ἐξυσιαν ἐχων ἐπανω πεντε πολεων. γενομενοι δε ἐν οἰκητηριῳ ἀγγελων τινες ἀπολελοιπασιν, ἐπαν ποιησωσι κηρυχθεισης αὐτοις της των ὐρανων βασιλειας τα ἀναγοντα αὐτυς ἐπ᾽ αὐτην· και γαρ οἱ μεν ἐν γῃ των ὐρανιων ἐσχατοι, οἱ δε ἐν ὐρανῳ των ἐν γῃ πρωτοι. και γιγνονται πολλοι μεν των ὐρανιων και πρωτων ἐσχατοι, εἰς κρισιν μεγαλης ἡμερας δεσμοις ἀϊδιοις ἐν ζοφῳ τηρυμενοι· πολλοι δε των ἐσχατων, και ἐπι γης γενεσιν ἀνειληφοτων ἀναβαινοντες, ὡςε τεθαῤῥηκοτες λεγειν· ἡμων δε το πολιτευμα ἐν ὐρανοις ὑπαρχει. και αὐτος γε ὁ ὡς ἀςραπη ἐκ τυ ὐρανυ πεσων πρωτος ἠν, ἡνικα περιεπατει ἐν πασαις ταις ὁδοις αὐτυ ἀμωμος, ἑως εὑρεθη ἀνομια ἐν αὐτῳ, και γεγονεν ἐσχατος εἰς ᾁδυ καταβας, ὡς τυς ἰδοντας αὐτον θαυμαζειν ἐπ᾽ αὐτῳ, και λεγειν· και συ ἑαλως ὡσπερ και ἡμεις· ἐν ἡμιν δε κατελογισθης. κατεβη εἰς ᾁδυ ἡ δοξα συ, ἡ πολλη εὐφροσυνη συ. ὑτω δε και ἐσχατος ἠν πας και ἀνοητος, και ἀπειθης, δυλευων ἐπιθυμιαις και ἡδοναις ποικιλαις ἐν κακιᾳ, και φθονῳ διαγων, ςυγητος, και μισων· ἀλλα γεγονε πρωτος, ὁτε ἡ χρηςοτης, και ἡ φιλανθρωπια ἐπεφανη τυ σωτηρος ἡμων θευ, δια λυτρυ παλιγγενεσιας, και ἀνακαινωσεως πνευματος ἁγιυ, και ἐδεξατο τον εἰποντα· ὁ δεχομενος ἐμε δεχεται τον ἀποςειλαντα με. ἀλλα κατα μεν ταυτα πρωτυς ἀποδεδωκαμεν τυς σωθησομενυς· ἐσχατυς δε τυς μη ἀξιυς της τοιαυτης των σωθησομενων ταξεως, και κολασεως, και τυ ἐγκαταλειφθηναι, ἠτοι ἑως το πληρωμα των ἐθνων εἰσελθῃ, ἢ ἑως ἐκπληρωσωσι τα περι των ἰδιων ἁμαρτηματων. ἡ μεντοι ἐπιφερομενη τῳ· πολλοι δε ἐσονται πρωτοι ἐσχατοι, και ἐσχατοι πρωτοι, παραβολη,

comparatione cum angelis facta postremi sunt, priores efficiuntur angelis, qui non *servaverunt suum principatum*, sed *dereliquerunt suum domicilium*; imperium ac potestatem capessentes juxta illud: *Habeto potestatem super decem civitates*; vel: *Habeto potestatem super quinque civitates*. At postquam annuntiato sibi Dei regno facinora ad id deducentia ediderunt quidam, cum pervenerunt ad angelorum domicilium, defecerunt; nam qui supra terram degunt, cœlestibus posteriores sunt; qui vero cœlum incolunt, his superiores sunt, qui in terra versantur; & cœlestes quidem ac priores multi posteriores efficiuntur, *in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservati*; posteriorum autem & in terra natorum quam plurimi ad superiora conscendunt, ita ut confidenter dicere possint: *Nostra conversatio in cœlis est.* Quin & is ipse, qui *sicut fulgor de cœlo cecidit*, primas obtinebat, quamdiu in omnibus viis suis inculpatus ambulabat, donec iniquitas in ipso inventa est, & in infernum devolutus, postremus factus est, adeo ut obstupuerint, qui eum viderunt, & dixerint: *Et tu captus es sicut & nos; in nobis autem reputatus es. Descendit autem ad inferos gloria tua, multa lætitia tua.* Postremus itidem erat, quicumque erat *insipiens & incredulus, serviens desideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agens, odibilis & odio prosequens*; at primus evasit, *cum benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti*, & eum recipit, qui dixit: *Qui me recipit, recipit eum, qui me misit.* Verum primos esse, qui salutem consequentur, per illa tradidimus; postremos autem, qui eodem ordine minime digni sunt, sed punitione, quique penitus derelinquantur, vel, *donec plenitudo gentium intraverit*, vel, donec suas noxas eluerint. Huic autem: *Multi erunt primi, novissimi: & novissimi, primi*, subnexa parabola salutem iis pollicetur, quorum in pa-

βολη, σωζεσθαι μεν επαγγελεται και τους της παραβολης, πρωτους μεν εργασαμενους, εσχατους δε λαμβανοντας τον μισθον, και δια τουτο πρωτους οντας, και εις εσχατους λελογισμενους· διαφερειν δε αυτων λεγει, τους εσχατους μεν επι τα εργα βεβλημενους, απολαβοντας δε τον μισθον ου μονον πρωτους, αλλα και ισον τοις γογγυσασι κατα του οικοδεσποτου, και ειρηκοσιν· ουτοι οι εσχατοι μιαν ωραν εποιησαν, και ισους αυτους εποιησας ημιν τοις βαστασασι το βαρος της ημερας, και τον καυσωνα. και πρωτοι γε οι εσχατοι κληθεντες επι το εργον λεγονται, παρα το πρωτους αυτους ειληφεναι τον μισθον. Θεω δε ευξαμενοι, και επικαλεσαμενοι το ονομα του κυριου ημων Ιησου Χριστου, εκθωμεθα την παραβολην, και ιδωμεν τινα ημιν εξετασαι και ειπειν εις αυτην, η και υπαγορευσαι δοθησεται· εχει δε ουτω.

Περι των μισθουμενων εργατων.

Ομοια εστιν η βασιλεια των ουρανων ανθρωπω οικοδεσποτη, οστις εξηλθεν αμα πρωϊ μισθωσασθαι εργατας, και τα εξης, εως του· πολλοι γαρ εισι κλητοι, ολιγοι δε εκλεκτοι. δυναται μεν ουν η πασα παραβολη δια τουτο παρειληφθαι, εις το μαθειν ημας πως οι εσχατοι ελθοντες εις το εργον, ως οι πρωτοι κληθεντες, τον μισθον ελαβον πρωτοι· και τινα τροπον οι πρωτοι κληθεντες εν εσχατη χωρα παρα τω οικοδεσποτη εταχθησαν, διο και τελευταιοι τον μισθον απειληφασι. χρη δε ειδεναι οτι ως Ιησου παραβολη, εν ω οι θησαυροι της σοφιας, και γνωσεως εισιν αποκρυφοι, εξεταζομενη, τοσαυτα δογματα της εν μυστηριω αποκεκρυμμενης σοφιας ευρεθησεται τοις τα τοιαυτα ευρισκειν δυναμενοις αινισσομενη, ωστε ευλογως αν επι ταυτη μαλιστα ειπειν τη παραβολη τον σωτηρα το· ανοιξω εν παραβολαις το στομα μου, φθεγξομαι προβληματα απ' αρχης,

και

rabola mentio fit, qui priores quidem operæ incubuerunt, postremi autem mercedem receperunt; & propterea cum primi essent, inter postremos recensi sunt; at præstantiores eos esse docet, qui postremi quidem ad opus faciendum missi sunt, mercedem autem non primi duntaxat receperunt, sed tantumdem etiam, quantum ii, qui adversus patremfamilias murmurabant, & dicebant: *Hi novissimi una hora fecerunt, & pares nobis fecisti, qui portavimus pondus diei & æstum.* Et qui postremi quidem ad opus acciti sunt, quod mercedem priores receperint, primi dicuntur. Precibus autem ad Deum fusis, & invocato Domini nostri Jesu Christi nomine parabolam explicemus, & quænam nobis pervestigare, ac super illa proferre, nec non, & quasi adhortationes proponere liceat, videamus. Sic autem illa se habet.

De mercede conductis operariis.

28. *Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios*, & cætera, usque ad id: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Ad id fortasse usurpata est tota hæc parabola; ut discamus, quemadmodum qui ad opus faciendum postremi accesserunt, mercedem eamdem primi receperint, ac qui priores fuerant acciti; quoque modo, qui primi accersiti sunt, postremo loco apud patremfamilias constituti sint, unde & mercedem postremi receperunt. Sciendum est autem discussam hanc parabolam, utpote, quæ sit Jesu, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi*, tot involuta comprehendere mysteria sapientiæ in mysterio reconditæ, ab iis, quibus hæc extricandi facultas est, repertum iri, ut super hac potissimum parabola ex æquo Servator dicere queat: *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio*, &, *eructabo abscondita a consti-*

και ἐρευξομαι κεκρυμμενα ἀπο καταβολης· ἀναγκαιον γαρ ἰδειν τον μελλοντα νοησειν την παραβολην την ἐν αὐτῃ δηλεμενην ἡμεραν, και τας ἐν αὐτῃ ὡρας, και ὁτι ἐ κατα ἀποκληρωσιν ὁ οἰκοδεσποτης πεντε ταγμασιν ἐργατων παραδιδωσι τα ἐργα τε ἀμπελωνος. ἐξετασει δε ὁ δυναμενος την αἰτιαν τε πρωϊ μισθωσασθαι τινας ἐργατας εἰς τον ἀμπελωνα, και μετα τετο ἐ περι δευτεραν μεν περι τριτην δε ὡραν ἀλλες, και ἑξης ταυτῃ ἐ περι τεταρτην, ἡ πεμπτην, ἀλλα περι ἑκτην· εἰτα μετα τετο περι την ἑνδεκατην. ὀφειλει γαρ τις λογος εἰναι ἀξιος Ιησε εἰς τον μετα τον ἑωθινον καιρον τρια ἰσα διαςηματα τριτης και ἑκτης και ἐννατης ὡρας, και μετ' αὐτον ἐλαττον διαςημα των περι την ἑνδεκατην ἑςωτων, ὁποσον ἠν διαςημα ἀπο τε ἁμα πρωϊ ἐπι την τριτην. ἐ παρεργως δε προσεκτεον και τῳ, συμπεφωνηκεναι μεν τον οἰκοδεσποτην τοις ἁμα τῃ ἑω παραληφθεισι το ἀνα δηναριον, ἐς ἀπεςειλεν εἰς τον ἀμπελωνα αὐτε· τοις δε περι την τριτην κληθεισιν, ἐ τεταγμενως τον μισθον ὠνομακεναι, ἀλλα το, ὁ ἀν ᾐ δικαιον, δωσω ὑμιν. προσεκτεον δε ὁτι ὡσαυτως ἐποιησε τοις περι την ἑκτην ὡραν, και ἐννατην κληθεισι· και ὁτι τοις περι ἑνδεκατην εἰπεν ἀπολογησαμενοις περι την δι' ὁλης ἡμερας ἀργιας το· ὑπαγετε και ὑμεις εἰς τον ἀμπελωνα. ἀλλα και ὡς ἐξω τε ἀμπελωνος γενομενος, και εὑρων ἐκει τες ἐργατας, τες μεν πρωτες ἀποςελλει εἰς τον ἀμπελωνα, τοις δε δευτεροις φησιν· ὑπαγετε και ὑμεις εἰς τον ἀμπελωνα· ὁμοιως δε την αὐτην λεξιν και τοις την ἑνδεκατην κεκλημενοις· ὑπαγετε και ὑμεις εἰς τον ἀμπελωνα. ὁ δε δυναμενος κατανοησατω τις ἡ ἀγορα, ἐν ᾗ ἑςωτας τες ἀργες εὑρετες δευτερες ἐξελθων ὁ οἰκοδεσποτης· ἐτω δε και ἐξετασθητω τινες οἱ εὑρεθεντες ἑςωτες περι την ἑνδεκατην, οἱς λεγει ὁ οἰκοδεσποτης το· τι ὡδε ἑςηκατε ὁλην την ἡμεραν ἀργοι; ἐπιςησατωτις και τῃ ἀπολογιᾳ των ὁλην την ἡμεραν ἑςωτων ἀρ-

constitutione. Quisquis enim parabobolam intellecturus est, eum scire necesse est, quænam sit in ea commemorata dies, quænam horæ, atque illud etiam nosse, quinque operariorum catervis colendæ vineæ vices patremfamilias fortuito non tribuere. Quin etiam causam investigabit, qui potis erit, cur certos quosdam operarios ad colendam vineam mane conduxerit; alios vero non hora quidem secunda, sed tertia; & consequenter huic, non quarta vel quinta, sed sexta; tum vero deinde, undecima. Aliqua enim subesse debet ratio Jesu digna, propter quam tempus illud, quod post matutinum effluxit, tribus æqualibus intervallis distinctum sit, tertiæ nempe, sextæ, & nonæ horæ; tum vero deinde minus sit intervallum eorum, qui circa horam undecimam stabant, quam quod summum mane inter & horam tertiam intercessit. Quin & perfunctorie ad illud advertendum non est, pactum esse patremfamilias cum operariis dilucescente primum die assumptis, quos in vineam suam misit, uno singulatim denario; cum iis autem, qui hora tertia acciti sunt, certam mercedem pactum non esse, sed illud: *Quod justum fuerit, dabo vobis;* cum accersitis item circa sextam & nonam horam itidem egisse notandum est, nec non & iis, qui circa horam undecimam excusationem dederant, cur toto die otiosi stetissent, dixisse: *Ite & vos in vineam;* tum & cum extra vineam esset, inventis ibi operariis, priores quidem in vineam misisse, posterioribus autem dixisse: *Ite & vos in vineam*; similiter vero eadem verba iis dixisse, qui circa undecimam vocati sunt: *Ite & vos in vineam.* Perscrutetur item, qui poterit, quodnam illud forum sit, in quo alteros otiose stantes invenit egressus paterfamilias; quinam etiam circa undecimam horam stantes reperti sint, quibus ait paterfamilias: *Quid hic statis tota die otiosi?* haud secus pervestigandum est. Ad eorum etiam, qui

toto

ἀργων, και τον πονον τȣ ἑϛηκεναι δι᾽ ὁλης ἡμερας ὑπομειναντων, μετα παῤῥησιας ειποντων, ὁτι προθυμοι μεν ἠσαν τȣ ἐργασαϑαι, ȣ̓δεις δε αὐτȣς ἐμιϑωσατο, ὡς πολλων ὀντων των μιϑωσαμενων μεν ἀν, μισϑωσαμενων δε.

Μη παρεργως δε ἐπιϛησατω τις και τῳ ὀψιας λεγειν τον τȣ ἀμπελωνος κυριον τῳ ἐπιτροπῳ αὐτȣ, καλεσον τȣς ἐργατας, και ἀποδος τον μισϑον, ἀρξαμενος ἀπο των ἐσχατων ἑως των πρωτων. τι γαρ κεκινηκε τον κυριον τȣ ἀμπελωνος ὡϛε κελευσαι τῳ ἐπιτροπῳ καλεσαι τȣς ἐργατας, και ἀποδȣναι τον μισθον, ἀρξαμενον ἀπο των ἐσχατων, και ȣ̔τως ἀναβαινειν ἑως των πρωτων, ἱνα πρωτοι μεν ἀπολαβωσιν οἱ την ἑνδεκατην, δευτεροι δε οἱ την ἐννατην, και τριτοι οἱ την ἑκτην, και μετα τȣτȣς οἱ την τριτην, και τελευταιοι οἱ πρωϊ; τȣτο γαρ σαφως δηλȣται ἀπο τȣ· ἀποδος τον μισϑον, ἀρξαμενος ἀπο των ἐσχατων ἑως των πρωτων. τις δε παρα τον κυριον τȣ ἀμπελωνος ὁ τȣ κυριȣ ἐπιτροπος, διδȣς τον μισϑον κατα τȣ κυριȣ προϛαγμα; ἀλλα ειπερ] οἱ ἐν τῃ ἐννατῃ κληϑεντες ὡρᾳ ȣ̓κ ἐβαϛασαν το βαρος της ἡμερας και τον καυσωνα, δηλονοτι ȣ̓χ ȣ̔τοι ἐγογγυζον κατα τȣ οἰκοδεσποτȣ λεγοντες· ὁτι ȣ̔τοι οἱ ἐσχατοι μιαν ὡραν ἐποιησαν, και ἰσȣς ἡμιν αὐτȣς ἐποιησας τοις βαϛασασι το βαρος της ἡμερας, και τον καυσωνα· ἀλλ᾽ ȣ̓δε οἱ την ἑκτην κληθεντες το βαρος ἐβαϛασαν της ἡμερας, ἀλλ εἰ ἀρα τȣ ἡμισȣς της ἡμερας. και οἱ τῃ τριτῃ δε κληθεντες, ȣ̓ της ὁλης ἐβαϛασαν ἡμερας το βαρος, ἀλλ᾽ εἰ δει ἀκριβως ὀνομασαι, τȣ ἡμισȣς, και τȣ τεταρτȣ της ἡμερας. μονοι δε οἱ ἀπο της ἑω μεμισθωμενοι το βαρος ἐβαϛασαν της ἡμερας και το καυσωνα· ὁλον μεν, οἱ ἀπο της ἑω μεμισθωμενοι· οἱ δε λοιποι, παρα τȣς τελευταιȣς ἀναλογον τῳ καιρῳ ᾡ ἐν τῳ ἀμπελωνι πεποιηκασιν.

Επει δε διαφοροι εἰσι παραβολαι ὀνομαζȣσαι ἀμπελωνα, ζητηϑειη ἀν ποτερον κατα διαφορων πραγματων

καθ᾽

toto die otiosi steterunt, excusationem aliquis attendat, quique per totum diem standi tolerato labore confidenter dixerunt, se paratos quidem ad operandum, a nullo autem fuisse conductos; quasi operæ quidem plurimæ fuerint; conductores non item.

29. Neque vero negligenter illud notandum est: *Cum sero factum esset, dixisse dominum vineæ procuratori suo: Voca operarios, & redde mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos.* Nam qua re permotus vineæ dominus procuratori jussit, ut vocaret operarios, & mercedem eis redderet, initio a postremis facto, atque ita ad primos usque progrediendo; ut priores quidem mercedem reciperent, qui hora undecima, secundi, qui nona, tertii, qui sexta, post illos deinde, qui tertia, & postremi tandem, qui summo mane fuerant conducti? id enim vel inde liquet: *Redde mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos.* Quisnam vero præter ipsum vineæ dominum, domini procurator ille est, qui mercedem ex domini mandato pendit? Sed si diei pondus & æstum non portaverant, qui hora nona accersiti sunt, nec illos certe adversus patremfamilias murmurasse perspicuum est, dicentes: *Hi novissimi una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei & æstum;* neque porro pondus diei portaverunt, qui sexta hora acciti sunt, nisi fortasse partem diei dimidiam: nec item, qui hora tertia sunt advocati, pondus totius diei portaverunt, sed diei semissem tantummodo cum quadrante, si modo res accurate explicanda est; verum ii duntaxat, qui dilucescente primum die conducti sunt, diei pondus & æstum portaverunt; ac totum quidem, qui summo mane sunt conducti; reliqui autem, præter ultimos, pro temporis ratione, quo opus in vinea fecerunt.

30. Quoniam autem in variis parabolis vineæ mentio injicitur, an ad diversas res significandas si-

gilla-

καθ' ἑκαςον ὁ ἀμπὲλων παραλαμβανεται, ἡ κατα τȣ̓ αὐτȣ πραγματος· ἐγω νομιζω δειν ἐξετασαι δια τι ȣ̓ προς παντας τȣς ἐλθοντας πρωτȣς, και νομιζοντας ὁτι πλεον ληψονται, και γογγυσαντας κατα τȣ οἰκοδεσποτȣ, ἀπεκρινατο ὁ οἰκοδεσποτης, ἀλλ' ἑνι μονῳ εἰπεν αὐτων το· ἑταιρε, ȣ̓κ ἀδικω σε· ȣ̓χι δηναριȣ συνεφονησας μοι; και θελω τȣτῳ τῳ ἐσχατῳ δȣναι ὡς και σοι. ὁτι μεν ȣ̓ν ταυτα και τα τȣτοις παραπλησια ἐπιδεχεται ἡ ἐκκειμενη παραβολη ἁ ζητησαι τις ἀν εἰς αὐτην, διαβεβαιωσαιμην ἀν· ὁτι δε και ȣ̓κ ἐςιν εἰπειν εἰς την κατ' ἀξιαν παραβολην ἀλλον, ἡ τον φησαντα ἀν μετα τȣ ἀληθευειν το· ἡμεις δε νȣν Χριςȣ ἐχομεν, και τȣτο θαῤῥων ἀποφανȣμαι. τις ȣ̓ν ἀρα ἐγνω τον ἐν τῃ παραβολῃ ταυτῃ νȣν Χριςȣ, ἡ ὁ ἐμπαρασχων ἑαυτον τῳ παρακλητῳ, περι ȣ̔ φησιν ὁ σωτηρ ὁτι ἐκεινος ὑμας διδαξει παντα, και ὑπομνησει ὑμας παντα ὁσα εἰπον ὑμιν; μη διδασκοντος γαρ τȣ παρακλητȣ παντα ἁ εἰπεν ὁ Ιησȣς, και ταυτην την παραβολην, ȣ̓κ ἀν λεγοιτο τι ἀξιον Ιησȣ εἰς αὐτην. και εἰ τοιαυτα γε ἐζητȣν κατα την Ιησȣ φωνην ἀπο τȣ παρακλητȣ παντες οἱ το κατα Ιωαννην εὐαγγελιον ἀναγινωσκοντες, ȣ̓κ ἀν προσεσχον τινες, ὡς παρακλητῳ, πνευμασι πλανης, και διδασκαλιαις δαιμονιων, ἐν ὑποκρισει ψευδολογων κεκαυτηριασμενων την ἰδιαν συνειδησιν, ὡςε τα της πλανης πνευματα και τα δαιμονια ἀναγορευσαι τῳ μεγαλῳ τȣ παρακλητȣ ὀνοματι, ὁπερ ὁ σωτηρ τοις ἀποςολοις, και εἰ τις τοις ἀποςολοις παραπλησιος ἐςιν, ἐπηγγειλατο. και πειθομαι γε ὁτι ὁ Ματθαιος ἠδει μεν κατα την παραβολην ταυτην μυςηρια, ὡς και τα κατα την τȣ σπορȣ, και των ἐπισπαρμενων τῳ σιτῳ ζιζανιων· ȣ̓κ ἐκρινε δε εὐλογον εἰναι ὁμοιως ταις περι ἐκεινων διηγησεσι, και την περι ταυτης ἀναγραψαι, μη πιςευσας γραμμασι κἀν την ἐπι ποσον της παραβολης ταυτης σαφηνειαν, ὡσπερ ἐκεινων ἐξ ὁλων την διηγησιν ἀνεγραψαν. εἰ δε

εὐλο-

gillatim vinea usurpetur, an ad eandem, quæri potest. Ego vero disquirendum esse existimo, cur non omnibus, qui primi venerant, & se plura accepturos fuerant arbitrati, & adversus patremfamilias murmuraverant, responderit paterfamilias, sed uni duntaxat illorum dixerit: *Amice, non facio tibi injuriam; nonne ex denario convenisti mecum? volo & huic novissimo dare sicut & tibi.* Hæc igitur & iis consimilia in proposita parabola ab aliquo investiganda contineri certo affirmare possum; verum & super ea pro dignitate differere, ad alium minime pertinere, quam qui vere dixit: *Nos autem sensum Christi habemus;* id enimvero præfidenter quoque pronuntiabo. *Quis* igitur *cognovit sensum Domini* in hac parabola delitescentem, præterquam, qui seipsum Paracleto permisit, de quo ait Servator: *Ille vos docebit, & suggeret omnia, quæcumque dixero vobis.* Nisi enim, quæcumque dixit Jesus, & ipsam hanc parabolam docuerit Paracletus, haud quidquam Jesu dignum super ea proferri possit. Quin & si juxta Jesu effatum talia a Paracleto quæsivissent, quicumque evangelium secundum Joannem evolvunt, minime sane attendissent nonnulli, tamquam Paracleto, sic *spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam,* adeo ut spiritus erroris & dæmonia magno Paracleti nomine appellent; quod apostolis, & si quis apostolorum similis est, Servator promisit. Atque illud quidem persuasum habeo, mysteria omnia, quæ hæc involvit parabola, haud secus, ac quæ in seminatione & seminatis supra triticum zizaniis continentur, Matthæo explorata fuisse; at hujus, perinde ac illorum explicationem conscribere minime consentaneum esse duxisse, ne tantilla quidem parabolæ hujus interpretatione litteris mandata, quemadmodum plenam illorum expositionem scriptis prodidit. Quod si parabolæ

εὐλογως ὁ Ματθαιος την περι της παραβολης διηγησιν ἀπεσιωπησε, δηλονοτι κἀν ἐκ μερους τις αὐτην νοησαι δυνηθη, ταχα μεν εὐλογως ἀν αἰνιξεται το της φαινομενης αὐτῳ διηγησεως, ου μην παντα τα ἀποκαλυπτομενα αὐτῳ σαφηνιζων, και γραφη πιστευων, ἐξω κινδυνου του περι της ἐκθεσεως των μυστηριων ἐσαι.

Φερε ουν ἡμεις οἱ σφοδρα ἀπολειπομενοι του κατα την παραβολην βαθους των πραγματων, και σφοδρα ὀλιγα εἰς αὐτην φανταζομενοι, πη μεν μετ' εὐχης τινα ἐκ μερους ἀποδωμεν, τινα δε ἐπ' ὀλιγον και των φαινομενων διεξαντες ουτω παρελθωμεν, μετα το εἰπειν καθηκοντως εἰς την παραβολην, και ἐπι τα ἑξης αὐτης. πρωτον τοινυν ἰδωμεν τα περι την ἐν τῃ ζητουμενῃ παραβολῃ ἡμερας. και ὁρα εἰ δυναμεθα ὁλον ἐνεστωτα αἰωνα ἡμεραν τινα εἰπειν, μεγαλην μεν ὡς προς ἡμας, μικραν δε τινα και ὀλιγοχρονιον, ὡς προς την του θεου, και του Χριστου, και του ἁγιου πνευματος ζωην· ταχα γαρ και τισι των μακαριων δυναμεων, και ἐπαναβεβηκυιων, συγκρισει των πολλων γεννητων, τα κατω της ἀρχικης τριαδος λογον ἐχει ὁλος ὁ ἐνεστως αἰων ὡς προς την ζωην αὐτων, ὁν λογον ἐχει ἡ παρ' ἀνθρωποις ἡμερα, προς ὁλον τον δυνατον ἀνθρωπῳ ζην χρονον. εἰ δε τοιουτον τι μυστηριον ἐν δευτερονομιῳ δηλουται κατα την ᾠδην ἐν ᾑ γεγραπται· μνησθητε ἡμερας αἰωνος, ἡ μη, ζητησει ὁ δυναμενος. εἰτα εἰ τοιαυται αἱ ἡμεραι αἰωνος, ὡς ἀκολουθον ἀν εἰη την παραπλησιον ἐκδοχην ἐννοειν εἰς το· ἐτη αἰωνια ἐμνησθην, και ἐμελετησα νυκτος μετα της καρδιας μου, ἡδολεσχουν, και ἐσκαλλε το πνευμα μου, και εἰπα· μη εἰς τους αἰωνας ἀπωσεται κυριος; και ταχα, ἱνα τολμηροτερον εἰπω, εἰς μεν τους αἰωνιας ουκ ἀπωσεται κυριος, πολυ γαρ και εἰς ἑνα αἰωνα ἀπωσασθαι κυριον· ἀπωσεται δε ταχα και εἰς δευτερον αἰωνα ὁτε ουκ ἀφιεται ἡ τοιαδε ἁμαρτια ουτε ἐν τῳ νυν αἰωνι,

ουτε

explanationem cum ratione Matthæus silentio prætermisit, si quis partem ejus comprehensione assequi valeat, patefactam sibi interpretationem obscure depromens, recte fortasse egerit; at si quæcumque sibi revelata sunt, palam aperuerit, & litteris tradiderit, citra evulgatorum mysteriorum discrimen haudquaquam erit.

31. Age ergo, nos, qui a rerum in parabola reconditarum profunditate longe absumus, & valde pauca super eam animo concipimus, aliqua leviter non sine precibus proponamus, sententia item nostra aliqua ex parte paucis aperta, postquam super parabola apposite disseruerimus, ad reliqua pergamus. Primum itaque, quid sit dies ista, de qua proposita agit parabola, disputemus; ac videamus, an totam præsentem ætatem diem quamdam dicere possimus, nostri quidem ratione habita, magnam; exiguam vero & brevem, si cum Dei, & Christi, & Spiritus sancti vita contendatur: siquidem præsens ætas eamdem fortasse rationem habet ad vitam beatarum quarumdam potestatum, quæque genitis compluribus collatæ superiores his evaserunt, quæ infra rerum omnium moderatricem Trinitatem posita sunt, quam humanæ vitæ dies ad totum tempus rationem habet, ad quod hominis vita progredi potest. An autem tale aliquod mysterium aperiatur, nec ne, in eo Deuteronomii cantico, ubi scriptum est: *Mementote diei sæculi*, inquiret qui poterit; tum deinde, si tales sunt dies sæculi, ut necessario consequatur, similiter explicandum esse hunc locum: *Annos æternos in mente habui, & meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum. Et dixi: Numquid in sæcula projiciet Deus?* Et fortasse, ut audentius dicam, in sæcula quippe Dominus non projiciet: multum quippe est, vel in unum sæculum Dominum projicere; sed & in alterum fortasse sæculum projiciet, cum certum hocce

ὐτε ἐν τῳ μελλοντι. τις ὐν ἀρα ἱκανος τας ἑξ ἡμερας, και την της ἀναςάσεως ἑβδομην ἐπι τοιαυτας ἀναγαγειν ἡμερας, και μετα τα σαββατα τας νυμηνιάς, και τας ἐν τῳ πρωτῳ μηνι ἑορτας, και τῃ τεσσαρεσκαιδεκατῃ τυ μηνος ἡμερᾳ πασχα, και ταις ἑξης των ἀζυμων; ὑτω δε ἀναλογον εἰς ἀβυσσον τις ἐμπεσειται νοηματων, και τας λοιπας ἑορτας εν τοιαυταις φανταζομενος ἡμεραις, και ὁλον τον ἑβδοματικον ἐνιαυτον, ἐν ᾧ πτωχοις, και προσηλυτοις, και τοις θηριοις της γης χαριζεται ὁ θεος τυς ἐκ προτερας γεωργιας ἀνατελλοντας καρπυς, ἐν καιρῳ μη γεωργυμενην· τις δε δυναται ἀναβηναι ἐπι τον ἀριθμον των της ἀβυσσυ ἐν τῃ πεντηκονταετηριδι ἡμερων, ἀβυσσυ δε λεγω, δια το βαθος των δογματων· ἱνα τις ἀναβῃ και ἰδῃ τον πεντηκοςον ἐνιαυτον, και τα ἐν αὐτῳ νενομοθετημενα πληρυμενα; ἀλλα γαρ ζητυντες την μιαν της ἐκκειμενης παραβολης ἡμεραν, και νομισαντες αὐτην ὁλον τον ἐνεςωτα αἰωνα, ἐλαθομεν ἐμβαντες εἰς βαθη θευ, δεομενοι πνευματος τυ παντα ἐρευνωντος, και τα βαθη τυ θευ. ἐγω δ' οἶμαι ὁτι ὡσπερ ἐπ' ἐξοδῳ συντελειας τυ ἐνιαυτυ εἰρηται τινα δειν γινεσθαι, ὑτως οἱονει ἐπι πλειονων αἰωνων συντελειᾳ, εἰτε ἐνιαυτον τινα συμπληρυντων, εἰτε ὁτι δηποτε, εἰς ἀθετησιν ἁμαρτιας ἐφανερωθη ὁ Ιησυς ἡμων, ἱνα μετα την ὡς ἐνιαυτυ ἡμερων συντελειαν των αἰωνων, παλιν ἀλλη ἀρχη διαδεξηται, και ἐνδειξηται ὁ θεος ἐν τοις αἰωσι τοις ἐπερχομενοις τον ὑπερβαλλοντα πλυτον της χρηςοτητος αὐτυ, εἰς ὑς αὐτος οἰδε δειν ἐνδειξασθαι. και ταυτα μεν δια την ἐν τῃ παραβολῃ λελεχθω ἡμεραν, ἁτινα δυνασαι κατασκευασαι και ἐκ της Ιωαννυ ἐπιςολης φασκοντος· παιδια, ἐσχατη ὡρα ἐςι· και καθως ἠκυσατε ὁτι ἀντιχριςος ἐρχεται, και νυν ἀντιχριςοι πολλοι γεγονασι, ὁθεν γινωσκομεν ὁτι ἐσχατη ὡρα ἐςιν· εσχατη γαρ ὡρα μετα την ἑνδεκατην της προκειμενης παραβολης, ἐπει περι την ἑνδεκατην ὁ κατα την παραβολην οἰκοδεσπο-

peccatum nec in præsenti sæculo remittatur, neque in futuro. Quis ergo ad ejusmodi dies, sex dies, & septimum resurrectionis diem referre poterit, & post sabbata neomenias, & primi mensis festivitates, & quod decimo quarto mensis die, reliquisque azymorum diebus pascha celebratur? Reliquas item festivitates in ejusmodi diebus pari ratione fingens quispiam, nec non & hebdomadicum annum, in quo egenis & advenis, & bestiis terræ ad tempus cultura vacantis ex priore agricolatione provenientes fructus largitur Deus, in cogitationum voraginem devolvetur. Quis vero numerum dierum, qui in spatii quinquaginta annorum pelago continetur, mente consequi valeat, (pelagus dico, propter sententiarum profunditatem) ut quinquagesimum annum, quæque in eo fieri sancitum est, animo evectus completa cognoscat? Verum enimvero, dum unam propositæ parabolæ diem investigamus, eamque totum hoc esse sæculum præsens arbitramur, in Dei profunditates nec opini decidimus, opus habentes *spiritu, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Ego vero existimo, quemadmodum in fine consumationis anni quædam contingere debere dictum est; ita tanquam in plurium sæculorum consummatione, sive annum aliquem, sive quidpiam aliud complentium, *ad destructionem peccati apparuisse* Jesum nostrum, ut post sæculorum tanquam dierum anni consummationem, aliud rursus succedat principium, & *ostendat* Deus *in sæculis supervenientibus abundantes divitias bonitatis suæ*, quibus eas ostendendas esse novit. Atque hæc propter commemoratum in parabola diem dicta sint, quæ etiam confirmare potes ex epistola Joannis dicentis: *Filioli, novissima hora est: & sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt, unde scimus, quia novissima hora est.* Hora enim novissima undecimam propositæ parabolæ horam excipit, quoniam parabolæ homo paterfamilias *circa*

ποτης ἀνθρωπος ἐξελθων εὑρεν ἀλλȣς ἑςωτας, και λεγει αὐτοις, τι ὡδε ἑςηκατε ὁλην την ἡμεραν ἀργοι;

Μετα δε τȣτο ζητȣμεν, πως ȣ̉ κατα ἀποκληρωσιν ὁ οἰκοδεσποτης πεντε ταγμασιν ἐργατων παραδιδωσι τα ἐργα τȣ ἀμπελωνος· πρωτῳ μεν, ὁτε ἐξηλθεν ἁμα πρωϊ μισθωσασθαι ἐργατας εἰς τον ἀμπελωνα· δευτερῳ δε, ὁτε ἐξελθων περι τριτην ὡραν εἰδεν ἀλλȣς ἑςωτας ἐν τῃ ἀγορα ἀργȣς· τριτῳ δε και τεταρτῳ, ὁτε παλιν ἐξελθων περι ἑκτην και ἐνατην ὡραν ἐποιησεν ὡσαυτως· πεμπτῳ δε τῳ περι ἑνδεκατην, ἡνικα ἐξελθων εὑρεν ἀλλȣς ἑςωτας, και λεγει αὐτοις, τι ὡδε ἑςηκατε ὁλην την ἡμεραν ἀργοι; και ὁρα εἰ δυνασαι πρωτον μεν ταγμα εἰπειν, το κατα τον Αδαμ, ἁμα τῃ κοσμοποιϊα· ἐξηλθε γαρ ἁμα πρωϊ ὁ οἰκοδεσποτης, και ἱν' ȣ̉τως ὀνομασω, τον Αδαμ, και την Ευαν ἐμισθωσατο, ἱν' ἐργασωνται τον ἀμπελωνα της θεοσεβειας· δευτερον τε ταγμα, το κατα τον Νωε, και την προς αὐτον διαθηκην· και τριτον, το κατα τον Αβρααμ, ᾡ συνεξακȣεται τα κατα τȣς πατερας μεχρι Μωσεως συμπαρειληφθαι· τεταρτον δε το κατα τον Μωσεα, και πασαν την Αἰγυπτȣ οἰκονομιαν, και την ἐν τῃ ἐρημῳ νομοθεσιαν· τελευταιον δε ταγμα, το κατα την παρȣσιαν ἐςι Χριςȣ Ιησȣ το περι την ἑνδεκατην. πλην ἀνθρωπος εἰς οἰκοδεσποτης, ὁσον ἐπι τῃ προκειμενῃ παραβολῃ, πεντακις ἐξεληλυθε, και ἐπι τα τηδε ἐληλυθε πραγματα, ἱν' ἐργατας ἀνεπαισχυντȣς, ὀρθοτομȣντας τον λογον της ἀληθειας ἐξαποςειλῃ ἐπι τον ἀμπελωνα, τȣς ἐργαζομενȣς αὐτȣ τα ἐργα· εἰς γαρ Χριςος ὁ ἀνθρωποις συγκαταβας πλεονακις, τα της κλησεως των ἐργατων ἀει ᾠκονομησεν.

Εἰ δε και ἀπο τȣ αἰσθητȣ κοσμȣ, και ἀπο των ἀπο αἰσθησεως ἀρξαμενων τα ἐργα πρεπει συμβολον τι ἐχȣσιν αἱ πεντε των ἐργων παραληψεις, ὁ δυναμενος ἐπιςησατω.

undecimam exiit, & invenit alios stantes, & dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi?

32. Deinceps vero, cur quinque operariorum catervis colendæ vineæ negotium paterfamilias fortuito & temere non attribuerit, indagandum est; at priori quidem, cum *exiit primo mane conducere operarios in vineam*; secundo vero, quando *egressus circa horam tertiam vidit alios stantes in foro otiosos*; tertio item, ac quarto, quando *iterum exiit circa sextam & nonam horam, & fecit similiter*; quinto autem, qui circa undecimam inventus est, quando *exiit, & invenit alios stantes, & dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi?* Ac vide, an primum esse ordinem dicere queas, qui ab Adamo simul cum mundi fabricatione initium habuit: exiit enim primo mane paterfamilias, & ut ita dicam, Adamum & Evam conduxit, ut pietatis vineam excolerent; secundum autem ordinem, qui a Noe & pacto cum eo fœdere censetur; tertium, qui ad Abrahamum pertinet, cum quo comprehensa quoque esse, quæ ad Patres ad Moysen usque spectant, intelligendum est; quartum item ad Moysen, & quæcumque in Ægypto peracta sunt, & leges in deserto conditas esse referendum; postremum vero undecimæ circiter horæ ordinem Christi Jesu adventum significare. Cæterum unus homo paterfamilias, sicut proposita habet parabola, quinquies egressus est, & ad horumce locorum res accessit, ut *operarios inconfusibiles, recte tractantes verbum veritatis*, in vineam mitteret, qui in opere ipsius faciundo laborarent. Unus enim Christus, qui ad homines plerumque se accommodavit, ea semper, quæ operariorum vocationem attinent, administravit.

33. Videat autem, cui pote erit, an non cum mundo sub sensum cadente, & iis, qui opus facturi a sensibus auspicantur, convenientiam habeant & similitudinem quinque illa operis faciendi suscepta ne-

 gotia:

σατω. γεγυμνασθω δε, κἂν μη βυλεται τις εἰς δογματα παραδεξασθαι και τα λεχθησομενα· ἐρει γαρ τις ὁτι ἁφη μεν ἐςι κατα την πρωτην κλησιν, διο εἰπεν ἡ γυνη τῳ ὀφει· ὁ εἰπεν ὁ Θεος ϗ φαγητε ἀπ' αὐτϗ, ϗδε ϗ μη ἀψησθε αὐτϗ· ὀσφρησις δε κατα την δευτεραν, ὁθεν ἐπι τϗ Νωε, και ὠσφρανθη κυριος ὀσμην εὐωδιας· γευσις δε κατα τον Αβρααμ, διο και ἑςιων τϗς ἀγγελϗς παρατιθησιν αὐτοις ἐγκρυφιας ἀπο σεμιδαλεως, και τον ἁπαλον μοσχον· ἀκοη δε ἐπι Μωσεως, ὁτε ἐκ τϗ ϗρανϗ ἀκϗςη γεγονεν ἡ φωνη τϗ Θεϗ· ὁρασις δε ἡ πασων των αἰσθησεων τιμιωτερα, κατα την Χριςϗ ἐπιδημιαν, ὁτε ἑωρακασι τον Χριςον τοις μακαριοις ὀφθαλμοις. λελεχθω δε και ταυτα, εἰτε γυμνασιας χαριν λογικης, εἰτε βϗλεται τις και δογματικης δια τας πεντε κλησεις.

Οἰμαι δ' ὁτι και ἐργα τϗ ἀμπελωνος ἠν δεομενα καθ' ὡραν ἐργατων· ἐδει γαρ ἁμα τῃ ἑῳ ἐργα γινεσθαι ἐν τῳ ἀμπελωνι, και εἰδεν ὁ καλων οἰκοδεσποτης τϗς ἐργατας, τινες ἠσαν ἐπιτηδειοι προς τα ἀπο την ἑῳ ἐργα. ἀλλο δε ἐργον περι την τριτην ὡραν ἠν το ἐπι τϗ Νωε, ὁτε ἐςησεν αὐτῳ ὁ Θεος διαθηκην. εἰτα αἱ δεκα ἀπο τϗ Νωε ἐπι τον Αβρααμ γενεαι καταληγϗσαι ἐπι τον Αβρααμ, ἀρχην ἀλλης ὑπεβαλον κλησεως, και ἠν ἐργατης τϗ ἀμπελωνος τοτε ἀρξαμενος ὁ Αβρααμ, και μετ' αὐτον Μωσης μετα των συν αὐτῳ παρεληφθη εἰς τον ἀμπελωνα· ἐλειπε δε τι τελευταιον ἐργον τῳ ἀμπελωνι ὁπερ ἐχρῃζε νεαρας κλησεως, και καινης, ἀκμαιως και ἀθροως ἐν βραχει το λειπον ἐν τῳ ἀμπελωνι ἐργαζομενης, τϗτο δε ἠν το της καινης διαθηκης· ἰσα μεν ϗν διαςηματα των περι τριτην, και ἑκτην, και ἐνατην κληθεντων· ἀναλογον δε τῳ ἀπο της ἀρχης ἐπι την τριτην ὡραν, το ἀπο της ἐνατης Μωσεως ὡρας ἐπι την ἑνδεκατην της Χριςϗ Ιησϗ ἐν

σαρκι

gotia: ſeſe autem exerceat, etiamſi, quæ dicenda ſunt, inter dogmata admittere aliquis recuſet: dicet enim aliquis, tactum in prima vocatione contineri; idcirco ſerpenti dixiſſe mulierem: *Præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud:* odoratum in altera, unde Noe temporibus *odoratum eſſe Dominum odorem ſuavitatis*: guſtum vero in Abrahamo ſignificari; ideo cum angelos convivio exciperet, ſubcinericios e ſimila panes, & tenerum vitulum appoſuiſſe: auditum autem in Moſis ætate reperiri, quando ſcilicet Dei vox, quæ audiri poterat, de cœlo edita eſt: viſum vero, qui ſenſuum omnium nobiliſſimus eſt, Chriſti adventu referri, quando Chriſtum beatis oculis conſpexerunt. Hæc autem ſive animi exercendi gratia, vel etiam, ſi cui potius ita viſum erit, dogmatum proferendorum cauſa, propter quinque vocationes dicta ſint.

34. Ego vero vineæ opera pro variis horis operarios deſideraſſe exiſtimo; nam diluceſcente primum die opera quædam in vinea facienda erant, & quinam ad opera matutina idonei eſſent operarii, paterfamilias eos accerſens dijudicavit; tertia vero hora aliud urgebat opus, temporibus ſcilicet Noe, quando fœdus cum eo pepigit Deus: decem poſtmodum a Noe ad Abrahamum generationes, quæ in Abrahamo deſinunt, alteri vocationi initium dabant; & tunc quidem vineæ operarius eſſe cœpit Abraham; & poſt eum Moſes, ipſiusque ſocii ad vineam aſſumpti ſunt. At poſtremum aliquod opus vineæ deerat, quod novam & recentem vocationem vineæ defectum tempeſtive & confeſtim reſarturam deſiderabat; id autem erat, quod in novo teſtamento continetur. Æqualibus ſane intervallis diſtant, qui circa tertiam, & ſextam, & nonam horam fuerant acciti; idem autem nonam Moſis horam & undecimam adventus Chriſti in carne intervallum diſpeſcit; quod initium inter &

σαρκι ἐπιδημιας. συμπεφωνηκε δε ὁ οἰκοδεσποτης τοις ἁμα τῃ ἑῳ παραληφθεισι δηναριον. τουτο δ' οἰμαι ἐςι το της σωτηριας νομισμα, ου συνεξεταζομενων αὐτῃ των κατα την δοξαν· σωτηριας γαρ ὀνομα οἰμαι το δηναριον δοξει· ὁ δε το ὑπερ το δηναριον, εἰ πως ὀνομασθῃ, νομισματα του πενταπλασιασαντος την δεδομενην μναν, ἠ δεκαπλασιασαντος. ὁ δε λεγων τοις περι την τριτην παραληφθεισιν ὁ ἐαν ῃ δικαιον δωσω ὑμιν, προετρεψατο μεν τους της τριτης ὡρας ἐργατας ἐπι το παν ὁ, τι ποτε δυνανται ἐργασασθαι· ἑαυτῳ δε τετηρηκε το κρινειν τον δικαιον προς το γενομενον ἐργον μισθον· ἐπει δε ὡσαυτως ἐποιησε τοις περι την ἑκτην και ἐννατην ὡραν, δηλονοτι και αὐτοις εἰπεν· ὁ ἐαν ῃ δικαιον, δωσω ὑμιν. και δυνανται γε ἐργον ἐν τῳ ἀμπελωνι πεποιηκεναι τοις ἁμα τῃ ἑῳ ἐργασαμενοις, οἱ ἐν ὀλιγωτερῳ χρονῳ ἐπιτεινειν βουλομενοι την εἰς το ἐργον δυναμιν και ἐνεργειαν, ου προκαμουσιν, ὁ περ συμβεβηκε τοις ἁμα τῃ ἑῳ κεκλημενοις. ἀλλα ζητησαι τις πως ου μονον ἀργοις ὑπαρχουσιν, ἀλλα και ἑςηκοσιν ὁλην την ἡμεραν, τουτεςι παρα παντα τον προ της ἑνδεκατης ὡρας καιρον, φησιν ὁ οἰκοδεσποτης ἐξελθων περι την ἑνδεκατην ὡραν· τι ὡδε ἑςηκατε ὁλην την ἡμεραν ἀργοι; ἐγω δε ὑπονοω τον περι ψυχης ἀποῤῥητον και ἐν τουτοις κεκρυφθαι λογον, ὁτε ἠργουν ὁλην την ἡμεραν μεχρι της ἑνδεκατης ὡρας. θελοντες μεν γαρ ἐργασασθαι, ου παραλαμβανομενοι δε εἰς τον ἀμπελωνα οἱ τεθαῤῥηκοτως ἀπολογουμενοι, και λεγοντες· ουδεις ἡμας ἐμισθωσατο· ἡμεις μεν ουν ἐτολμησαμεν τοιαυτα τινα και ἐκ πολλων μεν φαντασθεντες γραφων, και ἐκ της προκειμενης δε παραβολης εἰπειν, εἰς το καταςησαι πως ὁλην την ἡμεραν ἑςηκασιν ἀργοι παρα το μηδενα αὐτους μεμισθωσθαι, οἱ περι την ἑνδεκατην ὡραν κεκλημενοι.

Οἱ δε μη ἀρεσκομενοι τοις τοιουτοις δογμασι λεγετωσαν ἡμιν την ὁλην ἡμεραν, και τους ἑςωτας ὁλην ἡμεραν ἀργους, θελον-

tertiam horam intercessit. Cum iis autem, qui primo mane assumpti sunt, denario pactus est paterfamilias; is vero, opinor, salutis est nummus; modo, quæ ad gloriam pertinent, una non complectare; salutis enim nomen denarius esse videbitur: quod autem supra denarium est, ii sunt ejus nummi, sicubi mentio eorum facta est, qui minam sibi traditam quinquies, vel decies multiplicavit. At qui accitos circa tertiam horam his verbis compellat: *Quod justum fuerit, dabo vobis*, tertiæ horæ operarios adhortatus est, ut labori totis viribus incumberent, æquam autem effecto operi mercedem sibi dispensandam servavit: & quoniam erga sextæ & nonæ horæ operarios similiter se gessit, his etiam dixisse liquet: *Quod justum fuerit, dabo vobis.* Certe qui robur & industriam ad opus faciendum, breviori licet tempore, contendere volunt, tantumdem in vinea operis fecisse possunt, quam qui primo mane fuerant convocati, sed labori ac operæ pepererant, quod iis nimirum contingit, qui summo mane acciti sunt. Verum quæret aliquis, quomodo non otiosis solummodo, sed & qui toto die steterint, hoc est, toto ante undecimam horam tempore, egressus circa undecimam horam paterfamilias dixerit? *Quid hic statis tota die otiosi?* Ego vero reconditam de anima & arcanam sententiam in hac totius diei ad horam usque undecimam cessatione illorum ac otio delitescere opinor; prompto enim erant ad laborem animo, ac expedito, ad vineam autem excolendam non conducebantur, qui confidenter sese excusabant, dicentes: *Nemo nos conduxit.* Nos igitur tum variis scripturis, tum & proposita hac parabola inducti, talia quædam proferre ausi fuimus, ut quonam pacto toto die otiosi steterint, qui circa undecimam advocati sunt, quod a nemine conducerentur, declararemus.

35. Quibus autem minime arrident hæ sententiæ, totius hujus diei significationem nos doceant, necnon

&

θελοντας ἐργασασθαι, μη κεκλημενȣς εἰς τον ἀμπελωνα, και παῤῥησιαζομενȣς ἐν τῳ· ȣ̓δεις ἡμας ἐμισθωσατω. εἰ γαρ συνεσπαρη ἡ ψυχη τῳ σωματι, πως ὁλην την ἡμεραν εἱςηκεισαν ἀργοι; ἡ λεγετωσαν ἡμιν τις ἡ ὁλη ἡμερα, και ἐν αὐτῃ διαφοροι, και τας διαφορȣς ὡρας, κλησεις των ἐργατων· ποτερον δε μακαριοι μεν οἱ ὑπο τȣ κατα την παραβολην οἰκοδεσποτȣ μεμισθωμενοι, ἡσαν δε και ἀλλοι μεμισθωμενοι ἐργαται, ἡτοι ὑπο ἑτερων οἰκοδεσποτων, ἡ τȣ αὐτȣ· και ἡτοι ȣ̓ μακαριοι ἡ ȣ̓χ ȣ̔τως μακαριοι, ὑπερ ἡμας ἐςι κατ' ἀξιαν το τοιȣτον νοησαι, ἡ και ὡς νοȣμεν, γραφῃ τα νοȣμενα πιςευσαι. ἐγω ζητω και τα ἐξω τȣ ἀμπελωνος, ὁπȣ εὑρισκονται οἱ ἐργαται ὑπο τȣ ἐξελθοντος αὐτȣς μισθωσασθαι, και ἐπισκοπω μηποτε ἡ χωρα των προ τȣ σωματος ψυχων ἐςιν ὁ ἐξω τȣ ἀμπελωνος τοπος· ἀμπελων δε ȣ̓ μονον τα τηδε, ἀλλα και τα ἐξω τȣ σωματος, ἐνθα οἰμαι ἐργαζονται οἱ ἐργαται, ȣ̓ γαρ ἐν ἀργιᾳ, εἰσιν αἱ ἀπαλλαγεισαι τȣ σωματος ἐργατων παραληφθεντων εἰς το χωριον τȣ οἰκοδεσποτȣ ψυχαι, και Σαμȣηλ γȣν ἐξω σωματος εἰργασατο προφητευων, και Ιερεμιας εὐχομενος ὑπερ τȣ λαȣ. φιλοτιμωμεθα ȣ̓ν και ἐργαζωμεθα τον ἀμπελωνα, εἰτε ἐνδημȣντες, εἰτε ἐκδημȣντες, ληψομενοι ὁ ἐαν ῃ δικαιον. και ȣ̓δεις γε, ὁσον ἐπι τῃ παραβολῃ, μη ἐργασομενος τα τȣ ἀμπελωνος ἐργα ἐξαποςελλεται εἰς αὐτον· ȣ̓δενα γαρ ὡς ἐκλιπεςερον το ἐργον πεποιηκοτα ὁ οἰκοδεσποτης ἐμεμψατο. και ταχα ὁ ἐξω τȣ ἀμπελωνος τοπος, ἐςιν ἡ ἀγορα, ἐνθα ἡσαν οἱ ἑςωτες ἀργοι· μεγαλη δ' ἡ ἀπολογια προς το ἀξιȣς αὐτȣς γενεσθαι τȣ της ὁλης ἡμερας μισȣ, τοις εἰπȣσι λελεκται ὁτι ȣ̓δεις ἡμας ἐμισθωσατο· διοπερ αὐτȣς ἐμισθωσατο, και, ἱν' ȣ̔τως εἰπω, ἀποδεδωκεν

eorum, qui cum animo ad laborem parati, toto
e otiosi steterint, ad vineam acciti non sunt, & id
spondere ausi fuerunt: *Nemo nos conduxit*: nam si
ia cum corpore anima sata est, quomodo toto die
:terunt otiosi? vel certe dicant nobis, quid sit to-
s ille dies, variæque pro variis horis operariorum
ıcationes: an autem beati fuerint, quos laudatus
parabola paterfamilias conduxit; & utrum alii es-
ıt conducti operarii, vel ab aliis patribusfamilias,
l ab eodem; & an essent beati, vel non æque beati,
o rei dignitate haudquaquam mente consequi, vel,
ut assequimur, ita scriptis tradere valemus. Ego
idem & loca, quæ sunt extra vineam, pervestigo,
quibus operarii ab eo, qui ad conducendos illos
iit, reperiuntur; & utrum animorum corporibus
ndum immissorum idem ille sit, qui & extra vineam
:us, mecum perpendo, & an vinea non res solum
jus vitæ, sed & quæ extra corpus sunt, significet,
i opus suum facere operarios existimo; nec enim
erariorum ad prædium patrisfamilias excolendum
ümptorum animæ otiosæ sunt, postquam e corpore
grarunt. Certe opus faciebat, postquam corpore
peditus est, Samuel vaticinans, nec non & Jere-
as pro populo orans. Magno ergo studio vires in
colenda vinea, sive in hoc corpore constituti, sive
tra illud peregrinantes contendamus, mercede olim
ua donandi; nemo sane in vinea excolenda operam
nime positurus, ex parabolæ sententia, in eam mit-
ır; nemini enim imperfectum opus crimini dedit
:erfamilias, licet ipsius fortasse majoris, minorisve
rcedis spem reprehenderit. Ac ille fortasse extra
ıeam locus, forum est, in quo versabantur, qui
osi stabant. Et sane, qui dixerunt: *Nemo nos con-*
:it, optima usi sunt excusatione, ut digni essent,
bus totius diei merces penderetur; quam ob rem
s conduxit, &, ut ita dicam, mercedem illis refu-
dit,

δωκεν αὐτοις μισθον τȣ μακροθυμως ἑςηκεναι ὁλην την ἡμεραν, και περιμενων μεχρι ἑσπερας τον μισθωσομενον. μετα ταυτα ὀψιας γενομενης, τȣτεςι της συντελειας τȣ αἰωνος, και της κατα την παραβολην ἡμερας, λεγει τῳ ἐπιτροπῳ ἑαυτȣ ὁ κυριος εἰτε τινι ἀγγελων τῳ ἐπι των μισθων, εἰτε και ἑνι ἐκ πολλων ἐπιτροπευσαντων ἐπιτροπων· καθο λελεκται ὑπο ἐπιτροπȣς, και οἰκονομȣς εἰναι τον κληρονομον παρα τον χρονον ὀν νηπιος ἐςι. κατα το προςαγμα τοινυν τȣ οἰκοδεσποτȣ καλȣνται οἱ ἐργαται ὑπο τȣ ἐπιτροπȣ, ἱνα ὁ μισθος τοις ἐσχατοις πρωτοις δοθῃ· οἱ γαρ προτεροι ἐργαται μαρτυρηθεντες δια της πιςεως ȣκ ἐκομισαντο την ἐπαγγελιαν, τȣ θεȣ περι ἡμων κρειττον τι προβλεψαμενȣ των ἐν τῃ ἑνδεκατῃ ὡρᾳ κεκλημενων, ἱνα μη χωρις ἡμων τελειωθωσι. και ἐλεηθημεν γε ἐπι τῳ ὁλην την ἡμεραν ςηναι, και βεβȣλησθαι ἡκειν ἡμιν τον μισθωσομενον, ἠργηκεναι δε, και μετα ἀπολογιας ἠξιωσθαι τȣ ἐργȣ, και ἐλεηθεντες πρωτοι τον μισθον ἀποληψεσθαι προσδοκωμεν οἱ χριςȣ γνωριμοι· εἰτ᾽ ἐπαναβαινων δωσει τον μισθον τοις προ ἡμων ἐργασαμενοις, εἰτα τοις προ ἐκεινων, και ȣτως μεχρι των πρωτων. ἰδων δε τις τον τοπον ἐνθα διετριβε Σαμȣηλ, και ἀκολȣθως σκοπησας περι των της ἑνδεκατης κληθεντων ἐργατων, ὀψεται τινα τροπον ἐβαςασαν το βαρος, και τον καυσωνα της ἡμερας προτεροι· οἱ δε την ἑνδεκατην κληθεντες, ὡς ἐκεινοι μεν ȣκ ἐβαςασαν το βαρος της ἡμερας και τον καυσωνα, ἐβαςασαν δε το βαρος τȣ ἑςηκεναι ἀργοι. προ της ἐφ᾽ ἡμας ȣν παρȣσιας τȣ δεσποτȣ, ὁς εἰπεν ἡμιν· δευτε προς με παντες οἱ κοπιωντες, και πεφορτισμενοι, κᾀγω ἀναπαυσω ὑμας· φορτιων γαρ ἠν ἡ ἀργια, και το μη ἀξιȣς πω κριθηναι των ἐν τῳ ἀμπελωνι ἐργων. και καυσωνα γε ἐβαςασαν οἱ προ της ἑνδε-

κατης

dit, pro eo, quod toto die patienter ſteterint, & ad veſperam uſque conductorem expectaverint. Deinde vero cum appetiiſſet veſpera, hoc eſt, ſæculi, & commemorati in parabola diei conſummatio, procuratori ſuo ait Dominus, ſive alicui ex angelis mercedum diſpenſationi præfecto, ſive uni cuipiam de multis diſpenſationis curam gerentibus procuratoribus, quemadmodum ſub tutoribus & actoribus eſſe dicitur hæres, quamdiu parvulus eſt. Ex patrisfamilias igitur mandato operarios accerſit procurator, ut poſtremo loco primis merces erogetur: primi quippe operarii *teſtimonio fidei probati non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis*, qui hora undecima vocati ſumus, *melius aliquid providente, ut non ſine nobis conſummarentur.* Et quod toto die ſteterimus, & conductorem ad nos venire optaverimus, & otioſi fuerimus, & data excuſatione digni habiti ſimus, quibus opus faciendum traderetur, propterea miſericordiam commovimus, qua commota, mercedem priore loco nos Chriſti diſcipulos adepturos ſperamus: tum deinde progreſſione facta, mercedem iis largietur, qui opus ante nos fecerint, atque eis poſtmodum, qui illos præceſſerint, & ſic donec ad primos pervenerit. Si quis autem locum, in quo commorabatur Samuel, perſpectum habuerit, & ea deinde, quæ ad accerſitos undecima hora operarios pertinent, his conſequenter perpenderit; tum demum videbit ille, quo pacto pondus diei & æſtum toleraverunt primi: at qui circa undecimam accerſiti ſunt, non ſicut illi quidem pondus diei & æſtum ſuſtinuerunt; at pondus illud, ſe nempe otioſos ſtetiſſe, ſuſtinuerunt. Antequam ergo ad nos adveniſſet Dominus, qui nobis dixit: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos;* (onus enim erat otiari, nec dignos uſpiam cenſeri, a quibus in excolenda vinea opus conferatur. Et æſtum quidem diei unusquisque pro vocationis ſuæ ratio-

κατης, ἑκαςος κατ᾽ ἀναλογιαν της κλησεως· μη εἰδοτες το τȣ οἰκοδεσποτȣ ἀξιωμα οἱ πρωτοι, και ὁτι ȣ̓ χρη γογγυζειν κατα τȣτȣ, πλειον τι σωτηριας ἧς λαμβανȣσιν οἱ τελευταιοι ᾠηθησαν ληψεσθαι, και ἐγογγυζον κατα τȣ οἰκοδεσποτȣ, φθονȣντες ἡμιν τοις ἐσχατοις, μιαν ὡραν την μεχρι της συντελειας πεποιηκοσι, και ἰσοις γεγονοσι τοις ἀρχηθεν κεκλημενοις ἐπι τον θειον ἀμπελωνα. ἀλλ᾽ ὁ οἰκοδεσποτης ἑνι αὐτων εἰπε, ταχα τῳ Αδαμ· ἑταιρε ȣ̓κ ἀδικω σε· ȣ̓χι δηναριον συνεφωνησα σοι; ἀρον το σον, και ὑπαγε· σον γαρ ἡ σωτηρια το δηναριον, θελω γαρ και τȣτῳ, φησι, δȣναι ὡς και σοι, και ȣ̓κ εἰπε, τȣτοις, ἀλλ᾽ ἐδειξε τινα κατ᾽ ἐξοχην ἑνα ὁν τολμηροτερον μεν εἰπειν ὁςις ἐςιν· ȣ̓κ ἀπιθανως δ᾽ ἀν τις ςοχασαιτο Παυλον μεν εἰναι τον ἀποςολον, μιαν ὡραν ἐργασαμενον ταχα ὑπερ παντας τȣς προ αὐτȣ. εἰ δε δει και περι τȣ ἀμπελωνος τι εἰπειν, λαβοντα ἀφορμην ἀπ᾽ αὐτȣ τȣ ἑρμηνευσαντος ἐν τοις περι ἀλλης παραβολης τον ἀμπελωνα, φησομεν ὁτι ἀμπελων ἐςιν ἡ βασιλεια τȣ θεȣ· ȣ̔τως γαρ αὐτος εἰπεν ἐν τῳ· ἀρθησεται ἀφ᾽ ὑμων ἡ βασιλεια τȣ θεȣ, και δοθησεται ἐθνει ποιȣντι τȣς καρπȣς αὐτȣ. παντες ȣ̓ν οἱ τα ἐργα τȣ ἀμπελωνος ἐργαζομενοι, τα ἐργα της βασιλειας τȣ θεȣ ἀξιως σωτηριας ἐπιτελȣντες, το δηναριον ληψονται.

Μετα το ὑπαγορευσαι ταυτα εἰς την ἐκκειμενην παραβολην, και ταυτα ὑπεπεσεν ἡμιν εἰς αὐτην, χρησιμα εἰναι δυναμενα τοις προσκοπτȣσι τῃ βαθυτερᾳ, και ἀποῤῥητοτερᾳ διηγησει. φησει γȣν τις τον παντα των ἀνθρωπων βιον εἰναι την κατα την παραβολην ἡμεραν· δηλȣσθαι ȣ̓ν, τȣς μεν ἐκ παιδων, και πρωτης ἡλικιας κληθεντας ἐπι το ἐργαζεσθαι τα της βασιλειας τȣ θεȣ ἐργα, εἰναι τȣς ἁμα τῃ ἑῳ μισθωθεντας ὑπο τȣ οἰκοδεσποτȣ· τȣς δε μετα το μειρακιον ἐρχομενȣς ἐπι την θεοσεβειαν τȣς ἀπο τριτης ὡρας παραγενομενȣς·

τȣς

ratione tolerarunt, qui ante undecimam acciti ſunt) cum patrisfamilias dignitatem ignorarent primi, nec adverſus eum minime murmurandum eſſe ſcirent, amplius aliquid ſalutis atque poſteriores adepti fuerint, ſe conſecuturos exiſtimaverunt, & adverſus patremfamilias muſſitarunt, nobis poſtremis invidentes, qui per unius ſolum horæ ſpatium ad conſummationem uſque opus fecerimus, & æquales tamen iis effecti ſimus, qui ad divinam vineam ab initio advocati ſunt: at paterfamilias uni illorum, ipſi fortaſſe Adamo, dixit: *Amice, non facio tibi injuriam; nonne ex denario convenisti mecum? Tolle, quod tuum eſt, & vade*, tuum quippe eſt ſalus, quæ denarius eſt: *Volo enim*, inquit, *& huic dare ſicut & tibi*; nec dixit, *his*, ſed unum aliquem eximium & præcellentem deſignavit, quem indicare temerarium eſt; at non procul a vero Paulum hunc eſſe apoſtolum conjici poteſt, qui una hora operi incubuit præ omnibus fortaſſe, qui ipſi anteiverunt. Quod ſi & de vinea aliquid dicendum eſt, petito ab eo argumento, qui aliquam proponens parabolam, quid ſit vinea, patefecit, vineam eſſe regnum Dei pronuntiabimus; ſic enim ipſe hoc loco ait: *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Quicumque ergo in excolenda vinea opus facientes, opera regni Dei ſalute digna peragunt, denarium recipient.

36. Poſtquam ea ſuper propoſita parabola diſſeruimus, hæc etiam ſuper ea nobis in mentem veniunt, quæ his utilia eſſe poſſunt, quos profundior & reconditior offendit interpretatio. Aliquis ergo totam hominum vitam, diem in parabola expreſſum eſſe; ac ideo, qui a teneris unguiculis & ineunte ætate ad opera regni Dei facienda vocati ſunt, eos eſſe, quos ſummo mane conducit paterfamilias, declarari dicet; qui autem, poſtquam adoleverunt, Deum colere incipiunt, eos eſſe, qui poſt tertiam horam ac-

τȣς δε ἠδη ἀνδρας, τȣς περι την ἑκτην ἐξαποςελλομενȣς ἐπι τον ἀμπελωνα· τȣς δε πρεσβυτας ἐπι την Θεοσεβειαν ἀγομενȣς, εἶναι την ἐνατην ὡραν, μετα τον ἐν νεοτητι καυσωνα, και το βαρος των μεχρι της πρεσβυτικης ἡλικιας πραξεων παραληφϑεντας ἐπι τον λογον τȣ Θεȣ· τȣς δε προς αὐτῃ τῃ ἐξοδῳ γεροντας δηλȣσϑαι, τȣς την ἑνδεκατην ὡραν κεκλημενȣς εἰς τα τȣ ἀμπελωνος ἐργα. ἐπει τοινυν προαιρεσις, και ȣ̓ χρονος ἐξεταζεται ὀν ἐν πιςει πεποιηκε τις, δια τȣτο τοις ἐξ ȣ̔ κεκληνται τα ἐπιβαλλοντα πεποιηκοσι, πασι διδοται ὁ ἰσος της σωτηριας μισϑος, ἐφ᾽ ᾧ ἀγανακτȣσιν οἱ παιδων πιςοι, και καμοντες, και βιασαμενοι την νεοτητα, εἰ μελλȣσιν ἐχειν ἰσην σωτηριαν τοις ἀργοις ἀπο Θεοσεβειας μεχρι γηρως γεγενημενοις, και ὀλιγον καιρον ἐπι την πιςιν και τα ἐργα της πιςεως ἐληλυϑοσιν.

Αμπελων δε κατα ταυτην την διηγησιν εἰη ἀν ἡ ἐκκλησια τȣ Θεȣ· ἀγορα δε και τα ἐξω τȣ ἀμπελωνος, τα ἐξω της ἐκκλησιας, ὁθεν ὁ λογος παραλαμβανει τȣς καλȣμενȣς, και πεμπει ἐπι τον ἀμπελωνα, την ἐκκλησιαν. ȣ̓κ ἀριθμηθειεν δε κατα την διηγησιν ταυτην εἰς τȣς ἐργατας τȣ ἀμπελωνος, ὁσοι ἐκληϑησαν μεν εἰς την Θεοσεβειαν προτερον, μη τηρησαντες δε τα της πιςεως, νικηϑεντες ὑπο παθων ἐξηλθον. κἀν γαρ μετα το ἐμφορηθηναι των ἐν ἁμαρτιαις ἡδονων Θελωσιν ὡς μετανοȣντες ἐργασασϑαι τον ἀμπελωνα, ȣ̓ δυνανται λεγειν τῳ οἰκοδεσποτῃ· ȣ̓δεις ἡμας ἐμισθωσατο. ἐμισϑωϑησαν γαρ καθ᾽ ὁν καιρον προτερον ἐπι το πιςευειν ἐκληϑησαν, ἀλλ᾽ ȣ̓δε λελεξεται αὐτοις· τι ὡδε ἑςηκατε ὁλην την ἡμεραν ἀργοι; μαλιςα εἰ ἀρξαμενοι πνευματι, και ὑςερον σαρκι επιτελȣμενοι, παλιν ἐπανερχεσθαι βȣλοιντο ἐπι το ἐξ ὑπαρχης πνευματι Θελειν ζην. και ȣ̓ φαμεν ταυτα, ἀποτρεπομενοι ἀνιςασθαι τȣς πεπτωκοτας, ἡ ἐπαναςρεφειν τȣς πεπλανημενȣς, ἡ παλινδρομειν ἐπι τον πατρῳον οἰκον τȣς κατασωτευσαμενȣς την της ἐυαγγελικης

cesserunt; at qui postquam viri facti sunt, eos esse, qui circa horam sextam ad vineam missi sunt; qui vero ætate provecti ad Dei cultum convertuntur, & ad verbum Dei assumuntur, postquam juventutis æstus deferbuit, & rerum ante senilem ætatem gestarum onus remotum est, horam nonam significare; at senes morti jam propinquos iis exprimi, qui circa undecimam horam ad vineæ opera accersiti sunt. Quoniam ergo voluntatis ac studii, non temporis habetur ratio, per quod in fide aliquis perseveravit; propterea quicumque pro virili laborarunt, ex quo acciti sunt, æqualem salutis mercedem obtinent; unde qui a pueritia fideles fuerunt, in laboribus sese exercuerunt, & juventuti vim fecerunt, æqualem sese adepturos salutem ægre ferunt, atque ii, qui ad senectutem usque a Dei cultu feriati permanserunt, & ad fidem fideique opera per exiguum tempus accesserunt.

37. Juxta hanc autem interpretationem ecclesia Dei vinea est; forum vero, & quæ extra vineam sunt, ea significant, quæ sunt extra ecclesiam; unde assumit eos Verbum, qui vocati sunt, & in vineam, ecclesiam videlicet, mittit. Nec vero inter vineæ operarios recenseri postulat hæc expositio, quicumque ad divinum cultum prius acciti, fidei mandatis minime paruerunt, sed ab affectibus victi desciverunt; etiamsi enim, postquam scelestis voluptatibus satiati sunt, quasi pœnitudine ducti vineam colere velint, haud certe patrifamilias dicere queant: *Nemo nos conduxit;* tum enim conducti sunt, cum ad fidem prius fuerunt accersiti; nec iis vero dicetur: *Quid hic statis tota die otiosi?* præsertim si *cum spiritu cœperint*, & *carne* deinde *consummati fuerint*; ad vitam spiritu de integro ducendam redire velint. Non autem hæc eo pertinere volumus, quo, qui ceciderunt, a resurgendo deterreantur, vel errantes in viam redire, vel ad paternam domum reverti nolimus, qui evangelicæ doctrinæ

λικης διδασκαλιας ἐσιαν· ἐχετωσαν μεν γαρ δια την μετανοιαν, και το καταλάμβανεσθαι ἐν ἐπεςραμμενῳ βιῳ κρειττονα των καταλαμβανομενων ἐν ταις ἁμαρτιαις, ἐ μην χρη ὑπολαμβανειν περι αὐτε ὁτι ὁμοιοι εἰσι τοις παρα τετο ἡμαρτηκοσιν ἐν τη νεοτητι, παρα το μηδε την ἀρχην τα της πιςεως μεμαθηκεναι. Θελει ἐν ὁ οἰκοδεσποτης και τοις ἐσχατοις δουναι, ὡς και τοις πρωτοις, το δηναριον, την σωτηριαν, ἐπει ἐξεςι ποιειν ὁ θελει ἐν τοις αὐτε, και ἐλεγχει τον ἐχοντα πονηρον ὀφθαλμον ἐπι τῳ τον οἰκοδεσποτην εἰναι ἀγαθον· ἐσονται ἐν πολλοι των ἐσχατων πρωτοι, και τινες των πρωτων κληθεντων ἐσχατοι· και γαρ οἱ κλητοι μεν πολλοι, οἱ δε ἐκλεκτοι εἰσιν ὀλιγοι. εἰκος μεν ἐν τον ἡμων σοφωτερον, και κριθεντα παρα Θεῳ ἀξιον τρανοτερε τε ἐν λογῳ σοφιας δια πνευματος Θεε χαρισματος και πλεσιωτερε, και δωρεας της ἐν λογῳ γνωσεως κατα το πνευμα, ὑψηλοτερα, και μειζονα, και μετα πασης καταληψεως εὑρησειν εἰς την παραβολην, και ἀποδειξεων εὐπορησειν παραλαμβανοντα εἰς αὐτας ῥητα μεγαλοφυεςερον. και ἡμεις δε ὡς ἐχωρησαμεν ἐκθεμενοι τον νεν της παραβολης, αἰτεμεν ἀπο των ἐντυγχανοντων συγγνωμην, εἰ και μη κατ' ἀξιαν καθικεσθαι τε βεληματος των ἐνταυτα γεγραμμενων δεδυνημεθα· ταχα γαρ της προθυμιας, και των μη ἀπωκνηκεναι χαριν, δοξομεν ἐχειν ἀποδοχης τι ἀξιον.

ΩΡΙΓΕ-

opes per luxuraim dilapidarunt: ut enim propter pœnitentiam, & quod vitam conversam ducentes deprehensi sint, potiora ferant, atque ii, qui in peccatis oppressi sunt; non idcirco tamen similes iis esse existimandi sunt, qui propterea in juventute peccaverunt, quod fidei præcepta penitus ignoraverint. Postremis ergo perinde ut primis denarium, salutem nimirum, donare vult paterfamilias, quoniam licet ei, quod vult facere in rebus suis, & eum increpat, qui, quod bonus sit paterfamilias, oculum malum habet. Postremorum igitur primi erunt quamplurimi; & primo loco accersitorum nonnulli postremi; *multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Eum profecto, qui nobis fuerit peritior, & judicatus fuerit apud Deum dignus manifestiore ac locupletiore in sermone sapientiæ per Dei Spiritum gratia, & dono scientiæ, quæ est in sermone secundum Spiritum, sublimiora, ac majora, & cum omni intelligendi facultate super hac parabola reperturum, & depromptis solerter Scripturæ verbis argumentorum copiam nacturum verisimile est. Nos autem pro virium nostrarum modulo parabolæ explicata sententia, si rerum hic scriptarum dignitatem minus assequi potuimus, veniam a lectoribus deprecamur; vel enim solius studii & diligentiæ nomine commendationem fortasse meruisse videbimur.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ

ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ιϛ'.

Μελλων δε ὁ Ιησυς ἀναβαινειν εἰς Ιεροσολυμα, παρελαβε τυς ιβ' κατ' ἰδιαν ἐν τῃ ὁδῳ, και εἰπεν αὐτοις· και ἑξης, ἑως τυ· και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἀναςησεται. τα δε ἰσοδυναμυντα τυτοις και παρα τῳ Μαρκῳ ἀναγεγραπται τυτον τον τροπον· ἠσαν δε ἐν τῃ ὁδῳ ἀναβαινοντες εἰς Ιεροσολυμα, και ἠν προαγων αὐτυς ὁ Ιησυς, και τα ἑξης, ἑως τυ· και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἀναςησεται. και ὁ Λυκας δε δοξει τυτοις συναδειν γραψας· παραλαβων δε τυς δεκαδυο εἰπε προς αὐτυς· και τα ἑξης, ἑως τυ· και υκ ἐγινωσκον τα λεγομενα. ὁ προτρεπομενος ἡμας Παυλος μιμεισθαι αὐτον, ὡς και αὐτος Χριςον ἐμιμησατο, και εἰπων· μιμηται μυ γινεσθε, καθως κἀγω Χριςυ, ἰδων Χριςον ὁμοσε τοις προφανεσι κινδυνοις χωρυντα, και ἀναβαινοντα εἰς Ιεροσολυμα, μετα τυ προεγνωκεναι ὁτι παραδοθησεται τοις ἀρχιερευσι, και γραμματευσι, και κατακριθησεται θανατῳ, και τα ἑξης το παραπλησιον πεποιηκεν· ὁ μεν γαρ Αγαβος λαβων αὐτυ την ζωνην, δησας ἑαυτον χειρων, και ποδων ἐλεγε· ταδε λεγει το πνευμα το ἁγιον, τον ἀνδρα ὑ ἐςιν ἡ ζωνη αὐτη, ὑτω δησυσιν ἀπελθοντα εἰς Ιεροσολυμα· μαθων δε ταυτα ὁ Παυλος, ὡς τον διδασκαλον μιμυμενος ἀνεβαινε προθυμως εἰς τα Ιεροσολυμα· παθων δε τι ἀνθρωπινον ὑπο των δια την προς αὐτον ἀγαπην κλαιοντων,

και

ORIGENIS

COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHÆUM
TOMUS DECIMUS SEXTUS.

Cum autem aſcenſurus eſſet Jeſus Jeroſolymam, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſecreto in via, & ait illis; & reliqua, uſque ad id: *Et tertia die reſurget.* Paria his quoque Marcus conſcripſit hoc modo: *Erant autem in via aſcendentes Jeroſolymam, & præcedebat illos Jeſus;* & reliqua, uſque ad id: *Et tertia die reſurget.* Nec non iis conſentire videtur Lucas, qui ſcripſit: *Aſſumpſit autem Jeſus duodecim, & ait illis,* & cætera, ad id uſque: *Et non intelligebant, quæ dicebantur.* Qui nos ad ſui imitationem adhortatur Paulus, quemadmodum & ipſe Chriſtum imitatus eſt, quique ait: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti,* cum Chriſtum noſſet in aperta pericula ſe miſiſſe, & Jeroſolymam aſcendiſſe, poſteaquam ſe ſacerdotum Principibus, & Scribis traditum, & morte damnatum iri, cæteraque præſcivit, ſimile aliquid fecit: Agabus enim ſumpta ejus *zona, & alligans ſibi pedes & manus dixit: Hæc dicit Spiritus ſanctus, virum, cujus eſt zona hæc, ſic alligabunt, poſtquam ierit Jeroſolymam.* Hæc poſtquam accepit Paulus, tanquam ad magiſtri ſui exemplum ſe componens, Jeroſolymam alacriter ſe contulit. Cum autem præ nimio adverſus ipſum amore flentibus nonnullis, & quominus Jeroſolymam peteret, obſtantibus, huma-

δωκεν αὐτοις μισθον τυ μακροθυμως ἑςηκεναι ὁλην την ἡμεραν, και περιμενειν μεχρι ἑσπερας τον μισθωσομενον. μετα ταυτα ὀψιας γενομενης, τυτεςι της συντελειας τυ αἰωνος, και της κατα την παραβολην ἡμερας, λεγει τῳ ἐπιτροπῳ ἑαυτυ ὁ κυριος εἰτε τινι ἀγγελων τῳ ἐπι των μισθων, εἰτε και ἑνι ἐκ πολλων ἐπιτροπευσαντων ἐπιτροπων· καθο λελεκται ὑπο ἐπιτροπυς, και οἰκονομυς εἰναι τον κληρονομον παρα τον χρονον ὁν νηπιος ἐςι. κατα το προςαγμα τοινυν τυ οἰκοδεσποτυ καλυνται οἱ ἐργαται ὑπο τυ ἐπιτροπυ, ἱνα ὁ μισθος τοις ἐσχατοις πρωτοις δοθῃ· οἱ γαρ προτεροι ἐργαται μαρτυρηθεντες δια της πιςεως ὐκ ἐκομισαντο την ἐπαγγελιαν, τυ θευ περι ἡμων κρειττον τι προβλεψαμενυ των ἐν τῃ ἑνδεκατῃ ὡρᾳ κεκλημενων, ἱνα μη χωρις ἡμων τελειωθωσι. και ἐλεηθημεν γε ἐπι τῳ ὁλην την ἡμεραν ςηναι, και βεβυλησθαι ἡκειν ἡμιν τον μισθωσομενον, ἠργηκεναι δε, και μετα ἀπολογιας ἠξιωσθαι τυ ἐργυ, και ἐλεηθεντες πρωτοι τον μισθον ἀποληψεσθαι προσδοκωμεν οἱ χριςυ γνωριμοι· εἰτ' ἐπαναβαινων δωσει τον μισθον τοις προ ἡμων ἐργασαμενοις, εἰτα τοις προ ἐκεινων, και ὑτως μεχρι των πρωτων. ἰδων δε τις τον τοπον ἐνθα διετριβε Σαμυηλ, και ἀκολυθως σκοπησας περι των της ἑνδεκατης κληθεντων ἐργατων, ὀψεται τινα τροπον ἐβαςασαν το βαρος, και τον καυσωνα της ἡμερας προτεροι· οἱ δε την ἑνδεκατην κληθεντες, ὡς ἐκεινοι μεν ὐκ ἐβαςασαν το βαρος της ἡμερας και τον καυσωνα, ἐβαςασαν δε το βαρος τυ ἑςηκεναι ἀργοι. προ της ἐφ' ἡμας ὑν παρυσιας τυ δεσποτυ, ὁς εἰπεν ἡμιν· δευτε προς με παντες οἱ κοπιωντες, και πεφορτισμενοι, κἀγω ἀναπαυσω ὑμας· φορτιων γαρ ἠν ἡ ἀργια, και το μη ἀξιυς πω κριθηναι των ἐν τῳ ἀμπελωνι ἐργων. και καυσωνα γε ἐβαςασαν οἱ προ της ἑνδεκατης

dit, pro eo, quod toto die patienter ſteterint, & ad veſperam uſque conductorem expectaverint. Deinde vero cum appetiiſſet veſpera, hoc eſt, ſæculi, & commemorati in parabola diei conſummatio, procuratori ſuo ait Dominus, ſive alicui ex angelis mercedum diſpenſationi præfecto, ſive uni cuipiam de multis diſpenſationis curam gerentibus procuratoribus, quemadmodum ſub tutoribus & actoribus eſſe dicitur hæres, quamdiu parvulus eſt. Ex patrisfamilias igitur mandato operarios accerſit procurator, ut poſtremo loco primis merces erogetur: primi quippe operarii *teſtimonio fidei probati non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis*, qui hora undecima vocati ſumus, *melius aliquid providente, ut non ſine nobis conſummarentur.* Et quod toto die ſteterimus, & conductorem ad nos venire optaverimus, & otioſi fuerimus, & data excuſatione digni habiti ſimus, quibus opus faciendum traderetur, propterea miſericordiam commovimus, qua commota, mercedem priore loco nos Chriſti diſcipulos adepturos ſperamus: tum deinde progreſſione facta, mercedem iis largietur, qui opus ante nos fecerint, atque eis poſtmodum, qui illos præceſſerint, & ſic donec ad primos pervenerit. Si quis autem locum, in quo commorabatur Samuel, perſpectum habuerit, & ea deinde, quæ ad accerſitos undecima hora operarios pertinent, his conſequenter perpenderit; tum demum videbit ille, quo pacto pondus diei & æſtum toleraverunt primi: at qui circa undecimam accerſiti ſunt, non ſicut illi quidem pondus diei & æſtum ſuſtinuerunt; at pondus illud, ſe nempe otioſos ſtetiſſe, ſuſtinuerunt. Antequam ergo ad nos adveniſſet Dominus, qui nobis dixit: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos;* (onus enim erat otiari, nec dignos uſpiam cenſeri, a quibus in excolenda vinea opus conferatur. Et æſtum quidem diei unusquiſque pro vocationis ſuæ ratio-

κατης, ἑκαςος κατ᾽ ἀναλογιαν της κλησεως· μη εἰδοτες το τε οἰκοδεσποτε ἀξιωμα οἱ πρωτοι, και ὁτι ε χρη γογγυζειν κατα τετε, πλειον τι σωτηριας ἧς λαμβανεσιν οἱ τελευταιοι ᾠηθησαν ληψεσθαι, και ἐγογγυζον κατα τε οἰκοδεσποτε, φθονεντες ἡμιν τοις ἐσχατοις, μιαν ὡραν την μεχρι της συντελειας πεποιηκοσι, και ἰσοις γεγονοσι τοις ἀρχηθεν κεκλημενοις ἐπι τον θειον ἀμπελωνα. ἀλλ᾽ ὁ οἰκοδεσποτης ἑνι αὐτων εἰπε, ταχα τῳ Αδαμ· ἑταιρε εκ ἀδικω σε· εχι δηναριον συνεφωνησα σοι; ἀρον το σον, και ὑπαγε· σον γαρ ἡ σωτηρια το δηναριον, θελω γαρ και τετῳ, φησι, δεναι ὡς και σοι, και εκ εἰπε, τετοις, ἀλλ᾽ ἐδειξε τινα κατ᾽ ἐξοχην ἑνα ὁν τολμηροτερον μεν εἰπειν ὁςις ἐςιν· εκ ἀπιθανως δ᾽ ἀν τις ςοχασαιτο Παυλον μεν εἰναι τον ἀποςολον, μιαν ὡραν ἐργασαμενον ταχα ὑπερ παντας τες προ αὐτε. εἰ δε δει και περι τε ἀμπελωνος τι εἰπειν, λαβοντα ἀφορμην ἀπ᾽ αὐτε τε ἑρμηνευσαντος ἐν τοις περι ἀλλης παραβολης τον ἀμπελωνα, φησομεν ὁτι ἀμπελων ἐςιν ἡ βασιλεια τε θεε· ὑτως γαρ αὐτος εἰπεν ἐν τῳ· ἀρθησεται ἀφ᾽ ὑμων ἡ βασιλεια τε θεε, και δοθησεται ἐθνει ποιεντι τες καρπες αὐτε. παντες εν οἱ τα ἐργα τε ἀμπελωνος ἐργαζομενοι, τα ἐργα της βασιλειας τε θεε ἀξιως σωτηριας ἐπιτελεντες, το δηναριον ληψονται.

Μετα το ὑπαγορευσαι ταυτα εἰς την ἐκκειμενην παραβολην, και ταυτα ὑπεπεσεν ἡμιν εἰς αὐτην, χρησιμα εἰναι δυναμενα τοις προσκοπτεσι τῃ βαθυτερᾳ, και ἀπορρητοτερᾳ διηγησει. φησει γεν τις τον παντα των ἀνθρωπων βιον εἰναι την κατα την παραβολην ἡμεραν· δηλεσθαι εν, τες μεν ἐκ παιδων, και πρωτης ἡλικιας κληθεντας ἐπι το ἐργαζεσθαι τα της βασιλειας τε θεε ἐργα, εἰναι τες ἁμα τῃ ἑῳ μισθωθεντας ὑπο τε οἰκοδεσποτε· τες δε μετα το μειρακιον ἐρχομενες ἐπι την θεοσεβειαν τες ἀπο τριτης ὡρας παραγενομενες·

τες

ratione tolerarunt, qui ante undecimam acciti ſunt) cum patrisfamilias dignitatem ignorarent primi, nec adverſus eum minime murmurandum eſſe ſcirent, amplius aliquid ſalutis atque poſteriores adepti fuerint, ſe conſecuturos exiſtimaverunt, & adverſus patremfamilias muſſitarunt, nobis poſtremis invidentes, qui per unius ſolum horæ ſpatium ad conſummationem uſque opus fecerimus, & æquales tamen iis effecti ſimus, qui ad divinam vineam ab initio advocati ſunt: at paterfamilias uni illorum, ipſi fortaſſe Adamo, dixit: *Amice, non facio tibi injuriam; nonne ex denario convenisti mecum? Tolle, quod tuum eſt, & vade*, tuum quippe eſt ſalus, quæ denarius eſt: *Volo enim*, inquit, *& huic dare ſicut & tibi*; nec dixit, *his*, ſed unum aliquem eximium & præcellentem deſignavit, quem indicare temerarium eſt; at non procul a vero Paulum hunc eſſe apoſtolum conjici poteſt, qui una hora operi incubuit præ omnibus fortaſſe, qui ipſi anteiverunt. Quod ſi & de vinea aliquid dicendum eſt, petito ab eo argumento, qui aliquam proponens parabolam, quid ſit vinea, patefecit, vineam eſſe regnum Dei pronuntiabimus; ſic enim ipſe hoc loco ait: *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Quicumque ergo in excolenda vinea opus facientes, opera regni Dei ſalute digna peragunt, denarium recipient.

36. Poſtquam ea ſuper propoſita parabola diſſeruimus, hæc etiam ſuper ea nobis in mentem veniunt, quæ his utilia eſſe poſſunt, quos profundior & reconditior offendit interpretatio. Aliquis ergo totam hominum vitam, diem in parabola expreſſum eſſe; ac ideo, qui a teneris unguiculis & ineunte ætate ad opera regni Dei facienda vocati ſunt, eos eſſe, quos ſummo mane conducit paterfamilias, declarari dicet; qui autem, poſtquam adoleverunt, Deum colere incipiunt, eos eſſe, qui poſt tertiam horam ac-

τυς δε ἡδη ἀνδρας, τυς περι την ἑκτην ἐξαποστελλομενυς ἐπι τον ἀμπελωνα· τυς δε πρεσβυτας ἐπι την θεοσεβειαν ἀγομενυς, εἰναι την ἐνvατην ὡραν, μετα τον ἐν νεοτητι καυσωνα, και το βαρος των μεχρι της πρεσβυτικης ἡλικιας πραξεων παραληφθεντας ἐπι τον λογον τυ θευ· τυς δε προς αὐτῃ τῃ ἐξοδῳ γεροντας δηλυσθαι, τυς την ἐνδεκατην ὡραν κεκλημενυς εἰς τα τυ ἀμπελωνος ἐργα. ἐπει τοινυν προαιρεσις, και ὁ χρονος ἐξεταζεται ὀν ἐν πιστει πεποιηκε τις, δια τυτο τοις ἐξ ὁ κεκληνται τα ἐπιβαλλοντα πεποιηκοσι, πασι διδοται ὁ ἰσος της σωτηριας μισθος, ἐφ' ᾡ ἀγανακτυσιν οἱ παιδων πιστοι, και καμοντες, και βιασαμενοι την νεοτητα, εἰ μελλυσιν ἐχειν ἰσην σωτηριαν τοις ἀργοις ἀπο θεοσεβειας μεχρι γηρως γεγενημενοις, και ὀλιγον καιρον ἐπι την πιστιν και τα ἐργα της πιστεως ἐληλύθοσιν.

Αμπελων δε κατα ταυτην την διηγησιν εἰη ἀν ἡ ἐκκλησια τυ θευ· ἀγορα δε και τα ἐξω τυ ἀμπελωνος, τα ἐξω της ἐκκλησιας, ὁθεν ὁ λογος παραλαμβανει τυς καλυμενυς, και πεμπει ἐπι τον ἀμπελωνα, την ἐκκλησιαν. ὐκ ἀριθμηθειεν δε κατα την διηγησιν ταυτην εἰς τυς ἐργατας τυ ἀμπελωνος, ὁσοι ἐκληθησαν μεν εἰς την θεοσεβειαν προτερον, μη τηρησαντες δε τα της πιστεως, νικηθεντες ὑπο παθων ἐξηλθον. κἀν γαρ μετα τυ ἐμφορηθηναι των ἐν ἁμαρτιαις ἡδονων θελωσιν ὡς μετανοῦντες ἐργασασθαι τον ἀμπελωνα, ὐ δυνανται λεγειν τῳ οἰκοδεσποτῃ· ὐδεις ἡμας ἐμισθωσατο. ἐμισθωθησαν γαρ καθ' ὁν καιρον προτερον ἐπι το πιστευειν ἐκκληθησαν, ἀλλ' ὐδε λελεξεται αὐτοις· τι ὡδε ἑστηκατε ὁλην την ἡμεραν ἀργοι; μαλιστα εἰ ἀρξαμενοι πνευματι, και ὑστερον σαρκι επιτελυμενοι, παλιν ἐπανερχεσθαι βυλοιντο ἐπι το ἐξ ὑπαρχης πνευματι θελειν ζην. και ὐ φαμεν ταυτα, ἀποτρεπομενοι ἀνιστασθαι τυς πεπτωκοτας, ἡ ἐπαναστρεφειν τυς πεπλανημενυς, ἡ παλινδρομειν ἐπι τον πατρῳον οἰκον τυς κατασωτευσαμενυς την της ἐυαγγελικης

cesserunt; at qui postquam viri facti sunt, eos esse, qui circa horam sextam ad vineam missi sunt; qui vero ætate provecti ad Dei cultum convertuntur, & ad verbum Dei assumuntur, postquam juventutis æstus deferbuit, & rerum ante senilem ætatem gestarum onus remotum est, horam nonam significare; at senes morti jam propinquos iis exprimi, qui circa undecimam horam ad vineæ opera accersiti sunt. Quoniam ergo voluntatis ac studii, non temporis habetur ratio, per quod in fide aliquis perseveravit; propterea quicumque pro virili laborarunt, ex quo acciti sunt, æqualem salutis mercedem obtinent; unde qui a pueritia fideles fuerunt, in laboribus sese exercuerunt, & juventuti vim fecerunt, æqualem sese adepturos salutem ægre ferunt, atque ii, qui ad senectutem usque a Dei cultu feriati permanserunt, & ad fidem fideique opera per exiguum tempus accesserunt.

37. Juxta hanc autem interpretationem ecclesia Dei vinea est; forum vero, & quæ extra vineam sunt, ea significant, quæ sunt extra ecclesiam; unde assumit eos Verbum, qui vocati sunt, & in vineam, ecclesiam videlicet, mittit. Nec vero inter vineæ operarios recenseri postulat hæc expositio, quicumque ad divinum cultum prius acciti, fidei mandatis minime paruerunt, sed ab affectibus victi desciverunt; etiamsi enim, postquam scelestis voluptatibus satiati sunt, quasi pœnitudine ducti vineam colere velint, haud certe patrifamilias dicere queant: *Nemo nos conduxit;* tum enim conducti sunt, cum ad fidem prius fuerunt accersiti; nec iis vero dicetur: *Quid hic statis tota die otiosi?* præsertim si *cum spiritu cœperint*, & *carne* deinde *consummati fuerint*; ad vitam spiritu de integro ducendam redire velint. Non autem hæc eo pertinere volumus, quo, qui ceciderunt, a resurgendo deterreantur, vel errantes in viam redire, vel ad paternam domum reverti nolimus, qui evangelicæ doctrinæ

λικης διδασκαλιας ȣσιαν· ἐχετωσαν μεν γαρ δια την μετανοιαν, και το καταλάμβανεσθαι ἐν ἐπεςραμμενῳ βιῳ κρειττονα των καταλαμβανομενων ἐν ταις ἁμαρτιαις, ȣ μην χρη ὑπολαμβανειν περι αὐτȣ ὁτι ὁμοιοι εἰσι τοις παρα τȣτο ἡμαρτηκοσιν ἐν τῃ νεοτητι, παρα το μηδε την ἀρχην τα της πιςεως μεμαθηκεναι. Θελει ȣν ὁ οἰκοδεσποτης και τοις ἐσχατοις δουναι, ὡς και τοις πρωτοις, το δηναριον, την σωτηριαν, ἐπει ἐξεςι ποιειν ὁ θελει ἐν τοις αὐτȣ, και ἐλεγχει τον ἐχοντα πονηρον ὀφθαλμον ἐπι τῳ τον οἰκοδεσποτην εἰναι ἀγαθον· ἐσονται ȣν πολλοι των ἐσχατων πρωτοι, και τινες των πρωτων κληθεντων ἐσχατοι· και γαρ οἱ κλητοι μεν πολλοι, οἱ δε ἐκλεκτοι εἰσιν ὀλιγοι. εἰκος μεν ȣν τον ἡμων σοφωτερον, και κριθεντα παρα θεῳ ἀξιον τρανοτερȣ τȣ ἐν λογῳ σοφιας δια πνευματος θεȣ χαρισματος και πλȣσιωτερȣ, και δωρεας της ἐν λογῳ γνωσεως κατα το πνευμα, ὑψηλοτερα, και μειζονα, και μετα πασης καταληψεως εὑρησειν εἰς την παραβολην, και ἀποδειξεων εὐπορησειν παραλαμβανοντα εἰς αὐτας ῥητα μεγαλοφυεςερον. και ἡμεις δε ὡς ἐχωρησαμεν ἐκθεμενοι τον νȣν της παραβολης, αἰτȣμεν ἀπο των ἐντυγχανοντων συγγνωμην, εἰ και μη κατ᾽ ἀξιαν καθικεσθαι τȣ βȣληματος των ἐνταυτα γεγραμμενων δεδυνημεθα· ταχα γαρ της προθυμιας, και των μη ἀπωκνηκεναι χαριν, δοξομεν ἐχειν ἀποδοχης τι ἀξιον.

ΩΡΙΓΕ-

opes per luxuraim dilapidarunt: ut enim propter pœnitentiam, & quod vitam converſam ducentes deprehenſi ſint, potiora ferant, atque ii, qui in peccatis oppreſſi ſunt; non idcirco tamen ſimiles iis eſſe exiſtimandi ſunt, qui propterea in juventute peccaverunt, quod fidei præcepta penitus ignoraverint. Poſtremis ergo perinde ut primis denarium, ſalutem nimirum, donare vult paterfamilias, quoniam licet ei, quod vult facere in rebus ſuis, & eum increpat, qui, quod bonus ſit paterfamilias, oculum malum habet. Poſtremorum igitur primi erunt quamplurimi; & primo loco accerſitorum nonnulli poſtremi; *multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.* Eum profecto, qui nobis fuerit peritior, & judicatus fuerit apud Deum dignus manifeſtiore ac locupletiore in ſermone ſapientiæ per Dei Spiritum gratia, & dono ſcientiæ, quæ eſt in ſermone ſecundum Spiritum, ſublimiora, ac majora, & cum omni intelligendi facultate ſuper hac parabola reperturum, & depromptis ſolerter Scripturæ verbis argumentorum copiam nacturum veriſimile eſt. Nos autem pro virium noſtrarum modulo parabolæ explicata ſententia, ſi rerum hic ſcriptarum dignitatem minus aſſequi potuimus, veniam a lectoribus deprecamur; vel enim ſolius ſtudii & diligentiæ nomine commendationem fortaſſe meruiſſe videbimur.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ιϛ'.

Μελλων δε ὁ Ιησȣς ἀναβαινειν εἰς Ιεροσολυμα, παρελαβε τȣς ιβ' κατ' ἰδιαν ἐν τῃ ὁδῳ, και εἰπεν αὐτοις· και ἑξης, ἑως τȣ· και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἀναϛησεται. τα δε ἰσοδυναμȣντα τȣτοις και παρα τῳ Μαρκῳ ἀναγεγραπται τȣτον τον τροπον· ἠσαν δε ἐν τῃ ὁδῳ ἀναβαινοντες εἰς Ιεροσολυμα, και ἠν προαγων αὐτȣς ὁ Ιησȣς, και τα ἑξης, ἑως τȣ· και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἀναϛησεται. και ὁ Λȣκας δε δοξει τȣτοις συναδειν γραψας· παραλαβων δε τȣς δεκαδυο εἰπε προς αὐτȣς· και τα ἑξης, ἑως τȣ· και ȣ̓κ ἐγινωσκον τα λεγομενα. ὁ προτρεπομενος ἡμας Παυλος μιμεισθαι αὐτον, ὡς και αὐτος Χριϛον ἐμιμησατο, και εἰπων· μιμηται μȣ γινεσθε, καθως κἀγω Χριϛȣ, ἰδων Χριϛον ὁμοσε τοις προφανεσι κινδυνοις χωρȣντα, και ἀναβαινοντα εἰς Ιεροσολυμα, μετα τȣ προεγνωκεναι ὁτι παραδοθησεται τοις ἀρχιερευσι, και γραμματευσι, και κατακριθησεται θανατῳ, και τα ἑξης το παραπλησιον πεποιηκεν· ὁ μεν γαρ Αγαβος λαβων αὐτȣ την ζωνην, δησας ἑαυτον χειρων, και ποδων ἐλεγε· ταδε λεγει το πνευμα το ἁγιον, τον ἀνδρα ȣ̔ ἐϛιν ἡ ζωνη αὐτη, ȣ̔τω δησȣσιν ἀπελθοντα εἰς Ιεροσολυμα· μαθων δε ταυτα ὁ Παυλος, ὡς τον διδασκαλον μιμȣμενος ἀνεβαινε προθυμως εἰς τα Ιεροσολυμα· παθων δε τι ἀνθρωπινον ὑπο των δια την προς αὐτον ἀγαπην κλαιοντων,

και

ORIGENIS

COMMENTARIORUM

IN EVANGELIUM

SECUNDUM MATTHÆUM

TOMUS DECIMUS SEXTUS.

Cum *autem ascensurus esset Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto in via, & ait illis*: & reliqua, usque ad id: *Et tertia die resurget.* Paria his quoque Marcus conscripsit hoc modo: *Erant autem in via ascendentes Jerosolymam, & præcedebat illos Jesus*; & reliqua, usque ad id: *Et tertia die resurget.* Nec non iis consentire videtur Lucas, qui scripsit: *Assumpsit autem Jesus duodecim, & ait illis*, & cætera, ad id usque: *Et non intelligebant, quæ dicebantur.* Qui nos ad sui imitationem adhortatur Paulus, quemadmodum & ipse Christum imitatus est, quique ait: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*, cum Christum nosset in aperta pericula se misisse, & Jerosolymam ascendisse, posteaquam se sacerdotum Principibus, & Scribis traditum, & morte damnatum iri, cæteraque præscivit, simile aliquid fecit: Agabus enim sumpta ejus *zona, & alligans sibi pedes & manus, dixit: Hæc dicit Spiritus sanctus, virum, cujus est zona hæc, sic alligabunt, postquam ierit Jerosolymam.* Hæc postquam accepit Paulus, tanquam ad magistri sui exemplum se componens, Jerosolymam alacriter se contulit. Cum autem præ nimio adversus ipsum amore flentibus nonnullis, & quominus Jerosolymam peteret, obstantibus, huma-

και κωλυοντων αὐτον ἀναβαινειν εἰς Ιεροσολυμα, εἰπε· τι ποιειτε κλαιοντες, και συνθρυπτοντες μου την καρδιαν, ἐγω γαρ οὐ μονον δεθηναι εἰς Ιεροσολυμα γινομενος ἑτοιμως ἐχω, ἀλλα και ἀποθανειν, ὑπερ του ὀνοματος του κυριου μου Ιησου. ταυτ᾽ οὖν κατανοουντες, ἐςιν ὁτε και γινωσκοντες ἐπικειμενους ἐπιπονους πειρασμους, ὁμοσε αὐτοις κατα το εὐλογον χωρησωμεν, λαβοντες παραδειγμα των τοιουτων, προηγουμενως μεν τον σωτηρα, μετα δε τουτον και τον ἀποςολον αὐτου. μη νομισης δε ἐναντιουσθαι ταυτα, και τα ἐπ᾽ αὐτοις ὑφ᾽ ἡμων εἰρημενα τῳ· ἐαν διωκωσιν ὑμας ἐκ της πολεως ταυτης, φευγετε εἰς την ἀλλην, και τοις ἑξης, και τῳ τον Ιησουν ἀκουσαντα ὁτι Ιωαννης παρεδοθη εἰς φυλακην, ἀνακεχωρηκεναι· φαμεν γαρ ὁτι οὐτε παντοτε καθηκει ἐκκλινειν τους κινδυνους, οὐτε ἀει ὁμοσε χωρειν προς αὐτους. σοφου δε τινος ἐν χριςῳ χρεια εἰς το δοκιμαζειν ποιος μεν ἀπαιτει καιρος ἀναχωρησιν, ποιος δε την εἰς τον ἀγωνα προθυμιαν χωρις ἀναχωρησεως, και πολλῳ πλεον χωρις φυγης. και ταυτα μεν κατα το βουλημα της ἐκκειμενης γραφης λελεχθω, εἰς προτροπην την περι του θανατου και κινδυνων καταφρονειν.

Εξης δε παρατηρητεον ὁτι μελλων ὁ Ιησους ἀναβαινειν εἰς Ιεροσολυμα, ἡπερ παρελαβε τους ιβ′ κατ᾽ ἰδιαν, εἰς των ιβ′ ἐτι ὁ Ιουδας ἠν, και τον Ιουδαν παρελαβε κατ᾽ ἰδιαν. ἐτι γαρ εἰκος ἀξιος ἠν του μετα των λοιπων ἑνδεκα παραλαμβανεσθαι κατ᾽ ἰδιαν· και ὁτε ἐν τῃ ὁδῳ εἰπεν αὐτοις το· ἰδου ἀναβαινομεν εἰς Ιεροσολυμα, και τα ἑξης δηλονοτι και τουτον ἐκρινεν ἑνα εἰναι των ἀκουοντων ἁ πεισεται ὁ διδασκαλος, οὐκ ἀπογινωσκων, ὁτι ἐτι Ιουδας ἠγνοει ἁ ποιησει, ὡς ἑκαςος ἡμων· και γαρ πασιν ἡμιν λελεκται· μη καυχῳ τα εἰς αὐριον, οὐ γαρ οἰδας τι τεξεται ἡ ἐπιουσα. οὐπω δε οἰμαι βεβληκει ὁ διαβολος εἰς την καρδιαν Ιουδα Σιμωνος Ισκαριωτου, ἱνα παραδῳ τον Ιησουν. και ἐπει το κατα Ματθαιον προκειται νυν ἐξεταζειν, ἐπιμελεςερον ὁ δυναμενος ἀρχηθεν του εὐαγγελιου ἐπιςησας

nitus fuisset adfectus, dixit: *Quid facitis flentes, & affligentes cor meum? ego enim non solum alligari, sed & mori in Jerusalem paratus sum propter nomen Domini mei Jesu.* His animo perceptis, impendentibus nonnunquam ærumnosis tentationibus, prout rationi consentaneum erit, fortiter obsistamus; exemplar nobis rerum ejusmodi Sospitatorem primo & præcipue, ipsius vero deinde Apostolum proponentes. At nec ea, nec quæ superius protulimus, contraria illis esse existimes: *Si persequentur vos ex civitate ista, fugite in aliam*, & reliquis; neque recessui Jesu, postquam Joannem in carcerem compactum accepit: sic enim statuimus, neque semper devitanda esse pericula, neque semper iis esse occurrendum; at prudente in Christo viro opus est, ut quonam tempore retrocedendum sit, exploretur; tum & quo tempore prompto animo subeundum sit certamen absque ullo recessu, longe vero magis absque fuga. Atque hæc quidem præsentis loci significationi consona dicta sint, ad mortis periculorumque excitandum contemptum.

2. Deinceps observandum venit, quod, cum Jerosolymam ascensurus esset Jesus, ubi duodecim seorsum assumpsit, unus e duodecim etiamnum erat Judas, ac seorsum Judam assumpsit: dignum enim adhuc eum fuisse credibile est, qui seorsum cum reliquis undecim assumeretur, & quum in via dixit eis: *Ecce ascendimus Jerosolymam*, & quæ subnexa sunt, hunc procul dubio unum ex iis esse statuit, qui toleranda a Magistro suo mala audiret: non eum a se repellens ac rejiciens, quod nempe res a se agendas, quemadmodum unusquisque nostrum, ignoraret Judas: nobis quippe omnibus dictum est: *Ne glorieris in crastinum, ignorans, quid superventura pariat dies;* nondum autem, opinor, in cor Judæ Simonis Iscariotæ prodendi Jesu voluntatem immiserat diabolus. Et quoniam nobis explicandum incumbit in præsentia evangelium secundum

σας τοις μεχρι των προκειμενων, ζητησατω μηποτε οὐδεπω Ιουδας κατηγορειται ὑπο του Ματθαιου, ἀλλα μονον ἐν τῳ καταλογῳ των δωδεκα ἐιπε το· Ιουδας Σιμωνος Ισκαριωτου, ὁς και παρεδωκεν αὐτον· πλειονα δε ἐις κατασκευην του και Ιουδαν ὁμοιον τοις λοιποις ἀποστολοις προτερον γεγονεναι λελεκται ἡμιν, ἡνικα ἐξηταζομεν το· τουτους τους ιβ' ἀπεστειλεν ὁ Ιησους παραγγειλας αὐτοις, λεγων τα ἀναγεγραμμενα. συγκριτεον δε τα ἐνταυθα λελεγμενα τοις ἀνωτερω παραπλησιως ἀναγεγραμμενοις· ἐπειπερ ἐκει μεν ἐπι τοις τοιουτοις λογοις προφητευομενοις ὑπο του σωτηρος· προσλαβομενος αὐτον ὁ Πετρος, ἠρξατο ἐπιτιμαν αὐτῳ λεγων· ἱλεως σοι κυριε, ου μη ἐσται σοι τουτο· ἐνταυθα δε ουδεν ἀνεγραφησαν οἱ μαθηται ἐιρηκοτες ἠ πεποιηκοτες, ἐπι τοις περι των ἀπαντησομενων σκυθρωποτερων ἀπηγγελμενοις· και οἰμαι ὁτι δια τουτο ἐσιωπησαν νυν οἱ μαθηται, ἐπειπερ ἐν τοις ἀνωτερω, ὁτι προσλαβομενος τον Ιησουν ὁ Πετρος ἠρξατο αὐτῳ ἐπιτιμαν λεγων· ἱλεως σοι κυριε, ου μη ἐσται σοι τουτο, στραφεις ὁ Ιησους ἐιπε τῳ Πετρῳ, ὑπαγε ὀπισω μου, σατανα, σκανδαλον μου ἐι, ὁτι ου φρονεις τα του θεου, ἀλλα τα των ἀνθρωπων. ἐικος ουν αὐτους μεμνημενους των προς τον Πετρον λελεγμενων πεφυλαχθαι ταυτα, ἠ και χειρονα ἀκουσαι ἀπο του διδασκαλου.

Οὐδεν δε λυπει ἐκθεσθαι την προτεραν και παραπλησιαν τοις ἐκκειμενοις λεξιν οὑτως ἐχουσαν· τοτε διεστειλατο τοις μαθηταις αὐτου, ἱνα μηδενι ἐιπωσιν ὁτι αὐτος ἐστιν ὁ χριστος, και τα ἑξης, ἑως του· και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἠγερθηναι· ἐπι τουτοις γαρ ἐιρηται το· και προσλαβομενος αὐτον ὁ Πετρος, και τα ἑξης. ἐτι δε ἀνωτερω μεν ἐιρηται ἀποκτανθηναι μελλειν τον σωτηρα· ἐνταυθα δε το ἐιδος της ἀναιρεσεως γεγραπται, το σταυρωθηναι· ἑως μεν ουν Ιησους ου παρεδιδοτο ἐν Ιεροσολυμοις τοις ἀρχιερευσι, και γραμματευσιν, ουδε κατεκρινετο θανατῳ, ουδε ἀνεπαιζετο, και ἐμαστιγουτο, και ἐσταυρουτο, Ιεροσολυμα συνειστηκει, και το καλουμενον ἁγιασμα ου κατεβαλλετο· ὁτε δε ταυτα τῳ Ιησου ποιησαι τετολμηκασι, τοτε οἱ παρα-

δοντες

Matthæum, ab initio ad hunc usque locum evangelium accurate evolvens disquirat, qui poterit, an a Matthæo nondum incusatus fuerit Judas; sed duodecim discipulos enumerans dixerit tantum: *Judas Iscariotes, qui & tradidit illum.* Verum ut reliquis apostolis similem prius fuisse Judam demonstraremus, plura a nobis tum producta sunt, cum hunc locum excuteremus: *Hos duodecim misit Jesus, præcipiens eis, dicens*, quæ scripta extant. Quæ autem dicta sunt hoc loco, cum iis contendenda sunt, quæ supra in eamdem prope sententiam conscripta sunt; quoniam istic propter ejusmodi vaticinia a Servatore edita: *Assumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Absit a te Domine, non erit tibi hoc*: nihil autem hic a discipulis dictum factumve fuisse scriptis traditum est, cum sustinenda esse graviora prænuntiaretur: & nunc propterea siluisse discipulos existimo, quod superius cum *assumens eum Petrus cœpisset increpare illum, dicens: Absit a te Domine, non erit tibi hoc; conversus Jesus dixit Petro: Vade post me Satana, scandalum es mihi: quoniam non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum.* Verisimile ergo est, responsi Petro dati memores eos, ne eadem, vel etiam pejora a Sospitatore audirent, cavisse.

3. At priorem sane, & huicce consimilem locum exponere non pigebit; sic ille habet: *Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Christus;* & cætera usque ad id: *Et tertia die resurgere*; post illa enim id adjectum est: *Assumens eum Petrus*, & reliqua. Quin & superius Sospitatorem morti datum iri dictum est; hic autem mortis genus declaratur, cruci videlicet affigi. Certe quamdiu Principibus sacerdotum, & Scribis Jesus Jerosolymis traditus non est, neque morte damnatus, neque illusus, neque flagris cæsus, neque cruci suffixus; stabat Jerusalem, neque dejiciebatur id, quod appellatur Sanctuarium; at postquam hæc adversus ipsum designare ausi sunt, tunc ii

deserti

δοντες αὐτον ἐγκατελειφθησαν, και οἱ ἀρχιερεις τε εἶναι ἀρχιερεις ἐπαυσαντο, ὡς μηδε μετ᾽ αὐτες εἶναι ἀρχιερεις, τοτε δε και οἱ κατακριναντες τον Ιησεν θανατῳ γραμματεις πωρωθεντες την διανοιαν, και τυφλωθεντες τον λογισμον, ἐκ ἐβλεπον το βελημα των ἁγιων γραμματων. και παντες ἐκεινοι κατακριναντες τον Ιησεν θανατῳ παρεδοθησαν τῳ ἐχθρῷ χρισε θανατῳ· και ἐμπαιξαντες τῳ Ιησε εἰς ἐμπαιγμον γεγονασι, κυκλωθεισης ὑπο ϛρατοπεδων Ιερεσαλημ, ὁτε και ἠγγισεν ἡ ἐρημωσις αὐτης. ἀλλα και τον Ιησεν μαϛιγωσαντες, αὐτοι ἐμαϛιγωθησαν, και μαϛιγενται ἑως το πληρωμα των ἐθνων εἰσελθῃ· ὁ γαρ βαλλων λιθον εἰς ὑψος, ἐπι την κεφαλην αὐτε βαλλει, και παντα ταυτα γεγενηται, ἱν᾽ ἐκεινων μεν ἀποϛῃ ἡ ἐπισκοπη, ἐπι δε τες ἀπο των ἐθνων μεταϛῃ σωζομενες ἁμα τῳ κατ᾽ ἐκλογην λειμματι· εἰ γαρ μη κυριος Σαβαωθ ἐγκατελιπεν αὐτοις σπερμα, ὡς Σοδομα ἀν ἐγεννηθησαν, και ὡς Γομορρα ἀν ὁμοιωθησαν. ἐγω δ᾽ οἰμαι ὁτι ὡσπερ ὑποδειγματι, και σκιᾳ λατρεια παλαι ἐπιτελεμενη των ἐπερανιων κατελυθη δια τα ἐπεράνια, και ἐλθοντος ἀληθινε ἀρχιερεως ὁ συμβολικος ἀρχιερευς ἐπαυσατο, και των ἀληθινων ὑπερ ἁμαρτιων θυσιων ἐπιτελεμενων αἱ συμβολικαι καθηρεθησαν, ὑτως ὁτε ἡ ἀληθινη Ιερεσαλημ τον Ιησεν ἐδεξατο ἀναβαντα ἐπι το ὑποζυγιον ἑαυτε σωμα, ἐφ᾽ ᾡ και εχαιρε σφοδρα θυγατηρ Σιων, και ἐκηρυσσεν ἡ θυγατηρ της ἀνω Ιερεσαλημ, τοτε καθηρεθη Ιερεσαλημ ἡ σκια, και καταπεπτωκεν ὁ ναος ὁ ἐκ νεκρων λιθων, δια τον ἐκ ζωντων λιθων ναον· κατεσκαφη δε και το κατω θυσιαϛηριον, ἐπειπερ ἐχρηματισε το ἐπερανιον, τα ἐγκαινια αὐτε Ιησε ἐν τῃ ἀληθινῃ λατρειᾳ ποιησαντος, εἰ δε κατα τι των σημαινομενων οἱ ἀνθρωποι ἡ πολις εἰσι, και νυν ἐν Ιεροσολυμοις, ὑτω δε καλω τες ἐχοντας τας ἐλπιδας ἐπι τον ἐπι γης τοπον, παραδιδοται ὁ Ιησες, και οἱ ἐπαγγελλομενοι την τε θεε θεραπειαν Ιεδαιοι, και

ὡσ-

deserti sunt, a quibus proditus est, nec non & Principes sacerdotum Principes esse sacerdotum ita desierunt, ut post illos nulli fuerint sacerdotum Principes; tunc & qui Christum morti addixerunt Scribæ, mente indurati, & excœcati ratione, in sanctarum scripturarum sensus minime penetrabant; & ii omnes cum morte damnassent Jesum, morti, quæ Christi hostis est, traditi sunt: & cum Jesum ludificati essent, facti sunt ipsi jocus atque ludibrium, cum exercitibus circumdata fuit Jerusalem; quo scilicet tempore *appropinquavit desolatio ejus*: quin etiam, cum Jesum flagris cecidissent, ipsi flagellati sunt, & flagellantur porro, *donec plenitudo gentium intrarit*, nam *qui in altum mittit lapidem, in caput suum mittit*, atque hæc omnia facta sunt, ut ab illis quidem recedat visitatio, ad eos vero e gentibus transeat, qui salutem consequuntur, una cum *reliquis secundum electionem*; *nisi* enim *Dominus exercituum reliquisset eis semen, quasi Sodoma fuissent, & quasi Gomorrha similes essent.* Ego vero sic existimo, quemadmodum sacri ritus exemplari & umbræ cœlestium olim peracti, propter cœlestia abrogati sunt; & adventante vero sacerdote cessavit sacerdos symbolicus; & veris pro peccatis factis sacrificiis, symbolica abolita sunt; ita cum subjugi, corpore videlicet suo, vectum Jesum excepit vera Jerusalem, quam ob rem *exultavit satis filia Sion, & prædicavit filia* supernæ *Jerusalem*, tunc dissipatam fuisse Jerusalem, quæ umbra est, & collapsum fuisse templum e mortuis conflatum lapidibus, propter templum viventibus saxis ædificatum; quin & subrutum fuisse altare inferius, quoniam cœleste edebat oracula, per veros sacrorum ritus Encænia celebrante ipso Jesu. Sin autem juxta aliquam significationem, homines sunt civitas; etiamnum Jerosolymis (sic autem, quicumque terreno huic loco confidunt, appello) Jesus proditur; quique Dei cultores se profitentur, & quasi sacerdotum Principes

Ju-

ὥσπερει ἀρχιερεις τυγχανοντες, και οἱ τα θεια γραμματα αὐχȣντες διηγεισθαι γραμματεις, καταχρινȣσι θανατῳ τον Ιησȣν, δἰ ὡν κακως λεγȣσιν αὐτον· και ȣ̓κ ἐςιν ὀτε ȣ̓ παραδιδoασι τοις ἐθνεσιν Ιησȣν, ἐμπαιζοντες αὐτῳ, και τῃ διδασκαλιᾳ αὐτȣ παρ' αὐτοις· και ἀει ταις γλωσσαις αὐτων μαςιγȣσι την δια Ιησȣ Χριςȣ θεοσεβειαν, και αὐτοι μεν αὐτον ςαυρȣσι, δἰ ὡν ἀναθεματιζȣσι, και ἀναιρειν θελȣσι την διδασκαλιαν αὐτȣ· ὁ δε κρειττων αὐτων τυγχανων, ὀλιγον διαλιπων ἐγειρεται, και ζων τοις εἰληφοσι το βλεπειν φαινεται. νυν γαρ τις τυφλος, ὡς Ησαΐας ἐκ προσωπȣ τȣ θεȣ φησιν, ἡ οἱ παιδες μȣ; και τινες κωφοι, ἀλλ' ἡ οἱ κυριευοντες αὐτων; φησι γαρ μετα μεγαλȣ και προφητικȣ ἠθȣς και πνευματος· οἱ κωφοι ἀκȣσατε, και οἱ τυφλοι ἀναβλεψατε ἰδειν. και τις τυφλος, ἀλλ' ἡ οἱ παιδες μȣ; και τινες κωφοι, ἀλλ' ἡ οἱ κυριευοντες αὐτων; και ἐτυφλωθησαν οἱ δȣλοι τȣ θεȣ· ἠλθε γαρ Ιησȣς εἰς κριμα εἰς τον κοσμον τȣτον, ἱνα οἱ μη βλεποντες, εἰσι δ' ȣ̓τοι τα ἐθνη, βλεπωσι, και οἱ βλεποντες, ὁ Ισραηλ, ἐκεινοι τυφλοι γενωνται. τηλικȣτȣ γȣν φωτος ἀληθινȣ ἀνατειλαντος, και δεικνυντος τȣ λογȣ αὐτον, και φασκοντος· ἰδȣ ἀνηρ ἀνατολη ὀνομα αὐτῳ, ȣ̓κ εἰδον το φως, ἐπει ἐτυφλωσεν αὐτȣς ἡ κακια αὐτων, και ȣ̓κ ἐγνωσαν μυςηρια θεȣ, και παραδοξον γεγενηται τῳ λαῳ ἐκεινῳ, και τοις ἐθνεσι. λυχνον μεν ἑκαςον των προφητων τυγχανοντα ἑωρα ὁ λαος, ἀνατειλαντα δε τον της δικαιοσυνης ἡλιον ȣ̓κ ἐγνωσαν. διο και εἰ τινα ἐδοκȣν ἐχειν λυχνον, ἀφηρεθη ἀπ' αὐτων· λαος δε ὁ των ἐθνων ὁ καθημενος ἐν σκοτει, εἰδε φως, ȣ̓χ ὁποιον ὁ Ισραηλ μικρον· μικρον γαρ φως ἑκαςος ἠν των προφητων, ἀλλα λαος ὁ καθημενος ἐν σκοτει εἰδε φως μεγα, τον κυριον και σωτηρα ἡμων Ιησȣν Χριςον· ȣ̓ το μεγεθος φαινεται διατεινοντος ἀπο περατος γης, εἰς το περας αὐτης εὐρωςως, και διοικȣντος τας ἐκκλησιας χρηςως· ὀτε το πνευμα αὐτȣ πεπληρωκε την οἰκȣμενην, πληρωθεισης της λεγȣσης προφητειας ἐν ταις ἐσχαταις ἡμεραις ἐμφα-

νες.

dæi, quique sacras scripturas explanare se glorian-
r Scribæ, Jesum capitis damnant, cum maledictis
m ac convitiis proscindunt; & quotiescumque Je-
n, ipsiusque doctrinam inter gentes derident, nun-
am non illis eum tradunt; & cum ipsius præcepta
ecrantur, & abolere cupiunt, linguis suis cultum
eo per Jesum Christum exhibitum semper flagellant,
umque Christum cruci suffigunt; at his ille melior
ud multo post resurgit, visumque assecutis vivens
nspicitur. Nunc enim *quis cæcus*, ut ex Dei per-
na ait Isaias, *nisi servi mei; & qui surdi, nisi qui eo-
n dominantur?* Cum magno siquidem & prophetico
genio ac spiritu ait: *Surdi audite, & cæci intuemini
videndum; & quis cæcus, nisi servi mei, & qui surdi,
i qui eorum dominantur? & excæcati sunt servi Dei:*
us enim *in judicium in hunc mundum venit, ut, qui
i vident*, (ii autem sunt gentes) *videant; & qui vi-
it*, (nempe Israel) *cæci fiant*. Tanto igitur exorto
ro lumine, ac illud ostendente Dei Verbo, ac di-
nte: *Ecce vir oriens nomen ejus;* lumen tamen neu-
uam viderunt, quoniam *excæcavit illos malitia eorum,
nescierunt sacramenta Dei*, & novum ac incredibile
pulo huic & gentibus accidit: videbat quidem po-
us unumquemque prophetarum lucernam esse; ex-
um vero Solem ipsum justitiæ non agnoverunt;
irco & si quam habere lucernam visi sunt, iis ablata
: at gentium populus in tenebris sedens lumen vi-
, non quale viderat Israel, exiguum scilicet; exi-
ım quippe lumen unusquisque prophetarum erat,
populus in tenebris sedens, lumen magnum, Do-
ıum nempe, & Servatorem nostrum Jesum Chri-
n vidit, cujus tum apparet magnitudo, cum *at-
git a fine* terræ *usque ad finem fortiter, & disponit
lesias suaviter*, quando Spiritus ipsius replevit ter-
ı, completo tum vaticinio, quod *in novissimis die-*

bus

νες ἐσεσθαι το ὀρος τȣ θεȣ· και νυν πορευονται ἐπ᾽ αὐτο παντα τα ἐθνη, και ἐςι τȣτο χριςος Ιησȣς.

Περι των υἱων Ζεβεδαιȣ.

Τοτε προσηλθεν αὐτῳ ἡ μητηρ των υἱων Ζεβεδαιȣ μετα των υἱων αὐτης, και τα ἑξης, ἑως τȣ· ἀκȣσαντες δε οἱ δεκα ἠγανακτησαν περι των δυο ἀδελφων. το ὁμοιον αὐτῳ και ὁ Μαρκος ἀνεγραψε τȣτον τον τροπον: και προπορευονται αὐτῳ Ιακωβος και Ιωαννης οἱ υἱοι Ζεβεδαιȣ, και λεγȣσιν αὐτῳ, και τα ἑξης, ἑως τȣ· ἠρξαντο ἀγανακτειν περι Ιακωβȣ, και Ιωαννȣ. ἀξιον ἐν τοις προκειμενοις ζητησαι νυν ȣ̓κ εὐκαταφρονητον και ἀληθως εὐαγγελιῳ πρεπον τȣ Ιησȣ χριςȣ, ἐπει το ῥητον τοις μεν ἁπλȣςεροις, και παντη ἀκεραιοις, και βαθη θεȣ και των γραφων αὐτȣ μη ἐπιςαμενοις ζητειν, ἐμφαινει ἁπλοτητα ἀξιωσεως, και της προς αὐτην τȣ Ιησȣ ἀποκρισεως· τοις δε κἀν ἐπι ποσον δυναμενοις βασανιζειν προβληματα ὁ αὐτοθεν ἐμφαινομενος νȣς βραχυς ἐςι, και εὐτελης, και ȣ̓δεν ἐχων, μαλιςα ὁτε Ιησȣς ἀποκρινεται, ἁρμοζον αὐτȣ τῃ μεγαλονοιᾳ· ὡσπερ γαρ ἐπι κοσμικης βασιλειας ἐν προαγωγῃ δοκȣσιν εἰναι οἱ συγκαθεζομενοι τῳ βασιλει ἐν τῃ βασιλικῃ ἐσθητι καθεζομενῳ, και ὁτιποτεȣν των της βασιλικης πραγματων διεποντι, ȣ̓τω δοξῃ κατα την λεξιν φανταζομενη ἡ μητηρ των υἱων Ζεβεδαιȣ, ἡ, ὡς ὁ Μαρκος ἀνεγραψεν, Ιακωβος και Ιωαννης, ἀξιȣν ἀπο τȣ σωτηρος το καθεσθηναι, τον μεν ἑτερον ἐκ δεξιων αὐτȣ ἐν τῃ βασιλειᾳ τυγχανοντος, τον δε λοιπον ἐξ ἀριςερων· και ȣ̓δεν μεν ἠν παραδοξον γυναικα ἀπο ἁπλοτητος και ἰδιωτιας τοιαυτα νομιζειν ἀξιȣν· δεδοσθω δε ὁτι και οἱ δυο ἀποςολοι, ὡς ἀνθρωποι ἐτι ἀτελεις, και μηδεν νοȣντες βαθυτερον περι της βασιλειας χριςȣ, τοιαυτα ὑπελαμβανον περι των συγκατεζομενων τῳ Ιησȣ. ἐπαν δε και ὁ Ιησȣς ὡς συγκατατιθεμενος τῳ μεγα εἰναι το καθεσθηναι τινα ἐκ δεξιων ἡ ἐξ εὐωνυμων αὐτȣ, ἐπαιρῃ την ἀξιωσιν, και

λεγῃ·

us manifestum futurum montem Dei prænuntiat: & nunc
unt ad eum omnes gentes, & is quidem est Jesus Christus.

De filiis Zebedæi.

4. *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis*, & reliqua, usque ad id: *Audientes autem decem indignati sunt de duobus fratribus.* Idem a Marco iis verbis proditum est: *Et accedunt ad eum Jacobus & Joannes filii Zebedæi, & dicunt ei*, & cætera, ad hæc usque: *Cœperunt indignari de Jacobo & Joanne.* Hic liquid minime aspernandum, & evangelio Jesu Christi ccommodum investigare operæ pretium est; quoniam rudioribus, & usquequaque simplicibus, & qui Dei, ipsiusque Scripturarum profunda perscrutari nesciunt, postulationis, & Jesu ad eam responsionis mplicitatem contextus ostendit; at qui quæstiones liquantulum discutere sciunt, iis levis esse videtur, t parvi pretii, quæ hinc exurgit, sententia, & quam ræsertim cum responso det Jesus, nihil ipsius ingenti nimo congruum continet. Quemadmodum enim in nundi hujusce regno summum honoris locum viden-ur adepti, qui regi in regio habitu sedenti, vel negotia aliqua ad regium munus pertinentia administrandi adsident; ita filiorum Zebedæi mater, prout juxta itteram intelligitur, vel quemadmodum scripsit Marus, Jacobus & Joannes a Servatore postulasse videntur, ut in ipsius regno constitutus unus a dextris psius, alter vero a sinistris sederet: & nihil certe mium erat, præ simplicitate & imperitia decrevisse mulierem, hæc esse postulanda. Demus præterea duos postolos, utpote homines adhuc imperfectos, neque uidquam sublimius de regno Christi cogitantes, talia e iis, qui Jesu assident, sibi finxisse; at quoniam Jesus ipse magnum quid esse concedens, a dextris, sinistrisve suis sedere, petitionis magnitudinem extollit,

λεγῃ· ἐκ οἴδατε τι αἰτεισθε, και· ἐκ ἐςιν ἐμον δεναι, ἀλλ' οἷς ἡτοιμαςαι ὑπο τε πατρος με, ζητησαι τις ἀν συνετος δοκων εἶναι ἀκροατης της γραφης, τι βελεται το καθεζεσθαι ἐκ δεξιων ἢ ἐξ εὐωνυμων Ιησε ἐν τῃ βασιλειᾳ αὐτε· και προς τες ὑπολαμβανοντας γε περιεργοτερον ἡμας ταυτα ζητειν, συνακτεον τα περι καθισεως ἀναγεγραμμενα θεε, ἢ τε χριςε, ἱνα τῃ βασανῳ των εἰς τετο συναγομενων, και παραθεσει αὐτων προς ἀλληλα, ἀνατειλαι δυνηθῃ μεγεθος τι δογματος ἀπο ἁπλεςερε παραδειγματος ληφθεντος· οἷον ἐν μεν τῃ τριτῃ των βασιλειων γεγραπται, ὁτι εἰπε Μιχαιας· εἶδον θεον Ισραηλ καθημενον ἐπι θρονε αὐτε, και πασα ἡ ςρατια τε ἐρανε περι αὐτον ἐκ δεξιων αὐτε, και ἐξ εὐωνυμων αὐτε, και τα ἑξης· ἐν δε τῃ δευτερᾳ των παραλειπομενων, ὁ αὐτος Μιχαιας φησι παραπλησια τετοις ἐν τῳ· ἀκεσατε λογον κυριε. εἶδον κυριον καθημενον ἐπι θρονε δοξης αὐτε, και πασα δυναμις τε ἐρανε εἱςηκει ἐκ δεξιων αὐτε, και ἐξ ἀριςερων αὐτε, και τα ἑξης. και ἐν Ησαΐᾳ δε γεγραπται· και ἐγενετο] τε ἐνιαυτε ἐ ἀπεθανεν Οζιας ὁ βασιλευς, εἶδον τον κυριον καθημενον ἐπι θρονε ὑψηλε και ἐπηρμενε, και τα ἑξης· ἐτι δε και ἐν τῳ Δανιηλ τοιαυτα γεγραπται· ἐθεωρεν ἑως οἱ θρονοι ἐτεθησαν, και παλαιος ἡμερων ἐκαθητο, και τα ἑξης. παραπλησια τετοις ἐςιν εὑρειν και ἐν τῳ Ιεζεκιηλ κατα την ἀρχην της προφητειας αὐτε, ὁτε φησιν· ὑπερανω τε ςερεωματος τε ὑπερ κεφαλης αὐτων, δηλον δ' ὁτι των χερεβιμ, ὡς ὁρασις λιθε σαπφειρε, ὁμοιωμα θρονε ἐπ' αὐτε, και ἐπι τε ὁμοιωματος τε θρονε ὁμοιωμα ὡς εἶδος ἀνθρωπε ἀνωθεν· ἐν δε τῳ ρθ' ψαλμῳ το· εἶπεν ὁ κυριος τῳ κυριῳ με, καθε ἐκ δεξιων με, ἐμφαινει καθισιν τε πατρος, και ἀλλην τε σωτηρος καθεζομενε ἐκ δεξιων αὐτε. και παλιν ἐν ἀλλῳ ψαλμῳ εὐχομενος ὁ προφητης φησιν· ὁ καθημενος ἐπι των χερεβιμ, ἐμφανηθι. και παλιν· ὁ θεος καθηται ἐπι θρονε ἁγιε αὐτε. εἰ δε και ἀπο των εὐαγγελιων παραδειγμα βελει λαβειν, ἀκεε Ματθαιε ἀναγραφοντος τινα τροπον ὁ Ιησες εἶπε τοις μαθηταις· ἀμην λεγω ὑμιν

ὁτι

& dixit: *Nescitis, quid petatis*, &: *Non est meum dare, sed quibus paratum est a patre meo*, acutus Scripturæ auditor esse sibi videns aliquis, quidnam sibi velit, a dextris Jesu, vel a sinistris in ipsius regno sedere postulabit. Ac in eorum quidem gratiam, qui hæc anxie nimis ac curiose a nobis disquiri putant, colligenda sunt, quæ de Dei, vel Christi sessione scripta extant; ut ex eorum ad id collectorum examine, & invicem comparatione, e prolato simpliciori exemplo sententiæ magnitudo elucescat. Quale illud est, quod tertio Regum scriptum extat, dixisse Michæam: *Vidi Deum Israel sedentem super solium suum, & omnis exercitus cœli assistens ei a dextris & a sinistris*, & cætera: & in secundo Paralipomenon his fere consimilia dicit idem Michæas his verbis: *Audite verbum Domini. Vidi Dominum sedentem in solio majestatis suæ, & omnis exercitus cœli assistebat ei a dextris & a sinistris*, & cætera. In Isaia autem scriptum est: *Et factum est in anno, quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum*, & reliqua. Talia præterea in Daniele scripta sunt: *Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit*, & quæ sequuntur. His quoque affinia apud Ezechielem, sub initium ipsius prophetiæ reperire est, cum ait: *Super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum*, (Cherubim videlicet) *quasi aspectus lapidis Sapphiri, similitudo throni super ipsum, & super similitudinem throni similitudo quasi aspectus hominis desuper.* In psalmo autem centesimo nono, hæc verba: *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis*, sessionem Patris, & alteram Servatoris a dextris ipsius sedentis declarant: & rursum in alio psalmo orans Propheta ait: *Qui sedes super Cherubim, manifestare*: & iterum: *Deus sedet super sedem sanctam suam.* Quod si ab evangeliis quoque exemplum peti vis, audi describentem Matthæum, quomodo discipulis suis dixerit Jesus: *Amen dico vobis, quod vos,*

ὅτι ὑμεις οἱ ἀκολȣθησαντες μοι, ἐν τῃ παλιγγενεσιᾳ ὁταν καθισῃ ὁ υἱος τȣ ἀνθρωπȣ ἐπι θρονȣ δοξης αὐτȣ, και τα ἑξης· και· ἀπ᾽ ἀρτι ὀψεσθε τον υἱον τȣ ἀνθρωπȣ καθημενον ἐκ δεξιων της δυναμεως. και ὁ Ματθαιος ταυτα φησιν· ὁταν ἐλθῃ ὁ υἱος τȣ ἀνθρωπȣ ἐν τῃ δοξῃ αὐτȣ, και παντες οἱ ἀγγελοι μετ᾽ αὐτȣ, τοτε καθισει ἐπι θρονȣ δοξης αὐτȣ, και τα ἑξης· και ἀπ᾽ ἀρτι ὀψεσθε τον υἱον τȣ ἀνθρωπȣ καθημενον ἐκ δεξιων της δυναμεως. το δε ἰσοδυναμȣν αὐτῳ και ὁ Μαρκος ἀνεγραψεν ἐν τῳ, και ὀψεσθε τον υἱον τȣ ἀνθρωπȣ ἐκ δεξιων καθημενον της δυναμεως, και ἐρχομενον μετα των νεφελων τȣ ȣ̓ρανȣ. και Λȣκας δε το ὁμοιον φησιν ἐν τῳ· ἀπο γαρ τȣ νυν ἐςαι ὁ υἱος τȣ ἀνθρωπȣ καθημενος ἐκ δεξιων της δυναμεως τȣ θεȣ. και τι με δει ἐπι πλειον τα τοιαυτα συναγειν, βȣλομενον την εὐτελη και ἁπλȣςεραν και ταπεινοτεραν ἐκδοχην περι της ἐν τῃ βασιλειᾳ καθισεως τȣ χριςȣ, και των ἐκ δεξιων ἠ ἐξ εὐωνυμων αὐτȣ καθεζȣμενων παραςησαι μυςικωτεραν; ἱν᾽ εὐλογως δυνηθῃ ὑπο των ἐπι τα θεια νοηματα ἀναβαινειν οἱων τε ὀντων ἐξετασθηναι, και εὑρεθηναι τι ἀξιον τȣ ἀνακριναντος παντα πνευματικȣ και ὑπ᾽ ȣ̓δενος ἀνακρινομενȣ, ἀναλογον ταις τȣ Παυλȣ περι πνευματικων φωνων των εὐαγγελικων ἐρȣντος· ὡς γαρ Παυλος κατα τον πνευματικον ἐκλαβων νομον τα περι τȣ μαννα, και της πετρας, και τȣ ἀπ᾽ αὐτης ὑδατος, φησι· και παντες το αὐτο βρωμα πνευματικον ἐφαγον, και παντες το αὐτο πομα πνευματικον ἐπιον· ἐπινον γαρ ἐκ πνευματικης ἀκολȣθȣσης πετρας· ἡ δε πετρα ἠν ὁ χριςος· ȣ̔τως εἰποι ἀν ὁ ἐπι την πετραν ταυτην ἑςως πνευματικος, και ἐπι τȣτῳ εὐχαριςων τῳ θεῳ, και λεγων και περι ἑαυτȣ· ἐςησεν ἐπι πετραν τȣς ποδας μȣ, και κατευθυνε τα διαβηματα μȣ, ὁτι πνευματικη ἐςιν ἡ καθισις θεȣ ἐπι πνευματικȣ θρονȣ. και ἡ χριςȣ ὁμοιως, και το ἐκ δεξιων της δυναμεως καθεζεσθαι τον χριςον, πνευματικον ἐςιν· ȣ̓δεν γαρ κατα ταυτα δηλȣται περι σωματικης καθισεως, ἡν ὡρισαντο ἑδρασμον εἰναι ἐπι των ἰσχιων ἑδραζομενων ἐπι τινος ἑδρας· και γαρ γελοιον δια το σω-

ματι-

qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, & cætera: &: *Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis:* Hæc quoque habet Matthæus: *Cum venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ,* & reliqua; atque item: *Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis.* Par illud quoque est, quod his verbis Marcus conscripsit: *Videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, & venientem cum nubibus cæli.* Nec non Lucas simile quid profert hoc loco: *Ex hoc autem erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei.* Sed quid attinet me plura ejusmodi colligere, dum rudem, & simpliciorem, ac humiliorem sessionis Christi in regno, eorumque, qui a dextris ipsius vel a sinistris sedebunt, interpretationem, mysteriis refertam exhibere volo? ut qui ad divinas cogitationes mentem possunt attollere, aliquid cum ratione investigare, ac reperire queant, eo dignum *spirituali, qui judicat omnia, & ipse a nemine judicatur,* haud secus ac spiritualia evangeliorum vocabula Paulus examinat ac discutit: quemadmodum enim, quæ de manna, & petra, ex eaque profluente aqua scripta sunt, juxta spiritualem Legis sensum interpretans Paulus ait: *Et omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt: Et omnes eumdem potum spiritualem biberunt: (bibebant autem de spiritali, consequente eos petra, petra autem erat Christus;)* ita super petram hanc stans spiritualis, ob idque gratias Deo agens, & de se ipse dicens: *Statuit super petram pedes meos, & direxit gressus meos;* is, inquam, hanc Dei super spiritualem thronum sessionem, spiritualem esse dixerit; & sessionem Christi pariter, & Christum a dextris virtutis sedere spirituale esse dixerit; nihil enim de corporali sessione per illa significatur, quam id esse definierunt, clunibus sedi alicui incumbentibus inniti; nam quod hæc corporaliter nuncupata sint,

ματικως ταυτα ὠνομαϑαι, νομιζειν. ϑρονους τινας εἶναι δεδημιουργημενους, οὐκ οἶδα ἐκ ποιας ὑλης, δεκτικους της καθισεως του ϑεου, ἡ του χριστου, ἡ των καθεζομενων ἐκ δεξιων, ἡ ἐξ εὐωνυμων χριστου, οἷς ἡτοιμασε το τοιουτον ὁ πατηρ· οὐκ οἶδα εἰ εὐαγες ἐστι σωματικον νομιζειν εἶναι το ἐκ δεξιων και ἐξ εὐωνυμων του ϑεου ἑστηκεναι την στρατιαν του οὐρανου σωματικως, ἡ παλιν οἰεσϑαι τους σωζομενους και ἐπαινουμενους ἐν τοις σωματικοις εἶναι δεξιοις του βασιλεως ἡμων Ιησου χριστου· τους δε ψεκτους και ἀπολουμενους ἐν τοις ἀναλογον τουτοις σωματικοις εὐωνυμοις.

Αλλα μηποτε το μεν ἀποκαταστηναι ἐπι την βασιλειαν ἀπολαβοντα την ἑαυτου ἀρχην χριστον, καταργηϑεισης της βασιλευουσης ἐν τοις ϑνητοις σωμασι των ἀνϑρωπων ἁμαρτιας, και πασης της ἀρχουσης των πονηρων ἀρχης, και ἐξουσιας, και δυναμεως, τουτ' ἐστι το καθεσθηναι αὐτον ἐπι ϑρονου δοξης αὐτου. το δε και δεξια ποιησαι παντα τῳ ϑεῳ, ἱνα μηκετι ᾐ σκαιον τι προς αὐτον, τουτ' ἐστι το ἐσομενον ἐν τοις ἐκ δεξιων της δυναμεως ἐσομενοις, προς παραδειγμα μελλουσι βλεπειν το ἐκ δεξιων της δυναμεως, καθεζεσϑαι ἐκ δεξιων και ἐξ εὐωνυμων αὐτου ἐν τῃ βασιλειᾳ χριστου του λογου· οὑς ἀποκαθιστησιν ὁ ϑεος συνεργησας αὐτοις, και ἑτοιμασας το ἐγγιζειν τῃ χριστου ὑπεροχῃ, ἱν' ὁ μεν προηγουμενος των ἐγγιζοντων ᾐ ἐκ δεξιων, και οἷον ἁπτομενος αὐτου, και κολλωμενος τοις του λογου δεξιοις. ὁ δε ὑποδεεστερος, ἐγγυς των ἀριστερων αὐτου. δεξια δε ὁρα εἰ δυνασαι νοησαι χριστου, τα ἀορατα ὀνομαζομενα κτισματα· ἀριστερα τε, τα ὁρατα και σωματικα· ἀλλα χριστος μεν παντων βασιλευει. ἠδη δε των ἐγγιζοντων αὐτῳ, οἱ μεν κεκληρωνται τα δεξια και νοητα, οἱ δε τα ἀριστερα και αἰσϑητα. και μηποτε ἡ ἀληθινη μητηρ των υἱων Ζεβεδαιου, οὑς ἐκαλεσε βοανεργες ὁ σωτηρ,

ridiculum foret, thronos esse quosdam (ex quanam materia, mihi non liquet) fabricatos existimare, sessionis Dei vel Christi capaces, eorumve, qui a dextris vel sinistris Christi sedent, quibus nimirum id Pater præparavit. Certe an cœli militiam arbitrari fas sit a dextris vel sinistris Dei corporaliter stare; vel sibi rursum fingere salutem adeptos, & laudem meritos a corporeis regis nostri Jesu Christi dextris esse: at vituperio & reprehensione dignos, ac perituros, a corporeis similiter sinistris stare, haud satis scio.

5. At vide, an non Christum recuperato suo imperio in regnum restitui, destructo, quod in mortalibus hominum corporibus regnabat, peccato, & omni in improbos imperium tenente principatu, & potestate, ac ditione, idem sit, quod in majestatis suæ solio ipsum considere: omnia autem Deo dextra efficere, ita ut nihil ipsius ratione sinistrum sit, idem sit atque a dextris & a sinistris ipsius in regno Christi, qui Verbum est, sedere: quæ a dextris sessio iis continget, qui a dextris virtutis erunt, ut iis exemplo sint, qui, quod ad virtutis dexteram erit, intuebuntur: quos in pristinum statum Deus restituit, postquam opem iis contulit, & ut ad Christi sublimitatem propius accederent, disposuit; ut qui iis, qui Christo appropinquant, præcellet, sit a dextris, & velut ipsum contingat, & dextræ Verbi adhærescat: qui vero dignitate inferior erit ac meritis, prope sinistram ipsius sit. Ac vide, num a Christi dextris ea esse, animo fingere possis, quæ opificia Dei sub sensum cernendi non cadentia appellantur, a sinistris autem, quæ aspectabilia & corporea sunt; in universa autem regnum tenet Christus. Jam nunc autem eorum, qui ad ipsum propius accedunt, dextera aliqui, & quæ intellectu comprehenduntur, sortiti sunt; sinistra autem alii, & quæ sensilia sunt. Videndum autem, an non vera filiorum Zebedæi mater, quos Boanerges, hoc est,

 toni-

ὁ ἐστιν, υἱοι βροντης, ἡ βροντη, μεγαλα κρινασα περι των υἱων αὐτης Ιακωβου, και Ιωαννου, και γαρ ἠσαν μεγαλοι, και ὑπολαβουσα αὐτους τα πρωτεια δυνασθαι ἐχειν παρα πασαν γεννητην φυσιν, ὡς χωρησαντας την μεγαλοφωνιαν αὐτης, προσελθουσα ἠξιου τον κυριον, ἱνα ἱδρυσῃ τον μεν ἑτερον αὐτων ἐκ δεξιων, τον δ᾽ ἀλλον ἐξ εὐωνυμων· ὁ δε σωτηρ διελεγχων και την δηλικαυτην μεγαλοφωνον μητερα του Ιακωβου και Ιωαννου, ὡς ἀγνοουσαν τινες οἱ ὑπερεχοντες, και ὁτι ἡ τηλικαυτη δωρεα χαρις ἐστι του ἐπι πασι θεου συμπνεοντος, και συνεργουντος, και ἱδρυοντος ἐν τῃ τοιαυτῃ ὑπεροχῃ, ὁυς οἰδεν ἐπιτηδειους, εἰπε το· οὐκ οἰδατε τι αἰτεισθε, και· το καθισαι ἐν δεξιων μου ἡ ἐξ εὐωνυμων, οὐκ ἐστιν ἐμον δουναι, ἀλλ᾽ οἱς ἡτοιμασται ὑπο του πατρος μου. ἐπιστησει δε ὁ δυναμενος τινα μεν ὑπο του σωτηρος διδοται, τινα ὑπο του πατρος, ὁρων ὁτι ἐστι τινα ἁ οὐ δωῃ ἀν ὁ υἱος, ἀλλ᾽ αὐτος ὁ πατηρ. εἰ δε τοιουτον τι παριστησι και τα εὐαγγελια, ὁπου μεν εἰσαγοντα τον σωτηρα εὐχομενον περι τινων δυναμεων, ἱνα αὐτῳ ὑπαρχθῃ τα αἰτηματα ἀπο του πατρος· ὁπου δε χωρις εὐχης ποιουντα, ὡς ἠδη ἐχοντα ἐκεινα περι ὡν ἠξιωτο, τολμηρον μεν ζητησαι, ὁμως δε ὁ δυναμενος μετα εὐλαβειας και ταυτα ἐξεταζετω. παραστησαι δ᾽ οἰμαι βουλομενος τῃ μητρι των υἱων Ζεβεδαιου, και αὐτοις, ὁτι και ἐλειπεν αὐτοις προς το τελειωσαι τα ἐν ἀνθρωποις ἐφικτα, οὐ τα τυχοντα, ἀποκριθεις εἰπε μετα το· οὐκ οἰδατε τι αἰτεισθε, το. δυνασθε πιειν το ποτηριον, ὁ ἐγω μελλω πινειν; ἡ ὡς ὁ Μαρκος ἀνεγραψε· δυνασθε το ποτηριον πιειν, ὁ ἐγω πινω, ἡ το βαπτισμα ὁ ἐγω βαπτιζομαι, βαπτισθηναι;

Και ἐν τουτοις τε ζητησει τις τι το ποτηριον, και τι το βαπτισμα, ὡς ἑτερα ἀλληλων, και δεομενα οὐ της

τυχου-

tonitrus filios, vel tonitrum Servator appellavit, magnam de filiis suis Jacobo & Joanne existimationem animo præcipiens (& magni quippe revera erant) & præ universa natura creata primas ferre posse autumans, utpote qui ipsius grandiloquentiam fuissent assecuti, ad Dominum accedens, ut a dextris alterum, alterum a sinistris constitueret, postulabat: Servator autem usque adeo grandiloquam Jacobi & Joannis matrem redarguens, ut quæ præstantiores minime dignosceret, atque ejusmodi donum nesciret esse gratiam Dei, qui supra omnia est, qui supra omnia est, quique favorem suum & auxilium confert, & in tali sublimitatis gradu eos collocat, quos ad id idoneos esse novit, id dixit: *Nescitis, quid petatis*, &: *Sedere ad dexteram meam & sinistram, non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo.* Observabit vero, qui poterit, quænam a Sospitatore, quæ item a Patre dentur, cum quædam non a Filio, verum ab ipso Patre dari videat. An autem ejusmodi quidpiam & ipsa doceant evangelia, cum pro aliquibus consequendis virtutibus rogantem Servatorem quandoque repræsentant, ut postulata sua a Patre exoret; tum vero absque precibus agentem, quasi jam in potestate sua habentem, quæ ab ipso petita sunt, audax quidem est perscrutari; attamen hæc quoque cum reverentia disquirat, cui facultas erit. Matri autem, opinor, filiorum Zebedæi, ipsisque adeo declarare volens nonnulla ipsis adhuc deesse, ut non ad mediocrem perfectionis gradum, sed ad summum, quem quidem homines assequi possunt, pervenirent, post hæc verba: *Nescitis, quid petatis*, id responsi adjecit: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* vel ita, ut scripsit Marcus: *Potestis bibere calicem, quem ego bibo; aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari?*

6. Atque hoc quidem loco quæsiverit aliquis, quid sit calix, quid baptisma, quasi diversa sint ab invicem,

 nec

τυχουσης δυναμεως, της του πιομενου, ἠ του βαπτισθησομενου, και πιομενου οὐκ ἀλλο ποτηριον ἠ ὁ ἐμελλε πινειν ὁ Ἰησους, βαπτισθησομενου τε παραπλησιως βαπτισμα, ὁ αὐτος ἐμελλε βαπτιζεσθαι ὁ κυριος. οἱ πολλοι μεν οὐν τα ἀμφοτερα ἀγουσιν εἰς την κατα το μαρτυριον οἰκονομιαν, οὐ παριςαντες οὐτε εἰ δυο ἐπινοιας ἐχει δηλουμενας δια των δυο ὀνοματων ἐν τῃ ὑποςασει τυγχανοντων, οὐτ᾽ εἰ δυναται και δυο δηλουσθαι ἐν τουτοις πραγματα. ἡμεις δε οὐκ ἀποδοκιμαζομεν μεν και ταυτην την ἐκδοχην, ἐφιςαμεν δε εἰ δυναται και ἀλλο τι δηλουν παρα ταυτα τα δυο ὀνοματα. και ἐπει πολυ ἐςι το νυν ἀκριβως διαλαβειν περι αὐτων, ὀλιγα εἰς το ςηναι τα ἐμφαινομενα ἡμιν παραςησομεν εἰς τον τοπον· και εἰς μεν το δηλουσθαι ἐν τουτοις το μαρτυριον, ᾡ μονῳ χρησεται τις τῳ· πατερ εἰ δυνατον, παρενεγκε τουτο το ποτηριον ἀπ᾽ ἐμου, ὡς ἐπιπονως πινομενον ὑπο του ἀναδεχομενου τους ἐν τῳ μαρτυριῳ ἀγωνας, ἑως τις ἐκπιῃ ὑπομεινας τα κατα τον ἐν τῳ μαρτυριῳ πειρασμον παντα τα προσαγομενα αὐτῳ· ἀλλα και τῳ ἐν ρι ε ψαλμῳ εἰρημενῳ· τι ἀνταποδωσω τῳ κυριῳ περι παντων ὡν ἀνταπεδωκε μοι; ποτηριον σωτηριου ληψομαι και το ὀνομα κυριου ἐπικαλεσομαι. τας εὐχας μου τῳ κυριῳ ἀποδωσω ἐναντιον παντος του λαου αὐτου. τιμιος ἐναντιον κυριου ὁ θανατος των ὁσιων αὐτου· οὐδεν γαρ δυναμεθα πλειον ἀποδουναι τῳ κυριῳ ἐφ᾽ οἱς εὐηργετηθημεν, ἠ το του σωτηριου ποτηριον προθυμως λαβειν, και ἐπικαλεσασθαι το του κυριου ὀνομα εἰς το πιειν αὐτο· ἐν ᾡ ἐκπινομενῳ ἀποδιδωσι τις τας εὐχας αὐτου πασας τῳ κυριῳ ἐναντιον παντος του λαου αὐτου. σαφως δε ἐδιδαξεν ἐν τουτοις ὁτι το ποτηριον ἐςιν ὁ ἐπαγαγων τοις κατα το ποτηριον το· τιμιος ἐναντιον κυριου ὁ θανατος των ὁσιων αὐτου. τῃ δε ἐπινοιᾳ το μαρτυριον δυο ἐςιν, ὡν το μεν ἐν καλειται ποτηριον σωτηριου· το δε λοιπον, βαπτισμα. και καθο μεν ὑπομενει τις τους πονους, ποτηριον

nec mediocrem virtutem requirant, eam ſcilicet, qua pollebit, qui bibiturus eſt, vel qui baptizandus eſt, & qui bibiturus eſt non alium calicem, quam quem bibiturus erat Jeſus, quique baptizandus eſt eodem fere baptiſmate, quo baptizandus erat Dominus. Plurimi ſane ad martyrium utrumque referunt, haud ſatis ſignificantes, an duobus nominibus, quæ natura quidem unum ſunt, exhibitas duas ſignificationes contineat, & an duæ res illis exprimi poſſint. Nos quidem hanc interpretationem minime rejicimus, at utrum aliquid præter hæc duo vocabula ſignificet, diſpicimus. Et quoniam de iis nunc accurate diſputare nimium eſt, paucula quædam in hunc locum proferemus, quo ſententiæ noſtræ robur accedat; ac ut martyrium his ſignificari probetur, non eo ſolum loco utetur aliquis: *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer a me calicem hunc*, quaſi ægre & non ſine laboribus ac ærumnis ab eo ebibatur, qui martyrii difficultates ac tormenta patitur; omnibus, donec illum ebibat, toleratis, quæ in martyrii periclitatione ſibi inferuntur; verum & illo, qui in pſalmo centeſimo decimo quinto extat: *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus. Pretioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum ejus.* Nec amplius enim quidquam Deo pro omnibus ab eo collatis in nos beneficiis reddere poſſumus, quam calicem ſalutaris prompto animo accipere, ad eumque exhauriendum nomen Domini invocare; quem dum bibit aliquis, vota ſua omnia Domino reddit coram omni populo ejus. Martyrium autem eſſe calicem hoc ipſo palam fecit, quod ſtatim poſt calicem ſubjunxit: *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum ejus.* Duas autem martyrium ſignificationes comprehendit, quarum altera calix ſalutaris appellatur; alia autem baptiſma: & quatenus labores aliquis ſuſtinet, calix eſt

ab

ἐςιν ἐκπινομενον ὑπο τȣ φεροντος παντα τα προσαγομενα εἰς ἑαυτον, ἀναλαμβανοντος, και οἱονει πινοντος τας ἀλγηδονας, και μη ἀπωθȣμενȣ αὐτας, μηδε ἀποβαλλοντος, και ἐμȣντος· καθο δε ἀφεσιν λαμβανει ἁμαρτηματων ὁ ὑπομεινας, βαπτισμα ἐςιν· εἰ γαρ το βαπτισμα ἀφεσιν ἁμαρτηματων ἐπαγγελλεται, καθως παρειληφαμεν περι τȣ ἐν ὑδατι και πνευματι βαπτισματος, ἀφεσιν δε λαμβανει ἁμαρτηματων και ὁ το τȣ μαρτυριȣ ὑπομεινας βαπτισμα, βαπτισμα το μαρτυριον εὐλογως λεγοιτ' ἀν· ὁτι δε ἀφεσις ἁμαρτηματων γινεται τῳ το μαρτυριον ὑπομειναντι, δηλον ἐκ τȣ· πας ὁς ἐαν ὁμολογηση ἐν ἐμοι ἐμπροσθεν των ἀνθρωπων, ὁμολογησω κἀγω ἐν αὐτῳ ἐμπροσθεν τȣ πατρος μȣ τȣ ἐν τοις ȣ̓ρανοις· ὁμολογει δε ἐμπροσθεν τȣ ἐν τοις ȣ̓ρανοις πατρος ὁ σωτηρ παντα τον ὁμολογησαντα, κἀν τυχῃ προ της ὁμολογιας ὁτιποτȣν ἁμαρτων· εἰ γαρ τȣς ὁτιποτȣν ἁμαρτησαντας ȣ̓χ ὁμολογησει, ȣ̓κ ἐςαι ἀληθες το· πασ ȣ̓ν ὁςις ὁμολογησει ἐν ἐμοι, και τα ἑξης· ȣ̓κ οἰμαι δ' ὁτι ἐμπροσθεν τȣ ἐν ȣ̓ρανοις πατρος ὁμολογησει ὁ σωτηρ τον ὁποιῳποτȣν ἐνοχον ἁμαρτηματι. παῤῥησιαζομενȣ γαρ ἐνωπιον πατρος ἐςιν ἡ ὁμολογια ἐπι τῳ ὁμολογȣμενῳ, ὡς ἀξιῳ της ἐπι τȣ πατρος ὁμολογιας. μη σαινετω δε ἡμας εἰ ὁ σωτηρ παρα τῳ Μαρκῳ και το ποτηριον πινει, και το βαπτισμα βαπτιζεται· και γαρ ἡνικα ὁ Ιωαννης ἠλθεν εἰς πασαν περιχωρον τȣ Ιορδανȣ κηρυσσων βαπτισμα μετανοιας εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιων, και Ιησȣς παραγινεται προς τον Ιωαννην, τȣ βαπτισθηναι ὑπ' αὐτȣ, οἱονει ἀπολȣομενος τα ἡμετερα ἁμαρτηματα, ἱν' ἡμεις και τῳ λȣτρῳ αὐτȣ καθαρισθωμεν. μαλλον δε ἐμφαινεται το καθαριζεσθαι ἡμας ἐπι τῳ μαρτυριῳ αὐτῳ, καθο ἐβαπτιζετο ἀναλαβων ἡμων τας ἁμαρτιας, ἱνα αὐτας λυσῃ και ἀφ' ἡμων, και ἀφ' ἑαυτȣ· διοπερ ὁ ἀπεθανε, τῃ ἁμαρτιᾳ ἡμων, ἐπει αὐτος ἀπεθανε τῃ ἁμαρτιᾳ ȣ̓ τῃ ἑαυτȣ, ἀλλα τῃ ἡμετερᾳ· εἰγε ἐχειν λογον το τοιȣτον δοξαι τισι, πεπωκασι δε ποτηριον και το βαπτισμα ἐβαπτισθησαν οἱ τȣ Ζεβεδαιȣ υἱοι, ἐπειπερ Ηρωδης μεν ἀπεκτεινεν Ιακωβον

ab eo ebibitus, qui illata sibi omnia perfert, dolores suscipit, ac veluti haurit, eosque nec repellit, neque rejicit, vel evomit: baptisma autem est, quatenus remissionem peccatorum adipiscitur, qui mala sustinet. Si enim peccatorum remissionem pollicetur baptisma, quemadmodum accepimus de baptismate in aqua & spiritu; remissionem autem peccatorum recipit itidem, qui martyrii baptisma perfert; martyrium sane recte baptisma dici potest: peccata autem ei remitti, qui martyrium patitur, inde liquet: *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego illum coram Patre meo, qui in cœlis est.* Coram Patre vero suo, qui in cœlis est, unumquemque confitetur Servator, qui se fuerit confessus, etiamsi ante confessionem cujuslibet peccati reus erit; nam si cujuslibet peccati reos non agnoscet, haud verum erit illud: *Omnis ergo, qui confitebitur me*, & cætera. Non futurum autem existimo, ut cujusvis noxæ reum coram Patre suo, qui in cœlis est, Sospitator confiteatur; illius siquidem confessio, quum libere & audacter aliquem coram Patre confitetur & agnoscit, ejusmodi est, quasi ea coram Patre confessione dignus sit, qui agnoscitur. Ne nos autem commoveat, quod apud Marcum Servator calicem bibit, & baptismate baptizatur; cum enim Joannes *venit in omnem regionem finitimam Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, ad Joannem quoque accedit Jesus, ut ab ipso baptizetur; quasi peccata nostra ab eo eluerentur, ut nos per ipsius lavacrum emundaremur; quin potius ob ipsum martyrium emundari nos apparet, quo susceptis peccatis nostris baptizabatur, ut iis nos ac item se exolveret. Idcirco, *quod mortuus est, peccato nostro mortuus est*, quandoquidem non suo, sed nostro peccato mortuus est. Quod si illud rationi consentire videtur; calicem sane ebiberunt, & baptismate baptizati sunt filii Zebedæi, quoniam Herodes Jacobum Joannis fratrem gla-

τον Ιωαννε μαχαιρᾳ· ὁ δε Ρωμαιων βασιλευς, ὡς ἡ παραδοσις διδασκει, κατεδικασε τον Ιωαννην μαρτυρεντα δια τον της ἀληθειας λογον εἰς Πατμον την νησον. διδασκει δε τα περι τε μαρτυριε ἑαυτε Ιωαννης, μη λεγων τις αὐτον κατεδικασε, φασκων ἐν τη ἀποκαλυψει ταυτα· ἐγω Ιωαννης ὁ ἀδελφος ὑμων, και συγκοινωνος ἐν τη θλιψει, και βασιλειᾳ, και ὑπομονη ἐν Ιησε, ἐγενομην ἐν τη νησω τη καλεμενη Πατμῳ, δια τον λογον τε Θεε, και τα ἑξης· και ἐοικε την ἀποκαλυψιν ἐν τη νησῳ τεθεωρηκεναι.

Ο δε προςιθεις μετα την ἀποδεδομενην διηγησιν εἰς το ποτηριον, και το βαπτισμα, τοιαυτα φησιν· ὡσπερ ἐςι τι βρωμα τε σωτηρος περι ὃ λεγει· ἐμον βρωμα ἐςιν, ἱνα ποιησω το θελημα τε πεμψαντος με, και τελειωσω αὐτε το ἐργον, ὑτως ἀναλογον ἐςι ποτηριον ἐκεινῳ τῳ βρωματι ὁ τολμηρον μεν διορισαι ἀπο τε βρωματος, και παραςησαι πραγματικως· ὁμως δε ὁ δυναμενος ἐπιςησατω μηποτε το μεν πρακτικον ἐςι, το βρωμα· το δε θεωρητικον, το πομα· κατα γαρ τον ἐσθιοντα ἐςιν ἐν τῳ ποιειν το θελημα τε πεμψαντος αὐτον, και τελειεν ἐκεινε το ἐργον, το και πινειν το θελημα τε πεμψαντος αὐτον, και τελειωσαι αὐτε την γνωσιν. εἰ δε δυναται, ἡ μη, εἰς ταυτην την διαφοραν ἀναφερεσθαι το· ἡ σαρξ με ἀληθως ἐςι ποσις, και συ κρινεις· λεγοι γαρ ἀν τις ὁτι ἀληθως μεν βρωσις ἡ πραξις· ἀληθως δε ποσις, ἡ θεωρια. και ὁ τετο φασκων ἐρει ὁτι δια τετο πρωτον διδωσι τον ἀρτον εὐλογησας και κλασας τοις μαθηταις ἐπει πρωτη ἐςιν ἡ πραξις. και μετα τετο λαβων ποτηριον, εὐχαριςησας ἐδωκεν αὐτοις λεγων· πιετε ἐξ αὐτε παντες, ἐπει δε τα των πραξεων ῥυθμισαντα, και το πραγματων και ἐπι θεωριαν αὐτων, και γαρ κατα τον προφητην λεγεται το· σπειρατε ἑαυτοις εἰς δικαιοσυνην, τρυγησατε εἰς καρπον ζωης, ἱνα πρωτον πραξωμεν το

δεον.

gladio interemit: Romanorum autem Imperator, quemadmodum perhibet traditio, Joannem veritatis verbum testimonio suo comprobantem in Patmon insulam relegavit. Quæ autem ad martyrium suum pertinent, a quo damnatus fuerit, prætermittens Joannes ipse tradit in Apocalypsi, his verbis: *Ego Joannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Jesu, fui in insula, quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei*, & cætera; & in insula quidem divinitus ipsi nuntiata videtur Apocalypsis.

7. At qui ad traditam super calice & baptismate expositionem aliqua adjicit, sic ait: Quemadmodum aliquis cibus Servatoris est, de quo ipse dicit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, & perficiam opus ejus*; ita cibo huic calix respondet, quem a cibo distinguere, & perite ac solerter explicare audax quidem est; nihilominus animadvertat, cui facultas erit, an non cibus id, quod actuosum & in agendo positum est; potus autem id, quod pertinet ad contemplationem, designet: nam qui dum voluntati ejus morem gerit, a quo missus est, opus ipsius absolvit, edenti respondet; bibenti vero, qui voluntati ejus obtemperans, a quo missus est, cognitionem ipsius perficit & consummat. An autem ad hoc discrimen referri queat illud, nec ne: *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus*, ipse per te dijudicabis; cibum enim actionem revera esse, potum autem contemplationem dixerit quispiam; quod qui pronuntiaverit, propterea priore hunc loco panem a se benedictum & fractum discipulis dedisse inquiet, quod prior sit actio; sumpto vero postmodum calice actis gratiis dedisse ipsis, dicentem: *Bibite ex eo omnes*; compositis siquidem actionibus, & recte constituta rerum gerendarum facultate, per eas ad ipsarum contemplationem eundum est: id enim ait Propheta: *Seminate vobis in justitiam, vindemiate in fructum vitæ*, ut, quæ agenda

sunt,

δεον. και μετα τουτο φησι· φωτισατε εαυτοις φως γνωσεως· οδῳ γαρ τις μετα το τα ηθη καθαραι οδευοι αν επι την γνωσιν, και φωτιζοιτο εν αυτη. και ταυτα δε παρεκβατικως λελεκται, δια την περι του ποτηριου βαθυτεραν εξετασιν. και εν εικοστῳ δευτερῳ ψαλμῳ λελεκται πρωτον μεν το· ητοιμασας ενωπιον μου τραπεζαν, εξ εναντιας των θλιβοντων με· εξης δε και το· ποτηριον σου μεθυσκον με ωσει κρατιστον. μη υπολαμβανετω δ' ημας ο εντυγχανων τηδε τη γραφη κρατειν, οτι εχρην πως διηγησασθαι τα περι των αναγεγραμμενων καθισεων του θεου η του Χριστου· απολογουμεθα γαρ οτι δυσωπησαι μονον απο των ρητων προεκειτο τα περι καθισεως, και αποστησαι τον εντυγχανοντα απο της ταπεινοτερας εκδοχης· αλλῳ γαρ καιρῳ εχρην προηγουμενην τινα σκεψιν ποιησασθαι περι καθισεως, και στασεως, και περιπατου θεου, η του Χριστου, οπερ ουκ απαιτει η παρουσα διηγησις· μεγιστη γαρ αν και ακαιρος εγενετο η παρεκβασις.

Πλην τουτων λεχθεντων υπο του σωτηρος προς την αξιωσιν της μητρος Ιωαννου, και Ιακωβου, η αυτων των υιων Ζεβεδαιου, ακουσαντες, φησιν, οι δεκα ηγανακτησαν περι των δυο αδελφων, ως αξιωσαντων προτιμηθηναι των λοιπων. παρατηρει δ' οτι και Ιουδας εν τοις αγανακτουσιν ην. και ανεγραψε τουτο και ο Μαρκος. ει δε εν τοις αγανακτουσιν ην μετα των λοιπων εννεα, μηποτε ετι ουδεπω βεβληκει ο διαβολος εις την καρδιαν αυτου, ινα αυτον τον κυριον ημων παραδῳ, αλλ' ετι και τη προαιρεσει εις των αποστολων ο Ιουδας ην. πολλα δε περι αυτου εν τοις προ τουτων ειποντες, νυν ουκ επαναλαμβανομεν περι του κατασκευασαι οτι Ιουδας προαιρεσεως ων οποιας και οι λοιποι πεπτωκε και ενεπεσεν εις την παγιδα του πονηρου, και φιλαργυρησας, και προδους τον σωτηρα. ο δε Ιησους προσκαλεσαμενος αυτους, ειπεν· οιδατε οτι οι αρχοντες των εθνων κατακυριευουσιν αυτων, και τα εξης,

nt, primum faciamus: deinde vero ſubnectit: *Illuminate vobis lumen ſcientiæ*; poſtquam enim mores ſuos purgavit aliquis, ad ſcientiam recta proficiſcitur, eaque lumen mutuatur. Atque hæc quidem extra opoſitum, propter profundius calicis examen, dicta nt. Ac in vigeſimo ſecundo pſalmo, primum quiem illud dictum eſt: *Paraſti in conſpectu meo menſam, verſus eos, qui tribulant me*; deinde vero illud: *Ca- r tuus inebrians me quam præclarus eſt.* Nec vero, ii leget hæc, ſiſtere nos ac morari in animum induit, quod quæ ad commemoratas ſuperius Dei vel hriſti ſeſſiones pertinent, aliquatenus exponenda eſnt; ad id autem reſpondemus, hoc nobis duntaxat uiſſe propoſitum, ut quæ de ſeſſione jactantur, ex ripturis refelleremus, & ab humiliori interpretatioe lectorem abſterreremus; alias enim de ſeſſione, & atione, & ambulatione Dei vel Chriſti potiſſimum rat diſputandum, quod præſens interpretatio neutiuam deſiderabat; longius enim, & intempeſtive ab ſtituto divertiſſemus.

8. Cæterum hoc a Soſpitatore ad Joannis & Jaobi matris, vel ipſorum Zebedæi filiorum poſtulaonem reſponſo dato: *Audientes*, inquit, *decem indigiti ſunt de duobus fratribus*, ut qui cæteris anteferri oſtulaſſent. Nota vero, inter indignantes illos fuiſſe udam. Et illud quoque Marcus ſcriptum reliquit. uod ſi cum novem aliis inter indignantes erat, vide, a nondum Diabolus miſerit in cor ejus, ut ipſum ominum noſtrum proderet, ſed voluntate etiamnum c conſilio unus erat ex apoſtolis Judas. Verum cum ulta ſuperius de eo dixerimus, id iterum probanum non ſumimus, quod cum eadem Judæ eſſet, quæ eliquis, voluntas ac propoſitum, lapſus eſt, & ex ano pecuniarum amore, & Servatoris proditione a Mali laqueum incidit. *Jeſus autem vocavit eos ad ſe, & ait: Scitis, quia principes gentium dominantur eorum,*

ἑως του· και δουναι την ψυχην αὐτου λυτρον ἀντι πολλων. τουτοις τα ἰσοδυναμουντα και ὁ Μαρκος ἀνεγραψε. ἐπιστησαμεν δε, ὡσπερ ἐπ' ἀλλων πλειονων, και την ταξιν των ἀναγεγραμμενων τηρουντας Ματθαιον και Μαρκον, εἰτε θεραπειων, εἰτε λογων, οὑτως και ἐνταυτα· ἐξης γαρ τα ἀπο του· μελλων δε ὁ Ιησους ἀναβαινειν εἰς Ιεροσολυμα, και παρελαβε τους ιβ'· κατ' ἰδιαν, μεχρι του· εὐθεως δε ἀποστελει αὐτους, παντα τη ταξει τετηρηκε και ὁ Μαρκος ἀπο του· ἠσαν δε ἐν τη ὁδῳ ἀναβαινοντες εἰς Ιεροσολυμα, μεχρι του· εὐθεως αὐτον ἀποστελει παλιν ὡδε. συ δε παραθεις τα εὐαγγελια ἀλληλοις κατα τους τοπους τουτους, και συγκρινων αὐτους, εὑρησεις το λεγομενον. και ὁ Λουκας μεντοι ἐκ μερους το ὁμοιον ἀνεγραψε, προταξας αὐτων το· ἐγενετο δε φιλονεικια αὐτοις, το, τις αὐτων ἡ μειζων· ἐν τουτοις γαρ ἐπιφερει ὁ δε εἰπεν αὐτοις· οἱ βασιλεις των ἐθνων κυριευουσιν αὐτων, και οἱ ἐξουσιαζοντες αὐτων, εὐεργεται καλουνται. ὑμεις δε οὐχ οὑτως, και τα ἑξης. ταυτα μεν οὖν λελεχθω, ἱν' ἡμας μη λανθανη τα περι της ἰσοδυναμιας των κατα τον τοπον τετηρημενης Ματθαιῳ, και Μαρκῳ, και ἐκ μερους τῳ Λουκᾳ. ἠδη δε και την διανοιαν των λεγομενων ἡμιν ἐξεταστεον. προειρηται ὁτι των παρα τῳ Ιησου πρωτειων ἐπεδικαζοντο Ιακωβος και Ιωαννης, και ἠξιουν λαβειν το καθισαι ἐκ δεξιων και ἐξ εὐωνυμων αὐτου ἐν τη βασιλειᾳ αὐτου, ἡ ἡ μητηρ αὐτων τουτο ᾐτει περι αὐτων. και λελεκται ὁτι ἐπι τουτοις, ὡς και αὐτοι των παρα τῳ Ιησου πρωτειων ἐπιδικαζομενοι, οἱ λοιποι ἠγανακτησαν δεκα, εἰ ὑφαρπαζειν βουλονται Ιακωβος και Ιωαννης, ὡς ὑπερ τους λοιπους δεκα ὀντες, την προς τον Ιησουν κατα την δοξαν ἐγγυτητα. τουτων δε προειρημενων κατα το εὐλογον, ὁ Ιησους προσκαλειται ἠτοι τους ἀγανακτησαντας δεκα, ἠ και μετα των λοιπων δυο, και διδασκει την ὁδον καθ' ἡν μεγας και πρωτος τις ἐσται παρα τῳ Θεῳ. το δε λεγομενον τοιουτον ἠν, ὁτι οἱ μεν των ἐθνων ἀρ-

χοντες,

reliqua, usque ad id: *Et dare animam suam redem-*
onem pro multis. Paria his quoque a Marco scripta
nt. Quemadmodum autem in multis aliis, ita &
c loco eumdem sive sanationum, sive sermonum
iptis traditorum ordinem servasse Matthæum & Mar-
m observavimus; nam quæ his subnexa sunt: *Cum*
tem ascensurus esset Jesus Jerosolymam, assumpsit duode-
i discipulos secreto, usque ad id: *Et confestim dimittet*
, hæc omnia eodem ordine servavit Marcus ab hoc
co: *Erant autem in via ascendentes Jerosolymam*, us-
e ad illum: *Continuo illum rursus mittet huc.* At tu
angelia hic invicem opponens, eaque loca simul
ntendens, rem ita se habere, uti dicimus, com-
ries. Simile autem ex parte est, quod scripsit Lu-
s his præmissis: *Facta est autem contentio inter eos,*
is eorum esset major; iis sedenim subjungit: *Dixit au-*
s eis: Reges Gentium dominantur eorum, & qui pote-
em habent super eos, benefici vocantur: Vos autem non
, & cætera. Hæc itaque dicta sint, ne nos conve-
ntia fugiat, quam hoc loco Matthæus, & Marcus,
partim etiam Lucas servarunt. Jam vero ipsa eo-
n, quæ a nobis dicta sunt, sententia disquirenda est.
pra diximus, Jacobum & Joannem de primo apud
um consequendo loco contendisse, ab ipsiusque
xtris & sinistris in ipsius regno ut sederent, postu-
se, ipsorumve matrem id pro eis rogasse; illud
oque addidimus, reliquos decem, utpote qui de
mis apud Jesum obtinendis partibus ipsi quoque
ceptarent, hoc nomine fuisse indignatos, quod
oximum Jesu in gloria locum præripere vellent Ja-
bus & Joannes, quasi reliquis decem præstantiores
ent. His autem cum ratione præmissis, accersit
us vel eos decem, qui fuerunt indignati, vel una
m reliquis duobus, & rationem ac viam addocet,
a magnus aliquis & prior apud Deum evadat. Tale
tem illud est, quod ipse ait: Principes gentium,

χοντες, ἢ δοκουντες αὐτων ἀρχειν, οὐκ ἀρκουμενοι τῳ κυριευειν των ὑποτεταγμενων, βιαιοτερον αὐτων κρατειν θελοντες, και κατα κυριευουσιν αὐτων. ὁμοιως δε και οἱως κατα την ἐν τῳ βιῳ τουτῳ ἀξιαν ἐν τοις ἐθνεσι μεγαλοι οὐχ ἱςανται ἐπι του ἐξουσιαζειν των ὑπηκοων, ἀλλα κατεξανιςαμενοι αὐτων κατεξουσιαζουσιν αὐτων· ἐν ὑμιν δε τοις ἐμοις γνωριμοις μη ἐςω ταυτα, μηδε οἱ ἀρχην τινα ἐγκεχειρισμενοι των εἰς ἐμε πιςευοντων, ἢ ἐξουσιαν ἐν ἐκκλησιᾳ του πατρος μου και θεου ἐχειν νενομισμενων κατακυριευετωσαν των ἰδιων ἀδελφων, ἢ κατεξουσιαζετωσαν των ἐπι την δι' ἐμου θεοσεβειαν καταπεφευγοτων· ἀλλ' εἴπερ βουλεται τις παρα τῳ πατρι μου κριθηναι μεγας, και συγκρισει των ἑαυτου ἀδελφων ὑπερεχων, πασι διακονειτω ὧν βουλεται εἶναι μειζων. εἰ δε και των παρ' ἐμοι πρωτειων τις ὀρεγεται, ἰςω μηδενος ἐσεσθαι πρωτος, ᾧ παρον δουλευειν μη ἐδουλευσε δουλειαν την και ἐν μετριοτητι και τῃ ἐπαινετῃ ταπεινοτητι, τουτε δουλευοντα ὠφελησαι δυναμενην, ὀνησαι δε ἢ ἀναπαυσαι και τους δουλευομενους. ὁ δε Λουκας, βασιλεις και ἐξουσιαζοντας ἐθνων παραλαμβανει εἰς τον λογον, ἀποτρεπων τον βουλομενον εἶναι ἐν τοις ἀδελφοις μειζονα, μιμεισθαι την βασιλικην ἐξουσιαν, ἢ την των ἐξουσιαζοντων της κολακειας ἐπιθυμιαν· διδασκων ἡμας ἵν' ὁ μεν ἀληθως ἐν ἡμιν μειζων γενηται ὡς ὁ νεωτερος, τουτεςιν ὡς παιδιον, ἁπλοτητος και ἰσοτητος χαριν· ὁ δε ἡγουμενος, οὕτω δε οἶμαι ὀνομαζειν τον καλουμενον ἐν ταις ἐκκλησιαις ἐπισκοπον, ὡς ὁ τοις ὑπηρετουμενοις διακονουμενος. και ταυτα μεν ὁ του θεου διδασκει ἡμας λογος· ἡμεις δε ἤτοι μη νοουντες το βουλημα της διδασκαλιας ἐν τουτοις Ιησου, ἢ καταφρονουντες των τηλικουτων ὑποθηκων του σωτηρος, τοιουτοι ἐσμεν ὡς ἐνιοτε και τον των κακως ἀρχοντων ἐν τοις ἐθνεσιν ὑπερβαλλειν τυφον, και μονονουχι ζητειν ὡς οἱ βασιλεις δορυφορους, και φοβερους ἑαυτους και δυσπροσιτους

μα-

qui in eos imperium tenere videntur, subditis suis
ninari non contenti, durius ipsis imperare volen-
, per vim eos subigunt: quemadmodum & gen-
n optimates in vitæ hujusce dignitatibus satis non
ent in subjectos potestatem habere, sed contra eos
argentes potestate sua abutuntur; at inter vos dis-
ulos meos hæc ita se non habento; neque quibus
uod traditum in eos est imperium, qui mihi fidem
ent, vel aliquam in Patris mei & Dei ecclesia po-
atem habere creduntur, fratribus suis impotenter
eranto, & præter jus & æquum eos regunto, qui
cultum Deo per me exhibendum confugerunt: sed
uis apud Patrem meum magnus haberi vult, & fra-
us suis præstantior, omnibus ministrato, quibus
jor esse contendit. Quod si quis primas etiam apud
tenere partes cupit, se nemini prælatum iri sciat,
cum servire potuerit, minime tamen servierit ser-
utem in modestia & laudabili humilitate positam,
eque servienti prodesse, eos autem juvare & refi-
e possit, quibus ipsa exhibetur. At Lucas reges
gentium dominos oratione sua comprehendit, eum
errens, qui inter fratres major esse voluerit, quo
ius regiam potestatem, vel palpi cupiditatem prin-
ibus insitam imitetur; id nos edocens, ut qui inter
s major revera est, fiat sicut junior, hoc est, sicut
ellus propter simplicitatem, & propterea quod aliis
nquam se anteferat: princeps vero (sic autem ap-
landum existimo, qui in ecclesiis episcopus voca-
) tanquam qui ministrantibus ministrat. Atque hæc
idem docet nos Dei Verbum: nos autem sive do-
inæ hoc loco traditæ sententiam non assequamur,
e talia Servatoris aspernemur præcepta, tales su-
s, ut nequissimorum inter gentes principum super-
m aliquando superemus, & satellites haud secus ac
ges tantum non conquiramus: quin etiam nos ad
rorem componentes, difficilesque ad nos aditus,

 paupe-

μαλιςα τοις πενησι κατασκευαζοντες, τοιουτοι ἐσμεν πρὸς αὐτους ἐντυγχανοντας ἡμιν, και περι τινων ἀξιουντας, ὡς οὐδε οἱ τυραννοι, και ὠμοτεροι των ἀρχοντων προς τους ἱκετας. και ἐςι γε ἰδειν ἐν πολλαις νομιζομεναις ἐκκλησιαις, και μαλιςα ταις των μειζονων πολεων, τους ἡγουμενους του λαου του θεου, μηδεμιαν ἰσολογιαν ἐπιτρεποντας, ἐσθ' ὁτε και τοις καλλιςοις των Ιησου μαθητων, εἰναι προς αὐτους. και ὁ μεν ἀποςολος τοις κυριοις περι των οἰκετων ἐντολην διδωσι λεγων· οἱ κυριοι το δικαιον και την ἰσοτητα τοις δουλοις παρεχεσθε εἰδοτες ὁτι και ὑμεις ἐχετε κυριον ἐν οὐρανῳ· διδασκει δε και ἀνιεναι την ἀπειλην τους δεσποτας κατα των οἰκετων. ἐςι δε τινας ἰδειν ὠμως ἀπειλουντας, ὁτε μεν προφασει ἁμαρτιας, ὁτε δε τῳ καταφρονειν των πτωχων, παρα τον ἀποςολικον λογον ἐν ᾧ λελεκται· δεξιας ἐδωκαν ἐμοι και Βαρναβᾳ κοινωνιας, ἱνα ἡμεις εἰς τα ἐθνη, αὐτοι δε εἰς την περιτομην, μονον των πτωχων ἱνα μνημονευωμεν, και παλιν την προς τους ὑποχειριους ἰσοτητα μηδε φανταζομενους ὁτι καθηκει ἀτυφιαν και ἰσοτητα μαλιςα χριςιανοις ἐμπολιτευεσθαι, και ἐξαιρετως ἐν τοις ὑπεροχην τινα ὀνοματος ἐκκλησιαςικου φορουσι· γεγραπται γαρ· ὁσω μεγας εἰ, τοσουτῳ ταπεινου σεαυτον, και ἐναντι κυριου εὑρησεις χαριν. ἐχρην δ' ἡμας εἰδεναι και το ἐν παροιμιαις οὑτως εἰρημενον. προ συντριβῆς ὑψουται καρδια ἀνδρος, και προ δοξης ταπεινουται· ἐκκλινειν δε και το περιπεσειν τῳ φρονησαι, ἠ εἰπειν λογον, ὁν εἰπεν ὁ θελων ἑαυτον δικαιωσαι προς τον Ιησουν διδαξαντα το· ἀγαπησεις τον πλησιον σου ὡς ἑαυτον, ὁς οὐκ ἠτεσθη τῳ σωτηρι εἰπειν· και τις ἐςι μου πλησιον; ἐδει δε και ἀπο Παυλου ἀνεγνωκεναι το· δυναμενοι ἐν βαρει εἰναι ὡς χριςου ἀποςολοι, ἐγενηθημεν ἠπιοι ἐν μεσῳ ὑμων, ὡς ἐαν τροφος θαλπῃ τα ἑαυτης τεκνα. ἐχρην μιμνησθαι και το· ἠ ἁμαρτιαν ἐποιησα, ἐμαυτον

pauperibus præſertim facientes, tales iis accedentibus & aliquid rogantibus nos exhibemus, quales tyranni, principumve crudeliſſimi ſupplicibus ſeſe non præbent. Ac in plerisque legitime conſtitutis, ſed majorum præſertim civitatum eccleſiis principes populi Dei videre licet, haud ullam apud ſe æqualitatem ſervari, ne præſtantiſſimis quidem nonnunquam Jeſu diſcipulis permittentes. Certe Apoſtolus heris erga famulos præceptum tradit, dicens: *Domini, quod juſtum eſt & æquum, ſervis præſtate, ſcientes, quod & vos dominum habetis in cœlo;* quin etiam adverſus ſervos minas remittere heros docet. Nonnullos autem aſperis utentes comminationibus videre licet, aliquando peccati obtentu, nonnunquam etiam præ pauperum contemptu, contra Apoſtoli ſermonem, qui ſic habet: *Dextras dederunt mihi, & Barnabæ ſocietatis: ut nos in gentes, ipſi autem in circumciſionem: tantum ut pauperum memores eſſemus:* & rurſum nullam erga ſubditos æquabilitatem in animum inducentes; neque modeſtiam & æquabilitatem inter Chriſtianos potiſſimum verſari debere cogitantes, ſed inter eos præſertim, qui dignitatem aliquam in eccleſia gerunt: ſcriptum eſt enim: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam.* Illud quoque ſcire nos oportet, quod in Proverbiis ſcriptum eſt his verbis: *Antequam conteratur, exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur, humiliatur;* ac devitandum item eſt, ne in eam delabamur ſententiam, eumdemque proferamus ſermonem, ac qui excuſatione ſe tueri volens erga Jeſum, a quo præceptum illud acceperat: *Diliges proximum tuum ſicut teipſum;* Servatori reſpondere non erubuit: *Et quis eſt meus proximus?* Id etiam a Paulo didiciſſe par erat: *Cum poſſemus vobis oneri eſſe, ut Chriſti Apoſtoli: ſed facti ſumus lenes in medio veſtrum, tanquam ſi nutrix foveat filios ſuos.* Hoc etiam imitari oportebat: *Aut numquid peccatum feci, meipſum humilians, ut*

ταπεινων, ἱνα ὑμεις ὑψωθητε. οἱ ἀρχοντες ἐν των μεν ἐθνων κατακυριευετωσαν αὐτων· της δε ἐκκλησιας, δυλευετωσαν αὐτη. ἀλλα και οἱ μεγαλοι μεν των ἐθνων κατεξυσιαζετωσαν αὐτων· των δε πιςων, ἀκυετωσαν τυ· μαθετε ἀπ' ἐμυ ὁτι πραυς εἰμι, και ταπεινος τη καρδια, και εὑρησετε ἀναπαυσιν ταις ψυχαις ὑμων. παιδευωμεθα δε και προς το μη ἀποδεχεσθαι κολακειας, μηδε ἡδεως καλεισθαι ὑπο των ἀνθρωπων ἐφ' οἱς ἀν δοξωμεν εὐ τινας πεποιηκεναι, εὐεργεται. ὐ ταυτα δε φαμεν ἀνεπιςημονως ταπεινυν ἑαυτυς θελοντες ὑπο την κραταιαν χειρα τυ θευ, και κατα τον λογον αὐτυ, ὑπο την ἐκκλησιαςικην διακονιαν· ἐςι δ' ὁτε χρη κατα την ἀποςολικην φωνην, τυς ἁμαρτανοντας ἐνωπιον παντων ἐλεγχειν, ἱνα και οἱ λοιποι φοβον ἐχωσιν· ἐςι δ' ὁτε δει χρησαμενον τη ἐξυσια παραδυναι τινα τω σατανα εἰς ὀλεθρον της σαρκος, ἱνα το πνευμα σωθη ἐν τη ἡμερα τυ κυριυ· σπανιως δε το τοιυτο ποιητεον, νυθετητεον γαρ τυς ἀτακτυς και παραμυθητεον τυς ὀλιγοψυχυς, και ἀνθεκτεον των ἀσθενων, και προς παντας δε μακροθυμητεον, και ὐδενι κακον ἀντι κακυ ἀποδοτεον. και ὐ χρη ἡγεισθαι ἐχθρον εἰναι τον ἁμαρτανοντα, ἀλλ' ἀκυςεον τυ ἀποςολυ λεγοντος· μη ὡς ἐχθρον ἡγεισθε, ἀλλα νυθετειτε ὡς ἀδελφον. και ταυτα παντα μοι λελεκται βυλομενῳ κατα τον λογον παραςησαι ὁτι ὐ μιμητεον τῳ ἀρχοντι της ἐκκλησιας τον ἀρχοντα των ἐθνων, ὐδε ζηλωτεον τυς κατακυριευοντας, και κατεξυσιαζοντας, και βασιλεις, ἀλλ' ὁση δυναμις και ἐν τυτοις χριςον μιμητεον τον εὐεντευκτοτατον, και γυναιξιν ὁμιλυντα, και παιδιοις ἐπιτιθεντα χειρας. εἰ και μειζονα δ' ἐχει λογον τον Ιησυν βεβληκεναι ὑδωρ εἰς νιπτηρα, και τυς ποδας των μαθητων κεκαθαρκεναι, ὐδεν ἡττον και κατα την λεξιν ἀκυςεον αὐτυ περι τυτων λεγοντος· ὑμεις φωνειτε με, ὁ διδασκαλος, και ὁ κυριος, και καλως λεγετε, εἰμι γαρ, και τα ἑξης· δια τυτων γαρ διδασκει μιμητας αὐτυ της ἐπαινετης ταπεινοτητος γινεσθαι τυς μαθητας. ταχα δε και ἐπει κυριος ὠν ἐδυλευσεν ὑπερ

ἀν-

vos exaltemini? Gentium ergo principes suo in eas imperio violenter utantur; ecclesiæ autem principes ipsi serviant: & gentium primores potestatem in eos iniquam teneant; fidelium autem, dicto huic obtemperent: *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.* Assentationibus præterea non admittendis erudiamur, neque propterea, quod de aliquibus bene meriti esse visi simus, benefici appellari gaudeamus. Hæc autem eo non dicimus, quo nos ipsi inconsulto *humiliemus coram potenti manu Dei*, & juxta ipsius sermonem, sub ecclesiastico ministerio, quandoque autem juxta Apostoli effatum: *Peccantes coram omnibus arguendi sunt, ut & cæteri timorem habeant*: nonnunquam etiam potestate sua uti licet aliquos, *tradendo Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini*; at id raro faciendum est, sed *corripere* oportet *inquietos, consolari pusillanimes, suscipere infirmos, & patientes esse erga omnes, & nemini malum pro malo reddere:* neque vero, qui peccat, inimici loco habendus est, sed audiendus Apostolus, qui ait: *Nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem.* Hæc autem omnia propterea a me dicta sunt, quod juxta Dei sermonem palam facere vellem principi ecclesiæ imitandum non esse principem gentium, nec eos æmulandos, qui imperium, potestatemve suam impotenter exercent, quique regia dignitate præditi sunt: sed Christus potius in ejusmodi rebus pro virili imitandus est, ad quem facillimi sunt aditus, qui cum mulieribus conversatur, & pueris manus imponit: Jesum vero in pelvim aquam profudisse, & discipulorum pedes tersisse, quamvis majorem sensum contineat, nihilominus tamen de iis sic ipse loquens in sacro contextu audiendus: *Vos vocatis me, Magister, & Domine; & bene dicitis: sum etenim*, & cætera; ad laudabilem enim modestiam suam imitandam per illa discipulos suos instruit. Fortasse etiam

ἀνθρωπων σωτηριας τῳ γενει ἡμων, κατα τουτο λεγεται μορφην δουλου ἀνειληφεναι, και τεταπεινωκεναι ἑαυτον γενομενον ὑπηκοον μεχρι θανατου. και ειπερ δια τουτο ὁ Θεος αὐτον ὑπερυψωσεν, ὁ βουλομενος ὑψουσθαι τα παραπλησια ποιησατω τῳ δια ταδε τινα ὑπερυψωσθαι. και γαρ υἱος του ἀνθρωπου ει και διηκονηθη, ἡνικα ἀγγελοι προσηλθον, και διηκονουν αὐτῳ, και παλιν διηκονηθη ὑπο της Μαρθας, ἀλλ' οὐ δια τουτο ἐληλυθε το διακονηθηναι· ἐπεδημησε γαρ τῳ γενει των ἀνθρωπων, ἱνα διακονησῃ, και ἐπι τοσουτον ὁδευσῃ διακονων ἡμων τῃ σωτηριᾳ, ὡς δουναι την ἑαυτου ψυχην λυτρον ἀντι πολλων των πιστευσαντων εις αὐτον· και ει καθ' ὑποθεσιν παντες ἐπιστευον εις αὐτον, δεδωκει ἀν την ψυχην αὐτου λυτρον ἀντι παντων. τινι δε ἐδωκε την ψυχην αὐτου λυτρον ἀντι πολλων; οὐ γαρ δη τῳ Θεῳ, μη τι οὐν τῳ πονηρῳ; οὑτος γαρ ἐκρατει ἡμων, ἑως δοθῃ το ὑπερ ἡμων αὐτῳ λυτρον ἡ του Ιησου ψυχη, ἀπατηθεντι, ὡς δυναμενῳ αὐτης κυριευσαι, και οὐχ ὁρωντι ὁτι οὐ φερει την ἐπι τῳ κατεχειν αὐτην βασανον· διο και θανατος αὐτου δοξας κεκυριευκεναι, οὐκετι κυριευει, γενομενου ἐν νεκροις ἐλευθερου, και ἰσχυροτερου της του θανατου ἐξουσιας, και ἐπι τοσουτον ἰσχυροτερου, ὡστε και παντας τους βουλομενους αὐτῳ ἀκολουθειν των κρατουμενων ὑπο του θανατου δυνασθαι ἀκολουθειν, οὐδεν ἰσχυοντος κατ' αὐτων ἐτι του θανατου· πας γαρ ὁ μετα του Ιησου, ἀνεπιληπτος ἐστι τῳ θανατῳ. ἐν μεν οὐν τοις ἐξεταζομενοις του εὐαγγελιου ῥητοις γεγραπται ὁ σωτηρ ἡμων δεδωκεναι την ἑαυτου ψυχην λυτρον ἀντι πολλων· παρα δε τῳ Πετρῳ ειρηται οὐ φθαρτοις ἀργυριῳ και χρυσιῳ ἐλυτρωθημεν ἐκ της ματαιας ὑμων ἀναστροφης πατροπαραδοτου, ἀλλα τιμιῳ αἱματι· και ὁ ἀποστολος δε φησι· τιμης ἠγορασθητε· μη γινεσθε δουλοι ἀνθρωπων· οὐκουν ἠγορασθημεν μεν τῳ τιμιῳ του Ιησου αἱματι, δεδοται δε λυτρον ὑπερ ἡμων ἡ ψυχη του υἱου του Θεου, και οὐτε το πνευμα αὐτου, προτερον γαρ

propterea, quod, cum Dominus esset, generi nostro pro hominum salute serviit, ideo formam servi accepisse, & ad mortem usque obedientem factum seipsum depressisse dicitur: & si eum idcirco Deus supra modum extulit; quisquis extolli voluerit, similia iis agat, quæ ad summam altitudinem consequendam acta sunt. Nam etiamsi Filio hominis exhibitum sit ministerium, quando *Angeli accesserunt, & ministrabant ei*, & rursum ministravit ei Martha; non tamen ad id venit, ut ipsi ministraretur, sed inter hominum genus conversatus est, ut ministraret, & eo usque saluti nostræ inserviens procederet, ut animam suam pro multis, qui in se crediderunt, redemptionis pretium daret: & si, ut hoc ponamus, omnes in eum credidissent, animam suam utique redemptionis pretium pro omnibus dedisset. Cuinam autem animam suam redemptionis pretium pro multis dedit? non enim Deo; numquid igitur Malo? is enim in potestate sua nos habuit, donec pro redemptionis mercede anima Jesu daretur ipsi decepto, quasi illius potiri posset, nec animadvertenti, se cruciatus in ea retinenda ferendos sustinere non posse. Quam ob rem mors eum imperio suo subjecisse visa, jam ipsi amplius non imperat, cum factus sit *inter mortuos liber*, & mortis potestate validior; eoque validior, ut eum potuerint sequi, quicumque ex iis, quos superaverat mors, sequi eum voluerunt, nullam adversus eos potestatem morte amplius obtinente: quicumque enim est cum Jesu, a morte invadi non potest. In hoc ergo, quem expendimus, evangelii loco Servatorem *dedisse animam suam redemptionem pro multis* scriptum est: at dixit Petrus, nos *non corruptibilibus auro vel argento redemptos esse de vana nostra conversatione paternæ traditionis; sed pretioso sanguine*; ait vero Apostolus: *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum*: pretioso ergo Jesu sanguine empti sumus; anima vero Dei Filii redemptionis pretium pro nobis

data

αὐτο παρέθετο τῳ πατρι λεγων· πατερ, εἰς χειρας σε παρατιθεμαι το πνευμα με· ἐτι το σωμα, ἐδεν γαρ εὑρομεν πω τοιετον περι αὐτε γεγραμμενον. και ἐπει δεδοται ἁ ψυχη αὐτε λυτρον ἀντι πολλων, ἐκ ἐμενε δε παρ᾽ ἐκεινῳ ᾧ ἐδεδοτο λυτρον ἀντι πολλων, δια τετο φησιν ἐν ιέ ψαλμῳ το· ἐκ ἐγκαταλειψεις την ψυχην με εἰς ἁδην. γενομενος δε ἀπαξ κατα τον τοπον, ὑπομνησαιμ᾽ ἀν τες, φαντασιᾳ δοξολογιας της περι τε χριςε, συγχεαντας τα περι τε πρωτοτοκε πασης κτισεως τοις περι ψυχης και τε σωματος Ιησε, ταχα δε και τε πνευματος αὐτε, και ἐν παντη ἀσυνθετον οἰομενες εἰναι το ὀφθεν και ἐπιδημησαν τῳ βιῳ, ὀτι μη ὑγιως λεγεσι· πυθομεθα γαρ αὐτων εἰ ἡ θειοτης της εἰκονος τε θεε τε ἀορατε, και ἡ ὑπεροχη τε πρωτοτοκε πασης κτισεως, εἰ ἐκεινος ἐν ᾧ ἐκτιςαι τα παντα τα ἐν τοις ἐρανοις, και τα ἐπι της γης εἰτε ὁρατα, εἰτε ἀορατα, εἰτε θρονοι, εἰτε κυριοτητες, εἰτε ἀρχαι, εἰτε ἐξεσιαι, λυτρον ἐδοθη ἀντι πολλων· και τινι ἐδοθη ἐκεινη λυτρον, πολεμιῳ κατεχοντι ἡμας αἰχμαλωτες, ἑως λαβη το λυτρον· και εἰ ἐχωρει το τηλικετον, και τοσετον ἐκεινος λυτρον ἀντι των αἰχμαλωτων λαβειν. και ἐ ταυτα φημι ὡς καταφρονων της ψυχης Ιησε, και σμικρυνων αὐτην, ἀλλα βελομενος ταυτην μεν κατα το ἐνδεχομενον λυτρον δεδοσθαι ὑπο τε ὁλε σωτηρος· την δε ὑπεροχην και την θεοτητα ἐκεινην, μηδ᾽ ἀν δεδυνησθαι λυτρον δοθηναι· πλην σημερον ἐ λυω τον Ιησεν ἀπο τε χριςε, ἀλλα πολλῳ πλεον οἰδα ἐν εἰναι Ιησεν τον χριςον, και την ψυχην αὐτε, προς τον πρωτοτοκον πασης κτισεως· ἀλλα και το σωμα αὐτε, ὡς πλεον, εἰ δει ἐτως ὀνομασαι, εἰναι ἑν ὁλον τετο, ὁπερ ὁ κολλωμενος τῳ κυριῳ ἑν πνευμα ἐςιν.

Περι

data est, non autem spiritus ejus; antea enim Patri eum tradiderat, dicens: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum:* sed neque corpus, nihil enim ejusmodi de illo scriptis traditum comperimus. Et quoniam pro multis anima ipsius redemptionis pretium data est, nec apud eum remansit, cui redemptionis pretium pro multis data fuerat, idcirco in decimo quinto psalmo ait: *Non derelinques animam meam in inferno.* Verum quando ad hunc locum semel perveni, perversa ac malesana se loqui eos commonefactos velim, qui Christi gloriam celebrare se existimantes, quæ ad primogenitum omnis creaturæ pertinent, cum iis confundunt, quæ spectant ad animam & corpus Jesu, fortasse & ipsius spiritum; & aliud omnino simplex esse opinantur, quod visum, & in hac vita conversatum est: ab iis enim sciscitamur, an divinitas *imaginis Dei invisibilis, & primogeniti omnis creaturæ* præstantia, an ille, *in quo condita sunt universa in cœlis, & in terra, sive visibilia, sive invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates*, pretium redemptionis pro multis datus sit; & cuinam redemptionis pretium hæc divinitas data sit; an hosti captivos nos detinenti, donec redemptionis mercedem accepisset? & an ipse talis ac tantæ mercedis pro captivis recipiendæ capax fuerit? Nec ea vero idcirco a me dicuntur, quod animam Jesu despiciam, eamque deprimam ac extenuem; sed id contendens, animam quidem a toto Servatore redemptionis pretium fuisse datum, quoad ejus fieri potuit; excellentiam autem illam & divinitatem pretium redemptionis dari neutiquam potuisse. Jesum itaque a Christo hodie non divido, sed multo magis idem esse Jesum Christum ipsiusque animam agnosco, ac *primogenitum omnis creaturæ;* sed & corpus illius, quasi plus aliquid, si ita loqui fas est, unum illud totum esse, quod *adhærens Domino unus spiritus est.*

De

Περι των δυο τυφλων.

Και ἐκπορευομενων αὐτων ἀπο Ιεριχω, ἠκολυθησεν αὐτῳ ὀχλος πολυς· και ἰδυ δυο τυφλοι καθημενοι παρα την ὁδον, και τα ἑξης. ἐςω μεν και τα της ἱςοριας τω κατα τον τοπον ἀληθη, και ἐκπορευομενῳ ἀπο της Ιεριχω τῳ Ιησυ μετα των μαθητων ἠκολυθηκεναι αὐτῳ ὀχλον πολυν, και τυφλοι δυο παρα την ὁδον καθεζομενοι της ἀπο Ιεριχω ἐξοδυ, ἀκυσαντες ὁτι Ιησυς παρερχεται τον τοπον ἐκεινον, και αὐτοι κραξαντες εἰρηκετωσαν· ἐλεησον ὑμας κυριε υἱος Δαβιδ, και συμπεφωνηκετωσαν ἐν τῳ κεκραγοτες το ἀναγεγραμμενον εἰρηκεναι, και δια τυς τυφλυς ἀξιωσαντας ἐλεηθηναι ςας ὁ Ιησυς πεφωνηκετω αὐτυς, ἱνα μη παραγων και παρερχομενος αὐτυς καλῃ. ἀλλα και ἑςηκως, και πυνθανομενος εἰρηκετω αὐτοις· τι θελετε ἱνα ποιησω ὑμιν; την τε ἀξιωσιν ἰδικωτερον ἠδη παριςαντες οἱ τυφλοι εἰρηκετωσαν αὐτῳ θελειν ἱνα ἀνοιγωσιν ἀπο τυ Ιησυ οἱ ὀφθαλμοι αὐτων· και ὁ φιλανθρωπος ἡμων και συμπαθης σωτηρ σπλαγχνισθεις ἐπι τοις τυφλοις, σπλαγχνισθεις δ' οἰμαι τῳ προειληφεναι ἐκεινυς το προκαλυμενον τον, ἱν' ὑτως ὀνομασω, ἐλεον τυ Ιησυ, ὁπερ ἠν το κεκραγοτας εἰρηκεναι· ἐλεησον ἡμας κυριε υἱε Δαβιδ, και πεπιςευκοτας ἠξιωκεναι ἱνα ἀνοιγωσιν οἱ ὀφθαλμοι αὐτων, ἀψαμενος αὐτων των ὀφθαλμων, δυναμιν δια της ἀφης ἰατρικην ἐνιεις τοις ὀφθαλμοις πεποιηκετω τυς τυφλυς ἀναβλεπειν, κἀκεινοι εὐχαριςως ἠκολυθηκετωσαν τῳ Ιησυ· και πιςευσας τις τυτοις, και γινωσκων δε το· ἐαν μη πιςευσητε, ὐ μη συνητε, ἐκ τυ πεπιςευκεναι κατα την ἀναλογιαν της πιςεως το συνιεναι εἰληφετω, και εἰληφως λεγετω τα περι τυτων, μετα τον περι αὐτων της πιςεως θεμελιον περι αὐτον ἑρμηνευων, κατα το· ἐπιςευσα, διο ἐλαλησα· και ἐςω ὁ τοιυτος ὐ μονον πιςευων τῳ Ιησυ και τοις κατα τον τοπον τυτον ἀναγεγραμμενοις, ἀλλα και γινωσκων τον περι αὐτων νυν· ὁ γαρ μενων ἐν τῃ της πιςεως ἀληθειᾳ, και δια των ἐργων τυ λογυ ἐμμενων τῳ λογῳ, κατα την

De duobus cæcis.

9. *Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa: & ecce duo cæci sedentes super viam, &* reliqua. Vera esto rerum, quæ hoc loco narrantur, historia, & Jerichunte cum discipulis exeuntem Jesum turba ingens secuta sit; & prope viam, qua Jerichunte exitur, sedentes cæci duo, cum illuc transire Jesum inaudissent, clamore sublato dixerint: *Domine miserere nostri, fili David;* atque in iis, quæ scripta sunt, vociferandis consenserint; & propter cæcos misericordiam implorantes restitans Jesus eos vocaverit, ne transiens & prætergrediens ipsos appellaret: sed & postquam restiterit, eosque interrogaverit, dicens: *Quid vultis, ut vobis faciam?* tum vero postulatum suum jam clarius exponentes cæci, aperiri a Jesu oculos suos velle se dicant: at homines amans, ac miseratione prosequens, erga cæcos misericordia affectus Servator, & affectus, opinor, quod misericordiam (ut ita dicam) Jesu implorare maluerint, hoc est, clamantes dixerint: *Miserere nostri Domine, fili David!* & cum fide aperiri oculos suos postulaverint, contactis ipsorum oculis, virtute per contactum oculis immissa sanandi vi pollente, cæcis visum restituerit, ipsi vero accepti beneficii gratiam habentes Jesum secuti sint: atque id aliquis persuasum habens, nec non & illud tenens: *Si non credideritis, non intelligetis*, propterea quod crediderit, pro fidei suæ rata parte intelligentiam acceperit, eaque accepta, quæ ad hunc locum pertinent, edisserat, post constitutum fidei his habitæ fundamentum ea exponens, juxta illud: *Credidi, propter quod locutus sum:* ac qui erit ejusmodi, non Jesu solum, iisque, quæ hoc loco scripta extant, consensum suum præbeat, verum & eorum quoque sententiam calleat; nam qui in fidei veritate permanet, & per Verbi opera Verbo adhæ-

Ιησυ ἐπαγγελιαν, γινωσκει την ἀληθειαν, και ὑπ᾽ αὐτης ἐλευθερυται. και ἡμεις δε ἐπει μη πιςευοντες μεν, ὐ συνιεμεν τυ βυληματος των λεγομενων, συνιεντες δε ἐκ τυ πιςευειν συνιεμεν φερε τα ὑποπιπτοντα ἡμιν εἰς τον τοπον, εὐξαμενοι τῳ ρυομενῳ ἡμας ἀπο τυ κεκαλυφθαι ἡμιν το εὐαγγελιον, καθο χωρυμεν παραςησωμεν, και πρωτον γε κατανοησωμεν τι το, ἐκπορευομενων ἀπο Ιεριχω των μαθητων τυ Ιησυ μετα τυ σωτηρος ἠκολυθηκεναι αὐτῳ πολυν ὀχλον. ὁρα τοινυν εἰ δυνασαι, μεμνημενος των ἡμιν ὑπαγορευθεντων εἰς την ἐν τῳ κατα Λυκαν εὐαγγελιῳ παραβολην την· ἀνθρωπος τις κατεβαινεν ἀπο Ιερυσαλημ εἰς Ιεριχω, και περιεπεσε λῃςαις,· ἐπιςησας λεγειν μηποτε και ἐνταυτα Ιεριχω συμβολον ἐςι τυ περιγειυ τοπυ συνηθως καλυμενυ κατα την γραφην, κοσμυ. ὁ μεν ὐν καταβαινων ἀπο Ιερυσαλημ εἰς Ιεριχω Αδαμ, τυτεςιν ἀνθρωπος περιπεπτωκε λῃςαις· δια δε τυς ἐν Ιεριχω πολλυς, πολυς γαρ ὀχλος ἐν Ιεριχω, Ιησους ἡμων ἁμα τοις μαθηταις γενομενος ἐν αὐτῃ, ἐμπορευεσθω πραγματευομενος, δια δε του εἰς την Ιεριχω εἰσεληλυθεναι, το τους βουλομενους ἐπεσθαι ὁδηγειν· ὐ γαρ οἰδασιν οἱ ἐν Ιεριχω ἐξελθειν ἀπο του κοσμικου φρονηματος, ἐαν μη θεασωνται οὐ μονον τον Ιησουν ἐκπορευομενον ἀπο της Ιεριχω, ἀλλα και τους μαθητας αὐτου. ταυτα δε θεωρησαντες, ἀκολουθουσιν αὐτῳ ὀχλος πολυς. και ἐςι κατανοουντα τους κατα τον λογον βιουν θελοντας, και του κοσμου και του περιγειων καταφρονειν βουλομενους, ἀκολουθουντας τῳ Ιησου και τοις μαθηταις αὐτου, και κατ᾽ ἰχνη βαινοντας αὐτοις ἐκπορευομενοις ἀπο Ιεριχω, βλεπειν τα κατα τον τοπον. ἀκολουθουσι μεντοι ὁ πολυς ὀχλος τῳ Ιησου, ἱν᾽ ὀπισω αὐτου βαδιζοντες, και αὐτῳ ὁδηγῳ χρωμενοι, ἀναβωσιν εἰς την Ιερουσαλημ.

Μετ᾽ ὀλιγα οὐν ἐπιφερεται ὁτι ὁτε ἐγγισαν εἰς Ιεροσολυμα, και ἠλθον εἰς Βηθφαγην εἰς το ὀρος των ἐλαιων,

τοτε

ret, juxta pollicitationem Jesu, veritatem cognoscit, & ab ipsa liberatur. Nos vero, quandoquidem eorum, quæ dicta sunt, sensum non assequimur, cum fide caremus; quotiescumque autem intelligimus, a fide nostra habemus, ut intelligamus; age, cum prius apprecati, qui ab evangelii tenebris, & obscuritate nos liberat, quæ in hunc locum nobis succurrent, pro virili parte exponamus; ac illud primum quid sit, Jerichunte egredientibus cum Servatore discipulis Jesu, magnam eum turbam fuisse subsecutam, perpendamus. Eorum vero recordatus, quæ super ea parabola diximus in evangelio secundum Lucam proposita: *Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, & incidit in latrones*, vide, num quærere possis, an non memorata hic Jericho symbolum sit terrestris illius loci, qui in scriptura mundus dici solet. Jerosolyma ergo Jerichuntem descendens Adam, hoc est, homo, in latrones incidit. At propter multitudinem, quæ Jerichunte est, magna siquidem Jerichunte turba est, postquam ad eam cum discipulis pervenit Jesus noster, per hunc in Jericho adventum operam dans, ut viam iis præiret, qui se subsequi vellent, proficiscebatur: nam qui Jerichunte sunt, a cogitationibus mundanis discedere nequeunt, nisi Jerichunte exeuntem non ipsum solum Jesum viderint, sed & ipsius discipulos: at visa ea re, snbsequitur illum turba ingens. Et quisquis attente eos omnes perspexerit, qui juxta divinum verbum vitam agere, nec non & mundum, ac res terrenas despicatui habere volunt, Jesum, ipsiusque discipulos sequi, eorumque Jerichunte exeuntium vestigia legere, is in loci hujus sensum penetraverit. Jesum ergo turba ingens sequitur, ut post eum ambulantes, eoque utentes itineris duce, Jerosolymam conscendant.

10. Subjungitur certe paulo post: *Cum appropinquassent Jerosolymis, & venissent Bethphage ad montem*

τοτε ὁ Ιησες ἀπεςειλε τες μαθητας, και τα ἑξης. εἰθ' ἑξης γεγραπται, οἱονει δεικνυντος τε λογε τες ὁσον ἐδεπω θεραπευθησομενες τυφλες, το· και ἰδε δυο τυφλοι καθημενοι παρα την ὁδον ἀκεσαντες ὁτι Ιησες παραγει ἐκραξαν λεγοντες· ἐλεησον ἡμας κυριε υἱος Δαβιδ· και προσχες ἐν τετοις τῳ, και ἰδε δυο τυφλοι, εἰ μη δειξιν περιεχει το, ἰδε. εἰπερ ἐν δεικνυντι τῳ λογῳ τες δυο τυφλες παρακολεθειν δυναμεθα, και βλεπειν αὐτες, φησομεν ὁτι Ισραηλ και Ιεδαιοι προ της Ιησε ἐπιδημιας τυφλοι ἠσαν· πλην καθεζομενοι παρα την ὁδον, τῳ ἐν νομῳ και προφηταις ποιησαι τας διατριβας· τυφλοι μεν τῳ μη βλεπεσθαι αὐτοις προ της Ιησε εἰς τας ψυχας αὐτων ἐπιδημιας τον ἐν νομῳ και τοις προφηταις ἀληθη λογον· κεκραγοτες δε το· ἐλεησον ἡμας κυριε υἱε Δαβιδ, παρα το συναισθεσθαι ἑαυτων μη βλεποντων το βελημα των γραμματων, και βελομενων ἀναβλεψαι και ἰδειν την ἐν αὐτοις δοξαν. ὡς ἐτι δε τυφλοι και μηδεν μεγα περι τε Ιησε φανταζομενοι, ἀλλα το κατα σαρκα αὐτε μονον νοεντες, καλεσι τον γενομενον ἐκ σπερματος Δαβιδ κατα σαρκα, ἐπει μηδεν τετε πλεον συνισαν, υἱον Δαβιδ. και πασα αὐτων ἡ δοκεσα δια την θεοσεβειαν μεγαλοφωνια, ἐδεν πλεον ᾒδει λεγειν περι τε σωτηρος ἡ ὁτι υἱος ἠν τε Δαβιδ. ἐαν δε λεγω τυο τυφλες, τον προ της Ιησε εἰς την ψυχην αὐτων ἐπιδημιας Ισραηλ, και Ιεδαν, ἀναγε σαυτον ἐπι τας βασιλειας, και κατανοησον κατα τες χρονες Ροβοαμ διαιρεμενον τον λαον Ισραηλ και Ιεδαν, και ἑξης ὁρα τες προφητας, ὁτε δε τῳ Ισραηλ, ὁτε δε τῳ Ιεδᾳ προφητευοντας, ὁπε δε ἁμα ἀμφοτεροις. ἰδιᾳ μεν ἐν πωσ ἑκατερῳ προφητευεσιν εὑροις ἀν προσεχων τη ἀναγνωσει των προφητων· ἁμα] δε Ισραηλ και Ιεδᾳ, ἡνικα δια τε Ιησε ἐπαγγελλεται ὁ θεος συντελεσειν ἐπι τον οἰκον Ιεδα διαθηκην καινην, ἐ κατα την διαθηκην ἡν ἐποιησεν ὁ θεος τοις πατρασιν ἐκπορευομενοις

Oliveti, tunc Jesum misisse duos discipulos, & reliqua. Tum deinde, cæcos mox sanandos quasi indicante scriptura, proditum extat: *Et ecce duo cæci sedentes secus viam, audiverunt, quia Jesus transiret, & clamaverunt dicentes: Domine, miserere nostri, fili David.* Hic vero animadverte, an in hisce verbis: *Et ecce duo cæci*, monstrationem aliquam vox, *Ecce*, contineat. Quod si duos ergo cæcos indicantem scripturam assequi, in eosque oculos intendere possimus, dicemus, Israelem & Judæos ante Christi adventum cæcos fuisse; verum *sedentes secus viam*, quod in lege ac prophetis commorarentur; cæcos quidem, quod ante Christi in ipsorum animas adventum veros & legitimos in lege ac prophetis comprehensos sensus minime intuerentur; id autem vociferatos: *Miserere nostri, fili David*, quod scripturarum sensum nequaquam callere sibi conscirent, visum autem recuperare velle, & contenta in scripturis dogmata cognoscere. At velut cæci, necdum magni quippiam de Jesu sentientes, sed, quod in eo carneum erat, id unum cogitantes, filium David, qui ex semine David secundum carnem prognatus erat, appellant, quod nihil amplius mente capiebant; omnisque eorum clamor, quem præ pietate tollere visi sunt, nihil aliud de Servatore proferre sciebat, quam ipsum esse filium David. Quod si duos cæcos Israelem esse & Judam pronuntio, antequam ad eorum animam Jesus accessisset, ad libros Regum mentem attolle, & populum Israelis & Judæ Roboami temporibus divisum cogita; tum deinde ad prophetas attende, qui Israeli aliquando, aliquando Judæ, utrique vero simul aliquando vaticinantur. Quod si prophetas evolvere tibi libuerit, quo pacto utrique seorsum vaticinati sint, compertum habebis; Israeli autem simul & Judæ, quando futurum pollicetur Deus, ut per Jesum *consummet super domum Juda testamentum novum: non secundum testamentum, quod fecit* Deus *pa-*

μενοις ἐκ γης Αἰγυπτȣ. και τυφλοι γε ȣ̓τοι ὁ Ισραηλ, περι ȣ̔ πολλακις ἀποδεδωκαμεν ἀντιδιαςελλομενοι αὐτον προς τον κατα σαρκα Ισραηλ και Ιȣδα ὁμοιως. ἀκȣσαντες ὁτι Ιησȣς παραγει, ἐκραξαν, ἀκȣσαντες, φησιν, ὁτι γαρ οἰμαι των κηρυσσοντων τα περι της Ιησȣ ἐπιδημιας, και ὁτι παραγει την παρελευσομενην Ιεριχω, ἐπιδημων μεν αὐτῃ, ἐξελευσομενος δε ἀπ᾽ αὐτης, εὐλαβȣνται μη παρελθῃ αὐτȣς μη ἐληθεντας· διο κεκραγασι προς αὐτον λεγοντες· ἐλεησον ἡμας κυριε υἱος Δαβιδ. εὐεργετων δε ὁ σωτηρ ȣ̓ παραγει, ἀλλ᾽ ἱςαται, ἱνα ςαντος αὐτȣ μη παραῤῥεῃ ἡ εὐεργεσια, και παρερχηται, ἀλλ᾽ ὡς ἀπο πηγης ἑςωσης ἐγγενηται τοις εὐεργετȣμενοις.

Στας ȣ̓ν ὁ Ιησȣς και πληγεις ἀπο της κραυγης αὐτων, και της ἀξιωσεως, καλει αὐτȣς προς ἑαυτον, την ἀρχην της εὐεργεσιας ἠδη ποιȣμενος, ἐπει ἐφωνησεν αὐτȣς. ȣ̓κ ἀν γαρ κενως ἐφωνησε, και ἐπι τῳ μηδεν ἀνυσθηναι ἐν τοις φωνηθεισιν. ὡς εἰθε και ἡμων προς αὐτον κεκραγοτων και λεγοντων· ἐλεησον ἡμας κυριε, φωνησαι ἡμας ἀρχομενȣς ἀπο τȣ, υἱος Δαβιδ, και ςας γε φωνησαι ἡμας ὡς προσεχων ἡμων τῃ ἀξιωσει. εἰπεν ȣ̓ν ἐκεινοις· τι θελετε ἱνα ποιησω ὑμιν; ὁπερ τοιȣτον εἰναι νομιζω· τι θελετε παραςησατε, δηλωσατε, ἱνα παντες οἱ ἐκπορευομενοι ἀπο Ιεριχω, και ἀκολȣθȣντες μοι ἀκȣσωσι και θεασωνται το γινομενον. ἀλλ᾽ ἐκεινοι ἀπεκριναντο· κυριε ἱνα ἀνοιγωσιν οἱ ὀφθαλμοι ἡμων· ἡντινα ἀποκρισιν οἱ εὐγενεις μεν, τῳ εἰναι ἀπο Ισραηλ και Ιȣδα, τυφλωθεντες δε ὑπο της κακιας, και συνηθημενοι αὐτης, και ἀκȣσαντες των λεγομενων περι τȣ σωτηρος, φασι προς αὐτον, και λεγȣσι θελειν ἱνα ἀνοιγωσιν οἱ ὀφθαλμοι αὐτων. και μαλιςα τȣτο φασιν οἱ ἐν τῳ ἐντυγχανειν τῃ ἱερᾳ γραφῃ μη ἀναισθητȣντες ἑαυτων τυφλωττοντων προς τον ἐν αὐτῃ νȣν· ȣ̔τοι γαρ φασι το· ἐλεησον ἡμας· και το· θελομεν ἱνα ἀνοιγωσιν οἱ ὀφθαλμοι ἡμων. ὡς εἰθε και ἡμεις αἰσθανομε-

tribus de terra Ægypti exeuntibus. Et cum cæci essent, Israel, de quo multa a nobis dicta sunt, cum ab Israele carnali eum distingueremus; atque itidem Juda, postquam *audierunt*, *quia Jesus transiret*, *clamaverunt*: postquam audierunt, inquit, ab iis, opinor, qui annuntiabant ea, quæ ad Jesu adventum pertinent, ipsumque Jerichunte, quæ ipsa transitura est, transire, in hanc quidem peregre advenientem, at inde exiturum, verentur, ne se misericordiam nequaquam consecutos prætergrediatur; idcirco eum inclamaverunt dicentes: *Miserere nostri Domine, fili David.* Beneficus autem Servator non præterit, sed restitat, ut stante eo beneficium neutiquam dilabatur ac prætereat, sed tanquam de fonte certo ac perpetuo in eos derivetur, qui beneficio afficiuntur.

11. Stans ergo Jesus, eorumque clamore ac postulatione commotus, ipsos ad se accersit, beneficium suum jam inde exorsus, cum eos accersivit, non eos autem frustra vocavit, nec ita, ut in iis accitis nihil effectum dederit. Atque utinam, cum ipsum inclamaverimus dicentes: *Miserere nostri, Domine*, ipse nos a *Fili David* auspicantes, & stans quidem, quasi ad petitionem nostram attendens nos advocet. Ait ergo illis: *Quid vultis ut faciam vobis?* quod ejusmodi esse arbitror: Quid velitis, significate, ostendite; ut quicumque Jerichunte exeunt, & me sequuntur, rem gestam audiant, & spectent; at responderunt illi: *Domine, ut aperiantur oculi nostri;* qua quidem responsione adversus eum utuntur, sibique oculos aperiri velle significant, qui generosi sunt, utpote ab Israele & Juda orti; at a nequitia excæcati, ejusque sibi conscii sunt, & ea audierunt, quæ de Sospitatore dicuntur; atque illud potissimum dicunt, qui scripturam sacram evolventes se ad ipsius sensum cæcutire non ignorant; aiunt siquidem illi: *Miserere nobis*, & volumus, *ut aperiantur oculi nostri.* Utinam vero nos secus

[illegible] τυφλωττομεν, και ἐ βλεπομεν, παρ' αὐ[illegible] καθεζομενοι των γραφων την ὁδον, ἀκεσαντες ὁτι Ιη[σες] παραγει, δια της ἡμετερας ἀξιωσεως ςησαιμεν αὐτον, και εἰποιμεν ὁτι θελομεν ἱνα ἀνοιγωσιν οἱ ὀφθαλμοι ἡμων· ὁπερ ἐαν εἰπωμεν ἀπο διαθεσεως ὀρεγομενης τε βλεπειν ἁ χαριζεται βλεπειν ἁψαμενος των της ψυχης ὀφθαλμων Ιησες, σπλαγχνισθησεται ὁ σωτηρ ἡμων, και ὡς δυναμις, και λογος, και σοφια, και παντα ὁσα ἀναγεγραπται περι αὐτε τυγχανων ἁψεται των προ αὐτε μη βλεποντων ὀφθαλμων ἡμων, και ἁψαμενε αὐτε, φευξεται μεν το σκοτος, και ἡ ἀγνοια, εὐθεως δε ἐ μονον ἀναβλεψομεν, ἀλλα και ἀκολεθησομεν αὐτῳ, αὐτε τε ἀναβλεπειν ἡμας παρ' αὐτον συνεργεντος προς το μη ἀλλο τι πραξαι, ἡ ἀκολεθειν τῳ ἀναβλεψαι ποιησαντι, ἱνα ἀει ἑπομενοι αὐτῳ ὁδηγηθωμεν ὑπ' αὐτε προς τον θεον, και ὁρωμεν τοις ἀναβλεψασι δι' αὐτον ὀφθαλμοις ἡμων τον θεον, μετα των μακαριζομενων ἐπι τῳ καθαραν ἐχειν την καρδιαν. ἐχομεν ἐν τες ἐκπορευομενες ἀπο Ιεριχω, και ἀκολεθεντας τῳ Ιησε ὀντας ὀχλον πολυν, τες ἐκ Ισραηλ, ἐδε Ιεδαν· τες δε δυο τυφλες ἀκεσαντας ὁτι Ιησες παραγει, και εἰδοτας ὁτι υἱος ἐςι Δαβιδ, και συναισθομενες των ἑαυτων τυφλοτητος, και ἀξιωσαντας ἀνοιγηναι τες ὀφθαλμες αὐτων, Ισραηλ και Ιεδαν τες ἀποδεδομενες, ων κεκλεισμενοι οἱ ὀφθαλμοι, και συμμεμυκοτες δια της ἀφης ἀναβλεπεσιν Ιησε. ταυτα μεν κατα τον Ματθαιον.

Επει δε Μαρκος και Λεκας κατα τινας μεν την αὐτην ἱςοριαν ἐκτιθενται, κατα δε τινας ἑτεραν παραπλησιαν, ἀξιον γε και τα τετων ἰδειν. και πρωτον γε κατανοητεον την κατα τον Μαρκον, ἑτως ἀναγραψαντα τα κατα τον τοπον· και ἐρχεται εἰς Ιεριχω· και ἐκπορευομενε αὐτε ἐκειθεν, και των μαθητων αὐτε, και ὀχλε ἱκανε, ἰδε

ὁ

ipsam scripturarum viam sedentes, in quibus cæcutimus, & videre non possumus, cognoscentes, postquam Jesum transire acceperimus, eum precatione nostra sistere queamus, & dicamus, velle nos, *ut aperiantur oculi nostri*; quod si dixerimus ex affectu ea videre concupiscente, quæ videntur Jesu beneficio, postquam animæ oculos tetigit, miseratione commovebitur Sospitator noster, & oculos ante adventum suum minime videntes continget, utpote qui Virtus sit, & Verbum, & Sapientia, & quæcumque de ipso conscripta sunt; & postquam eos tetigerit, diffugient tenebræ ac ignorantia, & protinus non solum videbimus, sed ipsum etiam affectabimur, cum ipse propter se visum nobis restituerit, ut eum duntaxat sequamur, qui, ut videremus, effecit, neque aliud quidquam præterea agamus; ut eum semper sequentes, ad Deum ipso prætereunte deducamur; atque oculis nostris ipsius beneficio videntibus, una cum iis, qui propter munditiem cordis beati prædicantur, Deum aspiciamus. Sic ergo habemus, qui Jerichunte exeunt, & Jesum sequuntur, & magno numero sunt, neque Israelem, neque Judam esse; cæcos autem duos, qui Jesum transire audierunt, eumque filium esse David cognoverunt, cæcitatis suæ conscios, oculosque suos aperiri rogantes, Israelem esse & Judam, de quibus a nobis actum est, quorum oculi clausi & obducti per Jesu contactum vident. Atque hæc quidem juxta Matthæum.

12. Verum quoniam Marcus & Lucas eamdem quidem ex aliquorum sententia historiam narrant; at ex aliorum opinione consimilem alteram, quænam ab iis proponantur, perpendere operæ pretium est. Ac primo quidem loco ea discutienda veniunt, quæ apud Marcum continentur, a quo res ad hunc locum pertinentes his verbis conscriptæ sunt: *Et venit Jericho: & inde eo proficiscente, & discipulis ejus, & plurima mul-*

 titu-

ὁ υἱος Τιμαιου, Βαρτιμαιος τυφλος, και τα ἑξης, ἑως του· και ἠκολουθει αὐτῳ ἐν τῃ ὁδῳ. ὁ μεν οὐν τῃ ἱϛορια ψιλῃ παριϛαμενος, και μη βουλομενος διαφωνειν τους εὐαγγελιϛας, ἐρει ἐχ ἁμα γεγονεναι το κατα τον Ματθαιον, και τον Μαρκον, ἀλλα τινι μεν ἐπιδημιᾳ τῃ ἐν Ιεριχω γεγονεναι τα κατα τους ἀναβλεψαντας δυο τυφλους· ἑτερᾳ δε τα κατα τον ἑνα τουτον υἱον Τιμαιου, Βαρτιμαιον· και ἀλλῃ τα κατα τον Λουκαν. εἰπερ γαρ ἀκριβως πιϛευομεν ἀναγεγραφθαι, συνεργουντος και του ἁγιου πνευματος, τα εὐαγγελια, και μη ἐσφαλησαν ἐν τῳ ἀπομνημονευειν οἱ γραψαντες αὐτα δηλονοτι ἐπει μη δυνατον ἐν μιᾳ, και τῃ αὐτῃ ἐπιδημιᾳ ἀληθες εἰναι δυο τυφλους τεθεραπευσθαι ἠ ἑνα, ἑτερα μεν ἐπιδημια δεδηλωται ὑπο του Ματθαιου, ἑτερα δε ὑπο του Μαρκου, ἠδη δε και ἀλλη ὑπο του Λουκα ὡς τῳ ἐπιϛησαντι ἐκ της προς τους λοιπους διαφορας ἐϛι και τουτο τεθαῤῥηκοτως ἀποφηνασθαι. και οὐδεν θαυμαϛον ἐπιτηρησαντα τινα των ἐν Ιεριχω την προτεραν θεραπειαν, δια της λεξεως, και της ὁμοιως ἀξιωσεως, και ἐν τῳ αὐτῳ τοπῳ βεβουλησθαι θεραπευθηναι. εἰποι δ' ἀν τις ἐτω, και ἀλλος ἐϛιν ὁ κατα Λουκαν τυφλος θεραπευθεις. ὁ μεντοι γε ὁλων τουτων ζητων βαθυτεραν διηγησιν φησει, ὁτι ἐν και το αὐτο πραγμα διαφοροις λεξεσι παριϛαται. δυο μεν γαρ τυφλοι εἰσιν, ὡς ἀποδεδοτε Ισραηλ και Ιουδας· εἱς δε ὁ ὁλων τουτων λαος, ὁτε εἱς δηλουται θεραπευομενος τυφλος. ὀχλου οὐν ἱκανου του ἀπο των ἐθνων συνεκπορευομενου ἀπο των κοσμικων τῳ Ιησου και τοις μαθηταις αὐτου, Ισραηλιτικον τι λειμμα παρα την ὁδον καθεζομενον, και πενομενον τοις νοημασι, και ἐπαιτουν τα εἰς την χρειαν της ψυχης, ἀκουσαν ὁτι Ιησους ὁ Ναζαρηνος ἐϛιν, ἐρχεται μεγα βοων, ἀξιουν τον σωτηρα, ὡς υἱον Δαβιδ, ἐλεον αὐτῳ παρασχειν· και ἐπαν ἰδης των ἀπο Ιουδαιων πιϛευοντων εἰς τον Ιησουν την περι του σωτηρος

πιϛιν,

titudine, ecce filius Timæi Bartimæus cæcus, & reliqua, usque ad id: *Et sequebatur eum in via.* Qui ergo nudam sequitur historiam, nec invicem discrepare evangelistas fatetur, non eodem tempore contigisse dicet, quæ apud Matthæum, quæque apud Marcum traduntur; sed in aliqua in Jerichuntem peregrinatione visum cæcos duos recepisse; in altera autem solum hunc Timæi filium Bartimæum; & in alia, quæ apud Lucam habentur, accidisse. Nam si operam suam conferente Spiritu sancto accurate conscripta esse evangelia credimus; & in iis commemorandis rebus lapsi non sunt eorum scriptores, quandoquidem verum esse non potest, in una eademque peregrinatione duos cæcos vel unum fuisse consanatos, aliam quidem a Matthæo peregrinationem descriptam esse liquet, alteram autem a Marco, & aliam rursum a Luca, quemadmodum poterit confidenter affirmare, qui differentiam unius a reliquis observaverit. Nec mirum sane, si eorum, qui Jerichunte fuerunt, priore quis adnotata sanatione, ex verbis, & ex simili precatione, in eodem quoque sanatos eos fuisse loco contendat. Sic autem dixerit quispiam, alium quoque eum esse cæcum, qui juxta Lucam sanatus est. At qui profundiorem horum interpretationem rimabitur, unam eamdemque rem diversis verbis declarari pronuntiabit; duo siquidem cæci sunt Israel & Judas, ita, ut a nobis proditum est; unus est autem ex universis illis conflatus populus, quando unicus sanitati restitutus cæcus exhibetur. Ingenti ergo e gentibus multitudine, una cum Jesu, ipsiusque discipulis e rebus mundanis exeunte, Israeliticæ quædam secus viam sedentes reliquiæ, cogitationum inopes, & animæ necessaria mendicantes, cum Jesum Nazarenum esse audissent, magna voce clamantes, & Servatoris, tanquam filii David, misericordiam implorantes accedunt: & postquam Judæorum in Jesum credentium fidem de

πιςιν, ὁτε μεν ἐκ Μαριας και του Ιωσηφ οἰομενων αὐτον εἶναι, ὁτε δε ἐκ Μαριας μεν μονης και του θειου πνευματος, ὀ μην και μετα της περι αὐτου θεολογιας, οψει πως ὑτος ὁ τυφλος λεγει το· υἱος Δαβιδ, ἐλεησον με, ᾧ ἐπιτιμωσιν οἱ πολλοι· πολλοι γαρ οἱ ἀπο της Ιεριχω ἐκπορευομενοι ἀπο των ἐθνων, ἐπιτιμωντες τῃ πτωχειᾳ των ἀπο των Ιουδαιων πιςευειν δοκουντων. και ἀναγων δε ἐπι την εὐγενη ψυχην τα τοιαυτα πτωχευσασαν, και μεχρι ἐπαιτησεως φθασασαν, ὀ πανυ τι διαμαρτηση του λογου. ἐπει δε ἐδοξε τῳ Μαρκῳ και το του πατρος του τυφλου ὀνομα ἀναγραψαι, ὁ, τι Τιμαιος ἦν, και το του τυφλου, ὁ, τι Βαρτιμαιος ἐκαλειτο, ζητουμεν μη πη ἐνενοησε τι ὁ Μαρκος βαθυτερον κατα τον τοπον. και ἀναγκαιως ταχα μεν ἀπο της ἱςοριας λαβων προσεθηκε το ὀνομα, εἰποι δ' ἀν τις, και ποιησας αὐτο ὡς χρησιμον. και εἰ μη δοξομεν ψυχρευεσθαι μεχρι της των τοιουτων ἐξετασεως φθανοντες, ζητουμεν τον της τιμης ἐπωνυμον Τιμαιον, και τον υἱον αὐτου Βαρτιμαιον, ὁπερ ἐςιν υἱον Τιμαιυ. μηποτε δε δια το τιμιον τυ πατριαρχυ Ιακωβ και Ισραηλ, τροπικως ἐκεινος ἐςιν ὁ Τιμαιος· οἱ δε την εὐγενειαν ἀπ' ἐκεινυ κεκτημενοι, ὁ Βαρτιμαιος τυφλος δια τα προειρημενα, ὁμοιως δε και καθεζομενος παρα την ὁδον, και ἐπαιτων. εἰτα ἐπειπερ λεγοντι αὐτῳ· υἱος Δαβιδ ἐλεησον με, ἐπετιμων οἱ πολλοι ἱνα σιωπηση, ζητω εἰ δυνασαι πολλυς μεν εἰπειν ἐπιτιμωντας ἱνα σιωπηση, τῳ ἐβιωναιῳ και πτωχευοντι περι την εἰς Ιησυν πιςιν, τυς ἀπο των ἐθνων, οἱ τινες παρ' ὀλιγυς ἁπαντες πεπιςευκασιν αὐτον ἐκ παρθενυ γεγενησθαι, και ἐπιτιμωσιν ἱνα σιωπηση, τῳ οἰομενῳ αὐτον ἐκ σπερματος ἀνδρος, και γυναικος εἰναι καταγοντος το γενος ἀπο τυ Δαβιδ. ἀλλα και τοιγε των πολλων ἐπιτιμωντων πολλῳ μαλλον κεκραγε, πιςευων μεν ἐπι τον Ιησυν, ἀνθρωπικωτερον δε πιςευων, και κεκραγως λεγει· υἱος Δαβιδ ἐλε-

Servatore perspexeris, qui nonnunquam eum e Maria & Joseph natum, aliquando e Maria sola & Spiritu sancto, at neutiquam cum theologica ipsius cognitione existimabant, facile intelliges, quomodo id dicat cæcus: *Fili David, miserere mei*, quem plurimi quidem increpant; multi enim Jerichunte exeunt gentiles, Judæos fidem amplecti visos ob inopiam incessentes; quæ si ad animam natalibus nobilem, rerum ejusmodi egenam, & ad mendicitatem usque redactam retuleris, non multum a ratione aberraveris. At quoniam Marco visum est, cæci hujus patris nomen (Timæus autem illud erat) scriptis tradere, nec non & ipsius cæci, qui Bartimæus vocabatur, id quærimus, an non sublimius aliquid hoc loco Marcus intellexerit: & fortasse quidem nomen ab historia depromptum necessario eum addidisse, & tanquam rem utilem adscripsisse dixerit aliquis. Quod nisi ad eorum usque disputationem descendentes minuta consectari videamur; de Timæo, qui της τιμης, hoc est, honoris & gloriæ cognominis est, deque filio ipsius Bartimæo, quod Timæi filium sonat, quæstionem habebimus. At vide, an propter patriarchæ Jacob & Israel dignitatem ac honorem, Timæus ipse tropice est: qui vero nobilitatem ab ipso duxerunt, ii Bartimæo cæco, & secus viam itidem sedente, ac stipem rogante, propter res superius a nobis dictas repræsentantur. Deinde vero quoniam dicentem eum: *Fili David, miserere mei*, increpabant multi, ut taceret, quæro, num plures illos increpantes eum, qui Ebionæus & fidei in Jesum inops est, ut taceret, gentiles esse dicere queas, qui, si paucos excipias, natum illum esse ex virgine persuasum habuerunt; eumque, ut taceat, increpant, qui eum e mulieris ac viri genus suum a Davide ducentis semine natum esse opinantur. Verum multis licet increpantibus multo magis vociferatus est, in Jesum quidem, at fide nimis humana credens; & voci-

ferans

ἐλεησον με. ἀλλ᾽ ὁ φιλανθρωπος σωτηρ ςας ουκετι κατα τον Ματθαιον αὐτος αὐτον φωνει, ἀλλ᾽ εἰπεν αὐτον φωνηθηναι· οἱ δε προςαχθεντες εἰπον αὐτῳ· θαρσει, ἐγειραι· καθεζομενῳ γαρ αὐτῳ, και ἀναπεπτωκοτι φασιν· ἐγειραι. και λεγουσι· φωνει σε. μετα ταυτα φησιν ὁ Μαρκος ὁτι ἀποβαλλων το ἱματιον ἀναπηδησας ἠλθε προς τον Ιησουν· ἀρ᾽ ουν ουδεν ἐννοησας ἀνεγραψε περι του ἀποβαλοντα αὐτον το ἱματιον ἀναπεπηδηκοτα ἐληλυθεναι προς τον Ιησουν, και τολμησομεν φησαι ματην ταυτα προςερριφθαι τῳ εὐαγγελιῳ; ἐγω μεν ουν ἰωτα ἐν ἡ μιαν κεραιαν ου πιςευω κενην εἰναι θειων μαθηματων· το δε ἐπιτυγχανειν ἑρμηνευοντα, ἡγουμαι πολλου δεισθαι λογου, δια το δυσερμηνευτον των πραγματων. μηποτ᾽ ουν τα ὡς τυφλου και ἐπαιτου ἐπικαλυμματα, οἱς περιεβεβλητο ὁ Βαρτιμαιος, δηλουται· ἁ τινα ἀπεβαλεν ὁ τυφλος ἀκουσας· θαρσει, ἐγειραι, φωνει σε. και ἀποβαλλων τα της ἐπαιτησεως καλυμματα, και περιβολαια ἀνεπηδησε, και ἀνεςη, ἱνα ἐλθῃ προς τον Ιησουν· και τυχων της παρ᾽ αὐτου ἀποκρισεως εἰρημενης προς την ἀξιωσιν, της· τι θελεις ποιησω; και αὐτος εἰπε μειζονα φωνην της· υἱε Δαβιδ ἐλεησον με· μειζον γαρ ἐπινενοηται του, υἱε Δαβιδ, τῳ λεγοντι, ῥαββουνι, και το εἰδος του ἐλεους παραςησαντι δια του· ἱνα ἀναβλεψω. και ὁ σωτηρ γε δια μεν του· υἱε Δαβιδ ἐλεησον με, ου διδωσι την εὐεργετιαν, ουδ᾽ ὁτε το ἱματιον της ἐπαιτησεως περιεκειτο, ουδ᾽ ὁτε ἐκαθεζετο παρα την ὁδον ἐπαιτων. δια δε το· ῥαββουνι ἱνα ἀναβλεψω, εἰπεν αὐτῳ· ὑπαγε, ἡ πιςις σου σεσωκε σε. και ὁ μεν σωτηρ εἰπεν αὐτῳ, ὑπαγε, ὁδε του προςαγματος τουτου κρειττον πεποιηκεν, ου γαρ ἀπεληλυθεν, ἀλλα ἠκολουθει τῳ Ιησου ἐν τῃ ὁδῳ, ἐπει εὐθεως ἀνεβλεψεν.

Ιδωμεν δε και το του Λουκα οὑτως ἐχον. ἐγενετο δε ἐγγιζειν αὐτον εἰς Ιεριχω, και τυφλος τις ἐκαθητο παρα την ὁδον ἐπαιτων, και τα ἑξης, ἑως του· και

πας

ferans ait: *Fili David, miſerere mei.* At homines amans Servator reſtitans non jam eum amplius juxta Matthæum ipſe accerſit, at accerſi juſſit. Quibus autem id mandatum fuit, ei dixerunt: *Bono animo es: ſurge;* ſedenti enim ei, & decumbenti dicunt: *Surge*, & ſubnectunt: *Vocat te.* Subjicit deinde Marcus, eum *projecto veſtimento exilientem veniſſe ad Jeſum.* An is porro nihil animo verſans ſcripſit, abjecto illum veſtimento exilientem ad Jeſum acceſſiſſe, & hæc fruſtra in evangelium fuiſſe intruſa, pronuntiare audebimus? Equidem ne jota quidem unum, vel unum apicem in divinis præceptis inanem eſſe exiſtimo; at veram eorum interpretationem aſſequi, propter rerum obſcuritatem, ſpiſſum eſſe opinor ac operoſum negotium. Vide ergo, an non quaſi cæci & mendici operimenta, quibus indutus erat Bartimæus, ſignificantur; quæ quidem projecit cæcus, cum hæc audiſſet: *Bono animo es: vocat te; ſurge;* & abjectis mendicitatis tegminibus & indumentis exiliit, & ſurrexit, ut ad Jeſum accederet; & cum reſponſionem precationi ſuæ datam fuiſſet conſecutus, hanc ſcilicet: *Quid vis faciam?* majora quidem iis: *Fili David, miſerere mei*, proloeutus eſt: majora enim eo: *Fili David*, animo commentus eſt, qui ait: *Rabboni*, & gratiæ ac beneficii formam propoſuit dicens: *Ut viſum recipiam.* Nec vero propter illud: *Fili D*[illegible] *miſerere mei*, beneficium confert Soſpitator, [illegible] cum mendicitatis pallio indutus erat, neque c[illegible] ſecus viam ſtipem rogans ſedebat; ſed propter illud: *Rabboni, ut videam*, dixit ei: *Vade, fides tu*[illegible]*lvum fecit:* & ait quidem ei Servator: *Vade;* a[illegible]eo mandato melius quid egit, non enim abiit, ſed Jeſum in itinere ſecutus eſt, ſtatim atque viſum recepit.

13. Quin & illud, ita ut narratur a Luca, conſideremus: ſic illud ſe habet: *Factum eſt autem, cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam ſedebat ſecus viam mendicans,*

πας ὁ λαος ἰδων ἐδωκεν αἰνον τῳ Θεῳ. και τουτου δε τα μεν κοινα προς τους λοιπους ἠδη της κατα το φανεν ἡμιν διηγησεως τετευχοτα ουκ ἐπαναληψομεθα. τα δε καιρια, και ἰδια κατα το δυνατον ἡμιν παραστησομεν· και πρωτον γε παρατηρει ὁτι Ματθαιος μεν και Μαρκος ἐκπορευομενου μετα των μαθητων του Ιησου ἀπο της Ιεριχω ἀνεγραψαν γεγονεναι τα περι τους τυφλους, ἠ τον τυφλον· ὁ δε Λουκας φησιν· ἐγενετο δε ἐν τῳ ἐγγιζειν αὐτον εἰς Ιεριχω. ουκουν κατα τον Λουκαν εἰσερχομενος εἰς την Ιεριχω, και ἐγγυς αὐτης γενομενος ἐπιτελει την κατα τον τυφλον οἰκονομιαν. και εἰποι τις ἀν κατα τον μυστικον λογον, ὁτι πρωτον ἐστι το του Λουκα, δευτερον δε το του Μαρκου, και τριτον το του Ματθαιου· πρωτον γαρ δει ἐγγισαι τῃ Ιεριχω, εἰτα εἰσελθειν εἰς αὐτην, και ἐκπορευθηναι ἀπ' αὐτης. ἀνεγραψε τοινυν ὁ μεν Λουκας το· ἐγενετο ἐν τῳ ἐγγιζειν αὐτον εἰς Ιεριχω· ὁ δε Μαρκος· και ἐρχεται εἰς Ιεριχω, και ἐκπορευομενου αὐτου ἐκειθεν· ὁ δε Ματθαιος ουτε το ἐγγιζειν τῃ Ιεριχω ἀνεγραψεν, ουτε ὁτι ἐρχεται εἰς Ιεριχω, ἀλλα μονον ὁτι ἐκπορευομενων αὐτων ἀπο Ιεριχω, ἠκολουθησεν αὐτῳ ὀχλος πολυς. δυναται ουν το μεν κατα Λουκαν ἐγγισας τῃ Ιεριχω πεποιηκεναι· το τε κατα Μαρκον, ἐλθων εἰς Ιεριχω· το δε κατα Ματθαιον, ἐκπορευθεις ἀπ' αὐτης. ὁρᾳς δε ὁτι και ὁ κατα τον Λουκαν τυφλος ἀκουσας ὀχλου διαπορευομενου, και ου δηπου του Ιησου, ἐπυνθανετο τι ἀν εἰη [illegible] κατα τον Μαρκον ἀκουσας ὁτι Ιησους ὁ Ναζαρηνος [illegible] ἠρξατο κραζειν· οἱ δε κατα τον Ματθαιον δυο τυφ[illegible]οι καθημενοι παρα την ὁδον, ἀκουσαντες ὁτι Ιησους παραγει, ἐκραξαν· και ουκ ἐστιν ὁ κατα τον Ματθαιον πα[illegible]ρις τυφλοις Ιησους Ναζαρηνος, ἀλλ' ὁ παρα τοις [illegible]οις, ὡν ὁ μεν κατα τον Μαρκον ἀκουει ὁτι ὁ Ιησους ὁ Ναζαρηνος ἐστιν· ὁ δε κατα τον Λουκαν, ὁτε ἐπυνθανετο παρα του ὀχλου τι ἀν εἰη τουτο, ἐμαθεν ἀπαγγειλαντων αὐτῳ ὁτι Ιησους ὁ Ναζαρηνος παρερχεται· ἑξης δε τουτοις παρατηρει ὁτι τῳ βοησαντι τυφλῳ λεγοντι· υἱε Δαβιδ, ἐλε-

dicans, & cætera, usque ad id: *Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.* Ac ea quidem, quæ cum aliis ei communia sunt, quoniam, prout nobis visum fuit, explicavimus, iterum non repetemus; quæ autem ad rem pertinent, & illius propria sunt, pro virili exponemus. Id primum observa, scripsisse Matthæum & Marcum, cæci, cæcorumve historiam contigisse, cum discipulis comitatus Jerichunte Jesus exiret; Lucas autem ait: *Factum est autem, cum appropinquaret Jericho.* Juxta Lucam ergo Jerichuntem ingressurus, postquam ad eam propius accessit, cæci sanationem administravit. Et juxta mysticum sane sensum dixerit aliquis, prius esse, quod ait Lucas, secundum, quod Marcus, tertium, quod Matthæus: primum enim ad Jerichuntem accedendum est, & eam postmodum ingrediendum, ac ea demum exeundum. Id itaque dixit Lucas: *Factum est, cum appropinquaret Jericho;* Marcus autem: *Et venit Jericho, & proficiscente eo inde;* Matthæus vero neque appropinquare scripsit Jericho, neque venire Jericho, sed solum *egredientibus illis ab Jericho, secutam esse turbam multam.* Quod ergo a Luca conscriptum est, cum Jerichuntem accederet, fecisse potest; quod autem a Marco, cum venisset Jerichuntem; quod vero a Matthæo, cum ea excessisset. Vides autem cæcum, de quo agit Lucas, *cum audiret turbam prætereuntem*, non autem Jesum, *interrogasse, quid hoc esset;* at is, de quo Marcus, *cum audisset, quia Jesus Nazarenus est, cœpisse clamare;* hos vero *duos cæcos sedentes*, juxta Matthæum, *secus viam, cum audissent, quia Jesus transiret, clamavisse:* nec Jesum cæcis, de quibus Matthæus Nazarenum esse, esse vero aliis; quorum is, de quo Marcus, Jesum esse Nazarenum audit; at ille, de quo Lucas, postquam a turba prætereunte percontatus est, quid hoc esset, ex eorum renuntiatione transire Jesum Nazarenum didicit. Post illa deinde observa, vociferantem cæcum ac dicen-

ἐλέησόν με, οἱ προάγοντες ἐπετίμων, ἵνα σιωπήσ
ἔλεγεν, οἱ πρῶτοι πιςεύσαντες ἐπετίμων τῷ λ
υἱὲ Δαβὶδ, ἵνα σιγήσῃ, καὶ μὴ ἀναγορεύσῃ αὐ
ἐλάττονι ὀνόματι, ἀλλ' οἱονεὶ λέγῃ· υἱὲ Δαβὶδ
με· ἀλλ' ἐκεῖνος πολλῷ μᾶλλον ἔκραξεν, υἱὲ Δα
ησόν με· εἶτα, φησὶ, ςαθεὶς ὁ Ἰησȣς ἐκέλευσε
ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. καὶ ὅρα εἰ μὴ ὡς παρατε
μὲν, ὑποδεέςερος ἐςὶν ȣ̓τος ὁ τυφλὸς, ȣ̓τε γὰρ
αὐτὸν ἐφώνησεν, ȣ̓τε εἶπεν αὐτὸν φωνηθῆναι, ἀλλ
χωρȣ̃ντα ταῦτα ἐκέλευσεν αὐτὸν μὴ δυνάμενον κα
τὸν ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν. εἶ
σιν, ἐγγίσαντος αὐτȣ̃, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, ἐπ
σοι θέλεις ἵνα ποιήσω, καὶ ȣ̓ πρότερον ἐπηρω
τον, ἢ ὁ ἐρωτώμενος ἤγγισεν αὐτῷ. καὶ ἐπεὶ
διὰ τȣ̃το ἐρωτηθεὶς, εἶπε τό· ἵνα ἀναβλέψω κυ
τὰ, φησὶν, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ Ἰησȣς, ἀνάβ
ἡ πίςις σȣ σέσωκέ σε· πλεῖον δὲ ἔχȣσιν οἱ κα
Ματθαῖον τυφλοὶ, ἐφ' ὧν γέγραπται ὅτι σπλαγ
ὁ Ἰησȣς ἥψατο τῶν ὀμμάτων αὐτῶν· ȣ̓χ ἥψατο δὲ
κατὰ τὸν Μάρκον, ȣ̓τε τȣ̃ κατὰ τὸν Λȣκᾶν· ἔχει
λιν πλεονέκτημά τι ὁ κατὰ τὸν Λȣκᾶν, ἐπειπε
παραχρῆμα ἀνέβλεψεν, ȣ̓ μόνον ἠκολȣ́θει αὐτῷ,
πλεῖόν τι εἶχε παρὰ τȣ̀ς λοιπȣ̀ς· ἠκολȣ́θει γὰρ,
αὐτῷ δοξάζων τὸν Θεόν· καὶ ἦν τὸ τέλος τȣ́τȣ ἐν
κολȣθȣ̃ντι καὶ δοξάζοντι τὸν Θεὸν, πάντα τὸν
ἰδόντα δȣ̃ναι αἶνον τῷ Θεῷ. ταῦτα μὲν ἐπὶ τȣ̃ πα
ἡμεῖς εἰς τȣ̀ς τόπȣς, εἴτε γνόντες, εἴτε λαβόντες ε
Θεὸς δὲ δῴη ᾧ βȣ́λεται λόγον σοφίας πλȣσιώτε
λόγον ἐν φωτὶ γνώσεως τρανότερον, ἵνα ταῦτα τὸ
τοιȣ́των χαρισμάτων συγκρινόμενα, εὑρεθῇ ὡς
παρ' ἥλιον·

tem: *Fili David, miserere mei*, a præeuntibus increpitum fuisse, ut taceret; ac si dixisset, qui primi crediderant, increpabant dicentem: *Fili David*, ut taceret, nec deteriore eum nomine compellaret, sed verbi gratia diceret: Fili Dei, miserere mei: ipsum vero multo magis clamasse: *Fili David, miserere mei*. Postmodum, inquit, *stans Jesus jussit illum adduci ad se*. Ac vero vide, an non inferior sit iste cæcus, quemadmodum adnotavimus; nec eum quippe vocavit Jesus, neque porro vocari jussit; sed quasi horum minime capacem, illum ad se propriis viribus venire non valentem jussit adduci. Tum vero, inquit, *cum appropinquasset, interrogavit illum dicens: Quid tibi vis faciam?* nec ante ipsum interrogavit, quam ad se prope accesserit, qui interrogatus est; & quia accessit, propterea, cum fuit interrogatus, dixit: *Domine, ut videam*. Deinde, inquit, *respondens Jesus dixit illi: Respice, fides tua te salvum fecit*. At amplius quidpiam habent Matthæi cæci, de quibus scriptum est, misertum Jesum tetigisse oculos eorum: non illius autem oculos tetigit, de quo Marcus, neque hujus, de quo Lucas. Rursum prærogativam aliquam habet is, de quo Lucas, quoniam, postquam visum derepente recepit, non ipsum tantummodo secutus est, sed aliquid etiam præ cæteris habuit: *Sequebatur* enim *illum*, inquit, *magnificans Deum*: atque ita desiit ille dicens sequente eo & Deum magnificante, videntem omnem turbam dedisse laudem Deo. Hæc nos quidem impræsentia super hoc loco si mente consequi potuimus; at cui voluerit Deus, ditiorem sapientiæ sermonem, vel clariorem in luce scientiæ doctrinam largiatur, ut cum iis, quæ ab hujusmodi donis proficiscuntur hæcce comparata, talia esse reperiantur, qualis est ad solem lucerna.

Περι της ὀνȣ, και τȣ πωλȣ.

Και ὁτε ἡγγισαν εἰς Ιεροσολυμα, και ἠλθον εἰς Βηθφαγη προς το ὀρος των ἐλαιων, και τα ἑξης, ἑως τȣ· ἐπι ὀνον, και πωλον υἱον ὑποζυγιȣ· και ὁ Μαρκος δε κατα τον τοπον ȣτως ἀνεγραψε· και ὁτε ἐγγιζȣσιν εἰς Ιεροσολυμα, και εἰς Βηθανιαν προς το ὀρος των ἐλαιων, και τα ἑξης, ἑως τȣ· και εὐθεως αὐτον ἀποςελει. ὁ δε Λȣκας τȣτον τον τροπον και ταυτα εἰπων· ἐπορευετο ἐμπροσθεν ἀναβαινων εἰς Ιεροσολυμα, και τα ἑξης, ἑως τȣ· ȣτως ἐρειτε, ὁτι ὁ κυριος αὐτȣ χρειαν ἐχει. ἀξιον ἐςι μαλιςα ἐπι των τοιȣτων τȣ εὐαγγελιȣ ῥητων ἐπιςησαι τῳ βȣληματι των ἀναγραφοντων, και τῃ προαιρεσει αὐτων, τι δηποτε ταυτης ἀνεγραψαν προς τοις τεραςιοις, και παραδοξοις των ὑπο τȣ σωτηρος γεγενημενων, και τα μηδεν ἐμφαινοντα τοιȣτον. ἐςω γαρ περι τυφλων ἀναβλεψεως, και παραλυτων ἰασεως, και νεκρων ἀναςασεως, και λεπρων καθαρισεως πεπραγματευσθαι τȣς εὐαγγελιςας, εἰς οἰκοδομην την περι τȣ Ιησȣ τοις ἐντευξομενοις αὐτων τῃ γραφῃ· τι βȣλεται αὐτοις το προκειμενον ῥητον, καθο ἡνικα τοις Ιεροσολυμοις ἡγγισεν ὁ Ιησȣς μετα των μαθητων, και ἐληλυθεν εἰς Βηθφαγην πλησιον τȣ ὀρȣς των ἐλαιων, ἀπεςειλε δυο μαθητας, ἐντελλομενος αὐτοις περι ὀνȣ και πωλȣ, ἱνα λυσαντες ἀγαγωσιν αὐτῳ, τῳ ἐθ᾽ ὁτε μη ὀκνησαντι πλειονα ὁδον πεζευσαι, και τοις ἑαυτȣ ποσι την ὁδοιποριαν ἐκτελεσαι, ὡς ὁτε ἀπο Ιεροσολυμων διηρχετο δια της Σαμαριας, φθασας ἐπι το φρεαρ, κοπιασας ἐκ της ὁδοιποριας ἐκαθεσθη παρ᾽ αὐτῳ; τι δε και αὐτῳ τῳ Ιησȣ προκειται ὀνον δεδεμενην μετα πωλȣ λυεσθαι κελευοντι, προςασσοντι λεγειν τῳ ὁτιποτȣν ἐπι τȣτῳ φασκοντι, ὁτι ὁ κυριος αὐτων χρειαν ἐχει, εὐθεως δε ἀποςελει αὐτȣς; ὁ γαρ τηλικȣτος κυριος χρειαν ἐχων ὀνȣ και πωλȣ των παλαι δεδεμενων, ἐμφαινετω τι ἀξιον αὐτȣ της μεγαλοπρεπειας. ἐπιτεινει δε την κατα τον τοπον ζητησιν προφητης Ζαχαριας ὁ τȣ Βαραχιȣ προφητευσας περι τȣ-

των

De asina & pullo.

14. *Et cum appropinquasset Jerosolymis, & venisset Bethphage ad montem Oliveti*, & cætera, usque ad id: *Super asinam & pullum filium subjugalis.* Marcus autem ita hoc loco scripsit: *Et cum appropinquarent Jerosolymæ, & Bethaniæ ad montem Olivarum*, & reliqua, ad hæc usque: *Et continuo illum dimittet.* Hæc qnoque Lucas iis verbis exposuit: *Præcedebat ascendens Jerosolymam*, & reliqua, usque ad id: *Sic dicetis, quia Dominus eo opus habet.* Super talibus evangelii locis ad scriptorum sententiam ac consilium mentem advertere operæ pretium est, quorsum post prodigia, & rerum a Sospitatore gestarum portenta, ea etiam conscripserint, quæ nihil ejusmodi exhibent. Esto enim de visione cæcis restituta, paralyticorum sanatione, mortuorum resurrectione, & leprosorum purgatione commentati sint evangelistæ, ut scriptorum suorum lectores in Jesu ædificentur: quid autem proposito hocce loco significatum volunt, quo postquam Jerosolymis appropinquavit Jesus cum discipulis, & venit Bethphage prope montem Olivarum, misisse narratur duos discipulos, dato iis mandato, ut solutam cum pullo asinam adducerent ad se, qui longius iter pedes nonnunquam conficere, suisque pedibus peregrinationem absolvere non renuit; ut cum Jerosolyma veniens per Samariam transiit, ad puteumque pervenit, & fatigatus ex itinere prope illum consedit? Quid sibi vult & ipse Jesus, cum alligatam asinam cum pullo solvi jubet, & ei, qui hac de re quidpiam dixerit, Domino iis opus esse responderi mandat, ipsosque confestim dimissurum? Tantus enim ille Dominus, cui asina & pullo jam olim alligatis opus est, magnificentia sua dignum aliquid nobis ostendat. Quæstionis etiam difficultatem auget Zacharias propheta Barachiæ filius, qui prophetiam animadversione dignam

των προφητειαν ἀξιαν ἐπιςασιας, ἐν ᾗ αὐταις λεξεσι γεγραπται ταυτα· χαιρε σφοδρα θυγατερ Σιων, κηρυσσε θυγατερ Ιερυσαλημ· ἰδε ὁ βασιλευς σε ἐρχεται σοι δικαιος, και σωζων, αὐτος πραϋς, και ἐπιβεβηκως ἐπι ὑποζυγιον, και πωλον νεον. εἰ δε βελει ἀπο τε προφητε μαθειν πως ἐςι, χαιρε σφοδρα, χαρας ἀξια τη θυγατρι Σιων τα προφητευομενα, ἀκεε τε· και ἐξολοθρευσει ἁρματα ἐξ Εφραϊμ, και ἱππον ἐξ Ιερυσαλημ, και ἐξολοθρευθησεται τοξον πολεμικον, και πληθος, και εἰρηνη ἐξ ἐθνων, και καταρξει ὑδατων ἑως θαλασσης, και ποταμων δι ἐκβολας γης. και συ ἐν αἱματι διαθηκης ἐξαπεςειλας δεσμιες σε ἐκ λακκε ἐκ ἐχοντος ὑδωρ. καθησεσθε ἐν ὀχυρωματι δεσμιοι της συναγωγης, και ἀντι μιας ἡμερας παροικιας σε διπλα ἀνταποδωσω σοι· και ἱνα μη μηκυνωμεν τον λογον ἐπιπλειον, καταλιπωμεν τω βελομενω συγκριναι την προφητειαν τη κατα το εὐαγγελιον ἱςορια, ὁλα τα κατα τες τοπες ἐξετασαι παρακειμενης της λεξεως. ἐσημειωσαμεθα δε, ὡσπερ ἐπ᾽ ἀλλων, ὁτι μη αὐταις λεξεσιν ὁ Ματθαιος, και ὁ Ιωαννης ἐξεθεντο το προφητικον, ἐ γαρ ταυτον το· χαιρε σφοδρα θυγατερ Σιων, τω· εἰπατε τη θυγατρι Σιων. ἀλλα μετα το· ἰδε ὁ βασιλευς σε ἐρχεται σοι, προτεταγμενα τε, πραϋς, ἐκ ἐξεθετο ὁ Ματθαιος, ἐτως ἐχοντα· δικαιος και σωζων αὐτος. ἐτι δε ἀντι τε· και ἐπιβεβηκως ἐπι ὀνον, και πωλον υἱον ὑποζυγιε, και πωλον νεον, ἡ ὡς ἐν τισι, πωλον ὑποζυγιε. ὁ δε Ιωαννης ἀντι τε· ἐπιβεβηκως ἐπι ὑποζυγιον, πεποιηκε· καθημενος ἐρχεται ἐπι πωλον ὀνε, ὁςις ἐμφαινων ὁτι γνωσεως δειται το κατα τον τοπον, ἐπιφερει το· ταυτα δε ἐκ ἐγνωσαν οἱ μαθηται αὐτε το προτερον.

Ζητησαι δ᾽ ἀν τις πως εὐλογως προςασσεται κατα τον προφητην χαιρειν σφοδρα θυγατηρ Σιων, και κηρυσσειν θυγατηρ Ιερυσαλημ, δια τον ἐπιβεβηκοτα ἐπι ὑποζυγιον και πωλον νεον, ὁτε μετα βραχυ ἰδων την Ιερυσαλημ ἐκλαυσεν ἡ ἀποκτεινεσα τες προφητας, και τα ἑξης.

προσχεις

iis de rebus edidit, in qua his ipsis verbis talia conscripta sunt: *Gaude vehementer filia Sion, prædica filia Jerusalem; ecce Rex tuus veniet tibi justus, & servans; ipse mansuetus, & ascendens super subjugalem, & pullum juvenem.* Quod si ab ipso propheta discere vis, quomodo juxta hæc: *Gaude vehementer*, ob res sibi prædictas gaudere debeat filia Sion, audi illud: *Et disperdet quadrigas ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & multitudo, & pax ex gentibus, & dominabitur aquis usque ad mare, & fluminibus, quæ per terræ ostia exeunt. Et tu in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos de lacu, qui non habet aquam. Sedebitis in minutione vincti congregationis, & pro una die incolatus tui duplicia reddam tibi;* ac ne nostra longius excurrat oratio, hoc vaticinium cum evangelica historia conferendere volenti, quæcumque hoc loco continentur, disquirenda relinquamus. Prophetiam autem a Matthæo, atque itidem a Joanne, non iisdem verbis fuisse expositam, sicut alias, observavimus. Non enim idem est: *Gaude vehementer filia Sion*, ac: *Dicite filiæ Sion.* Sed quæ post illa: *Ecce rex tuus venit tibi*, ante, *mansuetus*, inserta sunt, ea scilicet: *Justus & servans ipse*, a Matthæo prætermissa sunt; præterea pro eo: *Et ascendens super asinam, & pullum filium subjugalis*, sic habetur: *Et pullum juvenem*, vel ut quidam scribunt: *Pullum subjugalis.* Joannes vero pro eo: *Ascendens super subjugalem*, posuit: *Sedens venit super pullum asinæ;* qui quidem scientia hic opus esse significans subnectit: *Hæc autem non cognoverunt discipuli ejus prius.*

15. At quæsiverit aliquis, quomodo filiæ Sion vehementer gaudendum, & filiæ Jerusalem prædicandum cum ratione edicit propheta, propter ascendentem super subjugem, & pullum juvenem, cum paulo post fleverit videns Jerusalem, quæ occidit prophetas, & cætera. Animadverte autem, an Sion, quæ

προσχες ὖν εἰ δυνασαι Σιων νυν δη λεγομενη Θυ
τυ προςασσοντος αὐτη χαιρειν, και Ιερυσαλημ
Θυγατερα τυ κηρυσσειν αὐτη κελευοντος, εἰπειν τ
ρανια, περι ὡν ἐν μεν τη προς ἑβραιυς γεγραπτ
ἀλλα προσεληλυθατε Σιων ὀρει και πολει Θευ ζ
Ιερυσαλημ ἐπυρανιῳ, και μυριασιν ἀγγελων παν
ἐν δε τη προς Γαλατας· ἡ δε ἀνω Ιερυσαλημ ἐλ
ἐςιν, ἡ τις ἐςι μητηρ ἡμων. μηποτε γαρ συμβ
ταυτα τυ σωτηρος λυσαντος των δεσμων δια των
των τα ἰδια ὀχηματα, τυς δε ἀπο τυ λαυ πιςευ
ἐκεινυ τοτε, και τυς ἀπο των ἐθνων· δεδεμενη γ
ἁμαρτιαις ἠν ἡ ποτε συναγωγη, δεδεμενος δε και ὁ
μετ᾽ ἐκεινης, ὁ ὑςερον γενομενος νεος ἀπο των ἐθνω
και τυτυς ἀμφοτερυς ἐγγιζων τη εἰς την ἀνω Ιερ
ἀνοδῳ ὁ σωτηρ ἐκελευσεν ὑπο των μαθητων δι
λυθηναι, δυς αὐτοις το ἁγιον πνευμα, και εἰπ
βετε πνευμα ἁγιον· ἀν τινων ἀφητε τας ἁμαρτ
ιενται αὐτοις· ἀν τινων κρατητε, κεκρατηνται.
γε οἱ μαθηται, ὡς ἱκανωσε διακονυς καινης διαθ
γραμματος, ἀλλα πνευματος, λυοντες την δ
ὀνον, και τον πωλον, ἀγυσι προς τον Ιησυν βυ
ὀχηματι χρησασθαι τοις ὑπο των γνησιων αὐτυ
των λελυμενοις ἀπο των παλαι δεσμων, και πρ
τῳ υἱῳ τυ Θευ ὑτω χρειαν ἐχειν, φιλανθρωπ
ἐςιν, της δεδεμενης ὀνυ, και τυ μετ᾽ αὐτης δεδεμ
λυ· χρειαν δ᾽ αὐτων ἐχει, ἱνα αὐτοις ἐπικαθισ
παυση μαλλον, ὑπερ ἀναπαυσηται, τυς οἱς ἐπ
ζεται.

Αλλα ζητησει τις, πως ὁ λογος των ἑξης ἀ
ἐςαι τοις ἀποδεδομενοις, ὑτως ἐχοντων· εὐθεως
ςελει αὐτυς, ἢ· και εὐθεως αὐτον ἀποςελει παλ
λυσεις δε το ἐπηπορημενον, ζητησας την ἀποςε
των κατα τον Ματθαιον δυο, ἢ τυ κατα τον Μαρ
λυ. ὁτι δε κυριος ὐδεις ἀλλος ἠν των δεδεμενων,

nunc dicitur ejus filia, qui ipsam gaudere jubet, & Jerusalem rursum ejus filia, qui mandat ipsi, ut prædicet, cœlestia ipsa esse dicere queas, de quibus in epistola ad Hebræos scriptum illud est: *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, & multorum millium angelorum frequentiam:* in epistola autem ad Galatas: *Illa autem, quæ sursum est, Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Vide enim, an non hæc Servatoris symbola sint, per discipulos jumenta sua vinculis exolventis; eos videlicet, qui tunc de populo hoc, quique e gentibus fidem professi sunt; peccatis enim adstricta erat & alligata antiqua synagoga; alligatus quoque erat una cum ea pullus, populus nimirum e gentibus novissime conflatus, & utrumque, qua ad supernam Jerosolymam ascensus patet, cum accederet Sospitator, a discipulis præcepta tradentibus solvi jussit, dato iis per hæc verba Spiritu sancto: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Et perpetuo quidem discipuli, quos *idoneos fecit ministros novi testamenti, non litteræ, sed spiritus*, alligatam asinam & pullum solventes ad Jesum adducunt, qui iis vult tanquam vehiculis uti, qui a veris & genuinis suis discipulis antiquis suis vinculis exoluti sunt. Et sane Dei Filium decet, humanus quippe est, alligata asina,. & alligato cum ea pullo eo pacto indigere; his autem illi opus est, ut iis insidens, a labore potius reficiat ac recreet, quibus insidet, quam ut ipse conquiescat.

16. Verum quæret aliquis, quomodo cum iis, quæ tradidimus, hæc cohæreant, quæ sequuntur his verbis: *Et confestim dimittet eos;* vel: *Et continuo illum dimittet huc rursum;* at quæstionem ita solves, si vel duorum illorum, de quibus Matthæus, vel pulli, de quo Marcus, dimissionem perpenderis. Quod autem non alius quispiam alligatorum dominus erat,

ὁ ἡμων εἱς κυριος Ἰησȣς Χριςος, δι ȣ̔ τα παντα, ᾧ μηδαμως ἀντιλεγειν ἐμελλε των λεγοντων τις· εἰς τι λυετε τον πωλον; ἢ ὁτιποτȣν φασκοντων δηλον· ὡς γαρ μη ἀντερȣντων αὐτῳ εἰπεν ὁ σωτηρ το· και ἐαν τις ὑμιν εἰπη τι, ἐρειτε ὁτι ὁ κυριος αὐτων χρειαν ἐχει, ἠ· ἐαν τις ὑμιν εἰπη, τι λυετε τον πωλον; εἰπατε ὁτι ὁ κυριος αὐτȣ χρειαν ἐχει. και κατα τον Λȣκαν δε· ἐαν τις, φησιν, ὑμας ἐρωτα, δια τι λυετε; ȣ̔τω ἐρειτε ὁτι ὁ κυριος αὐτȣ χρειαν ἐχει. και ζητησεις εἰ μετα την Ἱερȣσαλημ, και το ἐπιβεβηκεναι τȣτοις ἠ τȣτῳ τον σωτηρα, ἀποςολη τις ἐπι τι ἐργον ἀναγκαιον προς τον τοπον γινεσθαι ἐμελλεν, ἱνα τι ποιησωσιν ἡ ὀνος και ὁ πωλος ἐργον κατα το σιωπωμενον, ἐμφαινομενον μεν, ȣ̓ τρανως δε δεδηλωμενον. ἐννοιαν *δε τȣ τοιȣτȣ λαμβανω ἐπιςησας τῃ ταξει των ἐν τῳ κατα Ματθαιον μακαρισμων, ἐν οἱς μετα το. μακαριοι οἱ πτωχοι τῳ πνευματι, ὁτι αὐτων ἐςιν ἡ βασιλεια των ȣ̓ρανων, ἑξης γεγραπται το· μακαριοι οἱ πραεις, ὁτι αὐτοι κληρονομησȣσι την γην· τηρει γαρ ἐν τȣτοις ὁτι πρωτον μεν των μακαριζομενων ἡ βασιλεια ἐςι των ȣ̓ρανων· δευτερον δε κληρονομησȣσι την γην· ȣ̓χ ὡςε τον παντα αἰωνα εἰναι ἐπ' αὐτης· παρακληθεντες γαρ, και δια το πεπεινηκεναι και δεδιψηκεναι δικαιοσυνης, κορεσθεντες αὐτης, και ἐλεηθεντες, και τον θεον ἰδοντες, και υἱοι αὐτȣ κληθεντες, παλιν ἐπι την βασιλειαν ἀποκαθιςανται των ȣ̓ρανων. ἐαν δε ὀνος και πωλος οἱς ὁ σωτηρ ἐπιβαινει, οἱ ἀποδεδομενοι τυγχανωσι, μη προσκοψῃς τῳ λογῳ παραβαλλοντι ἀλογοις ζωοις ἀχθοφοροις τȣς φεροντας τον Ἰησȣν αὐτοις ὀχȣμενον· ταχα γαρ τι τοιȣτον νοησας και ὁ προφητης εἰπεν το γεγονεναι κτηνωδης, ȣ̓χ ἁπαξαπλως, ἀλλα παρα τῳ θεῳ, ἠ παρα τῳ χριςῳ, και το· κἀγω κτηνωδης ἐγενηθην παρα σοι· ὡς γαρ προς τον αὐτολογον και προς την τȣ θεȣ μεγαλειοτητα κτηνωδεις ἐσμεν, ȣ̓χ

ἡμεις

quam *unus Dominus* noster *Jesus Christus, per quem omnia*, cui refragaturus nemo erat ex iis, qui dicebant: *Quid solvitis pullum?* vel aliud quidlibet, manifestum est; nam quasi minime adversaturi essent, dixit Servator: *Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite, quia Dominus his opus habet*, vel: *Si quis vobis dixerit: Quare solvitis pullum? dicite, quia domino necessarius est*; vel quemadmodum ait Lucas: *Si quis vos interrogaverit: Quare solvitis pullum? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat.* Quæres etiam, an, postquam Jerosolymam pervenit, & eos vel eum Servator conscendit, aliqua fieri debebat missio ad necessarium loco huic opus quippiam; ut juxta id, quod silentio quidem prætermissum est, sed nihilominus significatur, licet non aperte, opus aliquod facerent asina & pullus. Id adeo mihi in mentem suggessit beatitudinum ordo in evangelio secundum Matthæum propositus, in quibus post illud: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, deinceps id scriptum extat: *Beati mites, quoniam possidebunt terram*: hic enim observa, eorum primo esse regnum cœlorum, qui beati prædicantur, & ipsos deinde terram possessuros; non quasi per omne ævum super eam futuri sint, nam, postquam solamine fuerint levati, & propterea, quod esurierint, & sitiverint justitiam, ipsa satiati & misericordiam consecuti fuerint, & Deum viderint, ipsiusque filii vocati fuerint, rursus cœlorum regno restituentur. Quod si asina & pullus, quos Servator conscendit, ii sunt, quos diximus, cave, ne in ratione carentium veterinorum animalium cum iis, quibus vectus fuit Servator, comparationem impingas: ejusmodi enim fortasse quidpiam animo versans Propheta, se jumentum dixit, non quidem simpliciter, sed apud Deum, vel apud Christum, his verbis: *Et ego jumentum factus sum apud te*; nam ejus, qui Verbum ipsum est, & Dei majestatis ratione, jumenta

ἡμεις μονοι, ἀλλα και ἡμων πολλῳ λογικωτεροι, και σοφωτεροι· ὅτω δε και ὡς προς το λογικον τε ποιμενος προβατα ἐσμεν αὐτε, τῳ τον ἐν ἀνθρωποις και τοις τελειοτατοις λογον παραβαλλομενον τῳ αὐτολογῳ, πλειον ἐχειν ἀποςημα ἀπ' ἐκεινε, ἡ ὅσον ἐχει ἀποςημα ὀνε και πωλε ψυχη ἡ προβατε προς ἀνθρωπον. και ταχα ἀναβαινοντα μεν εἰς Ιεροσολυμα ἐποχεμενε τε Ιησε, το ὑποζυγιον, ἡ και ὁ πωλος τοιαυτα ἐςιν· γενομενα δε ἐκει, ἐ μενει ὑποζυγιον, ἐδε πωλος, ἀλλα ἀποςελλεται μεταβαλοντα, και ὠφεληθεντα, και μετασχοντα της τε λογε θειοτητος, και ὑπεροχης της γνωσεως, ὡςε εἰς δοξαν θεε ἀποςελλεσθαι αὐτα, εἰς τον τοπον ὁθεν ἐλυθη προτερον, τε κυριε μεταποιησαντος αὐτα, και μισθον αὐτοις δεδωκοτος τε ἐννοχεναι αὐτον τῃ τοιαυτην μεταβολην, ὡς και ἀποςαληναι αὐτα ἐπι τον προτερον τοπον, ὀυκετι ἐπι τοις ἐργοις τοις προτεροις· ὀ γαρ ἐμελλεν ὁ φιλανθρωπος ἡμων κυριος ἁπαξ αὐτα παραδεξαμενος τιμησαι, τητε ἀπο των δεσμων λυσει, και τῃ ἑαυτε ὀχησει, παλειν αὐτα πεμπειν ἐπι τες δεσμες, ἡ ἐργα ἐλαττονα ὠ πεποιηκεν ἐργε, δεξαμενα τοις νωτοις τον υἱον τε θεε. πρεπον δε ἡν ἐπι τῳ τοιετῳ μυςηριῳ, και τοις μετ' αὐτε λεγομενοις σφοδρα χαιρειν και ἐπιτεινειν χαραν τον καρπον τε πνευματος, την θυγατερα τε θεε Σιων, και θυγατερα αὐτη την Ιερεσαλημ κηρυσσειν· ἠρχετο γαρ αὐτῃ ὁ βασιλευς δικαιος και σωζων, ἀλλα μετα τε τηρειν το δικαιος εἰναι, και σωζων μετα δικαιοσυνης, και εὐτρεπιζων εἰς σωτηριαν τες σωζομενες. αὐτος δε ἠρχετο εἰς Σιων και Ιερεσαλημ πραϋς και ἐπιβεβηκως ἐπι ὑποζυγιον, και πωλον νεον, ὡς ἀποδεδωκαμεν, ἐπισκοπων τον Ισραηλ, ἐν τῳ ἐξολοθρευειν ἁρματα ἐξ Εφραϊμ, παραπλησια τυγχανοντα ἁρμασι Φαραω, ὁτε ἁρματα Φαραω, και την δυναμιν αὐτε ἐρριψεν εἰς θαλασσαν, ἠρχετο δε και ἱππον ἐξολοθρευων το πολεμικον ζωον ἀπο της Ιερεσαλημ, ἱνα εἰρηνην ποιησῃ τῳ Ισραηλ, ἐπιςρεφων τα ἀπολωλοτα αὐτε προβατα, εἰρηνην δε και τῃ

non nos solummodo sumus, sed & nobis ingenii ac rationis facultate longe præstantiores & sapientiores alii: similiter cum rationali pastoris facultate comparati, oves ipsius sumus; propterea, quod hominum etiam perfectissimorum ratio cum ipsa ratione, quæ Verbum est; comparata, plus ab ea discrepat, quam asinæ, pullive, vel ovis anima cum homine collata. Atque tales sunt fortasse subjugis, nec non & pullus, qui Jesum vehentes Jerosolymam ascendunt; at postquam illuc pervenerunt, jam subjugis amplius & pullus non sunt, sed mutati, & adjuti, & Verbi divinitatis & scientiæ sublimitatis participes facti dimittuntur, ita ut in gloriam Dei, in eum locum, unde prius soluti sunt, ablegentur, commutati a Domino, hanc mutationem pro vectura sua pretium solvente; adeo, ut in priorem locum, non ad priora opera remittantur; nam postquam eos semel solutione a vinculis, suique vectura dignatus est benignus Dominus noster, ad vincula eos iterum amandare nequaquam debuit, & ad opera eo deteriora opere, quod egerunt, cum dorso suo Dei Filium subierunt. At propter ejusmodi mysterium, quæque cum eo narrantur, vehementer lætari, & gaudium suum, quod fructus Spiritus est, augere decebat Sion Dei filiam, ipsiusque filiam Jerosolymam prædicare, veniebat quippe ei rex justus, & sospitans, sed servata æquitate, & cum justitia sospitans, & ad salutem præparans, qui eam erant adepturi. Veniebat autem ipse Sionem & Jerosolymam *mansuetus, & ascendens super subjugalem & pullum juvenem*, uti supra prodidimus; visitans Israel disperdendo quadrigas ex Ephraim, quæ Pharaonis quadrigis consimiles sunt, quando Pharaonis currus, & ipsius copias in mare disjecit; veniebat item disperdens equum bellicosum animal de Jerusalem, ut pacem Israeli pareret, convertens oves ipsius, quæ perierant; nec non & ut pacem Jerosolymæ quære-

ret,

Ιερυσαλημ ἐπαναγων αὐτης ἐκπεσοντα τα τεκνα. πως δε ὀυκ ἐμελλε μεγαλης χαρας ἐιναι ἀξιον το ὑτως ἐρχεσθαι τον δικαιον βασιλεα, και σωζοντα, και πραον εἰς την Ιερυσαλημ; ὁτε ἐμελλεν ἐξολοθρευεσθαι παν τοξον πολεμικον, ἱνα μηκετι οἱ ἁμαρτωλοι ἐκτεινωσι τοξα, μηδε ἑτοιμαζωσι βελη εἰς φαρετραν τυ κατατοξευσαι ἐν σκοτομηνη τυς εὐθεις τη καρδια. ἐμελλε δε τοτε και πληθος και εἰρηνη εἰναι ἀπο των πιςευοντων και σωζομενων ἐθνων, καταρχοντος ὑδατων ἑως θαλασσης τυ σωτηρος, καταρχοντος δε και ποταμων διεκβολας γης, και διεξοδυς ποιυμενων και ποτιζοντων τα πολλα αὐτης. ὁ δε θελων ἀπλυςερον ἐπι τυ λαυ εἰς ἐπιδεδημηκεν ὁ σωτηρ ἀκυειν το· θυγατερ Σιων, και, θυγατερ Ιερυσαλημ, φησει ὁτι ὁ λογος μεν προςασσει χαιρειν τη θυγατρι Σιων, και κηρυσσειν τη θυγατρι Ιερυσαλημ. εἰ δε τινες ἠπειθησαν ὐ τα τυ χαιρειν ποιησαντες ἀξια, ὐδε παραδεξαμενοι το περι τυ κηρυσσειν προςαγμα, αὐτοι γεγονασιν ἑαυτων αἰτιοι τυ παθειν ἁ πεπονθασιν, ὡςε λεχθηναι αὐτοις· ὑμιν ἠν ἀναγκαιον καταγγειλαι τον λογον τυ θευ, ἐπει δε ἀναξιυς κρινετε ἑαυτυς, ἰδυ ςρεφομεθα εἰς τα ἐθνη. χρη δε και τυτο εἰδεναι ὁτι πεντε περιτυχοντες ἐκδοσεσι τυ Ζαχαριυ, παρὰ μεν τοις ὁ και τῳ Ακυλᾳ εὑρομεν το· αὐτος πραϋς και ἐπιβεβηκως ἐπι ὑποζυγιον, και πωλον νεον, ἠ· ἐπι ὀνυ, και πωλυ υἱυ ὀναδων· παρα δε Θεοδοτιωνι· αὐτος ἐπακυων, και ἐπιβεβηκως ἐπι ὀνον, και πωλον υἱον ὀνυ: παρα δε Συμμαχῳ· αὐτος πτωχος, και ἐπιβεβηκως ἐπι ὀνον και πωλον υἱον ὀναδος· ἐν δε τη πεμπτη ἐκδοσει, αὐτος πτωχος και ἐπιβεβηκως ἐπι ὑποζυγιον, και πωλον υἱον ὀνων. και δυναται γε τις ταυτα ἐφαρμοζειν τη κατα τον ἐξεταζομενον τυ εὐαγγελιυ τοπον ἱςορια, ὁτε πραος, και ἐπακυων, και πτωχος ἐληλυθεν εἰς την Ιερυσαλημ ὁ σωτηρ· ἐπτωχευε γαρ πλυσιος ὠν, ἱνα οἱ ἀκυοντες αὐτυ τυ ἐπακυοντος ἡμων, τη πτωχεια αὐτυ πλυτησωσιν.

Ιδω-

ret, liberos ipsius reducens, qui ejecti fuerant. Quomodo autem res ingenti digna gaudio non erat, regem justum & sospitantem & mansuetum Jerosolymam ita advenire? cum dissipandus erat omnis arcus belli, ne amplius *peccatores intenderent arcus, & pararent sagittas suas in pharetra, ut sagittarent in obscuro rectos corde.* Tunc autem & multitudo & pax ex credentibus & salutem consequentibus gentibus futura erat, dominante aquis Servatore ad mare usque, & fluminibus quoque maxima terræ spatia peragrantibus & irrigantibus, ad ostia usque terræ, quibus effluunt. Quod si quis, de populo, ad quem peregre advenit Servator, simplicius intelligenda hæc esse volet: *Filia Sion, & Filia Jerusalem*, jubere Verbum dicet Filiæ Sion, ut gaudeat, & Filiæ Jerusalem, ut prædicet; cui mandato si qui morem non gesserint, idonea lætitiæ opera non agentes, neque prædicandi præceptum suscipientes, ipsi causam dederunt, cur ea, quæ perpessi sunt, paterentur; ita ut ipsis dicendum sit: *Vobis oportebat annuntiari regnum Dei: sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad gentes.* Illud sciendum præterea, in quinque nos Zachariæ editiones incidisse, & apud LXX. & Aquilam id reperiisse: *Ipse mansuetus & ascendens super subjugalem, & pullum juvenem*; vel: *Super asinam, & pullum filium asinarum*; apud Theodotionem autem: *Ipse exaudiens & ascendens super asinam, & pullum filium asinæ*; at apud Symmachum: *Ipse pauper, & ascendens super asinam, & pullum filium asinæ*; in quinta vero editione: *Ipse pauper ascendens super subjugalem, & pullum filium asinarum.* Et hæc quidem possunt ab aliquo historiæ illi adaptari, quæ hoc evangelii loco continetur, cum mansuetus, & exaudiens, & pauper Servator Jerosolymam ingressus est; cum enim dives esset, inops tamen erat, ut qui audientes ei sunt, qui nos exaudit, ipsius paupertate ditescant.

Ιδωμεν δε περι της Βηθφαγη μεν κατα Ματθαιον, Βηθανιας δε κατα τον Μαρκον, Βηθφαγη δε και Βηθανιας κατα τον Λυκαν. ταυτα δε ἠν προς το ὀρος το καλυμενον ἐλαιων· ἑρμηνευεσθαι δε φαμεν την Βηθφαγη μεν, οἰκον σιαγονων, ἡ τις των ἱερεων ἠν χωριον· Βηθανια δε οἰκος ὑπακοης. ἐπι τον οἰκον ἐν της ὑπακοης ἀγεται τα λυομενα, ἡ το λυομενον, ἱν᾽ ἐκειθεν ἐπιβῃ αὐτοις ὁ Ιησυς, και ἐπι τον οἰκον της σιαγονος, περι ἡς ἐςιν εἰπειν, λαβοντα ἀφορμας και ἀπο των Κριτων, ἐν οἱς πηγη ἐςιν ἐπικλητος σιαγονος, ἀφ᾽ ἡς ἐπιεν ὁ Σαμψων διψησας, ἡ ταχα ἐπει τῳ τυπτοντι εἰς την σιαγονα δει παρεχειν και την ἑτεραν, συμβολον της των σωζομενων ἀνεξικακιας ἡ Βηθφαγη ἠν, ὁθεν ἐκαθεζετο ὁ Ιησυς ἐπι των ὑπο των μαθητων κατα την προςαξιν τυ Ιησυ λυθεντων. και το ὀρος δε των ἐλαιων ἐςιν, αἱ τινες λεγυσι καρποφορεῖσθαι καλλιελαιος ἐσαι· ἐγω δε ὡσει ἐλαια καταπαρπος ἐν τῳ οἰκῳ τυ Θευ· και οἱ ἀρχομενοι δε και εἰσαγομενοι ἐν αὐτοις εἰσιν ὡσει νεοφυτα ἐλαιων κυκλῳ της Χριςυ τραπεζης, τεκνια και υἱοι ὀντες αὐτυ. εἰ δε δει ἐπιςησαι και τοις δυο μαθηταις, ὑς ἀπεςειλεν ὁ Ιησυς ἐπι την δεδεμενην ὀνον, και τον μετ᾽ αὐτης πωλον, ἱνα λυσαντες ἀναγωσιν αὐτῳ, λεκτεον μηποτε δυο μαθηται Πετρος εἰσι και Παυλος, δεξιας διδοντες ἀλληλοις κοινωνιας, ἱνα Πετρος μεν εἰς την περιτομην προς το ὑποζυγιον γενηται τον ὑπο τον ζυγον τυ νομυ γεγεννημενον, Παυλος δε εἰς τα ἐθνη, τον νεον και ἀδαμαςον πωλον; και ἠσαν ἀμφοτεροι, λεγω δε το ὑποζυγιον, και ὁ πωλος προ τυ Ιησυ, ἐν κωμῃ, και ὑ πολει, ἐνθα ἠσαν δεδεμενοι. ἀλλ᾽ οἱ τυ Ιησυ μαθηται λυυσι, και ἀγυσι προς τον Ιησυν ἀμφοτερα. ἐτι δ᾽ ἐπαναγων τῳ λογῳ τυς δυο μαθητας, φησεις ὁτι ἐςι μεν ἐν ταγμα των διακονυμενων τοις ἐκ περιτομης, ἀλλο δε τοις ἀπο των ἐθνων. πλην κοινωνια

ἐςι

17. Nunc autem de Bethphage secundum Matthæum; Bethania secundum Marcum; Bethphage & Bethania secundum Lucam agamus. Hæc autem supra montem fiebant, qui olivarum dicitur. Bethphage porro, *domum maxillarum*, interpretandum esse dicimus, quæ quidem sacerdotum villa erat; Bethaniam autem, *domum obedientiæ.* Ducuntur ergo in obedientiæ domum, quæ vinculis solvuntur, vel quod solvitur, ut ea illic Jesus conscendat, nec non & in maxillarum domum: de qua, sumpta e libro Judicum occasione, in quo fons maxillæ dictus commemoratur, de quo potavit sitiens Samson, vel fortasse quod maxillam unam cædenti alteram præbere oporteat, dicere possumus, Bethphage symbolum esse patientiæ eorum, qui salutem consequuntur, unde iis insidebat Jesus, quæ a discipulis juxta mandatum suum soluta erant. Mons autem Olivarum est, quæ, cum fertiles sint, & fructum ferant, dicunt: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei;* qui autem fidei rudimentis initiantur, sunt *sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ* Christi, utpote liberi ejus & filii. Quod si ad duos quoque discipulos animus advertendus est, quos ad ligatam asinam, & qui cum ea erat, pullum Jesus misit, ut solutam eam ad se adducerent; an non discipulos hosce duos Petrum esse & Paulum dicendum est, qui dextras societatis sibi dederunt, ut in circumcisionem quidem Petrus, subjugem videlicet sub jugum legis alligatam; Paulus vero in gentes, juvenem nimirum ac nondum domitum pullum iret? Et uterque sane, subjugem dico & pullum, ante Jesum in villa erant, in qua fuerant vincti, non vero in civitate. Discipuli autem Jesu solvunt utrumque, & ad Jesum adducunt. Præterea duos discipulos si interpreteris anagogice, dices, unum quidem esse ordinem eorum, qui ministrant circumcisis; alterum autem, qui gentibus. Verumtamen inter eos, qui sol-

vunt,

ἐςι των ἐργων αὐτων, λυοντων τα προςεταγμενα ὑπο τȣ Ιησȣ λυεσθαι· ὡν λυοντων ἐαν τις λεγει αὐτοις· τι λυετε τον πωλον; ἡ ὁτιποτȣν, λεγει περι ἀμφοτερων, κηρυσσομεν ὁτι ὁ κυριος αὐτων των προτερον δεδεμενων χρειαν ἐχει. χρειαν δε αὐτων ἐχει, ἐπιβαινων αὐτοις λελυμενοις ἀπο των ἁμαρτηματων, και ἀφεσιν αὐτων εἰληφοσι· δεδεμενοις γαρ ἐτι και σειραις των ἰδιων ἁμαρτιων σφιγγομενοις ὁ Ιησȣς ȣ̓κ ἐπικαθεζεται. κατα μεντοι τον Μαρκον, και τον Λȣκαν πωλος ἐςι δεδεμενος ἐφ' ὁν ȣ̓δεις ἀνθρωπων ἐκαθισεν· ȣ̓δεν γαρ λογικον και κατα τροπον γινομενον ἐπεπρακτο, και ἱδρυτο τῳ ἀπο των ἐθνων πωλῳ. και ȣ̔τος ἐφ' ᾡ ȣ̓δεν λογικον προτερον ἐφιδρυτο εὐτυχησε θειον αὐτῳ ἐπικαθεσθηναι λογον τον υἱον τȣ θεȣ, ἱνα ὑπ' αὐτȣ ἀγομενος ἡνιοχȣντος, καταντηση ἐπι την Ιερȣσαλημ τȣ θεȣ. τοσαυτα μεν ἡμεις εἰς τον τοπον ἐπι τȣ παροντος εἰδομεν· ὁ δε δυναμενος και χωρων μειζονα εἰς τον τοπον χαριν, λεγετω μειζονα, και βελτιονα, κἀκεινος μαλλον ἀκȣεσθω ὑπο των διψωντων εὐαγγελικης σαφηνειας.

Πορευθεντες δε οἱ μαθηται, και ποιησαντες καθως προσεταξεν αὐτοις ὁ Ιησȣς, ἠγαγον την ὀνον και τον πωλον, και τα ἑξης, ἑως τȣ· ὁ ἀπο Ναζαρετ της Γαλιλαιας. ὁ δε Μαρκος ȣ̔τω κατα τον τοπον ἐξεθετο· και ἀπελθοντες εὑρον πωλον δεδεμενον προς την θυραν ἐξω ἐπι τȣ ἀμφοδȣ, και λυȣσιν αὐτον, και τα ἑξης, ἑως τȣ· εὐλογημενη ἡ ἐρχομενη βασιλεια τȣ πατρος ἡμων Δαβιδ, εἰρηνη ἐν τοις ὑψιςοις. και ὁ Λȣκας δε τοιαυτα φησιν· ἀπελθοντες δε οἱ ἀπεςαλμενοι εὑρον, καθως εἰπεν αὐτοις, ἑςωτα τον πωλον, και τα ἑξης, ἑως τȣ· ἐαν ȣ̔τοι σιωπησωσιν, οἱ λιθοι κεκραξονται. ἀκολȣθως τοις ἀποδεδομενοις περι των ἀποςαλεντων δυο μαθητων, ἐπι το λυσαι την δεδεμενην ὀνον, και τον πωλον τον μετ' αὐτης, και πασι τοις εἰς τον τοπον εἰρημενοις διηγησομεθα και τα ἐκκειμενα, ἐν οἱς λελεκται ὁτι πορευθεντες οἱ δυο μαθηται,

και

vunt, quæ solvi præcepit Jesus, operum ipsorum societas est, & quædam communio: quibus solventibus si quis dicat: *Quid solvitis pullum?* vel aliud quidvis, de utroque ait, Domino iis, qui ante alligati fuerant, opus esse denuntiamus. His autem opus illi est, peccatis solutos eos & remissionem adeptos conscendens; nam qui etiamnum ligati sunt, & *funibus peccatorum constringuntur*, super eos Jesus non sedet. Verum enimvero juxta Marcum & Lucam: *Pullus ligatus est, super quem adhuc nemo hominum sedit*; nihil enim rationi consentaneum, nihil opportunum factum fuerat, & supra gentium pullum constitutum; & felix ille usque adeo fuit, supra quem rationale nihil collocatum fuerat, ut supra eum Deus consideret, Verbum nempe Dei Filius; ut ab ipso vectore habenas moderante deductus, Jerosolymam Dei perveniret. Hæc nobis in hunc locum animus impræsentia suggessit; qui autem majore præditus est facultate, & ampliorem hic gratiam capit, plura, melioraque proferat, auremque ei potius accommodent, qui evangelicam explanationem sitiunt.

18. *Euntes autem discipuli fecerunt, sicut præcepit illis Jesus, & adduxerunt asinam & pullum*, & reliqua, ad hæc usque: *A Nazaret Galilææ.* Marcus autem his verbis locum hunc expressit: *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio, & solvunt eum*; & cætera, usque ad id: *Benedictum, quod venit regnum patris nostri David, pax in excelsis.* Hæc vero dicit Lucas: *Abeuntes autem, qui missi erant, invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum*, & quæ subnexa sunt, ad id usque: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt.* Post ea, quæ de duobus discipulis ad solvendam asinam, &, qui cum illa erat, pullum missis disseruimus, & quæcumque a nobis in eum locum allata sunt, ea deinceps exponemus, quæ nobis impræsentia proposita sunt, ubi traditum est, abeuntes duos discipulos,

και ποιησαντες τα ὑπο του σωτηρος αὐτοις προστεταγμενα, ἠγαγον προς αὐτον την ὀνον, και τον πωλον, ους ουκ ἀφηκασι γυμνους, ἀλλα κοσμον αὐτοις περιεθηκαν ἐν ἱματιοις εὐσχημοσυνην περιποιουσι, κοσμησασι την ὑπ' αὐτων λελυμενην ὀνον και τον μετ' αὐτης πωλον· οἱς και αὐτοι ἠσαν κεκοσμημενοι και ἐσκεπασμενοι, και ἱνα κεκοσμημενοις τῃ ὀνῳ και τῳ πωλῳ τοις ἐνδυμασι των διδαξαντων μαθητων, ἐπαναπαυσηται και ἐφιδρυθῃ ὁ του Θεου λογος γινομενος ἐπανω μονος, και ἡνιοχος των λελυμενων και βασταζοντων αὐτον. ἀλλα τοις μεν ἐκ των διδαξαντων ἱματιοις ἐπιτεθεισι τῃ ὀνῳ και τῳ πωλῳ ὁ Ιησους ἐπικαθεζεται· ἐπει δε ἑκαστον ἐχρην συμβαλεσθαι τι τῳ πραει βασιλει ἐπιβεβηκοτι ὑποζυγιῳ, και πωλῳ νεῳ, ἠν δε πλειστος ὀχλος ὁ συνεισερχομενος εἰς Ιερουσαλημ τῳ Ιησου, και ουτοι ἐδειξαν καρπον της του σωτηρος ἀποδοχης ἐν τῳ τα ἑαυτων ἱματια ὑποστρωσαι, και ὁν εἰχον κοσμον, και σκεπην, τῳ ἐπικαθεζομενῳ τῃ ὀνῳ και τῳ πωλῳ. ἐν τῃ ὁδῳ τοινυν καθ' ἡν ἡγε την ὀνον, και τον πωλον ἐπι τα Ιεροσολυμα, ἐστρωσαν τα ἑαυτων ἱματια ὁ πλ[illegible]ος ὀχλος, ἱνα καθαροις γης και γηινων πραγματων [illegible] μηδαμως ἐχουσι κονιορτον ἡ ὀνος και ὁ πωλος ἐπιβῃ τῃ Ιερουσαλημ· και τριτον δε τι ταγμα το παρα τους δυο μαθητας, και τον ὑποστρωσαντα πλειστον ὀχλον τα ἱματια ἐν τῃ ὁδῳ νυν κατειλεκται· ἀλλοι γαρ ὡραιοτητα περιεποιουν τῃ ὁδῳ δι ἡς ὡδευεν ἐπι τα Ιεροσολυμα ὁ Ιησους ὀχουμενος τοις προειρημενοις· ἡ δε ὡραιοτης ἠν, κοπτομενων κλαδων ἀπο δενδρων, και στρωννυμενων παρ' ἑκατερα των ἐστρωμενων ἱματιων· εἰ μη ἀρα τουτο τεταρτον ταγμα ἠν· ἀλλοι γαρ οἱ λυοντες μαθηται, ἀλλη ἡ λυομενη ὀνος και ὁ μετ' αὐτης πωλος, και τριτοι ὁ πλειστος ὀχλος, και τεταρτοι οἱ κοπτοντες τους κλαδους ἀπο των δενδρων, και στρωννυντες ἐν τῃ ὁδῳ. νοει δε μοι ἀπο τουτων και πεμπτον και ἑκτον ταγμα κατειλεγμενον των του Ιησου προαγοντων, και των ἀκολουθουντων αὐτῳ· και προαγοντας μεν φησεις ἀπο των προ της παρουσιας εἰναι ἐκ του λαου

δικαι-

& sibi a Servatore mandata facessentes, asinam ad ipsum cum pullo adduxisse; quos quidem nudos neutiquam dimiserunt, sed vestibus solutæ asinæ, &, qui cum ea erat, pullo ornatum conciliantibus, utrumque instraverunt; quibus vestibus ipsi quoque antea ornati erant ac operti; & ut supra asinam ac pullum vestibus ornatos discipulorum, qui præcepta eis tradiderant, solum Dei Verbum, soluta animalia, seseque vehentia habenis regens conquiescat, & collocetur. Verum eorum, qui præcepta illis tradiderant, vestibus asinæ pulloque instratis Jesus quidem insidet: at quoniam mansueto regi, & super subjugem, & pullum juvenem ascendenti, unumquemque aliquid conferre decebat; simul autem cum Jesu plurima in Jerusalem ingrediebatur turba; susceptionis Sospitatoris fructum ostenderunt quoque ii, cum vestes suas, ornatumque omnem ac operimentum super asinam ac pullum sedenti subjecerunt. Qua ergo via asinam pullumque in Jerusalem agebat, ea stravit vestimenta sua turba plurima, ut per loca terræ terrenarumque rerum pura, & nullo pulvere inquinata asina, ac pullus Jerosolymam ascenderent. Præter duos porro discipulos, & vestes suas in via substernentem turbam plurimam, tertium nunc agmen commemoratur; alii siquidem præterea viæ, qua Jerosolymam petebat, supradictis animalibus vectus Jesus, decorem conciliabant; is autem decor cæsis ab arboribus ramis, & ab utraque vestimentorum parte in terram sparsis acceptus referendus erat: nisi fortasse quarta hæc cohors fuerit; alii quippe erant discipuli solventes; alia soluta asina, & cum ea pullus; tertii porro, plurima turba; & quarti demum, qui ramos ab arboribus amputabant, & in via substernebant. Quintam præterea, & sextam cohortem ex iis, qui Jesum præcedebant, quique subsequebantur, conflatam hoc loco observa: & vero qui præcedunt, ex sanctis fortasse & prophetis,

δικαιων, ταχα και προφητων· ἀκολυθυντας δε τυς ἀπο των μετα την παρυσιαν ἑπομενων τῳ λογῳ, και ἀκολυθυντων αὐτῳ, εἰτε δικαιων, εἰτε και ἀποςολων Χριςυ. πλην ὐκ ἀλλα μεν ἐλεγον οἱ προαγοντες, ἀλλα δε οἱ ἀκολυθυντες, ἐκραζον γαρ παντες ἁμα ὡς χορος συναδων και συμφωνος, και ἐλεγον και το ἀνθρωπινον ὑμνυντες τυ σωτηρος, ἐν τῳ· ὡσαννα τῳ υἱῳ Δαβιδ· και την δευτεραν αὐτυ ἐπιδημιαν. εὐλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριυ· και την εἰς τα ἁγια ἀποκαταςασιν ἐν τῳ· ὡσαννα ἐν τοις ὑψιςοις.

Τυτων δη των τριων ἐκφωνησεων λεγομενων ὑπο της συμφωνιας των προαγοντων, και ἀκολυθυντων τῳ Ιησυ, ὁ μεν εἰσηει εἰς τα ἀληθινα Ιεροσολυμα· ξενισθεισαι δε αἱ ὐρανιαι δυναμεις, αἱ τινες λεγονται πασα εἶναι ἡ πολις, ἐφασκον· τις ἐςιν ὑτος; ἀναλογον τοις προφητευθεισιν ἐν κγ′ ψαλμῳ περι της ἀναληψεως τυ σωτηρος, και τυ ξενισμυ των ὐρανιων δυναμεων ξενιζομενων ἐπι τῳ καινῳ τυ σωματικυ αὐτυ ὀχηματος θεαματι. ἐχει δε ὑτως ἐν τῳ ψαλμῳ· ἀρατε πυλας οἱ ἀρχοντες ὑμων, και ἐπαρθητε πυλαι αἰωνιοι, και εἰσελευσεται ὁ βασιλευς της δοξης, και τα ἑξης. και ἐν Ησαΐᾳ δε παραπλησια προφητευεται περι της μετα την οἰκονομιαν ἀνοδυ τυ σωτηρος· γεγραπται γαρ· τις ὑτος ὁ παραγενομενος ἐξ Εδομ, ἐρυθημα ἱματιων αὐτυ ἐκ Βοσορ, ὑτος ὡραιος ἐν ςολῃ; τα δε κατα τον τοπον ὁλα και συ δυνησῃ ἀναλεξαμενος κατανοησαι, τι τε λεγυσιν αἱ ξενιζομεναι δυναμεις ἐπι της τυ σωτηριυ σωματος ἀνοδυ, και τι αὐταις ἀποκρινεται. ταυτα δη μοι παρειληπται βυλομενῳ σωσαι την ἀκολυθιαν της κατα την γραφην τροπολογιας, ὁτι εἰσελθοντος αὐτυ εἰς Ιεροσολυμα, ἐπειδη πασα ἡ πολις λεγυσα· τις ἐςιν ὑτος; μετα τε τυτο ἑξης γεγραπται, ὁτι πολλοι ἐλεγον· ὑτος ἐςιν Ιησυς ὁ προφητης ὁ ἀπο Ναζαρετ της Γαλιλαιας, ὁμολογυντες τον προφητευθεντα ὁτι ὁ Ναζωραιος κληθησεται, ὁ κυριως τῳ θεῳ ἀει ἀνακειμενος.

ἀλλα

qui ante adventum vixerunt, collectos esse dices; qui subsequuntur autem, ex justis, vel Christi apostolis, qui post adventum Verbum affectati sunt. Verumtamen non alia præcedentes, alia vero subsequentes dicebant; uno enim ore haud secus ac concors & consonus chorus clamabant omnes, & Servatoris humanitatem his verbis celebrabant: *Osanna filio David*; at secundum ipsius adventum, hoc hymno: *Benedictus, qui venit in nomine Domini*; restitutionem autem ejus in sancta dicentes: *Osanna in excelsis*.

19. Cæterum hanc exclamationem uno concentu tollentibus, qui Jesum præcedebant, quique sequebantur, ipse veram Jerosolymam ingressus est. Stupefactæ autem virtutes cœlestes, quæ tota esse civitas dicuntur, ajebant: *Quis est hic?* perinde ut, quæ in vigesimo tertio psalmo de Servatoris in cœlo receptione, & cœlestium virtutum novum corporeæ ipsius vecturæ spectaculum admirantium stupore & perturbatione prædicta sunt. Sic autem in hoc psalmo habetur: *Attollite portas, principes, vestras, & elevamini portæ æternales; & introibit rex gloriæ*, & quæ sequuntur. Consimilia quoque Isaias de Servatoris, post administratam provinciam sibi impositam, ascensu vaticinatur; sic enim scriptum est: *Quis est iste, qui venit de Edom, rubor vestium de Bosra, iste formosus in stola sua?* Hujus sane loci singulas partes simul collectas per te potes intelligere, nec non quid corporis Servatoris ascensum mirantes turbæ dicant, & quid responsi ferant. Hæc quidem a me allata sunt, quo tropologiæ scripturæ cohærentiam servarem, quia *cum intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?* Post illa deinde scriptum est, dixisse multos: *Hic est Jesus propheta a Nazaret Galilææ*, eum confitentes, de quo id editum fuerat vaticinium: *Quoniam Nazaræus vocabitur*, speciatim nimirum Deo semper consecratus. Verum hac expositione circum-

ἀλλα κατα την διηγησιν ταυτην περιγεγραφθω τα κατα τον τοπον, και ἀρχη τις ἐςω ἑτερας περικοπης τα ἐπιφερομενα, ἱνα μη ἀναγκαζηται τις, συναπτων και την περι ἐκεινων διηγησιν τοις προτεροις, ζητειν ἐκβαλλομενυς ἀπο τυ ἱερυ τυ Θευ τινας τυς ἐπιπληττομενυς, ὡς πεποιηκοτας τον της προσευχης οἶκον ληςων σπηλαιον. ὐκ οἶδα δε εἰ, κἀν βιασηται τις, δυναται ἀκολυθως τῳ· χαιρε σφοδρα θυγατερ Σιων, σωσαι την πασαν και των ἑξης τοις ἐκκειμενοις ἀκολυθιαν. μετα ταυτα ἐξετασωμεν και το· ὡσαννα τῳ υἱῳ Δαβιδ, εὐλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριυ, ὡσαννα ἐν τοις ὑψιςοις, ποιον ἐχει νυν· σαφως μεν ὐν το· εὐλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριυ, αὐταις λεξεσι κειται ἐν τῳ προ τυ μεγιςυ ψαλμυ ψαλμῳ, λεγομενῳ ἐν τισιν ἀτιγραφοις ριζ'. δοκει δε μοι τα ἀντι τυ· ὦ κυριε σωσον δη, προτεταγμενα τυ· εὐλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριυ· ἑβραϊκως ἐκκεισθαι ἐν τῳ· ὡσαννα τῳ υἱῳ Δαβιδ. ὑτω δε και εἶχεν ἡ ἑβραϊκη λεξις· ἀννα ἀδωναϊ ὡσειεvναν. ἀννα ἀδωναϊ ἀσαϊ. ἀννα Βαρυχ ἀββαβ σαϊμ ἀδωναϊ. εἰτα δοκει μοι ὑπο ἑλληνων συνεχως γραφομενα τα εὐαγγελια μη εἰδοτων την διαλεκτον, συγκεχυσθαι ἐν τοις κατα τον τοπον ἐχυσι ταυτα ἀπο τυ προειρημενυ ψαλμυ. εἰ δε το ἀκριβες βυλει μαθειν της λεξεως, ἀκυε Ακυλυ ἑρμηνευσαντος ὡδι· ὦ δη κυριε σωσον δη. ὦ δη κυριε εὐωδωσον δη· εὐλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριυ· ἀλλα γαρ ἐπανακεφαλαιωσωμεθα τα κατα τον τοπον, και λεγωμεν ὁτι ἤτοι Παυλος και Πετρος ἡ τα δυο εἰδη των διδασκοντων, λυσαντες ἀπο των δεσμων κατα την τυ Ιησυ προςαξιν τυς ἀπο περιτομης, και τυς ἀπο ἀκροβυςιας, ἐκοσμησαν αὐτυς, και πεποιηκασιν εὐπρεπεις προς το ὀχησασθαι αὐτοις τον λογον ἀνιοντα εἰς την Ιερυσαλημ, και τα λοιπα κατα μεν μιαν ἐςαι διηγησιν· κατα δε ἑτεραν, ἀει ἐνεςηκε των ἀποδεχομενων τον Ιησυν ςρωννυντων αὐτῳ

δια

ſcriptus eſto locus iſte: quæ autem ſubnexa ſunt, initium dent alteri membro, ne eorum interpretationem cum ſuperioribus connectens aliquis diſquirere cogatur, ecquidnam ſibi nonnulli e templo Dei deturbati velint, qui, quod domum orationis latronum ſpeluncam effecerint, verbis caſtigati ſunt. Nec ſane video, quomodo eorum, quæ ſubjuncta ſunt, cum propoſito loco integram cohærentiam tueri quis poſſit, etiamſi ſumma in id ope nitatur, ita, ut ſuperioribus illis reſpondeant: *Gaude vehementer filia Sion.* Hujus deinde loci: *Oſanna filio David: Benedictus, qui venit in nomine Domini: Oſanna in altiſſimis*, mentem examinabimus. Id profecto: *Benedictus, qui venit in nomine Domini*, iisdem conceptum verbis extat in pſalmo, qui pſalmum prolixiſſimum præcedit, quem exemplaria quædam centeſimum decimum ſeptimum eſſe perhibent. Quæ autem pro eo: *Domine, ſalvum me fac*, collocata ſunt ante hæc verba: *Benedictus, qui venit in nomine Domini*, Hebraice in iis: *Oſanna filio David*, jacere mihi videntur: ſic autem ſe habet contextus Hebraicus: *Anna Adonai Oſeinnan. Anna Adonai aſai. Anna Baruch abbab ſaim Adonai.* Præterea vero evangelia a Græcis dialecti ignaris frequenter exſcripta, hoc loco e ſupra memorato pſalmo deprompto corrupta fuiſſe exiſtimo. Quod ſi locum hunc expendere velis, audi Aquilam eum ita exponentem: *O Domine, ſalvum me fac. O Domine, jam bene proſperare. Benedictus, qui venit in nomine Domini.* Jam vero, quæ ſunt hujus loci, in pauca contrahamus, & dicamus, ſive Petrum & Paulum, ſive duo doctorum genera, poſtquam circumciſos, & qui præputium non depoſuerunt, juxta mandatum Jeſu vinculis exolverunt, eos ornaſſe, & ad vehendum Verbum Jeroſolymam aſcendens decenter inſtruxiſſe; & reliquorum porro una eademque erit explicatio; at juxta alteram interpretationem, inter eos, qui Jeſum ſuſcipiunt,

δια των ἰδιων ἐνδυματων την ὁδον, και κοσμεντων αὐτην τοις κλαδοις, και προαγοντων, και ἐπακολεθεντων. και ἀλλως δε ἑκαςος δια μεν των ἠδη πεπραγμενων προαγει τον Ιησεν· δια δε των προαχθησομενων ἐπακολεθει αὐτῳ, και λεγει τα ἀναγεγραμμενα. και εἰς ταυτα δε ἡμεις μεν τοσαυτα εἰδομεν· ὁ δε ἡμων διαφερων πλειονα και βλεπετω και διδασκετω. πλην ἐν τινι των εἰς τα κατα Ιωαννην εὐαγγελιον ἐπι ποσον και ταυτα ἐξητασαμεν· ὁτε προεκειτο διηγησασθαι το· τη ἐπαυριον ὁ ὀχλος πολυς ὁ ἐλθων εἰς την ἑορτην, και τα ἑξης.

Περι των ἐκβληθεντων ἀπο τε ἱερε.

Και εἰσηλθεν ὁ Ιησες εἰς το ἱερον τε θεε, και ἐξεβαλε παντας τες πωλεντας και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ, και τα ἑξης. τα δε κατα τον τοπον και οἱ λοιποι τρεις εὐαγγελιςαι ἐξεθεντο, ὡν την προς ἀλληλες διαφοραν ἐ τε προκειμενε καιρε ἐςι διηγησασθαι, ἀρκεσει γαρ το ἐν τῳ ἐξεταζομενῳ εὐαγγελιῳ κατα το δυνατον ἡμιν σαφηνισαι· των τεσσαρων εὐαγγελιςων ἀναγραψαντων τα κατα τον τοπον, πλειονα τα κατα το δυνατον ἡμιν ἐξηταςαι ὑπαγορευεσιν εἰς τα κατα Ιωαννην, και ὡς οἱον τε ἠν σαφηνιζεσι το· και εὑρεν ἐν τῳ ἱερῳ τες πωλεντας βοας, και προβατα, και περιςερας, και τα ἑξης· ἐνθα κατασκευαζομεν ἐκ ἐλαττονα των παραδοξων δυναμεων εἰναι τε Ιησε και την προκειμενην, ὁτι τεκτονος μεν νομιζομενος εἰναι υἱος, τοσαυτῃ παῤῥησιᾳ, και ἐξεσιᾳ ἐχρησατο, ἐκβαλλων ἐν πανηγυρει ἀπο τε ἱερε τες ἀναγεγραμμενες, ὁποιᾳ ἐδ' ὁ τε ἐθνες ἡγεμενος εὐχερως ἀν ἠνυσε τεθ' ὁπερ Ιησες πεποιηκε. και ἐτροπολογησαμεν

δε

ipsique viam suis vestibus substernunt, & qui eam ramis ornant; nec non & inter eos, qui præcedunt, eosque, qui sequuntur, disjunctionem semper intercedere dicendum est: aliter quippe unusquisque per res a se jam antea gestas Jesum præcedit, per res vero postmodum a se gerendas ipsum subsequitur, &, quæ scripta sunt, dicit. Atque in hunc quidem locum hæc comminisci potuimus: qui nobis vero præstat, plura excogitet, & edoceat. Verumtamen in quodam super evangelium secundum Joannem commentario ea quoque aliqua ex parte a nobis expensa sunt, quando videlicet illud exponendum nobis propositum erat: *In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum*, & reliqua.

De iis, qui templo ejecti sunt.

20. *Et intravit Jesus in templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo*, & reliqua. Extant item apud reliquos tres evangelistas, quæcumque habentur hoc loco; quorum inter se differentiam exponere non est hujus loci: quæ enim in eo, quod explicamus, evangelio continentur, pro virili explanasse satis erit; cum quatuor evangelistæ eadem scripserint, quæ hic proposita sunt, pluribus ea pro viribus nostris perscrutati sumus, cum evangelium secundum Joannem interpretaremur, & quoad ejus fieri poterat, hæc excuteremus: *Et invenit in templo vendentes boves, & oves, & columbas*, & reliqua: ibi non minimam hanc inter portentosas Jesu virtutes fuisse argumentis probamus: quia, cum pro fabri filio haberetur, ea tamen usus est confidentia & autoritate, in publico cœtu e templo eos deturbans, de quibus scriptum est: qua potestate utens ipse nationis princeps id non facile perfecisset, quod a Jesu actum est. Et Joannis quidem mentem, litteræ contextui ser-

δε δυλευσαντες τη λεξει, ὡς ἐχωρυμεν, το Ιωαννυ βυλημα· ἀλλ' ἐπει και νυν ὁ ειρμος ἡμας ἀπαιτει ειπων κατα την Ματθαιυ λεξιν περι των ἐκκειμενων, τον πατερα της σοφιας ἐπικαλεσαμενοι, φερ' ἰδωμεν ει ἀξιον τι δυναμεθα της Ιησυ μετα θαρσυς πραξεως ειπειν εις τον τοπον. και πρωτον λεκτεον τι το ἱερον τυ θευ, ὁπερ ὁμολογων ὁ θεος ειπεν ἐν τῳ προφητῃ· ὁ οἰκος μυ οἰκος προσευχης κληθησεται. ἀναλογον μεν ἐν τῃ κατα σαρκα περιτομῃ, και ταις σωματικαις τυ νομυ ἑορταις και θυσιαις, ἱερον ἐνομιζετο τυ θευ εἰναι το ἐκ λιθων ἀναισθητων κατασκευασμα οἰκοδομηθεν ὑπο Σολομωντος πρωτον, και ἀνοικοδομηθεν ἐτι ὑπο Εσδρα· πλην μετα την τυ σωτηρος οἰκονομιαν ὑπο Ρωμαιων καθαιρεθεν· και οἰκος ἐκεινος ὑπελαμβανετο εἰναι εὐχης· υ καθαιρεθεντος, ἀναγκαιον Ιυδαιυς, ὡς μηκετι ἐχοντας οἰκον προσευχης, λεγειν μηκετι ἐχειν το ἐξαιρετον της ἐπισκοπης τυ θευ, ὁ ἐχειν ᾠοντο, παρα το ἐν τῳ οἰκῳ της προσευχης εὐχεσθαι, μετα το τα της νομικης λατρειας ἐπιτελειν. και ἐκβεβληκετω σωματικως ἀπ' ἐκεινυ ὁ και συμβολα ποιησας των ἰδιων πνευματικων πραξεων σωτηρ ἡμων, τυς πωλυντας και ἀγοραζοντας, και τας τραπεζας των κολλυβιςων καταβεβληκετω, και τας καθεδρας των πωλυντων τας περιςερας, και ειρηκετω τα ἐκκειμενα, εις ἐπιςροφην τυ τοτε λαυ, ἀντι σεμνης πανηγυρεως ἐπιτελυμενης ἐν ὀνοματι θευ, σχολαζοντων τῳ πωλειν και ἀγοραζειν, υκ ἐν τῃ καθηκυσῃ χωρᾳ ἐν ᾗ ἐδει πωλειν και ἀγοραζειν· ἀλλ' ἐν τῳ ἱερῳ· ἐνθα ἐχρην μεν συνερχομενυς εὐχεσθαι ὡς ἐν οἰκῳ προσευχης· ἐποιυν δε τα ἐναντια τῃ εὐχῃ ἐν αὐτῳ, ὡς ἐν οἰκῳ ἐμπορικῳ πωλυντες και ἀγοραζοντες, και ἀργυρια κολλυβιζοντες, και ἐπι καθεδρων καθεζομενοι ἱνα πωλωσι περιςερας. και το ἀσεμνον των γινομενων παρα Ιυδαιοις τοτε ὁ Ιησυς ἡμων καθῃρηκετω, ἐλεγξας τυς, ἀντι τυ κατα τον νομον ἑορταζειν, ἐμπορευομενυς, και σωματικως τρυφωντας.

vientes, tropologice explicavimus, quatenus eam fuimus assecuti: sed quoniam series postulat, ut de rebus propositis secundum Matthæi narrationem differamus, invocato sapientiæ Patre, agedum, an aliquid audaci Jesu facinore dignum hic possimus depromere, videamus. Ac primum, quidnam sit illud Dei templum, dicendum est, quod agnoscens Deus in Propheta dixit: *Domus mea domus orationis vocabitur.* Juxta circumcisionem ergo secundum carnem, & corporalia legis festa ac sacrificia, templum Dei existimabatur esse opificium illud e lapidibus sensus expertibus a Salomone primum constructum, ab Esdra deinde restauratum, at post incarnationem Jesu a Romanis demum dirutum; & hæc domus orationis esse credebatur; quo everso Judæos, utpote domum orationis jam non amplius habentes, privilegium itidem visitationis Dei jam amplius non habuisse necessario dicendum est; quo frui credebantur privilegio, propterea quod in orationis domo orabant, postquam legalis cultus munia obierant. Sospitator vero noster, qui actionum suarum spiritalium symbola edidit, ex eo templo vendentes & ementes corporaliter deturbarit, numulariorum mensas, & cathedras vendentium columbas everterit, &, quæ scripta extant, dixerit, ad conversionem præsentis tum forte populi, qui cum sanctam festivitatem in nomine Dei celebrare debuisset, venditionibus, emptionibusque non in loco ejusmodi rebus idoneo, sed in templo vacabat: hic ubi coiens tanquam in orationis domo orare debebat; at res orationi contrarias agebat, haud secus, ac in dicata mercatui domo vendens ac emens, pecunias permutans, & in cathedris vendendarum columbarum gratia sedens: Judæorum autem facinoris fœditatem tunc Jesus abstulerit, quando negotiantes eos, & in corporeas delicias se effundentes, cum juxta præscriptum legis festum celebrare debuissent, reprehendit.

21.

Και νυν δε νομιζω ἱερον ἐκ λιθων ζωντων οἰκοδομηθεν εἶναι την ἐκκλησιαν, και εἶναι ἐν αὐτῃ τινας οὐχ ὡς ἐν ἐκκλησιᾳ ζωντας, ἀλλ' ὡς κατα σαρκα ϛρατευομενους, οἵ τινες και ποιουσι τον της προσευχης ἐκ ζωντων λιθων οἶκον ληϛων δια την αὐτων κακιαν σπηλαιον: τις γαρ κατανοησας τα ἐν τισιν ἐκκλησιαις ἁμαρτανομενα ὑπο των νομιζομενων πορισμον εἶναι την ἑτεραν εὐσεβειαν, και δεον ἐκ του εὐαγγελιου μονον διαζην, τουτο μεν μη ποιουντων, πλουτον δε και πολλην κτησιν συναγοντων οὐκ ἐρει σπηλαιον ληϛων γεγονεναι το τηλικουτον της ἐκκλησιας μυϛηριον; ὡς' ἂν εἴπειν τον Ιησουν ἐπι τοις ἁμαρτανομενοις ἐν ᾧ ᾠκοδομησεν ἱερῳ ζωντι, το, τε ἀπο των ψαλμων οὕτως ἐχον· τις ὠφελεια ἐν τῳ αἱματι μου ἐν τῳ καταβηναι με εἰς διαφθοραν; και το ἀπο του, ὡς οἶμαι, Ωσηε, ἐνθα ἡ του Ιησου ψυχη λεγει δυσαρεϛουμενη τῳ βιῳ των ἁμαρτανοντων, και ἐν τῳ ἱερῳ εἶναι δοκουντων, το· οἴμοι ὅτι ἐγεννηθην ὡς συναγων καλαμην ἐν ἀμητῳ, και ὡς ἐπιφυλλιδα ἐν τρυγητῳ, οὐκ ὀντος ϛαχυος του φαγειν τα πρωτογονα. οἶμαι ψυχη, ὁτι ἀπολωλεν εὐλαβης ἀπο της γης, και ὁ κατορθων ἐν ἀνθρωποις οὐχ ὑπαρχει. και ἐαν προσκοπτης γε τῳ ταυτα λεγειν τον Ιησουν, και πενθουντα ἡμων τα πταισματα φασκειν το· οἴμοι ψυχη, συνεξετασον τουτοις το ἀπο του εὐαγγελιου, ἐνθα γεγραπται ὁτι ἰδων την Ιερουσαλημ, ἐκλαυσεν ἐπ' αὐτῃ, και εἰπε· και μαλλον γε εἴπερ εὐλογως ἐκλαυσεν ἐπι Ιερουσαλημ, εὐλογωτερον κλαυσεται ἐπι την ἐκκλησιαν, οἰκοδομηθεισαν μεν ἵνα οἶκος προσευχης ᾖ, γενομενην δε δια την αἰσχροκερδειαν και τρυφην τινων, ἀλλ' εἴθε μη και των ἡγουμενων του λαου, σπηλαιον ληϛων. ἀλλα τοτε μεν εἰσηλθεν Ιησους εἰς το ἱερον του Θεου, και ἐκαθαρεν αὐτο ἐκβαλων παντας τους πωλουντας, και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ, και τας τραπεζας των κολλυβιϛων καταϛρεψας, μετα των καθεδρων ἐν αἷς ἐκαθεζοντο οἱ πωλουντες τας περιϛερας. νυν δε ὁσον

μεν

21. Nunc autem conflatum ex vivis lapidibus templum ecclesiam esse existimo, in eaque nonnullos esse, qui non quasi in ecclesia vivant, sed quasi *secundum carnem militent;* quique orationis ex vivis lapidibus constructam domum per suam nequitiam latronum speluncam faciant: quis enim, qostquam peccata in ecclesiis quibusdam ab iis commissa perspexerit, qui aliorum pietatem quæstum esse existimant, cumque ex evangelio victum petere oporteat, id quidem non faciunt, sed divitias, ingentesque facultates comparant, tantum illud ecclesiæ mysterium latronum speluncam esse factum non fateatur? adeo ut de peccatis, in vivo, quod ipse ædificavit, templo admissis apposite id dicat Christus, quod e psalmis depromptum est: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* & quod apud Osee, ni fallor, extat, ubi Jesu anima, vita peccatorum, qui in templo nihilo minus esse videntur, offensa ait: *Væ mihi, quia factus sum sicut, qui congregat stipulam in messe, & sicut racemos in vindemia, cum non sit spica ad comedendum primitiva. Væ mihi anima, quia periit pius de terra, & non est in hominibus, qui corrigat.* Si hac porro Jesu oratione, quodque lapsus nostros deflens dixerit: *Væ mihi anima,* offenderis, cum his contende, quæ habentur in evangelio, ubi scriptum est, *videntem eum Jerusalem flevisse super illam, & dixisse.* Quod si super Jerusalem cum ratione flevit, longe magis etiam consentaneum erit, ut super ecclesiam fleat, quæ ad id ædificata est, ut domus sit orationis, at propter turpem nonnullorum quæstum ac luxum, atque utinam non & principum populi, spelunca latronum effecta est. Verum tunc ingressus est quidem Jesus in templum Dei, & illud expurgavit, ejectis omnibus vendentibus & ementibus in templo, & mensis numulariorum eversis, una cnm cathedris, in quibus sedebant, qui vendebant columbas. Nunc autem quamdiu non obser-

van-

μεν ὐκ ἐπισκοπῦνται οἱ τῳ ὀνοματι Ιησῦ Χριςῦ γινομενοι ἐπι το αὐτο ἐν συναγωγαις, εἰσιν οἱ πωλῦντες και ἀγοραζοντες ἐν τῳ ἱερῳ, και τα λοιπα ποιῦντες, και ὐδαμῦ Ιησῦς αὐτοις ἐπιφαινεται, ἱνα ἐκβαλων σωσῃ τῦς λοιπῦς, ἢ κἀκεινῦς ἐκβληθεντας ποιησῃ συναισθηθηναι της ἁμαρτιας, και εἰσελθειν εἰς το ἱερον, ὐκετι μετα τῦ πωλειν, και ἀγοραζειν, ἢ τα λοιπα ποιειν· ἐπαν δε ἐπισκεψηται ἐπι τας ἁμαρτιας ἡμων, και ὡς ἀγαπων ἡμας ἐπιδημησῃ, ἱνα παιδευσῃ και μαςιγωσῃ ὡς υἱῦς, ὁπως ἡμας παραδεξηται, τοτε εἰσελευσεται ἡ δυναμις Ιησῦ συναγομενων ἡμων και τῦ πνευματος τῦ ἁγιῦ, και εἰσελθῦσα ἐκβαλει παντας τῦς πωλῦντας, και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ· πωλῦντας μεν, και ὡσπερει ἀπεμπωλῦντας εἰ και τι χρηςον εἰχον, ἀγοραζοντας δε ἀντ᾽ ἐκεινων τα φαυλα, και ταυτα ἐν τῳ ἱερῳ τῦ θεῦ τῃ ἐκκλησιᾳ πραττοντας. ἀλλ᾽ εἰθε εἰσελθων εἰς το ἱερον τῦ πατρος, την ἐκκλησιαν, τον οἰκον της προσευχης, καταβαλλοι ὁ Ιησῦς τας των κολλυβιςων και φιλαργυρων τραπεζας, και εἰς πολλα εὐτελη και ὐδενος λογῦ ἀξια κατακερματιζοντων τα δοκιμα ἀργυρια ἱνα βλαψωσι μεν ἐκεινῦς οἱς κολλυβιζῦσιν, αὐτοι δε μη εἰς δεον χρησωνται τῳ ἀργυριῳ. εἰσι δε και ἀλλοι ἐν τῳ ἱερῳ πωλῦντες και ἀγοραζοντες τας Χριςῦ περιςερας, και παραδιδοντες τῦς ἀκεραιῦς ὡς περιςερας, τῦς εὐξαμενῦς και εἰποντας· τις δωσει μοι πτερυγας ὡσει περιςερας, και πεταθησομαι, και καπαυσω; και ἐπακυθεντας, ἀρχῦσιν οἱς ὐ δει.

Και νομιζω ἁρμοζειν τον περι των πωλῦντων τας περιςερας λογον τοις παραδιδῦσι τας ἐκκλησιας αἰσχροκερδεσι, και τυραννικοις, και ἀνεπιςημοσι, και ἀνευλαβεσιν ἐπισκοποις, ἢ πρεσβυτεροις, ἢ διακονοις· διοπερ μονων των πωλῦντων τας περιςερας καθεδρας ὠνομασεν ὁ Ματθαιος, και ὁ Μαρκος, ἁς φασι κατεςραφθαι ὑπο τῦ Ιησῦ· ὡς εἰθε τῦτων ἠκῦον μετα τῦ πρεποντος νῦ τῃ θειᾳ γραφῃ οἱ ἐπι της καθεδρας Μωϋσεως αὐχῦντες καθεζεσθαι, και πωλῦντες ὁλας ἐκκλησιας περιςερων, και

παρα-

vantur, qui in nomine Jesu Christi simul in conventibus coeunt, ii sunt, qui vendunt, & emunt in templo, & reliqua faciunt, neque iis ullo modo videndum se dat Jesus, ut ejectis illis reliquos servet, vel ut illos ejectos in peccati sui agnitionem & conscientiam adducat, & in templum rursus, non vendendi, vel emendi, ac reliqua faciendi gratia, introducat; postquam autem peccata nostra inspexerit, & quasi nos amore prosequens advenerit, ut nos castiget, & tanquam filios a se deinde admittendos flagris cædat; tunc congregatis nobis & Spiritu sancto ingredietur Jesu potestas, eaque ingressa vendentes omnes ac ementes in templo ejiciet; vendentes quidem & quasi nundinantes, si quid boni habuerunt; pro iis autem mala ementes; atque hæc in Dei templo, ecclesia nimirum agentes. Atque utinam in Patris sui templum, ecclesiam scilicet, orationis domum ingressus Jesus, numulariorum & avarorum mensas deturbet, & qui probam pecuniam vilibus ac nullius pretii numulis commutant, ut eos, quorum numos permutant, afficiant damno; ipsi vero in res necessarias pecuniam neutiquam expendant. Sunt autem alii, qui in templo Christi columbas vendunt & emunt, & principibus contra fas tradunt eos, qui sunt *simplices sicut columbæ*, qui oraverunt, & dixerunt: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* quorumque exauditæ preces & acceptæ sunt.

22. Ego vero, quod de columbarum venditoribus scriptum est, his convenire existimo, qui ecclesias avaris, tyrannicis, indoctis, & irreligiosis episcopis, presbyteris, vel diaconis tradunt: quocirca de eorum tantummodo cathedris, qui columbas vendebant, mentionem fecerunt Matthæus & Marcus, quas a Jesu eversas fuisse commemorant. Atque utinam hæc mente divinæ scripturæ accommodata audirent, qui supra cathedram Moysis sedere se gloriantur, & totas

colum-

παραδιδοντες αὐτας τοιυτοις προεςηκοσι, περι ὧν λεγοιτ' ἀν το ἐν τῳ Ιερεμιᾳ ὑπο τυ κυριυ λεγομενον· οἱ ἡγυμενοι τυ λαυ μυ ἐμε ὐκ ἠδεισαν· υἱοι ἀφρονες εἰσι, και ὐ συνετοι, σοφοι εἰσι τυ κακοποιησαι, το δε καλως ποιησαι ὐκ ἐγνωσαν· και το ἐν τῳ Μιχαιᾳ, οἰμαι, ὑτω λελεγμενον· οἱ ἡγυμενοι τυ λαυ μυ ἐκβληθησονται ἐξ οἰκυ τρυφης αὐτων· εἰ γαρ ἠκυον, ὐκ ἀν ἐπωλησαν τας χερςυ περιςερας, ἀλλα κατεςησαν ἀρχοντας αὐτων φειδομενυς των περιςερων, και προνουμενυς της σωτηριας αὐτων, και ὐ περιβλεπομενυς τινα ὡς παχειαν περιςεραν θυσαντες καταθοινησονται. λεγει δε Ιησυς τοις ἐκβαλλομενοις, ὡς πωλυσι και ἀγοραζυσι, και τοις κολλυβιςαις, και τοις πωλυσι τας περιςερας, δυσωπων αὐτυς ἀπο των ὡς ἐκ προσωπυ τυ πατρος λεγομενων προφητειων, ὁτι το μεν γεγραμμενον ἐςιν· ὁ οἰκος μυ οἰκος προσευχης κληθησεται· ὐδεν γαρ ἀλλο δει εἰναι ἐν ἐκκλησιᾳ θευ ἡ εὐχην πασης ἁγιας πραξεως, και προκαλυμενης την τυ θευ ἐπισκοπην εἰς εὐχην παρα θεῳ λογιζομενης, καθο και το, ἀδιαλειπτως προσευχεσθε, δυνατον ἐςιν· ὑμεις δε, ὠ ὑτοι, ταις ὑμετεραις κακιαις τον της προσευχης οἰκον σπηλαιον ληςων πεποιηκατε, και εὑρειν ἐςι πολλαχυ κατα βραχυ ὑτως εἰς διαςροφην ὁδευσαντα τα της νομιζομενης ἐκκλησιας πραγματα, ὡς μηδεν σπηλαιυ ληςων διαφερειν το ἀθροισμα συναγομενον ἐν ὀνοματι χριςυ, ὡς' ἀν λεγεσθαι αὐτοις· δι' ὑμας δια παντος το ὀνομα μυ βλασφημειται ἐν τοις ἐθνεσιν. εἰ δε δει τα εἰδη τρια τυγχανοντα των ἐνταυτα κατειλεγμενων προσφιλονεικησαντα τῃ σαφηνειᾳ της γραφης ἐπιμελεςερον διηγησασθαι μηποτε οἱ μεν ἐν τῳ λαῳ μηδενι ἡ τῳ κοσμῳ σχολαζοντες, και περι το πωλειν και ἀγοραζειν μονον τας διατριβας ἐχοντες, και σπανιως ταις προσευχαις προσκαρτερυντες, και οἱς ἀπαιτει ἐργοις ὁ θειος λογος, εἰσιν οἱ πωλυντες και ἀγοραζοντες ἐν τῳ ἱερῳ τυ θευ· οἱ δε μη καλως διακονοι διοκυντες τα της ἐκκλησιας χρηματα, ἀλλ' ἀει μεν ταυτα ψηλαφωντες, ὐ καλως δε αὐτα οἰκονομυντες, ἀλλα σωρευοντες τον

νομι-

columbarum ecclesias vendunt, easque ejusmodi præfectis tradunt, de quibus id dici potest, quod in Jeremia a Domino profertur: *Principes populi mei me non cognoverunt: filii insipientes sunt, & vecordes: sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nescierunt;* & quod apud Michæam, opinor, his verbis conceptum est: *Principes populi mei ejicientur de domo deliciarum suarum:* hæc enim si audissent, columbas Christi minime profecto vendidissent, sed principes columbis parcentes, ac de earum salute sollicitos constituissent; neque circumspicientes, quonam mactato, haud secus ac pingui columba epulaturi sint. Ejectis autem iis, quod venderent, atque emerent, nec non & numulariis & columbarum venditoribus pudorem incutiens Jesus ex vaticiniis, quasi ex patris sui persona editis, scriptum esse dicit: *Domus mea, domus orationis vocabitur;* nec enim aliud quidquam in ecclesia Dei esse oportet, quam petitionem sancti cujuslibet operis, & visitationem Dei arcessentis, & precationis loco apud Deum habiti, juxta quod possibile illud est: *Sine intermissione orate;* at vos orationis domum flagitiis vestris latronum speluncam fecistis: & sæpenumero ad depravationem paulatim ita vergentes ecclesiæ creditæ res comperire licet, ut a latronum spelunca in nomine Christi congregatus cœtus minime differat, ita ut illis dici queat: *Propter vos semper nomen meum blasphematur in gentibus.* Quod si illustrandæ scripturæ gratia tria eorum genera, qui hic congregati erant, accuratius exponenda sunt, videndum, an non, qui e populo nullis aliis, quam mundi rebus occupantur, & vendendo solum emendoque dediti sunt, raro autem orationibus, &, quæ desiderat divinum Verbum, operibns incumbunt, ii sint, qui in Dei templo vendunt & emunt: diaconi vero, qui ecclesiæ pecunias non recte dispensant, sed eas semper manibus contrectant, non honeste vero administrant, sed ea, quæ

δε δυλευσαντες τη λεξει, ως εχωρυμεν, το Ιωαννυ βυλημα· αλλ᾽ επει και νυν ο ειρμος ημας απαιτει ειπων κατα την Ματθαιυ λεξιν περι των εκκειμενων, τον πατερα της σοφιας επικαλεσαμενοι, φερ᾽ ιδωμεν ει αξιον τι δυναμεθα της Ιησυ μετα θαρσυς πραξεως ειπειν εις τον τοπον. και πρωτον λεκτεον τι το ιερον τυ θευ, οπερ ομολογων ο θεος ειπεν εν τω προφητη· ο οικος μυ οικος προσευχης κληθησεται. αναλογον μεν εν τη κατα σαρκα περιτομη, και ταις σωματικαις τυ νομυ εορταις και θυσιαις, ιερον ενομιζετο τυ θευ ειναι το εκ λιθων αναισθητων κατασκευασμα οικοδομηθεν υπο Σολομωντος πρωτον, και ανοικοδομηθεν ετι υπο Εσδρα· πλην μετα την τυ σωτηρος οικονομιαν υπο Ρωμαιων καθαιρεθεν· και οικος εκεινος υπελαμβανετο ειναι ευχης· υ καθαιρεθεντος, αναγκαιον Ιυδαιυς, ως μηκετι εχοντας οικον προσευχης, λεγειν μηκετι εχειν το εξαιρετον της επισκοπης τυ θευ, ο εχειν ῳοντο, παρα το εν τω οικῳ της προσευχης ευχεσθαι, μετα το τα της νομικης λατρειας επιτελειν. και εκβεβληκετω σωματικως απ᾽ εκεινυ ο και συμβολα ποιησας των ιδιων πνευματικων πραξεων σωτηρ ημων, τυς πωλυντας και αγοραζοντας, και τας τραπεζας των κολλυβιςων καταβεβληκετω, και τας καθεδρας των πωλυντων τας περιςερας, και ειρηκετω τα εκκειμενα, εις επιςροφην τυ τοτε λαυ, αντι σεμνης πανηγυρεως επιτελυμενης εν ονοματι θευ, σχολαζοντων τω πωλειν και αγοραζειν, υκ εν τη καθηκυση χωρα εν ῃ εδει πωλειν και αγοραζειν· αλλ᾽ εν τω ιερῳ· ενθα εχρην μεν συνερχομενυς ευχεσθαι ως εν οικῳ προσευχης· εποιυν δε τα εναντια τη ευχη εν αυτῳ, ως εν οικῳ εμπορικῳ πωλυντες και αγοραζοντες, και αργυρια κολλυβιζοντες, και επι καθεδρων καθεζομενοι ινα πωλωσι περιςερας. και το ασεμνον των γινομενων παρα Ιυδαιοις τοτε ο Ιησυς ημων καθηρηκετω, ελεγξας τυς, αντι τυ κατα τον νομον εορταζειν, εμπορευομενυς, και σωματικως τρυφωντας.

Και

vientes, tropologice explicavimus, quatenus eam fuimus assecuti: sed quoniam series postulat, ut de rebus propositis secundum Matthæi narrationem disseramus, invocato sapientiæ Patre, agedum, an aliquid audaci Jesu facinore dignum hic possimus depromere, videamus. Ac primum, quidnam sit illud Dei templum, dicendum est, quod agnoscens Deus in Propheta dixit: *Domus mea domus orationis vocabitur.* Juxta circumcisionem ergo secundum carnem, & corporalia legis festa ac sacrificia, templum Dei existimabatur esse opificium illud e lapidibus sensus expertibus a Salomone primum constructum, ab Esdra deinde restauratum, at post incarnationem Jesu a Romanis demum dirutum; & hæc domus orationis esse credebatur; quo everso Judæos, utpote domum orationis jam non amplius habentes, privilegium itidem visitationis Dei jam amplius non habuisse necessario dicendum est; quo frui credebantur privilegio, propterea quod in orationis domo orabant, postquam legalis cultus munia obierant. Sospitator vero noster, qui actionum suarum spiritalium symbola edidit, ex eo templo vendentes & ementes corporaliter deturbarit, numulariorum mensas, & cathedras vendentium columbas everterit, &, quæ scripta extant, dixerit, ad conversionem præsentis tum forte populi, qui cum sanctam festivitatem in nomine Dei celebrare debuisset, venditionibus, emptionibusque non in loco ejusmodi rebus idoneo, sed in templo vacabat: hic ubi coiens tanquam in orationis domo orare debebat; at res orationi contrarias agebat, haud secus, ac in dicata mercatui domo vendens ac emens, pecunias permutans, & in cathedris vendendarum columbarum gratia sedens: Judæorum autem facinoris fœditatem tunc Jesus abstulerit, quando negotiantes eos, & in corporeas delicias se effundentes, cum juxta præscriptum legis festum celebrare debuissent, reprehendit.

Και νυν δε νομιζω ἱερον ἐκ λιθων ζοντων οἰκοδομηθεν εἰναι την ἐκκλησιαν, και εἰναι ἐν αὐτῃ τινας ἐχ ὡς ἐν ἐκκλησιᾳ ζωντας, ἀλλ' ὡς κατα σαρκα ςρατευομενες, οἱ τινες και ποιεσι τον της προσευχης ἐκ ζωντων λιθων οἰκον ληςων δια την αὐτων κακιαν σπηλαιον· τις γαρ κατανοησας τα ἐν τισιν ἐκκλησιαις ἁμαρτανομενα ὑπο των νομιζομενων πορισμον εἰναι την ἑτερων εὐσεβειαν, και δεον ἐκ τε εὐαγγελιε μονον διαζην, τετο μεν μη ποιεντων, πλετον δε και πολλην κτησιν συναγοντων ἐκ ἐρει σπηλαιον ληςων γεγονεναι το τηλικετον της ἐκκλησιας μυςηριον; ὡς' ἀν εἰπειν τον Ιησεν ἐπι τοις ἁμαρτανομενοις ἐν ᾡ ᾠκοδομησεν ἱερῳ ζωντι, το, τι ἀπο των ψαλμων ἐτως ἐχον· τις ὠφελεια ἐν τῳ αἱματι με ἐν τῳ καταβηναι με εἰς διαφθοραν; και το ἀπο τε, ὡς οἰμαι, Ωσηε, ἐνθα ἡ τε Ιησε ψυχη λεγει δυσαρεςεμενη τῳ βιῳ των ἁμαρτανοντων, και ἐν τῳ ἱερῳ εἰναι δοκεντων, το· οἰμοι ὁτι ἐγεννηθην ὡς συναγων καλαμην ἐν ἀμητῳ, και ὡς ἐπιφυλλιδα ἐν τρυγητῳ, ἐκ ὀντος ςαχυος τε φαγειν τα πρωτογονα. οἰμαι ψυχη, ὁτι ἀπολωλεν εὐλαβης ἀπο της γης, και ὁ κατορθων ἐν ἀνθρωποις ἐχ ὑπαρχει. και ἐαν προσκοπτης γε τῳ ταυτα λεγειν τον Ιησεν, και πενθεντα ἡμων τα πταισματα φασκειν το· οἰμοι ψυχη, συνεξετασον τετοις το ἀπο τε εὐαγγελιε, ἐνθα γεγραπται ὁτι ἰδων την Ιερεσαλημ, ἐκλαυσεν ἐπ' αὐτῃ, και εἰπε· και μαλλον γε εἰπερ εὐλογως ἐκλαυσεν ἐπι Ιερεσαλημ, εὐλογωτερον κλαυσεται ἐπι την ἐκκλησιαν, οἰκοδομηθεισαν μεν ἱνα οἰκος προσευχης ᾐ, γενομενην δε δια την αἰσχροκερδειαν και τρυφην τινων, ἀλλ' εἰθε μη και των ἡγεμενων τε λαε, σπηλαιον ληςων. ἀλλα τοτε μεν εἰσηλθεν Ιησες εἰς το ἱερον τε Θεε, και ἐκαθαρεν αὐτο ἐκβαλων παντας τες πωλεντας, και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ, και τας τραπεζας των κολλυβιςων καταςρεψας, μετα των καθεδρων ἐν αἱς ἐκαθεζοντο οἱ πωλεντες τας περιςερας. νυν δε ὁσον

μεν

21. Nunc autem conflatum ex vivis lapidibus templum ecclesiam esse existimo, in eaque nonnullos esse, qui non quasi in ecclesia vivant, sed quasi *secundum carnem militent*; quique orationis ex vivis lapidibus constructam domum per suam nequitiam latronum speluncam faciant: quis enim, qostquam peccata in ecclesiis quibusdam ab iis commissa perspexerit, qui aliorum pietatem quæstum esse existimant, cumque ex evangelio victum petere oporteat, id quidem non faciunt, sed divitias, ingentesque facultates comparant, tantum illud ecclesiæ mysterium latronum speluncam esse factum non fateatur? adeo ut de peccatis, in vivo, quod ipse ædificavit, templo admissis apposite id dicat Christus, quod e psalmis depromptum est: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* & quod apud Osee, ni fallor, extat, ubi Jesu anima, vita peccatorum, qui in templo nihilo minus esse videntur, offensa ✱ ait: *Væ mihi, quia factus sum sicut, qui congregat stipulam in messe, & sicut racemos in vindemia, cum non sit spica ad comedendum primitiva. Væ mihi anima, quia periit pius de terra, & non est in hominibus, qui corrigat.* Si hac porro Jesu oratione, quodque lapsus nostros deflens dixerit: *Væ mihi anima*, offenderis, cum his contende, quæ habentur in evangelio, ubi scriptum est, *videntem eum Jerusalem flevisse super illam, & dixisse.* Quod si super Jerusalem cum ratione flevit, longe magis etiam consentaneum erit, ut super ecclesiam fleat, quæ ad id ædificata est, ut domus sit orationis, at propter turpem nonnullorum quæstum ac luxum, atque utinam non & principum populi, spelunca latronum effecta est. Verum tunc ingressus est quidem Jesus in templum Dei, & illud expurgavit, ejectis omnibus vendentibus & ementibus in templo, & mensis numulariorum eversis, una cnm cathedris, in quibus sedebant, qui vendebant columbas. Nunc autem quamdiu non obser-

van-

μεν ἐκ ἐπισκοπȣνται οἱ τῳ ὀνοματι Ιησȣ Χριϛȣ γινομενοι ἐπι το αὐτο ἐν συναγωγαις, εἰσιν οἱ πωλȣντες και ἀγοραζοντες ἐν τῳ ἱερῳ, και τα λοιπα ποιȣντες, και ἐδαμȣ Ιησȣς αὐτοις ἐπιφαινεται, ἱνα ἐκβαλων σωσῃ τȣς λοιπȣς, ἠ κἀκεινȣς ἐκβληθεντας ποιησῃ συναισθηθηναι της ἁμαρτιας, και εἰσελθειν εἰς το ἱερον, ἐκετι μετα τȣ πωλειν, και ἀγοραζειν, ἠ τα λοιπα ποιειν· ἐπαν δε ἐπισκεψηται ἐπι τας ἁμαρτιας ἡμων, και ὡς ἀγαπων ἡμας ἐπιδημησῃ, ἱνα παιδευσῃ και μαϛιγωσῃ ὡς υἱȣς, ὁπως ἡμας παραδεξηται, τοτε εἰσελευσεται ἡ δυναμις Ιησȣ συναγομενων ἡμων και τȣ πνευματος τȣ ἁγιȣ, και εἰσελθȣσα ἐκβαλει παντας τȣς πωλȣντας, και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ· πωλȣντας μεν, και ὡσπερει ἀπεμπωλȣντας εἰ και τι χρηϛον εἰχον, ἀγοραζοντας δε ἀντ᾽ ἐκεινων τα φαυλα, και ταυτα ἐν τῳ ἱερῳ τȣ θεȣ τῃ ἐκκλησιᾳ πραττοντας. ἀλλ᾽ εἰθε εἰσελθων εἰς το ἱερον τȣ πατρος, την ἐκκλησιαν, τον οἰκον της προσευχης, καταβαλλοι ὁ Ιησȣς τας των κολλυβιϛων και φιλαργυρων τραπεζας, και εἰς πολλα εὐτελη και ἐδενος λογȣ ἀξια κατακερματιζοντων τα δοκιμα ἀργυρια ἱνα βλαψωσι μεν ἐκεινȣς οἱς κολλυβιζȣσιν, αὐτοι δε μη εἰς δεον χρησωνται τῳ ἀργυριῳ. εἰσι δε και ἀλλοι ἐν τῳ ἱερῳ πωλȣντες και ἀγοραζοντες τας Χριϛȣ περιϛερας, και παραδιδοντες τȣς ἀκεραιȣς ὡς περιϛερας, τȣς εὐξαμενȣς και εἰποντας· τις δωσει μοι πτερυγας ὡσει περιϛερας, και πεταθησομαι, και καταπαυσω; και ἐπαχυθεντας, ἀρχȣσιν οἱς ἐ δει.

Και νομιζω ἁρμοζειν τον περι των πωλȣντων τας περιϛερας λογον τοις παραδιδȣσι τας ἐκκλησιας αἰσχροκερδεσι, και τυραννικοις, και ἀνεπιϛημοσι, και ἀνευλαβεσιν ἐπισκοποις, ἠ πρεσβυτεροις, ἠ διακονοις· διοπερ μονων των πωλȣντων τας περιϛερας καθεδρας ὠνομασεν ὁ Ματθαιος, και ὁ Μαρκος, ἁς φασι κατεϛραφθαι ὑπο τȣ Ιησȣ· ὡς εἰθε τȣτων ἠκȣον μετα τȣ πρεποντος νȣ τῃ θειᾳ γραφῃ οἱ ἐπι της καθεδρας Μωϋσεως αὐχȣντες καθεζεσθαι, και πωλȣντες ὁλας ἐκκλησιας περιϛερων, και

παρα-

vantur, qui in nomine Jesu Christi simul in conventibus coeunt, ii sunt, qui vendunt, & emunt in templo, & reliqua faciunt, neque iis ullo modo videndum se dat Jesus, ut ejectis illis reliquos servet, vel ut illos ejectos in peccati sui agnitionem & conscientiam adducat, & in templum rursus, non vendendi, vel emendi, ac reliqua faciendi gratia, introducat; postquam autem peccata nostra inspexerit, & quasi nos amore prosequens advenerit, ut nos castiget, & tanquam filios a se deinde admittendos flagris cædat; tunc congregatis nobis & Spiritu sancto ingredietur Jesu potestas, eaque ingressa vendentes omnes ac ementes in templo ejiciet; vendentes quidem & quasi nundinantes, si quid boni habuerunt; pro iis autem mala ementes; atque hæc in Dei templo, ecclesia nimirum agentes. Atque utinam in Patris sui templum, ecclesiam scilicet, orationis domum ingressus Jesus, numulariorum & avarorum mensas deturbet, & qui probam pecuniam vilibus ac nullius pretii numulis commutant, ut eos, quorum numos permutant, afficiant damno; ipsi vero in res necessarias pecuniam neutiquam expendant. Sunt autem alii, qui in templo Christi columbas vendunt & emunt, & principibus contra fas tradunt eos, qui sunt *simplices sicut columbæ*, qui oraverunt, & dixerunt: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* quorumque exauditæ preces & acceptæ sunt.

22. Ego vero, quod de columbarum venditoribus scriptum est, his convenire existimo, qui ecclesias avaris, tyrannicis, indoctis, & irreligiosis episcopis, presbyteris, vel diaconis tradunt: quocirca de eorum tantummodo cathedris, qui columbas vendebant, mentionem fecerunt Matthæus & Marcus, quas a Jesu eversas fuisse commemorant. Atque utinam hæc mente divinæ scripturæ accommodata audirent, qui supra cathedram Moysis sedere se gloriantur, & totas

colum-

παραδιδοντες αὐτας τοιυτοις προεςηκοσι, περι ὧν λεγοιτ' ἀν το ἐν τῳ Ιερέμιᾳ ὑπο τυ κυριυ λεγομενον· οἱ ἡγυμενοι τυ λαυ μυ ἐμε ὐκ ἤδεισαν· υἱοι ἄφρονες εἰσι, και ὐ συνετοι, σοφοι εἰσι τυ κακοποιησαι, το δε καλως ποιησαι ὐκ ἐγνωσαν· και το ἐν τῳ Μιχαιᾳ, οἶμαι, ὑτω λελεγμενον· οἱ ἡγυμενοι τυ λαυ μυ ἐκβληθησονται ἐξ οἰκυ τρυφης αὐτων· εἰ γαρ ἤκυον, ὐκ ἀν ἐπωλησαν τας χρ-ςυ περιςερας, ἀλλα κατεςησαν ἀρχοντας αὐτων φειδομενυς των περιςερων, και προνουμενυς της σωτηριας αὐτων, και ὐ περιβλεπομενυς τινα ὡς παχειαν περιςεραν θυσαντες καταθοινησονται. λεγει δε Ιησυς τοις ἐκβαλλομενοις, ὡς πωλυσι και ἀγοραζυσι, και τοις κολλυβιςαις, και τοις πωλυσι τας περιςερας, δυσωπων αὐτυς ἀπο των ὡς ἐκ προσωπυ τυ πατρος λεγομενων προφητειων, ὁτι το μεν γεγραμμενον ἐςιν· ὁ οἶκος μυ οἶκος προσευχης κληθησεται· ὐδεν γαρ ἀλλο δει εἶναι ἐν ἐκκλησιᾳ θευ ἡ εὐχην πασης ἁγιας πραξεως, και προκαλυμενης την τυ θευ ἐπισκοπην εἰς εὐχην παρα θεῳ λογιζομενης, καθο και το, ἀδιαλειπτως προσευχεσθε, δυνατον ἐςιν· ὑμεις δε, ὦ ὑτοι, ταις ὑμετεραις κακιαις τον της προσευχης οἶκον σπηλαιον ληςων πεποιηκατε, και εὑρειν ἐςι πολλαχυ κατα βραχυ ὑτως εἰς διαςροφην ὁδευσαντα τα της νομιζομενης ἐκκλησιας πραγματα, ὡς μηδεν σπηλαιυ ληςων διαφερειν το ἀθροισμα συναγομενον ἐν ὀνοματι χριςυ, ὡς' ἀν λεγεσθαι αὐτοις· δι' ὑμας δια παντος το ὀνομα μυ βλασφημειται ἐν τοις ἐθνεσιν. εἰ δε δει τα εἰδη τρια τυγχανοντα των ἐνταυτα κατειλεγμενων προσφιλονεικησαντα τῃ σαφηνειᾳ της γραφης ἐπιμελεςερον διηγησασθαι μηποτε οἱ μεν ἐν τῳ λαῳ μηδενι ἠ τῳ κοσμῳ σχολαζοντες, και περι το πωλειν και ἀγοραζειν μονον τας διατριβας ἐχοντες, και σπανιως ταις προσευχαις προσκαρτερυντες, και οἷς ἀπαιτει ἐργοις ὁ θειος λογος, εἰσιν οἱ πωλυντες και ἀγοραζοντες ἐν τῳ ἱερῳ τυ θευ· οἱ δε μη καλως διακονοι διοκυντες τα της ἐκκλησιας χρηματα, ἀλλ' ἀει μεν ταυτα ψηλαφωντες, ὐ καλως δε αὐτα οἰκονομυντες, ἀλλα σωρευοντες τον

νομι-

columbarum ecclesias vendunt, easque ejusmodi præfectis tradunt, de quibus id dici potest, quod in Jeremia a Domino profertur: *Principes populi mei me non cognoverunt: filii insipientes sunt, & vecordes: sapientes sunt, ut faciant mala, bene autem facere nescierunt;* & quod apud Michæam, opinor, his verbis conceptum est: *Principes populi mei ejicientur de domo deliciarum suarum:* hæc enim si audissent, columbas Christi minime profecto vendidissent, sed principes columbis parcentes, ac de earum salute sollicitos constituissent; neque circumspicientes, quonam mactato, haud secus ac pingui columba epulaturi sint. Ejectis autem iis, quod venderent, atque emerent, nec non & numulariis & columbarum venditoribus pudorem incutiens Jesus ex vaticiniis, quasi ex patris sui persona editis, scriptum esse dicit: *Domus mea, domus orationis vocabitur;* nec enim aliud quidquam in ecclesia Dei esse oportet, quam petitionem sancti cujuslibet operis, & visitationem Dei arcessentis, & precationis loco apud Deum habiti, juxta quod possibile illud est: *Sine intermissione orate;* at vos orationis domum flagitiis vestris latronum speluncam fecistis: & sæpenumero ad depravationem paulatim ita vergentes ecclesiæ creditæ res comperire licet, ut a latronum spelunca in nomine Christi congregatus cœtus minime differat, ita ut illis dici queat: *Propter vos semper nomen meum blasphematur in gentibus.* Quod si illustrandæ scripturæ gratia tria eorum genera, qui hic congregati erant, accuratius exponenda sunt, videndum, an non, qui e populo nullis aliis, quam mundi rebus occupantur, & vendendo solum emendoque dediti sunt, raro autem orationibus, &, quæ desiderat divinum Verbum, operibus incumbunt, ii sint, qui in Dei templo vendunt & emunt: diaconi vero, qui ecclesiæ pecunias non recte dispensant, sed eas semper manibus contrectant, non honeste vero administrant, sed ea, quæ

νομιζομενον πλυτον, και χρηματα, ἱνα πλυτωσιν ἀπο των εἰς λογον πτωχων διδομενων, ὑτοι εἰσιν οἱ κολλυβισαι τραπεζας χρηματων ἐχοντες, ἁς κατεςρεψεν ὁ Ιησυς· οἱ δε τας πρωτοκαθεδριας πεπιςευμενοι τυ λαυ ἐπισκοποι και πρεσβυτεροι, και ὡσπερει ὑποδιδομενοι ὁλας ἐκκλησιας οἱς ὑ χρη, και καθιςαντες ὑς ὑ δει ἀρχοντας, ὑτοι εἰσιν οἱ πωλυντες τας περιςερας, ὡν τας καθεδρας κατεςρεψεν ὁ Ιησυς. ἑκαςος ὑν των ἐπι καθεδρας καθεζομενων ἐκκλεσιαςικης, και ἀγαπωντων τας πρωτοκαθεδριας ἐν ταις συναγωγαις, προσεχετω μηποτε ὑτω καθεζεται ἐπι της ἑαυτυ καθεδρας, ὡςε ἐλθοντα τον Ιησυν καταςρεψαι αὐτην, ὡς ἀξιαν καταςροφης. ἀλλα και ἑκαςος των ἀπο διακονιας συναγοντων χρηματα, νοησας την προκειμενην γραφην, μηκετι σωρευετω εἰς τας τραπεζας ἀργυριον, ἱνα μη καταςρεψη αὐτας ὁ Ιησυς. ἀλλα και οἱ ὑπο μεριμνων τε και φροντιδων βιωτικων ἀγομενοι εἰς ἀγορασμυς και πρασεις, φροντιζετωσαν μηποτε ἐλθων ὁ Ιησυς ἐκβαλῃ αὐτυς ἐκ τυ ἱερυ, ὁτε ὁ ἐκβεβλημενος ὑδε ἐλπιδα τυ εἰσελθειν ἐχει, ὁθεν ἐξεβληθη. και ὑποφαινεται μοι ἐρευνωντι την ἐκκειμενην γραφην, μηποτε ταυτα ὁ Ιησυς ποιησῃ και κατα την δευτεραν ἐπιδημιαν, ἡ κατα την προσδοκωμενην θειαν κρισιν· εἰσελθων γαρ εἰς το ἱερον τυ θευ ὁλον, την πασαν ἐκκλησιαν την, ἐξ ὑ συνεςη ἐκκλησια, ἐν ὀνοματι χριςυ συνεςηκυιαν μεχρι της συντελειας τυ αἰωνος, ὑς ἀν εὑρῃ τῳ πωλειν και ἀγοραζειν σχολασαντας των νομιζομενων εἰναι ἐν τῳ ἱερῳ τυ θευ ἐκβαλῃ· και ὑς ἀν εὑρῃ τραπεζας πηξαντας και γινομενυς κολλυβιςας, ἐλεγξει καταςρεψας αὐτων τας τραπεζας, και τῳ λογῳ δειξας οἱα περι το ἀργυριον ἡμαρτηκασι· τοτε δε και τας, ὡς διηγησαμεθα, καθεδρας των πωλυντων τας περιςερας καταςρεψει. εἰ δε τις ὑδεν των τριων τυτων εἰδων ἐχει, και ἐν τῳ ναῳ εὑρισκεται τυ θευ, θαῤῥειτω,

ὑτε

vulgo divitiæ exiſtimantur eſſe, & pecunias coacervant, ut ex iis, quæ pauperum nomine erogantur, divites fiant, hi numularii ſint, pecuniarum menſas habentes, quas Servator evertit: epiſcopi autem & presbyteri, quibus priores populi ſedes attributæ ſunt, quique totas eccleſias, quibus minime oportet, tradunt, & principes, quos non expedit, conſtituunt, ii ſint columbarum venditores, quorum menſas peſſundedit Jeſus. Unusquisque ergo eorum, qui in cathedra eccleſiæ ſedent, & *diligunt primas cathedras in ſynagogis*, videat, an non ita in cathedra ſua ſedeat, ut, cum advenerit Jeſus, eam, utpote dignam, quæ evertatur, ſit everſurus. Sed & quisquis ex diaconatu pecunias corradit, poſtquam propoſitum ſcripturæ locum animo hauſerit, argentum menſis amplius non congerat, ne eas deturbet Jeſus. Præterea, quos curæ, & vitæ hujus ſollicitudines venditionibus emptionibusque implicant, caveant, ne adveniens Jeſus templo eos ejiciat, quando ſcilicet, qui ejectus eſt, eo etiam regrediendi, unde ejectus eſt, ſpe caret. Quin etiam præſentem ſcripturæ locum perſcrutanti mihi, an non hæc in ſecundo adventu, qui expectati divini judicii tempore continget, acturus ſit Servator, aliqua mihi inceſſit dubitatio: nam cum in templum Dei univerſum ingreſſus fuerit, totam videlicet eccleſiam, quæ, ex quo conſtituta eſt eccleſia, in nomine Chriſti ad conſummationem uſque ſæculi perſeverat, quoscumque ex iis, qui in templo Dei eſſe creduntur, emptioni venditionique operam dediſſe compererit, ejiciet; quosque menſas ſtatuiſſe, & numulariæ rei vacaſſe deprehenderit, everſis eorum menſis, peccatisque omnibus circa pecuniam admiſſis, ſermone apertis ac patefactis coarguet; tunc quoque eorum etiam, ut diximus, qui columbas vendunt, cathedras ſubvertet. Quod ſi tribus his generibus aliquis neutiquam fuerit affinis, & in Dei templo inveniatur,

ὔτε γαρ ἐκβληθησεται ὑπο τῦ Ιησῦ, ὔτε τι των αὐτῦ καταςραφησεται, ὐθ᾽ ὡς ποιησας τον οἰκον προσευχης σπηλαιον ληςων ὀνειδισθησεται ὡς ληςης, ὁτε κολασθησονται οἱ ποιησαντες τη ἑαυτων ληςεια και ἀδικια τον οἰκον της προσευχης σπηλαιον ληςων.

Εἰρημενῦ τοινυν εἰς το ῥητον της ὑποπεσυσης ἡμιν και εἰς την ἐκκλησιαν διχως ἀποδεδομενης διηγησεως, φερε μετα ταυτα ἰδωμεν εἰ δυναται και ὕτω τα κατα τον τοπον νοηθηναι. ὐκ ἐλαττον της ἐκκλησιας φυσει ἱερον ἐςι Θεῦ πασα λογικη φυσις κατεσκευασμενη ἱνα χωρηση δοξαν Θεῦ, περι ἡς γεγραπται ἐν τῃ δευτερᾳ των παραλειπομενων, και τῃ τριτῃ των βασιλειων, ὀφθεισης μετα την οἰκοδομην τῦ νεω ἐν αὐτῳ. τῦτο δε το φυσει ἱερον τῦ Θεῦ, την ψυχην, πεπληρωκαμεν οἱ ἁμαρτανοντες πωλῦντων και ἀγοραζοντων λογισμων, και ἀλλων περι ἀργυριῦ παντα σκοπῦντων διαλογισμων. πεπληρωκαμεν δε ἁμαρτανοντες, και ἀλλων πωλῦντων και ἀπεμπωλῦντων εἰ τι ἁγιον καταλειμμα ἐν τῃ ψυχῃ ἡμων γεγενηται, ὁπερ ἠν περιςερα. λεγει ὐν τοις ἁμαρτανῦσιν ὁ Ιησῦς, και πεπληρωμενοις ληςων λογισμων το· γεγραπται, ὁ οἰκος μῦ, οἰκος προσευχης κληθησεται· ὑμεις δε αὐτον πεποιηκατε σπηλαιον ληςων. ὁ μεν ὐν Ιησῦς τῦς ποιησαντας σπηλαιον ληςων τον οἰκον της προσευχης ληςας ἐξεβαλεν ἐκ τῦ ἱερῦ· οἱ δε τα αὐτα τοις ληςαις φρονῦντες, περι μεν Ιησῦ εἰρηκασι· ςαυρῦ, ςαυρῦ αὐτον· περι δε τῦ ληςῦ Βαραββα· ἀπολυσον ὑμιν τον Βαραββαν. διοπερ μεχρι σημερον Ιῦδαιοι Ιησῦν μεν ὐκ ἐχῦσιν, ὐ γαρ πεπιςευκασιν εἰς τον υἱον τῦ Θεῦ· ἐχῦσι δε μεθ᾽ ἑαυτων τον ἀπο των πνευματικων της πονηριας Βαραββαν τον ληςην ἡδη κεκρατημενον, και εἰς φυλακην καταπεκλεισμενον, ὁν καθ᾽ ἑαυτων ἠξιωσαν ἀπολυθηναι. δια τῦτο ἀρχει των ἀπιςων Ιῦδαιων Βαραββας ὁ ληςης.

Περι

confidat ille, a Jesu enim minime ejicietur, neque de rebus ad eum pertinentibus quidquam evertetur, neque quasi, qui latronum speluncam domum orationis fecerit, verbis tanquam latro castigabitur, cum pœnas dabunt, qui latrociniis suis & nequitia domum orationis latronum speluncam fecerunt.

23. Postquam ergo excogitatam a nobis, & ecclesiæ duplici modo applicatam expositionem super hoc loco tradidimus, agedum, an eo quoque pacto intelligi possint, quæ hoc habentur loco, præterea videamus. Haud secus ac ecclesia, naturaliter templum Dei est universa natura ratione prædita, ad id creata, ut capiat gloriam Dei, quæ Paralipomenon secundo, & tertio Regum visa esse in templo post ipsius structuram narratur. Id autem, quod natura suapte templum Dei est, animam scilicet, vendentibus & ementibus cogitationibus, & quæcumque ad rem numulariam pertinent, attendentibus nos peccantes complevimus; atque aliis item, dum peccatis dediti sumus, vendentibus & nundinantibus quidquid sanctum in anima nostra reliquum fuit, quod erat columba, replevimus. Qui ergo peccatis addicti sunt, & cogitationibus, quæ latronum similes sunt, repleti sunt, iis ait Jesus: *Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Latrones ergo, qui domum orationis speluncam fecerunt latronum, templo ejecit Jesus: at qui eadem de Jesu sentiunt, quæ latrones, de Jesu quidem dixerunt: *Crucifige, crucifige eum;* de latrone autem Barabba: *Dimitte nobis Barabbam.* Quocirca ad hanc usque diem Jesum quidem non habent Judæi, nec enim in Filium Dei crediderunt; at latronem Barabbam, qui de spiritualibus nequitiæ est, jam comprehensum & carcere conclusum secum habent, quem adversum se dimitti postulaverunt: propterea incredulorum Judæorum imperium tenet Barabbas latro.

Περι των ἐν τῳ ἱερῳ θεραπευθεντων τυφλων και χωλων.

Και προσηλθον αὐτῳ τυφλοι και χωλοι ἐν τῳ ἱερῳ, και ἐθεραπευσεν αὐτους, και τα ἑξης, ἑως του· ἐκ στοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον.' τα μεν της λεξεως δηλα· ἀκολουθως δε ταις προαποδεδομεναις ἀναγωγαις λεκτεον ὁτι ἐν τῳ ἱερῳ του θεου, τῳ οἰκῳ της προσευχης, τῃ ἐκκλησιᾳ, ου παντες εἰσι βλεποντες, ουδε, ἱν᾽ ουτως ὀνομασω, ὀρθοποδουντες· εἰσι γαρ τινες και τυφλοι, και ἀλλοι χωλοι των ἀθροιζομενων, οἱ τινες ἐκ του συναισθεσθαι της ἑαυτων τυφλοτητος και χωλοτητος, και του γινωσκειν ὁτι ουδενος ἡ του θεου ἐργον ἐστι, και του λογου του θεου το θεραπευσαι αὐτους, προσελθοντες αὐτῳ θεραπευονται.

Μετα τουτο γεγραπται ὁτι οἱ ἀρχιερεις και οἱ γραμματεις, και τοιγε ἰδοντες τα θαυμασια, ἁ ἐποιησεν ὁ Ιησους, και των παιδων ἀκουοντες δοξαζοντων τον υἱον του θεου ἐν τῳ ἱερῳ, τῃ ἐκκλησιᾳ, ἠγανακτησαν καταφρονουντες των ὑμνουντων τον Ιησουν παιδιων, και ἀγανακτησαντες φασι τῳ σωτηρι· ἀκουεις τι ουτοι λεγουσιν; ὁ δε δυσωπων αὐτους ἀπεκρινατο, ὁτι τοσουτῳ χρονῳ ἐν ταις θειαις ἀναστρεφομενοι γραφαις μεχρι του δευρο, ουκ ἀνεγνωτε, ἱνα μη καταφρονησητε των ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ μικρων, και παιδιων ὑμνουντων ἐμε και τον ἐν τοις ουρανοις πατερα μου, ὁτι ἐκ στοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον; μηποτε ουν, ὡς κατα ἱστοριαν ψεκτοι εἰσιν ουτοι οἱ ἀρχιερεις και γραμματεις, ουτως και κατα την ἀναγωγην εἰσι τινες ψεκτοι ἀρχιερεις, το ὀνομα της ἐπισκοπης ου κοσμουντες τῳ ἑαυτων βιῳ, ουδε ἐνδεδυμενοι την δηλωσιν και την ἀληθειαν; ουτοι ουν καιτοιγε βλεποντες τα του θεου θαυμασια, ουδεν ἡττον καταφρονουσι των ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ μικρων μεν και νηπιων, ὑμνουντων δε τον θεον και τον χριστον αὐτου, και ἀγανακτουσιν ἐπι τῃ τουτων προκοπῃ, και κατηγορουσιν αὐτων παρα τῳ Ιησου, ὡς ἁμαρτανοντων

των

De sanatis in templo cæcis & claudis.

24. *Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanavit eos*, & reliqua, usque ad id: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Litteræ sensus planus est & facilis; sed ut anagogicas interpretationes supra traditas persequar, in templo Dei, domo orationis, ecclesia scilicet non omnes videre, neque omnes, ut ita loquar, recto pede incedere dicendum est; nam ex iis, qui congregati sunt, cæci sunt nonnulli, alii vero claudi, qui, quod cæcitatem & claudicationem sibi consciant, & a solo Deo, & Dei Verbo sanari se posse intelligant, postquam ad id accesserunt, sanantur.

25. Deinceps vero scriptum est, principes Sacerdotum, & Scribas, etiamsi portenta a Jesu edita vidissent, & pueros in templo, hoc est, in ecclesia Filium Dei laudibus celebrantes audirent, spretis pueris Jesum laudantibus indignatos esse, præque indignatione Sospitatori dixisse: *Audis, quid isti dicunt?* at eum pudorem illis incutientem respondisse: Vos, qui in sacrarum scripturarum lectione tamdiu hactenus versati estis, nonne legistis: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*, ut ne parvulos in ecclesia ac puerulos me, meumque Patrem, qui in cœlis est, laudantes aspernemini? Quemadmodum ergo juxta historiam reprehendendi sunt principes hi Sacerdotum, & Scribæ, an non juxta anagogen reprehendendi quoque sunt quidam principes sacerdotum, episcopatus nomen vita sua & moribus non ornantes, neque scientia & veritate induti? Hi ergo, etiamsi Dei miracula videant, tamen eos, qui in ecclesia parvuli quidem & pueruli sunt, sed Deum nihilo secius, ipsiusque Christum laudant, contemnunt, ipsorumque profectum ægre ferunt; & qui minime peccant, tanquam

των μη αμαρτανοντων, και ως ακεοντων πασαν ταξιν τηρεντων, και λεγεσιν αυτω· ακεεις τι ετοι λεγεσι; και τετο δε ετι μαλλον συνησομεν, επιςησαντες τινα τροπον πολλακις τοις ζεεσι τω πνευματι, και μεχρι φυλακων προς τες απιςες παραβαλλομενοις, και κινδυνε καταφρονεσι, και μετα πασης ευτονιας ασκεσιν αγνειαν και παρθενειαν, ιδιωταις τη λεξει, επιπλησσεσιν ως αταxτοις οι ψεκτοι αρχιερεις, και εγκαλεσιν αυτοις παρα τω Ιησε, ως αυτοι δικαιοτερον πραττοντες των ετω σπεδαιων, και χρηςων παιδιων. αλλ' ο Ιησες τοις παιδιοις μεν μαρτυρει, τοις δε αρχιερευσιν αμαθιαν εγκαλει δια τε λεγειν· εδεποτε ανεγνωτε οτι εκ ςοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αινον; και επαν ιδης εν τη εκκλησια της, κατα τον προτερον, ως αρτιγεννητα βρεφη το λογικον αδολον γαλα επιποθεντας και θηλαζοντας αυτο γαλα ποτιζομενες, ετι και υμνεντας τον θεον τη πιςει, και τω βιω, θεωρει οτι πληρεται επ' αυτων το· εκ ςοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αινον· εαυτω γαρ ο θεος αινον εν τοις τοιετοις καταρτιζεται, εφ' οις ευχαριςων τω πατρι ο Ιησες λεγει· εξομολογεμαι σοι πατερ κυριε τε ερανε και της γης, οτι απεκρυψας ταυτα απο σοφων και συνετων, και απεκαλυψας αυτα νηπιοις. ναι ο πατηρ, οτι ετως εγενετο, και τα εξης.

Περι της ξηρανθεισης συκης.

Και καταλιπων αυτες, εξηλθεν εξω της πολεως εως εις Βηθανιαν, και τα εξης, εως τε· και παντα οσα αν αιτησητε εν τη προσευχη πιςευοντες, ληψεσθε. τινας καταλιπων ο Ιησες εξηλθε της των Ιεροσολυμων πολεως, αφ' ης εξελθων εν Βηθανια ην; η τες ιδοντας μεν αρχιερεις, και γραμματεις τε λαε τα θαυμασια α εποιησε, και τες παιδας κραζοντας εν τω ιερω και λεγοντας· ωσαννα τω υιω Δαβιδ, εδεν δε ηττον αγανακτησαντας επι τοις αινεσι τον Χριςον, και δια τετο

ελεγ-

peccantes, & quasi morem neutiquam gerentes, qui partes suas ac vicem recte tuentur, apud Jesum accusant, eique dicunt: *Audis, quid isti dicunt?* Id vero nobis intellectu etiam facilius erit, si in mentem revocaverimus, quemadmodum spiritu ferventes, & ad carcerem usque cum infidelibus dimicantes, & periculum spernentes, & castitatem ac virginitatem constantissime servantes, in litteris vero ignaros, quasi dissolutos increpant reprehensione digni sacerdotum principes, eosque apud Jesum accusant, quasi probis usque adeo bonisque pueris æquius sanctiusque se gerant. At Jesus pueros quidem testimonio suo comprobat, sacerdotum autem principibus ignorantiam objicit, dicens: *Numquid legistis, quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* & cum in ecclesia eos videris, qui, ut superius diximus, *sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscunt*, & lactentes ipsum lac potant, & Deum præterea fide & vita sua prædicant, in illis id compleri animadverte: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*: in ejusmodi enim hominibus laudem sibi ipse parat Deus, quorum nomine Patri gratias agens Jesus dicit: *Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit*, & cætera.

De ficu arefacta.

26. *Et relictis illis abiit foras extra civitatem, usque in Bethaniam*, & quæ subnexa sunt, usque ad id: *Et omnia, quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Quibusnam relictis ex urbe Jerosolyma excessit Jesus, e qua cum exiisset, manebat in Bethania? An, Sacerdotum principibus ac Scribis populi, qui prodigia ab illo edita, & clamantes in templo pueros, ac dicentes: *Osanna filio David*, viderunt, & iis nihilominus Christum laudantibus succensuerunt, proptereaque

ἐλεγχθεντας, ὡς μη νενοηκοτας το· ἐκ στοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἶνον; και ἐπει κατελιπεν ἐκεινα τα Ιεροσολυμα, και ἔξω γεγονε της πωλεως, δια τουτο πεπτωκε, και λιθος ἐπι λιθον ἤρξατο μη μενειν, ἀλλα και καθαιρεισθαι, ἑως παντα καταλυθῃ. ἦλθεν εἰς Βηθανιαν, τον της ὑπακοης οἶκον, την ἐκκλησιαν, ἔνθα και ηὐλισθη, και ἀνεπαυσατο, ἐπει μη εἶχεν ἐν Ιεροσολυμοις που την κεφαλην κλιναι, ἅτε τοιουτων ἀρχιερεων και γραμματεων ὄντων ἐν αὐτοις. ὅτε δε ἀνεπαυσατο ἐν τῃ Βηθανιᾳ τῳ της ὑπακοης οἰκῳ, μετα την ἀρχην του συστηναι την ἐκκλησιαν, και ἀναπαυσασθαι τον Χριστον ἐν αὐτῃ, τοτε ἐπαναγει εἰς την πολιν ἥν καταλελοιπε, και ἧς ἔξω γεγονε, και ἐπαναγων εἰς αὐτην πεινᾳ, και μιαν ἰδων συκην ἐπι της ὁδου, το δενδρον του λαου, ἦλθεν ἐπ' αὐτην, και οὐδεν εὗρεν ἐν αὐτῃ βρωσιμον, ἀλλα μονον ζωης ἐμφασιν· φυλλα γαρ χωρις καρπων ἐν τῃ συκῃ· εἶτ' ἐπει ἔμψυχος ἦν αὐτη ἡ συκη, δια τουτο λεγει ὡς ἀκουουσῃ την πρεπουσαν αὐτῃ ἀραν. το τε λεγομενον τοιουτον ἦν· ὅσον συνεστηκεν ὁ ἐνεστως αἰων, μηκετι γενοιτο ἐν σοι καρπος. δια τουτο ἀκαρπος ἐστιν ἡ Ιουδαιων συναγωγη, και τουτο γινεται αὐτῃ ἑως της συντελειας του αἰωνος, ἑως το πληρωμα των ἐθνων εἰσελθῃ. ἐξηρανθη δε ἡ συκη ἐτι ἐπιδημουντος τῳ βιῳ των ἀνθρωπων, και ἐνανθρωπουντος Ιησου. ἰδοντες δε οἱ μαθηται ἐθαυμασαν λεγοντες· πως παραχρημα ἐξηρανθη ἡ συκη; τοις γαρ της ψυχης ὀφθαλμοις εἶδον το της ξηρανθεισης συκης μυστηριον, και ἐθαυμασαν οὐχ οὑτως ἐπι τῳ ξηρανθαι αὐτην, ὡς ἐπι τῳ παραχρημα ξηρανθαι· ἔβλεπον γαρ ξηραν την συκην, τον λαον τον Ισραηλ ἐκεινον, και θαυμαζουσι τοις μαθηταις ἐν τῳ ἑωρακεναι παραχρημα την συκην ἐξηραμμενην, ἀποκριθεις ὁ Ιησους εἶπεν ἐμπεδων το λεγομενον τῳ· ἀμην, ὅτι ἐαν ἔχητε πιστιν, και μη διακριθητε, οὐ μονον το της συκης ποιησετε, ἀλλα κἀν τῳ ὀρει τουτῳ εἰπη-

reprehensi sunt, utpote qui ad id non advertissent: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Et quoniam hanc reliquit Jerosolymam, & extra civitatem fuit, idcirco corruit, & lapis super lapidem non amplius manere, imo & subverti cœpit, donec omnia exscinderentur. Venit in Bethaniam, obedientiæ domum, ecclesiam nimirum, ubi diversatus est, & requievit; quandoquidem Jerosolymæ, ubi reclinaret caput, utpote ejusmodi principibus Sacerdotum ac Scribis eam incolentibus, non habebat. Postquam autem in Bethania, obedientiæ scilicet domo, conquievit, postquam constitui cœpta est ecclesia, & in ea conquiescendi initium fecit Christus, tunc in civitatem, quam reliquerat, & extra quam fuerat, revertitur, & in eam revertens esurit; & visa una in via ficu, quæ populi arbor erat, accessit ad eam; & nihil in ea edule, sed vitæ tantum signa invenit; folia quippe in ea erant, absque ullo fructu; tunc vero quoniam animata erat ficus, eam propterea, quasi debitam sibi imprecationem audiret, compellat his verbis: Nunquam tibi innascatur fructus, quamdiu perseverabit præsens ætas. Inde fit, ut sterilis existat Judæorum synagoga, & ad consummationem usque sæculi, donec plenitudo gentium adveniat, talis erit. Exaruit autem ficus, cum inter homines humano corpore indutus & ipse Jesus etiamnum viveret. Videntes autem discipuli mirati sunt, dicentes: *Quomodo continuo aruit ficus?* animæ quippe oculis arefactæ ficus mysterium viderunt, & non tam, quod exaruerit, quam quod subito & derepente aruerit, obstupuerunt. Aridam enim ficum, hunc nimirum Israelis populum intuebantur; & cum arefactam derepente ficum videntes discipuli mirarentur, quasi id, quod dictum fuerat, confirmans Jesus, ita respondit: *Amen, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum hoc, quod ficui contigit, facietis; sed & si monti huic dixeritis:*

Tolle-

ὅτε γαρ ἐκβληθησεται ὑπο τȣ Ιησȣ, ὅτε τι των αὐτȣ καταςραφησεται, ἀθ' ὡς ποιησας τον οἶκον προσευχης σπηλαιον ληςων ὀνειδισθησεται ὡς ληςης, ὅτε κολασθησονται οἱ ποιησαντες τη ἑαυτων ληςεια και ἀδικια τον οἶκον της προσευχης σπηλαιον ληςων.

Εἰρημενȣ τοινυν εἰς το ῥητον της ὑποπεσȣσης ἡμιν και εἰς την ἐκκλησιαν διχως ἀποδεδομενης διηγησεως, φερε μετα ταυτα ἰδωμεν εἰ δυναται και ὅτω τα κατα τον τοπον νοηθηναι. ὐκ ἐλαττον της ἐκκλησιας φυσει ἱερον ἐςι Θεȣ πασα λογικη φυσις κατεσκευασμενη ἱνα χωρηση δοξαν Θεȣ, περι ἡς γεγραπται ἐν τη δευτερα των παραλειπομενων, και τη τριτη των βασιλειων, ὀφθεισης μετα την οἰκοδομην τȣ νεω ἐν αὐτω. τȣτο δε το φυσει ἱερον τȣ Θεȣ, την ψυχην, πεπληρωκαμεν οἱ ἁμαρτανοντες πωλȣντων και ἀγοραζοντων λογισμων, και ἀλλων περι ἀργυριȣ παντα σκοπȣντων διαλογισμων. πεπληρωκαμεν δε ἁμαρτανοντες, και ἀλλων πωλȣντων και ἀπεμπωλȣντων εἰ τι ἁγιον καταλειμμα ἐν τη ψυχη ἡμων γεγενηται, ὁπερ ἠν περιςερα. λεγει ὐν τοις ἁμαρτανȣσιν ὁ Ιησȣς, και πεπληρωμενοις ληςων λογισμων το· γεγραπται, ὁ οἶκος μȣ, οἶκος προσευχης κληθησεται· ὑμεις δε αὐτον πεποιηκατε σπηλαιον ληςων. ὁ μεν ὐν Ιησȣς τȣς ποιησαντας σπηλαιον ληςων τον οἶκον της προσευχης ληςας ἐξεβαλεν ἐκ τȣ ἱερȣ· οἱ δε τα αὐτα τοις ληςαις φρονȣντες, περι μεν Ιησȣ εἰρηκασι· ςαυρȣ, ςαυρȣ αὐτον· περι δε τȣ ληςȣ Βαραββα· ἀπολυσον ὑμιν τον Βαραββαν. διοπερ μεχρι σημερον Ιȣδαιοι Ιησȣν μεν ὐκ ἐχȣσιν, ὐ γαρ πεπιςευκασιν εἰς τον υἱον τȣ Θεȣ· ἐχȣσι δε μεθ' ἑαυτων τον ἀπο των πνευματικων της πονηριας Βαραββαν τον ληςην ἠδη κεκρατημενον, και εἰς φυλακην κατακεκλεισμενον, ὁν καθ' ἑαυτων ἠξιωσαν ἀπολυθηναι. δια τȣτο ἀρχει των ἀπιςων Ιȣδαιων Βαραββας ὁ ληςης.

Περι

confidat ille, a Jesu enim minime ejicietur, neque de rebus ad eum pertinentibus quidquam evertetur, neque quasi, qui latronum speluncam domum orationis fecerit, verbis tanquam latro castigabitur, cum pœnas dabunt, qui latrociniis suis & nequitia domum orationis latronum speluncam fecerunt.

23. Postquam ergo excogitatam a nobis, & ecclesiæ duplici modo applicatam expositionem super hoc loco tradidimus, agedum, an eo quoque pacto intelligi possint, quæ hoc habentur loco, præterea videamus. Haud secus ac ecclesia, naturaliter templum Dei est universa natura ratione prædita, ad id creata, ut capiat gloriam Dei, quæ Paralipomenon secundo, & tertio Regum visa esse in templo post ipsius structuram narratur. Id autem, quod natura suapte templum Dei est, animam scilicet, vendentibus & ementibus cogitationibus, & quæcumque ad rem numulariam pertinent, attendentibus nos peccantes complevimus; atque aliis item, dum peccatis dediti sumus, vendentibus & nundinantibus quidquid sanctum in anima nostra reliquum fuit, quod erat columba, replevimus. Qui ergo peccatis addicti sunt, & cogitationibus, quæ latronum similes sunt, repleti sunt, iis ait Jesus: *Scriptum est: Domus mea, domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Latrones ergo, qui domum orationis speluncam fecerunt latronum, templo ejecit Jesus: at qui eadem de Jesu sentiunt, quæ latrones, de Jesu quidem dixerunt: *Crucifige, crucifige eum;* de latrone autem Barabba: *Dimitte nobis Barabbam.* Quocirca ad hanc usque diem Jesum quidem non habent Judæi, nec enim in Filium Dei crediderunt; at latronem Barabbam, qui de spiritualibus nequitiæ est, jam comprehensum & carcere conclusum secum habent, quem adversum se dimitti postulaverunt: propterea incredulorum Judæorum imperium tenet Barabbas latro.

Περι των ἐν τῳ ἱερῳ θεραπευθεντων τυφλων και χωλων.

Και προσηλθον αὐτῳ τυφλοι και χωλοι ἐν τῳ ἱερῳ, και ἐθεραπευσεν αὐτȣς, και τα ἑξης, ἑως τȣ· ἐκ ςοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον.' τα μεν της λεξεως δηλα· ἀκολȣθως δε ταις προαποδεδομεναις ἀναγωγαις λεκτεον ὁτι ἐν τῳ ἱερῳ τȣ θεȣ, τῳ οἰκῳ της προσευχης, τῃ ἐκκλησιᾳ, ȣ͗ παντες εἰσι βλεποντες, ȣ͗δε, ἰν' ȣ͗τως ὀνομασω, ὀρθοποδȣντες· εἰσι γαρ τινες και τυφλοι, και ἀλλοι χωλοι των ἀθροιζομενων, οἱ τινες ἐκ τȣ συναισθεσθαι της ἑαυτων τυφλοτητος και χωλοτητος, και τȣ γινωσκειν ὁτι ȣ͗δενος ἡ τȣ θεȣ ἐργον ἐςι, και τȣ λογȣ τȣ θεȣ το θεραπευσαι αὐτȣς, προσελθοντες αὐτῳ θεραπευονται.

Μετα τȣτο γεγραπται ὁτι οἱ ἀρχιερεις και οἱ γραμματεις, και τοιγε ἰδοντες τα θαυμασια, ἁ ἐποιησεν ὁ Ἰησȣς, και των παιδων ἀκȣοντες δοξαζοντων τον υἱον τȣ θεȣ ἐν τῳ ἱερῳ, τῃ ἐκκλησιᾳ, ἠγανακτησαν καταφρονȣντες των ὑμνȣντων τον Ἰησȣν παιδιων, και ἀγανακτησαντες φασι τῳ σωτηρι· ἀκȣεις τι ȣ͗τοι λεγȣσιν; ὁ δε δυσωπων αὐτȣς ἀπεκρινατο, ὁτι τοσȣτῳ χρονῳ ἐν ταις θειαις ἀναςρεφομενοι γραφαις μεχρι τȣ δευρο, ȣ͗κ ἀνεγνωτε, ἰνα μη καταφρονησητε των ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ μικρων, και παιδιων ὑμνȣντων ἐμε και τον ἐν τοις ȣ͗ρανοις πατερα μȣ, ὁτι ἐκ ςοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον; μηποτε ȣ͗ν, ὡς κατα ἱςοριαν ψεκτοι εἰσιν ȣ͗τοι οἱ ἀρχιερεις και γραμματεις, ȣ͗τως και κατα την ἀναγωγην εἰσι τινες ψεκτοι ἀρχιερεις, το ὀνομα της ἐπισκοπης ȣ͗ κοσμȣντες τῳ ἑαυτων βιῳ, ȣ͗δε ἐνδεδυμενοι την δηλωσιν και την ἀληθειαν; ȣ͗τοι ȣ͗ν καιτοιγε βλεποντες τα τȣ θεȣ θαυμασια, ȣ͗δεν ἡττον καταφρονȣσι των ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ μικρων μεν και νηπιων, ὑμνȣντων δε τον θεον και τον Χριςον αὐτȣ, και ἀγανακτȣσιν ἐπι τῃ τȣτων προκοπῃ, και κατηγορȣσιν αὐτων παρα τῳ Ἰησȣ, ὡς ἁμαρτανοντων

των

De sanatis in templo cæcis & claudis.

24. *Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanavit eos*, & reliqua, usque ad id: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Litteræ sensus planus est & facilis; sed ut anagogicas interpretationes supra traditas persequar, in templo Dei, domo orationis, ecclesia scilicet non omnes videre, neque omnes, ut ita loquar, recto pede incedere dicendum est; nam ex iis, qui congregati sunt, cæci sunt nonnulli, alii vero claudi, qui, quod cæcitatem & claudicationem sibi conscіant, & a solo Deo, & Dei Verbo sanari se posse intelligant, postquam ad id accesserunt, sanantur.

25. Deinceps vero scriptum est, principes Sacerdotum, & Scribas, etiamsi portenta a Jesu edita vidissent, & pueros in templo, hoc est, in ecclesia Filium Dei laudibus celebrantes audirent, spretis pueris Jesum laudantibus indignatos esse, præque indignatione Sospitatori dixisse: *Audis, quid isti dicunt?* at eum pudorem illis incutientem respondisse: Vos, qui in sacrarum scripturarum lectione tamdiu hactenus versati estis, nonne legistis: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*, ut ne parvulos in ecclesia ac puerulos me, meumque Patrem, qui in cœlis est, laudantes aspernemini? Quemadmodum ergo juxta historiam reprehendendi sunt principes hi Sacerdotum, & Scribæ, an non juxta anagogen reprehendendi quoque sunt quidam principes sacerdotum, episcopatus nomen vita sua & moribus non ornantes, neque scientia & veritate induti? Hi ergo, etiamsi Dei miracula videant, tamen eos, qui in ecclesia parvuli quidem & pueruli sunt, sed Deum nihilo secius, ipsiusque Christum laudant, contemnunt, ipsorumque profectum ægre ferunt; & qui minime peccant, tanquam

των μη ἁμαρτανοντων, και ὡς ἀκȣοντων πασαν ταξιν τηρȣντων, και λεγȣσιν αὐτῳ· ἀκȣεις τι ȣ̕τοι λεγȣσι; και τȣτο δε ἐτι μαλλον συνησομεν, ἐπιςησαντες τινα τροπον πολλακις τοις ζεȣσι τῳ πνευματι, και μεχρι φυλακων προς τȣς ἀπιςȣς παραβαλλομενοις, και κινδυνȣ καταφρονȣσι, και μετα πασης εὐτονιας ἀσκȣσιν ἁγνειαν και παρθενειαν, ἰδιωταις τῃ λεξει, ἐπιπλησσȣσιν ὡς ἀτακτοις οἱ ψευτοι ἀρχιερεις, και ἐγκαλȣσιν αὐτοις παρα τῳ Ιησȣ, ὡς αὐτοι δικαιοτερον πραττοντες των ȣ̔τω σπȣδαιων, και χρηςων παιδιων. ἀλλ' ὁ Ιησȣς τοις παιδιοις μεν μαρτυρει, τοις δε ἀρχιερευσιν ἀμαθιαν ἐγκαλει δια τȣ λεγειν· ȣ̕δεποτε ἀνεγνωτε ὁτι ἐκ ςοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον; και ἐπαν ἰδῃς ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ τȣς, κατα τον προτερον, ὡς ἀρτιγεννητα βρεφη το λογικον ἀδολον γαλα ἐπιποθȣντας και θηλαζοντας αὐτο γαλα ποτιζομενȣς, ἐτι και ὑμνȣντας τον θεον τῃ πιςει, και τῳ βιῳ, θεωρει ὁτι πληρȣται ἐπ' αὐτων το· ἐκ ςοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον· ἑαυτῳ γαρ ὁ θεος αἰνον ἐν τοις τοιȣτοις καταρτιζεται, ἐφ' οἱς εὐχαριςων τῳ πατρι ὁ Ιησȣς λεγει· ἐξομολογȣμαι σοι πατερ κυριε τȣ ȣ̕ρανȣ και της γης, ὁτι ἀπεκρυψας ταυτα ἀπο σοφων και συνετων, και ἀπεκαλυψας αὐτα νηπιοις. ναι ὁ πατηρ, ὁτι ȣ̔τως ἐγενετο, και τα ἑξης.

Περι της ξηρανθεισης συκης.

Και καταλιπων αὐτȣς, ἐξηλθεν ἐξω της πολεως ἑως εἰς Βηθανιαν, και τα ἑξης, ἑως τȣ· και παντα ὁσα ἀν αἰτησητε ἐν τῃ προσευχῃ πιςευοντες, ληψεσθε. τινας καταλιπων ὁ Ιησȣς ἐξηλθε της των Ιεροσολυμων πολεως, ἀφ' ἡς ἐξελθων ἐν Βηθανιᾳ ἠν; ἠ τȣς ἰδοντας μεν ἀρχιερεις, και γραμματεις τȣ λαȣ τα θαυμασια ἁ ἐποιησε, και τȣς παιδας κραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ και λεγοντας· ὡσαννα τῳ υἱῳ Δαβιδ, ȣ̕δεν δε ἡττον ἀγανακτησαντας ἐπι τοις αἰνȣσι τον Χριςον, και δια τȣτο ἐλεγ-

peccantes, & quasi morem neutiquam gerentes, qui partes suas ac vicem recte tuentur, apud Jesum accusant, eique dicunt: *Audis, quid isti dicunt?* Id vero nobis intellectu etiam facilius erit, si in mentem revocaverimus, quemadmodum spiritu ferventes, & ad carcerem usque cum infidelibus dimicantes, & periculum spernentes, & castitatem ac virginitatem constantissime servantes, in litteris vero ignaros, quasi dissolutos increpant reprehensione digni sacerdotum principes, eosque apud Jesum accusant, quasi probis usque adeo bonisque pueris æquius sanctiusque se gerant. At Jesus pueros quidem testimonio suo comprobat, sacerdotum autem principibus ignorantiam objicit, dicens: *Numquid legistis, quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* & cum in ecclesia eos videris, qui, ut superius diximus, *sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscunt*, & lactentes ipsum lac potant, & Deum præterea fide & vita sua prædicant, in illis id compleri animadverte: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*: in ejusmodi enim hominibus laudem sibi ipse parat Deus, quorum nomine Patri gratias agens Jesus dicit: *Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam sic fuit*, & cætera.

De ficu arefacta.

26. *Et relictis illis abiit foras extra civitatem, usque in Bethaniam*, & quæ subnexa sunt, usque ad id: *Et omnia, quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Quibusnam relictis ex urbe Jerosolyma excessit Jesus, e qua cum exiisset, manebat in Bethania? An, Sacerdotum principibus ac Scribis populi, qui prodigia ab illo edita, & clamantes in templo pueros, ac dicentes: *Osanna filio David*, viderunt, & iis nihilominus Christum laudantibus succensuerunt, proptereaque

ἐλεγχθεντας, ὡς μη νενοηκοτας το· ἐκ ϛοματος νηπιων και θηλαζοντων κατηρτισω αἰνον; και ἐπει κατελιπεν ἐκεινα τα Ιεροσολυμα, και ἐξω γεγονε της πωλεως, δια τυτο πεπτωκε, και λιθος ἐπι λιθον ἠρξατο μη μενειν, ἀλλα και καθαιρεισθαι, ἑως παντα καταλυθῃ. ἠλθεν εἰς Βηθανιαν, τον της ὑπακοης οἰκον, την ἐκκλησιαν, ἐνθα και ηὐλισθη, και ἀνεπαυσατο, ἐπει μη εἰχεν ἐν Ιεροσολυμοις πυ την κεφαλην κλιναι, ἁτε τοιυτων ἀρχιερεων και γραμματεων ὀντων ἐν αὐτοις. ὁτε δε ἀνεπαυσατο ἐν τῃ Βηθανιᾳ τῳ της ὑπακοης οἰκῳ, μετα την ἀρχην τυ συϛηναι την ἐκκλησιαν, και ἀναπαυσασθαι τον χριϛον ἐν αὐτῃ, τοτε ἐπαναγει εἰς την πολιν ἡν καταλελοιπε, και ἡς ἐξω γεγονε, και ἐπαναγων εἰς αὐτην πεινᾳ, και μιαν ἰδων συκην ἐπι της ὁδυ, το δενδρον τυ λαυ, ἠλθεν ἐπ' αὐτην, και ὐδεν εὑρεν ἐν αὐτῃ βρωσιμον, ἀλλα μονον ζωης ἐμφασιν· φυλλα γαρ χωρις καρπων ἐν τῃ συκῃ· εἰτ' ἐπει ἐμψυχος ἠν αὐτη ἡ συκη, δια τυτο λεγει ὡς ἀκυυσῃ την πρεπυσαν αὐτῃ ἀραν. το τε λεγομενον τοιυτον ἠν· ὁσον συνεϛηκεν ὁ ἐνεϛως αἰων, μηκετι γενοιτο ἐν σοι καρπος. δια τυτο ἀκαρπος ἐϛιν ἡ Ιυδαιων συναγωγη, και τυτο γινεται αὐτῃ ἑως της συντελειας τυ αἰωνος, ἑως το πληρωμα των ἐθνων εἰσελθῃ. ἐξηρανθη δε ἡ συκη ἐτι ἐπιδημυντος τῳ βιῳ των ἀνθρωπων, και ἐνανθρωπυντος Ιησυ. ἰδοντες δε οἱ μαθηται ἐθαυμασαν λεγοντες· πως παραχρημα ἐξηρανθη ἡ συκη; τοις γαρ της ψυχης ὀφθαλμοις εἰδον το της ξηρανθεισης συκης μυϛηριον, και ἐθαυμασαν ὐχ ὑτως ἐπι τῳ ξηρανθαι αὐτην, ὡς ἐπι τῳ παραχρημα ξηρανθαι· ἐβλεπον γαρ ξηραν την συκην, τον λαον τον Ισραηλ ἐκεινον, και θαυμαζυσι τοις μαθηταις ἐν τῳ ἑωρακεναι παραχρημα την συκην ἐξηραμμενην, ἀποκριθεις ὁ Ιησυς εἰπεν ἐμπεδων το λεγομενον τῳ· ἀμην, ὁτι ἐαν ἐχητε πιϛιν, και μη διακριθητε, ὐ μονον το της συκης ποιησετε, ἀλλα κἀν τῳ ὀρει τυτῳ εἰπη-

reprehensi sunt, utpote qui ad id non advertissent: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Et quoniam hanc reliquit Jerosolymam, & extra civitatem fuit, idcirco corruit, & lapis super lapidem non amplius manere, imo & subverti cœpit, donec omnia exscinderentur. Venit in Bethaniam, obedientiæ domum, ecclesiam nimirum, ubi diversatus est, & requievit; quandoquidem Jerosolymæ, ubi reclinaret caput, utpote ejusmodi principibus Sacerdotum ac Scribis eam incolentibus, non habebat. Postquam autem in Bethania, obedientiæ scilicet domo, conquievit, postquam constitui cœpta est ecclesia, & in ea conquiescendi initium fecit Christus, tunc in civitatem, quam reliquerat, & extra quam fuerat, revertitur, & in eam revertens esurit; & visa una in via ficu, quæ populi arbor erat, accessit ad eam; & nihil in ea edule, sed vitæ tantum signa invenit; folia quippe in ea erant, absque ullo fructu; tunc vero quoniam animata erat ficus, eam propterea, quasi debitam sibi imprecationem audiret, compellat his verbis: Nunquam tibi innascatur fructus, quamdiu perseverabit præsens ætas. Inde fit, ut sterilis existat Judæorum synagoga, & ad consummationem usque sæculi, donec plenitudo gentium adveniat, talis erit. Exaruit autem ficus, cum inter homines humano corpore indutus & ipse Jesus etiamnum viveret. Videntes autem discipuli mirati sunt, dicentes: *Quomodo continuo aruit ficus?* animæ quippe oculis arefactæ ficus mysterium viderunt, & non tam, quod exaruerit, quam quod subito & derepente aruerit, obstupuerunt. Aridam enim ficum, hunc nimirum Israelis populum intuebantur; & cum arefactam derepente ficum videntes discipuli mirarentur, quasi id, quod dictum fuerat, confirmans Jesus, ita respondit: *Amen, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum hoc, quod ficui contigit, facietis; sed & si monti huic dixeritis:*

Tolle-

ἐίπητε, ἄρθητι καὶ βλήθητι ἐις τὴν θαλασσαν, γενησεται. ὅκεν οἱ πιςευοντες μαθηται, καί μη διακρινομενοι, ποιουσι καὶ το της συκης λεγοντες αὐτη· ὑμιν ἠν ἀναγκαιον λαληθηναι τον λογον τȣ θεȣ· ἐπει δε ὀυκ ἀξιους κρινετε ἑαυτους, ἰδȣ.συςρεφομεθα ἐις τα ἐθνη, και καταλιποντες αὐτην ξηραινουσιν αὐτην, ἱν᾽ ἡ ζωτικη δυναμις αὐτης μεταβη ἐπι τȣς ἀπο των ἐθνων, και το προτερον συνεχων πνεῦμα τον λαον ἐκεινον μέταςη ἐπι τȣς ἀπο των ἐθνων· προς τῳ δε ποιειν το της συκης τȣς μαθητας, ἐπαγγελλεται αὐτοῖς ὁ τȣ θεȣ λογος, ἐαν ἐχωσι πιςιν, και μη διακριθωσιν, ὅτι τῳ δεικνυμενῳ ὑπ᾽ αὐτȣ ὀρει, τῃ ἀντικειμενῃ ἐνεργειᾳ ἐπαιρομενῃ κατα των ἀνθρωπων λεγουσιν· ἄρθητι και βληθητι ἐις την θαλασσαν, και γινεται· αἰρεται γαρ ἀφ᾽ ἑκαςȣ των ὠφελȣμενων ὑπο μαθητων Ιησȣ το βαρυ της κακιας ὀρος, ὁ σατανας, αἰροντος αὐτον τȣ νικησαντος αὐτον, και βαλλεται ἐις την θαλασσαν, την ἀβυσσον, βαλλοντος αὐτον ἐις τον ἀξιον αὐτȣ τοπον της κολασεως. και περι ταυτης της θαλασσης ἐν ψαλμοις λεγεται το· αὐτη ἡ θαλασσα ἡ μεγαλη καὶ εὐρυχωρος· ἐκει πλοια διαπορευεται, ζωα μικρα μετα μεγαλων, δρακων ὀυτος ὃν ἐπλασας ἐμπαιζειν αὐτῳ· και ἐν ἀλλῳ ψαλμῳ· ἐκει συνεθλασας τας κεφαλας τȣ δρακοντος, δηλον δε ὁτι ἐν τῃ θαλασσῃ, και ἐκει συνεθλασας την κεφαλην τȣ δρακοντος, ἐδωκας αὐτον βρωμα λαοις τοις αἰθιοψιν. αἰρεται ὀυν καθ᾽ ἑκαςον των ὑπο τȣ λογȣ καταρτιζομενων ἐις σωτηριαν ὀρος το ὑπο τȣ Ιησȣ βλεπομενον και δεικνυμενον, και βαλλεται ἐις την θαλασσαν κατα τον τȣ ἐπιτυγχανοντος μαθητȣ Ιησȣ ἐν διδασκαλιᾳ λογον, λεγοντος τῳ ἐν τῳ καθ᾽ ἑκαςων των ἀκȣοντων ὀρει· ἄρθητι και βληθητι ἐις την θαλασσαν, λεγοντος δε μετα τȣ ἐχειν πιςιν και μη διακρινεσθαι, ἱνα και το λεγομενον γενηται, και τα παντα δε ὁσα ἐαν ὁ ἐχων πιςιν και μη διακρινομενος αἰτησῃ ἐν τῃ προσευχῃ, πιςευων ληψεται.

Αὐτη δε ἐςι Βηθανια, ἐνθα ὁ ἐκ νεκρων ἀναςας Ιησȣ φιλος κατῳκει· και πας δε ὁ ὑπακȣων τῳ λογῳ τȣ θεȣ,

και

Tollere, & jacta te in mare, fiet. Qui ergo credunt discipuli, neque dubitant, id quoque efficiunt, quod ficui contigit, dicentes ei: *Vobis oportebat loqui verbum Dei, sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad gentes*, eamque a se relictam arefaciunt, ut vitalis ipsius facultas ad gentiles transeat, ad eosque spiritus populum hunc antea conservans traducatur. Præter facultatem autem id efficiendi, quod ficui contigit, discipulis etiam suis pollicetur Dei Verbum, futurum, ut, si fidem habuerint, neque dubitaverint, cum indicato a se monti, id est, adversariæ potestati sese adversus homines extollenti dixerint: *Tollere, & projicere in mare*, id ita contingat: ab unoquoque enim eorum, quibus auxilium præstant discipuli Jesu, gravis nequitiæ mons, Satanas nimirum; aufertur; auferente eo, qui ipsius victor evasit, & in mare, abyssum scilicet, projicitur, eodem in destinatum ipsius supplicio locum projiciente. Ac de hoc quidem mari id in psalmis dicitur: *Hoc mare magnum & spatiosum, illic naves pertranseunt. Animalia pusilla cum magnis. Draco iste, quem formasti ad illudendum ei*; & in alio psalmo: *Tu confregisti capita draconis*, videlicet in mari, atque illic *confregisti caput draconis, & dedisti eum escam populis Æthiopum.* Ab unoquoque igitur eorum, qui ad salutem a Verbo præparantur, mons a Jesu conspectus & monstratus aufertur, & in mare mittitur per sermonem discipuli Jesu, in doctrina capessenda feliciter versati, & monti, qui in unoquoque auditorum est, dicentis: *Tollere, & projicere in mare*; atque illud quidem cum fide, & absque dubitatione dicentis, ut optatum verba ipsius exitum nanciscantur, & ut quæcumque in oratione petiverit, qui fidem habet, & non dubitat, credens consequatur.

27. Hæc porro Bethania est, quam habitabat is amicus Jesu, qui e mortuis surrexit; & quisquis certe Dei sermoni obtemperat, & obedientiæ mandata ani-

και τον λογον της ὑπακοης ἐνιδρυμενον ἐχων ἑαυτῳ, οἰκος ἐςιν ὑπακοης και Βηθανια, ἐν ᾗ αὐλιζεται ὁ Ιησους, και ἀναπαυεται. ἐπει δε πραγματα λαμβανειν δει ἀπο των λεγομενων ἀξια σοφιας θεου, ἀφ᾽ ἧς τα εὐαγγελια γεγραπται, προσχες εἰ μη κατα μεν τους ἁπλουςεροι νοουντας παριλκει το· καταλιπων αὐτους ἐξηλθεν ἐξω της πολεως· πως γαρ ἐδυνατο ἐξω της πολεως γενεσθαι, μη καταλιπων τους προτερους παρ᾽ οἷς ἦν; κατα δε τους συνεσωτερον ἀκουοντας των λεγομενων, παντως καταλειπει τους προτερους, ὁτε παρ᾽ ἑτεροις γινεται μετ᾽ ἐκεινους, και συν ἐκεινοις. ἀλλα και εἰς Βηθανιαν αὐλισθεις, οὐ καταλιπων την Βηθανιαν εἰς την πολιν ἐπαναγει· ἦν γαρ και ἐν Βηθανιᾳ, και ἐπανηγεν εἰς την πολιν. ἐπεινα δε ὁ Ιησους, ἀει των ἐν τῳ δικαιῳ βουλομενος μεταλαβειν καρπων του πνευματος· και ἐςιν αὐτου, ἰν οὑτως ὀνομασω, τα συκα ὧν πεινων ἐσθιει, ἡ ἀγαπη του καρποφορουντος αὐτην, πρωτος οὐσα καρπος του πνευματος, και ἡ χαρα, και ἡ εἰρηνη, και ἡ μακροθυμια, και τα λοιπα· ἁ τινα ὁσον μεν καταφορουμεν, οὐ ξηρανθησομεθα. ἐπαν δε ἐπιβαντι αὐτῳ και ζητουντι καρπον ἱνα φαγῃ μη παρεχωμεν, λελεξεται προς ἡμας· μηκετι ἐκ σου καρπος γενοιτο εἰς τον αἰωνα· χωρις γαρ της προαποδεδομενης περι συκης ὡς του λαου διηγησεως, ἐςι και ἐπι ἑκαςον ἀναγειν τον λογον συκην ὀντα, ἡτοι ξηραινομενην, ἢ φερουσαν καρπον, και ζωσαν, και γεωργουμενην, ἱνα πλειονα καρπον φερῃ. ταχα δε ὡσπερ ἐπι του σπορου, ἐξηλθεν ὁ σπειρων του σπειρειν, και ἁ μεν ἐπεσε παρα την ὁδον, και ἠλθε τα πετεινα του οὐρανου, και κατεφαγεν αὐτα, ἀλλα και εἰς τας πετρας, και ἀλλα εἰς τας ἀκανθας, και ἀλλα εἰς την καλην και ἀγαθην γην, οὑτως και συκαι εἰσι διαφοροι. και ἐαν μεν ἡ συκη ἐπι της καλης και ἀγαθης γης, και φερει καρπον, και πεινωντι τῳ Ιησου παρεχει αὐτον· ἐπαν δε ἡ παρα την ὁδον, ὡς αὐτη περι ἧς γεγραπται το· και ἰδων συκην μιαν ἐπι της ὁδου, ἐλθοντι τῳ Ιησου οὐ διδωσι καρπον, οὐδεν γαρ εὑρισκει ἐν τῃ παρα

την

mo alte defixa retinet, obedientiæ domus est, & Bethania, in qua diversatur Christus, & conquiescit. Sed quoniam ex hoc loco res sapientia Dei, a qua conscripta sunt evangelia, dignæ depromendæ sunt, animadverte, an non juxta simpliciorum interpretationem supervacaneum sit illud: *Relictis illis abiit foras extra civitatem*; quomodo enim extra civitatem esse potuisset, iis non relictis, apud quos prius erat? At secundum eos, qui acutius hunc locum intelligunt, omnino priores relinquit, quando ad alios post illos, & cum illis accedit; sed postquam in Bethania diversatus est, relicta haudquaquam Bethania, in urbem redit: in Bethania enim erat, & in urbem redibat. Esuriebat autem Jesus, fructus spiritus, qui in justo proveniunt, semper capere volens; & charitas quidem ejus, qui illam primum spiritus fructum profert, nec non gaudium, & pax, & lenitas, & cætera, hæ sunt, ut ita dicam, ficus ipsius, quas esuriens comedit; quos sane quamdiu de nobis fructus dabimus, haud exarescemus; at quotiescumque accedenti ipsi, & fructum comedendum quærenti non præbebimus, nobis dicetur: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Nam præter jam traditam ficus explicationem, quasi populum ipsa significet, ad unumquemque referri potest hæc oratio, quasi ficus sit, vel arefacta, vel fructum ferens, & vivens, & culta, ut majorem fructuum copiam emittat. Fortassis vero, quemadmodum in sementi, *exiit, qui seminat seminare, & quædam ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt ea; alia autem ceciderunt in petrosa, & alia in spinas, & alia in terram bonam;* ficus itidem variæ sunt; & si in terra bona ficus sata sit, fructum fert, eumque esurienti Jesu præbet; at postquam secus viam consita fuerit, quemadmodum ea, de qua id scriptum est: *Et videns fici arborem unam secus viam*, Jesu ad se venienti fructum non præbet, *nihil enim* in ficu juxta

viam

την ὁδον συκη εἰ μη φυλλα μονον, διο λεγει αὐτη, ἐπει παρα την ὁδον ἦν, και φυλλα μονον εἶχεν ἐμφασιν τȣ ζῆν, ἀλλ' ȣ̓ μετα καρπȣ το· μηκετι ἐκ σȣ καρπος γενοιτο εἰς τον αἰωνα. ὅσον μεν ȣ̓ν ȣ̓κ ἐρχεται ἐπι την συκην, ȣ̓δε ἠδη ζητει τον καρπον αὐτης, ἀλλα μακροθυμει περιμενων εἰ πως οἰσει καρπον ἡ συκη, ȣ̓ ξηραινεται. ἐπαν δε ἐπιςαντος τȣ πεινωντος ἡμων τȣς καρπȣς εὑρεθωμεν ȣ̓δεν ἐχοντες, εἰ μη την ἐπαγγελιαν της πιςεως μονην, ȣ̓ συνοντων αὐτῃ καρπων, παραχρημα ξηρανθησομεθα, και το δοκειν εἶναι πιςοι ἀπολωλεκοτες. και ἐςιν εὑρειν τοιȣτȣς τινας ἐπι πολυν φορεσαντας χρονον το της πιςεως ὀνομα, και ἐμφηναντας ὁτι ζωσι και παντελως εἰσι ξηραι· ȣ̔ς δια το μη καρποφορειν ἐςιν ἰδειν και ἀφιςαμενȣς παντελως τȣ λογȣ, και ξηρανθεντας. ἐνθαδε μεν ȣ̓ν ξηραινεται ἡ μη δεδωκυια πεινωντι τῳ Ιησȣ καρπον· ἀλλη δε συκη ἐκκοπτεσθαι κελευεται, ἱνα μη την γην καταργῃ. εἰθ' οἱ μαθηται ἐπαν ἰδωσι τινα μετα ζωτικην ἐμφασιν ξηρανθεντα, θαυμαζȣσι λεγοντες· πως παραχρημα ἐξηρανθη ἡ συκη; ἐτι δε μαλλον νοησομεν τοις καθ' ἑνα ἐφαρμοζοντες τα κατα τον τοπον, ἐπιςησαντες τινα τροπον ἐν τοις πειρασμοις ὁ μεν Ιησȣς αἰτει τȣς καρπȣς, φερ' εἰπειν, ἐν διωγμῳ την ὁμολογιαν και το μαρτυριον· και ἐν τῳ γυναικα ἐπιμαινεσθαι τινι, την τȣ Ιωσηφ ἐγκρατειαν, και σωφροσυνην. και ȣ̔τως καθ' ἑκαςον πειρασμον τον ἀκολȣθον αὐτῳ καρπον· ὁ δε μη παρασκευασαμενος διδοναι πεινωντι τῳ Ιησȣ, και ἐφιςαμενῳ την ὁμολογιαν, ἡ την ἐγκρατειαν, παραχρημα ξηραινεται· ὁ γαρ ἀρνησαμενος ξηραινεται· ὁμοιως δε και ὁ πορνευσας, καιτοι παρα τον προ των πειρασμων καιρον ζωτικην ἐμφαινων δυναμιν, και οἱονει τα φυλλα της συκης περικειμενος. και θαυμαζȣσιν ἐπι των τοιȣτων οἱ μαθηται, πως ὁ μεν Ιησȣς ἐπεςη πεινων και ζητων καρπον, τῳ δε μη εὑρηκεναι εὐθεως εἰπε, και ἐγενετο, και παραχρημα ἐξηρανθη ἡ μη παρασκευασμενη εἰς το φερειν

καρ-

viam adsita *invenit*, *nisi folia tantum*; idcirco, cum secus viam esset quidem, sed folia tantum, at sine fructu haberet, quibus vitæ significationem daret, id dixit: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*. Quamdiu ergo ad ficum non accedit, nec fructum ejus adhuc requirit, sed dum fructum ferat ficus, patienter expectat, non arescit; at cum advenerit, qui fructus nostros appetit, si solam fidei pollicitationem absque fructibus habere inveniamur, confestim exarescemus, amissa etiam ea, quam nobis fidei nomine pepereramus, existimatione. Ac ejusmodi homines reperire licet, qui fidelium nomen diu gesserunt, & vivere se signis comprobaverunt, at aridi nihilominus omnino sunt: quos a Dei Verbo penitus recessisse & exaruisse videre est, quod fructum non dederint. Hoc sane loco exarescit ficus, quæ esurienti Jesu fructum non dedit; alia autem succidi jubetur, ne terram occupet. Tum vero, cum arefactum aliquem viderint discipuli, postquam vivere se significavit, mirantur dicentes: *Quomodo continuo aruit ficus?* Id præterea certius cognoscemus, si unicuique rei, quæcumque continentur hoc loco, sigillatim aptaverimus, attendentes, quo pacto in tentationibus fructus postulat Jesus; in persecutione, verbi gratia, confessionem & martyrium; cum aliquem mulier deperit, continentiam Josephi & castitatem; & in singulis itidem tentationibus congruentem ei fructum. Qui autem ad dandam Jesu esurienti, & ad se adventanti confessionem vel continentiam se non accingit, arescit confestim; nam qui fidem ejuravit, arescit, ita & qui fornicatus est, etiamsi ante tentationum tempus vitæ significationem daret, & quasi ficus foliis indutus esset. Ejusmodi vero rebus obstupescunt discipuli, qui esuriens Jesus, & fructum quærens accesserit, eoque non invento statim dixerit, & factum fuerit, & ad ferendum fructum neutiquam parata ficus continuo aruerit.

καρπον συκη. και πολλακις τις γενομενος συκη ἐτεσι πλειοσιν, ἐ ξηραινεται· ἐπισαντος δε Ιησε ἐν καιρῳ πειρασμε, και ἀπαιτεντος τον καρπον, ἐ δεδωκως αὐτῳ παραχρημα ἐξηρανθη, και την των τοσετων ἀπολωλεκεν ἐτων ζωην· και τετο γινεται ἐπειπερ κατα τα τε σωτηρος λογον, παντι τῳ ἐχοντι δοθησεται, και περισσευθησεται· ἀπο δε τε μη ἐχοντος, και ὁ δοκει ἐχειν ἀρθησεται ἀπ' αὐτε, ἱνα μη ἀργον ᾖ ὁ δοκει ἐχειν. ἑκαςος δε των μαθητων ἐαν ἐχῃ πισιν, και μη διακριθῃ, και το της συκης ποιει, και το ἑξης αὐτῳ ἐπιφερομενον.

Και ἐργον ἐςι δειξαι πως ὁ Ιησε μαθητης ζητησας καρπον ἐν συκῃ, και μη εὑρων, λεγῃ αὐτῃ· μηκετι ἐκ σε καρπος γενοιτο εἰς τον αἰωνα, ἱνα παραχρημα και ἐπ' αὐτῳ ξηρανθῃ ἡ συκη· και εἰς ταυτα δε νοησαι τινα τα της πιςεως ἐπαγγελλομενον, και οἰομενον ἐν τῳ ὀνοματι τε Ιησε ἐσθιειν, και πινειν, και τον Ιησεν ἐν ταις πλατειαις της ψυχης αὐτε δεδιδαχεναι· ειτα ἡκετω μαθητης ζητων καρπον σοφιας, και λογον ἐν αὐτῳ, κατα την περι τε διδασκειν τα θεια ἐπαγγελιαν, και ζητων και ἐρευνων τῳ λογῳ αὐτον, μηδενα καρπον εὑρισκετω· και δια τετο αὐτον παριςας τοις θεωρεσι κενον τε Χριςε, παριςατω τῳ λογῳ ὁτι ἐχ οἱον τε τινα καρπον ἐτι γενεσθαι αὐτῳ εἰς τον αἰωνα ὑπο της οἰησεως βεβλαμμενῳ. ὁρα ἐν εἰ μη ἐν τοιετῳ ὁ ἐχων πισιν και μη διακριθεις, το της συκης παραπλησιως πας τῳ Ιησε ποιει. και κρειττον γε ἐςι την ἀπατηλον συκην, και νομιζομενην μεν ζην, μη καρποφορεσαν δε, ἐλεγχθεισαν ὁτι ἀκαρπος ἐςι, ξηραν τοις λογοις τε μαθητε Ιησε φανηναι, ἡ ἀπαταν ἐτι τῃ νομιζομενῃ ζωῃ, και τῃ προσποιησει τας των ἀκακων και εὐεξαπατητων καρδιας. καλον ἐν ἐφανη και τε Ιησε και των μαθητων αὐτε ἐργον το κατα την ξηραινομενην συκην· ἐν ἑκαςῳ δ', οἰμαι, ἀπιςῳ και ἀνομῳ ὁρος ἐπικειται, κατα την ὁμολογιαν της ἀπιςιας και της

ἀνο-

ium autem ficus sæpenumero multis annis homo aliuis fuerit, non exarescit; at cum tempore tentatiois Jesus accesserit, & fructum exegerit, eo ipsi non ato, is subito exaruit, & tot annorum vitam amisit; tque id quidem fit, quoniam juxta ipsius Sospitatoris ffatum, *omni habenti dabitur, & abundabit; ei autem, ui non habet; & quod videtur habere, auferetur ab eo,* e, quod videtur habere, otiosum sit. Unusquisque orro discipulorum, si fidem habuerit, & non dubiaverit, id, quod ficui contigit, facit, quodque ei ubnexum est.

28. Quin etiam planum facere operæ pretium est, uomodo discipulus Jesu, cum fructum in ficu quæsierit, nec repererit, ei dicat: *Nunquam ex te fructus ascatur in sempiternum*, ut hoc ipso momento ficus onfestim arefiat. Animo hic tibi aliquem finge, quæ d fidem pertinent, profitentem, & in nomine Jesu dere se ac bibere, & in animæ suæ plateis præcepta esum tradidisse credentem; deinde discipulus sapieniæ fructum & sermonem in illo quærens accedat, quaenus ipse divina docere se pollicitus est; at inquiens, & sermone ejus periculum faciens nullum frutum inveniat, & Christo propterea vacuum esse spetatoribus significans, hunc vana sui existimatione læum nunquam fructum dare posse verbis declaret. Vide ergo, an non, quod in ficu fecit Jesus, in ejusnodi homine pariter efficiat, qui fide pollet, & minine dubitat. Et multo quidem satius est, fallacem fium, & vivere creditam, fructus vero non mittenem, & sterilitatis manifestam, discipuli Servatoris erbis aridam declarari, quam vitæ specie ac simulaione hominum minime malorum & deceptu facilium orda diutius decipere. Eximium ergo illud visum st, quod circa ficum egit Jesus, ipsiusque discipuli. Unicuique autem infideli, & iniquo, pro infidelitatis c iniquitatis rata parte montem incumbere existimo,

ἀνομιας, τῳ λογῳ των μαθητων Ἰησȣ αἰρομενον και βαλλομενον εἰς την θαλασσαν της κολασεως αὐτȣ. και παντα δε ὁσα ἐαν αἰτωσιν ἐν τῃ προσευχῃ πιςευοντες οἱ Ἰησȣ μαθηται, λῆψονται ὡς μαθηται ȣ̓δεν των μη δεοντων αἰτησοντες; και ὡς πειθομενοι τῳ διδασκαλῳ, μηδεν ἀλλο αἰτȣντες, ἡ τα μεγαλα και τα ἐπȣρανια· εἰπε γαρ ὁ Ἰησȣς τοις μαθηταις αὐτȣ, αἰτειτε τα μεγαλα, και τα μικρα προςεθησεται ὑμιν· και αἰτειτε τα ἐπȣρανια, και τα ἐπιγεια προςεθησεται ὑμιν.

Ο῾ δε Μαρκος ἀναγραψας τα κατα τον τοπον ἀπεμφαινον τι ὡς προς το ῥητον προσεθηκε ποιησας, ὁτι ἰδων ὁ Ἰησȣς ἀπο μακροθεν συκην ἐχȣσαν φυλλα ἠλθεν ὡς εὑρησων τι ἐν αὐτῃ· ἐλθων δε ἐπ᾽ αὐτην, και μηδεν εὑρων εἰ μη φυλλα μονον, ȣ̓ γαρ ἠν ὁ καιρος συκων, ἀποκριθεις εἰπεν αὐτῃ, μηκετι εἰς τον αἰωνα ἐκ σȣ μηδεις καρπον φαγῃ· εἰποι γαρ ἀν τις, εἰ μη ὁ καιρος συκων ἠν, πως ἠλθεν ὁ Ἰησȣς ὡς εὑρησων τι ἐν αὐτῃ, και πως δικαιως εἰπεν αὐτῃ· μηκετι εἰς τον αἰωνα ἐκ σȣ μηδεις καρπον φαγῃ; προς τȣτο δε λελεξεται ὁτι οἱ κατειλεγμενοι παρα τῳ ἀποςολῳ καρποι τȣ πνευματος, ἀγαπη, χαρα, εἰρηνη, μακροθυμια, χρηςοτης, ἀγαθοσυνη, πιςις, πραοτης, ἐγκρατεια, ἐςι μεν ὁτε ἐν οἰκειῳ ἀποδιδονται καιρῳ· βελτιον δε εἰ των περιεςηκοτων ἐπι ἐναντιον τῳ καρποφορειν προκαλȣμενων δυνηθειη τις και δια το πανυ ὠφελεισθαι ἐκ τȣ λογȣ, ȣ̓δεν ἡττον και τοτε διδοναι τȣς καρπȣς τȣ πνευματος. ὁ δε λεγω, τοιȣτον ἐςιν· εἰς των καρπων τȣ πνευματος ἐςιν ἀγαπη· ταυτης δε καιρος μεν, ὁτε ȣ̓ χαλεπον ἀποδȣναι τον καρπον τȣ ἀγαπασθαι· και ἐςιν ἀγαπᾳν τον ἀγαπωντα, καρπος μεν τȣ πνευματος· ȣ̓ μην ἐν ȣ̓ καιρῳ, ἰν᾽ ȣ̔τως ὀνομασω, συκων. ἐπαν δε ἐπι το μισειν προκαληται τις τον πιςευοντα, τοιαυτα πραττων, και ἐπιβȣλευων, και τοις ἠθεσι βεβλαμμενος ὠν, ὡςε δοκειν ἀξιος εἰναι τȣ μισεισθαι, ὁ δε δικαιος μηδε τον τοιȣτον μισῃ, ἀλλ᾽ ὡς υἱος τȣ τον ἡλιον ἀνατελλοντος ἐπι πονηρȣς και ἀγαθȣς,

και

qui discipulorum Jesu sermone auferatur, & in mare supplicii ipsius mittatur; & quæcumque in deprecatione petierint Jesu discipuli credentes, accepturos, quasi discipulos nihil non æquum petituros, & quasi magistro obtemperantes, neque quidquam, nisi magnum & cœleste poscentes. Dixit enim discipulis suis Jesus: *Magna petite, & parva vobis attribuentur; & cœlestia petite, & terrena vobis adjicientur.*

29. At Marcus hanc conscribens historiam, dissentaneum aliquid, minimeque verisimile contextui videtur addidisse, dicens Jesum, *cum vidisset a longe ficum habentem folia, venisse quasi aliquid in ea inventurum: cum venisset autem ad eam, & nihil invenisset præter folia; non enim tempus fuisse ficorum, respondentem dixisse ei: Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet.* Nam si ficorum, inquiet aliquis, tempus non erat, quomodo ad ficum, quasi aliquid in ea inventurus Jesus accessit? & quomodo ei jure dixit: *Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet?* Ad id dici potest, enumeratos apud Apostolum fructus spiritus, charitatem nempe, gaudium, pacem, lenitatem, benignitatem, bonitatem, fidem, mansuetudinem, temperantiam nonnunquam proprio suo tempore dari; at si, provocantibus licet ad contrarias fructuum emissioni res circumstantibus rebus, propter latas a Verbo ingentes suppetias, tunc quoque fructus spiritus dare aliquis valet, illud vero præstantius esse. Quod autem dico, tale est; inter fructus spiritus recensetur charitas; illius tum tempus est, cum amicitiæ, qua diligimur, fructum reddere operosum non est; & fructus sane spiritus est diligentem diligere, verum non in tempore, ut ita dicam, ficorum. At cum fidelem aliquis ad odium factis suis concitaverit, sive insidias struens, sive depravatis usque adeo moribus præditus, ut odio dignus videatur; justus autem, ne hominem quidem ejusmodi odio prosequitur, sed quasi illius filius, qui solem oriri facit super malos

και τοτε αὐτον ἀγαπᾳ, οἱονει ἐν ἑ καιρῳ συκε της ἀγαπης διδες τον καρπον, μακαριος ἐςι. το δ᾽ ὁμοιον νοησεις και ἐπι της χαρας. φερειν μεν γαρ τον καρπον τε πνευματος την χαραν, μηδενος ἐπι το λυπεισθαι προκαλεμενε, και δυσαρεςεισθαι, ἑ χαλεπον· ὁταν δε τα μη περιεςηκοτα ἐπι λυπην, και ἀθυμιαν, και δυσαρεςησιν προκαλῃται· ἀπο δε της κατα τον λογον ὠφελειας τις ἐπι τοσετον προκοπτῃ, ὡς ἐν καιροις της δοκεσης δυσαρεςησεως εὐαρεςεισθαι, και ἐν καιροις τε ἀτιμαζεσθαι και τε μαςιγεσθαι, χαιρειν, και ἁπλως ἐν παντι περιςατικῳ καιρῳ μεμνησθαι τε· παντοτε χαιρετε, μακαριος ἀν ὁ τοιετος εἰη καρπον φερων την χαραν, και ἐν ἑ καιρῳ, ἱν᾽ ἑτως ὀνομασω, συκων. το παραπλησιον δε ἑ χαλεπον και ἐπι των ἀλλων καρπων ποιησαι τε πνευματος· βελεται γαρ εἰναι κρειττονα της ἀνθρωπινης φυσεως τον προσιοντα τῳ λογῳ αὐτε ὁ Θεος, και ἀπαιτει αὐτον παραδοξα, και ἱν᾽ ἑτως ὀνομασω Θεε μαλλον ἡ ἀνθρωπε ἐργα. διο και πασι λεγει ἑς καλει ἐπι την μακαριοτητα· ἐγω εἰπα, Θεοι ἐςε, και υἱοι ὑψιςε παντες· μεμφομενος δε τοις μη βελομενοις ἀποθεωθηναι και υἱοις ὑψιςε γενεσθαι, λεγει· ὑμεις δε ὡς ἀνθρωποι ἀποθνησκετε· κατα γαρ ἑκαςην ἁμαρτιαν, ὁτε ἐσμεν σαρκινοι, και κατα ἀνθρωπον περιπατεντες, ἑδεν ἀλλο ἐνεργεμεν ἡ το ἀποθνησκειν, και φανερον ὁτι εἰ κατα σαρκα ζωμεν, μελλομεν ἀποθνησκειν, ὡς ἐδιδαξεν ὁ ἀποςολος. ταυτα και δια το· ἑ γαρ ἠν ὁ καιρος των συκων· ὁ δε κατα τον Μαρκον Πετρος, ἰδων την συκην ἐξηραμμενην ἐκ ῥιζων, εἰπε τῳ σωτηρι· ἰδε ἡ συκη, ἡν κατηρασω, ἐξηρανθη· καταρας γαρ της ἀπο τε λογε ἀξια, ἡ μη φερεσα τῳ λογῳ καρπον ζητεντι. ἐπι τελει δε τι ἐχει ὁ λογος προτρεπτικον τε πιςευοντας ληψεσθαι· ἐχι ἀλλως γαρ ληψομεθα, εἰ μη αἰτησομεν. ἐςω ἑν και ἡ διαθεσις ἀξια τε τυχειν ὡν αἰτεμεν· και ἡ εὐχη μετ᾽ ἐπιςημης ἀναπεμπομενη, ἀξια τε ἐπιτευχθηναι· και τα αἰτηματα ἐςω ἐπερανια, και μεγαλα, και ἀξια τε διδοσθαι ὑπο τε Θεε.

ΩΡΙΓΕ-

malos & bonos, tum quoque eum diligit; in non tempore videlicet ficorum charitatis fructus dans, beatus est. Idem de gaudio intellige; gaudium enim fructum spiritus dare, cum tristitiam, tædiumve nemo facessit, operosum non est; at cum mœrorem alicui, & angustiam, ac fastidium instantia mala comparant, & Verbi tamen subsidio tantos fecerit progressus, ut eo etiam tempore, quo mœroris causas habuisse visus est, hilaritatem præ se ferat; & cum ignominia afficitur, flagrisve cæditur, gaudeat, & quocumque tandem calamitoso tempore præcepti hujus meminerit: *Semper gaudete*, beatus ille procul dubio est, utpote qui gaudium fructum ferat, atque id quidem in non tempore, ut ita dicam, ficorum. Idem quoque de reliquis spiritus fructibus demonstrare arduum non est: nam qui fidem amplectitur, & divino Verbo audientem se præbet, humana natura superiorem esse ac præstantiorem vult Deus, & inusitata ab eo ac portentosa, &, ut ita dicam, Dei potius, quam hominis facinora requirit. Quapropter omnibus edicit, quos ad beatitudinem vocat: *Ego dixi: Dii estis, & filii excelsi omnes*: at eos argüens, qui Dii fieri, & filii excelsi nolunt, ait: *Vos autem sicut homines moriemini.* Quamdiu enim *carnales sumus, & secundum hominem ambulamus*, nihil aliud, quam mortem per singula peccata operamur; *Si enim secundum carnem vixerimus, nos morituros* liquet, quemadmodum ab Apostolo traditum est. Hæc a nobis dicta sunt propter illud: *Non enim erat tempus ficorum*: at juxta Marcum, Petrus *videns ficum aridam factam a radicibus* Servatori dixit: *Ecce ficus, cui maledixisti, aruit*; cum enim Verbo quærenti fructum non præberet, merita fuit, quæ imprecationibus ab eo devoveretur. In fine autem fideles ad accipiendum adhortans aliquid scriptura continet; non aliter enim accipiemus, nisi petiverimus: ita igitur affecti simus, ut, quæ poscimus, consequi mereamur; & precatio cum scientia fusa felici exitu digna sit:. postulata autem cœlestia sint, & magna, & plane digna, quæ a Deo concedantur.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ιζ'.

Περι των επερωτησαντων τον κυριον αρχιερεων και πρεσβυτερων, ειποντων· εν ποια εξυσια ταυτα ποιεις;

Και ελθοντος αυτυ εις το ιερον, προσηλθον αυτω διδασκοντι οι αρχιερεις και οι πρεσβυτεροι τυ λαυ λεγοντες· εν ποια εξυσια ταυτα ποιεις; και τα εξης, εως τυ· υδε εγω υμιν λεγω, εν ποια εξυσια ταυτα ποιω. τριων ευαγγελισων ως αναγκαιον αναγραψαντων τον προκειμενον λογον, αξιον ιδειν ο, τι ποτε νουντες οι αρχιερεις, και οι πρεσβυτεροι τυ λαυ επυνθανοντο τυ σωτηρος, υχ εν πυσμα, αλλα δυο προσαγοντες αυτω· εν μεν το· εν ποια εξυσια ταυτα ποιεις, ετερον δε, το· και τις σοι εδωκε την εξυσιαν ταυτην; και τι βυλομενος ο σωτηρ επι τυτυ μονυ αντηρωτησεν υπερ τυ μη προς το πυσμα αποκριναθαι· εωρα γαρ υκ αξιυς εκεινυς της προς το πυσμα αποκρισεως, και της τυ προβληματος διηγησεως. οτι δε υχ, ως οιονται τινες, απλα εςι τα κατα τον τοπον, και ευπερινοητα, αλλα μυςικα, και βαθειας δεομενα καρδιας, δηλον εςαι εκ της επιςασεως. φερ' υν, συναγορευωμεν τη πιθανοτητι των απλυςερον εκδεχομενων τα κατα τον τοπον· φησυσι γαρ οτι δυο γενικας επι-

ORIGENIS

COMMENTARIORUM

IN EVANGELIUM

SECUNDUM MATTHÆUM

TOMUS DECIMUS SEPTIMUS.

De Principibus Sacerdotum & Senioribus, qui Dominum interrogaverunt, & dixerunt: In qua potestate hæc facis?

1. *Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem Principes sacerdotum, & seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis?* & reliqua, usque ad id: *Nec ego dico vobis, in qua potestate hæc facio.* Cum præsentem huncce locum tanquam necessarium evangelistæ tres scriptis mandaverint, quonam consilio non unam duntaxat quæstionem, sed duas Servatori proposuerint Principes sacerdotum, & Seniores populi, disputare operæ pretium est, quarum quæstionum una hæc est: *In qua potestate hæc facis?* altera vero: *Et quis tibi dedit hanc potestatem?* quidque sibi volens Servator ob id unum eos vicissim interrogaverit, quo ad eorum quæsita non responderet: eos quippe indignos esse videbat, ad quorum quæstionem responsum daret, & quorum propositionem solveret. Quæ autem hic habentur, non sicut opinantur nonnulli, aperta & intellectu facilia, sed mysteriis referta esse, & cor postulare profundius ex nostra disquisitione manifestum erit. Age ergo, eorum argumentis adstipulemur, qui locum hunc simplicius interpretantur. Di-

ἐπιςαμενοι, ἀμεινω μεν την τυ Θευ, χειριςην δε την τυ διαβολυ, οἱ ἀρχιερεις και οἱ πρεσβυτεροι τυ λαυ, ἐπυνθανοντο τυ σωτηρος, ἐν ποιᾳ ἐξυσιᾳ τυτων των δυο ποιει τα τερασια και ἀπο τινος αὐτην λαβων· εἰθ᾽ ὁ Ιησυς ὑπερ τυ μη αὐτολογησαι ἀντηρωτησεν ἁμα και ἐλεγξαι βυλομενος τυς πυθομενυς αὐτυ, ὡς παρα τον ὀρθον λογον ποιησαντας ἐν τῳ ἠπιςηκεναι Ιωαννῃ τῳ βαπτιςῃ. και ἠν αὐτυ το ἀντερωτημα δυο οἰκονομυμενον, τον τε ἐπι τῃ εἰς τον Ιωαννην ἀπιςιᾳ ἐλεγχον, και το περισπασαι τυς πυθομενυς, ἱνα δοξῃ αὐτοις εὐλογως μη ἀποκρινεσθαι. ἀλλ᾽ εἰποι τις ἀν προς ταυτα ὁτι γελοιον ἠν το πυνθανεσθαι ἐν ποιᾳ ἐξυσιᾳ ταυτα ἐποιει ὁ Ιησυς· ὐκ ἀν γαρ ἀπεκρινατο ὁτι ἐν τῃ τυ διαβολυ ἐξυσιᾳ· και ὐ φημι ὁτι ὁ σωτηρ τυτο ὐκ ἀν ἀπεκρινατο, ἀλλ᾽ ὐδε ὁ ἀνθρωπος της ἁμαρτιας, ὁ ἀντικειμενος, και ἐπαιρομενος ἐπι παντα λεγομενον Θεον ἡ σεβασμα εἰποι ἀν τοις πυνθανομενοις το ἀληθες, ὁτι ἐν τῃ τυ διαβολυ ἐξυσιᾳ ποιει πασαν δυναμιν, και σημεια, και τερατα, ἐν οἱς καταπλησσεται, και ἀποπλανησει, εἰ δυνατον, και τυς ἐκλεκτυς. εἰ δε ὐδε ἐκεινος εἰποι ἀν ἐν τῃ τυ διαβολυ ἐξυσιᾳ ποιειν τα σημεια, και τα τερατα τυ ψευδυς, τα ἐν πασῃ ἀπατῃ ἀδικιας τοις ἀπολλυμενοις ἐπιτελυμενα, ποσῳ πλεον ὁ σωτηρ ὐκ ἀν, εἰ και μη ἀντηρωτησεν, ἀλλο τι ἀπεκρινατο, ἡ ὁτι ἐν τῃ τυ Θευ; προς δε την ὑτως προφανη ἀποκρισιν, και ἐκεινυς πυνθανεσθαι, και τον σωτηρα μη ἀποκρινεσθαι, εὐηθες εἰναι μοι φαινεται.

Μηποτ᾽ ὐν τα κατα τον τοπον τοιαυτ᾽ ἐςιν· ἐν τῃ σοφιᾳ τυ Θευ περιεχυσῃ ἐπιςημην θειων και ἀνθρωπινων πραγματων, και των τυτων αἰτιων, εἰσι θησαυροι, ὁποιυς δει εἰναι τυς της σοφιας θησαυρυς και της γνωσεως·

και

cent enim Principes ſacerdotum & Seniores populi, cum duas generales eſſe ſcirent poteſtates, quarum melior Dei eſſet, deterior autem Diaboli, in quanam e duabus hisce poteſtatibus, & a quo accepta ea prodigia ederet, a Servatore quæſiviſſe: tum vero Jeſum eos viciſſim interrogaſſe, ne rationem ipſis redderet, & quia eos ipſos, a quibus interrogabatur, una reprehendere volebat; quod præter rectam rationem Joanni Baptiſtæ fidem detraxiſſent: atque ita viciſſim interrogando duas res confeciſſe; nam propter fidem Joanni detractam eos inſimulaſſe, percontatoresque ſuos ita diſtraxiſſe, ut reſponſionem ipſis cum ratione non dediſſe videretur. Hic vero dixerit quispiam, ridiculum fuiſſe id, quærere, in qua poteſtate Jeſus hæc faceret; nec enim in Diaboli poteſtate ea ſe facere reſponſurum fuiſſe; neque id ſane reſponſurum non fuiſſe Servatorem ſolum dico, ſed nec *hominem peccati, qui adverſatur & extollitur ſupra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur*, veritatem ſciſcitantibus dicturum ſe in Diaboli poteſtate virtutes omnes, ac ſigna & portenta edere, quibus terrorem incutit, & ipſos etiam, ſi fieri poſſit, electos decipiet. Quod ſi ne is quidem in poteſtate Diaboli edere ſe ſigna confitetur, *& prodigia mendacii, quæ in omni ſeductione iniquitatis, iis, qui pereunt*, perficiuntur; quanto magis Servator, etiamſi reciprocam quæſtionem non objeciſſet, aliud reſpondiſſet nihil, quam ſe hæc facere in Dei poteſtate? Quæſtionem igitur eos propoſuiſſe, ad quam facilis adeo erat & expedita reſponſio, ad eamque Servatorem non reſpondiſſe, id dicere videtur mihi perabſurdum.

2. Vide ergo, an non hæc ſit hujus loci ſignificatio; in Dei ſapientia, quæ divinarum humanarumque rerum, & quibus illæ ex cauſis profluant, ſcientiam comprehendit, ejusmodi theſauri continentur, quales ſapientiæ & ſcientiæ theſauros eſſe decet; ac

qui-

και εισιν ϰτοι αποκρυφοι· και ει τις εϛιν αξιωθεις ειδεναι τα αρρητα ρηματα, α ϰκ εξεϛιν ανθρωπῳ λαλησαι, ειδειη αν την εν μυϛηριῳ σοφιαν την αποκεκρυμμενην, ην προωρισεν ὁ Θεος προς των αιωνων εις δοξαν των δικαιων. εισιν ϰν εν τοις της σοφιας και της γνωσεως αποκρυφοις θησαυροις λογοι βαθεις και απορρητοι περι διαφορων εξϰσιων, γενικως μεν δυο, ιδικως δε καθ' εκατεραν των δυο πλειονες και δυσθεωρητοι. αἱ δε γενικαι δυο εξϰσιαι, τοιαυται εισιν· αἱ μεν εισι τϰ κρειττονος ταγματος· και ωσπερ εισιν ανθρωποι Θεϰ ϰχ οἱ τυχοντες, και αγγελοι Θεϰ μακαριοι, και προφηται τϰ Θεϰ θεοφορϰμενοι· ϰτως εισι τινες εξϰσιαι τϰ Θεϰ, περι ὡν ὁ αποϛολος Χριϛον δοξολογων λεγει εν τῃ προς Κολασσαεις, ὁτι εϛιν ὁ σωτηρ εικων τϰ Θεϰ τϰ αορατϰ, πρωτοτοκος πασης κτισεως, εν ᾡ εκτισθη τα παντα εν τοις ϰρανοις, και επι της γης, ειτε ὁρατα, ειτε αορατα, ειτε θρονοι, ειτε κυριοτητες, ειτε αρχαι, ειτε εξϰσιαι· τα παντα δι' αυτϰ, και εις αυτον εκτιϛαι· και αυτος εϛι προ παντων. ἑν ϰν ειδος των ὑπο τον Θεον, αἱ εν Χριϛῳ κτισθεισαι εξϰσιαι, ἑτεραι παρα τας αρχας, και τϰς θρονϰς, και τας κυριοτητας· και ἑκαϛη εξϰσιαζει τινων, τεταγμενη ὑπο τϰ Θεϰ κατα τινα απορρητον αξιαν, επι των αξιων εξϰσιαζεσθαι κατα την διαφοραν αυτων ὑπο ἑκαϛην των εξϰσιων. και πολυς αν ὁ λογος και δυσερμηνευτος ειη περι των κατα τας εξϰσιας ταυτας, και των εξϰσιαζομενων ὑπ' αυτων πραγματων. ὡς δε εισι τινες εξϰσιαι τϰ Θεϰ, ϰτως εισι και εναντιαι, αναλογον τοις της ἁμαρτιας ανθρωποις, και τοις αγγελοις τϰ διαβολϰ· και εϛι γε τοις μηκετι προς αἱμα και σαρκα παλαιϰσιν, αλλα δια το επαναβεβηκεναι τῃ δυναμει προς τα ὑπερ ταυτα αγωνιζομενοις, ἡ παλη προς τας ανταγωνιζομενας τοις αθληταις της θεοσεβειας εξϰσιας. ὡς δε πλειονα ταγματα ην ὑπο τον Θεον, ϰτως και εν τῃ εναντιᾳ χωρᾳ ϰ μονον εξϰσιαι εισιν,

αλλα

quidem sunt absconditi: & si quis dignus habitus est, qui *audiat arcana verba, quæ non licet homini loqui*, is cognoverit *sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam* justorum. In reconditis ergo sapientiæ & scientiæ thesauris profunda delitescit & arcana doctrina de diversis potestatibus, quæ generatim quidem duæ sunt, speciatim vero in utraque illarum plures, & incomprehensibiles continentur. Tales autem sunt generales illæ duæ potestates: aliæ in præstantiori ordine censentur; & quemadmodum quidam sunt homines Dei non vulgares, & angeli Dei beati, & prophetæ Dei divino Spiritu afflati; ita quædam sunt Dei potestates, de quibus Christum celebrans Apostolus in epistola ad Colossenses ait, quoniam Servator *est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: in quo condita sunt universa in cælis, & in terra, sive visibilia, & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes.* Unum igitur genus est earum, quæ sub Deo constitutæ sunt, creatæ nempe in Christo potestates, a principatibus, & thronis, & dominationibus diversæ: & unaquæque potestatem habet in aliqua, a Deo juxta arcanam quamdam dignitatem constituta supra ea, quæ digna sunt, ut unicuique e potestatibus pro suis differentiis subdita sint. Ac de rebus quidem ad eas potestates, & quæ his subdita sunt, pertinentibus disserere prolixa res est & difficilis. Quemadmodum autem sunt quædam Dei potestates, ita sunt contrariæ aliquæ, juxta homines peccati, & angelos Diaboli; & iis quidem, qui adversus sanguinem & carnem non amplius colluctantur, sed quod virtute supergressi sint, præliantur cum superioribus, contra potestates adversus religionis athletas decertantes lucta est. Et quemadmodum plurimi erant sub Deo ordines, ita & in contraria parte non potestates sunt duntaxat, sed

&

ἀλλα και κοσμοκρατορες τȣ σκοτȣς τȣτȣ, και πνευματικα της πονηριας ἐν τοις ἐπȣρανιοις· ταχα δε και ἀρχαι. ἐγω δ' οἶμαι ὁτι και παντα ὁμωνυμα τοις τȣ Θεȣ ἐςι και κατα την ἐναντιοτητα. διειληφοτες ȣ̓ν οἱ διαφεροντα ὀνοματα κεκληρωμενοι ἐν τῳ Ισραηλ, τȣτεςιν οἱ ἀρχιερεις και οἱ πρεσβυτεροι τȣ λαȣ, περι ἐξȣσιων πλειονα, και εἰτε ἐκ παραδοσεων, εἰτε και ἐπιβαλλοντες, εἰτε και ἐξ ἀποκρυφων, ȣ̓κ οἶδα εὐλογως ἠ ἀναλογως, κινȣμενοι, ἑωρων τον Θεον τα τερασια ἐπιτελȣντα, ȣ̓ χωρις τινος συνȣσης αὐτῳ ἐξȣσιας. ταυτης ȣ̓ν το εἰδος ἀπο της ἐπιςημης Ιησȣ μαθειν ἐβȣλοντο, ἠ της δοκȣσης αὐτοις εἶναι ἐπιςημης ἐν αὐτῳ. και εἰ μεν ἠσαν ἀρχιερεις τινες ἁγιοι και μακαριοι, ὁποῖος ὁ Ααρων, ἠ ὁ Ελεαζαρ, ἠ ὁ Φινεες, ἠ ὁσοι ἐπαινετως τα της λειτȣργιας διετελεσαν, οἱ πυθομενοι τȣ σωτηρος τοτε, και πρεσβυτεροι παραπλησιοι οἱς κατ' ἐντολην Θεȣ Μωσης ἐξελεξατο, εἰκος ὁτι ὡς ȣ̓ πειραζȣσιν, ἀλλα φιλομαθȣσι, και ἀξιοις των τηλικȣτων μαθηματων παρεςησεν ἀν ἀρξαμενο: ὁ σωτηρ λογον, ὁν ȣ̓δε ὁ κοσμος ὁλος χωρειν ἠδυνασο· και ἀρξαμενος ἀν παρεδιδȣ την ἐπιςημην περι των μακαριων ἐξȣσιων, και της διαφορας αὐτων, και της αἰτιας τȣ ἐληλυθεναι αὐτας ἐπι το εἶναι ἐξȣσιας, και τῶν ὑπ' αὐταις, εἰτε και ψυχων, εἰτε και ὁποιῶνποτȣν λογικων· διεξωδευσεν δ' ἀν και τον περι των ἐναντιων ἐξȣσιων λογον, και τας διαφορας αὐτων παρεςησεν ἀν. εἰκος δ' ὁτι ἐδιδαξεν ἀν ἀναλογον τῳ· ὁ νομος διαταγεις δι' ἀγγελων, και το· εἰ ὁ δι' ἀγγελων λαληθεις λογος ἐγενετο βεβαιος, ἀναλογον φημι τῳ λογῳ τῳ περι των διακονησαμενων τῳ νομῳ ἀγγελων, και της κατα τας γραφας ἐξȣσιας· οἷον ἐν ποιᾳ ἐξȣσιᾳ διακονȣμενῃ τῳ Θεῳ, ἠ ποιαις ἑκαςον των ἐν Αἰγυπτῳ τερασιων γεγενηται· και τις μεν ἡ ἐξȣσια διακονȣμενη τῃ μεταβαλȣσῃ εἰς ῥαβδῳ Μωσεως· τις δε

ταυ-

& mundi rectores tenebrarum harum, & spiritualia nequitiæ in cœlestibus; fortasse & principatus. Ego vero quæcumque sunt apud Deum, res sibi cognomines in contraria parte habere existimo. Qui ergo varia in Israel nomina sortiti erant, hoc est, Principes sacerdotum, & Seniores populi, cum de potestatibus multum disceptassent, sive ex traditionibus, sive ex proprio studio ac industria, sive ex arcanis libris (an cum ratione, nec ne, nescio) commoti, Deum portenta edentem, non sine conjuncta illi potestate videbant: hujus igitur formam a scientia Jesu, vel quæ ei inesse videbatur, discere volebant. Verum enimvero si ex iis, qui Servatorem tunc interrogaverunt, sacerdotum Principibus sancti aliqui & beati fuissent, qualis erat Aaron, vel Eleazar, aut Phinees, vel quicumque ministerii sui vices cum laude obierant, vel Seniores iis fuissent similes, quos ex Dei mandato Moyses selegerat, verisimile est, non tanquam se tentantibus, sed quasi discendi cupidis, & tanto documento dignis, doctrinam tradere incœpturum fuisse Servatorem, quam ne mundus quidem universus capere potuisset; & de beatis potestatibus, earumque differentia, deque caussis, cur ad potestatum dignitatem pervenerint, deque iis subjectis sive animis, sive ratione præditis quibuscumque rebus scientiam impertire; quin & omnem de contrariis potestatibus doctrinam enarrare, earumque differentias declarare. Docturum præterea eum fuisse, verisimile est juxta illud: *Lex ordinata per angelos*, & illud: *Si qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus*; juxta aliud, inquam, quod de angelis legi ministrantibus, & potestate in scripturis traditum est; in qua, verbi gratia, potestate, Deo ministrante, vel in quibus, unumquodque prodigiorum, quæ contigerunt in Ægypto, factum est; quænam item potestas virgæ Mosis in serpentem transmutatæ operam suam præstitit; tum quænam

ταυτῃ ἐναντια διακονȣμενη τῃ μεταμορφωσει των Αἰγυπτιακων ῥαβδων εἰς δρακοντας. και εἰπειν ἀν την δυναμιν της ἐξȣσιας ἀφ' ἡς κατεπιεν ἡ τȣ Ααρων ῥαβδος τας των Αἰγυπτιων· εἰπε δ' ἀν και τις ἡ ἐξȣσια της εἰς χιονα μεταβολης χειρος Μωϋσεως, και ἐκ των ἐναντιων ποια ἦν ἐξȣσια συμπνεȣσα καθ' ἑκαςον τοις ἐπαοιδοις των Αἰγυπτιων, ὁτε ἐδοκȣν μιμεισθαι τα σημεια τȣ Θεȣ· και ὑτως ἀν διεξωδευσε τας δεκα των Αἰγυπτιων πληγας, και την κατ' αὐτων ἀποςολην δι' ἀγγελων πονηρων. εἰπε δ' ἀν και τις ἐξȣσια ὑπηρετησατο τῃ δια της ἐρυθρας θαλασσης διοδῳ τȣ λαȣ, και καταποντωσει των Αἰγυπτιων· τις τε ἐξȣσια ὑπηρετησατο τῃ δια ξυλȣ μεταβολῃ ὑδατος πικρȣ εἰς γλυκυτητα. εἰπε δ' ἀν και την ἐξȣσιαν ἡ διȣκονησατο τῳ ἀπο πετρας ὑδατι· και ἡτοι την αὐτην, ἡ ἀλλην παρεςησειν ἐξȣσιαν διακονησαμενην τῳ ὑετῳ τȣ μαννα, και τῃ των ὀρτυγομητρων ἐφοδῳ. εἰπε δ' ἀν και τις ἡ ἐξȣσια ἡ το αὐτο μαννα των μεν ἑξ ἡμερων τρεπȣσα εἰς σκωληκας και δυσωδιαν, τῃ δε τȣ σαββατȣ ἡμερᾳ φυλαττȣσα. και τι με δει ἀναλεγομενον τα ἐν τῃ ἐρημῳ τερασια μεχρι της Μωσεως τελευτης παριςανειν, ὁτι εἰπειν ἀν ὁ σωτηρ τα περι της ἐξȣσιας, εἰ ἦσαν ἀξιοι οἱ ἀρχιερεις και οἱ πρεσβυτεροι τȣ λαȣ της προς το ποσμα αὐτων ἀποκρισεως· και σοι παρεςι το ἀναλογον, ἐπερχομενῳ την ὁλην γραφην, ὁραν· τις τε ἡ ἐξȣσια τȣ ςηναι τον ἡλιον κατα Γαβαων, και σεληνην κατα φαραγγα Ελωμ· πολυ προτερον τȣ διοδευθηναι τον Ιορδανην ποταμον, και τȣ παυσασθαι το μαννα. και ἐπι της βιβλȣ δε των κριτων πολλα ἀν τοιαυτα ζητηθειη, και εὑρεθειη, οἱον περι τον Γεδεων, και τον Σαμψων παραδοξα, ἀλλα και ἐκ των βασιλειων τα περι τον Σαμȣηλ, και τον Ηλιαν, και τον Ελισσαιον, και τον Εζεκιαν.

και

nam huic contraria, Ægyptiacarum virgarum in dracones permutationi ministerium suum contulit; virtutem quoque potestatis explanasset, qua effectum est, ut Aaronis virga Ægyptiorum virgas devoraret; dixisset etiam, qua potestate in nivem manus Mosis mutata sit; & quænam ex adversariis potestas Ægyptiis incantatoribus sigillatim opitulabatur, quando signa Dei imitari videbantur. Decem similiter Ægyptiorum plagas, & legationes adversus eos missas malorum angelorum ope administratas fuisse commemorasset: quænam item potestas in populi transitum per mare rubrum, & in Ægyptiorum submersionem operam suam contulit; & quæ potestas, ut amaræ aquæ ligni ope in dulces converterentur, effecit: cujusnam item potestatis subsidio aqua e petra exilierit, exposuisset; eamdemque, vel certe aliam potestatem mannæ pluviam profudisse, & ingentem illam vim coturnicum immisisse declarasset; aperuisset item, quanam potestate fieret, ut manna illud primis sex diebus in vermes mutatum, malum de se odorem daret, die autem sabbati integrum servaretur. Et quid attinet, prodigia ea omnia, quæ in deserto ad mortem usque Mosis contigerunt, recensere? cum ea dicturus fuisset Servator, quæ ad potestatem pertinebant, si digni fuissent sacerdotum Principes, & Seniores populi, quorum interrogationi responsum daretur. Consimilia autem facili negotio repereris, si universam scripturam evolvas: a quanam potestate sol adversus Gabaonitas, luna autem contra vallem Ajalon constiterit; & longe antea, quanam potestate permeatus fuerit Jordanes fluvius, & manna cessaverit. Ac in libro quidem Judicum pleraque ejusmodi quæri ac reperiri possint prodigia, ea puta, quæ circa Gedeonem & Samsonem contigerunt; sed & in Regum libris, quæ circa Samuelem, & Eliam, & Elisæum, & Ezechiam facta sunt. Quibus sane commemoratis, &

και ὑτως ἐπελθων ἀν ὁ σωτηρ και το κατα τας διαφορυς ἐξυσιας διελθων μυϛηριον ἐδιδαξεν ἀν ἐν ποιᾳ ἐξυσιᾳ, και πως ὑπερεχυση ἐποιει ἁ ἐβλεπεν ὁ λαὸς τεραϛια, δοθεισῃ αὐτῳ ὐκ ἀπο τινος ἀγγελυ και λειτυργυ Θευ, ὐ δε δια τινος των ὑποδεεϛερων τυ Θευ, ἀλλ' ἀπ' αὐτυ τυ πατρος.

Επει δε οἱ ἐνταυϑ' ἀρχιερεις, και πρεσβυτεροι τυ λαυ ὐδαμως ἀξιοι ἠσαν τοιυτων Θεωρηματων, δια τυτο αὐτοις ὐκ ἀποκρινεται, ἀλλ' ἀντερωτᾳ, ἱνα δια τυ μη ἀποκρινεσθαι ἐκεινυς εἰς τας περι τυ Ιωαννυ, και αὐτος πεισῃ εὐλογως τυς πυθομενυς ὁτι ματην αὐτοις ἀπεκρινατο λεγων· ὐδε ἐγω ὑμιν λεγω, ἐν ποιᾳ ἐξυσιᾳ ταυτα ποιω. ζητω δε κατα τον τοπον εἰ ἑκαϛος των πεποιηκοτων ἐν τινι ἐξυσιᾳ παραδοξα, ἐν μιᾳ πεποιηκεν, ἠ τινες μεν κατ' ἀρχας ἐν τηδε, προκοψαντες δε ἐν τινι μειζονι· πλην ὁ σωτηρ ἐοικε μιᾳ ἐξυσιᾳ ταυτα πεποιηκεναι, ἡ ἐλαβεν ἀπο τυ πατρος· το γαρ· ὐδε ἐγω ὑμιν λεγω, ἐν ποιᾳ ἐξυσιᾳ ταυτα ποιω, διδασκοντος ἠν ὁτι ἐν ἐξυσιᾳ μεν πεποιηκεν· ἐν ποιᾳ δε, ὐ παρεϛησεν ἐκεινοις, ὐδε την ἰδιοτητα αὐτης ἀνεπτυξε, και ὁσα ἀν ὡρισατο περι αὐτης παριϛας αὐτης το ἐξαιρετον παρα τας λοιπας ἐξυσιας ἐν αἱς οἱ προ αὐτυ προφηται πεποιηκεισαν. και νυν δ' ἐν τῳ ἱερῳ τῃ ἐκκλησιᾳ ἐϛιν ὁ Χριϛος, και διδασκει ἐν αὐτῳ, και τινες παραπλησιοι ἐκεινοις τοις ἀρχιερευσι και πρεσβυτεροις τυ λαυ πυνθανονται μεν αὐτυ, ὐ τυγχανυσι δε της ἀποκρισεως, ἀναξιοι τυ εἰδεναι περι ὡν βυλονται μαθειν. ζητησει δε τις ποτερον βυλομενος αὐτυς ἀποσεισασθαι ἀποκληρωτικως ἐπυθετο περι τυ Ιωαννυ, ὡς εἰ και περι ἀλλυ τινος τοιυτυ πυθομενος ἠν, ἠ ἀναγκαιως περι τυ Ιωαννυ ἐπυθετο, ἱνα προς την περι αὐτυ

ἀπο-

mysterio, quod in variis potestatibus continetur, exposito, in quanam potestate ea faceret prodigia, quæ videbat populus, ostendisset Servator; quomodo etiam aliis potestatibus præstaret hæc potestas, quam non ab angelo aliquo, Deive ministro, nec a quoquam, qui Deo inferior esset, sed ab ipso Patre acceperat.

3. Verum cum ejusmodi rerum notitia digni non essent, qui illic aderant, sacerdotum Principes, & Seniores populi, propterea minime ipsis respondet, sed vicissim interrogat; ut non respondentibus iis ad ea, quæ spectant ad Joannem, persuadere cum ratione & ipse posset, iis, a quibus interrogatur, se non frustra in hæc verba respondisse: *Nec ego dico vobis, in qua potestate hæc facio.* Hoc autem loco quæro, utrum unusquisque eorum, qui prodigia in aliqua potestate ediderunt, in una eademque potestate; an aliqui initio quidem in hac, progressu autem facto, in aliqua majore ea ediderint; at in una potestate, quam accepit a Patre, hæc omnia fecisse videtur Servator; hæc enim verba: *Nec ego dico vobis, in qua potestate hæc facio*, ejus erant, qui in aliqua potestate ea se fecisse profiteretur; in quanam autem, ipsis neutiquam declararet, neque ipsius etiam proprietatem explicaret, neque omnia, quæ super ea disseruisset, si præstantiam illius suscepisset definiendam, ac excellentiam præ reliquis, in quibus prodigia fecerant prophetæ, qui ipsum præcesserant. Nunc autem in templo, in ecclesia scilicet, versatur Christus, in eoque docet: his autem Principibus & populi Senioribus consimiles quidam ipsum interrogant, responsionem autem non consequuntur, utpote qui earum rerum notitia nequaquam digni sint, quam adipisci satagunt. Quæsiverit autem aliquis, utrum eos a se dispellere volens, hanc eis de Joanne quæstionem fortuito impegerit, ac si de alio quovis simili quæsivisset; an de Joanne necessario interrogaverit, ut datæ de eo responsioni, quæ

ἀποκρισιν, τα ἀκολουθα περι της ἐξουσιας ἀποκρινονται. ἐμοι δη φαινεται μη ἀποκληρωτικως εἰναι το κατα τον τοπον, ἀλλ' ἐπει Ιωαννης φωνη βοωντος ἠν ἐν τῃ ἐρημῳ, ἑτοιμασατε την ὁδον κυριου, και οὑτος ἠν περι οὑ ὁ προφητης ἐλεγεν· ἰδου ἐγω ἀποστελω τον ἀγγελον μου προ προσωπου σου, ὁς κατασκευασει την ὁδον σου ἐμπροσθεν σου· δια τουτο, οἰμαι, πυνθανεται περι αὐτου, οὐκ ἀγνοων μεν ὁτι ἐπισκοπησαντες ἐρουσιν, οὐκ οἰδαμεν, δια τα ἀναγεγραμμενα· καθ' ὑποθεσιν δε εἰπων ἀν προς το ἐξ οὐρανου, την ἀκολουθον τῃ ἐξ οὐρανου εἰναι το βαπτισμα Ιωαννου ἀποκρισει ἐξουσιαν.

Περι των δυο υἱων παραβολη, των εἰς τον ἀμπελωνα ἀποστελλομενων παρα του πατρος.

Τι δε ὑμιν δοκει; ἀνθρωπος εἰχε τεκνα δυο· προσελθων τῳ πρωτῳ, εἰπε, τεκνον ὑπαγε, σημερον ἐργαζου ἐν τῳ ἀμπελωνι, και τα ἑξης, ἑως του ὑμεις δε ἰδοντες οὐ μετεμεληθητε ὑστερον, του πιστευσαι ἐν αὐτῳ. μονος ὁ Ματθαιος ἀνεγραψε την παραβολην ταυτην, ὡς ἐμοι δοκει, περιεχουσαν τον περι του ἀπειθησαντος Ισραηλ τῳ Θεῳ λογον, και τον περι του πιστευσαντος λαου ἀπο των ἐθνων· οὑτοι γαρ τα δυο τεκνα ἁ εἰχεν ὁ ὡς ἀνθρωπος τροποφορων τον υἱον αὐτου Θεος. και οὑτος προσελθων τῳ πρωτῳ, ὁν ἐκτησατο ἀπ' ἀρχης, ὁν προεγνω, και προωρισεν, εἰπεν αὐτῳ· τεκνον ὑπαγε, σημερον ἐργαζου ἐν τῳ ἀμπελωνι μου, και ὑπερεθετο φευγων το χωριον τουτο, δια τον ἐν αὐτῳ καυσωνα, και τους καματους, και εἰπεν, οὐ θελω· ἀλλ' ὑστερον ποτε ἐπι συντελειᾳ μεταμεληθεις ἐπι τῳ εἰρηκεναι τῳ πατρι, οὐ θελω, ἠλθεν εἰς τον ἀμπελωνα, και εἰργασατο το θελημα του πατρος, ἡνικα μεντοι ὁ πρωτος εἰπεν, οὐ θελω, προσηλθεν ὁ πατηρ τῳ ἑτερῳ, και εἰπεν ὡσαυτως, εἰτα ἀποκριθεις ὁ δευτερος εἰπε μεν, ἐγω κυριε· οὐκ ἐληλυθε ἐπι τον ἀμπελωνα του λογου, και ἐπι τον ἀγρον του πατρος. και φανερον

ὁτι

de poteſtate ſubnexa ſunt, ſubjungeret. Mihi vero fortuito dictum non eſſe videtur, quod extat hoc loco, ſed quandoquidem Joannes *vox* erat *clamantis in deſerto: Parate viam Domini*, atque is ipſe erat, de quo dixerat Propheta: *Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te;* idcirco quæſtionem, opinor, de eo proponit, haud inſcius quidem, id illos re apud ſe penſitata reſponſi daturos: *Neſcimus*, propter ea, quæ ſcripta ſunt; & quaſi de cœlo eſſe Joannis baptiſma reſpondiſſent, parem quoque ſuam eſſe poteſtatem, de cœlo videlicet ſibi tributam aſſerens.

Parabola de duobus filiis a patre in vineam miſſis.

4. *Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios. Accedens ad primum dixit: Fili, vade, hodie operare in vinea*, & reliqua, uſque ad id: *Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuiſtis poſtea, ut crederetis ei.* Unus hanc parabolam litteris tradidit Matthæus, quæ, mea quidem ſententia, Iſraelis Deo morem non gerentis, & populi, qui e gentibus Chriſto nomen dedit, hiſtoriam continet: hi ſedenim duo filii ſunt, quos habuit Deus, quaſi homo filii ſui mores ſuſtinens. Is autem ad primum accedens; quem poſſedit ab initio, quem præſcivit, & prædeſtinavit, dixit ei: *Fili, vade, hodie operare in vinea mea;* at hoc prædium fugiens ille, propter æſtum & labores illic ferendos, ire recuſavit dicens: *Nolo;* ſed in fine tamen motus pœnitentia, quod patri dixiſſet: *Nolo*, in vineam abiit, & patris ſui voluntati obtemperavit. Cæterum, poſtquam reſpondit primus: *Nolo*, acceſſit ad alterum pater, eademque dixit, ac deinde reſpondens alter ait: *Ego Domine;* ad vineam autem ſermonis, & rus patris non abiit: manifeſtum eſt, eum voluntatem

ὅτι ὁ εἰπων, ȣ θελω, και ὕϛερον μεταμεληθεις, και ἀπελθων, και ἐργασαμενος εἰς τον ἀμπελωνα, ἐποιησε το θελημα τȣ πατρος τῳ ἐργῳ· ὁ γαρ τῳ λογῳ ἐπαγγειλαμενος, και μη ποιησας, τοις ἐργοις ἠρνησατο ποιειν το θελημα τȣ πατρος. προσχες δε εἰ δυνασαι χρησθαι τη παραβολη και προς τȣς ἐλαττονα μεν ἠ μηδεν ἐπαγγελλομενȣς, μητε παρθενιαν, μητε ἀλλην κατα το εὐαγγελιον πραξιν· τοις δε ἐργοις παριϛαντας τα ἐναντια, ἃ μηδε την ἀρχην ἐπηγγειλατο κατα φωνας λογων ἀγαθων πραξεων· ἐτι τε προς τȣς μεγαλα μεν ἐπαγγελλομενȣς, μηδεν δε κατα την ἐπαγγελιαν πραττοντας· ὁ μεν γαρ τις οἱονει λεγει, μειζον ἡ κατ' ἐμε παρθενιαν ταυτην ȣ θελω· και της ἐμης ἀξιας βελτιον το, ἀποταξαμενον τῳ βιῳ σχολαζειν τῳ λογῳ· ὁ δε φησιν ἑκαϛον ἀκȣων των ἐν τη γραφη μεγαλων ἐργων, ἐγω κυριε. και ἐϛιν ἰδειν οἱονει ἐκ μεταμελειας τινας ἐπιδιδοντας εἰς το βελτιον, και ἐπιμελȣμενȣς ἑαυτων ἐπι το κρειττον παρα την ἀρχηθεν προσδοκιαν· ἀλλȣς δε προπετεϛερον μεν πολλα ἐπαγγειλαμενȣς, τοις δε ἐργοις ἀντιπραξαντας ταις ἐπαγγελιαις.

Μετα δε την παραβολην ἐπιφερεται, προς μεν τον εἰποντα, ȣ θελω, και ὕϛερον μεταμεληθεντα, και ἀπελθοντα, το· ἀμην λεγω ὑμιν, ὁτι οἱ τελωναι και αἱ πορναι προαγȣσιν ὑμας εἰς την βασιλειαν τȣ θεȣ· προς δε τον εἰποντα, ἐγω κυριε, και μη ἀπελθοντα, το· ἠλθε γαρ Ιωαννης προς ὑμας ἐν ὁδῳ δικαιοσυνης, και ȣκ ἐπιϛευσατε αὐτῳ· και το· ὑμεις δε ἰδοντες, ȣ μετεμεληθητε ὑϛερον τȣ πιϛευσαι ἐν αὐτῳ. ἐπιϛησαι δε τις τοις ἀπο μοχθηροτατȣ βιȣ προσερχομενοις τῳ λογῳ, και πιϛευȣσι τῳ Χριϛῳ, και τοις αὐχȣσι τον νομον και τȣς προφητας, και ἀπιϛȣσι τῳ υἱῳ τȣ θεȣ, και ἀκολαϛως βιȣσι, και ὠμοτεροις προς τȣς ὁμοφυλȣς τυγχανȣσιν, ὀψεται τον Ιησȣ λογον ἀληθη, ὁτι οἱ μεν

τελω-

patris sui reipsa facessivisse, qui dixit: *Nolo*, & motus deinde pœnitentia fuit, & abiit; & in excolenda vinea desudavit. Qui enim verbis pollicitus est, revera autem non egit, patris voluntatem exequi detrectavit. Vide autem, an parabolam hanc iis accommodare possis, qui paucula quidem, vel nihil omnino pollicentur, neque virginitatem, neque ullam, quæ in evangelio præcipiatur, actionem; re autem atque opere contraria præstant ei, atque exhibent opera, cui ne verbo quidem bonorum facinorum rudimenta promiserant: iis item illud convenit, qui magna quidem promittunt, re autem promissa sua minime implent: ait enim, verbi gratia, aliquis, virginitatem illam nolo, quæ vires meas superat; itèm, vita hac abdicata Christi verbo operam dare, dignitati meæ ac merito antecellit: ille autem ingentia illa facinora, quæ in scriptura commemorantur, audiens dicit: *Ego Domine*; tum vero nonnullos quasi pœnitentia ductos videre licet in boni rectique studio proficientes, & virtuti præter eam, quam initio dederant, expectationem naviter operam dantes; alios autem, postquam multa temere polliciti sunt, pleraque contra promissa sua agentes.

5. Post parabolam autem ei, qui dixit: *Nolo*, & pœnitentia postmodum ductus abiit, id subjungitur: *Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei*; ei autem, qui dixit: *Ego Domine*; minime autem abiit, illud: *Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, & non credidistis ei*; atque item illud: *Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.* Quod si quis ad eos attenderit, qui a nefaria vita ad fidem transeunt, & Christi partes amplectuntur; & ad eos, qui legem ac prophetas jactant, Filio autem Dei fidem detrahunt, ac intemperanter vivunt, & adversus tribules crudeliter se gerunt, verum is esse Jesu sermonem deprehendet, *quia publicani*

τελωναι και αἱ πορναι προαγυσι τον Ισραηλ εἰς την βασιλειαν τυ Θευ. ὁ δε ἰδων τον Ιησυν ἐκεινος Ισραηλ ὀυδε μεχρι δευρο μεταμελειται, ἱνα κἀν ὑςερον πιςευση τη ἀληθειᾳ. προσχες δε και τῳ· προαγυσιν ὑμας εἰς την βασιλειαν τυ Θευ, ὐκ ἀποκλειοντι τον Ιησυν εἰσερχεσθαι εἰς την βασιλειαν τυ Θευ· ὐδεις γαρ προαγει τον ὐδαμως ἐσομενον ἐν ἐκεινῳ τῳ τοπῳ ἐν ᾧ προηξεν, ὁρα ὐν μηποτε ἐμφαινεται, ὁτι ὁταν το πληρωμα των ἐθνων εἰσελθῃ, τοτε πας Ισραηλ σωθησεται. νοεισθω δε ὁ Ισραηλ, ὐχ ὁ κατα σαρκα, ἀλλ᾽ ὁ ἐν τῃ εὐγενειᾳ της ψυχης χαρακτηριζομενος, και ἐχων μεν τῳ εὐφυες προς συνεσιν και το διορατικον, ὐ μην ἀξιως της εὐφυιας ἀνατραφεις ἐν πιςει και βιῳ ἀγαθῳ.

Περι τυ φυτευθεντος ἀμπελωνος και ἐκδοθεντος γεωργοις.

Αλλην παραβολην ἀκυσατε· ἀνθρωπος ἠν οἰκοδεσποτης, ὁς ἐφυτευσεν ἀμπελωνα, και φραγμον αὐτῳ περιεθηκε, και ὠρυξεν ἐν αὐτῳ ληνον, και τα ἑξης, ἑως τυ· και δοθησεται ἐθνει ποιυντι τυς καρπυς αὐτης. τῳ μη ἐπι πλειον βασανιζοντι τα της παραβολης, μηδε ἑκαςην λεξιν ἐξεταζοντι, πανυ σαφης εἶναι δοξει ὑτως ἀν διηγησεως τυχυσα· ὁ προ ἡμων λαος, και μερις ὠν τυ Θευ, ὁ φυτευθεις ἠν ἀμπελων ὑπο τυ κατα την παραβολην οἰκοδεσποτυ· και ἡ τυ Θευ φρυρα περι αὐτον, ὁ φραγμος ἠν· και πυργος μεν, ὁ ναος· ληνος δε, ὁ τοπος των σπονδων· και γεωργοι, οἱ πρεσβυτεροι και σοφοι τυ λαυ· ἀποδημια δε τυ δεσποτυ, ὁτε κυριος ὁ συνων αὐτοις ἐν νεφελῃ ἡμερας, και ςυλῳ νυκτος, ἑως αὐτυς καταφυτευσει εἰσαγαγων εἰς ὀρος ἁγιον αὐτυ και εἰς τα σκηνωματα αὐτυ, ὐκετι ὑτως αὐτοις ἐπεφαινετο· ὁ δε ἐγγισας καιρος των καρπων ὁ χρονος ἠν των προφητων ἀπαιτυντων τον καρπον ἀπο των γεωργων και τυ ἀμπελωνος, ἱνα ἠδη δειξωσι

παρει-

& meretrices præcedunt Iſraelem *in regnum Dei.* Hunc autem Iſraelem, qui Jeſum vidit, ne nunc quidem pœnitet, ut veritati, ſero licet, aſſentiatur. Quin & illud animadverte: *Præcedunt vos in regnum Dei*, quod Iſraelem a regni Dei ingreſſu non prohibet; nemo enim præcedit eum, qui hoc loco nunquam futurus eſt, in quo ipſe præceſſit. Vide ergo, num illud ſignificatur, futurum nempe, ut ſalutem univerſus Iſrael conſequatur, cum gentium plenitudo advenerit. Intelligatur autem Iſrael, non qui ſecundum carnem, ſed qui animæ nobilitate præditus ſignificatur, quique optima ad intelligendum indole & perſpicacitate pollet; non ut poſtulabat autem hæc indoles, in fide & vita bona educatus eſt.

De vinea plantata & agricolis tradita.

6. *Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, & ſepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular*, & reliqua, ad id uſque: *Dabitur genti facienti fructus ejus.* Qui parabolæ ſenſum leviter tantum attinget, neque dictiones ſingulas perſcrutabitur, planam hæc ei & perſpicuam ſententiam videbitur continere, eam ſcilicet: Qui nos præceſſit populus, & Dei pars fuit, vinea erat a patrefamilias, cujus in parabola mentio fit, conſita; Dei autem, quo tutus erat, præſidium, ea erat ſepes; at templum turris erat; torcular vero, libationum locus; agricolæ autem, ſacerdotes & ſapientes populi; heri vero profectio, quando Dominus, qui inter illos in nube diei & columna noctis verſabatur, donec eos in montem ſanctum ſuum & in tabernacula ſua deductos alibi conſereret, non ita amplius eis apparuit; tempus autem fructuum adventans, tempus illud erat, quo prophetæ ab agricolis & vinea fructum repoſcebant, ut

παρειληφοτες τον νομον τῳ βεβιωκεναι κατ' αὐτον· δουλοι δε οἱ προς τους γεωργους πεμφθεντες λαβειν τους καρπους, οἱ πρωτοι προφηται, οὓς οἱ ἀρχοντες και σοφοι του λαου ὕβρισαν τυπτοντες, τινας δε και ἀνειλον, και ἀλλους λιθολευστους πεποιηκασιν· ἀλλοι δε μετα τουτους δουλοι πλειονες των πρωτων, ὁ καιρος των πολλων προφητων, ὧν τα ὀνοματα ἐν τῃ δευτερᾳ των παραλειπομενων γεγραπται, και ἐν τῳ Ιερεμιᾳ, και τοις δωδεκα, και τῳ Δανιηλ· εἰποι γαρ ἀν τις και τον Ανανιαν, Αζαριαν, Μισαηλ, προφητας γεγονεναι. και τουτοις ἐν τοις πλειοσι παρα τους προτερους προφητας ὡσαυτως ἐχρησαντο τυπτοντες, και ἀναιρουντες, και λιθοβολουντες τελευταιον δε τον υἱον ἑαυτου ἀποστελλει ὁ οἰκοδεσποτης, τον κυριον ἡμων Ιησουν Χριστον, ἐντρεψαι δυναμενον τον ἀμπελωνα, και τους γεωργους· ἀλλ' οἱ ἀρχιερεις, και οἱ πρεσβυτεροι, και οἱ σοφοι του λαου τον υἱον ἰδοντες, οὐ παντη ἀναισθητοι της ἑαυτων γενομενοι ὑπεροχης, κληρονομον εἰναι αὐτον ὑπειληφασι· τολμωσι δε και ἀποκτειναι αὐτον, ἱνα αὐτοι κυριοι του ἀμπελωνος γενωνται· και ἐκβαλοντες αὐτον, και ἐξω κριναντες των του Ισραηλ πραγματων ἀπεκτειναν· και εὐθεως ὁ του ἀμπελωνος κυριος ὁν ἀπεκτειναν, ἐπιδημει ἀναστας ἐκ νεκρων, και κακους κακως τους μεν γεωργους ἀπολλυσιν, ἀλλοις δε γεωργοις τοις ἀποστολοις ἑαυτου παραδιδωσι τους ἀπο του λαου πιστευσαντας, τουτεστι τον ἀμπελωνα, οἱ ἀποδιδοασιν ἐν τοις ἰδιοις καιροις τους καρπους τῳ οἰκοδεσποτῃ. εἰτα εἰποντων μετα την παραβολην των ἐν τοις ἀνωτερω πυθομενων το· ἐν ποιᾳ ἐξουσιᾳ ταυτα ποιεις; τα ἀπο του· κακους κακως ἀπολεσει αὐτους, ὁ σωτηρ ἀποκρινεται διδασκων αὐτους ἀπο της προφητειας, ὁτι ὑπ' ἐκεινων μεν ἀπεδοκιμασθη, παρα δε τῳ θεῳ ἐστιν ἐντιμος, και κεφαλη της ὁλης οἰκοδομης, και της κατ' αὐτην συνοχης, και κεφαλη γε θαυμαστη ἐν ὀφθαλμοις των εἰδοτων βλεπειν αὐτην. εἰτα

προφη-

vitæ suæ recta juxta legem institutione se legem accepisse declararent; servi vero ad agricolas missi, ut fructus reciperent, ii erant priores prophetæ, quos verberibus & contumeliis affecerunt principes & sapientes populi, nonnullos etiam trucidarunt, alios vero lapidibus enecarunt; servi autem, qui post illos plures prioribus missi sunt, tempus plurimorum prophetarum significat, quorum nomina in altero Paralipomenon libro, & in Jeremia, & in duodecim prophetis, & in Daniele scripta sunt; dicet enim fortasse aliquis, Ananiam, Azariam, & Misaelem prophetas fuisse. Plures porro eos prioribus prophetis itidem exceperunt, verberibus cædentes, morte plectentes, & lapidibus obruentes. Postremo tandem filium suum mittit paterfamilias, Dominum videlicet nostrum Jesum Christum, qui pudorem vineæ & agricolis, ac reverentiam posset incutere; sed Principes sacerdotum & Seniores, ac sapientes populi viso Filio, nec insolentiæ suæ immemores, hæredem eum esse cogitarunt; tum vero ut ipsi vineæ domini efficerentur, interficere eum audent; cumque illum ejecissent, & extra Israelem amandandum decrevissent, trucidarunt; confestimque vineæ dominus, quem interemerunt, postquam a mortuis surrexit, ad eos profectus, agricolas nefarios male perdit; aliis autem agricolis, apostolis nempe suis, eos tradit, qui e populo crediderunt, vineam videlicet; atque hi fructus patrifamilias temporibus suis reddunt. Postquam autem ii, qui supra quæsiverant: *In qua potestate hæc facis?* ea post parabolam subjunxerunt, quæ his verbis subnexa sunt: *Malos male perdet*, petitam e prophetis doctrinam ipsis tradens respondet Servator, se ab illis quidem esse reprobatum, apud Deum autem in honore esse, & totius ædificii, ac universæ, quæ ei cohæret, compagis caput, & mirabile quidem caput in eorum oculis, qui illud intueri possunt. Deinde vero vocatio-

nem

προφητευων περι της απο των ἐθνων κλησεως, φησι τοις μη πιςωυσιν εἰς αὐτον διδασκαλοις Ιυδαιων· ἀρθησεται ἀφ' ὑμων ἡ βασιλεια τυ Θευ, και δοθησεται ἐθνει ποιυντι τυς καρπυς αὐτης. ἀλλ' ὡς προειπαμεν ὁλοσχερεςερα τις, και ὐ κατα λεξιν ἐςιν ἡ τοιαυτη διηγησις· προς ἣν πολλα τις ἀν πνευματικος, και ἀνακρινειν δυναμενος παντα, ἐπαπορησαι κρυων την ἀσαφεια κεκλεισμενην θυραν των ἐνταυτα κεκρυμμενων νοηματων, και ὀρθως ζητησας εὑροι, και αἰτησας ἀπο τυ Θευ λαβοι. και ἡμεις δε κατα το μετριον ἡμων, τοιαυτα εἰς τον τοπον φανταζομεθα· ὁτι ὁ μεν οἰκοδεσποτης ἀνθρωπος, ὁ Θεος ἐςι, περι ὑ γεγραπται· ἐτροποφορησε σε κυριος ὁ Θεος συ, ὡς εἰ τις τροποφορησαι ἀνθρωπος τον υἱον αὐτυ· ὑτος γαρ δια το τροποφορειν και φερειν ἐν τῳ ἀνθρωπυς ἀφιλειν τροπον ἀνθρωπινον τον ὠφελυντα ἀνθρωπυς, ἐν τισι παραβολαις λεγεται εἰναι ἀνθρωπος, και ἐνταυτα μεν ἀνθρωπος οἰκοδεσποτης καλειται δια τον ἀμπελωνα, και τον περικειμενον τῳ ἀμπελωνι φραγμον, και την ληνον ἣν ὠρυξε, και τον πυργον ὃν ᾠκοδομησε, και ὑς κεκτηται δυλυς, και ὑς πεμπει προς τυς γεωργυς, και δευτερον ἀποςελλει πλειονας· ὡς οἰκοδεσποτης δε ἐξεδοτο γεωργοις τον ἀμπελωνα, ἀφ' ὡν ἀφελων αὐτον διδωσιν ἑτεροις. ἐτι δε παλιν ἐν τοις ἀνωτερω ἀνθρωπος οἰκοδεσποτης εἰρηται δια τυτων· ὁμοια γαρ ἐςιν ἡ βασιλεια των ὐρανων ἀνθρωπῳ οἰκοδεσποτῃ, ὁςις ἐξηλθεν ἁμα πρωῒ μισθωσασθαι ἐργατας εἰς τον ἀμπελωνα αὐτυ· και ὡς οἰκοδεσποτης γε ἀμπελωνα ἐχει, και μισθυται γεωργυς, ἐςι δε αὐτῳ και ἐπιτροπος ᾧ λεγει· καλεσον τυς ἐργατας, και ἀποδος τον μισθον, ἀρξαμενος ἀπο των ἐσχατων ἑως των πρωτων. ἐν δε τῃ περι τυ δειπνυ παραβολῃ, και των γαμων τυ υἱυ αὐτυ, και της κλησεως, ὐκ οἰκοδεσποτης, ἀλλα βασιλευς εἰρηται· μειζων γαρ ἡ οἰκοδεσποτης ἐςι, πεμπων ςρατευμα ὡς βασιλεως, και ἀναιρων τυς κρατησαντας τυς δυλυς αὐτυ, και ὑβρισαντας, και ἀποκτειναντας αὐτυς· και ἐν βασιλικῃ

ἐξυ-

nem e gentibus vaticinans, Judæorum magistris sibi fidem non habentibus ait: *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Verum ita, ut a nobis supra dictum est, omnia summatim nimis complectitur hæc explicatio, non etiam verbum singula interpretatur, super qua spiritalis aliquis, & unumquodque examinare valens, dum reconditarum hic sententiarum januam obscuritate occlusam pulsabit, ad plerasque offendet dubitationes, quarum solutionem reperiet, si eam recte quæsiverit, a Deoque recipiet, si precibus postulaverit. Nos autem pro modulo nostro talia super hoc loco mente concipimus; hominem nimirum patremfamilias, Deum esse, de quo scriptum est: *Portavit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare parvulum suum.* Is enim in quibusdam parabolis homo appellatur, propterea quod, dum homines juvat, hominum mores in hominum utilitatem ac commodum sustinet: atque hoc quidem loco propter vineam, & assitam vineæ sepem, & effossum ab ipso torcular, & ædificatam turrim, & propter servos, quos habet, & quos ad agricolas mittit, quosque majore numero altera vice mittit, homo paterfamilias appellatur: & quasi paterfamilias agricolis vineam tradidit, quam ab iis deinde ablatam aliis dedit. Rursus vero homo paterfamilias supra dictus est his verbis: *Simile est enim regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam;* &, ut paterfamilias, vineam habet, & agricolas conducit; procuratorem item habet, cui dicit: *Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos.* In parabola autem de cœna, & filii ipsius nuptiis, & vocatu, non paterfamilias, sed rex dictus est; major quippe est patrefamilias, utpote qui exercitum tanquam rex mittat, eosque de medio tollat, qui servos ipsius comprehenderunt, & contumeliis affecerunt, ac trucidarunt; & tanquam

regia

ἐξουσιᾳ, οὐχ ὡς οἰκοδεσποτης μονον, εἰπε τοις διακονοις δησαι ποδας και χειρας του εἰσελθοντος εἰς τους γαμους, μη ἐχοντος ἐνδυμα γαμου, και ἐκβαλειν αὐτον εἰς το ἐξωτερον σκοτος. οὔτε δε ἐν τοις ἀνωτερω λεγεται· ἀνθρωπος εἰχε τεκνα δυο; οὔτε οἰκοδεσποτης, οὔτε βασιλευς ὠνομασται, ἀλλ᾽ ἁπλως ἀνθρωπος. εἰσιν οὖν ὥσπερ πολλαι ἐπινοιαι του θεου κατα τας θειας γραφας, οὕτω και διαφοραι του ἀνθρωπον αὐτον ὀνομαζεσθαι, ἤτοι ἁπλως, ἢ οἰκοδεσποτην, ἢ βασιλεα. και ταυτα μεν κατα τον Ματθαιον· κατα δε τον Λουκαν ἡ ὁμοια τῃ ἐκκειμενῃ παραβολῃ ἀνθρωπον αὐτον ὠνομασεν ἐν τῳ· ἀνθρωπος ἐφυτευσεν ἀμπελωνα, και ἐξεδοτο αὐτον γεωργοις. ἀλλα και Μαρκος φησιν· ἀνθρωπος τις ἐφυτευσεν ἀμπελωνα, και περιεθηκεν αὐτῳ φραγμον. παλιν τε αὖ ὁ Λουκας την της κλησεως ἐκτιθεμενος παραβολην, ἀνθρωπος τις, φησιν, ἐποιησε δειπνον μεγα, και ἐκαλεσε πολλους. και συ δε συναγάγων εἰ που ὠνομασται ἀνθρωπος ὁ θεος, και πνευματικα πνευματικοις ἐν τῳ περι τουτου συγκρινων λογῳ, και ζητησας ὀρθως τα κατα τους τοπους, εὑροις ἂν ἀναλογον τῃ ζητησει σου πλειονα εἰς το ἀνθρωπον λεγεσθαι τον θεον. οὗτος δε ἐφυτευσεν ὁ οἰκοδεσποτης ἀνθρωπος ἀμπελωνα, ὅντινα ἐπιμελεστερον ζητητεον, μη ἀβασανιστως παρερχομενον τοσαυτην παραβολην.

Τις οὖν ὁ ἀμπελων, ἑτερος ὢν παρα τους γεωργους τους πρωτους, και τους δευτερους, ὃν ἐφυτευσεν ὁ οἰκοδεσποτης ἀνθρωπος; ὁ δε ἀμπελων οὗτος προτερον μεν ἐκδιδομενος ἐστι γεωργοις ὑβρισταις· δευτερον δε, κατα τους ἀποκριναμενους περι του ἀμπελωνος, ἐκδιδομενος ἀλλοις γεωργοις, οἱ τινες δωσουσι τους καρπους αὐτου ἐν τοις καιροις αὐτων· κατα δε τον σωτηρα λεγοντα· ἀρθησεται ἀφ᾽ ὑμων ἡ βασιλεια του θεου, και δοθησεται ἐθνει ποιουντι τους καρπους αὐτης. ἀρα γαρ δεησει ταυτον εἰπειν εἶναι την βασιλειαν του θεου τῳ ἀμπελωνι, αἱρομενην ἀπο των προτερων, διδομενην δε ἐθνει ποιουντι τους καρπους αὐτης; ἢ

ἀλλο

regia præditus potestate, non ut paterfamilias duntaxat, ministris suis jussit, ut pedes illius manusque ligarent, qui vestem nuptialem non habens ad nuptias fuerat ingressus, eumque ut in tenebras exteriores mitterent. Cum vero supra dicitur: *Homo quidam habebat duos filios*, neque paterfamilias, neque rex appellatus est, sed homo simpliciter. Quemadmodum autem in divinis scripturis multipliciter Deus accipitur, ita multum interest, homone simpliciter, an paterfamilias, an rex appelletur. Atque illa quidem ita se habent apud Matthæum; parabola autem, quæ apud Lucam huicce respondet, hominem eum nuncupavit his verbis: *Homo plantavit vineam, & locavit colonis.* Quin & Marcus ait: *Vineam pastinavit homo quidam, & circumdedit sepem.* Rursum Lucas vocationis parabolam exponens, *homo quidam*, inquit, *fecit cœnam magnam, & vocavit multos.* Tu vero loca omnia colligens, in quibus Deus homo appellatur, & spiritalia cum spiritalibus in ejus rei disputatione contendens, & quæ passim reperientur, recte discutiens, pro disquisitionis tuæ ratione multa invenies super eo, quod Deus homo nuncupatur. Hic autem homo paterfamilias vineam plantavit, de qua, non absque examine prætermissa tanta parabola, accuratius disputandum est.

7. Quænam ergo vinea illa est, quæ aliud quidpiam est, quam primi agricolæ & secundi, quæque ab homine patrefamilias plantata est? Hæc autem vinea contumeliosis primum agricolis tradita est; secundum autem, juxta eorum sententiam, qui de vinea interrogati responderunt, aliis traditur agricolis, qui ipsius fructus reddent temporibus suis; juxta Servatoris autem verba: *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* An ergo idem esse regnum Dei ac vineam prioribus ablatam, genti vero fructus ipsius facienti traditam dicendum est? an aliud

ἀλλο μεν εἶναι τον ἀμπελωνα, ἀλλο δε την βασιλειαν τε Θεε; ἰδωμεν δε πρωτον, παραϛησαντες ἀπο της γραφης ὁτι ἀμπελων καλειται ὁ λαος, εἰ δυναται ἐφαρμοσαι παντα τα κατα τον τοπον τῃ τοιαυτῃ διηγησει· φησιν ἐν Ησαΐας· ἀσω δη τῳ ἠγαπημενῳ ἀσμα τε ἀγαπητε τῳ ἀμπελωνι με· ἀμπελων ἐγενηθη τῳ ἠγαπημενῳ, ἐν κερατι, ἐν τοπῳ πιονι· και φραγμον περιεθηκα, και ἐχαρακωσα, και ἐφυτευσα ἀμπελον Σωρηκ, και τα ἑξης, ἑως τε· ἐποιησε δε ἀνομιαν, και ἐ δικαιοσυνην, ἀλλα κραυγην. ἐξεθεμην δη το ἀπο τε Ησαΐε ἀσμα, βελομενος αὐτο συνεξετασαι τῃ παραβολῃ, εἰ κατα τε αὐτε κειται ὁ ἀμπελων σημαινομενε ἐν ἑκατερᾳ τῃ γραφῃ. και ὁρα τινα μεν ὁμοια ἐχεσιν αἱ ἐκτεθεισαι λεξεις, τινα δε ἐχ ὁμοια, ἱνα βλεπων τας διαφορας των ὁμοιων προς τα ἀνομοια, ἐτως ἐπιϛησῃς τῳ νῳ της γραφης. ὁμοιον ἐν το· ἐφυτευσεν ἀμπελωνα, και φραγμον αὐτῳ περιεθηκε, και ὠρυξεν ἐν αὐτῳ ληνον, και ᾠκοδομησε πυργον, τῳ· ἀμπελων ἐγενηθη τῳ ἠγαπημενῳ ἐν κερατι, ἐν τοπῳ πιονι, και φραγμον περιεθηκα, και ἐχαρακωσα, και ἐφυτευσα ἀμπελον Σωρηκ, και ᾠκοδομησα πυργον ἐν μεσῳ αὐτε, προληνιον ὠρυξα ἐν αὐτῳ· παραθες γαρ τῳ, ἐφυτευσεν ἀμπελωνα, το, ἐφυτευσα ἀμπελον Σωρηκ· και τῳ, φραγμον αὐτῳ περιεθηκε, το, φραγμον περιεθηκα· και τῳ, ὠρυξεν ἐν αὐτῳ ληνον, το, και προληνιον ὠρυξα ἐν αὐτῳ· και τῳ, ᾠκοδομησε πυργον, το, και ᾠκοδομησα πυργον ἐν μεσῳ αὐτε· κατ᾽ ἀμφοτερες δε τες τοπες περι των καρπων λεγεται τε ἀμπελωνος, παρα μεν τῳ Ησαΐᾳ, ὁτι ἐμεινα τε ποιησαι ϛαφυλην, και ἐποιησεν ἀκανθας· ἐν δε τῃ τε εὐαγγελιε παραβολῃ, σαφως ἐχ ὁ ἀμπελων κατηγορειται, ὡς μη δεδωκως τες καρπες ἐγγισαντος τε καιρε αὐτων; ἀλλ᾽ οἱ γεωργοι ἐτοι λαβοντες τες τε οἰκοδεσποτε δελες, ὃν μεν ἐδειραν, ὃν δε ἀπεκτειναν, ὃν δε ἐλιθοβολησαν. και ἡνικα ἀπεϛειλεν ἀλλες δελες πλειονας των πρωτων, παλιν αἱ γεωργοι κατηγορενται ποιησαντες αὐτοις ὡσαυτως. και τριτον δε οἱ γεωργοι κατηγορενται εἰποντες· ἐτος ἐϛιν ὁ

κληρο-

esse vineam, aliud vero regnum Dei statuendum? Postquam autem vineam appellari populum probaverimus ex scriptura, videamus primum, utrum, quæcumque hoc habentur loco, ejusmodi possint explicationi convenire. Ait ergo Isaias: *Cantabo dilecto canticum dilecti vineæ meæ: vinea facta est dilecto, in cornu, in loco pingui. Et sepem circumposui, & vallavi, & plantavi vineam Sorec*, & reliqua, ad id usque: *Fecit autem iniquitatem, & non justitiam, sed clamorem.* Canticum porro ex Isaia proposui, ut illud cum parabola contendens dispicerem, eamdemne significationem in utraque scriptura vinea contineret. In quibus autem rebus conveniant proposita loca, in quibus disconveniant, observa, ut similium cum dissimilibus perspecta differentia, scripturæ sensum eo pacto tenere possis. Illud igitur: *Plantavit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificavit turrim*, simile ei est: *Vinea facta est dilecto, in cornu, in loco pingui. Et sepem circumposui, & vallavi, & plantavi vineam Sorec, & ædificavi turrim in medio ejus, & torcular extruxi in ea.* Huic enim: *Plantavit vineam*, confer illud: *Plantavi vineam Sorec*; huic: *Sepem circumdedit ei*, illud: *Sepem circumposui*; & huic: *Fodit in ea torcular*, illud: *Et torcular extruxi in ea*; & huic: *Ædificavit turrim*, illud: *Et ædificavi turrim in medio ejus*: utrobique autem fructuum vineæ fit mentio; apud Isaiam quidem: *Expectavi, ut faceret uvas, & fecit labruscas*; in parabola autem evangelii vitem non accusari perspicuum est, quod fructus, tempore ipsorum adventante, non dederit, sed hos agricolas, qui patrisfamilias *apprehensis servis alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt.* Cum autem *misit alios servos plures prioribus*, accusantur rursus agricolæ, quod *fecerint illis similiter.* Tertia autem agricolis impingitur accusatio, quod dixerint: *Hic est hæres, venite, occidamus eum, & occupe-*

κληρονομος; δευτε, ἀποκτεινωμεν αὐτον, και σχωμεν την κληρονομιαν αὐτȣ, και ἐκβαλοντες αὐτον ἐξω τȣ ἀμπελωνος, και ἀποκτειναντες αὐτον. και ἐν μεν τῳ Ησαϊᾳ· αὐτῳ τῳ ἀμπελωνι ἀπειλει ὁ λογος λεγων· ἀφελω τον φραγμον αὐτȣ, και ἐςαι εἰς διαρπαγην· καθελω τον τοιχον αὐτȣ, και ἐςαι εἰς καταπατημα. και ἀνησω τον ἀμπελωνα μȣ, και ȣ̓ μη τιμηθῃ, ȣ̓δε μη σκαφῃ, και ἀναβησεται εἰς αὐτον ὡς εἰς χερσον ἀκανθα· ἀλλα και ὁτι ταις νεφελαις ἐντελειται τȣ μη βρεξαι εἰς τον ἀμπελωνα ὑετον, τῳ ἀμπελωνι ἀπειλει, ὁν τινα ὁ προφητης εἰπεν εἶναι τον τȣ Ισραηλ οἶκον, και τον ἀνθρωπον τȣ Ιȣδα, μη ποιησαντα τον καρπον, την κρισιν, και την δικαιοσυνην· ποιησαντα δε ἀκανθας, την ἀνομιαν και την κραυγην· ἐν δε τῳ εὐαγγελιῳ τον μεν ἀμπελωνα ȣ̓δεν εὑρισκομεν πασχοντα, ἀλλ' εἰ δει ȣ̓τως εἰπειν μαλλον προνοȣμενον τȣ φερειν τȣς οἰκειȣς καρπȣς τῳ οἰκοδεσποτῃ· προνοων γαρ ȣ̓τος τȣ ἀμπελωνος, αἰρει αὐτον ἀπο των προτερων γεωργων, οἱ τινες ἀποκρινονται τῳ σωτηρι πυθομενῳ και εἰποντι· ὁταν ȣ̓ν ἐλθῃ ὁ κυριος τȣ ἀμπελωνος, τι ποιησει τοις γεωργοις ἐκεινοις; και λεγȣσιν εἰτε ὑπο τȣ λογȣ και της ἀκολȣθιας ἀναγκαζομενοι, εἰτε και ἀκοντες, ἱν' ȣ̓τως εἰπω, και περι αὐτων προφητευοντες, ὡς ἀρα κακȣς κακως ἀπολεσει ὁ κυριος τȣ ἀμπελωνος ἐλθων τȣς γεωργȣς, και προνοȣμενος τȣ ἀμπελωνος ἐκδωσεται αὐτον ἀλλοις γεωργοις, οἱ τινες ἀποδωσȣσιν αὐτῳ τȣς καρπȣς ἐν τοις καιροις αὐτων. ἀλλα και ἐν τῳ Ιερεμιᾳ ἀκολȣθως τῳ· ὁ γαρ ἀμπελων κυριȣ σαβαωθ, οἶκος τȣ Ισραηλ ἐςι, και ἀνθρωπος τȣ Ιȣδα νεοφυτον ἠγαπημενον, εἰρηται προς τον ἁμαρτανοντα λαον· ἐγω δε ἐφυτευσα σε ἀμπελον καρποφορον πασαν ἀληθινην, και ἀναλογον τῳ· ἐμεινα ἱνα ποιησῃ ςαφυλην, ἐποιησε δε ἀκανθας, και τῳ· ἐμεινα ποιησαι κρισιν, ἐποιησε δε ἀνομιαν· και ȣ̓ δικαιοσυνην, ἀλλα κραυγην, το· πως ἐςραφη εἰς πικριαν ἡ ἀμπελος ἡ ἀλλοτρια; ȣ̓κȣν ὁρας ἐν μεν ταις προφητικαις λεξεσι τον λαον λεγομενον εἶναι ἀμπελωνα, και τον φυτευσαντα αὐτον ἀπειλȣντα και λεγοντα αὐτῳ· ἀφελω τον

φραγ-

cupemus hæreditatem ejus; eumque ejecerint extra vineam, & occiderint. In Isaia autem vineæ ipsi minas intentat Verbum dicens: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem: diruam maceriam ejus, & erit in conculcationem. Et dimittam vineam meam, & non putabitur, neque fodietur, & ascendet in eam, sicut in incultam terram vepres:* sed & cum *nubibus mandabit, ne pluant super eam imbrem,* vineæ minatur, quam Propheta Israelis domum esse dixit, & virum Juda, qui fructum non dedit, judicium videlicet & justitiam; sed vepres protulit, iniquitatem nimirum & clamorem. At in evangelio non perpeti quidquam vineam reperimus, sed, si ita loqui fas est, operam potius datam, ac provisum, ut patrifamilias proprios ferat fructus. Is enim vineæ curam gerens, illique prospiciens, prioribus aufert agricolis, qui percontanti Servatori, ac dicenti: *Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?* respondent, & sive ipsa ratione & consequentia coacti, sive invite, ut ita dicam, de se ipsi vaticinantes, malos agricolas male perditurum vineæ Dominum, cum advenerit, pronuntiant, vineæque prospicientem, aliis ipsam locaturum agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. Quin & apud Jeremiam consequenter his: *Vinea enim Domini Sabaoth, domus Israel est, & vir Juda novella ejus plantatio dilecta,* populo delinquenti dictum est: *Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram;* & eorum instar: *Expectavi, ut faceret uvas, & fecit labruscas;* nec non & illorum: *Expectavi, ut faceret judicium, fecit iniquitatem; non justitiam, sed clamorem,* id dictum est: *Quomodo conversa es in amaritudinem vinea aliena?* Vides ergo, in prophetarum scriptis vineam appellari eum, qui dicitur populus, eumque, a quo plantatus est, minas ipsi intentare & dicere: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem,* & cætera; in evangeliis autem vineam neutiquam

φραγμον αὐτȣ, και ἐςαι εἰς διαρπαγην, και τα λοιπα· ἐν δε ταις εὐαγγελικαις ἐδεμιαν μεν μεμψιν προσαγομενην τω ἀμπελωνι, πασαν δε τοις γεωργοις· και προς το μηδεμιαν εἶναι ἀπειλην τω ἀμπελωνι, και προνοιαν αὐτȣ γινομενην, ἵνα διδῳ τω οἰκοδεσποτη τȣς καρπȣς ἐν τοις καιροις αὐτων και ȣ̓κ ἀν δυναιο, την ἀκριβειαν βȣλομενος σωσαι της εὐαγγελικης γραφης, τρανως παραςησαι ὅτι ἀμπελων ὁ λαος ἠν. ἀλλα μηποτε ὁ κατα το εὐαγγελιον ἀμπελων ἡ βασιλεια ἐςι τȣ Θεȣ, ἡ αὐτη οἰμαι τυγχανȣσα τη των γραφων μετ᾽ ἐπισκοπης Θεου διδασκαλιᾳ· το γαρ· ἀρθησεται ἀφ᾽ ὑμων ἡ βασιλεια τȣ Θεȣ, και δοθησεται ἐθνει ποιȣντι τȣς καρπȣς αὐτης, ἐπιφερομενον τη περι τȣ ἀμπελωνος παραβολη, σαφως οἰμαι δηλοι τα μυςηρια της τȣ Θεȣ βασιλειας λεγεσθαι εἶναι τον ἀμπελωνα ὃν ἐφυτευσεν ὁ οἰκοδεσποτης ἀνθρωπος. τȣτον δη τον ἀμπελωνα ὀντα ὡς οἰμαι νομον και προφητας, και πασαν την θειαν γραφην ἐξεδοτο ὁ κυριος τȣ ἀμπελωνος γεωργοις· προτεροις μεν, τω λαῳ ἐκεινῳ, και γαρ πρωτοι ἐπιςευθησαν τα λογια τȣ Θεȣ· δευτεροις δε, ἐθνει ποιȣντι τȣς καρπȣς αὐτȣ, τη ἀπο των ἐθνων ἐκκλησιᾳ. ἀλλ᾽ ἐργον ἐξομελισαι, ȣ̓τω νοȣμενȣ τȣ κατα το εὐαγγελιον ἀμπελωνος, τον περιθεντα αὐτῳ φραγμον, ȣ̓δεν πασχοντα ὁποιον ἐν τω Ησαΐᾳ φραγμον, περι ȣ̔ γεγραπται· ἀφελω τον φραγμον αὐτȣ, και ἐςαι εἰς διαρπαγην, και την ὀρυχθεισαν ἐν αὐτῳ ληνον, και τον οἰκοδομηθεντα πυργον. και ὁρα εἰ δυναμεθα την μεν κατα την θειαν γραφην φυσιολογιαν τον ἀμπελωνα εἰπειν· τον δε ἀκολȣθον τη ἀληθει φυσιολογιᾳ βιον ἐν ἀρετη και καλλιςοις ἠθεσι καρποφορȣντα, λεγειν εἶναι τον τȣ ἀμπελωνος καρπον· τον δε λογικον τοπον και παν το γραμμα της γραφης, τον φραγμον εἶναι τȣ ἀμπελωνος περικειμενον ἐξωθεν, ὡς μη κατοπτευεσθαι τοις ἐξωθεν τον ἀμπελωνα και τον ἐν κρυπτῳ μαλιςα καρπον αὐτȣ· το δε βαθος της δεχομενης τȣς καρπȣς τȣτȣς ψυχης, παν ἐπιπολαιον ἀποβαλȣσης, την ὀρυχθεισαν εἶναι ἐν τω ἀμπελωνι ληνον. ὁ δε οἰκοδομηθεις ἐν τῳ ἀμπελωνι πυργος, ἀνα-

reprehendi, sed colonos; & præterquam, quod nullæ vineæ impinguntur minæ, ipsi etiam prospici, ut patrifamilias fructus reddat temporibus suis. Nec si evangelicæ scripturæ accurationem tueri volueris, vineam fuisse populum luculenter probare poteris. Verum id potius videndum est, an non commemorata in evangelio vinea regnum Dei sit, quod idem esse arbitror, ac scripturarum doctrinam cum Dei inspectione conjunctam, illud enim: *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*, quod vineæ parabolæ subnexum est, clare demonstrare existimo, vineam, quam plantavit homo paterfamilias, dici mysteria esse regni Dei. Hanc ergo vineam, quam legem esse ac prophetas existimo, omnemque adeo divinam scripturam, Dominus vineæ colonis tradidit; prioribus quidem, huic nimirum populo; prioribus enim illis *credita sunt eloquia Dei*: secundis autem, *genti* scilicet *facienti fructus ejus*, quæ ecclesia est e gentibus conflata. Sic exposita autem, quæ in evangelio commemoratur, vinea, circumpositam ei sepem explanare operosum est, cui nihil tale contingit, quale descriptæ ab Isaia sepi, de qua scriptum est: *Auferam sepem ejus, & erit in direptionem*, effossumque in ea torcular, ædificatamque turrim. Vide autem, an sermonem divinæ scripturæ præceptis accommodum, qui ad naturam humanam hominumque mores pertinet, vineam esse statuere possimus; quæ autem sermoni huic consonat, vitam, virtutis laudabilissimorumque fructus morum dantem, vineæ fructum esse; ipsa autem scripturæ verba & litteras, sepem esse, quæ vineæ exterius adsita est, ut vinea, vineæque præcipue occultus fructus extraneorum oculis minime pateant; animæ autem profunditatem, quæ fructus illos recipit, & ea omnia aspernatur, quæ extant in superficie, torcular esse in vinea fossum; in vinea autem ædificatam turrim, proceritate, eleva-

 tio-

ἀναςημα ἐχων, και διαρμα, και ὑψος ὑπερ τον ἀμπελωνα, και τον φραγμον, και την ληνον, ὁ περι Θεȣ οἰμαι λογος ἐςι, ναος ὠν τȣ ἐν αὐτῳ Θειȣ νȣ· και περι τοιȣτȣ νομιζω λελεχθαι πυργȣ ὑπο τȣ σωτηρος το· τις ἐξ ὑμων βȣλομενος πυργον οἰκοδομησαι, ȣχι πρωτον ψηφιζει εἰ δυναται θειναι τον θεμελιον, και ἐκτελεσαι, ἰνα μη ἀρξωνται οἱ θεωρȣντες ἐμπαιζειν τῳ μη τελειωσαντι; δια γαρ παραβολης κἀκει δοκει μοι λεγεσθαι ὁτι μελλων θεολογειν, σκοπησον εἰ δυνασαι ἀρξαμενος παντα ἁ ἀπαιτει σε ὁ λογος εἰς θεολογιαν τελειωσαι, ἰνα μη ἀρξαμενος των της εὐσεβειας δογματων, ἀτελη καταλιπης τον περι Θεȣ πυργον, και σεφανην αὐτῳ μη ἐποικοδομησης· εἰ γαρ σεφανην ȣκ ἐποικοδομησεις, πεσειται τι ἀπο της περι Θεȣ ἐννοιας, και ἀποθανειται, τȣτον δη τον, ὡς ἀποδεδωκαμεν, ἀμπελωνα ἐξεδοτο γεωργοις, τῳ προ ἡμων λαῳ, ὁ Θεος, και ἀπεδημησεν εἰς την ἑαυτȣ περιωπην, δȣς ἀφορμας τοις γεωργοις ἐξ ὡν αὐτος ἐφυτευσε, και περιεθηκε, και ὠρυξε, και ᾠκοδομησε τȣ φερειν τȣς καρπȣς ἐν τοις καιροις αὐτων. ἠγγισαν μεν ȣν καθ' ἑκαςον οἱ καιροι των καρπων, οἰμαι δ' ὁτι και ὁλῳ τῳ λαῳ. το δε ἐγγισαι τȣς καιρȣς των καρπων ἀκριβως μεν διηγησασθαι, ἑξεως μειζονος ἐςιν ἡ καθ' ἡμας, και καρδιας πολλῳ καθαρωτερας και διορατικης παρ' ἡμας· ὁμως δε κατα δυναμιν ἐπιβαλȣμεν ȣτως τῳ τοπῳ, ἀρξαμενοι ἀπο των καθενα.

Και νοειςθω ἐν ἑκαςῃ ψυχῃ ὁ λογος, ἀμπελος πεφυτευμενη ὑπο τȣ οἰκοδεσποτȣ· ἡ ἀμπελων αἱ ἀφορμαι παντων ἀναγκαιων εἰς σωτηριαν προβληματων. ὡσπερ ȣν ἐπι των ἀμπελων ἐςι τις καιρος ὁτε ἐκφυει φυλλα, και ἀλλος ὁτε τας ἀρχας των καρπων δεικνυσιν ἐτι βραχειας, και ἀλλος ὁτε κυπριζει τα δειχθεντα, και ἀλλος ὁτε περκαζει,

tione, & altitudine vineam, sepem, & torcular superantem, sermonem esse opinor, qui de Deo agit, quique divini sensus in ipso reconditi templum est: ac de ejusmodi turri id a Servatore dictum existimo: *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius computat, an fundamentum ponere possit, & opus absolvere, ne illudere ei incipiant, qui viderint, quod cœptum non perfecerit?* hac enim parabola illud significari puto, si de Deo disserere, & ad theologiæ studia animum appellere satagis, videndum tibi esse, an, postquam initium feceris, quæcumque ad theologiam requirit verbum, explere & perficere poteris, ne, postquam pietatis dogmata tractare occœperis, imperfectam relinquas turrim, quæ Dei causa erecta est, eique coronam non superstruas; nam nisi coronam superstruxeris, cadet aliquis ex iis cogitationibus, quas de Deo finxerat, & interibit. Hanc autem, ita ut a nobis exposita est, vineam colonis, populo videlicet, qui ante nos fuit, tradidit Deus, & in speculam suam deinde abiit, postquam ex his, quæ ipse plantavit, & circumposuit, & fodit, & ædificavit, facultates colonis ac copias dedit, unde fructus suis temporibus afferre possent. Singulis ergo, sed universo, opinor, populo fructuum tempora adventarunt; accurate autem exponere, quid sit, fructuum tempora adventare, majorem facultatem, & cor nostro mundius ac perspicacius requirit: nihilominus tamen loci hujus explicationem pro viribus, a singulis hominibus initio facto, aggrediemur.

8. Verbum itaque in unaquaque anima satum, vitem esse a patrefamilias plantatam, vel rerum omnium copiam, quæ ad salutem conferunt, vineam esse intelligendum est. Quemadmodum ergo vitibus tempus est aliquod, quo mittunt folia; aliud, quo exigua quædam fructuum rudimenta ostendere incipiunt; aliud item, quo oborti illi fructus in acinos distinguuntur; aliud vero, quo nigrescunt; ac aliud tan-

καζει, και ἀλλος ὁτε καιρος ἐςι των τρυγαν τετελειωμενες τες καρπες και ἑτοιμες προς το φερειν οινε ποιοτητα· ὑτως ὁ μεν πρωτος τῳ ἀνθρωπῳ της ζωης καιρος κατα την νηπιοτητα, ἐχετω τον ἀμπελον ὑδεν περικειμενην, ἀλλα μονον ἐχεσαν το ζωτικον. εἰτ᾽ ἐπαν ὁ λογος συμπληρεσθαι ἀρχηται, ὁ καιρος ἐςω της πρωτης ἀνθησεως· ὁσον δε προκοπτει γεωργεμενη ἡ ψυχη, τοσετον και ὁ γεωργεμενος ἀμπελων δειγματα φερει μαλλον των βοτρυων κυπριζοντων μεν, και ὀσμην εὐωδιας μελλεσης ἀρετης φεροντων κατ᾽ ἀρχας, ὑςερον δε ἠδη και ὀμφακιζοντων, ὁτι κακια μεν ἐςιν, ὑχ ἡ παραμενεσα δε, ἀλλ᾽ ἡ ἀναγκαιως ὑφιςαμενη, και ὑδεποτε νευομενη ἐπι το χειρον, ἀλλ᾽ ἀει, εἰ δει ὑτως ὀνομασαι, ἐπ᾽ ἀρετην ὁδευεσα. ἐαν δε παραμενῃ ἡ κακια, και μη χρησωμεθα ἀλλῃ ὡς ἐπ᾽ ἀρετην διοδῳ, ἀει αὐτην ἐπι την ἐπ᾽ ἀρετῃ προκοπην ἀγοντες, γινεται ὀμφαξ, ὁν φαγων τις, κατα τον προφητην, αἱμωδιᾳ· ἐπι πλειον δε τις προκοπτων, οἱονει περκαζεσαν μεν, ὑδεπω δε τετελειωμενην ἐχει την ςαφυλην. ἐςι δε τις μετα την προκοπην καταςασις σπεδαια, ὁτε ἡ γεωργηθεισα ἀμπελος φερει τον καρπον, βοτρυας ἀγαπης τελειες, και χαρας, και εἰρηνης, και μακροθυμιας, και των λοιπων ἁ παρα τῳ ἀποςολῳ κατειλεκται, και ἐν μυριαις ἀλλαις γραφαις· ἐςι γαρ τις βοτρυς κατα το· μακαριοι οἱ πτωχοι τῳ πνευματι· και ἀλλος κατα το· μακαριοι οἱ πενθεντες, και ἀλλος κατα το: μακαριοι οἱ πραεις, και ἀλλος κατα το· μακαριοι οἱ εἰρηνοποιοι, και ἀλλος κατα το· μακαριοι οἱ καθαροι τῃ καρδιᾳ, και τι με δει καταλεγειν τες αἰτιες των μακαριζομενων βοτρυας; ταυτα δε ἐπιπλειον ἐξητασα, δια το, ὁτι ἠγγισεν ὁ καιρος των καρπων, νοησαι και σαφηνισαι θελων.

Τε οἰκοδεσποτε δε ἐςι και της θειας ἐπιςημης αὐτε εἰδεναι τον ἑκαςε των ἀνθρωπων καιρον ποτε ἠγγισε, ποτε ἐτι πορρω ἐςιν ὁ καιρος των καρπων.

και

dem, cum perfectos fructus & vino fundendo maturos vindemiandi idonea tempestas est: pari ratione prima vitæ hominis tempestas, qua infantia continetur, vitem referat nulla re circumtectam, sed vita solummodo præditam; postquam vero perfectionem adipisci ratio cœpit, tempus illud sit, quo flores primum fundi occipiunt; quanto magis autem culta anima proficit, tanto plura etiam florentium uvarum specimina vinea culta profert, & futuræ virtutis in ipsis jam initiis suavem odorem mittentium, quæ postmodum etiam acerbæ fiunt, ae nondum maturæ, quia his malitia exprimitur, non constans illa ac permanens, sed quæ necessario subest, neque unquam in pejus vergit, sed semper ad virtutem, si ita loquendum est, contendit. Quod si perseveret malitia, neque alia via ad virtutem grassemur, sed eamdem teramus semper, ut in virtute proficiamus, uva acerba efficitur & immatura, quam qui comederit, hujus, juxta Prophetam, dentes obstupescunt. Qui autem in melius proficit, quasi nigrescentem, sed nondum perfectam uvam habet. Progressum autem bonus quidam excipit status, quando nimirum exculta vitis fructum dat, perfectos scilicet charitatis racemos, & gaudii, & pacis, & patientiæ, & reliquorum omnium, quæ apud Apostolum, & in sexcentis aliis scripturæ locis recensentur. Quædam enim uva in eo est: *Beati pauperes spiritu*; & alia in eo: *Beati, qui lugent*; & alia in eo: *Beati mites*; & alia in eo: *Beati pacifici*; & alia in eo: *Beati mundi corde*; & quid me attinet, racemos eos omnes enumerare, quibus beatitudines continentur? Hæc autem eo fusius persecutus sum, quod locum hunc: *Cum autem tempus fructuum appropinquasset*, intelligere & explanare vellem.

9. Ad patremfamilias autem, divinamque ipsius scientiam pertinet, quandonam uniuscujusque hominis tempus instet, dignoscere, & quando fructuum

και ἡμεις δε ἐαν ἐπι πλειον ἐπιςησωμεν συγκρινοντες τον χρονον ἐξ ἑ ἐκληθημεν τῳ παντι χρονῳ της πιςεως ἡμων, δυνησομεθα ὁραν πως τινες ὡςπερ ὀφειλοντες εἰναι διδασκαλοι δια τον χρονον, παλιν χρειαν ἐχουσι διδασκεσθαι τινα τα ςοιχεια των λογιων του θεου. ὑτως ὀφειλοντες τινες ὁσον ἐπι τῳ χρονῳ της του θεου οἰκονομιας, και των κατα την κλησιν ἁπαντων, ἠδη φερειν τους καρπους, ἡ παντως ὑκ ἐχουσι μεν, ἀκαιρως δε κυπριζοντας, και ὑκ ἐν καιρῳ ὀμφακιζοντας. εἰ νενοηται σοι δη καθ' ἑκαςον, πως δει ἐκλαμβανειν το· ὁτε δε ἠγγισεν ὁ καιρος των καρπων, μεταβα εἰ δυνασαι τῳ λογῳ ἐπι τους παραλαβοντας δια Μωϋσεως τον νομον, ὁτι κακεινων ἠγγισε ποτε ὁ καιρος των καρπων, και ἀπεςειλε τους ἑαυτου δουλους προς τους γεωργους τους πρωτους, πιςευθεντας τα λογια του θεου, ὑπερ του λαβειν τους καρπους του ἐν ἑκαςῳ ἀμπελωνος. εὐχερες μεν ὑν εἰπειν ὁτι δουλους λεγει τους προφητας· ἀλλα ζητητεον πως ἀποςελλονται προς τους γεωργους λαβειν τους του ἀμπελωνος καρπους· εἰποι γαρ ἀν τις ὁτι ὑκ ἐπι τῳ λαβειν ἀποςελλονται τους καρπους οἱ προφηται, ἀλλ' ἐπι τῳ γεωργησαι μαλλον και συνεργησαι τοις καρποις. ὁρα ὑν εἰ δυναμεθα λεγειν τα πνευματικα καρπωματα, και τας θειας προσφορας διδοσθαι ἀπο των γεωργησαντων τον ἀμπελωνα τοις ἀποςελλομενοις δουλοις, ἱνα προσαγαγωσιν ὡς ἱερεις τῳ θεῳ τους καρπους του προσφεροντος, ἀλλα λαβοντες οἱ γεωργοι ἐν τῳ λαῳ τους ἀποςαλεντας δουλους λαβειν τους καρπους του ἀμπελωνος, ὁν μεν ἐδειραν, ὡς τον Μιχαιαν ἐπαταξεν εἰς την σιαγονα Σεδεκιας υἱος Χανααν, ὁτε και εἰπεν αὐτῳ προφητευσαντι ὁ ψευδοπροφητης· ὁποιον πνευμα κυριου το λαλησαν ἐν σοι; ὁν δε ἀπεκτειναν, ὡς Ζαχαριαν μεταξυ του ναου και του θυσιαςηριου· ὁν δε ἐλιθοβολησαν, ὡς τον Αζαριαν υἱον του Ιωαδαε τον ἱερεα, καθαπερ γεγραπται ἐν τῃ δευτερᾳ των παραλειπομενων·

ἠνι-

tempus adhuc diſtet. Et nos quidem, ſi tempus, a quo vocati fuimus, cum omni fidei noſtræ tempore comparantes, diligentius attendamus, facile perſpicere poterimus, quomodo nonnulli, qui *deberent magiſtri eſſe propter tempus, rurſum indigeant, ut doceantur, quæ ſint elementa ſermonum Dei.* Pari modo, cum fructus ferre deberent nonnulli, ratione temporis habita, a quo carnem aſſumpſit Deus, & quæcumque ad omnium pertinebant vocationem, contigerunt; vel nullos plane habent, vel intempeſtive floreſcentes, vel extra tempus in acerbam uvam evadentes. Quod ſi loci illius: *Cum autem tempus fructuum appropinquaſſet*, ſenſus tibi ſigillatim perſpecti ſunt, ad eos animum appelle, ſi potes, qui legem per Moyſem receperunt, quia fructuum quoque illorum aliquando adventavit tempus, & ſervos ſuos ad priores colonos miſit, quibus *credita* fuerant *eloquia Dei*, ut fructus vitis unicuique traditæ reciperet. Prophetas ergo ſervis ſignificari proclive eſt dicere: at illud quærendum venit, quonam pacto ad colonos fructuum vineæ recipiendorum gratia mittantur: dicere enim poterit quiſpiam, non ad recipiendos fructus prophetas mitti, ſed ut terram colant potius, & fructibus proferendis operam conferant. Vide ergo, num dicere poſſimus, ſpiritales fructus, & divinas oblationes ab iis, qui vineam excoluerunt, ſervis dari, qui miſſi ſunt, ut tanquam ſacerdotes fructus ejus, qui offert, Deo dedicent, ſed agricolas e populo apprehenſis ſervis, qui miſſi fuerant ad carpendos vineæ fructus, illum quidem percuſſiſſe, quemadmodum *Sedecias filius Chanaan percuſſit Michæam in maxillam*, quando falſus propheta ei, poſtquam vaticinatus eſt, dixit: *Qualis eſt ſpiritus Domini, qui in te locutus eſt?* alium autem, quemadmodum inter templum & altare Zachariam, occiderunt; illum vero lapidibus obtriverunt, ut Azariam filium Joiadæ ſacerdotem, quemadmodum in altero Parali-

pome-

ἡνικα γαρ πνευμα θεȣ ἐνεδυσε τον Αζαριαν τον τȣ Ιωδαε τον ἱερεα, και ἀνεςη ἐπανω τȣ λαȣ, και εἰπε, ταδε λεγει κυριος· τι παραπορευεσθε τας ἐντολας κυριȣ, και ȣ̓κ εὐοδωθησεσθε· ὁτι ἐγκατελιπατε τον κυριον, και ἐγκαταλειψει ὑμας; ἐπεθεντο αὐτῳ, και ἐλιθοβολησαν αὐτον δἰ ἐντολης Ιωας τȣ βασιλεως, ἐν αὐλῃ οἰκȣ κυριȣ. και ȣ̓κ ἐμνησθη Ιωας τȣ ἐλεȣς ȣ̔ ἐποιησε μετ' αὐτȣ Ιωδαε ὁ πατηρ αὐτȣ, και ἐθανατωσε τον υἱον αὐτȣ· και ὡς ἀπεθνησκεν, εἰπεν, ἰδοι κυριος, και κρινατω.

Εξης ἐςιν ἐν τῃ παραβολῃ, ὁτι παλιν ἀπεςειλεν ἀλλȣς δȣλȣς πλειονας των πρωτων, και ἐποιησαν αὐτοις ὡσαυτως. πληρης δε ἡ γραφη ἐςι των συμβεβηκοτων τοις προφηταις ȣ̔ς ἀπεςειλεν ὑπερ τȣ λαȣ, ἱνα τον καρπον αὐτων ἀναφερωσιν, ὡς ἁγιοι ἱερεις, τῳ θεῳ δια των εὐχων· ὑςερον δε ἀπεςειλε τον υἱον αὐτȣ μετα τȣς προφητας τον Χριςον. ζητησεις δε πως ὁ ἀποςελλων τον υἱον, λεγει μεν· ἐντραπησονται τον υἱον μȣ, ὡς ȣ̓ προκαταλαβων δε το μελλον αὐτῳ συμβαινειν, τȣτο εἰπεν· ȣ̓ γαρ φαινονται κατα το ῥητον ἐντραπεντες αὐτον. και φασκειν γε ἐν τȣτοις μη προεγνωκεναι το μελλον τον πατερα τȣ ἀποςαλεντος υἱȣ, ἀλλα ἐψευσθαι ἀλλα εἰποντα ἀλλων γενομενων, ἀσεβες· παλιν τε αὖ εἰπειν ὁτι ἐνετραπησαν αὐτον οἱ γεωργοι, παρα την ἐναργειαν ἐςιν· οἱ γαρ γεωργοι ἰδοντες τον υἱον αὐτȣ εἰπον ἐν ἑαυτοις, ȣ̔τος ἐςιν ὁ κληρονομος, και τα ἑξης. ὁ μεν ȣ̓ν τις εἰς ταυτα φησει ὁτι ἀναγκαιον συμβηναι το· ἐντραπησονται τον υἱον μȣ, εἰ και μη τοτε συμβεβηκεν· ὁ δε τις ἐρει ὁτι ȣ̓κ εἰπεν ὁ πατηρ πεμπων τον υἱον· ληψεται ὁ υἱος μȣ τον καρπον ἀπο των γεωργων, ἀλλ' ὁτι ἐντραπησονται· ἐνετραπησαν μεν γαρ τῳ ἐγνωκεναι ὁτι ȣ̔τος ὁ υἱος ἠν, και εἰρηκεναι αὐτȣς ἐν ἑαυτοις ὁτι ȣ̔τος ἐςιν ὁ κληρονομος. ȣ̓ παντως δε οἱ ἐνετραπησαν και κατα την ἀρχην ἐπληχθησαν, ἠδη και τα των ἐντρεπομενων πεποιηκασιν.

Α'μα

pomenon libro traditum est: quando enim *Spiritus Dei induit Azariam filium Jojadæ sacerdotem, & stetit supra populum, & dixit: Hæc dicit Dominus: Quare transgredimi præcepta Domini, & infeliciter agetis; quia dereliquistis Dominum, & derelinquet vos? Surrexerunt contra eum, & lapidaverunt juxta regis Joas imperium, in atrio domus Domini. Et non est recordatus Joas rex misericordiæ, quam fecerat Jojada pater illius secum, & interfecit filium ejus. Qui cum moreretur, ait: Videat Dominus, & judicet.*

10. Hæc deinceps habentur in parabola: *Iterum misit alios servos plures prioribus, & fecerunt illis similiter.* His autem referta est scriptura, quæ contigerunt prophetis, quos pro populo misit, ut illorum fructus, tanquam sancti sacerdotes, Deo per orationes offerrent. Filium vero suum tandem post prophetas, Christum videlicet misit. Quæres porro, quomodo qui Filium suum mittit, dicit quidem: *Verebuntur filium meum;* at quasi, quæ ei eventura erant, animo non præciperet, illud dicit; nam juxta scripturæ contextum, illum minime veriti videntur: at missi Filii Patrem, quæ futura erant, non prævidisse, sed falsum animi fuisse, cum alia prænuntiasset, alia contigissent, impium foret hic illud respondere: rursum autem dicere, veritos illum fuisse colonos, omnem superat verisimilitudinem: *Agricolæ enim videntes filium ejus, dixerunt intra se: Hic est hæres,* & cætera. Respondebit ergo ad id aliquis, necessarium fuisse, ut id contingeret: *Verebuntur filium meum*, quamvis tunc non contigerit: at alius inquiet, non dixisse Patrem, cum Filium mitteret: Fructum a colonis filius meus recipiet, sed, *verebuntur;* reveritos quippe reipsa esse, cum filium hunc esse cognoverunt, & intra se dixerunt: *Hic est hæres;* at quamvis reveriti sint, & initio fuerint perculsi, ita tamen se non gessisse, quasi eum revererentur.

Ἅμα δε και ζητησει τις, τινες ὑτοι οἱ γεωργοι οἱ εἰποντες· ὑτος ἐςιν ὁ κληρονομος, δευτε, ἀποκτεινωμεν αὐτον· ὑ γαρ φαινονται Ιυδαιοι ἀποκτειναντες αὐτον ὡς υἱον τυ οἰκοδεσποτυ. και προς τυτο δε φησει τις ὁτι ἡνικα διελαλυν προς ἀλληλυς ὁςις εἰη, τινες εἰπον ὁτι ὑτος ἐςιν ὁ χριςος. προς ὑς ἀπεκριναντο ἀλλοι· ὁ χριςος ὁταν ἐρχηται, ὑδεις γινωσκει ποθεν ἐςι. τυτον δε οἰδαμεν ποθεν ἐςιν· εἰτ᾽ ἐπει ἀπο των σημειων, και των τερασιων, και θειων δυναμεων πληττομενοι, ἐφρονυν μεν αὐτον εἰναι τον χριςον τυ θευ, ὑχ ὡμολογυν δε, και ἀληθες ἠν το· ἐντραπησονται τον υἱον μυ· ἀληθες δε και το, ἀπεγνωκοτων αὐτων ὁτι εἰη ὁ υἱος, λελεχθαι· ὑτος ἐςιν ὁ κληρονομος, δευτε, ἀποκτεινωμεν αὐτον· δια τυτο φησιν ὁ σωτηρ· κἀμε οἰδατε, και οἰδατε ποθεν εἰμι. ἐπιςησας δε τις τοις ἀναγεγραμμενοις περι τυ Ηρωδυ, ἡνικα ἐμαθεν ἀπο των μαγων τετα χθαι τον βασιλεα των Ιυδαιων, ὀψεται ὁτι δυνανται οἱ ἀποκτειναντες τον σωτηρα, ἐγνωκοτες ὁτι υἱος εἰη, ὑδεν ἡττον ἐπιβεβυλευκεναι αὐτῳ· και γαρ ὁ Ηρωδης μαθων ἀπο των γραμματεων ὁτι ἐν Βηθλεεμ γενναται ὁ χριςος, και συγκαταθεμενος ὁτι χριςος εἰη ὁ γενομενος, ἀποςελλει μεν αὐτυς λεγων· πορευθεντες ἀκριβως ἐξετασατε περι τυ παιδιυ, ἱνα κἀγω ἐλθων προσκυνησω αὐτῳ· ὑδεν δ᾽ ἡττον ἐπανελθοντων αὐτων ἐπεβυλευσε τῳ παιδιῳ, ὑκ ἀπιςων ὁτι ὁ χριςος ἠν· ὑκ ἀν γαρ παντη ἀπιςων, παντα τα παιδια ἀνειλε τα ἐν Βηθλεεμ, και ἐν τοις ὁριοις αὐτης, ἀπο διετυς και κατωτερω, κατα τον χρονον ὁν ἠκριβωσε παρα των μαγων· ἀλλα και ἐπιςευσεν αὐτον εἰναι τον χριςον τον προφητευομενον, και ἐβυλετο αὐτον ἀποκτειναι, και το ὁσον γε ἐφ᾽ ἑαυτῳ, ἀπεκτεινεν αὐτον. ὑτως ὑν δυνανται και οἱ ἐπιβυλευσαντες τῳ σωτηρι εἰρηκεναι μεν, ὑχ ὡςε δε εἰς ἀλλυς φθασαι τον λογον αὐτυ, ἐν ἑαυτοις γαρ εἰπον, ὑτος ἐςιν ὁ κληρονομος, ὑδεν ἡττον αὐτον ἀνῃρηκεναι. ᾠηθησαν γαρ ἀποκτειναντες τον χριςον, και μη νουντες αὐτυ την ἀναςασιν· εἰ γαρ ἐγνωσαν,

11. Simul vero quæsiverit aliquis, quinam hi sunt coloni, qui dixerunt: *Hic est hæres, venite, occidamus eum;* nec enim eum tanquam filium patrisfamilias Judæos occidisse videri. Ac super his quidem dicere queat aliquis, cum simul colloquentes, quisnam ille esset, disquirerent, eum esse Christum nonnullos pronuntiasse: his autem respondisse alios, *Christus cum venerit, nemo scit, unde sit, hunc autem scimus, unde sit;* tum demum quoniam signis, & prodigiis, & virtutibus divinis perculsi, ipsum quidem Christum Dei esse sentiebant, sed minime fatebantur, verum fuisse illud: *Verebuntur filium meum;* nec non & vere illud dictum fuisse, postquam filium hunc esse cognoverunt: *Hic est hæres, venite, occidamus eum;* idcirco dicere Servatorem: *Et me scitis, & unde sim, scitis.* Quod si quis animum ad ea adverterit, quæ de Herode dicta sunt; postquam natum esse Judæorum regem a Magis rescivit, Sospitatoris interfectores, postquam filium hunc esse noverunt, haud secus illi insidiari potuisse comperiet. Cum enim a Scribis didicisset Herodes, nasciturum in Bethleem Christum, quique ibi natus erat, Christum esse assensisset, eos quidem mittit, dicens: *Ite, & interrogate diligenter de puero, ut & ego veniens adorem eum,* nihilominus tamen, postquam recesserunt illi, insidias puero struxit, Christum hunc non esse minime credens; nec id enim minime credens *occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus, a bimatu & infra, secundum tempus, quod exquisierat a Magis:* sed & Christum a prophetis prædictum hunc esse credidit, eumque interficere voluit, & quantum in se fuit, interfecit. Pari igitur ratione, qui Sospitatori insidiati sunt, dicere potuerunt, non ita tamen, ut ad alios usque sermo ipsorum perveniret, *dixerunt* enim *intra se: Hic est hæres,* nec secius tamen ipsum interfecisse. Occiso enim Christo, neque resurrectionem ipsius cognoscen-

tes,

ὐκ ἂν τον κυριον της δοξης ἐςαυρωσαν, αὐτοι κυριοι ἐσεσθαι των πραγματων, ἐπει ἀπετυφλωσεν αὐτους ἡ κακια αὐτων, και ὐκ ἐγνωσαν μυςηρια θεου, και ὡς μη ἐγνωκοτες αὐτα ἐξεβαλον ἐξω του ἀμπελωνος τον υἱον αὐτου, και ἀπεκτειναν αὐτον. το δε ἐξεβαλον αὐτον ἐξω του ἀμπελωνος, τοιουτον εἶναι μοι φαινεται, το, ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτοις, ἀλλοτριον αὐτον εἶναι ἐκριναν και του ἀμπελωνος και των γεωργων ἡνικα κατεψηφιζοντο αὐτου την προς θανατον ψηφον· και ἐπι τουτοις ὁ σωτηρ πυνθανεται των και αὐτων γεωργων πονηρων, λεγων αὐτοις· ὅταν ὐν ἐλθῃ ὁ κυριος του ἀμπελωνος, τι ποιησει τοις γεωργοις ἐκεινοις; οἱ δε λεγουσιν αὐτῳ, ἐκ του ςοματος αὐτων κριθησομενοι και καταδικασθησομενοι, ὡς κακοι κακως ἀπολουμενοι, και μηκετι μελλοντες ἐχειν τα λογια του θεου, το· κακους κακως ἀπολεσει αὐτους, και τον ἀμπελωνα ἐκδωσεται ἀλλοις γεωργοις, οἱ τινες ἀποδωσουσιν αὐτῳ τους καρπους ἐν τοις καιροις αὐτων· και οἱονει προφητευουσιν ὁμοιως τῳ Καιαφᾳ τῳ ἀρχιερει του ἐνιαυτου ἐκεινου, και ἀφ᾽ ἑαυτου μη εἰρηκοτι το ἀληθες, ἀλλ᾽ ἐπει ἀρχιερευς ἠν. προφητευουσι δε περι των ἐθνων, ὅτι δωσουσι τῳ οἰκοδεσποτῃ τους καρπους ἐν τοις καιροις αὐτων.

Εἶτα ὁ σωτηρ ἐπι τουτοις ἀπο της γραφης αὐτους δυσωπει, νομιζοντας εἶναι και οἰκοδομους του λαου, ὅτι λιθον αὐτον ὀντα και ἀποδοκιμασθεντα ἀπ᾽ αὐτων ὁ πατηρ θησει της ὁλης οἰκοδομης κεφαλην, συνεχοντα δυο γωνιας παλαιας και καινης διαθηκης, και δυο λαων οἰκοδομας· τοιουτον γαρ ἐςι το· ὐδεποτε ἀνεγνωτε ἐν ταις γραφαις· λιθον ὃν ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομουντες, ὐτος ἐγενηθη εἰς κεφαλην γωνιας. παρα κυριου ἐγενετο αὐτη, και ἐςι θαυμαςη ἐν ὀφθαλμοις ἡμων; κειται δε ἡ λεξις ἐν τῳ ἑκατοςῳ ἑπτα και δεκατῳ ψαλμῳ, ὃς ἐςι προ του πολυιχωτατου ψαλμου τεταγμενος, και ἐχει ὐτως το ῥητον· λιθον ὃν ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομουντες, ὐτος ἐγενηθη εἰς κεφαλην γωνιας. παρα κυριου ἐγενετο αὐτη, και ἐςι θαυμαςη ἐν ὀφθαλμοις ἡμων. αὐτη ἡ ἡμερα, ἡν ἐποιησεν ὁ κυριος, ἀγαλλιασωμεθα, και εὐφρανθωμεν ἐν αὐτῃ· και εἰ τι

tes, *si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, dominos rerum futuros se existimaverunt, postquam ipsos malitia sua excæcavit, & mysteria Dei minime cognoverunt, & quasi ea non cognoscentes, ipsius filium *ejecerunt extra vineam*, & eum *occiderunt*. Illud porro: Eum *ejecerunt extra vineam*, id sibi velle mihi videtur, alienum hunc & a vinea, & ab agricolis, quantum in se fuit, ipsos judicasse, quando eum calculo suo capitis damnabant. Hos deinde, qui nefarii coloni & ipsi sunt, interrogat Sospitator dicens: *Cum ergo venerit dominus vineæ quid faciet agricolis illis?* Illi autem ex ore suo judicandi & condemnandi, ut mali male perituri, & eloquia Dei non amplius habituri, *ajunt illi*: *Malos male perdet ipsos, & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis*: & quemadmodum Caiphas anni illius Pontifex maximus non ex se verum protulit, sed quia Pontifex maximus erat, ita illi quasi vaticinantur. Vaticinantur autem de gentibus, futurum, ut patrifamilias fructus reddant temporibus suis.

12. Eos postea, sese populi ædificatores esse putantes, ex scriptura coarguit Sospitator, se, qui lapis est, ab iisque fuit rejectus, a Patre totius ædificii caput positum iri probans, utpote duos veteris & novi testamenti angulos, binasque populorum ædificationes habentem. Tale sedenim illud est: *Nunquam legistis in scripturis: Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?* Hic autem locus in centesimo decimo septimo psalmo, qui prolixissimum psalmum præcedit, continetur, & his verbis conceptus est: *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: a Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea*; & si quid aliud ex iis, quæ de Christo prænuntiata sunt,

ἀλλο των περι Χριϛυ προφητευομενων δυναται δυσωπησαι τον ἐυγνομονως ἐξεταζοντα τα γεγραμμενα· και τυτο ἐν αὐτοις ἀν ταχθειη. ἐι γαρ μη περι λιθυ ὁ προφητης ἀναισθητυ ταυτα λεγει, ὡς ἐιποι τις ἀν ἠλιθιος ἀνηρ, δηλον ἀν ἐιη ὁτι ὁ ἀποδεδοκιμασμενος ὑπο των ἐν τῳ λαῳ ἐκεινῳ σοφων, και ἀρχιερεων, και πρεσβυτερων, και γραμματεων Ιησυς, ὑτος ἀληθως ἐγενετο ὡς κεφαλη ἐκκλησιας ἐις κεφαλην γωνιας, ἑνων και ἐπι το αὐτο συναγων τας δυο διαθηκας, και ἐςιν αὐτη ἡ κεφαλη, δωρον παρα κυριυ τη ὁλη οἰκοδομη δεδομενη, και θαυμαςη κεφαλη ἐν ὀφθαλμοις ἡμων, δυναμενων αὐτην βλεπειν, και δια τυτο ἐπει ἀπεδοκιμάσαν οἱ οἰκοδομυντες τυτον τον λιθον, ἠρθη μεν ἀπο των γεωργων ἐκεινων, και των οἰκοδομων ἐκεινων τα λογια τυ θευ, ἐν οἱς ἠν ἡ βασιλεια τυ θευ· ἐδοθη δε ἐθνει ποιυντι τυς καρπυς αὐτης. ἐι δε ἀληθες το· δοθησεται ἐθνει ποιυντι τυς καρπυς αὐτης, δηλονοτι ὐδενι των μη ποιυντων τυς καρπυς της τυ θευ βασιλειας διδοται ἡ τυ θευ βασιλεια. ὐδενι γαρ βασιλευομενῳ ὑπο της ἁμαρτιας διδοται ἡ τυ θευ βασιλεια. ἀλλ᾽ ἐρει τις, πως ἐι μηδενι διδοται ἡ τυ θευ βασιλεια τῳ μη ποιυντι τυς καρπυς αὐτης, ἐδοθη ἡ τυ θευ βασιλεια ἐκεινοις ἀφ᾽ ὡν ἠρθη, κατα το ἐιρημενον· ἀρθησεται ἀφ᾽ ὑμων ἡ βασιλεια τυ θευ; και προσχες ἐι δυναμεθα, ὡς ἐν τηλικαυτῃ δυσχεριᾳ ὑτως ὐ πανυ τι ἐυαποδοτυ προβληματος, ἐπιςησαντες τη διαφορᾳ των ἐιρημενων περι τυ ἀμπελωνος προτερον, και περι της βασιλειας τυ θευ δευτερον, ἐπιλυσασθαι το ζητυμενον· ὐκ ἐιρηται δη περι τυ ἀμπελωνος ὁπερ ἐιρηται περι της βασιλειας τυ θευ· περι μεν γαρ τυ ἀμπελωνος κατα το προτερον γεγραπται ὁτι ἐξεδοτο αὐτον γεωργοις· περι δε της βασιλειας τυ θευ, ὁτι δοθησεται ἐθνει ποιυντι τυς καρπυς αὐτης. ἠν δ᾽ ἀν αὐτον το κατα τον τοπον, ἐι ὡσπερ ἐξεδοτο αὐτον γεωργοις, γεγραμμενον ἐπι τυ προτερυ, ὑτως ἐιρητο και περι τυ δευτερυ, ἐκδοθησεται ἐθνει ποιυντι τυς καρπυς αὐτης· και ἐι ὡσπερ ἐιρηται περι των δευτερων·

και

convincere eum poteſt, qui ſcripturas recta mente perſcrutatur: atque illud quidem inter ea recenſeri debet. Nam ſi de lapide ſenſu carente hæc a Propheta minime dicta ſunt, quemadmodum ſtolidus fortaſſe aliquis aſſeret, perſpicuum utique erit, reprobatum a populi hujusce ſapientibus, & ſacerdotum Principibus, & Senioribus, ac Scribis Jeſum, tanquam eccleſiæ caput in caput anguli revera factum eſſe, teſtamenta duo adunantem, & in unum componentem. Et hoc eſt caput, donum a Deo toti ædificio donatum, & mirabile quidem caput in oculis noſtris, qui ipſum intueri poſſumus; ac propterea, poſtquam lapidem hunc reprobaverunt ædificantes, ab iis agricolis & ædificatoribus hisce ablata ſunt eloquia Dei, inter quæ erat Dei regnum; genti autem ejus fructus facienti datum eſt. Quod ſi verum illud eſt: *Dabitur genti facienti fructus ejus*, nulli eorum, qui fructus ejus non faciunt, dari regnum Dei manifeſtum eſt; nemini enim datur regnum Dei, qui peccati imperio ſubditus ſit. Verum ſi nemini datur regnum Dei, inquiet aliquis, qui fructus ejus non faciat, quomodo his regnum Dei datum fuit, a quibus eſt ablatum, juxta id, quod dictum eſt: *Auferetur a vobis regnum Dei?* Ac vide, an, ut in tanta quæſtionis difficultate, cujus proclivis non eſt & expedita reſponſio, conſiderato eorum diſcrimine, quæ de vinea primum, ac de regno Dei poſtmodum dicta ſunt, quæſitum ita ſolvere poſſimus. Sane idem de vinea, quod de regno Dei, dictum non eſt: nam de vinea, quemadmodum ſupra retulimus, ſcriptum eſt, illum locaſſe illam agricolis; de regno autem Dei, datum illud iri genti facienti fructus ejus. Solvi vero minime loci hujus poſſet difficultas, ſi ita, ut de priore ſcriptum eſt: *Locavit eam agricolis*, de altero ſcriptum pariter fuiſſet, locatum illud iri genti facienti fructus ejus; & ſi, quemadmodum de poſterioribus dictum

 eſt:

και δοθησεται ἐθνει ποιȣντι τȣς καρπȣς αὐτης, εἰρητο και περι των προτερων ὁτι ἐδωκεν αὐτον γεωργοις. και ταυτα μεν ἡμεις εἰς τον τοπον ἐπηπορησαμεν, και το φανεν ἡμιν εἰρηκαμεν· ὁ δε βελτιον δυναμενος και νοειν και λεγειν, ἐκεινος ἡμων μαλλον ἀκȣεσθω.

Και ἀκȣσαντες οἱ ἀρχιερεις, και οἱ φαρισαιοι τας παραβολας αὐτȣ, ἐγνωσαν ὁτι περι αὐτων λεγει. και ζητȣντες κρατησαι αὐτον, ἐφοβηθησαν τȣς ὀχλȣς, ἐπει εἰς προφητην αὐτον εἶχον: ἀκȣσαντες οἱ ἀρχιερεις και οἱ φαρισαιοι τας παραβολας αὐτȣ, ὧν της μεν ἑτερας ἀρχη ἦν· ἀνθρωπος τις εἶχε τεκνα δυο· της δε λοιπης· ἀνθρωπος ἦν οἰκοδεσποτης, ὁς ἐφυτευσεν ἀμπελωνα, ἐγνωσαν ὁτι περι αὐτων λεγει, κατα μεν την ἑτεραν παραβολην, ὁτι εἰπεν ὁ δευτερος υἱος· ἐγω κυριε, και ȣ̓κ ἀπηλθε· κατα δε την λοιπην, ὁτι ἐπει εἰρηται αὐτη κατα τα λελεγμενα κατα των ἁμαρτανοντων προτερων γεωργων, το· ἀρθησεται ἀφ᾽ ὑμων ἡ βασιλεια τȣ θεȣ, και δοθησεται ἐθνει ποιȣντι τȣς καρπȣς αὐτης· και γνοντες ὁτι περι αὐτων λεγει, ἐζητησαν μεν αὐτον κρατησαι, και ποιησαι αὐτῳ ὁτι ποτ᾽ ἀν δυνηθωσιν· ȣ̓ ἠδυνηθησαν δε, ἐπει μη οἱοιτε ἠσαν ὑπομειναι ὀχλων ὁρμην των ἐχοντων τον Ιησȣν εἰς προφητην. και ὁσοι γε ἐπιβȣλευτικως βȣλονται κρατησαι τον λογον, ἱν᾽ ὡς κεκρατημενον παρ᾽ αὐτοις καθελωσιν αὐτον, ȣ̓τοι ȣ̓κ ἀν ποτε κρατησαιεν αὐτȣ, των ὑπερ αὐτȣ ὀχλων προφητην τινα τȣ θεȣ αὐτον ὑπολαμβανοντων, περισπωντων τȣς βȣλομενȣς αὐτον κρατειν και ἐπιβȣλευσαι αὐτῷ. μετα ταυτα ἰστεον ὁτι των ζητȣντων κρατειν τον Ιησȣν διαφοραι εἰσιν· ἀλλως γαρ οἱ ἀρχιερεις και οἱ φαρισαιοι ἐζητȣν κρατησαι αὐτον, ἀλλως ἡ ἐν τῳ ᾀσματι των ᾀσματων νυμφη ζητȣσα αὐτον, και ἀναστασα, και κυκλȣσα ἐν πολει. ἐν ταις ἀγοραις, και ἐν ταις πλατειαις, μογις ποτε εὑρεν αὐτον, ὁτε μικρον παρηλθε τȣς τηρȣντας και κυ-

κλȣν-

est: *Et dabitur genti facienti fructus ejus*, de priore quoque dixisset, dedisse eam agricolis. Atque hæc quidem nobis ad hunc locum dubia exorta sunt; super his autem, quod nobis visum fuit, protulimus. Qui vero meliora excogitare & proponere poterit, præ nobis audiatur.

13. *Et cum audissent Principes sacerdotum, & Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt, quod de ipsis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.* Cum audissent Principes sacerdotum, & Pharisæi parabolas ejus, quarum alterius initium illud erat: *Homo quidam habebat duos filios*; alterius vero: *Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam*, de se ipsum loqui cognoverunt; altera quidem parabola, quia dixit secundus filius: *Ego Domine, & non ivit*; alia vero, quia, postquam ipsa contra priores agricolas sceleris reos pronuntiata est juxta scripturæ contextum, subnexum est illud: *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus*; eumque de se loqui comperientes, illi manus quæsiverunt injicere, & quam pessimis possent, modis tractare; at minime valuerunt; quoniam multitudinis ac turbarum, quæ Jesum prophetæ loco habebant, impetum sustinere non poterant. Et quicumque profecto insidiose Verbum volunt apprehendere, ut apprehensum illud apud se de medio tollant, haudquaquam ei manus possint injicere, turbis scilicet, a quibus propheta aliquis Dei existimatur, eos retrahentibus, qui ipsum comprehendere, & insidiis appetere volunt. Sciendum est deinceps, eorum esse discrimina, qui Jesum tenere volunt; aliter enim Principes sacerdotum, & Pharisæi ipsum tenere satagebant; aliter sponsa, cujus in Cantico Canticorum mentio fit, postquam ipsum quæsivit, & surrexit, & circuivit civitatem per fora & plateas, vix ipsum invenit, cum paululum custodes præteriit, quique ipsum in

κλεντας ἐν τῃ πόλει, και εὑρεσα ἐκρατησεν, ὅτε καὶ λεγει· ἐκρατησα αὐτον, και ἐκ ἀφησω αὐτον, ἑως ἑ εἰσηγαγον αὐτον εἰς οἰκον μητρος με, και εἰς ταμιειον της συλλαβεσης με· ἀλλα και αὐτη ἡ νυμφη κατ' ἀρχας μεν τε ᾀσματος των ᾀσματων, ἐκρατησα, φησιν, αὐτον εἰς οἰκον μητρος με, και εἰς ταμιειον της συλλαβεσης με· προς δε τῳ τελει τε αὐτε βιβλιε, ὡς προκοψασα, και ἑτερως αὐτον μελλεσα κρατειν, και βελτιον παρα το προτερον, φησιν· εἰπα, ἀναβησομαι ἐν τῳ φοινικι, κρατησω των ὑψεων αὐτε. ἱνα δε νοησης τες ζητεντας αὐτον κρατησαι ἀρχιερεις και φαρισαιες, και μη κρατεντας αὐτον, κατανοησον ὁτι ἐπι μεν των ἀλλων παρα τον Χριςε λογον λογων, οἱον τε ἐςι κρατησαι, και περιδραξασθαι τε νε των ὁτιποτεν δογματισαντων, και τεθεωρημενως ἀνατρεψαι αὐτον, και, ὡς ἡ γραφη ὠνομασε, συμβιβασαι· ἐτω γαρ ὁ κατα το εὐαγγελιον σοφος, ὡς πνευματικος ἀνακρινων παντα, αὐτος δε ὑπ' ἐδενος ἀνακρινομενος, ἀνακρινει μεν, και βασανιζει, και διελεγχει τες ἀλλες λογες, εἰτε των τε κοσμε σοφων, εἰτε των ἐν ταις αἱρεσεσι διαπρεπειν δοκεντων· ἐ κατακρινεται δε, ἐδε καταλαμβανεται ὁ ἐν αὐτῳ τε Χριςε νες, ἐδε κρατειται ὑπο των προθεμενων αὐτον ἀνατρεπειν· τις γαρ ἐγνω νεν κυριε, ὁς συμβιβασει αὐτον; και σαφες ὁτι εἰπερ μελλει τις συμβιβασαι τινος νεν, προτερον αὐτον γνωσεται, και μετα τετο συμβιβασει· νεν δε κυριε τις γνωσεται, ὁς συμβιβασει αὐτον; ἀλωσεται γαρ ὑπ' αὐτε και εἰξει αὐτῳ. και ταυτα δε μοι λε, λεχθω δια το· καὶ ζητεντες αὐτον κρατησαι ἐφοβηθησαν τες ὀχλες, ἐπει και εἰς προφητην αὐτον εἰχον.

Πλην κἀν εὐφημωσιν οἱ ὀχλοι τον Ιησεν, φρονεσι μεν τι περι αὐτε ἀληθες, ἐ μην το μεγεθος συνιασιν αὐτε· ἠν μεν γαρ Ιησες και προφητης, ὡς δηλον τῳ νοησαντι το· προφητην ἐκ των ἀδελφων ὑμων ἀναςησει

ὑμιν

civitate circuibant, eumque repertum tenuit, quando scilicet ait: *Tenui eum, nec dimittam eum, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.* Quin & ipsa sponsa initio Cantici Canticorum, *tenui eum*, inquit, *in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ*; sub finem autem ejusdem libri, ut quæ progressum fecerit, eumque alio quodam modo, meliusque, quam antea, tentura sit, ait: *Dixi, ascendam in palmam, & apprehendam cacumina ejus.* Quinam sint autem sacerdotum Principes, & Pharisæi manus ei injicere quærentes, minime autem injicientes, ut intelligere possis, animadverte, quorumlibet aliorum a Christi sermone sermonum, quidquid tandem sciscant illi ac decernant, mentem comprehendi, & sententiam animo capi; quin & contemplationis ope confutari, &, ut ait scriptura, instrui ac dirigi posse. Sic enim, qui juxta evangelium sapiens est, tanquam *spiritualis judicans omnia, ipse vero a nemine judicatus*, dijudicat, & examinat, ac discutit sermones alios, sive mundi sapientum illi sint, sive eorum, qui inter hæreticos nomen obtinent & excellunt; non judicatur autem Christi sensus, qui in ipso est, neque comprehenditur, neque ab iis capi potest, qui eum confutare sibi proposuerant: *Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum?* Manifestum autem illud est, quod, si quis alicujus sensum instructurus est, illum prius noscet, ac postmodum instruet: *Quis autem cognoscet sensum Domini, qui instruat eum?* ipse enim ab illo capietur, eique tandem cedet. Atque hæc a nobis dicta sint propter illud: *Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.*

14. Verum etiamsi Jesum laudibus ac votis prosequantur turbæ, aliquid veri de eo quidem sentiunt, ipsius tamen magnitudinem non assequuntur; propheta quippe etiam erat Jesus, quemadmodum ei liquet, qui hæc perpenderit: *Prophetam de fratribus vestris,*

ὑμιν κυριος ὁ θεος ὑμων ὡς ἐμε, αὐτȣ ἀκȣσεσθε κατα παντα ὁσα ἀν λαλησῃ ὁ προφητης ἐκεινος. ὁς δ' ἀν μη ἀκȣσῃ τȣ προφητȣ ἐκεινȣ, ἐξολοθρευθησεται. πλην ȣ̓χ ἡ ὑπεροχη αὐτȣ ἐν τῳ προφητην αὐτον εἶναι ἦν, ἀλλ' ἐν τῳ υἱον θεȣ πρωτοτοκον πασης κτισεως, και εἰκονα τȣ θεȣ τȣ ἀορατȣ, ἐν ᾡ ἐκτισθη τα παντα ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ και ἐπι της γης, εἰτε ὁρατα, εἰτε ἀορατα, και τα ἑξης· και μαλλον ἦν αὐτȣ ἡ ὑπεροχη ἐν τῳ εἶναι αὐτον σοφιαν την λεγȣσαν· ὁ θεος ἐκτησατο με ἀρχην ὁδων αὐτȣ εἰς ἐργα αὐτȣ, προ τȣ τι ποιησαι, και προ τȣ αἰωνος ἐθεμελιωσε με ἐν ἀρχῃ προ τȣ την γην ποιησαι, και τα ἑξης. και τȣτȣς γε τȣς ὀχλȣς ȣ̓τως φρονȣντας περι αὐτȣ, και ἑτοιμως ἐχοντας ὑπερπολεμειν αὐτȣ προς τȣς πολεμȣντας φοβȣνται οἱ ἀρχιερεις, και οἱ φαρισαιοι, και ȣ̓ δυνανται, ἱν' ἐπιβȣλευσωσι. θελοντες κρατησαι τȣ Ἰησȣ κρατησαι αὐτȣ· ἐνταυτα μεν ȣ̓ν γεγραπται· ἐπει εἰς προφητην αὐτον εἶχον· παρα τȣτο δ' ἀν ποιησαις, ὁτι οἱ ὀχλοι κἀν μη τῃ λεξει εἰς προφητην αὐτον ἐχωσιν, εἰς ὁτι ποτ' ἀν ἐχωσιν αὐτον, πολλῳ ἐλαττον ἐχȣσιν αὐτον ȣ̓ ἐςιν, ȣ̓ φθανοντες, ȣ̓δε ἐπι την ἐκ μερȣς γνωσιν των ἐκ μερȣς αὐτον γινωσκοντων, και ȣ̓δεν τρανȣντες περι αὐτȣ. τȣτο δε λεγω περι των ἀληθως περι αὐτȣ φρονȣντων, ȣ̓ νομιςεον γαρ εἶναι ὑπερ αὐτȣ τȣς τα ψευδη φρονȣντας περι αὐτȣ, φαντασια τȣ δοξαζειν αὐτον· ὁποιοι εἰσιν οἱ συγχεοντες πατρος και υἱȣ ἐννοιαν, και τῃ ὑποςασει ἑνα διδοντες εἶναι τον πατερα και τον υἱον, τῃ ἐπινοιᾳ μονῃ και τοις ὀνομασι διαιρȣντες το ἐν ὑποκειμενον· και οἱ ἀπο των αἱρεσεων φαντασιᾳ τȣ μεγαλα περι αὐτȣ φρονειν ἀδικιαν εἰς το ὑψος λαλȣντες, και κακως λεγοντες τον δημιȣργον, ȣ̓κ εἰσιν ὑπερ αὐτȣ· ȣ̓ γαρ εἰσι μετ' αὐτȣ, και δια τȣτο εἰσι κατ' αὐτȣ· ὁ γαρ μη ὢν, φησι, μετ' ἐμȣ, κατ' ἐμȣ ἐςιν. ȣ̓τω δε κἀν συναγωσιν

οἱ

ſicut me, ſuſcitabit vobis Dominus Deus veſter: ipſum audite in omnibus, quæ loquetur propheta ille; qui autem prophetam hunc non audierit, exterminabitur. Quanquam non in eo ſita erat ipſius excellentia, quod eſſet propheta, ſed quod Filius eſſet Dei, *primogenitus omnis creaturæ, & imago Dei inviſibilis, in quo condita ſunt univerſa in cælo & in terra, ſive viſibilia, ſive inviſibilia,* & cætera: & in eo præcipue continebatur ipſius excellentia, quod Sapientia eſſet dicens: *Deus poſſedit me initium viarum ſuarum in opera ſua, antequam quidquam faceret, & ante ſæculum fundavit me in principio, antequam terram faceret,* & reliqua. Hanc porro multitudinem ita de eo ſentientem, & pro eo decertare paratam adverſus ipſius hoſtes, timent ſacerdotum Principes, & Phariſæi, & quamvis inſidias ſtruant, volentes ipſi manus injicere, comprehendere tamen nequaquam poſſunt. Hic ſane ſcriptum eſt: *Quoniam ſicut prophetam eum habebant;* illud vero amplius addere queas, quamvis juxta ſcripturæ contextum tanquam prophetam eum turbæ non habeant, quoque eum loco tandem habeant, longe infra ipſius dignitatem de eo ſentire, ne tantillam quidem cognitionis eorum partem aſſequentes, qui eum ex parte cognoſcunt, neque de eo quicquam aperte intelligentes. Hoc autem de iis dico, qui vera de eo ſentiunt. Non autem hi pro eo ſtare exiſtimandi ſunt, qui Deo gloriam ac honorem exhibere ſe credentes, falſa de ipſo ſibi fingunt; cujusmodi ſunt, qui Patris ac Filii notionem confundunt, & unam Patris ac Filii hypoſtaſin eſſe ſtatuunt, ſola cogitatione & nominibus ſolis unam eamdemque rem dividentes; neque ſane pro illo ſtant hæretici, qui magna de ipſo ſentire credentes iniquitatem in ſublime loquuntur, & Conditori obtrectant; cum eo quippe non ſunt, & idcirco adverſus eum ſunt: *Qui enim,* inquit, *non eſt mecum, contra me eſt.* Similiter autem, quamvis in nomine Jeſu

οἱ μη τα ἀληθη περι του υἱου φρονουντες, ἐν τῳ ὀνοματι Ιησȣ, σκορπιζȣσι μαλλον ἠ συναγȣσι· φησι γαρ ὁ σωτηρ, και ὁ μη συναγων μετ᾽ ἐμȣ σκορπιζει. και προσχες ὁτι μη εἰρηται ἁπλως· ὁ μη συναγων σκορπιζει· ἀλλα μετα ἀκριβȣς προσθηκης της, μετ᾽ ἐμȣ· δει γαρ τον συναγοντα, μετ᾽ αὐτȣ συναγειν. νοησεις δε τον μετ᾽ αὐτȣ συναγοντα, ἐπιςησας τῳ· συναχθεντων ὑμων, και τȣ ἐμȣ πνευματος, συν τῃ δυναμει τȣ κυριȣ Ιησȣ, παραδȣναι τον τοιȣτον τῳ σατανᾳ εἰς ὀλεθρον της σαρκος· το γαρ· συναχθεντων ὑμων και τȣ ἐμȣ πνευματος, συν τῃ δυναμει τȣ κυριȣ Ιησȣ, δηλοι τον συναγοντα μετ᾽ αὐτȣ. και ȣκ ἀν λεγοις το· συναχθεντων ὑμων ἐν τῃ δυναμει τȣ κυριȣ Ιησȣ, ἁρμοζειν τοις ἠτοι μετα τȣ κακως βιȣν συναγȣσιν, ἠτοι συναγομενοις, ἠ μετα τȣ κακως και ἀσεβως φρονειν περι θεȣ ἠ τȣ χριςȣ αὐτȣ. ταυτα και δια το τȣς ὀχλȣς φρονȣντας περι τȣ Ιησȣ, τȣς ὑπερ αὐτȣ, και πολλῳ ἐλαττον φρονȣντας της ἀξιας αὐτȣ, λεγεσθαι εἰς προφητην αὐτον ἐσχηκεναι. συνεξετασας δε τȣτοις την τȣ Λȣκα περι των ὁμοιων λεξιν; τρανοτερον οἰμαι κατασκευασεις τα προειρημενα, ὁςις φησι· και ἠν διδασκων το καθημεραν ἐν τῳ ἱερῳ. οἱ δε ἀρχιερεις, και οἱ γραμματεις, και οἱ πρεσβυτεροι τȣ λαȣ ἐζητȣν αὐτον ἀπολεσαι, και ȣχ εὑρισκον τι ποιησȣσιν· ὁ γαρ λαος ἁπας ἐξεκρεματο αὐτȣ ἀκȣων· και ἐν τȣτοις γαρ δηλȣται ὁτι οἱ των Ιȣδαϊκων προϊςαμενοι παρανομως λογων, ὀνομαζομενοι ἀρχιερεις, και γραμματεις ἐχθροι τῳ Ιησȣ, και πρεσβυτεροι τȣ λαȣ, ζητȣσι μεν τον Ιησȣν ἀπολεσαι, και ἀφανισαι το ὀνομα αὐτȣ ἀπο των ἀνθρωπων, και την περι αὐτȣ πιςιν· ȣχ εὑρισκȣσι δε τι ποιησȣσιν εἰς ὁπερ βȣλονται ἀνυσαι, ἁτε προληφθεντος παντος τȣ εἰς αὐτον πιςευσαντος λαȣ, και ἐξηρτημενȣ της εἰς τον Ιησȣν ἀγαπης, και ἐκκρεμαμενȣ ἐν τῳ ἀκȣειν της διδασκαλιας αὐτȣ, και τȣ λογȣ αὐτȣ. και ἐςι γε τȣτο ἰδειν μεχρι τȣ δευρο, τινα τροπον ζητȣσι καθελειν οἱ προ-

βαλλο-

congregent, qui vera de Filio non ſentiunt, ſpargunt potius, quam congregant; ait quippe Servator: *Et qui non congregat mecum, ſpargit.* Animadverte autem, dictum non fuiſſe ſimpliciter: *Qui non congregat, ſpargit*; ſed cum cauto hoc & exquiſito additamento: *mecum;* oportet enim, ut, qui congregat, congreget cum eo. Qui autem cum eo congregat, hunc dignoſces, ſi ad id attenderis: *Congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini Jeſu, tradere hujuſmodi Satanæ in interitum carnis.* Illud enim: *Congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini Jeſu*, cum illo congregantem oſtendit. Nec dicere queas illa: *Congregatis vobis in virtute Domini Jeſu*, iis convenire, qui vel nequiter viventes congregant, aut congregantur, vel male & impie de Deo, ipſiusque Chriſto ſentientes. Atque hæc eo dicta ſunt, quod turbæ, quæ pro Jeſu ſtabant, & aliquam de Jeſu opinionem ſuſceperant, ſed minorem, ac ferret ipſius dignitas, eum tanquam prophetam habuiſſe dicantur. Quod ſi Lucæ de iiſdem rebus orationem cum hisce contuleris, clarius, opinor, quæ ſupra dicta ſunt, probaveris; qui quidem ſic ait: *Et erat docens quotidie in templo: Principes autem ſacerdotum, & Scribæ, & Seniores populi quærebant illum perdere: & non inveniebant, quod facerent illi: omnis enim populus ſuſpenſus erat audiens illum:* in his ſiquidem oſtenditur, eos, qui litterarum Judaicarum ſtudiis inique præſunt, Principes ſacerdotum, & Scribas Jeſu infenſos, & populi Seniores dictos, Jeſum quidem perdere, & nomen ipſius, habitamque de eo fidem ex hominum mentibus delere, & oblitterare velle; at quomodo voluntatem ſuam ad exitum provehant, non reperire, utpote toto populo, qui ipſi fidem adhibuerat, jam ante occupato, & amore jam cum Jeſu conjuncto, & ab ore illius pendente, cum doctrinam illius ſermonemque audiret. Et illud quidem etiamnum videre licet, quanam ratione, qui

in

βαλλομενοι] την θεραπειαν τε θεε ὡς ἀρχιερεις αὐτε, και την θειαν γραφην ὡς γραμματεις, και το ἀρχαιον ὡς οἱ πρεσβυτεροι τε λαε, ζητεσιν ἀπολεσαι τον Ιησεν, και ἐξαφανισαι την περι αὐτε δοξαν, παντα εἰς τετο ἀκολεθως τῳ βεληματι των πατερων αὐτων πραττοντες, ἐ μην εὑρισκοντες τι ποιησεσιν, ἱνα τον ἐξηρτημενον τε Ιησε λαον ἀποςησωσιν αὐτε, και ἀπαλειψωσιν αὐτον ἀπο της διανοιας αὐτων. ταχα δε και παντες οἱ ἡντινεν δοξαν ἐχοντες περι τε θεε, και πρεσβευοντες περι αὐτης ἀλλοτριως της Ιησε διδασκαλιας ἀπολεσαι μεν θελεσι τον Ιησεν, ἐ δυνανται δε, ἐπει πας ὁ ὀχλος αὐτε ἐκκρεμαται ἀκεων. ἀλλα και οἱοιςισινεν συγγραμμασιν ἡς δηποτε σοφιας προσεχοντες, και δια τετο τροπικως λεγομενοι γραμματεις, ἀπολεσαι θελεσιν ἐξ ἀνθρωπων τον Ιησεν· ἐ μην εὑρισκεσιν εἰς τετο ἀνυσιμον ὁ ποιησεσι. και παντες δε οἱ πρεσβυτεροι της Ιησε διδασκαλιας λογοι ἑλληνων και βαρβαρων, ἀπολεσαι θελεσι τον Ιησεν· ἀλλ' ἐ δυνανται, νικωμενοι ἀπο παντος τε λαε, Ιησε ἐκκρεμαμενε τε διδασκαλε, ἐν τῳ ἀκεειν και συναισθανεσθαι της διδασκαλιας αὐτε. και ὁ Μαρκος δε τα παραπλησια ὑποβαλλει λεγων· και ἠκεσαν οἱ ἀρχιερεις και οἱ γραμματεις, και ἐζητεν πως αὐτον ἀπολεσωσιν· ἐφοβεντο γαρ αὐτον, ὁτι πας ὁ λαος ἐξεπλησσετο ἐπι τῃ διδαχῃ αὐτε· πας γαρ ὁ λαος Χριςε ἐκπλησσεται ἐπι τῃ διδαχῃ αὐτε, και ἐδεν δυναται γενεσθαι ὑπο των προειρημενων ἀρχιερεων και γραμματεων, ζητεντων ἀπολεσαι τον Ιησεν ἐξ ἀνθρωπων, και ἐκλυσαι την ἐκπληξιν παντος τε λαε αὐτε·

Περι των καλεμενων εἰς τες γαμες.

Και ἀποκριθεις ὁ Ιησες εἰπε παλιν ἐν παραβολαις αὐτοις λεγων· ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των ἐρανων ἀνθρωπῳ

βασι-

in Deum pietatem obtendunt, tanquam summi ipsius Pontifices, quique sacram scripturam tanquam Scribæ, & senatum tanquam populi Seniores, Jesum interimere, conceptamque de eo opinionem extirpare quærunt; nihil non ad id, juxta patrum ipsorum voluntatem, agentes; quid autem effectum dent, nequaquam reperientes, ut populum Jesu addictum ab eo abducant, ab eorumque mentibus ipsum deleant. Forsitan vero, quicumque opinione de Deo qualibet imbuti sunt, eamque contra Jesu disciplinam asserere student ac docere, Jesum quidem volunt interficere, non autem possunt, quia illum audiens multitudo ab ipsius ore pendet. Sed & qui mentem ad cujuscumque sapientiæ quoslibet libros appellunt, propterea que Scribæ tropice appellantur, Jesum ex hominum numero expungere cupiunt; at nihil ad id efficiendum utile reperiunt. Quin & ipsa Jesu doctrina antiquiores omnes Græcorum, Barbarorumque disciplinæ Jesum interimere satagunt; minime autem possunt, ab universo videlicet populo superati, qui Jesu doctrinam audiens, ipsique consentiens, totus a præceptore suo Jesu pendet, eique addictus est. Consimilia sunt, quæ subjicit Marcus, dicens: *Quo audito Principes sacerdotum & Scribæ quærebant, quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus:* universus enim Christi populus doctrinam ipsius demiratur ac stupet: at antememorati hi sacerdotum Principes ac Scribæ Jesum ex hominibus eliminare, populumque omnem ab ipsius admiratione retrahere cupientes, optatis tamen suis nequaquam potiri queunt.

De accersitis ad nuptias.

15. *Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui*

βασιλεια, ὁςις ποιων γαμυς τῳ υἱῳ αὐτυ, ἀπεςειλε τυς δυλυς αὐτυ, και τα ἑξης, ἑως τυ· πολλοι γαρ εἰσι κλητοι, ὀλιγοι δε ἐκλεκτοι· και αὐτη ἡ παραβολη ὁλοσχερεςερον νουμενη δοξει σαφης εἶναι; ἐν ἡ ἀνθρωπος μεν βασιλευς τροπικως ὁ θεος και πατηρ χριςυ Ιησυ εἶναι λεγεται· οἱ δε γαμοι τυ υἱυ τυ βασιλεως, ἡ ἀποκαταςασις της νυμφης ἐκκλησιας χριςυ προς χριςον τον νυμφιον αὐτης· οἱ δε ἀποςελλομενοι δυλοι καλεσαι τυς κεκλημενυς εἰς τυς γαμυς, οἱ κατα καιρον εἰσι προφηται ἐπιςρεφοντες τυς ἀπο τυ λαυ δια των προφητειων ἐπι την εὐφροσυνην ἀγομενην ἐπι τη ἀποκαταςασει της ἐκκλησιας προς χριςον· οἱ δε μη θελοντες ἐλθειν προηγυμενως ὀντες κλητοι, οἱ μη ἀκουοντες των λογων των προφητων ἠσαν· οἱ δε ἀποςελλομενοι ἀλλοι δουλοι, ἀλλο ἀθροισμα προφητων· το δε ἡτοιμασμενον ἀριςον, ἐν ᾡ οἱ ταυροι του βασιλεως, και τα σιτευτα αὐτου τεθυμενα ἠν, αἱ ςερεαι ἠσαν και λογικαι των μυςηριων του θεου τροφαι. οὑτως δε και παντα ἑτοιμα, οἱ περι παντων των ὀντων λογοι, ὡς ὁταν ἐλθῃ το τελειον, οἱ τῃ κλησει ἀκολουθησαντες φαγονται, και πιονται. ἐπει δε των κεκλημενων δια των προφητων οἱ μεν μονον ἠμελουν των λεγομενων, και τοις βιωτικοις ἐσχολαζον πραγμασιν, ὐ μην και ἐπονηρευοντο κατ᾽ αὐτων, δια τουτο την διαφοραν αὐτων παραςησαι βουλομενος εἰπεν· οἱ δε ἀμελησαντες ἀπηλθον, ὁς μεν ἐπι τον ἰδιον ἀγρον, ὁς δε ἐπι την ἐμποριαν αὐτου· οἱ δε λοιποι κρατησαντες αὐτου τους δουλους, ὑβρισαν και ἀπεκτειναν. εἰτα ἀκολουθως τη ὁλοσχερεςερα διηγησει ἡ ὀργη του βασιλεως νοειται, ἡν και ὁ ἀποςολος περι Ιουδαιων ὀνομαζων λεγει· ἐφθασε δε ἡ ὀργη ἐπ᾽ αὐτους εἰς τελος. εἰτα προφητευεται ὁ κατα Ιουδαιων πολεμος, και ἡ ἁλωσις Ιερουσαλημ, και ἡ ἀναιρεσις των λαου μετα την χριςου ἐπιδημιαν, ἐν τῳ· και πεμψας το ςρατευμα αὐτου ἀνειλε τους φονεις ἐκεινους, και την πολιν αὐτων ἐνεπρησε.

Το δε· τοτε λεγει τοις δουλοις αὐτου, ὁ μεν γαμος ἑτοιμος, οἱ δε κεκλημενοι ὐκ ἠσαν ἀξιοι. πορευεσθε ὐν

ἐπι

faciens nuptias filio suo misit servos suos, & cætera, usque ad id: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Hæc quoque parabola levius simpliciusque intellecta facilis esse videbitur, & aperta, in qua nimirum homo rex tropice Deus & Christi pater esse dicitur; nuptiæ autem filii regis, ecclesiæ Christi sponsæ sponso ipsius Christo restitutio; servi vero ad vocandos eos missi, qui ad nuptias fuerant invitati, ii sunt prophetæ vaticiniis suis eos, qui e populo sunt, ad lætitiam tempestive convertentes, quæ pro ecclesia Christo restituta ducebatur; qui autem priores accersiti venire noluerunt, hi sunt, qui prophetarum sermonibus minime paruerunt; at missi servi alii, alius est prophetarum cœtus; paratum vero prandium, in quo tauri regis & altilia mactata fuerant, solidi erant & rationales Dei mysteriorum cibi. Similiter parata omnia, sermones sunt de rebus universis agentes, quos cum advenerit quod perfectum est, comedent ac bibent, qui vocationem fuerint secuti. Quoniam autem ex iis, qui accersebantur per prophetas, ipsorum sermones aliqui negligebant duntaxat, & ad res profanas & mundanas attendebant, nihil autem mali adversus ipsos designabant, propterea eorum differentiam aperire volens dixit: *Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam. Reliqui vero tenuerunt servos ejus, & contumeliis affectos occiderunt.* Deinde juxta rudiorem hanc expositionem ira regis ea intelligitur, cujus de Judæis loquens Apostolus mentionem facit: *Pervenit autem ira super illos usque in finem.* Ad hæc bellum adversus Judæos movendum, & Jerosolymitanum excidium, populique post Christi adventum cædes his verbis prænuntiatur: *Et misso exercitu suo perdidit homicidas illos, & civitatem illorum succendit.*

16. Illud autem: *Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni.*

Ite

ἐπι τας διεξοδους των ὁδων, και ὁσους ἀν εὑρητε, καλεσατε εἰς τους γαμους, ἀναφεροιτο ἀν ἐπι τους Ιησου Χριϛου ἀποϛολους λεγοντας Ιουδαιοις· ὑμιν ἠν ἀναγκαιον ἀναγγειλαι τον λογον του Θεου, ἐπει δε ἀναξιους κρινετε ἑαυτους, ἰδου ϛρεφομεθα εἰς τα ἐθνη. αἱ διεξοδοι ὀυν των ὁδων, τα ἐξω του Ισραηλ ἐϛι πραγματα, παρ' αἷς οἱ ὑπο των ἀποϛολων εὑρισκομενοι καλουνται εἰς τους γαμους, συναγοντων των ἀποϛολων παντας ὀυς ἐαν εὑρωσιν, εὑρισκον δε τους ἀκουοντας, και ὀυκ ἐφροντιζον καλουντες ποτερον ποτε προ της κλησεως πονηροι ἠ ἀγαθοι ἠσαν οἱ καλουμενοι, παντας γαρ τους εὑρισκομενους ἐκαλουν. ἀγαθους δε νομιϛεον ἐνταυθα ἁπλουϛερον λεγεσθαι, τους μετριωτερους των ἐρχομενων ἐπι την θεοσεβειαν, οἱς ἐφαρμοζοις ἀν το τοιουτο ἀποϛολικον· ὁταν δε ἐθνη τα μη νομον ἐχοντα, φυσει τα του νομου ποιωσιν, οἱ τοιουτοι νομον μη ἐχοντες, ἑαυτοις εἰσι νομος: οἱτινες ἐνδεικνυνται το ἐργον του νομου γραπτον ἐν ταις καρδιαις αὐτων, συμμαρτυρουσης αὐτων της συνειδησεως. και ἐπληθη γε ὁ Χριϛου και ἐκκλησιας γαμος, και ἀποκαταϛασις των εὑρεθεντων ὑπο των ἀποϛολων ἀνακειμενων ἐπι τῳ εὐφρανθηναι ἐπι τοις γαμοις. εἰτ' ἐπει πονηρους και ἀγαθους καλεισθαι δει, ὀυ μην ὡϛε τους πονηρους μενειν πονηρους, ἀλλα μεταμφιασαμενους, και ἀποθεμενους τα ἀλλοτρια του γαμου ἐνδυματα, ἐνδυσασθαι τα του γαμου, σπλαγχνα οἰκτιρμου, χρηϛοτητα, ταπεινοφροσυνην, πραοτητα, μακροθυμιαν· ταυτα γαρ ἐϛι τα του γαμου ἐνδυματα· δια τουτο ὁ βασιλευς εἰσερχεται θεασασθαι τους ἀνακειμενους πριν αὐτοις παραθῃ το ἡτοιμασμενον ἀριϛον, τους ταυρους, και τα τεθυμενα σιτιϛα, και παντα τα ἑτοιμα, ἱνα θεασαμενος τηρησῃ μεν τους ἐχοντας ἐνδυμα γαμου και εὐφρανῃ, καταδικασῃ δε τους ἐναντιους. εἰσελθων ὀυν εὑρισκει τινα των κεκλημενων και ἐληλυθοτων ἐπι την κλησιν μη ἀλλαξαντα ἑαυτου το ἠθος, μηδε ἐνδυσαμενον ἐνδυμα γαμου, και λεγει αὐτῳ· πως εἰσηλθες ὡδε μη

ἐχων

Ite ergo ad exitus viarum, & quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias, referri potest ad Jesu Christi apostolos Judæis dicentes: *Vobis oportebat annuntiare verbum Dei, sed quoniam indignos vos judicatis, ecce convertimur ad gentes.* Res ergo extra Israelem collocatæ, exitus sunt viarum, in quibus, qui ab apostolis inveniuntur, vocantur ad nuptias, congregantibus apostolis, quoscumque repererint; reperiebant autem eos, qui sibi aurem præbebant; & cum vocarent, an, qui accersebantur, ante vocationem nequam probine fuissent, susdeque habebant; quoscumque enim reperissent, vocabant. Hic autem probi simpliciter dici modestissimi quique censendi sunt, ex iis, qui Dei cultui se addicunt, quibus hæc Apostoli verba accommodare queas: *Cum autem gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Et Christi quidem cum ecclesia impletæ sunt nuptiæ, & eorum restitutio, qui ab apostolis inventi fuerant, & qui, ut nuptiarum fruantur lætitia, discumbunt. Deinde quoniam mali, probique accersendi erant, non ita tamen, ut in nequitia improbi perseverarent, sed ut mutato habitu, & depositis vestibus nuptiali celebritati minime convenientibus, nuptiales induerent, *viscera* nimirum *misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam*; ea siquidem sunt nuptialia vestimenta; idcirco ad videndos discumbentes ingreditur rex, antequam instructum ipsis prandium, tauros videlicet, & occisa altilia, & omnia parata apponat; ut re perspecta, qui vestem nuptialem habuerint, retineat ac oblectet; qui secus autem, condemnet. Ingressus ergo aliquem ex vocatis & vocationi obsecutis pristinos suos mores minime mutasse, neque nuptiali veste indutum esse comperit, *& ait illi: Quomodo huc intrasti non habens*

ἐχων ἐνδυμα γαμε; εἰτ' ἐπει ὁ ἁμαρτων,
νακανωθεις, μηδε ἐνδυσαμενος τον κυριον Ιη
ὡς μη ἐχων τοπον ἀπολογιας φιμεται· δια
γραπται το· ὁ δε ἐφιμωθη. και ἐκ ἀρκει γε
θηναι τε γαμε τον ἀτιμασαντα την κλησι
αὐτον ὑπο των διακονων τε βασιλεως των
δεσμοις τεταγμενων, δεθεντα την πονηριαι
δον ἐχρησατο, και την δραςηριον δυναμιν
ξιν ἀγαθην ἐκ ἐτελεσεν, ἐ μονον ὑπο τε γα
θηναι, ἀλλ' ὡςε και εἰς τον ἀλλοτριον φω
θηναι τοπον, ἐνθα σκοτος ἠν το ὡς ἐν σκο
τερον, και καλεμενον σκοτος ἐξωτερον. και
ἡμων ἐπι την κλησιν ἐλθων τε βασιλεως ε
μες τε υἱε αὐτε, δοκει μεν ὑπακεειν κα
μετα των κεκλημενων, ἐ μην ἐνδεδυται το
νον ἐνδυμα γαμε, ταυτα πεισεται, και δε
και χειρων ἐκβληθησεται εἰς το σκοτος το
ἐνθα κατα το· ἐαι οἱ γελωντες νυν, ὁτι
ὁ κλαυθμος τοις τα τε κλαυθμε και θρην
μαρτησασι· κλαυσονται δε θρηνεντες τας ἰ
πωριας· εἰθ' ἱνα παραςηση ὁ λογος τον φοβο
τρομον, και τα σκυθρωπα πραγματα, και
ἐν οἱς ἐσονται οἱ μη ἐνδεδυμενοι ἐνδυμα γαμε
ἐκει ἐςαι ὁ κλαυθμος, και ἐ μονον ὁ κλαυθ
και ὁ βρυγμος των ὀδοντων· και ἐπιφερεται τ
ραβολη δια το πολλες δεδηλωσθαι τες κληθεντ
τας δε ἐληλυθεναι, ἀλλ' ὀλιγες ἐξ αὐτων, τ
εἰσι κλητοι, ὀλιγοι δε ἐκλεκτοι.

Ταυτα μεν ἐν ὁλοσχερεςερον εἰς την παραβο
θω, πειρασομεθα δε ἐπανελθοντες ἐρευνησαι
παρεσαν δυναμιν αὐτην, ἐαν ἀρα βοηθηθεντες
σοφιας πνευματος, δυνηθωμεν τινα και βαθυτ
παραβολην εὑροντες οἰκοδομησαι, και κατα
σιωπησαι, αἰνιξασθαι, ἡ ἐκθεσθαι. ἡ βασιλεια
ἐρανων ὡμοιωθη, κατα μεν τον βασιλευοντα, ἀνθ
σιλει· κατα δε τον βασιλευοντα τῳ βασιλει, τῳ

vestem nuptialem? Deinde quoniam, qui peccavit, neque renovatus est, & Dominum Jesum Christum non induit, utpote nullam excusationis ansam habens, obmutescit; idcirco illud scriptum est: *At ille obmutuit.* Neque vero e nuptiis expelli satis est, qui nuptias dehonestavit; oportet enim, ut a regis ministris, qui vinculis præfecti sunt, colligata ejus nequitia, qua præter fas usus est, industriaque, qua boni nihil egit, non a nuptiis dejiciatur solum, sed in locum etiam lumine carentem relegetur, ubi tenebræ sunt, quantum pote profundæ, & exteriores tenebræ dictæ. Quod si quis ergo nostrum, qui a rege vocatus ad nuptias filii ipsius venerit, obtemperasse, & cum vocatis venisse videatur, minime tamen vestem illam nuptialem, de qua diximus, induerit, hæc perpetietur. & pedibus manibusque constrictus mittetur in tenebras exteriores; ubi, juxta illud: *Væ vobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis*, fletus eos manet, qui fletu ac luctu digna commiserint; flebunt autem calamitates suas lugentes. Deinde ut timorem, tremorem, tristitiam, ac labores, quos patientur, qui veste nuptiali induti non fuerint, declaret Verbum, ait: *Ibi erit fletus*, neque solum fletus, sed & *stridor dentium.* Et ut multos vocatos esse, non omnes autem, sed paucos ex ipsis venisse doceat, toti demum parabolæ id subjungitur: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.*

17. Hæc igitur super parabola rudiori minerva dicta sint: eam autem repetitam pro virium, quibus nunc pollemus, modulo expendere conabimur, si modo sapientiæ spiritu adjuti, penitiores ac profundiores sensus a nobis super parabola repertos adstruere, & juxta rationem reticere, vel obscure significare, vel aperte explicare possimus. Regnum ergo cœlorum, quantum ad regnantem, homini regi assimilatum est; quantum autem ad eum, qui una cum rege regnat, ipsius filio; quantum autem ad ea, quæ regis

κατα δε τα βασιλευομενα, τοις δουλοις και τοις κεκλημενοις εἰς τους γαμους ὧν οἱ μεν οὐκ ἠθελον εἰσελθειν, οἱ δε ἀμελησαντες του εἰσελθειν ἀπηλθον, ὁς μεν εἰς τον ἰδιον ἀγρον, ὁς δε ἐπι την ἐμποριαν αὐτου, και ἀλλοι κρατησαντες τους δουλους ὑβρισαν και ἀπεκτειναν· ἐτι των βασιλευομενων ἐστι και το στρατευμα του βασιλεως, και οἱ ἀπο των ὁδων συναγομενοι πονηροι και ἀγαθοι, ἑως ἐπλησθη ὁ γαμος ἀνακειμενων, και ὁ ἐν τοις ἀνακειμενοις οὐκ ἐχων ἐνδυμα γαμου, και οἱ κελευσθεντες διακονοι δησαι τον μη ἐχοντα ἐνδυμα γαμου ποδων και χειρων, και ἐκβαλειν αὐτον εἰς το σκοτος το ἐξωτερον. ἐδυνατο μεντοι γεγραφθαι· ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των οὐρανων βασιλει, χωρις της, ἀνθρωπῳ, προσθηκης· ἀλλ᾽ ἐπει προσκειται και τῳ, ἀνθρωπῳ, ἀναγκαιον και τουτο διηγησασθαι, οὑτως ἀν, ὡς ἐμοι δοκει, σαφηνισθεν· των μεν προ ἡμων ποιησας τις βιβλια, νομων ἱερων ἀλληγοριας, τας ὡσπερει ἀνθρωποπαθη παριστασας λεξεις τον θεον διηγουμενος, και τας το θειον αὐτου ἐμφαινουσας, ἑνι μεν, ῥητῳ ἐχρησατο περι του ὡς ἀνθρωπον λεγεσθαι εἶναι τον θεον ἀνθρωπους οἰκονομουντα, τῳ· ἐτροποφορησε σε κυριος ὁ θεος σου, ὡς εἰ τις τροποφορησαι ἀνθρωπος τον υἱον αὐτου· ἑνι δε περι του μη ὡς ἀνθρωπον εἶναι τον θεον, τῳ· οὐχ ὡς ἀνθρωπος ὁ θεος διαρτηθηναι.

Ἡμεις δε πολλην ἀφθονιαν ἐχομεν ἀπο των εὐαγγελιων περι του θεου παραδειγματων, ἐν οἱς ὡμοιωθη κατα τινας παραβολας ἀνθρωπῳ. χρησομεθα οὐν ταις ἀνθρωπον ὀνομαζουσαις παραβολαις τον θεον, εἰς ἀπολογιαν των ὁσον ἐπι ταις λεξεσιν ἀνθρωποπαθη φασκουσων εἶναι τον Χριστου πατερα, και φησομεν προς τους ἑτεροδοξους δια το μη νενοηκεναι τα οὑτως λεγομενα ἐν τοις παλαιοις γραμμασι προσκοπτοντας τῳ θεῳ νομου, και προφητων, και της του κοσμου κτισεως, ὁτι εἰπερ ἀνθρωπῳ ὁμοιωται κατα τας του εὐαγγελιου

παρα-

ɔoteſtati ſubdita ſunt, ſervis, & iis, qui ad nuptias ɾocati ſunt, quorum hi ingredi noluerunt, illi vero ngredi negligentes *abierunt, alius in villam ſuam, alius vero ad negotiationem ſuam, alii vero tenuerunt ſervos ejus, & contumeliis affectos occiderunt.* Præterea ex iis eſt, ıuæ regis imperio parent, ipſe regis exercitus, quiue ex viis congregati ſunt, mali ac probi, donec iſcumbentibus completæ ſint nuptiæ; quique inter iſcumbentes veſtem nuptialem non habet, ac miniri item, quibus juſſum eſt, ut manibus ligent eum ac edibus, qui veſtem nuptialem non habet, & in teэbras exteriores mittant. Scribi quidem poterat: *'mile factum eſt regnum cælorum regi*, absque additaento hocce, *homini;* ſed quoniam illud, *homini*, adctum eſt, id quoque neceſſario venit explicandum, ıod ita, meo quidem judicio, expoſitum eſt: quiım, a quo jam ante conſcriptus eſt liber legum ſanarum allegorias complectens, cum voces, quibus ımanæ conditionis particeps declaratur Deus, expliıret, atque eas item, quibus ipſius adſtruitur diviitas, homini ſimilem dici Deum humanæ naturæ cuım gerentem oſtendere volens, uno hoc loco uſus ſt: *Portavit te Dominus Deus tuus, ut ſolet homo geſtare ırvulum filium ſuum;* ut autem homini Deum ſimilem on eſſe patefaceret, unum hunc protulit: *Non eſt Deus quaſi homo, ut ſuſpendatur.*

18. Nobis autem maxima exemplorum copia ex vangeliis ſuppetit, in quibus juxta parabolas quasım homini aſſimilatus eſt. Ad earum ergo paraborum defenſionem, quæ verbo tenus Deum Chriſti atrem humanæ conditionis affectibus obnoxium eſſe atuunt, iis utemur, quæ Deum hominem appellant, : hæreticos, qui, quod conſimiles veteris teſtamenti ɔcos non animadverterint, in Dei legis ac prophetaım, & mundi Conditoris offenſionem incurrunt, ita ɔmpellabimus; ſi juxta evangelii parabolas homini

παραβολας ὁ Θεος, δια τι ἀκολȣθως ταυταις ταις παραβολαις ȣ̓ παραδεχεϑε παραβολην εἰναι την ὀργην, τον θυμον, και την μεταμελειαν, και την ἀποϛροφην τȣ προσωπȣ, και την καθισιν, και την ϛασιν, και τον περιπατον τȣ Θεȣ; τον γαρ ἀναγεγραμμενον ἐν ταις προφητειαις ὑπνον αὐτȣ ἠτοι ȣ̓ παρετηρησαν, ἢ ὁμολογησȣσιν εἰναι παραβολην. και ἐτι προς ἐκεινȣς ἐρȣμεν, ὁτι εἰ μη βȣλεϑε ἀκολȣθως τῳ ἐν παραβολῃ ἀνθρωπῳ λεγεϑαι τον Θεον, ἐν παραβολῃ ἀκȣειν των ἀνθρωποπαθως περι αὐτȣ ἀπαγγελλȣσων γραφων, παραϛησατε πως ἀνθρωπος ὁ των ὁλων κατα το εὐαγγελιον λεγεται Θεος ȣ̓δεν ἀνθρωπινον, ὡς ὑμεις ὑπολαμβανετε, λεγομενος ἐχειν ἐν ἑαυτῳ. ἐκ περιȣσιας δε ἐλεγξομεν αὐτȣς μηδε τα της καινης διαθηκης γραμματα ἐξητακοτας, ἐν οἱς κατα την ἐνταυτα παραβολην ὁ ποιων γαμȣς τῳ υἱῳ αὐτȣ βασιλευς ἀνθρωπος ὠργιϑη ἐπι τοις μη θελησασι κατα την κλησιν αὐτȣ ἐλθειν εἰς τȣς γαμȣς, και τοις ἀμελησασι μεν τȣ δειπνησαι εἰς τȣς γαμȣς, ἀπεληλυθοσι δε εἰς τον ἰδιον ἀγρον, ἢ ἐπι την ἐμποριαν· ὠργιϑη δε και ἐπι τοις κρατησασι τȣς δȣλȣς αὐτȣ, και ὑβρισασι, και ἀποκτεινασι. λεγετωσαν γαρ ἡμιν ποτερον ὁ ὀργιϑεις ȣ̓τος, ἀτε ποιων γαμȣς τῳ υἱῳ αὐτȣ, ὁ πατηρ ἐϛι τȣ Χριϛȣ, ἢ ἀλλος τις παρα τον, ὁσον ἐπι τῃ παραβολῃ, ὀργιϑεντα, πατηρ ἐϛιν αὐτȣ· ἑκατερως δε ϛενοχωρηθησονται, εἰτ᾽ ἐκ τȣ μη θελειν τον ὀργιϑεντα, ποιȣντα γαμȣς τῳ υἱῳ πατερα εἰναι Χριϛȣ δια την ὀργην· εἰτ᾽ ἐκ τȣ ἀναγκαζεϑαι, δια τȣς γαμȣς και τον υἱον, παραδεχεϑαι ὁτι αὐτος εἰη ὁ πατηρ Χριϛȣ, και ὁτι ὀργιζεται. ἐαν δε διηγησιν τῳ ὀργιζεϑαι πειραθωσι φερειν, φησομεν προς αὐτȣς ὁτι, ὠ ȣ̓τοι, τις ἡ ἀποκληρωσις, μη φευγειν μεν τον ἐν τῳ εὐαγγελιῳ ποιȣντα γαμȣς τῳ υἱῳ αὐτȣ δια την ὀργην, και ἀλλον ζητειν· ἐν δε τῳ νομῳ και τοις προφηταις δια το αὐτο της ὀργης ὀνομα, και τα παραπλησια αὐτῃ ζητειν ἀναπλαττειν ἑτερον παρα τον τȣ νομȣ και προφητων Θεον;

comparatur Deus, quare consequenter his parabolis, parabolam quoque esse iram, & furorem, & pœnitentiam, & aversionem vultus, & sessionem, & stationem, & ambulationem Dei non vultis? Ipsius enim somnum, cujus apud prophetas mentio fit, vel non observarunt, vel parabolam esse fatebuntur. Iis præterea dicemus; si, quemadmodum Deus per modum parabolæ homo appellatur, scripturas quoque humanorum affectuum participem Deum exhibentes, tanquam parabolas accipere non vultis; quomodo rerum omnium Deus, qui nihil humani vestra sententia in se habere dicitur, juxta evangelium homo appellatur, aperite. Nec eo contenti, novi quoque testamenti scripturas minime perscrutatos illos fuisse probabimus, in quibus, juxta hanc parabolam, homo rex, qui nuptias filio suo faciebat, adversus eos iratus est, qui ab ipso accersiti ad nuptias venire noluerunt, & qui nuptiali prandio interesse neglexerunt, abierunt autem alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam; & iis item succensuit, qui servos suos comprehenderunt, & contumeliis affecerunt, ac occiderunt. Dicant enim nobis, utrum iratus ille, utpote qui nuptias filio suo faciat, Christi Pater sit; an præter eum, qui, quatenus edisserit parabola, iratus est, alius sit ipsius Pater; utrobique sane occurrent angustiæ, sive iratum illum nuptias filio facientem, Patrem esse Christi nolint propter iram; sive propter nuptias & filium Patrem ipsum esse Christi, & irasci cogantur fateri. Quod si iræ huic explicationem aliquam inferre conentur; dicemus illis: Heus vos, quænam hæc partitio est, eum, qui in evangelio nuptias filio suo facit, propter iram minime refugere, nec alium quærere; in lege autem & prophetis propter idem iræ nomen, vel alia huic consimilia, alium a legis prophetarumque Deo, Deum fingere conari?

Ο'σον ȣ̓ν ἀνθρωποι ἐσμεν, και ȣ̓ συμφερει ἡμιν τον πλȣτον της χρηςοτητος τȣ θεȣ, και το πολυ·πληθος της χρηςοτητος αὐτȣ κεκρυμμενης ὑπ' αὐτη, ἱνα μη βλαβωμεν, θεωρειν, ἀναγκαιως ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των ȣ̓ρανων ἀνθρωπῳ βασιλει, ἱνα ἀνθρωποις λαλησῃ ὡς ἀνθρωπος, και ἀνθρωπȣς οἰκονομησῃ μη χωρȣντας οἰκονομηθηναι ὑπο τȣ θεȣ παντη μενοντος θεȣ, και ἐν τῳ λεγειν δια προφητων, και ἐν τῳ οἰκονομειν ἀνθρωπȣς. και τοτε παυσεται ὁμοιȣμενη ἡ βασιλεια των ȣ̓ρανων ἀνθρωπῳ, ὁταν παυσαμενȣ ζηλȣ, και ἐριδος, και των λοιπων παθων, και ἁμαρτηματων, και τȣ κατα ἀνθρωπον περιπατειν, ἀξιοι γενωμεθα ἀκȣσαι ἀπο τȣ θεȣ. ἐγω εἰπα, θεοι ἐςε, και υἱοι ὑψιςȣ παντες, ἡ τȣ χριςȣ αὐτȣ, μηκετι πραττοντες τοιαυτα ἐφ' οἱς λεγοιτ' ἀν· ὑμεις δε ὡς ἀνθρωποι ἀποθνησκετε. ἐγω δ' οἰμαι ὁτι ȣ̓ μονον το ἀνθρωπῳ βασιλει ὁμοιȣσθαι την βασιλειαν των ȣ̓ρανων παυσεται, ἀλλα και ἀλλα μυρια ὡν χρηζει ἁμαρτωλος ἀνθρωπος, οἱον γεγραπται ἐν τῳ Ωσηε· ἐγω δε εἰμι ὡς πανθηρ τῳ Εφραϊμ, και ὡς λεων ἐν τῳ οἰκῳ Ιȣδα· και ἐν ἀλλῳ τοπῳ, ἀπαντησομαι, φησιν, αὐτοις ὡς ἀρκτος ἀπορȣμενη. παυσεται ȣ̓ν ποτε των ὡς πανθηρ, και ὡς λεων, και ὡς ἀρκτος ἀπορȣμενη, ὁτε δια το τȣς ταδε πεποιηκοτας μηκετι χρηζειν τȣ ὡς πανθηρος, και τȣ ὡς λεοντος, και τȣ ὡς ἀρκτȣ, αὐτος ȣ̓κετι ἐχων τους τοιουτου ἑαυτου χρηζοντας, ἐμφανισει ἑαυτον καθως ἐςιν. ἐγω δε ȣ̓τως ἀκουω και του· ὁ θεος ἡμων πυρ καταναλισκον, ἐπειπερ ὁσον μεν ἐςι τα του καταναλισκεσθαι ἀ * * * ἐπι τοσουτον ὁ θεος ἡμων πυρ ἐςι καταναλισκων ἐκεινα· ἐπαν δε ἀναλωθῃ ὑπο τȣ καταναλισκοντος πυρος τα πεφυκοτα ὑπ' ἐκεινου ἀναλισκεσθαι, τοτε ȣ̓κετι μεν ἐςαι ὁ θεος ἡμων πυρ καταναλισκον, μονον δε ὡς εἰπεν Ιωαννης φως, λεγων· ὁ θεος φως ἐςι. τουτων δε κινηθεντων, προσχες εἰ δυνασαι το ἀπο του Ιωαννου καθολικης ἐπιςολης ȣ̓τως ἐχον· ἀγαπητοι

19. Quamdiu ergo homines ſumus, neque bonitatis ipſius divitias, neque ingentem abſconditæ ipſius bonitatis copiam inſpicere expedit, ne detrimentum aliquod capiamus; homini regi regnum cœlorum neceſſario comparatum eſt, ut homines tanquam homo alloquatur, & loquendo per prophetas, hominesque gubernando, regat ac proſpiciat hominibus, qui Dei, quamdiu Deus perfecte manet, gubernationis nequaquam capaces ſunt. Tunc autem hæc regnum inter cœlorum atque hominem ſimilitudo deſinet, quando deſita æmulatione, ac contentione, reliquiſque affectibus ac peccatis, neque amplius ſecundum hominem ambulantes, digni evaſerimus, qui a Deo audiamus: *Ego dixi: Dii eſtis, & filii Excelſi omnes*, vel ipſius Chriſti; nec ea amplius agentes, propter quæ dici poſſit: *Vos autem ſicut homines moriemini.* Ego vero non hanc ſolum regni cœlorum cum homine rege comparationem deſituram exiſtimo, ſed & alia ſexcenta, quibus homini peccatis dedito opus eſt; quale illud eſt, quod in Oſee ſcriptum extat: *Ego vero ſum quaſi panthera Ephraim, & quaſi leo domui Juda:* & alibi: *Occurram eis*, inquit, *quaſi urſa pabulo indigens.* Aliquando ergo pantheræ, & leoni, & urſæ pabulo egenti ſimilis eſſe deſinet, cum ſcilicet propterea, quod, qui talia egerant, eo pantheræ, vel leonis, vel urſæ ſimili non amplius indigeant, nullum amplius habens, qui ſe talem deſideret, talem ſe, qualis eſt, conſpicuum dabit. Ego vero ſic illud interpretor: *Dominus noſter ignis conſumens eſt;* quoniam quantum rerum eſt, quæ conſumi meritæ ſunt, tantum Deus noſter ignis eſt eas conſumens: poſtquam autem ab igne conſumente fuerint conſumta, quæ natura comparata ſunt, ut ab illo conſumantur; tunc ſane Deus noſter ignis conſumens amplius non erit, ſed lumen duntaxat, ut docet Joannes dicens: *Deus lux eſt.* His porro excuſſis, vide, an locum hunc ex Catholica Joannis epiſtola,

νυν τεκνα Θεου ἐσμεν, και ὄπω ἐμφανερωθη τι ἐσομεθα, οἰδαμεν ὁτι ἐαν φανερωθῃ, ὁμοιοι αὐτῳ ἐσομεθα, ὁτι ὀψομεθα αὐτον καθως ἐςι, τον τροπον τουτον ἐκλαβειν. νυν μεν γαρ κἀν ἀξιωθωμεν βλεπειν τον Θεον τῳ νῳ, και τῃ καρδιᾳ, ὐ βλεπομεν αὐτον καθως ἐςιν, ἀλλα καθως δια την ἡμετεραν οἰκονομιαν ἡμιν γινεται· ἐπι δε τελει των πραγματων, και της ἀποκαταςασεως παντων ὡν ἐλαλησε δια ςοματος των ἁγιων ἐξ αἰωνος προφητων αὐτυ, ὀψομεθα αὐτον, ὐχ ὡς νυν ὁ ὐκ ἐςιν, ἀλλ' ὡς πρεπει τοτε, ὁ ἐςιν.

Απαξ δε ταυτα εἰποντες εἰς το· ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των ὐρανων ἀνθρωπῳ βασιλει, δυναμεθα και την αἰτιαν εὑρειν τυ συνεχως τον σωτηρα υἱον τυ ἀνθρωπυ, ἢ υἱον ἀνθρωπυ, ἑαυτον ὠνομακεναι, δηλυντα ὁτι ὡσπερ ὁ Θεος ἀνθρωπυς οἰκονομων, ὡς ἐν παραβολαις ἀνθρωπος λεγεται, ταχα δε πως και γινεται· ὑτως και ὁ σωτηρ προηγυμενως υἱος ὠν τυ Θευ, και Θεος ἐςι, και υἱος της ἀγαπης αὐτυ, και εἰκων τυ Θευ τυ ἀορατυ· ὐ μενει δε ἐν ᾧ ἐςι προηγυμενως, ἀλλα γινεται κατ' οἰκονομιαν τυ ἐν παραβολαις λεγομενυ ἀνθρωπυ, ὀντος δε Θευ, υἱος ἀνθρωπυ, κατα το μιμεισθαι ὁταν ἀνθρωπυς οἰκονομῃ τον Θεον, λεγομενον ἐν παραβολαις και γινομενον πως ἀνθρωπον. και ὐ χρη τινα ἀνθρωπον ζητειν, κἀκεινυ λεγειν υἱον εἰναι τον σωτηρα, ἀλλα ςαντα ἐπι της ἐννοιας τυ Θευ, και των λεγυσων παραβολων αὐτον εἰναι ἀνθρωπον, συνετως ἀκυειν αὐτυ λεγοντος ἑαυτον υἱον τυ ἀνθρωπυ. παρ' ἡμιν μεν ὐν τοις ἀνθρωποις ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των ὐρανων βασιλει· παρα δε τοις κατα τας γραφας λεγομενοις Θεοις, ὡν ἐν συναγωγῃ ἐςη ὁ Θεος, ἐν μεσῳ Θευς διακρινων, ἡ βασιλεια των ὐρανων ἐςιν ὁμοια Θεῳ βασιλει.

Ζητη-

qui ſic habet: *Chariſſimi, nunc filii Dei ſumus, & nondum apparuit, quod erimus: ſcimus, quoniam, cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum, ſicuti eſt*, eodem modo interpretari poſſis. Nunc enim etiam, ſi digni habeamur, qui Deum mente & corde cernamus, eum tamen minime, ſicuti eſt, cernimus, ſed qualis regendi noſtri cauſa nobis efficitur; at in rerum fine, & omnium eorum reſtitutione, quæ *locutus eſt per os ſanctorum, qui a ſæculo ſunt, prophetarum ejus*, eum, non id, quod non eſt, quemadmodum nunc, videbimus, ſed ita, ut tunc par erit, id, quod revera eſt.

20. Poſtquam ea in hunc locum: *Simile factum eſt regnum cælorum homini regi*, ediſſeruimus, cauſam quoque reperire poſſumus, propter quam *υἱον του ἀνθρωπου* (Filium hominis) vel *υἱον ἀνθρωπου* (Filium hominis) ſe ipſe Soſpitator frequenter appellat, declarans, quod, quemadmodum hominum curam gerens Deus homo in parabolis dicitur, & quodammodo fortaſſe efficitur; ita & Servator, qui Filius Dei primo & præcipue eſt, Deus quoque eſt, & filius amoris ipſius, & *imago Dei inviſibilis;* ſed in eo, quod primo ipſe ac præcipue eſt, non permanet; at juxta illius adminiſtrationem, qui homo in parabolis dicitur, revera autem Deus eſt, Filius hominis efficitur, imitando Deum, cum homines regit, qui in parabolis appellatur homo, & aliquo modo efficitur. Nec ſane homo aliquis quærendus eſt, ipſiusque filius dicendus eſt Servator, ſed hac Dei notione ſtando, & parabolas, quæ ipſum hominem eſſe ſciſcunt, ſequendo prudenter & caute intelligendus eſt, cum Filium hominis ſe ipſe appellat. Apud nos ergo homines, *ſimile factum eſt regnum cælorum homini regi;* apud eos autem, qui dii in ſcripturis nuncupantur, quorum *in ſynagoga ſtetit Deus, deos in medio dijudicans*, regnum cælorum Deo regi ſimile eſt.

Ζητησεις δε ἐι ὡσπερ ἐν ἀνθρωποις τοις ὑποδεεςεροις, ὁσον ἐπι τη ἑαυτων φυσει, ἀγγελων, και θρονων, και κυριοτητων, και ἀρχων, και ἐξυσιων, ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των ὐρανων ἀνθρωπῳ βασιλει, ἐν θρονοις ὁμοιωθη ἡ βασιλεια των ὐρανων θρονῳ βασιλει· κυριοτησι δε, κυριοτητι βασιλει· ἀρχαις δε, ἀρχῃ βασιλει· και ἐξυσιας, ἐξυσια βασιλει. φησει γαρ τις, τις ἡ ἀποκληρωσις τοις μεν ἐλαττοσιν ὡμοιωσθαι την βασιλειαν των ὐρανων ἀνθρωπῳ βασιλει· τοις δε κρειττοσιν ἀνθρωπων μη το ἀναλογον τυτῳ γινεσθαι; ὑτος δη ὁ ὁμοιωθεις ἀνθρωπῳ βασιλει ποιων γαμυς τῳ υἱῳ ἑαυτυ, ἀπεςειλε τυς δυλυς αὐτυ καλεσαι τυς κεκλημενυς εἰς τυς γαμυς· και ἐπιςησεις ἐι ὡσπερ ἀλλη ἡ γαμυμενη νυμφη παρα τυς καλυντας δυλυς, και τυς κεκλημενυς εἰς τυς γαμυς· ὑτως και ἐπι των μυςικων πραγματων, οἱ μεν τινες εἰσιν ἀναλαμβανομενοι εἰς το συςημα της νυμφης, ἀλλοι δε εἰς την ταξιν των ἀποςελλομενων δυλων καλεσαι τυς κεκλημενυς εἰς τυς γαμυς· και τριτοι παρα τυτυς, οἱ κεκλημενοι εἰς τυς γαμυς. θεος δ' ἀν εἰδειη τα διαφορα ταγματα των ψυχων, ἡ συν αὐταις και δυναμεων, και την αἰτιαν τυ τυσδε μεν ἐπι το συςημα της νυμφης ἀναλαμβανεσθαι· ἑτερυς δε ἐπι τυς δυλυς τυς διακονυμενυς τῃ κλησει· και ἀλλυς ἐπι τυς καλυμενυς. ἐν πνευματικοις δε γαμοις κοινωνιαν νοει λογυ νυμφιυ τοκον ἐν καλῳ ποιυμενυ, και νυμφης ψυχης γαμυμενης λογῳ, και μη φθειρομενης ὑπ' αὐτυ· ἀλλα και καθ' ἑκαςην την προς αὐτον κοινωνιαν ἀφθαρσιας μεταλαμβανυσης, και γεννωσης ὁποια γενοιτο ἐκ τοιυτων γαμων λογικα γεννηματα.

Και ἐν τοιυτοις γαμοις νοει το ἑτοιμαζομενον ἀριςον ἐκ ςερεας ἐν πνευματικοις λογικοις τροφης, και το ςερεον της τροφης τροπολογυμενον μοι νοει ἐν τοις ταυροις, ἀλλα

και

21. Quæres porro, an, quemadmodum inter homines, qui natura sua angelis, & thronis, & dominationibus, & principatibus, & potestatibus inferiores sunt, *simile factum est regnum cœlorum homini regi;* inter thronos simile itidem fiat regnum cœlorum throno regi; inter dominationes, dominationi regi; inter principatus, principatui regi; & inter potestates, potestati regi. Dicet enim aliquis: Quinam est iste delectus ac distinctio, ut inter inferiores homini regi regnum cœlorum simile factum sit; inter eos autem, qui præstant hominibus, idem quoque pro rata parte non contingat? Is certe, qui homini regi assimilatus est, nuptias filio suo faciens, *misit servos suos vocare invitatos ad nuptias:* at observabis, an, quemadmodum sponsa, quæ nubit, alia est a servis accersentibus, & ab iis, qui ad nuptias accersiti sunt; ita & in mysticis rebus aliqui ad novæ nuptæ collocationem assumuntur; alii autem in servorum ordinem, qui invitatos ad nuptias accersitum mittuntur; ac præter illos demum tertii, qui nempe ipsi ad nuptias invitati sunt: verum diversos animarum ordines, vel simul facultatum, quibus pollent, Deus noverit, nec non & caussas, propter quas ad sponsæ collocationem assumantur illi; alii inter eos, qui vocationi huicce ministrant; atque alii demum inter ipsos invitatos. In spiritalibus autem nuptiis animadverte consuetudinem Verbi sponsi, unde fœtus tempestive exoritur, cum anima sponsa, quæ Verbo nupsit, ab eoque vitiata ac corrupta non est, sed quotiescumque cum sponso consuescit, corruptionis immunitatem concipit, & qualem ex ejusmodi nuptiis nasci progeniem par est, rationales nempe fœtus enititur.

22. In ejusmodi item nuptiis ad paratum ex solido in spiritualibus rationalibus cibo prandium mentem adverte; cujus cibi solidiorem partem tropologice significatam intelligito per tauros; quod autem spiri-

tuale

και το πνευματικον της αὐτης θεωριας ἐν τοις θυομενοις σιτιςοις, και την ἀλλην δε ποικιλιαν την ἀναλογον τοις σωματικοις πνευματικην θεωριαν, τῳ· και τα παντα ἑτοιμα· ὁ γαρ βασιλευς ἐν δαψιλειᾳ βασιλικῃ ἀξιως της βασιλειας και τȣ πλȣτȣ ἑαυτȣ το τοιȣτον ποιει ἀριςον. δοκει δη μοι εὐγενων τινων ψυχων Ισραηλιτικων γεγονεναι ἡ προηγȣμενη κλησις εἰς τȣς γαμȣς. προηγȣμενως γαρ δια των καλȣντων τῳ της διδασκαλιας λογῳ βȣλεται ὁ θεος ἡκειν εἰς την μακαριαν ταυτην ἑςιαν τȣς προς συνεσιν εὐφυεςερȣς· και ἐςιν ἰδειν ὁτι ȣ̓ θελȣσιν οἱ τοιȣτοι ἐλθειν εἰς την κλησιν, και δια τȣτο ἀποςελλονται ἀλλοι δȣλοι προκαλȣμενοι τȣς μη θελοντας ἐλθειν, και ἐπαγγελλομενοι εἰ ἐλθοιεν οἱ κεκλημενοι μεταληψεσθαι αὐτȣς ἑτοιμασθεντος ὑπο τȣ βασιλεως ἀριςȣ, και ταυρων των ὡς ἐν καθαροις παντων των καθαρων μειζονων, και σεσιτευμενων τῃ ποικιλῃ και πολλῃ ἀποδειξει των εἰς ἑκαςον προβλημα νοηματων· οἱονει γαρ σιτιςον παρατιθησι λογον, ἡ διηρημενον, και ἐν τροπολογιᾳ λεγομενον τεθυμενον, ὁ την περι τȣ προκειμενȣ προβληματος ἀποδειξιν πολλην φερων, και πληρη, ὡς εἰ καθ' ὑποθεσιν ὀλιγα τινα και ἀσθενη φεροιτο εἰς την των προβληματων ἀποδειξιν κατα τα δοκȣντα κατασκευαζειν αὐτα, εἰεν ἀν τα τεθυμενα λεπτα τινα και ἰσχνα, και ἱν' ὁμοιως ὀνομασω ξηρα και ἀσαρκα, ἀλλ' ȣ̓ τοιαυτα τα ἑτοιμασθεντα ἐν τῳ τȣ βασιλεως ἀριςῳ, ἐν ᾡ φησιν· οἱ ταυροι μȣ και τα σιτιςα τεθυμενα, ȣ̓τω δε και τα παντα ἑτοιμα, ἱν' ἐν τῃ ςασει των παιδων, και τῃ λειτȣργιᾳ των πνευματικων οἰνοχοων, ἑκαςος των διακονων φερῃ εἰς το ἀριςον τεταγμενως ἐκεινα μαλιςα, ἐν οἱς ἐμαθε διακονεισθαι· και προτρεπομενος γε τȣς, ὡς εἰπον, κατα την παραβολην δευτερȣς, εἰπε το· ἰδȣ το ἀριςον ἡτοιμασα, οἱ ταυροι μȣ και τα σιτιςα τεθυμενα, και παντα ἑτοιμα· δευτε εἰς τȣς γαμȣς.

tuale in hac eadem contemplatione continetur, per mactata altilia; aliam autem varietatem, spiritualem nempe contemplationem, quæ pro rerum corporearum ratione fit, per hæc verba: *Et omnia parata:* tale siquidem prandium rex copiis omnibus, uti regem decet, affluens instruit, pro regia sua dignitate & opibus. Prior certe ad nuptias invitatio, ad Israeliticas quasdam generosiores animas mihi videtur pertinere. Qui enim perspicaciori pollent ingenio, eos a vocatoribus per disciplinæ verba ad beatum illud epulum præ reliquis accersitos vult Deus venire: hos autem videre licet vocationi minime obsequentes venire nolle, & alii propterea mittuntur servi eos accersituri, qui venire recusant, & promissuri futurum, ut, si invitati venerint, parati a rege prandii participes fiant, nec non & taurorum, qui inter munda mundis omnibus majores sunt, & vario ac multiplici argumento saginatarum super unaquaque quæstione cogitationum; nam quasi saginatum, vel dissectum, quique in tropologia mactatus dicitur, sermonem proponit, qui super proposita quæstione multiplex profert ac perfectum argumentum: quemadmodum si subleſta quædam & infirma probandis quæstionibus proferri argumenta fingamus, quibus eæ valide confirmari videantur, tenuia fa[illegible] sunt ac exilia, & ut convenienter hæc appellem, macilenta ac strigosa, quæ mactata [illegible]: at non ejusmodi sunt, quæ in regis prandio fuerunt parata, in quo inquit: *Tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia* itidem *parata*, ut stantibus pueris, & ministrantibus spiritualibus pincernis, ea potissimum ordine servato prandio inferat famulus unusquisque, quæ ministrare didicit. Secundos autem, ita ut dixi, juxta parabolam adhortans, id ait: *Ecce prandium meum paravi, tauri mei, & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias.*

Αλλ' οἱ προηγȣμενως καλȣμενοι, ὡς πτωχοι και ἀποροι τον νυν, ἀμελησαντες ἀπηλθον, περιεποντες τα ἰδια, και εὐφραινομενοι μαλλον ἐπ' αὐτοις, ἠ οἱς ἐπηγγελλετο δια των ἀποςαλεντων δȣλων ὁ βασιλευς. και ὁρα ὁτι ὁ μεν τις αὐτων ἐχων ἰδιον ἀγρον ȣ̓κ ἠλθεν εἰς τȣς γαμȣς· ὁ δε ἐμποριαν κεκτηται, μιμεισθαι πως θελων τα λεγομενα ἐν τῃ περι τȣ ἐμπορȣ των μαργαριτων παραβολῃ, ζητȣντος τȣς καλȣς μαργαριτας, και εὑροντος ἑνα πολυτιμον, και ἀποδομενȣ τȣς πολλȣς, ἱνα ἀγορασῃ τον ἑνα. πλην ȣ̓κ αἰτιος ἡ ἐμπορια αὐτη, ἐφ' ἡν ἀπελθων ὁ κεκλημενος ȣ̓ μετελαβε του ἑτοιμασθεντος τῳ βασιλει ἀριςου, και των τεθυμενων ταυρων, και σιτιςων, και παντων των ἑτοιμων. ὁσοι μεν ȣ̓ν των διορατικων κληθεντες ȣ̓κ ἐρχονται εἰς την κλησιν, ȣ̓ μην και τους ἀποςαλεντας δουλους ἐπι το καλειν ὑβριζουσι και ἀναιρουσι, μετριωτεροι εἰσι των ταυτα τετολμηκοτων, και ἀναπαυονται ὁς μεν εἰς τον ἰδιον ἀγρον, ὁς δε ἐπι τῃ ἐμποριᾳ αὐτου. οἱ δε λοιποι παρα τουτους, ἰδωμεν τινες εἰσι· δοκει δη μοι ὁτι ἐκπεπτωκασιν ἠτοι ἐπι παρασκευην ἐριςικων και σοφιςικων λογων, ἐν οἱς κρατουντες των ἀποςελλομενων δουλων ȣ̓ παρεσκευασμενων προς το λυειν σοφισματα, ἠ κρατειν δοκουντες, ὑβριζουσι τους διακονουμενους τῃ κλησει. και ἐςι γε ἰδειν τους προσπεπονθοτας τῃ ἀσκησει των [θειων] λογων, και μετα της θειας σοφιας βουλομενους αὐτον πρεσβευειν, ὑβριζομενους ὑπο των διορατικων μεν, ȣ̓ βουλομενων δε πιςευειν τῃ ἀληθειᾳ· τινας δε αὐτους και ἀναιρουμενους ὑπ' ἐκεινων, οἱς ὁ βασιλευς ὀργισθηναι λεγεται, ἐπειδη φθασαι την καλουμενην ὀργην ἐπ' αὐτους. το δε ἐργον της ὀργης ἐςι πεμφθηναι το ςρατευμα του βασιλεως ἠτοι το πληθος της ȣ̓ρανιου ςρατιας, ἠ τους τεταγμενȣς ἐπι των κολασεων ἀγγελȣς. και ἀναιρουσι γε τους φονεις των διακονων του λογου, και πασαν την πολιν αὐτων ἐμπιπρησιν ὁ βασιλευς· οἱονει γαρ πολις και συςημα καθ' ἑκαςον ἐςι των

23. At qui priores invitati ſunt, quaſi mentis inopes, *neglexerunt*, *& abierunt*, rerum ſuarum ſatagentes, iisque magis delectati, quam quæ ſibi a rege per miſſos ſervos promiſſa fuerant. Nota autem, aliquem ex iis villam ſibi poſſidentem ad nuptias non iviſſe; hunc autem negotiationi deditum ea quodammodo imitari voluiſſe, quæ in parabola de margaritarum mercatore dicuntur, pulchras quærente margaritas, qui inventa pretioſa una, plures alias vendit, ut unam illam mercetur. Verum infauſta ea eſt negotiatio, ad quam abiens, qui invitatus eſt, parati a rege prandii, occiſorumque taurorum & altilium, paratorumque omnium particeps non fuit. Ex iis ergo, qui perſpicacitate pollent, quotquot invitati non obſequuntur, ſervos tamen ad vocandum miſſos contumelia non afficiunt, neque trucidant, moderatiores iis ſunt, qui talia deſignare fuerunt auſi, ac æquiores, & is quidem in agrum ſuum, ille vero ad negotiationem ſuam quieſcendi cauſa contendit. Reliqui vero præter iſtos, quinam ſint, videamus; hi mihi ſane ad contentioſos ſermones captioſosque ſtruendos ſeſe demiſiſſe videntur; in quibus miſſos ſervos, ad ſolvenda ſophiſmata minime paratos ac ſuperantes, vel ſuperare viſi vocationis miniſtros contumeliis afficiunt. Ac eos quidem, qui divinorum ſermonum tractationi addicti ſunt, & illos cum ſapientia divina prædicare volunt, a viris ingenii acumine præditis, veritati autem fidem accommodare nolentibus injuria affectos videre licet; nonnullos etiam ab iis interfectos, quibus rex ſuccenſere dicitur, poſtquam videlicet id, quod ira dicitur, in eos pervenerit. Iræ autem effectus ille eſt, regis exercitum mitti, cœleſtis nempe exercitus copias, vel præfectos ſuppliciis angelos: hi autem miniſtrorum Verbi interfectores de medio tollunt, univerſamque eorum civitatem rex concremat; nam quaſi civitatem quamdam & collectionem ſigillatim efficiunt

συγκεκροτημενων ἐν τῃ σοφιᾳ των ἀρχοντων τȣ αἰωνος τȣτȣ δογματων ἐμπιπρησιν ὁ βασιλευς και ἐξαφανιζει, ὡς ἐκ μοχθηρων οἰκοδομηματων συνεςηκυιαν· και ἐπαν ποτε κατανοησαις καθαιρεσιν εἰτε ψευδωνυμȣ γνωσεως, εἰτε ὁποιωνποτȣν λογων ἐπαγγελλομενων ἀληθειαν, και ἀνατροπην αὐτων γενναιαν, μη ὀκνει λεγειν το τοιȣτον γεγονεναι ὑπο ςρατιωτων τȣ θεȣ, ἐμπιπραντων τας των ἐχθρων της ἀληθειας πολεις. ἐνεπρηϑη μεντοι και ἡ πολις της Iȣδαϊκης διδασκαλιας μετα την Χριςȣ ἐπιδημιαν, ἧς ἐμπρηθεισης εἰπε τοις δȣλοις αὐτȣ ὁ βασιλευς ἀποςολοις Χριςȣ, ἢ αγγελοις θεȣ τεταγμενοις ἐπι της κλησεως των ἐθνων· ὁ μεν γαμος ἑτοιμος, οἱ δε κεκλημενοι ȣ̓κ ἦσαν ἀξιοι. πορευεσθε ȣ̓ν ἐπι τας διεξοδȣς των ὁδων, και ὁσȣς ἀν ἑυρητε καλεσατε εἰς τȣς γαμȣς. και ἐςιν ἰδειν ἀπο πασης ὁδȣ ἰδιωτικης, και ȣ̓κ ἰδιωτικων δογματων των κατα τα ἐθη των ἐθνων, και πολεων, και κωμων, και τοπων τȣς καλȣμενȣς εἰς τȣς γαμȣς ἀπο των προςαχθεντων τȣτο ποιειν. ἐξελθοντες δε οἱ δȣλοι, εἰτε ἀπο της Iȣδαιας, και Iερȣσαλημ, οἱ Χριςȣ ἀποςολοι, εἰτε ἀπο των ἐνδον ὁριων ἐν ᾡ ἦσαν οἱ μακαριοι ἀγγελοι, και ἐλθονδες εἰς τας ὁδȣς, και συνηγαγον και συναξȣσι παντας ȣ̔ς ἀν εὑρωσι πονηρȣς, ἱνα ἀποθεμενοι την πονηριαν, το ἀλλοτριον τȣ γαμȣ ἐνδυμα, και ἐνδυσαμενοι μετα των λεγομενων ἀγαθων το ἐνδυμα τȣ γαμȣ, πληρωσωσι την τȣ γαμȣ ἑςιαν ἑαυτων ἀνακειμενων.

Επαν ȣ̓ν πληϑῃ ὁ γαμος ἀνακειμενων, και προσαναπαυσαμενων τῃ πιςει και τῃ θεοσεβειᾳ, τοτε εἰσελευσεται ὁ βασιλευς ἐπιθεωρησαι και κριναι περι των ἀνακειμενων ἱνα τον μεν ȣ̓κ ἐχοντα ἐνδυμα γαμȣ ἐλεγξας κολασῃ· τοις δε λοιποις το ἡτοιμασμενον ἀριςον παραθῃ, και τα τεθυμενα σιτιςα μετα των ταυρων, και τα λοιπα παντα ὁσα ἡτοιμασεν. ἑνα δε οἰδε τον ȣ̓κ ἐνδιδυμενον ἐνδυμα γαμȣ, εἰς ἑν γενος ἢ εἰδος ἀναφερων τȣς την προ της πιςεως κακιαν τηρησαντας, και μη ἀποδυσαμενȣς αὐτην· και μεμφεται γε τῳ τοιȣτῳ, ὡς

κακως

congregatorum in ſapientia principum ſæculi hujus dogmata; quam velut malis conſtantem ædificiis ſuccendit rex ac delet; & ſi quando falſo nominatam ſcientiam, vel quosvis ſermones veritatem profitentes, peſſundatos ac valide confutatos videris, id a Dei exercitibus hoſtium veritatis urbes ſuccendentibus factum eſſe dicere, ne pigeat. Sane Judaicæ quoque doctrinæ civitas poſt Chriſti adventum concremata eſt, qua ſuccenſa ſervis ſuis, apoſtolis nempe Chriſti, vel angelis Dei vocationi gentium præfectis dixit rex: *Nuptiæ quidem paratæ ſunt, ſed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quoscumque inveneritis vocate ad nuptias*; & ex omni quidem publica ac plebeia via, necnon ex pervagatis dogmatibus gentium, & civitatum, & villarum, & locorum uſu receptis, invitatos ad nuptias homines videre eſt, ab iis, quibus id agendi negotium datum eſt. Egreſſi autem ſervi, Chriſti nimirum apoſtoli, ſive e Judæa, ſive Jeroſolyma, ſive ab interioribus finibus, intra quos erant beati angeli, poſtquam ad vias devenerunt, quoscumque invenerint homines nequam, & congregarunt, ac porro congregabunt, ut nequitia ſua nuptiis videlicet minime idonea veſte, depoſita, & veſte nuptiali cum iis induti, qui boni appellantur, nuptiale convivium ſe diſcumbentibus impleant.

24. Poſtquam ergo *impletæ fuerint nuptiæ diſcumbentium*, & conquieſcentium in fide ac pietate, tunc ingredietur rex, ut diſcumbentes videat, deque iis ſententiam ferat, ut, qui nuptialem veſtem non habet, correptum eum puniat; aliis vero, inſtructum prandium, & mactata altilia, cum tauris, reliquisque omnibus a ſe paratis, apponat. Unum autem veſte nuptiali non indutum vidit, ſub unico genere vel ſpecie univerſos comprehendens, qui nequitiam ſibi ante fidem adhæreſcentem retinuerunt, eamque

κακως ποιησαντι, κατα το τετολμηκεναι εἰσελθειν εἰς τυς τοιυτυς γαμυς, μη ἀναλαβοντι το τυ γαμυ ἐνδυμα, το ὑφασμα της ἀρετης, το λαμπρον ἱματιον, περι ὑ Σαλομων ἐν ἐκκλησιαςῃ ἐνετειλατο λεγων· ἐν παντι καιρῳ ἐςωσαν τα ἱματια μυ λευκα. φιμυται δε ὁ τολμησας εἰσελθειν χωρις ἐνδυματος γαμυ εἰς τον λαμπρον τυτον γαμον, και ὐ δυναται λεγειν, ὁςις ὡς ἀξιος κολασεως και κρισεως καταδικαζεται ὑπο τυ εἰποντος τοις διακονοις, ἀλλοις παρα τα ἀνω ςρατευματα, ἱνα δησαντες αὐτυ ποδας και χειρὰς, οἱς ὐκ εἰς δεον ἐχρησατο· ὑτε γαρ ἡν ἐδει πορειαν περιεπατησεν, ὑτε ἁς ἐχρην πραξεις ἐπετελεσεν· ἐκβαλωσιν αὐτον, ὑ μονον ἐξω της ἑςιας τυ γαμυ, ἀλλα και εἰς το ἐξωτερον σκοτος και παντη φωτος ἀμιγες· ἱνα διψησας φωτος μετα το γεγονεναι ἐν σκοτῳ τῳ ἐξωτερῳ, κλαυσῃ προς τον δυναμενον αὐτον εὐεργετησαι, κἀκειθεν ῥυσασθαι θεον, και τυς ὀδοντας βρυξῃ τυς δια την κακιαν φαγοντας τον ὀμφακα, και δια τυτο αἱμωδιασαντας· τυ γαρ φαγοντος τον ὀμφακα οἱ ὀδοντες αἱμωδιασυσιν. ὀμφακα δε κἀκει νομιςεον λεγεσθαι την κακιαν τυ μη ἀπεκτεινομενυ τοις ἐμπροσθεν, ἀλλα παραμειναντος αὐτῃ, δεον ὁδευσαι ἐπι το πεπειρον, και γλυκειαν ποιησαι την της ἀρετης ςαφυλην. ἐπιφερει δε ὁλῃ τῃ παραβολῃ δια μεν τυς πολλυς των κεκλημενων και μη γενομενων ἀξιων, το· πολλοι γαρ εἰσιν οἱ κλητοι· δια δε τυς εἰσελθοντας εἰς τον γαμον, και ἀνακληθεντας ἐκει ὡς ὀλιγυς, το· ὀλιγοι δε ἐκλεκτοι. και εἰ τις γε κατανοησαι τα πολυανθρωπα ἀθροισματα των, ἱνα ἁπλυςερον ὀνομασω, ἐκκλησιων, και ἐξετασαι ποσοι μεν οἱ βιυντες ἐπιεικεςερον, και μεταμορφυμενοι τῃ ἀνακαινωσει τυ νοος· ποσοι δε οἱ ῥαθυμοτερον πολιτευομενοι, και συσχηματιζομενοι τῳ αἰωνι τυτῳ, ἰδοι ἀν ὁτι χρησιμος ἐςιν ἡ λεγυσα τυ σωτηρος φωνη· πολλοι γαρ εἰσι κλητοι, ὀλιγοι δ' ἐκλεκτοι. και ἀλλαχυ λελεκται·

minime exuerunt; atque hunc quidem coarguit, ut qui male egerit ad ejusmodi nuptias ingredi ausus veste nuptiali non assumpta, virtutis nempe amictu, splendido vestimento, de quo Salomon in Ecclesiaste præcepit dicens: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* At obmutescit is, qui absque nuptiali veste in magnificas hasce nuptias ingredi ausus est neque quidquam proferre potest: qui ut pœna ac damnatione dignus ab eo condemnatur, qui ministris edicit, aliis nempe ab exercitibus de quibus supra dictum est, ut colligatum ipsum pedibus, manibusque, quibus recte & uti par erat, usus non est (nec enim ita, uti decuerat, ambulavit, neque ea, quæ decuerat, egit) non extra nuptiale duntaxat convivium, sed in tenebras etiam exteriores, & omni cassas lumine ejiciant; ut, postquam in exterioribus tenebris fuerit versatus, lumen sitiens, ad Deum, qui beneficium in eum conferre, atque inde illum liberare potest, fleat, infrendatque dentibus, qui propter nequitiam suam uvam acerbam comederunt, atque idcirco obstupuerunt: *Qui* enim *comedit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus.* Per acerbam porro uvam ejus nequitiam designari credendum est, qui ad ulteriora non contendit, sed eodem permanet loco, cum ad maturitatem contendere deberet, & virtutis uvam dulcem efficere. Quod autem invitentur plerique, digni autem nequaquam fiant, toti parabolæ id subnectit: *Multi enim sint vocati*; at propter eos, qui ad nuptias ingressi, & pauci numero cum essent, discubuerunt, illud: *Pauci vero electi.* Quod si quis numerosos ecclesiarum, ut simplicioribus utar verbis, cœtus consideret, quotque piam ac rectam vitam ducant, & *reformati sint in novitate sensus*; quotque segniter vivant, *& conformentur huic sæculo*, tum demum utilitatem comperiet dicti hujus a Servatore prolati: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Alibi

ται· πολλοι ζητησουσιν εἰσελθειν, και οὐκ ἰσχυσουσι, και· ἀγωνιζεσθε εἰσελθειν δια της στενης πυλης, ὁτι ὀλιγοι εὑρισκουσιν αὐτην.

Περι των ἐπερωτησαντων δια τον κηνσον.

Τοτε πορευθεντες οἱ φαρισαιοι συμβουλιον ἐλαβον κατ᾽ αὐτου, ὁπως αὐτον παγιδευσωσιν ἐν λογῳ, και τα ἑξης, ἑως του· και ἀφεντες αὐτον ἀπηλθον. το βουλημα της ἐκκειμενης λεξεως, κατα το ῥητον, τοιουτον εἶναι μοι φαινεται· Ιουδαιοι, ἁτε ἰδιαν ἐχοντες την κατα τον Μωσεως νομον διδασκαλιαν, και πολιτειαν ἀπεξενωμενην της των ἐθνων ἀγωγης, και δογμα ἐχοντες το λεγον· ἑως θανατου ἀγωνισαι περι της ἀληθειας, και κυριος πολεμησει περι σου, ἀνθισταντο τοις κρατουσιν αὐτων ἐθνεσιν ὑπερ του μη παραβηναι τον νομον του θεου, και πολλακις γε ἀρδην ἀπολεσθαι κεκινδυνευκασιν ἐπι Ρωμαιων βουλομενων ἀνδριαντα Καισαρος εἰσαγαγειν εἰς τον ναον του θεου, ἀντισαμενοι και κωλυοντες τους ἰσχυροτερους αὐτων γενομενους, ἐκ του ἡμαρτηκεναι Ιουδαιους. εὑρομεν δε ἐκ των κατα τον χρονον Τιβεριου Καισαρος ἱστοριων γραφας, ὡς ἀρα ἐπι Ποντιου Πιλατου ἐκινδυνευσεν ὁ λαος, του μεν Πιλατου βιαζομενου ἀνδριαντα Καισαρος ἀναθειναι ἐν τῳ ναῳ, των δε και παρα δυναμιν κωλυοντων. το δε ὁμοιον ἀναγεγραπται γεγονεναι και κατα τους χρονους Γαϊου Καισαρος. και στοχαζομεθα ὁτι ὁσον μεν ἐπεσκοπειτο ὁ λαος, και τον λεγομενον κατα τους προφητας φραγμον περιτετειχιστο ὁ ἀμπελων του κυριου, οἰκος Ισραηλ, και το ἠγαπημενον νεοφυτον αὐτου ἀνθρωπος Ιουδα, οὐδεν τηλικουτον ἐγενετο. το παραδοξοτατον δε, αὐτος πρωτος ἐτολμησε μιαναι τον ναον του θεου ὁ Πιλατος, ᾧ παρεδωκαν τον Ιησουν. και κατα τον χρονον οὖν του σωτηρος ἡνικα φορον ἐπεταχθησαν δουναι Ιουδαιοι Ρωμαιοις, σκεψις και βουλη ἦν ἐν Ιουδαιοις περι του ποτερον καθηκει τους ἀνακειμενους τῳ θεῳ, και μεριδα ὀντας αὐτου διδοναι φορον τοις ἀρχουσιν ἢ ὑπερ ἐλευθεριας

πολε-

vero dictum est: *Multi quærent intrare, & non poterunt*; &: *Contendite intrare per angustam portam, quia pauci sunt qui inveniunt eam.*

De iis qui de censu interrogaverunt.

25. *Tunc abeuntes Pharisæi consilium inierunt adversus eum, ut caperent eum in sermone*, & reliqua usque ad id: *Et relicto eo abierunt.* Loci hujus, juxta ipsius contextus verba, hæc mihi videtur esse sententia. Judæi, utpote peculiarem, secundum Mosis legem, doctrinam, & diversam a gentium instituto vitæ rationem tuentes, illudque dogma observantes: *Usque ad mortem certa pro veritate, & Deus pugnabit pro te*, ne legem Dei violarent, victricibus sui gentibus adversabantur; & sæpe in præsentissimum vitæ discrimen adducti sunt, cum Romanis, qui propter Judæorum peccata superiores ipsis evaserant, Cæsaris statuam templo Dei inferre volentibus palam obsisterent. Ac sub Pontio quidem Pilato valde periclitatum esse populum ex conscriptis Tiberii Cæsaris tempore historiis discimus, cum statuam Cæsaris in templo consecrare omni ope contenderet Pilatus, hi autem supra vires etiam suas reluctarentur. Idem quoque Caii Cæsaris temporibus contigisse scriptis traditum est. Suspicamur autem nihil factum ejusmodi, quamdiu populo provisum est, atque dicta a prophetis sepe vallata erat *vinea Domini, domus Israel, & vir Juda germen ejus delectabile.* Quod autem omnem superat fidem, primus ipse templum Dei violare ausus est Pilatus, cui Jesum tradiderunt. Sospitatoris itaque temporibus, cum tributum Romanis pendere jussi sunt Judæi, de eo inter Judæos disputatum, deliberatumque est, utrum consecratam Deo gentem, quæ ipsius esset portio, tributum principibus solvere consentaneum sit, an pro libertate certare, si vitam pro arbi-

πολεμειν, ει μη συγχωροιντο ζην ἁ βουλονται, και μη διδοναι φορον. και ἱϛορηται ὁτι Ιουδας μεν ὁ Γαλιλαιος, ου μεμνηται και Λουκας ἐν ταις των ἀποϛολων πραξεσιν, ἀποϛησας πολυ πληθος Ιουδαιων, ἐδιδασκε μη δειν διδοναι Καισαρι φορον, μηδε κυριον ἀναγορευειν τον Καισαρα· ὁ δε κατα τον καιρον αὐτου τετραρχης πειθειν ἐβουλετο τον λαον εἰκειν τῃ παρουσῃ καταϛασει, και μη αὐθαιρετον αἱρεισθαι προς ἰσχυροτερους πολεμον, διδοναι δε τους φορους. και ἡ προκειμενη δε του εὐαγγελιου λεξις ου σαφως μεν ἐμφαινει τα τοιαυτα· τῳ δε δυναμενῳ βεβασανισμενως ὁρᾳν το ἐκκειμενον ῥητον, παριϛησι ταυτα ουτως ἐχειν· χωραν γαρ ουκ εἰχον φαρισαιοι βουλομενοι παγιδευσαι ἐν λογῳ τον Ιησουν, ἀποϛειλαντες ἑαυτων τους μαθητας μετα των Ηρωδιανων πυθεσθαι του Ιησου, ποτερον ἐξεϛι δουναι κηνσον Καισαρι, ἠ ου· ει ὁμολογουμενον ἠν ὁτι ου διδοναι, και ει συμπεφωνημενον ἠν ὁτι διδοναι.

Και ὁρα ει μη δηλουται τα της ἐκκειμενης ἱϛοριας ἐκ του τους βουλομενους παγιδευσαι ἐν λογῳ τον Ιησουν φαρισαιους, μη μονους ἀπεϛαλκεναι τους μαθητας ἑαυτων πευσομενους περι του κηνσου, ἀλλα μετα των Ηρωδιανων· εἰκος γαρ ὁτι ἐν τῳ λαῳ τοτε οἱ μεν διδασκοντες τελειν τον φορον Καισαρι ἐκαλουντο Ηρωδιανοι ὑπο των μη θελοντων τουτο γινεσθαι· οἱ δε φαντασιᾳ ἐλευθεριας κωλυοντες διδοναι τον φορον τῳ Καισαρι, ἐδοκουν εἰναι οἱ ἀκριβουντες τα Ιουδαιων μαθηματα φαρισαιοι· ει δε μη βουλεται τις ταυθ' ουτως ἐχειν, σωσατω πως βουλομενοι αὐτον παγιδευσαι ἐν λογῳ ἀποϛελλουσι τους ἑαυτων μαθητας οἱ φαρισαιοι, ἀποϛελλουσι δε και τους Ηρωδιανους πευσομενους περι του φορου· ποια γαρ παγις ἠν ἐν τῳ ἀποκρινασθαι τον Ιησουν, εἰτε βουλεται κηνσον διδοσθαι Καισαρι, εἰτε μη, ει μη, ὡς ἀποδεδωκαμεν, κωλυοντος μεν αὐτου διδοναι κηνσον Καισαρι, ἐμελλον Ηρωδια-

trio ducere non liceat, & tributum minime pendere. Fertur autem docuisse Judas Galilæus, cujus in apostolorum Actis mentionem facit Lucas, ad defectionem impulsa ingenti Judæorum multitudine, Cæsari nequaquam pensitandum esse vectigal, neque Dominum hunc appellandum. At qui tunc præerat Tetrarcha populo persuadere conabatur, præsenti rerum statui sese ut accommodaret, nec voluntarium contra potentiores bellum susciperet, & vectigalia solveret. Ac talia quidem præsenti hocce evangelii loco non aperte declarantur; at qui proposita contextus verba accurate explorare valuerit, hæc ita se habere facile inde comperiet. Cum enim Jesum in sermone illaqueare vellent Pharisæi, missis ad eum discipulis suis cum Herodianis, ut ab eo sciscitarentur, liceretne censum dare Cæsari, annon, illaqueandi ejus locum minime habuissent, si dandum eum esse in confesso fuisset, vel si dandum non esse omnes consensissent.

26. At vide, annon vel ex eo historiæ hujusce veritas elucescat, quod cum Jesum in sermone illaqueare vellent Pharisæi, non discipulos duntaxat suos de censu quæsitum miserint, sed cum Herodianis. Veri quippe simile est, qui tributum Cæsari populo pendi vellent, Herodianos ab iis fuisse appellatos, qui id nequaquam faciendum esse statuebant. Qui autem libertatis specie ducti, quominus vectigal Cæsari pensitaretur, impediebant, ii fuisse videntur Pharisæi Judæorum disciplinas accuratius rimantes ac tuentes. Quod si quis hæc nequaquam ita se habere censet, id explicet ac conciliet, curnam illaqueare eum in sermone volentes, suos discipulos, necnon & Herodianos, de censu quæsituros mittant Pharisæi. Sive enim dandum esse tributum Cæsari sanxisset Servator, sive non, cujusmodi is fuisset laqueus responsioni ejus prætensus; nisi, ita ut diximus, impediente

... παραδιδοναι αὐτον Ρωμαιοις, ὡς ἀποςασιαν ... ἐπιτρεποντος δε, οἱ φαρισαιοι ἐμελλον κα... τε Ιησε, ὡς βλεποντος εἰς προσωπον ἀνθρω... μαλλον, ἠπερ διδασκοντος ἐν ἀληθειᾳ την ὁδον θεε; ...ανιστον δε παρα σαυτῳ, ὁτι οἱ των φαρισαιων μα...νται λεγοντες· διδασκαλε, οἰδαμεν ὁτι ἀληθης εἰ, και την ὁδον τε Θεε ἐν ἀληθειᾳ διδασκεις, και ἐ μελει σοι περι ἐδενος· ἐ γαρ βλεπεις εἰς προσωπον ἀνθρωπε· οἱοι προκαλενται αὐτον δια τε ἐπαινε ἐπι το μη λαβειν προσωπον των Ηρωδιανων, και των οἱ ἐφρονεν τα Καισαρος, ἱνα ἀποφηναμενος κατα το βελημα των φαρισαιων περι τε μη δειν Καισαρι διδοναι φορον, ὑπ᾽ αὐτων παραδοθη τοις Ηρωδιανοις. ὁρα δε και το· γνες δε ὁ Ιησες την πανεργιαν αὐτων, εἰπε, τι με πειραζετε ὑποκριται; ἐκεν ᾐδει πειραζομενος ὑπο των φαρισαιων μετα πανεργιας αὐτῳ προσερχομενων, ἱν᾽ ὁτιποτ᾽ ἀν ἀποκρινηται, ἐκ της ἀποκρισεως ἐπιβελευσωσιν αὐτῳ. ταυτα μεν ἐν ἐκ τε προκειμενε εὐαγγελιε λελεχθω εἰς τον τοπον, ὡς προς την λεξιν, οἱς συνᾳδει και τα τε Μαρκε, και τε Λεκα ῥητα περι των ὁμοιων, ὡς δυνατον σοι παραθεμενῳ τα εὐαγγελια, και συνεξεταζοντι αὐτα ἀλληλοις ἰδειν· ἐκ ἀλλος γαρ νες ἐςι παρα τετον εἰρημενος τῳ Ματθαιῳ περι των κατα τον τοπον, και παραπλησιως Ματθαιῳ παρα τῳ Μαρκῳ. ἁμα δε και διδασκομεθα ἀπο τε σωτηρος ἡμων μη τοις ὑπο των πολλων λεγομενοις, και δια τετο ἐνδοξοις φαινομενοις, προφασει της εἰς Θεον εὐσεβειας προσεχειν, ἀλλα ὑπο της ἐξετασεως, και της ἀκολεθιας τε λογε παριςαμενοις· προσχες γαρ ὁτι ζητεμενε τε, εἰ δει διδοναι Καισαρι κηνσον, ἠ μη, ἐχ ἁπλως ἀπεφηνατο το δοκεν ἑαυτῳ, ἀλλα εἰπων· ἐπιδειξατε μοι το νομισμα τε κηνσε, ἐπυθετο τινος ἡ εἰκων και ἡ ἐπιγραφη, και εἰπεσιν ὁτι Καισαρος, ἀπεκρινατο ὁτι δει ἀποδιδοναι τῳ Καισαρι τα αὐτε αἰτεντι, και μη ἀποςερειν αὐτον των ἰδιων φαντασιᾳ θεοσεβειας. ἐδιπε δε τα μεν Καισαρος ἀποδιδοναι δει τῳ Καισαρι, ἐχι δε και τα τε Θεε τῳ Θεῳ·

και

eo, quominus census Cæsari daretur, eum quasi defectionis autorem, ac impulsorem Romanis traditurι fuissent Herodiani; permittente vero, accusaturi Jesum fuissent Pharisæi, quasi personam hominis potius respiceret, quam viam Dei in veritate doceret? Apud te autem id cogita, Pharisæorum discipulos dicentes: *Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominum,* ejusmodi laude eum quasi dehortari, ne Herodianorum personam respiciat, eorumque, qui a Cæsaris partibus stabant, ut juxta Pharisæorum sententiam tributum Cæsari non esse solvendum affirmans, Herodianis ab ipsis traderetur. Quin & illud attende: *Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ?* Se ergo a Pharisæis callido ac vafro animo ad se accedentibus tentari sciebat, ut quidquid ipse respondisset, ex sua responsione insidias sibi instruerent. Hæc ergo in hunc præsentis evangelii locum ad litteram dicta sunto, quibus consonant, quæ a Marco & Luca super iisdem rebus allata sunt, quemadmodum ex evangeliorum inter se collatione ac comparatione existimare potes; nec aliam enim ac istam super hoc loco Matthæus profert sententiam, nec Marcus quoque itidem ac Matthæus. Simul autem ad ea, quæ jactantur a multis, propterea que honorifica videntur esse, minime sub pietatis in Deum specie attendere a Sospitatore nostro docemur, sed ad ea, quæ disquisitione & studio, necnon & rationis consequentia adstruuntur ac probantur. Observa enim quæstione hac proposita, an dandus esset Cæsari census, necne, opinionem suam simpliciter eum non protulisse, sed cum dixisset: *Ostendite mihi numisma census*, cujus esset imago ac superscriptio quæsivisse, & cum Cæsaris esse dicerent, Cæsari quæ sua forent poscenti reddenda esse, neque pietatis specie hunc iis esse fraudandum respondisse.

[illegible] τις ἀποδιδȣς και Καισαρι τα Καισαρος [illegible] τῳ Θεῳ τα τȣ Θεȣ.

[illegible] δε τις τα κατα τον τοπον ȣτως τροπολογη[illegible]. [illegible]καμεν ἐκ ψυχης και σωματος· ὑπερκεισθω [illegible] λεγειν ὁτι και ἐκ πνευματος· και ὀφειλομεν τινα [illegible] ὡσπερει φορον σωματων ἀρχοντι λεγομενῳ Και[illegible], τα ἀναγκαια τῳ σωματι, ἐχοντα την εἰκονα τȣ [illegible] σωματων ἀρχοντος σωματικην· ταυτα δε ἐςι τρο[illegible], και σκεπη, και ἀναγκαια διαναπαυσις, και ὑπνοι. [illegible] ἀλλα ὀφειλομεν, ἐπει ἡ ψυχη φυσει κατ' εἰκονα ἐςι Θεȣ, τῳ βασιλει αὐτης θεῳ, ἁπερ ἐςι συμφεροντα, και καταλληλα τῃ της ψυχης φυσει και ȣσιᾳ· ταυτα δε εἰσιν αἱ ἐπ' ἀρετην ἀγȣσαι ὁδοι, και αἱ κατ' ἀρετην πραξεις. οἱ ȣν διδασκομενοι τον νομον τȣ Θεȣ περι των τȣ σωματος πραγματων, και ὀφειλομενων αὐτῳ, ȣ τα αὐτα δοξασȣσιν· οἱ μεν γαρ το ἀναλογον ποιȣσι τοις συμβȣλευȣσι μη διδοναι κηνσον Καισαρι, ὁσῃ δυναμις νηςειαις και ἀγρυπνιαις κακȣντες το σωμα, και ἀποχῃ πασῃ τῃ δια το σωμα, και τας ἀναγκαιας αὐτȣ πραξεις· ἑτεροι δε παρα τȣτȣς εἰσιν, οἱ ἀτρανωτως μεν διαλαμβανȣσι περι των κατα τον τοπον· φανταζονται δε ὁτι και τῳ σωματι χρη διδοναι τας ὀφειλας· ἀλλ' ὁ σωτηρ ἡμων ὁ λογος τȣ Θεȣ τρανως χωριζων τας εὐλογȣς τῳ σωματι ὀφειλας ἀπο των ὀφειλων της ψυχης, φησιν· ἀποδοτε τα Καισαρος τῳ Καισαρι, και τα τȣ Θεȣ τῳ θεῳ· εἰκονα γαρ ἐχει Καισαρος και σωματικων πραγματων ὁ φορος, ὁν μονον και ȣδεν πλεον αὐτȣ ὀφειλομεν τῳ σωματι.

Οἶδα δε και ἀλλην εἰς τον τοπον τοιαυτην φερομενην διηγησιν. ὁ μεν ἀρχων τȣ αἰωνος τȣτȣ ἐν τροπολογιᾳ καλειται Καισαρ· ὁ δε των αἰωνων βασιλευς ἐν ȣδενι συμβολῳ τυγχανων, θεος πανταχȣ ὀνομαζεται. ἐπει

τοινυν

disse. Non autem, quæ Cæsaris sunt, Cæsari reddere licet, quæ Dei autem sunt, Deo reddere fas non est; nec quæ Cæsaris sunt Cæsari reddens quispiam, quæ Dei sunt Deo reddere prohibetur.

27. Hunc autem locum tropologice sic interpretari potest aliquis. Ex corpore & anima conflati sumus; quod autem spiritu etiam constemus, id impræsentia dicere supersedeamus. Corporum autem principi, qui Cæsar dicitur, quoddam veluti tributum pendere debemus, corpori videlicet necessaria, quæ corpoream corporum principis imaginem continent; ea autem sunt alimenta, & vestes, & necessaria quies, ac somnus. Quoniam autem anima ad imaginem Dei a natura comparata est, alia animæ naturæ ac substantiæ convenientia, ac congrua ipsius regi, Deo scilicet debemus; ea autem sunt ad virtutem ducentes viæ, & gesta virtuti consona. Legis ergo Dei doctores de rebus ad corpus pertinentibus ipsique debitis eadem non sentiunt. Qui enim corpus, quantum pote, jejuniis & vigiliis macerant, rerumque omnium abstinentia, quas corpus, & necessariæ ipsius functiones postulant, idem propemodum faciunt, ac qui tributi Cæsari non solvendi autores sunt. Alii vero sunt præterea, qui res hoc loco propositas obscure interpretantur; corpori autem pendendum esse debitum sibi fingunt; ac Sospitator noster, qui Verbum Dei est, congrua corpori debita ab animæ debitis distinguens ait: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo*: imaginem quippe Cæsaris, corporearumque rerum præfert tributum, quod solum, neque quidquam amplius corpori debemus.

28. Aliam autem etiam pervulgatam loci hujus interpretationem teneo. Princeps sæculi hujus tropologice nuncupatur Cæsar; at rex sæculorum nullo occultus symbolo, Deus ubique appellatur. Quan-

doqui-

τοινυν ἐχομεν τινα τȣ ἀρχοντος τȣ αἰωνος τȣτȣ, τȣτεςι τα κατα κακιαν, και ȣ προτερον δυναμεθα ἀποδιδοναι τα τȣ Θεȣ τῳ Θεῳ, ἐαν μη ἀποδωμεν ἀποθεμενοι παντα τα της κακιας τῳ Καισαρι τα τȣ Καισαρος· δια τȣτο ὁ σωτηρ ἐπιδειχθεντος τȣ νομισματος, και της ἐν αὐτῳ εἰκονος φησιν· ἀποδοτε τα Καισαρος τῳ Καισαρι, και τα τȣ Θεȣ τῳ θεῳ. και τȣτο δε κατα τον τοπον σκοπησωμεν, ὁτι ἐαν ποτε πειραζομενοι ὑπο των ζητȣντων ἀφορμας, προτεινοντων προβληματα, ȣχ ἱνα μαθωσιν, ἀλλ' ἱνα ὁση δυναμις ἡμων κατηγορησωσιν, ἀκȣωμεν λογȣς πειραςικȣς ἡμων, ȣτε παντη σιωπαν ὀφειλομεν, ȣτε ὡς ἐτυχεν ἀποκριναϑαι, ἀλλα περιεσκεμμενως και μετα περισκεψεως, εἰς το ὁση δυναμις ἐκκοψαι τας ἀφορμας των θελοντων ἀφορμας, και διδασκειν ἀνεπιληπτως τα σωζοντα τȣς βȣλομενȣς ἐν τῳ ἀκȣειν σωζεϑαι· δυνανται δε οἱ μεν φαρισαιοι λαμβανεϑαι εἰς τȣς διδασκαλȣς των διαφορων Ιȣδαϊκων παραδοσεων· οἱ δε Ηρωδιανοι εἰς τον νομιζομενον παρα τοις πολλοις βασιλικον Ιȣδαιων των ȣτως ἀπλȣςερον λεγομενων λογων. ἀφ' ἑκατερων ȣν πυνθανονται τȣ σωτηρος τα περι τȣ κηνσȣ· ὁ δε αὐτοις ἀποκρινεται, ὡς ἀποδεδωκαμεν· πλην ἐπει ȣ μαθειν βȣλονται ἐκ τȣ ἐρωταν αὐτον, ἀλλα παγιδευσαι ἐν λογω, και πειραζειν αὐτον, δια τȣτο ακȣσαντες τα δοκȣντα αὐτῳ προς το πυσμα αὐτων, και θαυμασαντες ὁτι μη ἐδωκεν αὐτοις ἀφορμας τȣ αὐτῳ ἐπιβȣλευειν, ȣκ ἐμειναν μεν παρ' αὐτῳ, ὡς οἱ μαθηται· ȣ δε ἀπλως ἀπηλθον, ὡς περι ἀλλων γεγραπται, ἀφεντες δε αὐτον ἀπηλθον· και τοιȣτοι γε εἰσιν οἱ ἀφιεντες τον λογον, και ἀπιςȣντες αὐτῳ, και ἀπιοντες ἀπ' αὐτȣ μετα το ἀκȣσαι αὐτȣ· και ȣχ ἁμαρτησει λεγων περι των μετα το ἀκȣσαι ἀποςαντων και τȣ ἀκȣειν, ὁτι οἱ τοιȣτοι ἀφεντες τον Ιησȣν ἀπηλθον· ἡμεις δε ἐρȣμεν το της νυμφης. ἐκρατησα αὐτον, και ȣκ ἀφηκα αὐτον.

doquidem ergo quædam habemus, quæ principis sunt sæculi hujus, hoc est, quæ a nequitia profluunt, neque Deo reddere possumus quæ Dei sunt, nisi prius depositis quæcumque oriuntur ex nequitia, quæ Cæsaris sunt Cæsari reddiderimus; idcirco Servator, ostenso sibi numismate, ipsique impressa imagine, ait: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.* Atque hæc quidem hoc loco consideremus, quia si quando ab iis tentati, qui occasiones quærunt, & quæstiones proponunt, non discendi causa, sed ut nos pro virili coarguant, sermones nobis tentandis propositos audiamus, non penitus obmutescere, neque etiam temere, sed caute & considerate respondere debemus, ut omnem his ansam præcidamus, qui occasiones quærunt, & quæ ad salutem conferunt eos inculpate doceamus, qui ideo audiunt ut salutem indipiscantur. Pharisæi porro docendis variis Judæorum traditionibus assumi possunt; Herodiani autem ejus verbi causa, quod inter eos, qui simpliciori modo appellantur Judæi, regiam obtinere potestatem a multis existimatur. Utrimque vero Sospitatorem de censu interrogant; is autem ipsis, ita ut a nobis supra dictum est, respondet: verum cum discendi caussa ipsum non interrogent, sed ut eum in sermone illaqueent ac tentent, propterea accepta ipsius super sua quæstione sententia, nullamque sibi præbitam huic insidiandi occasionem demirati, non apud eum quidem, quemadmodum discipuli, manserunt; neque simpliciter abierunt, ut de aliis scriptum est, sed *relicto eo abierunt*: ac ejusmodi quidem sunt, qui relicto Verbo, & fide ei non habita, postquam audierunt illud, recedunt. Et vero de iis, qui, postquam audierunt, ab ipsa auditione deficiunt, non aberraverit profecto, qui dixerit, eos relicto Jesu abiisse; nos autem illud sponsæ usurpabimus: *Tenui eum, nec dimisi eum.*

De

Περι των Σαδδȣκαιων, οἱ ἐπηρωτησαν τον Ιησȣν περι της γυναικος της ἑπτα λαβȣσης ἀνδρας.

Ἐν ἐκεινη τῃ ἡμερᾳ προσηλθον αὐτῳ Σαδδȣκαιοι λεγοντες μη εἰναι ἀναϛασιν, και τα ἑξης, ἑως τȣ. ἐξεπλησσοντο ἐπι τῃ διδαχῃ αὐτȣ. τα δε ἰσοδυναμȣντα τȣτοις, ἢ τα αὐτα αὐτοις εἰρηται και παρα τῳ Μαρκῳ, και τῳ Λȣκᾳ, ἐν ἀλλαις κατ᾽ ὀλιγα λεξεσιν. ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ, ποιᾳ; ἢ ὁτε πορευθεντες οἱ φαρισαιοι συμβȣλιον ἐλαβον κατ᾽ αὐτȣ, ὁπως αὐτον παγιδευσωσιν ἐν λογῳ, και πυνθανονται τα περι τȣ κηνσȣ; εἰκος γαρ ὁτι ἀποκρινομενȣ σȣ σωτηρος ἡμων περι τȣ κηνσȣ, και εἰποντος· ἀποδοτε ȣ̓ν τα Καισαρος τῳ Καισαρι, και τα τȣ θεȣ τῳ θεῳ, και θαυμασαντων την ἀποκρισιν αὐτȣ, ᾠηθησαν οἱ Σαδδȣκαιοι εἰδοτες αὐτȣ τας συνετας ἀποκρισεις, ἠτοι αὐτοι δια της ἐπαπορησεως παραϛησειν ἑαυτȣς κρειττονα λογον ἐχοντας μη εἰναι λεγοντας ἀναϛασιν των ἐλπιζοντων αὐτην, ἢ ταχα και μαθησεσθαι πως δυναται εἰναι ἀναϛασις κατα την Μωσεως γραφην, και ποιος ὁ βιος ἐϛαι των ἀναϛησομενων. παρατηρει δε ὁτι σχεδον πασα ἡ τȣ καιρȣ τȣτȣ τȣ σωτηρος ἡμων διδασκαλια προς πευσεις ἐγινετο. και πρωτον γε ἐλθοντος αὐτȣ εἰς το ἱερον, προσηλθον αὐτῳ διδασκοντι οἱ ἀρχιερεις, και οἱ πρεσβυτεροι τȣ λαȣ λεγοντες, ἐν ποιᾳ ἐξȣσιᾳ ταυτα ποιεις, και, τις ἐδωκε σοι την ἐξȣσιαν ταυτην; προς ȣ̔ς ἀντερωτησας τα περι Ιωαννȣ, ἐδοξεν εὐλογως παρῃτησθαι την προς το βȣλημα αὐτων ἀποκρισιν· εἰτα μετα τȣτο λεγει παραβολην την περι δυο τεκνων, τȣτε ὑποσχομενȣ ἐργασασθαι ἐν τῳ ἀμπελωνι, και μη ἐργασαμενȣ, και τȣ ἐπαγγειλαμενȣ μεν, μη ἐργασαμενȣ δε· εἰτα μετα ταυτα λεγει την περι τȣ ἀμπελωνος παραβολην, και των ἀποκτειναντων γεωργων τȣς δȣλȣς, και τον υἱον, και τα ἑξης τȣτων· περι των εἰς τȣς γαμȣς κλητων ἀλλην παραβολην, και μετα τȣτο δευτεραν πευσιν την περι τȣ κηνσȣ ἀνεγραψεν ὁ Ματθαιος, και τριτην των

Σαδ-

De Sadducæis, qui Jesum interrogaverunt de muliere, quæ septem viris nupserat.

29. *In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem*, & reliqua usque ad id: *Mirabantur in doctrina ejus.* Paria his, vel sane eadem apud Marcum & Lucam non valde discrepantibus verbis narrantur. *In illo die*, quonam die? an quando *abeuntes Pharisæi consilium inierunt adversus illum, ut caperent eum in sermone*, & ipsum de censu interrogarunt? Postquam enim Servator noster responsionem eis de censu dedit, & dixit: *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo*, ipsiusque responsionem mirati sunt, verisimile est responsionum ejus perspecta prudentia existimasse Sadducæos, vel proposita quæstione palam facturos, melioribus se niti argumentis, cum minime resurrecturos eos dicerent, qui resurrectionem sperant; vel certe quomodo juxta Mosis scripta esse possit resurrectio, qualisque resurrectorum futura sit vita, sese discituros. At omnem fere a Sospitatore nostro temporibus illis explicatam doctrinam, interrogationibus respondendo traditam fuisse observa: ac primum quidem, *cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem Principes sacerdotum, & seniores populi dicentes: In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem?* Quibus cum aliam de Joanne interrogationem vicissim proposuisset, eorum postulatis responsionem ex æquo invidisse visus est. Deinde parabolam narrat de duobus filiis, & ejus, qui in vinea operaturum se receperat, neque operatus est; & ejus, qui minime promiserat, nihilominus tamen operatus est. Postea parabolam de vinea, servorumque ac filii interfectoribus agricolis, quæque his subjuncta sunt, edisserit. Aliam postmodum de invitatis ad nuptias parabolam; ac aliam deinde super censu interrogationem; necnon

Σαδδουκαιων περι ἀναςασεως ἐπαπορησιν. ἀλλα και τεταρτη μετα ταυτην ἐπερωτησις γεγενηται ἀπο τινος φαρισαιυ πειραζοντος αὐτον περι τυ· ποια ἐντολη μεγαλη ἐν τῳ νομῳ. τοσυτων δε ἐρωτησεων προσαγομενων αὐτῳ, και αὐτος συνηγμενων των φαρισαιων ἐπερωτησεν αὐτυς τα περι τυ χριςυ. οἱ Σαδδυκαιοι μεντοι λεγοντες μη εἰναι ἀναςασιν, ὐ την ἐν τῃ συνηθειᾳ των ἁπλυςερων ὀνομαζομενην ἀναςασιν σαρκος ἠθετυν, ἀλλα και παντελως ἀνῃρυν την της ψυχης ὐ μονον ἀθανασιαν, ἀλλα και ἐπιδιαμονην, οἰομενοι μηδαμυ ἐν τοις Μωσεως γραμμασι σημαινεσθαι την της ψυχης μετα ταυτα ζωην. το δε αὐτο τοις Σαδδυκαιοις δογμα περι της των ἀνθρωπων ψυχης φρονυσι μεχρι τυ δευρο Σαμαρεις, και οἰκοδομυντες ἐξ αὐτων εἰναι νομομαθεις, και ἑως θανατυ ἀγωνιζομενοι περι τυ Μωσεως νομυ, και της περιτομης. τυτο δε το περι ἀναςασεως σημαινομενον, λεγω δε το παρα Σαδδυκαιοις, και Σαμαρευσιν ἀθετυσι την της ψυχης μετα ταυτα ζωην, νουντες τινες των κατα τον τυ ἀποςολυ χρονον Κορινθιων, ἐδογματιζον μη εἰναι ἀναςασιν, περι ὡν ταυτα γραφει· εἰ δε χριςος κηρυσσεται ἐκ νεκρων ὁτι ἐγηγερται, πως λεγυσιν ἐν ὑμιν τινες ὁτι ἀναςασις νεκρων ὐκ ἐςιν; ὁτι δε οἱ ἐν Κορινθῳ λεγοντες μη εἰναι ἀναςασιν νεκρων κατα το Σαδδυκαιων σημαινομενον ἠθετυν την ἀναςασιν, την ἐπιδιαμονην της ψυχης, δηλον ποιει ἐκ τυ· εἰ ἐν τῃ ζωῃ ταυτῃ ἠλπικοτες ἐσμεν ἐν χριςῳ μονον, ἐλεεινοτεροι παντων ἀνθρωπων ἐσμεν· ὁπερ ἐπιμελως ἐξετασας, ὀψει ὁτι ὁ μεν ἀθετων την ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ πεπιςευμενην ἀναςασιν νεκρων, κᾀν ψευδομενος ἀθετῃ, ὐ παντως ἐν τῃ ζωῃ ταυτῃ ἐν χριςῳ ἠλπικως ἐςι μονον· ἱνα γαρ καθ' ὑποθεσιν μη ᾐ ἀληθης ἡ πεπιςευμενη παρα τοις πολλοις ἀναςασις, ὐκ ἐν ταυτῃ τῃ ζωῃ ἠλπικε μονον ἐν χριςῳ ὁ ἐκεινην ἀθετων, ζωσης της ψυχης, ὐκ ἐκεινο μεν ἀπολαμβανυσης το σωμα, ἐνδυομενης δε αἰθε-

ριον

& tertiam Sadducæorum de reſurrectione quæſtionem conſcripſit Matthæus. Quin & quarta poſt illam a quodam Phariſæo eum tentante facta eſt interrogatio, quodnam ſcilicet foret *mandatum magnum in lege.* Cum tot ergo proponerentur ipſi quæſtiones, congregatis Phariſæis de rebus ad Chriſtum pertinentibus ipſe quoque eos interrogavit. Sadducæi ergo, qui reſurrectionem non eſſe ſciſcebant, non eam ſolum, quæ a ſimplicioribus carnis reſurrectio dicitur, reſpuebant; ſed & animæ non modo immortalitatem, at omnem etiam perſeverantiam funditus tollebant, nullam animæ vitam poſt illam corporis in Moſis ſcriptis ſignificari credentes. Eandem autem de humana anima ſententiam, quam Sadducæi, ad hanc uſque diem Samaritani tuentur, quique inter eos probare ſe legis peritos volunt, & pro Moſis lege ac circumciſione ad mortem uſque depugnant. Hoc autem de reſurrectione placitum, quod nimirum tuebantur Sadducæi & Samaritani, futuram deinceps animæ vitam negantes, amplexi quidam Apoſtoli temporibus Corinthii, reſurrectionem quoque non dari ſtatuebant; de quibus id ipſe ſcribit: *Si autem Chriſtus prædicatur, quod reſurrexit a mortuis; quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt?* Quod autem mortuorum reſurrectionem inficiantes Corinthii, juxta Sadducæorum ſententiam, reſurrectionem, hoc eſt, animæ perennitatem reſpuerent, his oſtendit verbis: *Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Quod ſi diligenter perpenderis, videbis eum, qui receptam ac creditam in eccleſia mortuorum reſurrectionem negat, etiamſi falſo neget, non plane in hac vita tantum in Chriſto ſpem poſitam habere; nam ſi, ut id ponamus, vera non ſit credita a multis reſurrectio, non in hac vita tantum in Chriſto ſpem collocavit, qui eam repudiat, ſi modo vivat anima, non illud quidem reſumens cor-

Ηρωδιανοι παραδιδοναι αὐτον Ρωμαιοις, ὡς ἀποστασιαν διδασκοντα· ἐπιτρεποντος δε, οἱ φαρισαιοι ἐμελλον κατηγορειν τȣ Ιησȣ, ὡς βλεποντος εἰς προσωπον ἀνθρωπȣ μαλλον, ἤπερ διδασκοντος ἐν ἀληθεια την ὁδον θεȣ; βασανισον δε παρα σαυτῳ, ὅτι οἱ των φαρισαιων μαθηται λεγοντες· διδασκαλε, οἰδαμεν ὅτι ἀληθης εἰ, και την ὁδον τȣ θεȣ ἐν ἀληθειᾳ διδασκεις, και ȣ μελει σοι περι ȣδενος· ȣ γαρ βλεπεις εἰς προσωπον ἀνθρωπȣ· οἱον προκαλȣνται αὐτον δια τȣ ἐπαινȣ ἐπι το μη λαβειν προσωπον των Ηρωδιανων, και των οἱ ἐφρονȣν τα Καισαρος, ἱνα ἀποφηναμενος κατα το βȣλημα των φαρισαιων περι τȣ μη δειν Καισαρι διδοναι φορον, ὑπ᾽ αὐτων παραδοθῃ τοις Ηρωδιανοις. ὁρα δε και το· γνȣς δε ὁ Ιησȣς την πανȣργιαν αὐτων, εἰπε, τι με πειραζετε ὑποκριται; ȣκȣν ᾔδει πειραζομενος ὑπο των φαρισαιων μετα πανȣργιας αὐτῳ προσερχομενων, ἱν᾽ ὁτιποτ᾽ ἀν ἀποκρινηται, ἐκ της ἀποκρισεως ἐπιβȣλευσωσιν αὐτῳ. ταυτα μεν ȣν ἐκ τȣ προκειμενȣ εὐαγγελιȣ λελεχθω εἰς τον τοπον, ὡς προς την λεξιν, οἱς συναδει και τα τȣ Μαρκȣ, και τȣ Λȣκα ῥητα περι των ὁμοιων, ὡς δυνατον σοι παραθεμενῳ τα εὐαγγελια, και συνεξεταζοντι αὐτα ἀλληλοις ἰδειν· ȣκ ἀλλος γαρ νȣς ἐστι παρα τȣτον εἰρημενος τῳ Ματθαιῳ περι των κατα τον τοπον, και παραπλησιως Ματθαιῳ παρα τῳ Μαρκῳ. ἁμα δε και διδασκομεθα ἀπο τȣ σωτηρος ἡμων μη τοις ὑπο των πολλων λεγομενοις, και δια τȣτο ἐνδοξοις φαινομενοις, προφασει της εἰς θεον εὐσεβειας προσεχειν, ἀλλα ὑπο της ἐξετασεως, και της ἀκολȣθιας τȣ λογȣ παριςαμενοις· προσχες γαρ ὁτι ζητȣμενȣ τȣ, εἰ δει διδοναι Καισαρι κηνσον, ἠ μη, ȣχ ἁπλως ἀπεφηνατο το δοκȣν ἑαυτῳ, ἀλλα εἰπων· ἐπιδειξατε μοι το νομισμα τȣ κηνσȣ, ἐπυθετο τινος ἡ εἰκων και ἡ ἐπιγραφη, και εἰπȣσιν ὁτι Καισαρος, ἀπεκρινατο ὁτι δει ἀποδιδοναι τῳ Καισαρι τα αὐτȣ αἰτȣντι, και μη ἀποςερειν αὐτον των ἰδιων φαντασιᾳ θεοσεβειας. ȣδηπȣ δε τα μεν Καισαρος ἀποδιδοναι δει τῳ Καισαρι, ȣχι δε και τα τȣ θεȣ τῳ θεῳ·

και

eo, quominus census Cæsari daretur, eum quasi defectionis autorem, ac impulsorem Romanis traditura fuissent Herodiani; permittente vero, accusaturi Jesum fuissent Pharisæi, quasi personam hominis potius respiceret, quam viam Dei in veritate doceret? Apud te autem id cogita, Pharisæorum discipulos dicentes: *Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominum,* ejusmodi laude eum quasi dehortari, ne Herodianorum personam respiciat, eorumque, qui a Cæsaris partibus stabant, ut juxta Pharisæorum sententiam tributum Cæsari non esse solvendum affirmans, Herodianis ab ipsis traderetur. Quin & illud attende: *Cognita autem Jesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ?* Se ergo a Pharisæis callido ac vafro animo ad se accedentibus tentari sciebat, ut quidquid ipse respondisset, ex sua responsione insidias sibi instruerent. Hæc ergo in hunc præsentis evangelii locum ad litteram dicta sunto, quibus consonant, quæ a Marco & Luca super iisdem rebus allata sunt, quemadmodum ex evangeliorum inter se collatione ac comparatione existimare potes; nec aliam enim ac istam super hoc loco Matthæus profert sententiam, nec Marcus quoque itidem ac Matthæus. Simul autem ad ea, quæ jactantur a multis, propterea que honorifica videntur esse, minime sub pietatis in Deum specie attendere a Sospitatore nostro docemur, sed ad ea, quæ disquisitione & studio, necnon & rationis consequentia adstruuntur ac probantur. Observa enim quæstione hac proposita, an dandus esset Cæsari census, necne, opinionem suam simpliciter eum non protulisse, sed cum dixisset: *Ostendite mihi numisma census,* cujus esset imago ac superscriptio quæsivisse, & cum Cæsaris esse dicerent, Cæsari quæ sua forent poscenti reddenda esse, neque pietatis specie hunc iis esse fraudandum respondisse.

και ὐ κωλυεται τις ἀποδιδȣς και Καισαρι τα Καισαρος ἀποδιδοναι τῳ θεῳ τα τȣ θεȣ.

Δυναται δε τις τα κατα τον τοπον ὑτως τροπολογησαι. συνεςηκαμεν ἐκ ψυχης και σωματος· ὑπερκειαθω δε νυν λεγειν ὁτι και ἐκ πνευματος· και ὀφειλομεν τινα διδοναι ὡσπερει φορον σωματων ἀρχοντι λεγομενῳ Καισαρι, τα ἀναγκαια τῳ σωματι, ἐχοντα την εἰκονα τȣ των σωματων ἀρχοντος σωματικην· ταυτα δε ἐςι τροφη, και σκεπη, και ἀναγκαια διαναπαυσις, και ὑπνοι. και ἀλλα ὀφειλομεν, ἐπει ἡ ψυχη φυσει κατ' εἰκονα ἐςι θεȣ, τῳ βασιλει αὐτης θεῳ, ἁπερ ἐςι συμφεροντα, και καταλληλα τῃ της ψυχης φυσει και ὐσιᾳ· ταυτα δε εἰσιν αἱ ἐπ' ἀρετην ἀγȣσαι ὁδοι, και αἱ κατ' ἀρετην πραξεις. οἱ ὐν διδασκομενοι τον νομον τȣ θεȣ περι των τȣ σωματος πραγματων, και ὀφειλομενων αὐτῳ, ὐ τα αὐτα δοξασȣσιν· οἱ μεν γαρ το ἀναλογον ποιȣσι τοις συμβȣλευȣσι μη διδοναι κηνσον Καισαρι, ὁσῃ δυναμις νηςειαις και ἀγρυπνιαις κακȣντες το σωμα, και ἀποχῃ πασῃ τῃ δια το σωμα, και τας ἀναγκαιας αὐτȣ πραξεις· ἑτεροι δε παρα τȣτȣς εἰσιν, οἱ ἀτρανωτως μεν διαλαμβανȣσι περι των κατα τον τοπον· φανταζονται δε ὁτι και τῳ σωματι χρη διδοναι τας ὀφειλας· ἀλλ' ὁ σωτηρ ἡμων ὁ λογος τȣ θεȣ τρανως χωριζων τας εὐλογȣς τῳ σωματι ὀφειλας ἀπο των ὀφειλων της ψυχης, φησιν· ἀποδοτε τα Καισαρος τῳ Καισαρι, και τα τȣ θεȣ τῳ θεῳ· εἰκονα γαρ ἐχει Καισαρος και σωματικων πραγματων ὁ φορος, ὁν μονον και ὐδεν πλεον αὐτȣ ὀφειλομεν τῳ σωματι.

Οἶδα δε και ἀλλην εἰς τον τοπον τοιαυτην φερομενην διηγησιν. ὁ μεν ἀρχων τȣ αἰωνος τȣτȣ ἐν τροπολογιᾳ καλειται Καισαρ· ὁ δε των αἰωνων βασιλευς ἐν ὐδενι συμβολῳ τυγχανων, θεος πανταχȣ ὀνομαζεται. ἐπει

τοινυν

disse. Non autem, quæ Cæsaris sunt, Cæsari reddere licet, quæ Dei autem sunt, Deo reddere fas non est; nec quæ Cæsaris sunt Cæsari reddens quispiam, quæ Dei sunt Deo reddere prohibetur.

27. Hunc autem locum tropologice sic interpretari potest aliquis. Ex corpore & anima conflati sumus; quod autem spiritu etiam constemus, id impræsentia dicere supersedeamus. Corporum autem principi, qui Cæsar dicitur, quoddam veluti tributum pendere debemus, corpori videlicet necessaria, quæ corpoream corporum principis imaginem continent; ea autem sunt alimenta, & vestes, & necessaria quies, ac somnus. Quoniam autem anima ad imaginem Dei a natura comparata est, alia animæ naturæ ac substantiæ convenientia, ac congrua ipsius regi, Deo scilicet debemus; ea autem sunt ad virtutem ducentes viæ, & gesta virtuti consona. Legis ergo Dei doctores de rebus ad corpus pertinentibus ipsique debitis eadem non sentiunt. Qui enim corpus, quantum pote, jejuniis & vigiliis macerant, rerumque omnium abstinentia, quas corpus, & necessariæ ipsius functiones postulant, idem propemodum faciunt, ac qui tributi Cæsari non solvendi autores sunt. Alii vero sunt præterea, qui res hoc loco propositas obscure interpretantur; corpori autem pendendum esse debitum sibi fingunt; ac Sospitator noster, qui Verbum Dei est, congrua corpori debita ab animæ debitis distinguens ait: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo*: imaginem quippe Cæsaris, corporearumque rerum præfert tributum, quod solum, neque quidquam amplius corpori debemus.

28. Aliam autem etiam pervulgatam loci hujus interpretationem teneo. Princeps sæculi hujus tropologice nuncupatur Cæsar; at rex sæculorum nullo occultus symbolo Deus ubique appellatur. Quandoqui-

doquidem ergo quædam habemus, quæ principis sunt sæculi hujus, hoc est, quæ a nequitia profluunt, neque Deo reddere possumus quæ Dei sunt, nisi prius depositis quæcumque oriuntur ex nequitia, quæ Cæsaris sunt Cæsari reddiderimus; idcirco Servator, ostenso sibi numismate, ipsique impressa imagine, ait: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo.* Atque hæc quidem hoc loco consideremus, quia si quando ab iis tentati, qui occasiones quærunt, & quæstiones proponunt, non discendi causa, sed ut nos pro virili coarguant, sermones nobis tentandis propositos audiamus, non penitus obmutescere, neque etiam temere, sed caute & considerate respondere debemus, ut omnem his ansam præcidamus, qui occasiones quærunt, & quæ ad salutem conferunt eos inculpate doceamus, qui ideo audiunt ut salutem indipiscantur. Pharisæi porro docendis variis Judæorum traditionibus assumi possunt; Herodiani autem ejus verbi causa, quod inter eos, qui simpliciori modo appellantur Judæi, regiam obtinere potestatem a multis existimatur. Utrimque vero Sospitatorem de censu interrogant; is autem ipsis, ita ut a nobis supra dictum est, respondet: verum cum discendi causa ipsum non interrogent, sed ut eum in sermone illaqueent ac tentent, propterea accepta ipsius super sua quæstione sententia, nullamque sibi præbitam huic insidiandi occasionem demirati, non apud eum quidem, quemadmodum discipuli, manserunt; neque simpliciter abierunt, ut de aliis scriptum est, sed *relicto eo abierunt*: ac ejusmodi quidem sunt, qui relicto Verbo, & fide ei non habita, postquam audierunt illud, recedunt. Et vero de iis, qui, postquam audierunt, ab ipsa auditione deficiunt, non aberraverit profecto, qui dixerit, eos relicto Jesu abiisse; nos autem illud sponsæ usurpabimus: *Tenui eum, nec dimisi eum.*

De

Περι των Σαδδυκαιων, οἱ ἐπηρωτησαν τον Ιησυν περι της γυναικος της ἑπτα λαβυσης ἀνδρας.

Εν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ προσηλθον αὐτῳ Σαδδυκαιοι λεγοντες μη εἰναι ἀναςασιν, και τα ἑξης, ἑως τυ. ἐξεπλησσοντο ἐπι τῃ διδαχῃ αὐτυ. τα δε ἰσοδυναμυντα τυτοις, ἡ τα αὐτα αὐτοις εἰρηται και παρα τῳ Μαρκῳ, και τῳ Λυκᾳ, ἐν ἀλλαις κατ' ὀλιγα λεξεσιν. ἐν ἐκεινῃ τῃ ἡμερᾳ, ποιᾳ; ἡ ὁτε πορευθεντες οἱ φαρισαιοι συμβυλιον ἐλαβον κατ' αὐτυ, ὁπως αὐτον παγιδευσωσιν ἐν λογῳ, και πυνθανονται τα περι τυ κηνσυ; εἰκος γαρ ὁτι ἀποκρινομενυ συ σωτηρος ἡμων περι τυ κηνσυ, και εἰποντος· ἀποδοτε ὐν τα Καισαρος τῳ Καισαρι, και τα τυ θευ τῳ θεῳ, και θαυμασαντων την ἀποκρισιν αὐτυ, ᾠηθησαν οἱ Σαδδυκαιοι εἰδοτες αὐτυ τας συνετας ἀποκρισεις, ἠτοι αὐτοι δια της ἐπαπορησεως παραςησειν ἑαυτυς κρειττονα λογον ἐχοντας μη εἰναι λεγοντας ἀναςασιν των ἐλπιζοντων αὐτην, ἡ ταχα και μαθησεσθαι πως δυναται εἰναι ἀναςασις κατα την Μωσεως γραφην, και ποιος ὁ βιος ἐςαι των ἀναςησομενων. παρατηρει δε ὁτι σχεδον πασα ἡ τυ καιρυ τυτυ τυ σωτηρος ἡμων διδασκαλια προς πευσεις ἐγινετο. και πρωτον γε ἐλθοντος αὐτυ εἰς το ἱερον, προσηλθον αὐτῳ διδασκοντι οἱ ἀρχιερεις, και οἱ πρεσβυτεροι τυ λαυ λεγοντες, ἐν ποιᾳ ἐξυσιᾳ ταυτα ποιεις, και, τις ἐδωκε σοι την ἐξυσιαν ταυτην; προς ὑς ἀντερωτησας τα περι Ιωαννυ, ἐδοξεν εὐλογως παρῃτησθαι την προς το βυλημα αὐτων ἀποκρισιν· εἰτα μετα τυτο λεγει παραβολην την περι δυο τεκνων, τυτε ὑποσχομενυ ἐργασασθαι ἐν τῳ ἀμπελωνι, και μη ἐργασαμενυ, και τυ ἐπαγγειλαμενυ μεν, μη ἐργασαμενυ δε· εἰτα μετα ταυτα λεγει την περι τυ ἀμπελωνος παραβολην, και των ἀποκτειναντων γεωργων τυς δυλυς, και τον υἱον, και τα ἑξης τυτων· περι των εἰς τυς γαμυς κλητων ἀλλην παραβολην, και μετα τυτο δευτεραν πευσιν την περι τυ κηνσυ ἀνεγραψεν ὁ Ματθαιος, και τριτην των

Σαδ-

De Sadducæis, qui Jesum interrogaverunt de muliere, quæ septem viris nupserat.

29. *In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem*, & reliqua usque ad id: *Mirabantur in doctrina ejus.* Paria his, vel sane eadem apud Marcum & Lucam non valde discrepantibus verbis narrantur. *In illo die*, quonam die? an quando *abeuntes Pharisæi consilium inierunt adversus illum, ut caperent eum in sermone*, & ipsum de censu interrogarunt? Postquam enim Servator noster responsionem eis de censu dedit, & dixit: *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo*, ipsiusque responsionem mirati sunt, verisimile est responsionum ejus perspecta prudentia existimasse Sadducæos, vel proposita quæstione palam facturos, melioribus se niti argumentis, cum minime resurrecturos eos dicerent, qui resurrectionem sperant; vel certe quomodo juxta Mosis scripta esse possit resurrectio, qualisque resurrectorum futura sit vita, sese discituros. At omnem fere a Sospitatore nostro temporibus illis explicatam doctrinam, interrogationibus respondendo traditam fuisse observa: ac primum quidem, *cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem Principes sacerdotum, & seniores populi dicentes: In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem?* Quibus cum aliam de Joanne interrogationem vicissim proposuisset, eorum postulatis responsionem ex æquo invidisse visus est. Deinde parabolam narrat de duobus filiis, & ejus, qui in vinea operaturum se receperat, neque operatus est; & ejus, qui minime promiserat, nihilominus tamen operatus est. Postea parabolam de vinea, servorumque ac filii interfectoribus agricolis, quæque his subjuncta sunt, edisserit. Aliam postmodum de invitatis ad nuptias parabolam; ac aliam deinde super censu interrogationem; necnon &

Σαδδεκαιων περι ἀναςασεως ἐπαπορησιν. ἀλλα και τεταρτη μετα ταυτην ἐπερωτησις γεγενηται ἀπο τινος φαρισαιε πειραζοντος αὐτον περι τε· ποια ἐντολη μεγαλη ἐν τῳ νομῳ. τοσετων δε ἐρωτησεων προσαγομενων αὐτῳ, και αὐτος συνηγμενων των φαρισαιων ἐπερωτησεν αὐτες τα περι τε χριςε. οἱ Σαδδεκαιοι μεντοι λεγοντες μη εἶναι ἀναςασιν, ε την ἐν τῃ συνηθειᾳ των ἁπλεςερων ὀνομαζομενην ἀναςασιν σαρκος ἠθετεν, ἀλλα και παντελως ἀνῃρεν την της ψυχης ε μονον ἀθανασιαν, ἀλλα και ἐπιδιαμονην, οἰομενοι μηδαμε ἐν τοις Μωσεως γραμμασι σημαινεσθαι την της ψυχης μετα ταυτα ζωην. το δε αὐτο τοις Σαδδεκαιοις δογμα περι της των ἀνθρωπων ψυχης φρονεσι μεχρι τε δευρο Σαμαρεις, και οἰκοδομεντες ἐξ αὐτων εἶναι νομομαθεις, και ἑως θανατε ἀγωνιζομενοι περι τε Μωσεως νομε, και της περιτομης. τετο δε το περι ἀναςασεως σημαινομενον, λεγω δε το παρα Σαδδεκαιοις, και Σαμαρευσιν ἀθετεσι την της ψυχης μετα ταυτα ζωην, νοεντες τινες των κατα τον τε ἀποςολε χρονον Κορινθιων, ἐδογματιζον μη εἶναι ἀναςασιν, περι ὧν ταυτα γραφει· εἰ δε χριςος κηρυσσεται ἐκ νεκρων ὁτι ἐγηγερται, πως λεγεσιν ἐν ὑμιν τινες ὁτι ἀναςασις νεκρων ἐκ ἐςιν; ὁτι δε οἱ ἐν Κορινθῳ λεγοντες μη εἶναι ἀναςασιν νεκρων κατα το Σαδδεκαιων σημαινομενον ἠθετεν την ἀναςασιν, την ἐπιδιαμονην της ψυχης, δηλον ποιει ἐκ τε· εἰ ἐν τῃ ζωῃ ταυτῃ ἠλπικοτες ἐσμεν ἐν χριςῳ μονον, ἐλεεινοτεροι παντων ἀνθρωπων ἐσμεν· ὁπερ ἐπιμελως ἐξετασας, ὀψει ὁτι ὁ μεν ἀθετων την ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ πεπιςευμενην ἀναςασιν νεκρων, κἂν ψευδομενος ἀθετῃ, ε παντως ἐν τῃ ζωῃ ταυτῃ ἐν χριςῳ ἠλπικως ἐςι μονον· ἱνα γαρ καθ' ὑποθεσιν μη ᾐ ἀληθης ἡ πεπιςευμενη παρα τοις πολλοις ἀναςασις, ἐκ ἐν ταυτῃ τῃ ζωῃ ἠλπικε μονον ἐν χριςῳ ὁ ἐκεινην ἀθετων, ζωσης της ψυχης, ἐκ ἐκεινο μεν ἀπολαμβανεσης το σωμα, ἐνδυομενης δε αἰθε-

ριον

& tertiam Sadducæorum de resurrectione quæstionem conscripsit Matthæus. Quin & quarta post illam a quodam Pharisæo eum tentante facta est interrogatio, quodnam scilicet foret *mandatum magnum in lege.* Cum tot ergo proponerentur ipsi quæstiones, congregatis Pharisæis de rebus ad Christum pertinentibus ipse quoque eos interrogavit. Sadducæi ergo, qui resurrectionem non esse sciscebant, non eam solum, quæ a simplicioribus carnis resurrectio dicitur, respuebant; sed & animæ non modo immortalitatem, at omnem etiam perseverantiam funditus tollebant, nullam animæ vitam post illam corporis in Mosis scriptis significari credentes. Eandem autem de humana anima sententiam, quam Sadducæi, ad hanc usque diem Samaritani tuentur, quique inter eos probare se legis peritos volunt, & pro Mosis lege ac circumcisione ad mortem usque depugnant. Hoc autem de resurrectione placitum, quod nimirum tuebantur Sadducæi & Samaritani, futuram deinceps animæ vitam negantes, amplexi quidam Apostoli temporibus Corinthii, resurrectionem quoque non dari statuebant; de quibus id ipse scribit: *Si autem Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis; quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?* Quod autem mortuorum resurrectionem inficiantes Corinthii, juxta Sadducæorum sententiam, resurrectionem, hoc est, animæ perennitatem respuerent, his ostendit verbis: *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Quod si diligenter perpenderis, videbis eum, qui receptam ac creditam in ecclesia mortuorum resurrectionem negat, etiamsi falso neget, non plane in hac vita tantum in Christo spem positam habere; nam si, ut id ponamus, vera non sit credita a multis resurrectio, non in hac vita tantum in Christo spem collocavit, qui eam repudiat, si modo vivat anima, non illud quidem resumens cor-

ριον τι και κρειττον, ἀλλ' ἐ δε ἐλεεινοτεροι παντων ἀνθρωπων ἐσμεν εἰ την μεν ψυχην λεγοιμεν ζην και ὑπαρχειν, το δε σωμα τετο μη περιτεθειη μεν αὐτη, μηδε λεγοιμεν ἀπολαμβανειν αὐτο. ἐτι δε εἰς κατασκευην τε προς το σημαινομενον τετο μαλιςα ἰςασθαι τον ἀποςολον ἐν τη προς Κορινθιες προτερα, συγχρησομεθα και τῳ· εἰ ὁλως νεκροι ἐκ ἐγειρονται, τι και βαπτιζονται ὑπερ αὐτων; και ἡμεις κινδυνευομεν πασαν ὡραν; και τῳ· εἰ, κατα ἀνθρωπον, ἐθηριομαχησα ἐν Εφεσῳ, τι μοι το ὀφελος, εἰ νεκροι ἐκ ἐγειρονται; φαγωμεν, και πιωμεν, αὐριον γαρ ἀποθνησκομεν. ἐςω γαρ το νομισθεν παρα τοις πολλοις ἀληθες εἶναι μη εἶναι ἀληθες το περι της ἀναςασεως των νεκρων, πως τετῳ ἀκολεθει το μάτην ἡμας κινδυνευειν ὑπερ της σωτηριας των ψυχων ἡμων ἀγωνιζομενες; πως δε ἐδεν ὀφελος τῳ δια Χριςον θηριομαχησαντι; οἰκονομεμενη κατ' ἀξιαν, το δε προτ[illegible] σωμα μη ἀπολαμβανοι· πως δε ἀκολεθει τῳ μη εἶναι σαρκος ἀναςασιν το· φαγωμεν και πιωμεν, αὐριον γαρ ἀποθνησκομεν; ἐ ταυτα δε φαμεν ἀπιςεντες τῳ ἐν Ησαΐᾳ γεγραμμενῳ τετον τον τροπον. ὀψεται πασα σαρξ το σωτηριον τε θεε· ἡ τῳ ὑπο τε Ιωβ λεγομενῳ· ὁτι ἀενναος ἐςιν ὁ ἐκλυειν με μελλων ἐπι της γης, και ἀναςησαι το δερμα με το ἀνατλεν ταυτα. ἐκ ἀπιςεμεν δε ἐδε τη ἀποςολικη φωνη λεγεσῃ· ζωοποιησει τα θνητα ὑμων σωματα, δια το ἐνοικεν αὐτε πνευμα ἐν ὑμιν. ἀλλ' ὁση δυναμις καθαιρομεν το ἐν τη ἐκκειμενη λεξει τε εὐαγγελιε σημαινομενον ἀπο της, ἀναςασις, φωνης και παρεθεμεθα τα ἀπο της προτερας προς Κορινθιες ῥητα. προσηλθον ἐν τῳ Ιησε Σαδδεκαιοι, οἱ τινες ἐλεγον μη εἶναι ἀναςασιν, ἀναςασιν δε την, ὡς ἀποδεδωκαμεν, κατα αὐτες, και ἐπηρωτησαν ἡμων τον κυριον λεγοντες, Μωσης εἰπεν, ἐαν τις ἀποθανῃ μη ἐχων τεκνα, ἐπιγαμβρευσει ὁ ἀδελ-

φος

pus, sed ætherium aliud ac melius induens; sed nec *miserabiliores sumus omnibus hominibus*, si animam quidem vivere dicamus ac superesse, hoc autem corpus ipsi nequaquam circumponatur, illudque eam resumere non fateamur. Ut autem sententiæ huic plane adversari in priore ad Corinthios Apostolum amplius comprobemus, hoc etiam utemur loco: *Si omnino mortui non resurgunt, ut quid & baptizantur pro illis? ut quid & nos periclitamur omni hora?* necnon & illo: *Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* Demus enim verum esse quod credunt multi, dogma resurrectionem mortuorum afferens falsum esse, quomodo inde sequitur frustra nos pro animarum nostrarum salute decertantes periclitari? quomodo item nihil ille emolumenti capiet, qui adversus bestias pro Christo pugnaverit? pro merito administratæ, prius autem corpus non resumat. Quo item pacto etiamsi minime futura sit carnis resurrectio, hæc inde consectaria sunt: *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur?* Hæc autem propterea non dicimus, quod fidem iis detrectemus, quæ his apud Isaiam verbis conscripta sunt: *Videbit omnis caro salutare Dei*; vel quod habetur in Job: *Quia æternus, qui solvere me debet super terram, & suscitare pellem meam, quæ tolerat hæc*; neque sane Apostoli dicto fidem negamus, quod tale est: *Vivificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum ejus in vobis*, sed pro virili parte vocis hujus, resurrectio, significationem in præsenti evangelii loco propositam repurgamus: unde & ex priore ad Corinthios deprompta allegavimus. *Accesserunt ergo ad Jesum Sadducæi, qui dicebant non esse resurrectionem*; quo nimirum sensu resurrectionis vocabulum, uti tradidimus, usurpabant, *& interrogaverunt* Dominum nostrum, *dicentes, Moyses dixit, si*

φος αὐτȣ την γυναικα αὐτȣ, και ἀναϛησει σπερμα τῳ ἀδελφῳ αὐτȣ.

Αξιον ȣ̓ν εἰς τȣτο μοι δοκει παραθεσθαι την Μωσεως λεξιν; εἰς ἡν ἀνεφερον Σαδδȣκαιοι τα ἐν τῳ εὐαγγελιῳ γεγραμμενα ὑπ᾽ αὐτων εἰρησθαι· ἐχει ȣ̓ν ȣ̔τως ἐν τῳ δευτερονομικῳ το ῥητον· ἐαν δε κατοικησωσιν ἀδελφοι ἐπι το αὐτο, και ἀποθανῃ εἰς ἐξ αὐτων, και τα ἑξης, ἑως τȣ· οἰκος τȣ ὑπολυθεντος το ὑποδημα. τȣτȣ δη τȣ ῥητȣ οἱ Σαδδȣκαιοι, ὡς την ἐλπιδα της ἀναϛασεως μη ἐχοντες, φαυλως ἀκȣσαντες, και μηδεν θεȣ ἀξιον ἐνθυμηθεντες εἰς τον ἐκκειμενον νομον, ᾠηθησαν ἀκολȣθειν τῳ εἰναι ἀναϛασιν το και τον ἀνδρα παλιν ἐσεσθαι ἀναϛαντα, ἀῤῥενα μορια ἐχοντα, και την γυναικα, γυναικα ἀναϛησεσθαι, σωμα γυναικειον περικειμενην· και ταπεινως ὑπολαβανοντες λεγεσθαι τα περι ἀναϛασεως ἐκ τȣ ταυτα αὐτοις νομιζειν ἀκολȣθειν, πλασαντες τινα μυθον τον περι ἑπτα ἀδελφων γαμησαντων μιαν γυναικα, ἐπηπορȣν τινος ἀν γενοιτο γυνη τοιαυτη ἀναϛασα; φθασασα ἀπαξ ἑπτα χρηματισαι ἀνδρων γυνη. ἐδυναντο δε και χωρις τȣ τοιȣτȣ πλασματος ἐπαπορησαι ἐκ των πολυγαμων γυναικων, ταχα δε και πολυγαμων ἀνδρων. και ὁ σωτηρ ἡμων ἀποκρινομενος αὐτοις, το μεν βȣλημα τȣ κατα Μωσεα νομȣ ȣ̓ διηγησατο, ὡς ȣ̓κ ἀξιοις γνωσεως τηλικȣτȣ μυϛηριȣ· μονον δε ἀπεφηνατο λεγων και τας θειας γραφας ἀπαγγελλειν περι της ἐκ νεκρων ἀναϛασεως, ὁτι ἐκει μη εἰσι γαμοι, ἀλλα γινονται οἱ ἐκ νεκρων ἀνιϛαμενοι ὡς οἱ ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ ἀγγελοι· και ὡσπερ οἱ ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ ἀγγελοι ȣ̓τε γαμȣσιν, ȣ̓τε γαμȣνται, ȣ̔τω, φησιν, και οἱ ἀνιϛαμενοι ἀπο των νεκρων. ἐγω δ᾽ οἰμαι δια τȣτων δηλȣσθαι ὁτι ȣ̓ μονον κατα το μη γαμειν, και το μη γαμεισθαι, ὡς οἱ ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ ἀγγελοι γινονται οἱ καταξιȣμενοι της ἐκ νεκρων ἀναϛασεως· ἀλλα και κατα το μετασχηματιζομενα αὐτων τα σωματα της ταπεινωσεως γινεσθαι τοιαυτα, ὁποια ἐϛι τα των ἀγγελων σωματα, αἰθε-

quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, & suscitet semen fratri suo.

30. Hic ergo exponendus mihi videtur locus ille Moysis, ad quem ea referebant Sadducæi, quæ in evangelio ab ipsis dicta fuisse narrantur. Sic ergo se habet ille Deuteronomii locus: *Si habitaverint fratres simul, & unus ex iis mortuus fuerit*, & reliqua, usque ad id: *Domus discalceati.* Hunc igitur locum perperam interpretantes Sadducæi, utpote resurrectionis spem non habentes, nec quidquam Deo dignum super hacce lege animo concipientes, si futura erat resurrectio consectarium esse crediderunt, ut vir, postquam resurrexisset, rursum vir foret, virilia habens membra; & mulier muliebri induta corpore etiamnum mulier resurgeret. Cumque hæc inde consequi crederent, de hac resurrectionis doctrina abjecte & demisse sentientes, consarcinata quadam de septem fratribus fabula, qui eandem duxissent uxorem, cujusnam ipsa, postquam talis resurrexisset, futura esset uxor quærebant, cum septem virorum uxor antea semel dicta fuisset. Absque ea autem fictione, petito a mulieribus argumento, quæ pluribus nupsissent viris, vel a viris, qui plures duxissent uxores, eandem poterant quæstionem proponere. At respondens ipsis Sospitator noster, sensum quidem Mosaicæ legis, iis quasi tanti mysterii cognitione indignis non explanavit; sed ostendit solum divinas scripturas de resurrectione a mortuis id pronuntiare nullas ibi futuras nuptias, sed qui a mortuis resurgunt, angelis cœli similes futuros: & quemadmodum qui sunt in cœlo angeli, neque matrimonium contrahunt, neque elocantur; ita & qui a mortuis resurgunt. Ego vero inde manifestum fieri opinor, non ex eo solum modo, quod neque matrimonium contrahant, neque elocentur, qui resurrectione a mortuis digni habentur, angelis cœli similes evadere; sed ex eo etiam transfigurata humilia eo-

αἰθερια, και αὐγοειδὲς φως. ξενιζον δε τι τοις πολλοις των πιςευοντων δογμα ζητησαι τις ἀν, ταχα μεν και πολλαχοθεν, σαφως δ' ὁτι και ἐντευθεν ἐπαπορων, εἰ ὡσπερ εἰσιν οἱ ἀνιςαμενοι ἐκ νεκρων ὡς οἱ ἀγγελοι ἐν τῳ ὐρανῳ, και ταγματι ἀγγελων μεταβαλλοντες ἐξ ἀνθρωπων, ὑτως και ἀλλοι ἐν τῳ ὐρανῳ ἀγγελοι ἀνθρωποι ποτε ὀντες, και καλως ἀγωνισαμενοι ἐν ἀνθρωπινῳ σωματι, γεγονασιν ἐν τῳ ὐρανῳ ἀγγελοι, ὡς τινες ἑτεροι προ αὐτων. ὁ δε το ξενιζον τυτο δογμα ζητων ἐκ της προκειμενης λεξεως, ταχα δε και ἀλλαχοθεν, ὁρατω περιαθρησας ὁλην τηντε γραφην, και την ἀκολυθιαν των πραγματων, και τι ἑπεται τῳ ταυτα τιθεντι σκοπειτω, εἰ χρη παραδεξασθαι τοιυτον λογον ᾧ ἑπεται τοιαυτα ἁτινα δηλυται ἐκ τυ· ἀγγελυς κρινυμεν, και τυ. εἰς ἁ ἐπιθυμυσιν ἀγγελοι παρακυψαι. εἰ δε και την Ιυδα προσοιτο τις ἐπιςολην, ὁρατω τι ἑπεται τῳ λογῳ δια το· ἀγγελυς τε τυς μη τηρησαντας την ἑαυτων ἀρχην, ἀλλα ἀπολιποντας το ἰδιον οἰκητηριον, εἰς κρισιν μεγαλης ἡμερας δεσμοις ἀϊδιοις ὑπο ζοφον τετηρηκεν. ὁρατω δε ὁ τα τοιαυτα τολμων ζητειν, πως αὐτων δει ἀκυειν των ἐν γενεσει γεγραμμενων, ὁτι ἰδοντες οἱ υἱοι τυ θευ τας θυγατερας των ἀνθρωπων ὁτι καλαι εἰσιν, ἐλαβον ἑαυτοις εἰς γυναικας ἀπο πασων ὡν ἐξελεξαντο. σαφως δε τα κατα τον τοπον ἐπαπορησαι, και την ἀκολυθιαν αὐτων ἐπισκοπησαι, και χαρτῃ πιςευσαι την των τηλικυτων σαφηνειαν, μηποτε ὐκ ἀσφαλες ᾖ· ἀρκει γαρ και ἐπι τοις εἰρημενοις ὑμας ἐπι τοσυτον παρακεκινδυνευκεναι.

Οὐκ ἀκαιρον δε νομιζω ἁπαξ ἐκθεμενυς την λεξιν τυ νομυ ἀπο τυ δευτερονομιυ, ἰδειν ὡς οἱον τε ἐςιν αὐτυ το βυλημα. ζητητεον ὐν ἐν αὐτῳ τις ἡ μια γυνη, και

τινες

rum corpora, talia evadant, qualia sunt corpora Angelorum ætheria scilicet, & splendidæ luci consimilia. Dogma autem fidelium plerorumque animos novitate sua percellens hic aliquis expenderit, ex aliis fortasse compluribus locis, sed ex illo certe, quem tractamus dubitandi arrepta occasione, an quemadmodum qui a mortuis resurgunt, angelis cœli similes fiunt, & ex hominibus in ordinem angelorum migrant, ita & alii, qui in cœlo degunt angeli, cum olim fuerint homines, & in humano corpore egregie decertaverint, angeli in cœlo haud secus ac alii, ante se evaserint. Qui autem novam hancce opinionem, vel ex præsenti loco, fortassis & aliunde examinare voluerit, universam scripturam, rerumque connexionem attente consideret ac dispiciat, quidque ex his ita positis consequatur, expendat, si ejusmodi doctrina admittenda est, ex qua ea profluant, quæ ex hoc loco manifesta sunt: *Angelos judicabimus*, necnon ex illo: *In quæ desiderant angeli prospicere.* Quod si quis Judæ quoque epistolam admittat, videat quid ex hac sequatur doctrina, propter illud: *Angelos vero, qui non servaveruut suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit.* Qui vero res ejusmodi disquirere fuerit ausus, videat, quomodo intelligenda sint, quæ scripta extant in Genesi: *Videntes* nempe *filios Dei filias hominum, quod essent pulchræ, accepisse sibi uxores ex omnibus, quas elegerant.* Tales autem dubitationes aperte proponere, earumque consequentiam dispicere, tantarumque rerum expositionem chartæ committere, parum fortasse tutum fuerit: iis enim, quæ jam a nobis dicta sunt, periculum hactenus adiisse sufficit.

31. Postquam autem legis locum e Deuteronomio semel protulimus, ipsius quoque investigare sententiam non intempestivum fore arbitror. Quænam

τινες οἱ δυο ἀνδρες οἱ ἀλληλων ἀδελφοι· προτερον μεν γαμων ὁ ἑτερος την γυναικα, ἐ καρποφορων δε ἐξ αὐτης· δευτερος δε γαμων ὁ τε τεθνηκοτος ἀδελφος, και γεννων παιδιον ἐξ ὀνοματος τε τετελευτηκοτος, και μετα ταυτα ζητησεις τις ἐςιν ὁ μη βελομενος λαβειν την γυναικα τε ἀδελφε ἑαυτε, και δια τετο ἐναντιον της γερεσιας ὑπολυομενος το ἐν ὑποδημα, και ἐμπτυομενος εἰς το προσωπον ὑπο της γυναικος ἀναβασης ἐπι την πυλην, και λεγεσης· ε θελει ὁ ἀδελφος τε ἀνδρος με ἀναςησαι το ὀνομα τε ἀδελφε αὐτε ἐν Ισραηλ. ζητηθειη δ' ἀν ἐν τῳ τοπῳ και τις ἡ γερεσια, και ἡ πυλη ἐφ' ἡν ἀναβαινει ἡ γυνη λεγεσα τα γεγραμμενα. ὁτι μεν ἐν σεμνον τι εἶναι και αἰδες ἀξιον χρη πεπεισθαι παντα νομον ἐπαγγελλομενον εἶναι θεε, ἡ μη ὀντα σεμνον μη εἶναι νομον θεε, πας ὁ μη παντη ἀσυνετος ὁμολογησαι ἀν. εἰ δε ἑυρισκομεν ἡμεις το τε νομε τετε σεμνον και αἰδεσιμον, ἡ μη, πρωτον μεν θεος ἀν εἰδειη, και ὁ χριςος αὐτε, μετα δε ταυτα και ὁ κατα την γραφην ὀνομαζομενος δοκιμος τραπεζιτης, και εἰδως παντα δοκιμαζειν, και το μεν καλον κατεχειν, ἀπεχεσθαι δε παντος εἰδες πονηρε. φερε ἐν το προκειμενον προβλημα νομικον διηγησασθαι θελοντες, ἐπικαλεσαμενοι τον εἰποντα· φθεγξομαι προβληματα ἀπ' ἀρχης, εἰπωμεν, καλον μεν εἰ τα ὑπ' αὐτε διδομενα· εἰ δε μη γε, τα ὑποπιπτοντα ἡμιν εἰς τον τοπον· κρινει δε ὁ ἐντυγχανων τοις λεχθησομενοις. δοκει δη μοι κατα μιαν διηγησιν γυνη εἶναι ἡ τε ἀνθρωπε ψυχη, γαμεμενη προτερον μεν τῳ τε νομε γραμματι, και μη τεκνεσα ἐξ αὐτε· δευτερον δε τῳ πνευματικῳ νομῳ, και ἀπο τετε καρποφορεσα, και γεννωσα, και μη ἀφιςαμενη ἐν τῳ γεγεννημενῳ της προς τον ἀποθανοντα αὐτῃ νομον γραμματος τιμης· και

ταχα

ergo sit una hæc uxor in eo commemorata disquirendum est; & quinam hi duo viri, qui invicem fratres erant; quorum alter uxorem ducit, liberos vero ex ipsa non suscipit; secundus vero demortui frater uxorem ducit, & de nomine defuncti prolem tollit. Deinde quæres, quinam ille sit, qui fratris sui uxorem ducere non vult, propstereaque coram senioribus altero calceo exuitur, & in faciem conspuitur a muliere, quæ ascendit ad portam, & ait: *Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel.* Quin & illud ibidem expendendum veniet, quinam sint seniores illi, & quænam porta, ad quam ascendit mulier ea dicens quæ supra commemorata sunt. Quod autem augustum aliquid & veneratione dignum sit, lex omnis, quæ a Deo profecta esse dicitur; quodque Dei lex nequaquam sit, quæ minime sancta ac veneranda sit, fatebitur profecto, quisquis plane stupidus non fuerit. An autem legis hujus sanctitatem ac majestatem reperturi simus, necne, Deus ipse primum, ipsiusque Christus noverit, tum deinde & is quoque, qui juxta scripturam numularius integer ac spectatæ fidei appellatur, quique *omnia probare* scit, & *quod bonum est tenere; ab omni* autem *specie mala abstinere.* Age ergo propositam hanc legis quæstionem explicare volentes, invocato eo, qui dixit: *Loquar propositiones ab initio*, ea dicamus, quæ si ipse nobis largitus fuerit, præclare agetur nobiscum; sin minus, quæ nobis in hunc locum suppetent; lectoris certe judicium erit. Ac juxta unam quidem interpretationem, mulier mihi hominis anima esse videtur, legis primum litteræ nupta, ex ipsaque prolem minime pariens; secundo autem spirituali legi, ex eaque prolem suscipiens, ac pariens, neque tamen suscepta prole honorem demortuæ sibi litterali legi exhibere cessans. Et unaquæque fortasse anima, quæ beata futura est, quæque tropice est mulier, cum

ταχα ἑκαστη ἡ ἐσομενη μακαρια ψυχη, και τροπικως γυνη, παντως γαμειται προτερον κατα τας εἰσαγωγας τῳ του νομου γραμματι, ὁς ἀποθνησκει προκοπτουσης της γυναικος ψυχης, ἱν' αὐτη του σεμνοτερου και τεκνοποιου ἐπιτυχῃ γαμου, ὁτε σωθησεται δια της τεκνογονιας, ἐπαν τα τεκνα μεινῃ ἐν πιστει, και ἀγαπῃ, και ἁγιασμῳ μετα σωφροσυνης, ου σωθησομενη προ της τεκνογονιας, ἡ χωρις αὐτης τεκνα ἀπο της γυναικος ταυτης, ψυχης, ἀπο του δευτερου ἀνδρος, του πνευματικου νομου, τα κατ' αὐτον ἐστιν ἐργα· ἀδελφοι δε και ἀπο μιας μητρος, διανοιας, γεννωμενοι, οἱ δυο νομοι, οἱ τινες και κατοικουσιν ἐπι το αὐτο, ου γαρ κεχωρισται ὁ οἰκος αὐτων ἀπ' ἀλληλων· ἀλλ' ἀμφοτεροι εἰσι και ἀμφοτεραι αἱ ἐκδοχαι, ὡς ἐν οἰκῳ τινι τῳ περιεχοντι αὐτους γραμματι. και ὁρα εἰ μη τουτο δηλουσθαι δυναται ἐκ του· ἀν δε κατοικωσιν ἀδελφοι ἐπι το αὐτο· εἰτα ἑξης ἐστι· και ἀποθανῃ εἱς ἐξ αὐτων, σπερμα δε μη ᾐ αὐτῳ, ἁ κατα δυναμιν διηγησαμην. ἰδωμεν δε και το· ουκ ἐσται ἡ γυνη του τεθνηκοτος ἐξω ἀνδρι μη ἐγγιζοντι, και τις μεν γυνη, ψυχη, παραβαινει τουτον τον νομον, τις δε τηρει. ὡς ἐν τοιουτοις δη τοποις ὑπολαμβανω μετα τον θανατον της κατα το γραμμα ἐκδοχης του νομου, και την ἀνατροπην αὐτης, την μεν τινα ψυχην ποιουσαν παρα την θειαν ἐντολην, γυναικα προτερον γενομενην του τεθνηκοτος, και ἐκεινῳ πιστευσασαν, ἐξω παντη γινεσθαι του νομου ἀνδρι μη ἐγγιζοντι, ὁτε παραδεχεται λογον αὐτον ἐγγιζοντα τῃ ἐκδοχῃ του γραμματος, ἀλλα παντα ἀλλοτριον και ἡ ἐκδοχη του κατα τον νομον γραμματος, και ουκ ἐβουληθησαν τῳ ἐπι το αὐτο ἐκεινῳ οἰκουντι γαμηθηναι πνευματικῳ νομῳ, ἀλλα τινι ἐξω ἀμφοτερων τουτων λογῳ, και μηδαμως ἐγγιζοντι κοινωνησαι· ἑτεραν δε ψυχην κατα θεον βιουσαν ἀποθανοντος, και ἀνατραπεντος του προτερου ἀνδρος, ου βουλομενην ἐξω γενεσθαι, και ἀνδρι μη ἐγγιζοντι, ἀλλα γαμουμενην τῳ ἀδελφῳ του τετελευτηκοτος, και ἐπι το αὐτο

αὐτῳ

primum inſtituitur, legis litteræ neceſſario nubit, quæ quidem lex interit cum mulier, anima ſcilicet, proficit, ut auguſtius ac fœcundum matrimonium contrahat; cum nimirum *ſalvabitur per filiorum generationem, quando permanſerint filii in fide, & dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate;* at ante quam liberos dederit, vel niſi dederit, ſalutem minime conſequetur. Liberi autem mulieris hujus animæ, videlicet, a ſecundo viro, ſpirituali nempe lege ſuſcepti, ea ſunt exacta juxta ipſam opera. Fratres autem ab una matre, mente ſcilicet producti, ii ſunt leges duæ, quæ ſimul habitant, nec enim domus ipſorum ab invicem ſeparata eſt; ſed & uterque gemina eſt interpretatio; in continente eas littera tanquam in domo aliqua habitans. Ac vide, annon illud inde probari queat: *Si habitaverint fratres ſimul.* Deinde habetur illud: *Et unus ex eis mortuus fuerit, ſemen autem non ſit illi*, quæ pro virili expoſui. Illud autem quoque videamus: *Non erit uxor mortui extra viro non propinquo*, & quænam mulier, id eſt anima, hanc legem prætergrediatur, quænam vero obſervet. Ut ſe habent igitur ejuſmodi loci, poſt mortuam ac peſſundatam legis juxta litteram interpretationem, exiſtimo animam aliquam contra Dei mandatum ſeſe gerentem, quæ defuncti uxor antea fuerit, eique confiſa ſit, plane *eſſe extra* legem *viro non propinquo;* quando ſcilicet doctrinam litteræ interpretationi minime conſonam, ſed plane alienam admittit; * * * litteræ autem legis interpretatio occidebat, nec ſpirituali legi ſimul cum ipſa habitanti nubere voluerunt, ſed cum aliqua doctrina ab utraque aliena, neque ullo propinquitatis vinculo conjuncta conſueſcere; aliam autem animam juxta Deum viventem, mortuo ac proſtrato priore viro, minime velle *eſſe extra, & viro non propinquo*, ſed defuncti fratri, quique ſimul cum eo habitaverit nubere, quando viri ipſius frater ad illam accedit, in-

traque

αὐτω οἰκησαντι, ὁτε ὁ ἀδελφος τε ἀνδρος αὐτης εἰσερχεται προς αὐτην, και γινεται ἐνδον της ψυχης αὐτης, και λαμβανει αὐτην ἑαυτῳ εἰς γυναικα, και συνοικει αὐτῃ τῃ ψυχῃ ἐπι μακαρισμῳ αὐτης, ἀτε κατα το βελημα τε Θεε γαμεμενης τῳ δευτερῳ και πνευματικῳ νομῳ· το δε παιδιον ὁ ἐαν τεκῃ, και γεννησῃ και συνοικησασα τῳ δευτερῳ και πνευματικῳ ἀδελφῳ ψυχη γυνη, καθισαται ἐκ τε ὀνοματος τε τετελευτηκοτος, και γινεται ἐκ ἐκ τε προτερε μεν, ὁμωνυμος δε τῳ προτερῳ· ὀνομα γαρ τῳ γεννηματι ἐκ τε πνευματικε νομε ἐςι το ὀνομα τε τετελευτηκοτος, ἐπει κἀκεινος ἐκαλειτό νομος Θεε, και ἐ χρη γε ἐξαλειφεσθαι ἀπο τε διορατικε και ἀληθες Ισραηλ το ὀνομα τε ἀποθανοντος ἀνδρος, κἀν αὐτος ἐξαλειφθη.

Ταυτα μεν ἐν ἐκ μερης εἰρησθω περι τε νομε· Θεε δε δε παλιν ἡμιν, ἡ και μαλλον χρεια, ἐν χριςῳ φωτιζοντος τον νεν ἡμων προς Θεαν των ἑξης· ἐαν γαρ μη βεληται, φησιν, ὁ ἀνθρωπος λαβειν την γυναικα τε ἀδελφε αὐτε, και ἀναβησεται ἡ γυνη τε ἀδελφε αὐτε ἐπι την πυλην ἐπι την γερεσιαν, και ἐρει τα ἐπιφερομενα. και πρωτον γε παρατηρει ὁτι ἐς ὁσον και ἡ γυνη ἐποιει το ὑπο τε νομε προςεταγμενον, και ὁ ἀνηρ εἰσιων προς αὐτην συνῳκει αὐτῃ, και ἐτεκνε ἐξ αὐτης, ἀνθρωπος ἐκ εἰρητο, ἀλλα ἀδελφος ἀνδρος της γυναικος· ὁτε δε ἐ βεληται λαβειν την γυναικα τε ἀδελφε αὐτε και ἐ θελει ἀναςησαι τε ἀδελφε αὐτε το ὀνομα ἐν Ισραηλ, και καλεμενος ὑπο της γερεσιας της πολεως λεγει, ἐ βελομαι λαβειν αὐτην, και ἀτιμεται ὑπολυομενος το ὑποδημα, και ἐμπτυεται εἰς το προσωπον ὑπο της γυναικος, και μετονομαζεται, ἱνα το ὀνομα αὐτε ᾐ ὁ οἰκος τε ὑπολυθεντος το ὑποδημα, τοτε λεγεται ἀνθρωπος· οἱονει γαρ δια μεν της τηρησεως τε νομε ἐλεγετο αὐτῳ το· ἐγω εἰπα, θεοι ἐςε· δια δε τε τα ἐναντια τῳ νομῳ ποιειν, οἱονει ἐλεγχεται ὑπο τε λογε φασκοντος προς αὐτον· ὑμεις δε ὡς ἀνθρωποι ἀποθνησκετε. και προ-

σχες

traque ipsam animam penetrat, sibique hanc uxorem assumit, & cum ipsa anima in bonum animæ ac felicitatem habitat, utpote quæ juxta Dei voluntatem alteri ac spirituali legi nupserit. Quam autem prolem pepererit, ac genuerit mulier, id est, anima postquam cum secundo ac spirituali fratre connubio juncta fuerit, ex nomine fratris ipsius demortui constat, & a priore quidem non oritur, priori tamen cognominis est; fœtus enim ex spirituali lege productus nomen obtinet defunctæ, quoniam lex Dei & ipsa vocabatur, nec ex perspicaci ac vero Israele demortui viri nomen deleri oportet, etiamsi ipse deletus sit.

32. Hæc ergo de lege ex parte dicta sint; nobis autem Deo rursum, vel etiam magis quam antea, opus est, qui ad sequentium cognitionem mentem nostram in Christo illustret. *Sin autem*, inquit, *noluerit homo accipere uxorem fratris sui, perget uxor fratris ipsius ad portam, ad majores natu, & dicet*, quæ subjunguntur. Ac primum quidem observa, quatenus legis mandata facessebat mulier, & vir ad illam ingressus una cum ipsa habitabat, liberosque ex ea suscipiebat, hominem non fuisse dictum, sed fratrem viri mulieris: cum autem uxorem fratris sui uxorem non vult assumere, & nomen fratris sui in Israel suscitare recusat, accersitusque a senatu civitatis dicit: Nolo eam uxorem accipere, & calceamento exutus ignominia notatur, & in faciem conspuitur a muliere, & transnominatur, ut nomen illius sit, *domus discalceati*, tunc hominem fuisse appellatum. Nam propter legis observationem, quasi id illi dicebatur: *Ego dixi: Dii estis*; propter res autem contra legem gestas, quasi reprehenditur a scriptura ipsi dicente: *Vos autem sicut homines moriemini*. Attende porro an post litteralis interpretationis mortem, aliam legis interpretationem mente possis concipere, erroribus implicitam, neque

spiri-

σχεις εἰ δυνασαι νοησαι μετα τον θανατον της ἐκδοχης του γραμματος εἶναι ἀλλην ἐκδοχην του νομου, ἡμαρτημενην, και οὐ πνευματικην, οὐδε ἀνεπιληπτον, πλην την γενεσιν ἐχουσαν ἡμαρτημενην μεν, ἀπο δε της ἀφορμης των ἐν τω νομω γεγραμμενων ἐρχομενην, και οὐ βουλομενην ἀναστησαι το ὀνομα του ἀδελφου αὐτων, και τιμησαι το ὀνομα του νομου. οὐ βουλεται δε ἡ τοιαυτη ἐκδοχη παραλαβειν την γυναικα του ἀδελφου αὐτου, ψυχην· οὐδε γαρ θελει καρποφορησαι ἐπι τω δοξασαι το ὀνομα του τεθνηκοτος ἀδελφου. διο ἡ γυνη οὐ κατω ἑστηκεν ἡ ἑτοιμη τιμησαι τον προτερον ἀνδρα αὐτης, ἀλλα ἀναβαινει ἐπι την πυλην και την εἰσοδον της πολεως ἑαυτης ἐχουσης και γερουσιαν· και νοεισθω ταυτα γινομενα κατα την ἐκκλησιαν και την εἰς αὐτην εἰσαγωγην, και εἰσοδον. ἐλεγχει οὖν ἡ γυνη τον μη βουλομενον ἀνδρα καρποφορησαι τον τοιονδε λογον, και λεγει· οὐ θελει ὁ ἀδελφος του ἀνδρος μου ἀναστησαι το ὀνομα του ἀδελφου αὐτου ἐν Ισραηλ· εἶτα ἡ γερουσια της πολεως ἐκεινης ἐξεταζουσα τον τοιουτον ἀνδρα, πυνθανεται εἰ ἀληθως οὐ βουλεται· ἀποκριναμενου δε ἐκεινου το μη βουλεσθαι, προσερχεται αὐτη προς τον μη βουληθεντα ἐξαναστησαι σπερμα τω ἀδελφω αὐτου, και ἐπι της γερουσιας ἐλεγχει αὐτον, και ἀτιμαζει ὑπολυουσα το ὑποδημα αὐτου το ἕν. και σκοπει ἐν τουτοις δια το· λυσαι το ὑποδημα ἐκ των ποδων σου, εἰρημενον προς Μωσεα, και Ιησουν, και το· οὐκ εἰμι ἀξιος ἱνα λυσω τον ἱμαντα του ὑποδηματος αὐτου, γεγραμμενον ἐν τω κατα Λουκαν, και κατα Μαρκον; και ἐν τω κατα Ιωαννην, μηποτε οὐ ταυτον ἐστι το λυσαι το ὑποδημα, τω ὑπολυσαι· οὐ γαρ ὑπολυσασθαι κελευεται Μωσης, ἡ Ιησους, οὐδε Ιωαννης περι του σωτηρος ὠνομασε το ὑπολυσαι. οὗτος οὖν ὁ παρανομων οὔτε ἐξ ὁλων ὑπολελυται, οὔτε παντη τη ὑποδεσει κεκοσμηται, ἀλλ' ἐξ ἡμισειας ἑκατερον ἐχει· διο ἐμπτυει εἰς το προσωπον αὐτου και ἐπι της γερουσιας ἐλεγξασα αὐτον γυνη· ἐμπτυει γαρ πασα ψυχη τω οὐ τεκνοποιουντι, οὐδε καρποφορουντι

λογω,

ſpiritualem, neque inculpatam, verumtamen ortum habentem erroribus quidem involutum, ſed ab iis tamen, quæ in lege ſcripta ſunt profectum, neque fratris ſui nomen ſuſcitare volentem, & legis nomini honorem conciliare. Uxorem autem fratris ſui, animam, accipere non vult ejusmodi interpretatio; neque enim ad id fœtum proferre vult, ut nomini demortui fratris gloriam paret. Propterea non inferiore loco ſtetit mulier priorem virum ſuum honore parata afficere, ſed ad civitatis ſuæ, quæ & ipſa ſenatum habet, portam ac aditum aſcendit. Hæc autem in eccleſia, ad ipſius ingreſſum & aditum facta intelligantur. Virum ergo talem doctrinam gignere nolentem coarguit mulier, & dicit: *Non vult frater viri mei ſuſcitare nomen fratris ſui in Iſrael.* Hujus deinde civitatis ſenatus interrogato viro ejusmodi, an revera nolit, ex ipſo inquirit. Poſtquam vero, ſe minime velle, reſpondit, ipſa ad eum accedit, qui fratri ſuo ſemen ſuſcitare non voluit, & coram Senioribus ipſum convincit, & altero ejus ſoluto calceo infamia notat. Hic autem propter illud: *Solve calceamentum de pedibus tuis*, quod Moyſi & Joſue dictum eſt, & illud quoque: *Non ſum dignus, ut ſolvam ejus corrigiam calceamenti*, quod in evangeliis ſecundum Lucam, & ſecundum Marcum, necnon & in evangelio ſecundum Joannem ſcriptum eſt, vide, num idem non ſit ſolvere calceamentum, ac diſcalceare; nec enim diſcalceari jubentur Moyſes, vel Joſue, neque de Servatore loquens Joannes uſus eſt voce, diſcalceare. Is ergo, qui legem violat, neque omnino diſcalceatur, neque calceatu integro ornatur, ſed utrumque dimidia ex parte habet; propterea convicto eo coram Senioribus faciem ipſius mulier conſpuit; doctrinam enim liberos non procreantem, neque fœtum dantem omnis anima conſpuit, perque ipſius confutationem diſcalceat, quotieſcumque impingit ac vacillat *Et*

λογῳ, και δια της ἀνατροπης ὑπολυει αὐτον ἐν οἷς πταιει· και ἀποκριθεισα λεγει, ὁτι ὑτως ποιησυσι τῳ ἀνθρωπῳ ὃς ὐκ οἰκοδομει τοι οἰκον τυ ἀδελφυ αὐτυ. και προσχες παλιν ἐνταυτα, ὁτι δευτερον ὁ ὡς ἀνθρωπος ὠνομασθαι ἐπι τυ ἁμαρτανοντος, νυν δ' ἠδη και μη οἰκοδομυντος τον οἰκον τυ ἀδελφυ αὐτυ. πας ὐν ὁ βλεπων τυτον τον ἀνθρωπον ὑπολυομενον ἀπο γυναικος, και ἐμπτυομενον, και ἀκυων αὐτης λεγυσης· ὑτω ποιησυσι τῳ ἀνθρωπῳ, ὃς ὐκ οἰκοδομει τον οικον τυ ἀδελφυ αὐτυ, παντα προς οἰκοδομην τυ ἀδελφυ ποιειτω· εἰ γαρ μη οἰκοδομησαι τον οἰκον τυ ἀδελφυ αὐτυ, ὑπολυθησεται το ἐν ὑποδημα, και ἐμπτυσθησεται, και το ὀνομα παντος τυ τοιυτυ ἐν Ισραηλ παρα τοις ὁρωσι κληθησεται οἰκος τυ ὑπολυθεντος το ὑποδημα. ἰδωμεν δε και δευτεραν εἰς τον ἐκκειμενον νομον διηγησιν, και ἐςωσαν δυο νομοι ἀδελφοι· καθ' ὑς ὁ μεν τηρησας τον προτερον, ὐκ ἠν ἀνομος θευ· ὁ δε τον δευτερον φυλασσων, ἐςιν ἐννομος Χριςυ. και νοει μοι κατα την Χριςυ παρυσιαν τεθνηκεναι τον προτερον νομον ἀνθρωπον της των ἀνθρωπων ψυχης, ἐπει μη δεδοξαςαι το δεδοξασμενον ἐν τυτῳ τῳ μερει προτερον, ἑνεκεν της ὑπερβαλλυσης δοξης της κατα το δευτερον· δευτερον δε νομον τυ Χριςυ ἀδελφον ὀντα τυ προτερυ και δια Μωσεως, και υἱον τυ αὐτυ λογον, ὃς και τον προτερον ἐγεννησε. κατοικυντων ὐν τυτων των δυο ἀδελφων ἐπι το αὐτο, μαλιςα κατα την παρυσιαν, ἀπεθανεν ὁ εἱς ἐξ αὐτων, και ὐκ ἠν αὐτῳ σπερμα, ἀλλα ἡ γυνη τυ τεθνηκοτος μετα τον θανατον τυ προτερυ ἀνδρος, ἡ ὑπο νομον ψυχη, ὐ γινεται ἐξω ἀνδρι μη ἐγγιζοντι. ἐγγιζει γαρ ἀνηρ, ὁ τυ εὐαγγελιυ νομος, ὡς ἀδελφος τυ ἀνδρος τεθνηκοτος, τῳ προτερῳ νομῳ, και εἰσερχεται προς την γυναικα τυ ἀδελφυ· οἱον, ὡς ἐπι παραδειγματος, ἰδε μοι την Παυλυ ψυχην ὑπο νομον, εἰτα δια χριςον ἐξαγορασαντα αὐτον ἀπο τυ νομυ γενομενον ὑπο το εὐαγγελιον. και ὁρα εἰ μη ἀπεθανεν ὁ ἀνηρ της Παυλυ ψυχης, και ὐδεν ἡττον ἀποθανοντος ἐκεινυ, γυνη τυ τεθνηκοτος ὐ γεγονεν ἐξω, ὡς οἰονται οἱ

ἀπο

respondens ait : Sic facient homini, qui non ædificat domum fratris sui. Rursum autem hic observa, quemadmodum homo appellatus est, qui peccat, ita, qui domum fratris sui non ædificat, hominem nunc iterum appellari. Quisquis ergo hominem ejusmodi a muliere discalceatum & consputum viderit, ipsamque dicentem audiverit: *Sic facient homini, qui non ædificat domum fratris sui*, omnia ad ædificationem fratris sui agat: nisi enim ædificaverit fratris sui domum, altero calceo exuetur, & conspuetur, & quicumque talis fuerit, nomen ipsius in Israel ab omnibus habitantibus *domus discalceati* appellabitur. Ad alteram vero præsentis hujusce legis expositionem mentem convertamus, sintque fratres, leges duæ; quarum priorem qui servavit, Dei exlex non erat; qui autem posteriorem tuetur, Christi sublex est. Adveniente autem Christo, intellige priorem legem, humanarum animarum virum, interiisse, quoniam prius *non glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam*, qua præditum erat posterius; posterior nempe lex Christi, quæ legis prioris ac Mosaicæ frater est, ipsiusque filius verbum, quod & priorem genuit. Cum autem simul habitarent duo hi fratres, tempore præsertim adventus, alter eorum obiit, neque semen erat illi, sed defuncti uxor, subdita nempe legi anima, post prioris viri mortem, ad extraneum virum nec sibi propinquum non transit; vir enim ille, lex nimirum evangelii, utpote demortui viri frater, priori legi affinitate conjunctus est, & accedit ad fratris uxorem. Pauli, exempli gratia, animam legi subjectam considera, atque ipsum deinde evangelio subditum propter Christum, qui ipsum a lege redemit: ac vide, annon animæ Pauli vir obierit, & mortuo tamen eo defuncti uxor foras non ierit, ut hæreticis persuasum est, neque viro sibi minime affini conjuncta sit: frater enim viri ejus ad eam accessit, sibi uxorem assumpsit,

ἀπο των αἱρεσεων, ὀυδε ἀνδρι μη ἐγγιζοντι· ὁ γαρ ἀδελφος τȣ ἀνδρος αὐτης εἰσηλθε προς αὐτην, και ἐλαβεν αὐτην ἑαυτῳ εἰς γυναικα, και συνῳκησεν αὐτῃ, και γεγονεν ὁ καρπος, και το γεννημα, και το παιδιον, και το τεχθεν ἐκ τȣ ὀνοματος τȣ τετελευτηκοτος· κατα γαρ τον πνευματικον νομον το εὐαγγελιον ὀνομαζει παντα, και ȣ̓κ ἐξηλειπται το ὀνομα τȣ τετελευτηκοτος ὁτε ἐλ.. λυθεν ὁ νομος τȣ εὐαγγελιȣ· παρα γαρ τῳ ἀληθινῳ Ισραηλ, τηρειται και το ὀνομα τȣ προτερȣ. τις δε μετα ταυτα ὁ μη βȣλομενος ἀνθρωπος λαβειν την γυναικα τȣ ἀδελφȣ ἑαυτȣ, ἡ ὁ ἐν ταις αἱρεσεσι λογος, μη βȣλομενος την τιμησασαν ψυχην τον προτερον ἀνδρα, και την μνημην τȣ προτερȣ ἀνδρος παραδεξαϑαι; καθ' ȣ̓ ἀναβαινει ἡ γυνη τȣ ἀδελφȣ αὐτȣ ἐπι την πυλην, περι ἡς λελεκται το· αὐτη ἡ πυλη τȣ κυριȣ, δικαιοι εἰσελευσονται ἐν αὐτῃ, και ἀναβαινει ἐπι την γερȣσιαν, και διαμαρτυρεται περι τȣ μη βȣλομενȣ ἀνας-ησαι σπερμα τῳ ἀδελφῳ αὐτȣ ἐν Ισραηλ, μηδε τιμησαι τον τȣ θεȣ Μωσεως νομον· ἐπαν ȣ̓ν ἡ γερȣσια πυθηται τȣ τοιȣτȣ ἀνθρωπȣ εἰ ἀληθη περι αὐτȣ λεγει ἡ γυνη, και ȣ̓ βȣλεται ἐξανας-ησαι σπερμα τῳ ἀδελφῳ αὐτȣ· τοτε προσερχεται ἡ γυνη τȣ τεθνηκοτος ἐναντιον της γερȣσιας, και ὑπολυει το ὑποδημα το ἐν ἀπο τȣ ποδος αὐτȣ ἱνα κἀν ᾖ ὑποδεδεμενος το χρις-ȣ ὀνομα ὑπολελυμενος τε ᾖ το τȣ θεȣ ὀνομα, και δια τȣτο γε ȣ̓κ ἐνδοξως ȣ̓δε ἀληθως το χρις-ȣ φορων ὀνομα. ἐμπτυει δε και εἰς προσωπον τȣ τοιȣτȣ ἡ γυνη, και ὀνειδιζει ὡς ἀνθρωπῳ αὐτῳ, και ȣ̓ βȣληθεντι θεοποιηθηναι ἐκ τȣ καρποφορησαι. και φησιν ȣ̓τω παντι ἐς-εϑαι τῳ μη οἰκοδομησαντι τον οἰκον τȣ ἀδελφȣ αὐτȣ, τȣ εὐαγγελικȣ λογȣ, ὁ νομικος ἐς-ι και προφητικος, και ἀλλο ὀνομα ȣ̓χ ἑξει ὁ μη οἰκοδομων το ὀνομα αὐτῳ παρα τοις ἰσραηλιταις, ἡ τȣτο, ὁτι οἰκος ἐς-ιν ȣ̓τος τȣ ὑπολυθεντος το ὑποδημα. πας ȣ̓ν ὁ ἐν αἱρεσεσι, μαλις-α ταις διακοπτȣσαις την θεοτητα, και τον νομον ἀπο τȣ εὐαγγελιȣ χωριζȣσαις καλινδȣμενος, οἰκος ἐς-ι τȣ ὑπολυθεντος ὑποδημα, ἐμπτυομενος εἰς προσωπον, και ὑπολυομενος το ἐν ὑποδημα. και τριτην δε τοιαυτην

ὑπο-

cum eaque habitavit, & ex nomine defuncti, fructus, ac proles, atque infans, & fœtus extitit: nam juxta spiritualem legem omnia nominat evangelium; nec postquam advenit lex evangelii, defuncti nomen obliteratum est; in vero sedenim Israel, prioris nomen servatur. Quinam autem postea homo ille est fratris sui uxorem assumere nolens, nisi hæreticorum doctrina, animam, quæ priori suo viro, priorisque viri memoriæ honorem exhibuit, admittere recusans? adversus quam fratris ipsius uxor ad portam ascendit, de qua dictum est: *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam*, & ad senatum ascendit, eumque denuntiat, qui fratri suo semen in Israel suscitare non vult, neque Dei legi per Moysem traditæ honorem impertiri. Postquam ergo ab hujusmodi homine quæsiverit senatus, an vera de eo referat mulier, & fratri suo semen suscitare nolit; tunc defuncti uxor coram senioribus accedit, alterumque ex ipsius calceamentis ab ejus pede solvit; ut etiamsi nomine Christi fuerit subligatus, Dei nomine exuatur, propterea que neque honorifice, neque vere Christi nomen gerat: quin & hominis ejusmodi faciem conspuit mulier, eumque incessit dicteriis, ut hominem, & per fœtus editionem Deum fieri nolentem; atque ita unicuique futurum esse ait, qui non ædificaverit domum fratris sui, doctrinæ nempe evangelicæ, quæ legalis eadem & prophetica est; ac aliud non obtinebit nomen, qui fratris sui nomen apud Israelitas non ædificavit, quam illud, eum scilicet esse domum discalceati. Quisquis ergo in hæresibus, ac iis præsertim, quæ divinitatem dividunt, ac legem ab evangelio dirimunt, volutatur, *domus* ille est *discalceati*, in faciem consputus, & altero calceo exutus. Tertia hæc præterea in huncce locum nobis succurrit cogitatio, quam paucis exponemus. Mulier quidem dicta est Sapientia propter illud: *Quæsivi sponsam mihi eam assumere*; ipsaque amanda est, juxta id,

ὑπονοιαν εἰς τον τοπον ἐξεδεξαμεθα, ἡν δια βραχεων ἐρȣμεν· γυνη μεν ἡ σοφια εἰρηται δια το· ταυτην ἐζητησα νυμφην ἀγαγεσθαι ἐμαυτῳ, και ἐραν δει κατα τον εἰποντα Σαλομωνα· ἐρασθητι αὐτης, και τηρησει σε. ἀνηρ δε αὐτης, ὁ σοφος. ἐαν ȣν ὁ σοφος μη γεννησας τινας ἐκ της σοφιας ἀπαλλαγῃ τȣ βιȣ, ὁ κατοικησας μετ' αὐτȣ ἀδελφος, και ἐν τοις αὐτοις ἀναπαυσαμενος λογοις, πρεσβευετω των αὐτων, ἱνα γεννηθῃ ἐκ της σοφιας ὁ κλεος περιποιησων τῳ ἀπαλλαγεντι της συμβιωσεως τον καρπον παραςησαι· εἰ δε μη βȣλοιτο πρεσβευσαι ὁ καταλειπομενος ἀδελφος των λογων, ἀτιμασθησεται ὑπο της σοφιας ἐξ ἡμισειας αὐτον ὑπολυȣσης· ȣτε γαρ ȣχ ὑπολυθησεται ὁ τοιȣτος, ȣτε τελειως ὑπολυθησεται. εἰς δε κατασκευην τȣ τον νομον ἀνδρα λεγεσθαι κατα την γραφην γυναικος, της ψυχης, παραθησομεθα τα ἀπο της προς Ῥωμαιȣς ȣτως ἐχοντα· ἡ ἀγνοειτε, ἀδελφοι· γινωσκȣσι γαρ νομον λαλω· ὁτι ὁ νομος κυριευει τȣ ἀνθρωπȣ ἐφ' ὁσον χρονον ζῃ; και τα ἑξης, ἑως τȣ· γενομενην ἀνδρι ἑτερῳ. εἰρηται δε πλειονα ἡμιν εἰς τον τοπον, διηγȣμενοις το χωριον τȣ της προς Ῥωμαιȣς ἐπιςολης ἐν τοις εἰς αὐτην ἐξηγητικοις.

Ταυτα μεν εἰ και μετα παρεκβασεως λελεχθαι δοκει, εἰρησθω εἰς σαφηνειαν τȣ παρα Μωσει νομȣ, ȣ μνησθεντες οἱ Σαδδȣκαιοι ἐπυθοντο τȣ σωτηρος λεγοντες το· Μωσης εἰπεν, ἐαν τις ἀποθανῃ μη ἐχων τεκνα, και τα ἑξης. φερε δε μετα ταυτα τα ἀλλα τȣ εὐαγγελιȣ ἐξετασωμεν τα ἀπο τȣ· ἠσαν δε παρ' ἡμιν ἑπτα ἀδελφοι, και ὁ πρωτος γημας ἐτελευτησε, και τα ἑξης ὁ μεν Ησαΐας ἐν τῃ προφητειᾳ φησιν· ἐπιληψονται ἑπτα γυναικες ἀνθρωπȣ ἑνος λεγȣσαι, τον ἀρτον ἡμων φαγωμεθα, και τα ἱματια ἡμων περιβαλωμεθα, πλην το ὀνομα το σον κεκλησθω ἐφ' ἡμας. ἀφελε τον ὀνειδισμον ἡμων· οἱ δε προσελθοντες Σαδδȣκαιοι τῳ σωτηρι, το ἀναπαλιν τῃ προφητειᾳ φασι περι ἀνδρων ἑπτα γαμησαντων μιαν γυναικα· πλασμα δε δοκει μοι εἶναι το προβλημα αὐτων, προθεμενων δια τȣ πλασματος τον

quod a Salomone dictum est: *Dilige eam & conservabit te*: vir autem ipsius Sapiens est. Quod si ergo nullo ex Sapientia genito fœtu, ex hac vita decesserit Sapiens, qui cum ipso una habitaverit frater, in eademque conquieverit doctrina, eidem præsit, ut ex Sapientia nascatur aliquis gloriam ei conciliaturus, qui ex hoc convictu fœtu non relicto excesserit. Quod si relictus frater doctrinæ huic præesse, eamque tueri noluerit, ignominia afficietur a Sapientia ipsum dimidia tantum ex parte excalceante: nec enim non excalceabitur ejusmodi homo, neque omnino excalceabitur. Ut autem legem virum mulieris, animæ scilicet, ex scriptura dici probemus, hunc ex epistola ad Romanos proponemus locum, qui ita se habet: *An ignoratis, fratres, (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit?* & cætera, usque ad id: *Si fuerit cum alio viro*: Plurima autem a nobis in hunc locum dicta sunt, cum in nostris in epistolam ad Romanos commentariis ipsum interpretaremur.

33. Quamvis autem hæc per digressionem a nobis videantur esse dicta, ad elucidandam tamen Mosaicam legem prolata sint, quam citantes Sadducæi Servatorem interrogabant dicentes: *Moyses dixit: Si quis mortuus fuerit non habens filium*, & reliqua. Agedum vero reliquam post illa evangelii partem enucleemus, quæ inde orditur. *Erant autem apud nos septem fratres, & primus uxore ducta, defunctus est*, & quæ sunt deinceps. Isaias quidem ait in prophetia: *Apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantummodo invocetur nomen tuum super nos, aufer opprobium nostrum.* Accedentes autem ad Servatorem nostrum Sadducæi, de septem viris, qui unam duxerant uxorem, prophetiæ contraria dicunt: figmentum autem videtur esse quæstio eorum, quibus id propo-

περι ἀναςασεως ἀθετησαι λογον, και οἰηθεντων ἀκολυθειν τη ἀναςασει το ἑκαςον των ἀνιςαμενων την αὐτην ἐχειν σχεσιν προς ὡς εἰχεν ἐν τῳ βιῳ τυτῳ, ἱν᾽ ὁ μεν ἀνηρ ἀπολαβη και την γυναικα μετα τυ τυχειν ἀναςασεως· ὁ δε πατηρ μεινη ἐν τη σχεσει τη προς τον υἱον, και ὁ ἀδελφος προς τον ἀδελφον. ἠγνοων δε ἀρα ὁτι ὁ δημιυργος παντα ποιων προς το χρησιμον, ὁπυ μεν γενεσις ἐςι και φθορα πεποιηκεν ἀναγκαιως τας τοιαυτας σχεσεις, ἱν᾽ ὁ μεν τις ᾐ ἀνηρ δια γυναικος διακονυμενος παιδων γενεσει· οἱ δε γεννωμενοι σχωσι τι ἐκ της δια των αὐτων γενεσεως συγγενες, ὀντες ἀδελφοι· γενεσεως δε ἐργον ἠν και πατηρ και υἱος, και μητηρ και θυγατηρ. εἰ ὑν ἐν τη μακαριοτητι οἱ γερως ἀξιυμενοι δια τον ἐνεςηκοτα αἰωνα ἐν ᾡ καλως ἐβιωσαν, ἐν ἐκεινῃ ἐσονται τῃ ζωῃ, και ὑδεις των μη ἀγωνισαμενων ἐνταυτα καταξιυται της ἐκ νεκρων ἀναςασεως, δηλονοτι ὡν ἐνταυτα δια γενεσιν χρεια ἠν, ταυτα ὑκ ἐςαι ἐκει· ὑδεν γαρ παρελκον ὁ θεος ποιει, ὑδε ματην τι παρ᾽ αὐτῳ γινεται. ἐχρην δε ὁραν τυς Σαδδυκαιυς το ἀκολυθον αὐτων τῃ ὑπονοιᾳ περι τυ ἑκαςον ἀποληψεσθαι την ἑαυτυ γυναικα, ὁτι παλιν ἐκει τεκνογονιαι και παιδων γενεσεις, και θανατοι. εἰ δε ταυτα, και νοσοι· εἰ δε γενεσεις, και νηπιοτητες και προβασεις ἀπο νηπιοτητος ἐπι το συμπληρυσθαι διαλεκτον, και ὑςερον τον λογον, και ἐν τη συμπληρωσει τυ λογυ κακιαν, και μολις ποτε παλιν ἀρετην ἐν ὀλιγοις τοις ζητυσιν αὐτην εὑρισκεσθαι. τ-των δε τι ἀν εἰη ματαιοτερον; και βελτιον γε ἐςι μη εἶναι ἀναςασιν, τυ τοιαυτην εἶναι ὁποιαν ὑπενοων οἱ Σαδδυκαιοι, ὑπολαμβανοντες ἀκολυθειν τη ἐκ νεκρων ἀναςασει το ἀπολαμβανειν ἑκαςον την γυναικα. ᾧ ἀκολυθον ᾐ και

ἑκαςον

situm est, ut per fictionem doctrinam de resurrectione subvertant, quique ex resurrectione consequi existimant, ut unusquisque resurrectorum eandem habeat affinitatem ac habitum cum quibus in hac vita habuit, adeo ut uxorem suam, postquam resurrexerit, vir recipiat; pater autem in eodem erga filium habitu, & frater erga fratrem perseveret. At rerum omnium opificem, cum res quasque ad utilitatem compararet, ubi ortus foret & interitus ejusmodi habitus necessario invexisse nesciebant, ut aliquis sit vir ad liberorum procreationem ab uxore adjutus; qui autem inde geniti sunt, quod ex iisdem nati fuerint, aliquam habeant consanguinitatem, invicem nempe fraternitate conjuncti; generationis autem opus erat pater & filius, & mater ac filia. Si ergo hanc adipiscentur vitam, qui propter præsens hocce sæculum, in quo recte vixerant in beatitudine præmio digni censentur, neque quisquam a mortuis consequitur, ut resurgat, qui hic non decertaverit, manifestum sane est, quibus propter generationem hic opus erat, ea illic minime futura; nec enim supervacaneum quidquam facit Deus, neque frustra quidpiam ab illo producitur. Considerassent Sadducæi quid ex hac sua opinione foret consectarium, cum uxorem suam assumpturum unumquemque arbitrabantur; futuras nimirum ibi liberorum procreationes, infantium ortus & mortes; ac si hæc admittantur, morbos quoque: si genituræ etiam, infantiam, & ab infantia ad loquelæ perfectionem progressum, ac rationem denique, & dum perficitur ac completur ratio, malitiam, & vix aliquando rursum virtutem in paucis iis, qui illam reperire satagunt: quo quid insanius esse potest? Ac satius quidem est resurrectionem non esse, quam qualem sibi fingebant Sadducæi, resurrectioni a mortuis consectarium esse putantes uxorem suam quemque recipere; unde & ea omnia, quæ diximus, fu-

ἑκαςον των εἰρημενων ἐσεσθαι. εἴπερ ὖν καινος αἰων ἐςιν ἐλπιζομενος, και γη καινη, και ὡς ὠνομασεν Ἡσαΐας, ὐρανος καινος, και γη καινη, και ὡς ἐν τῳ εὐαγγελιῳ γεγραπται, ποτηριον καινης διαθηκης, ἀπο ἀμπελυ οἶμαι καινης, ἑτεροια δει εἶναι παντα τα της ἐκεισε ζωης, και ἀληθως μακαρια. ὡσπερ δε, ὡς ὁ λογος ἀπεδειξεν, ἠκολυθησε τῳ εἶναι γυναικα και ἀνδρα, το ἐσεσθαι και τεκνα πατερων, και ἀδελφυς ἀδελφων, και μητερας των γεννωμενων· ὑτω μηποτε ἀκολυθει τῳ μη εἶναι γυναικα ἡ ἀνδρα, το μηκετι ἐσεσθαι πατερα και μητερα, και ἀλληλων τινας ἀδελφυς, ταχα ὐ περι μελλοντων μονον, ἀλλα και των παρελυθοτων; ἐκει γαρ ὐκετι τυ κατα σαρκα γενυς ἐςαι μνημη παρα τοις εὐλογως ἀκυουσι τυ· μη μνημονευετε τα πρωτα, και τα ἀρχαια μη συλλογιζεσθε· ἰδυ ποιω καινα παντα· και κατα τυτο ἐν τῳ μελλοντι αἰωνι ὐ χρηματισει πατηρ τῳ Αβρααμ ὁ Θαῤῥα, ὐδε τυ Ισμαηλ, και των ἀπο Χεττυρας ὁ Αβρααμ, ταχα δε ὐδε τυ Ισαακ· τα γαρ ἀρχαια παρηλθε· και τοτε λεχθησεται το· ἰδυ γεγονε καινα παντα. εἰ δε ἐςιν ἀλλος τις παρα το κατα σαρκα ἀδελφος, και ἑτερως παρα τα ἐν γενεσει πραγματα πατηρ και υἱος, ὐκετι δια γυναικος, ὐδε δι᾽ ἀσχημονων μερων τυ σωματος, ἀλλα ἀναλογον τῳ και τον σωτηρα υἱον εἶναι τυ θευ, ἐπιςησει ὁ δυναμενος τα τηλικαυτα ὀρθως ζητειν, χωρησας το παντα ἐρευνων πνευμα και τα βαθη τυ θευ. ἐγω δε ὐ μονον ἐπι τυτων το ἑτεροιον, και ὡσπερ ὁμωνυμον παραλαμβανω, λεγω δε ἀδελφυ και πατρος και υἱυ, ἀλλα και περι γυναικος και ἀνδρος· ἐν γαρ τῃ ἀναςασει των νεκρων ἀληθες και το· ὐτε γαμυσιν, ὐτε γαμιζονται, ἀλλ᾽ εἰσιν ὡς οἱ ἀγγελοι ἐν τῳ ὐρανῳ. ἀληθες δε και το ὡς ἐν παραβολῃ εἰρημενον περι ἑτεροιυ παρα τυς ἐπι γης γαμυς, ἐν τῳ. ὡμοιωθη ἡ βασιλεια των ὐρανων ἀνθρωπῳ βασιλει, ὁςις

ποιων

tura esse sequebatur. Quod si novum ergo sæculum speratur, &, ut dixit Isaias, *cœli novi, & terra nova,* & ut in evangelio scriptum est, *calix novi testamenti*, a nova opinor vite expressus, diversa profecto esse oportet, & vere beata, quæcumque ad vitam illic traducendam pertinebunt. Quemadmodum autem, ita ut ipsum delaravit Verbum, ex eo, quod uxor & vir forent, patrum quoque filios esse sequebatur, & fratres fratrum, & natorum matres; nonne pari ratione ex eo, quod neque uxor sit, neque vir, sequitur quoque nec patrem, nec matrem, nec quosquam fratres invicem futuros; atque id fortasse non quoad futura solum, sed & quoad præterita? Illic enim nulla cognationis secundum carnem apud eos erit mentio, qui hoc recte intelligunt: *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini; ecce ego facio nova omnia*; & juxta illud in futuro sæculo Abrahami pater non dicetur Thare; neque Ismaelis, aliorumque, qui ex Cetura Abrahamo nati sunt, nec Isaaci fortasse Abraham; antiqua enim obsoleta sunt; & tunc fortasse dicetur: *Ecce facta sunt omnia nova.* An autem aliquo alio, quam secundum carnem modo frater aliquis est, & alio aliquo, quam per generationem modo pater & filius, non mulieris ope, neque obscœnarum corporis partium, sed quomodo pro rata Dei filius est Sospitator, animadvertet, qui hæc recte investigare ac rimari poterit, & *spiritus omnia scrutantis etiam profunda Dei* capax fuerit. Ego vero non diversum in his aliquid duntaxat, & quasi æquivocum intelligo, de fratre, & patre, ac filio loquor, sed in uxore etiam ac viro. *In resurrectione enim* mortuorum verum illud est, *neque nubunt, neque nubuntur, sed sunt sicut angeli Dei in cœlo*; verum quoque & illud, quod quasi in parabola de nuptiis, ab iis, quæ supra terram fiunt, plane diversis dictum est hoc loco: *Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui*

faciens

ποιων γαμȣς τῳ υἱῳ αὐτȣ, και τα ἑξης, και ἐν τῳ· τοτε ὁμοιωθησεται ἡ βασιλεια των ȣ̓ρανων δεκα παρθενοις, αἱ τινες λαβȣσαι τας λαμπαδας αὐτων, και τα ἑξης. ȣ̓κȣν ὁ υἱος τȣ βασιλεως ἐν τῃ ἀναςασει των νεκρων γαμει γαμον παρα παντα γαμον, ὁν ὀφθαλμος εἰδε, και ȣ̓ς ἠκȣσε, και ἐπι καρδιαν ἀνθρωπȣ ἀνεβη. και ἐςιν ὁ σεμνος και θειος ἐκεινος και πνευματικος γαμος ἐν ἀῤῥητοις ῥημασιν ἁ μη ἐξεςιν ἀνθρωπῳ λαλειν. ζητησει δε τις εἰ ἀναλογον τῳ ἐν τῃ ἀναςασει των νεκρων τȣ νυμφιȣ γαμῳ εἰσι και ἀλλοι γαμοι, ἡ ἐν τῃ ἀναςασει των νεκρων μονος ὁ νυμφιος ὁ νυμφιος καταργησας παντα γαμον, γαμει γαμον, ȣ̓χ ὁπȣ ἐσονται οἱ δυο εἰς σαρκα μιαν, ἀλλ' ὁπȣ κυριωτερον ἐςιν εἰπειν ὁτι ἐν πνευμα εἰσιν ὁ νυμφιος, και ἡ νυμφη. ἀλλ' ὁρα μηποτε ὀλισθῃς ἀκȣων τοιȣτων λογων, προς το την περι των αἰωνων μυθοποιΐαν ἀῤῥενων και θηλειων παραδεξασθαι κατα τȣς ἀναπλασαντας τας συζυγιας αὐτων ȣ̓δαμως ὑπο των ἱερων γραμματων δηλȣμενας.

Επει ȣ̓δεμιας τροπολογιας δειται το πυσμα των Σαδδȣκαιων περι των ἑπτα ἀδελφων ἐσχηκοτων μιαν γυναικα, φερε κατανοησωμεν τȣς τȣ σωτηρος περι ταυτα λογȣς, ἐν οἱς φησι. πλανασθε μη εἰδοτες τας γραφας, μηδε την δυναμιν τȣ θεȣ· ἐν γαρ τῃ ἀναςασει ȣ̓τε γαμȣσιν, ȣ̓τε γαμιζονται, ἀλλ' εἰσιν ὡς οἱ ἀγγελοι ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ. προς τȣτο δε ζητησει τις τοιαυτα· ὁ λεγων σωτηρ τοις Σαδδȣκαιοις· πλανασθε μη εἰδοτες τας γραφας, μηδε την δυναμιν τȣ θεȣ, ἐμφαινει κατα τας γραφας, παριςασθαι το, ἐν τῃ ἀναςασει των νεκρων μη εἰναι γαμȣς, ἀτε των ἀναςησομενων τοις ἐν ȣ̓ρανῳ ἀγγελοις παρ' οἱς ȣ̓κ ἐςι γαμος· ποια ȣ̓ν γραφη δηλοι ὁτι ἐν τῃ ἀναςασει ȣ̓τε γαμȣσιν ȣ̓τε γαμιζονται; και πȣ τȣ νομȣ ἡ των προφητων μανθανομεν περι των ἀναςησομενων ὁτι ἐσονται ὡς οἱ ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ ἀγγελοι; σαφως γαρ τοιαυτα ἐν τῃ παλαιᾳ γραφῃ ȣ̓χ εὑρισκομεν· κατα μεν

τον

faciens nuptias filio suo, & reliqua; & hoc item loco: *Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas*, & reliqua. In resurrectione ergo mortuorum matrimonium contrahit regis filius super omne matrimonium quod oculus vidit, & auris audivit, & in cor homins ascendit; & ex iis verbis arcanis, *quæ non licet homini loqui* venerandum illud est, & divinum, ac spirituale matrimonium. Quæret autem aliquis, an quale est in mortuorum resurrectione sponsi matrimonium, talia sint & alia matrimonia; an in mortuorum resurrectione sponsus solus omni abrogato matrimonio ipse matrimonium contrahit, non quo duo erunt in carne una, sed quo uno unum spiritum sponsum, sponsamque futuros dicere magis consentaneum est. At ejusmodi sermones audiens, cave ne usque adeo aberres, ut fabulosum illud de masculis ac fœminis Æonibus figmentum admittas, juxta eorum doctrinam, qui ipsorum Syzygias in sacris libris nequaquam apparentes confinxerunt.

34. Quoniam Sadducæorum de septem fratribus, qui unam habuerunt uxorem, quæstio nullam desiderat tropologiam, agedum Servatoris circa eam rem sermones expendamus, in quibus ait: *Erratis nescientes scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur: sed sunt sicut angeli Dei in cœlo.* Ad id autem proposuerit aliquis ejusmodi quæsitum: Sospitator Sadducæis dicens: *Erratis nescientes scripturas, neque virtutem Dei*, id in scripturis doceri declarat, in resurrectione mortuorum nuptias non futuras, utpote angelis, qui in cœlo sunt, & apud quos nullæ sunt nuptiæ, similibus iis futuris, qui resurgent; quænam ergo docet scriptura in resurrectione neque nupturos, neque nuptum iri? & quonam in loco vel legis, vel prophetarum discimus similes angelis cœli futuros, qui resurgent? id enim in veteri

scriptu-

τον Λȣκαν· τȣτο ȣ ζητηθησεται, αναγραψαντα τον σωτηρα ειρηκεναι· οἱ υἱοι τȣ αἰωνος τȣτȣ γεννωσι, και γεννωνται. γαμȣσι, και γαμισκονται, και ἑξης, και μη ειποντα ἐν τῳ τοπῳ τȣτῳ τι προς τȣς Σαδδȣκαιȣς, και περι τȣ ἐν ταις γραφαις ταυτα δηλȣσθαι. κατα δε τον Ματθαιον ζητηθειη ἀν, ὁμοιως δε και κατα τον Μαρκον· κατ᾽ αὐτον γαρ ἀποκριθεις ὁ Ιησȣς ειπε τοις Σαδδȣκαιοις· ȣ δια τȣτο πλανασθε μη γινωσκοντες τας γραφας, μηδε την δυναμιν τȣ θεȣ; ὁταν γαρ ἐκ νεκρων ἀναςωσιν, ȣτε γαμȣσιν, ȣτε γαμισκονται, ἀλλ᾽ εισιν ὡς οἱ ἀγγελοι οἱ ἐν τοις ȣρανοις. ἑκαςος μεν ȣν των ἐπιςησαντων τῃ ἐπαπορησει ἡμων, ζητειτω ἀπο των γραφων παριςαμενα τα ὑπο τȣ σωτηρος ειρημενα περι των μετα την ἀναςασιν· ἡμεις δε τοιαυτα φησομεν, ὁτι περιεχȣσι ταυτα αἱ γραφαι, ȣκ αὐτολεξει, ȣδ᾽ ὡςε τοις τυχȣσι νοηθηναι, ἀλλ᾽ ἐν τροπολογιᾳ· σκιαν γαρ ἐχων ὁ νομος των μελλοντων ἀγαθων, και νομοθετησας τινα περι γυναικων και ἀνδρων, και διηγησαμενος γαμȣς δικαιȣς, ȣ περι τȣτων προηγȣμενως λεγει ἁ ἐκ της προχειρȣ λεξεως ἐκλαβοι τις ἀν, ἀλλα περι ὡν και ἡμεις προαπεφηναμεν, παραθεμενοι τα περι τȣ γαμȣ τȣ σωτηρος ἐσομενȣ ἐν τῳ μελλοντι αἰωνι. οἱον Αβρααμ δυο υἱȣς ἐσχεν, ἑνα ἐκ της παιδισκης, και ἑνα ἐκ της ἐλευθερας· και ὁ μεν ἐκ της παιδισκης, κατα σαρκα γεγενηται· ὁ δε ἐκ της ἐλευθερας, δια της ἐπαγγελιας, ȣ παντως ςηναι με δει ἐπι τȣ αἰσθητȣ γαμȣ της ἐλευθερας, και της προς την παιδισκην κοινωνιας, ταυτα γαρ ἐςιν ἀλληγορȣμενα. ἀλλ᾽ ει και ἑνεκεν τȣτȣ καταλειψει ἀνθρωπος τον πατερα και την μητερα αὐτȣ, και προσκολληθησεται προς την γυναικα αὐτȣ, και ἐσονται οἱ δυο εις σαρκα μιαν, ȣχ ȣτως ἀκȣςεον τȣ λεγομενȣ, ὡς ȣδεν μυςηριον δηλȣντος. το γαρ μυςηριον τȣτο μεγα ἐςι, και ὡς Παυλος φησιν εις Χριςον και εις την ἐκκλησιαν ἀναφερομενον· και προ βραχεος δε ἐκθεμενοι τον περι της γαμȣμενης τῳ ἀδελφῳ τȣ

τετελευ-

ſcriptura aperte non reperimus. Illud quidem apud Lucam minime quæretur, a quo Servatorem noſtrum dixiſſe ſcriptum eſt: *Filii hujus ſæculi generant & generantur; nubunt & traduntur ad nuptias*, & reliqua; non quidquam autem, quod ad Sadducæos pertineat, quodque hæc in ſcripturis doceri adſtruat. At apud Matthæum id ſane quæri poſſit, ſimiliter quoque & apud Marcum; nam juxta ipſum reſpondens Jeſus dixit Sadducæis: *Nonne ideo erratis non ſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei? Cum enim a mortuis reſurrexerint, neque nubent, neque nubentur, ſed ſunt ſicut angeli in cœlis.* Quiſquis ergo ad dubitationem noſtram attenderit, ea requirat in ſcripturis, quæ dicta a Servatore de rebus poſt reſurrectionem futuris probent ac confirment: talia autem non dicemus, hæc non ipſis quidem verbis, neque ita ut a quibuslibet deprehendi, & adverti queant, ſed tropologice in ſcripturis contineri: *Cum enim umbram habeat lex futurorum bonorum*, & nonnulla de uxoribus & viris præceperit, & de legitimis nuptiis diſſeruerit; & de iis præcipue non loquitur, quæ ex præſentibus verbis intelligi queant, ſed iis, quæ ſupra a nobis commemoratæ ſunt, cum quæ ad Soſpitatoris nuptias in futuro ſæculo futuras pertinent, proponeremus: ut puta, *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera; & qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt; qui autem de libera, per promiſſionem*; non ſenſili cum libera matrimonio, neque habitæ cum ancilla conſuetudini mihi adhærendum eſt; hæc enim allegorice dicta ſunt. Sed & ſi *propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una*, non hæc ita intelligenda ſunt, quaſi nullum myſterium ſignificent; *myſterium enim hoc magnum eſt*, &, ut ait Paulus, ad Chriſtum & ad eccleſiam pertinens, ac eccleſiam pertinens: ac paulo ſuperius cum legem de muliere viri ſui defuncti fratri nubente exponeremus,

legis

τετελευτηκοτος ἀνδρος αὐτης, ὡς ἐδυνηθημεν ἐξητασαμεν το βȣλημα τȣ νομȣ. εἰσι δε και ἀλλοι μυριοι περι γυναικος και ἀνδρος νομοι, ὡς περι τȣ βιβλιȣ τȣ ἀποςασιȣ, και περι των δυο γυναικων ἑνι ἀνδρι γινομενων, μιας μεν ἀγαπωμένης, ἑτερας δε μισȣμενης, και περι της γαμȣμενης αἰχμαλωτȣ τῳ αὐτης ἐρασθεντι, γαμȣμενης δε μετα το ξυρασθαι, και ἐν πενθικοις κλαυσαι τον πατερα και την μητερα αὐτης: ὡν ἑκαςος το σεμνον, και θειον ἐχει ἐν τῃ ευρισκομενῃ ἀληθινῃ τροπολογιᾳ. εἰ τις ȣν ἀναγινωσκων τον νομον, και τα περι γαμων, γυναικων, και ἀνδρων, διεξερχομενος οἰεται μηδεν πλεον των ὑπο τȣ γραμματος σημαινομενων δηλȣσθαι, πλαναται μη εἰδως τας γραφας, μηδε την δυναμιν τȣ θεȣ.

Ζητησαι δ' ἀν τις εἰ, πλανασθε μη εἰδοτες τας γραφας, λεγομενον τοις Σαδδȣκαιοις, μη προσιεμενοις ἀλλην γραφην ἠ την νομικην, ἀναφοραν ἐχει και ἐπι ἑτερας παρα τον Μωσεως νομον γραφας. ὁ μεν ȣν τις φησει και αὐτο τȣτο ἐγκαλεισθαι τȣς Σαδδȣκαιȣς, ὁτι μη προσιεμενοι τας ἑξης τῳ νομῳ γραφας, πλανωνται μη εἰδοτες αὐτας· ἑτερος δε ἐρει, ἀρκει προς το την πλανην ἐλεγχεσθαι των Σαδδȣκαιων, το μη εἰδεναι αὐτȣς τας κατα Μωσεα γραφας τῳ μη ἐκλαμβανειν τον ἐν ταυταις θειον νȣν. δυο μεντοιγε πραγματα φησι μη εἰδεναι τȣς Σαδδȣκαιȣς, ἐν μεν τας γραφας, ἑτερον δε την δυναμιν τȣ θεȣ, ἀφ' ἡς δυναμεως τα της ἀναςασεως γινεται, και ἡ καινη ἐν αὐτῃ ζωη. δυναται δε τις το μηδε την δυναμιν τȣ θεȣ εἰδεναι λεγεσθαι τȣς Σαδδȣκαιȣς ἀναφερειν ἐφ' ἑαυτον τον σωτηρα· ἐπειπερ Χριςος θεȣ δυναμις ἐςι, και θεȣ σοφια, και ἠγνοȣν αὐτον οἱ Σαδδȣκαιοι, ὡς μη εἰδοτες τας περι αὐτȣ γραφας, μηδε οἱα διακονησεται τῃ ἐκ νεκρων ἀναςασει των σωθησομενων. ὁ δε μη ἀρεσκομενος τῳ δια της τροπολογιας λυεσθαι το περι τȣ· πλανασθε μη εἰδοτες τας γραφας, μηδε την δυναμιν τȣ θεȣ, ἐπι-

πορη-

egis sensum pro virili rimati sumus. Sexcentæ au-em aliæ de viro & uxore leges prostant; qualis illa st de libello repudii; & illa de duabus mulieribus, uas habet unus vir, quarum diligitur altera, altera dio habetur: & illa quoque de captiva, quæ ei nu-it, a quo fuerit amata, nubit autem postquam rasa st, & lugubri ornatu patrem suum & matrem luxit c deflevit; quarum legum unaquæque sanctum ali-uid ac divinum in vera tropologia continet, post-uam semel reperta est. Si quis ergo legem evol-'ens, & quæ de matrimonio mulierum ac virorum cripta sunt legens, non aliud, quam quod littera ignificat ostendi ac reperiri existimet, *errat nesciens* *ripturas*, *neque virtutem Dei.*

35. Atenim quæret aliquis, an verba hæc: *Erra-is*, *nescientes scripturas*, quæ Sadducæis aliam scriptu-am a legali non admittentibus dicta sunt, ad alias lege Moysis scripturas referri possint. Ob idipsum rgo accusari Sadducæos dicet aliquis, quod, cum cripturas, quæ legem sequuntur, non admittunt, rrent nescientes ipsas: at respondebit alter ad hoc, it Sadducæorum coarguatur error, sufficere, ut Moysis ignorent scripturas, propter ignoratos illis ensus divinos, qui in iis delitescunt. Duo porro a adducæis ignorari dicit, unum quidem, ipsas scri-pturas; alterum autem, virtutem Dei; a qua virtute & ipsa resurrectio, & nova in ea vita perficitur. Quod autem virtutem Dei ignorare dicuntur Saddu-cæi, ad se ipsum Servatorem referre poterit pronun-iare aliquis; quandoquidem *Christus Dei virtus est*; *& Dei sapientia*, nec ipsum cognoscebant Sadducæi, itpote, quæ de ipso scripta sunt, nescientes, neque quantum conferet ad eorum a mortuis resurrectio-nem, qui salutem consequentur. Cui autem ortæ nujus super illo loco dubitationis: *Erratis nescientes scripturas*, *neque virtutem Dei*, per tropologiam so-

πορημενον, δυειν θατερον ποιησει, η απιςησει τοις εκκειμενοις ρητοις, ως ε καλως αναγεγραμμενοις, τω μη αν τον σωτηρα τα μη γεγραμμενα ειρηκεναι ως γεγραμμενα, η τολμησει απιςησαι ως εκ αληθευσαντι τω Ιησε· και τριτος δ' αν τις επι τες αποκρυφες καταφυγων λογες, ενθα δοκει σαφεςερον τα περι της μακαριας γεγραφθαι ζωης, φησει επ' εκεινες την αναφοραν ειναι των ενταυτα γεγραμμενων. εν τω· πλαναθε μη ειδοτες τας γραφας. και ορα ει μη πανταχοθεν ατοποις περιπεσειται δια το φευγειν την τροπολογιαν· ειτε γαρ τη γραφη απιςει, παρα τον εκκλησιαςικον ποιησει λογον· ειτε τω Ιησε, ως κατα σαρκα Ιεδαιος το τοιετο ποιησει· ειτε επι τες αποκρυφες καταφευξεται, εκ επι ομολογεμενον πραγμα παρα τοις πεπιςευκοσιν ελευσεται. διοπερ εμοι εκ αλλως φαινεται δυνασθαι λυεσθαι το· πλαναθε μη ειδοτες τας γραφας, μηδε την δυναμιν τε θεε· εν γαρ τη αναςασει, ετε γαμεσιν, ετε γαμισκονται, η δια της αναλογον κειμενης αλληγοριας παρα τω αποςολω εν τη προς Γαλατας επιςολη, περι παιδισκης και ελευθερας, αποδοθησομενης και εις τας λοιπας γραφας ενθα περι ανδρος και γυναικος λελεκται τι. και ωσπερ πλανωνται οι, δια το μη τροπολογειν τα προφητικα, οιομενοι μελλειν ημας μετα την αναςασιν εσθιειν και πινειν σωματικα βρωματα, επει αι λεξεις των γραφων τοιαυτα περιεχεσιν· ετως και τα περι γαμων γεγραμμενα και ανδρων και γυναικων τηρεντες επι τε ρητε, και οιομενοι συνεσιαις ημας και τοτε χρησεσθαι, δι' ας εδε σχολαζειν εςι τη προσευχη δυνατον, εν μολυσμω πως οντων και ακαθαρσια τινι των χρωμενων αφροδισιοις.

Μετα ταυτα ζητω ποτερον το· πλαναθε μη ειδοτες τας γραφας, μηδε την δυναμιν τε θεε, επι μονον

lutio non ſatisfacit, alterutrum faciet, vel huicce loco fidem detrahet, quaſi non recte ſcripto, quod nempe Servator, quæ ſcripta non ſunt, quaſi ſcripta laudaverit; vel certe ipſi Jeſu, quaſi verum non dixerit, fidem audebit abrogare; at tertius aliquis ad apocryphos libros confugiens, in quibus, quæ ad beatam vitam pertinent, apertius videntur fuiſſe conſcripta, ad illos referenda eſſe dicet, quæ hic prodita ſunt his verbis: *Erratis*, *neſcientes ſcripturas*. Verum propter rejectam tropologiam vide, annon in abſurda mera incurret; nam ſive ſcripturæ fidem detrahit, contra eccleſiæ doctrinam faciet; ſive Jeſu, id tanquam Judæus ſecundum carnem præſtabit; ſin ad libros apocryphos confugiet; ad rem a fidelibus non admiſſam deſcendet. Quapropter mihi non aliter ſolvi poſſe videtur illud: *Erratis*, *neſcientes ſcripturas*, *neque virtutem Dei*: *In reſurrectione enim neque nubent*, *neque nubentur*, quam per allegoriam, quæ ſimili modo apud Apoſtolum in epiſtola ad Galatas de ancilla & libera, & ſuper reliquis ſcripturis, in quibus de viro & muliere dictum eſt aliquid, tradi poteſt. Et quemadmodum errant, qui cum prophetarum ſcripta tropologice non interpretentur, corporeos cibos poſt reſurrectionem eſuros nos ac bibituros exiſtimant, quia talia ſcripturarum verbis continentur; ita & cum res de matrimoniis, & viris ac mulieribus conſcriptas verbo tenus tuentur, futurumque autumant, ut tunc quoque venereis utamur congreſſibus, propter quos orationi vacare minime licet; cum polluti quodammodo, & immundi ſint, qui venereis rebus utuntur.

36. Quæro deinceps an illa: *Erratis*, *neſcientes ſcripturas*, *neque virtutem Dei*, ad illud ſolum re-

ἀναφέρεται το· ἐν γαρ τῃ ἀναςασει ὔτε γαμϋσιν, ὔτε γαμισκονται, ἢ και ἐπι το· ἀλλ' εἰσιν ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν τῳ ὐρανῳ· ὐ γαρ ἑυρισκω, πυ γραφης λεγονται οἱ σωθησομενοι εἶναι ὡς ἄγγελοι ἐν τῳ ὐρανῳ, εἰ μη ἀρα τις και τυτο φησει δηλυσθαι ἐν τῳ· συ δε ἀπελευση προς τυς πατερας συ μετ' εἰρηνης, τραφεις ἐν γηρᾳ καλῳ, και τῳ· προσετεθη προς το γενος ἀυτυ, ἢ τῳ ἐν δευτερονομιῳ λεγομενῳ περι ἀνθρωπυ, ὡς τεταγμενυ ὑπο θεω ἐν ὐρανῳ και ἐπι γης· ἑαυτῳ δε την λεξιν τηρησας ἑυρησεις. ἑξης τυτῳ ἐςιν ἰδειν το· περι της ἀναςασεως των νεκρων ὐκ ἀνεγνωτε το ῥηθεν ὑμιν ὑπο τυ θευ λεγοντος ἐγω εἰμι ὁ θεος Αβρααμ, και ὁ θεος Ισάακ, και ὁ θεος Ιακωβ; ὐκ ἐςιν ὁ θεος, θεος νεκρων, ἀλλα ζωντων. και εἰς τυτο δε φησομεν ὁτι μυρια δυναμενος περι τυ ὑπαρχειν μελλυσαν ζωην τοις ἀνθρωποις παραθεσθαι ἀπο προφητων ὁ σωτηρ, τυτο ὐ πεποιηκεν, δια το τυς Σαδδυκαιυς μόνην προσιεσθαι την Μωσεως γραφην, ἀφ' ἧς ἐβυληθη αὐτυς συλλογισμῳ δυσωπησαι τοιυτο τι δηλυντι· ὁ θεος εἰπε Μωσει· ἐγω εἰμι θεος Αβρααμ, και θεος Ισαακ, και θεος Ιακωβ, ἡνικα ἐπι της βατυ ἐχρηματισεν αὐτῳ· ἤτοι ὐν ὁ θεος, θεος ὀντων ἐςιν, ἢ θεος ὐκ ὀντων. ἀλλ' ἀτοπον λεγειν ὁτι ὁ θεος ὁ εἰπων· ὁ ὢν, τυτο μοι ἐςιν ὀνομα, των ὐδαμως ὀντων θεος ἐςιν, εἰ δε τυτο ἀτοπον, ὀντων θεος ἐςι, και ζωντων, και ὑφεςηκοτων, και αἰσθανομενων της χαριτος ἧς αὐτοις ὁ θεος ἐδωρησατο, θεον ἑαυτον ἀναγορευων αὐτων, και λεγων· τυτο μυ ἐςι μνημοσυνον αἰωνιον. ζωσιν ἀρα αἰσθανομενοι τυ θευ και της χαριτος αὐτυ ὁ Αβρααμ, και ὁ Ισαακ, και ὁ Ιακωβ, καθ' ἑκαςον αὐτων ἰδιως χρηματιζων

feratur: *In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur;* an & ad ea quoque: *Sed sunt sicut angeli Dei in cœlo;* nec enim reperio, in quonam scripturæ loco angelis in cœlo similes futuri dicantur, qui salutem adipiscentur; nisi quis fortasse illud declarari pronuntiet: *Tu autem ibis ad patres tuos in pace, nutritus in senectute bona*, & illo: *Appositus est populo suo*, vel eo, qui in Deuteronomio habetur, loco, quo homo, quasi a Deo in cœlo, & supra terram constitutus exhibetur; quem locum tibi ipse quæsitum reperies. Deinde illud exponendum venit: *De resurrectione mortuorum non legistis, quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? Deus non est Deus mortuorum, sed viventium.* Ad id autem dicemus, cum deprompτis e prophetis sexcentis testimoniis probare posset Servator futuram vitam homines manere, id minime fecisse, quod scilicet unam Moysis scripturam admitterent Sadducæi, a qua deducta ratiocinatione convincere ipsos voluit; sic autem illa se habere videtur; Deus dixit Moysi: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob*, cum oraculum ipsi in rubo reddidit: aut igitur Deus eorum Deus est, qui sunt, aut eorum, qui non sunt: absurdum est autem Deum, qui dixit: *Ego sum, qui sum, id mihi nomen est*, horum esse Deum pronuntiare, qui neutiquam sunt: quod si illud absurdum est, eorum profecto Deus est, qui sunt, & qui vivunt, & qui existunt, quique beneficium a Deo in se collatum agnoscunnt, cum ipsorum Deum sese professus est, & dixit: *Hoc est memoriale meum in æternum.* Vivunt ergo, Deum, ipsiusque beneficium agnoscentes Abraham, & Isaac, & Jacob, & uniuscujusque ipsorum speciatim

τιζων Θεος· οὐ γαρ γεγραπται· ἐγω θεος Αβρααμ, και Ισαακ, και Ιακωβ· ἀλλ᾽ ἐγω εἰμι θεος Αβρααμ, και θεος Ισαακ, και Θεος Ιακωβ, και οὕτως γε ἀνεγραψαν Ματθαιος, και Μαρκος, και Λουκας, ἵν᾽ οἶμαι παραστησωσι τοις προσεχουσι τη ἀναγνωσει ὅτι καθ᾽ ἑκαστον αὐτων ὁ Θεος θεος ἐστι, τους ἐξαιρετ[illegible] αὐτοις χαριζομενος· οὐ γαρ ἠσαν ὁμοιοι τοις ἑβραιοις ἱνα συλληπτικως ὡσπερ ἐκεινων οὕτω και τουτων ὁ θεος λεγηται· ἐπ᾽ ἐκεινων μεν γαρ γεγραπται· ὁ Θεος των ἑβραιων ἀπεσταλκε με· ἐπι δε τουτων κατα ἑνα, ἱνα παραστηση ὁ λογος ὁτι εἱς Αβρααμ ἰσοτιμος ὁλω ἐθνει ἑβραιων ἐστιν· οὐ γαρ ἐπιστης ἐστιν ὁ Θεος, Θεος Αβρααμ, και Θεος Εβραιων; το δε ὁμοιον ἐρεις και περι του Θεον αὐτον εἰναι του Ισαακ, και Θεον του Ιακωβ, ὡς θεον των ἑβραιων· τοιαυτης δε τιμης ἠξιωσθαι νομιζω και τον Ηλιαν, διο ἀναγεγραπται ἐν τη τεταρτη των βασιλειων· ὁ θεος Ηλιου· του μεν οὐν Αβρααμ θεος μονον ἠν ὁ Θεος, ὁμοιως δε και του Ισαακ, και του Ιακωβ· του δε κρειττονος αὐτων σωτηρος ἡμων οὐ μονον θεος ἐστιν ὁ Θεος, ἀλλα και πατηρ· διο καλως λεγεται παρα τω ἀποστολω· εὐλογητος ὁ Θεος και πατηρ του κυριου ἡμων Ιησου Χριστου. οὗτος δη Ιησους Χριστος, οὗ εὐλογητος ὁ θεος και πατηρ ἐχαρισατο τοις γνησιοις αὐτου μαθηταις το τον αὐτον εἰναι αὐτων οὐ μονον Θεον, ἀλλα και πατερα· φησι γαρ ἀναστας ἐκ νεκρων προς την Μαριαμ· μη μου ἁπτου· οὔπω γαρ ἀναβεβηκα προς τον πατερα μου· πορευου δε προς τους ἀδελφους μου, και εἰπε αὐτοις· ἀναβαινω προς τον πατερα μου, και πατερα ὑμων, και θεον μου, και θεον ὑμων. ἐγω δ᾽ οἶμαι ὁτι τοτε και τω Αβρααμ, και τω Ισαακ, και τω Ιακωβ ἐχαρισατο, ἱνα μηκετι μονον θεος ἠ αὐτων ὁ θεος, ἀλλ᾽ ἠδη και πατηρ. ὁ δε Λουκας προσεθηκε τω· οὐκ ἐστιν ὁ Θεος

Θεος

Deus dictus est; nec enim scriptum est: *Ego Deus Abraham, & Isaac, & Jacob*, sed: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob*, & ita à Matthæo, & Marco, & Luca scriptum est, ut lectoribus, opinor, persuadeant Deum singulorum ipsorum Deum esse, hanc ipsis peculiarem veniam condonantem; nec enim Hebræis similes erant, ut quemadmodum illorum, ita & horum Deus collective appellaretur; de his quippe scriptum est: *Deus Hebræorum misit me*; de illis autem sigillatim, ut unum Abrahamum ejusdem esse dignitatis & pretii ac totam Hebræorum gentem scriptura declararet; annon enim Deus æque Deus est Abrahami ac Deus Hebræorum? Deum item ipsum esse Isaac, & Deum Jacob, ita ut Hebræorum Deus est, pari modo pronunciabis. Simili autem honore dignum habitum fuisse Eliam existimo; idcirco quarto Regum scriptum est: *Deus Eliæ.* Deus ergo Abrahami solum Deus erat; similiter & Isaac, & Jacob; Sospitatoris autem nostri, qui ipsis præstantior est, non Deus solum, sed etiam Pater Deus est. Propterea recte ait Apostolus: *Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi.* Is autem Christus Jesus, cujus benedictus Deus & Pater est, id etiam veris suis concessit discipulis, ut ipsorum non modo Deus, sed etiam Pater sit; postquam enim surrexit a mortuis, Mariæ dixit: *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.* Tunc vero & Abrahamo, & Isaaco, & Jacobo id gratificatum ipsum fuisse existimo, ut non amplius eorum Deus duntaxat esset Deus, sed jam etiam Pater. Ad id vero: *Deus non est mortuorum, sed vivorum*, quod apud Matthæum & Marcum itidem extat, illud etiam

θεος νεκρων, ἀλλα ζωντων, κειμενῳ τῳ παρα Ματθαιῳ, και Μαρκῳ, το· παντες γαρ αὐτῳ ζωσιν, ὁπερ ἦν ὐχ ὁ τυχων ἐπαινος των πατριαρχων· ἀτε τυ τηλικυτυ σωτηρος ἡμων μαρτυρυντος αὐτοις, ὐ μονον ὁτι ζωσιν· ἀλλα και ὁτι ὁ ζωσι, θεῳ ζωσι, και ὐκ ἀλλῳ τινι. τυτο δε το· παντες γαρ αὐτῳ ζωσι, καλον παντι τροπῳ ἀσκειν, και ἡμας ἀναλαβειν, ἱνα παντες μηδενι ἀλλῳ, ἠ τῳ θεῳ ζησωμεν ἐν χριςῳ. την δε ἐν βραχυλογιᾳ ἀποδειξιν, ἐκ των Μωσεως γραμματων, τοις μονα ἐκεινα παραδεχομενοις ὡς θεια περι τυ ζην τυς πατριαρχας, ἀκυσαντες οἱ ὀχλοι ἐξεπλησσοντο την διδαχην ἀποδεχομενοι τυ σωτηρος σοφωτατην, και δυναμενην της δυσπιςως ἐχοντας ἐπιςρεψαι προς αὐτον.

addidit Lucas: *Omnes enim vivunt ei*, quæ quidem patriarcharum laus erat non exigua; tanto videlicet nostro Servatore, non ipsos solum vivere, sed quodcumque etiam vitæ ipsorum est, Deo, nec alii cuiquam ducere testificante. Illud vero: *Omnes enim vivunt ei*, omni modo nos exercere ac repræsentare decet, ut non alii cuiquam, quam Deo, in Christo omnes vivamus. Hanc autem, quæ patriarcharum vitam adstruebat demonstrationem, paucis comprehensam verbis, & ex Moysis scriptis eorum gratia depromptam, qui sola illa tanquam divina admittebant, *audientes turba mirabantur*, Sospitatoris doctrinæ assentientes, atque huic quidem sapientissimæ, quæque parum ipsi credulos conciliare, ad eumque convertere posset.

